

منتدی اقرأ الشفافی

(للکٲب) کوردی - عربی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

دهولت منتدی اقرأ الشفافی کۆمه لگای مه دهنی

تویژینه وهیه ک سه بارهت به تیۆره سیاسیه کان

www.iqra.ahlamontada.com

ئیرا چاندۆک

وهه گێرانی

یوسف عه لپوور

یۆدابه‌زاندنی چۆرمها کتیب: سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

پەراي دانلود کتایه‌ای مەختلف مەراجعه: (منتدى اقرا الثقافى)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتيب (کوردی ، عربی ، فارسی)

دەولەت ۋ كۆمەلگەي مەدەنى

توۋزىنە ۋەدەيەك سەبارمەت بە تىۋرە سىياسىيەگان

نیرا چاندۆك

ۋەرگىرانی
يوسف عەلىپوور

خانه‌ی موكريانى بۇ چاپ و بلاوكردنه‌وه

- دمولت و كۆمەلگای مەدەنى (تویژینه‌وه‌یهك سەبارەت بە تیۆره

سیاسییەکان)

- نووسینی: نەرا چاندۆك
- وەرگێڕانی: یوسف عەلیپوور
- نەخشەسازی ناوێ: گۆزان جەمال رواندزی
- بەرگ: رێمان
- نرخ: ۵۰۰۰ دینار
- چاپی یەكەم ۲۰۱۴
- تیراژ: ۷۵۰ دانە
- چاپخانه: موكريانى (هەولێر)
- لە بەریتۆه‌برایه‌تی گشتی کتیبخانه‌کان ژماره‌ی سپاردنی (۱۶) یی سالی (۲۰۱۳) پێتراوه.

زنجیره‌ی کتیب (۸۳۸)

ناوه پړك

۹ بهشی یه کهم: سه بارهت به دهولتهت و کۆمه لگای مه دهنی
۵۷ بهشی دووهم: راماڼ له دهولتهت.....
۹۵ بهشی سییه م: کۆمه لگای مه دهنی: میژوویه کی چه مکی
۱۴۳ بهشی چواره م: کۆمه لگای مه دهنی: نه ریتی هیگل و مارکس و گرامشی.....
۲۰۱ بهشی پینجه م: کۆمه لگای مه دهنی له روانگه یه کی دیکه وه.....
۲۵۳ بهشی شه شه م: کۆمه لگای مه دهنی، گۆره پانی مشتومر.....
۲۵۵ سه رچاوه کان.....
۲۹۹ فهره نگوک.....

به‌شی یه‌که‌م

سەبارەت بە دەولەت و كۆمەلگای مەدەنى:

دەولەت ديار دەيەكە كە ھزرى بىرمەندە سىياسىيەكانى بەخۇيەو خەريك كرددو، چونكە ھەر لە سەردەمى ئەفلاتونەو تا ئىستا، لە زۆربەى پرسیارەكانياندا رۆلتىكى سەرەكى ھەبوو. دادپەرورەى چيە؟ كام رىئوشوئى بنەرەتى، گەرەنتى ژيانىكى باش دەكات؟ متمانە بەخۇبوونى مرؤف چۆن دەپاريزریت؟ ئەخلاقى سىياسى چۆن بەدى دیت؟

پرسیارى لەم چەشنە ھەمیشە پەيوەندى بە شوناس و فۆرمى دەولەتەو ھەيە، وەك دەسلەتتىكى رىكخراوى سىياسى. لەبەر ھەندى ھۆكارى جۆراوجۆر دەولەت گرنگرتىن تەوەر بوو لای بىرمەندە سىياسىيەكان. لە لایەكەو چونكە بىرمەندە كلاسيكىيە سىياسىيەكان خەختيان لە سەر ناوەرۆكى ژيانىكى شياو كرددۆتەو و بىريارە پەيوەندىدارەكان ھەوليانداو كە ئەو چەشنە رىئوشوئە بنەرەتيانە — و دەولەت لە چەقى ئەو رىئوشوئەيانەدا — نیشان بەدەن كە بۆ گەشەى مرؤف و دابىنکردنى پىداويستىيەكان و وەديھاتنى تواناكانيان پىويستە. بىگومان دەولەت لە لىكدانەو سىياسى، كلتورى، كۆمەلەيەتى و ئابوورىيەكاندا، گرنگرتىن رۆلى ھەبوو. ھەر بۆيە بۆ روونکردنەو ھەر پرسیك كە لە شوئىنكىدا ھاتوئە گۆرۈ، ھەمیشە ئاوريان لە دەولەت داوئەو.

بەلام ھەر ئەو ناوەندىتييەى دەولەت، واىكردو كە بىرمەندەكان چۆنيەتى راشەكردنى دەولەت لەبەر بەرنەو، واتە ئەو ھەي لە بىر بردوئەتەو كە بۆ ناسىنى دەولەت لەكوئە دەبى دەست پىبەكن. زۆربەى بىرمەندەكان بە پشت بەستەن بە شىوازى بەرپۆبەرايەتى، زۆرەملى و ئايدۆلۆژىيەكانى دەولەت، خۆيان لەو پەرسە دزىوئەتەو. لە راستىدا ئەوان پىياناويە كە دەولەت بە ماناى حكومەت يان سەرورەيە. بەلام ھىشتا وەلامى ئەو پەرسە نادەنەو كە بۆچى ھەر دەولەتەك ھەلسوكوتى تايبەت بەخۆى ھەيە؟ ئەگەر سەرچەمى دەولەتەكان خاوەنى دەسلەتتىكى رەھان و كارىكى ديارىكراویش بەرپۆبەدەبن، كەواتە سەرچەمى دەولەتەكان دەبى ھاوشىوئە يەكترى بن. بەلام وانييە و دەولەتەكان لە بوارى چۆنيەتى ھەلسوكوت، پاشەكەوت كردن و رىكخستەن و چۆنيەتى بەكارھىتنانى دەسلەتتى سىياسىيەو جياوازن. ئاشكرايە كە بۆ ناسىنى دەولەت دەبى چاوە لە شتىكى بەدەر لە خودى ئەو دامەزراوئە (لە مانا بەرتەسكەيدا) — واتە چاوە لە كۆمەلگای مەدەنى — بگرتە. ئەو پەرسە رووبەرپووى

کۆمەلگە پەرسىياري دىكەمان دەكاتەو: كۆمەلگە مەدەنى چىيە؟ دەولەت و كۆمەلگە مەدەنى چ پەيوەندىيەكيان پىنكەو ھەيە؟ لە ھەمووانىش گەرنىگەر ئەو ھەيە كە كۆمەلگە مەدەنى چ تاييە قەندىيەكى ھەيە كە دەبى بۆ ناسىنى دەولەت چاۋ لە كۆمەلگە مەدەنى بىكەين؟

بۆ ۋەلامدانەو ھى ئەم پەرسىيەر دەبى بزانين كە دەولەت ماناكەى زۆر لە دەسەلات و سەرۋەرى بەرفراوانتەر، چونكە دەولەت ھەمىشە بە دىيارىكردنى چوارچىۋەى سىياسى ھەولەدات ئەندىشە يان كەردەو سىياسىيەكانى كۆمەلگە كۆنترۆل و بەرتەسك بىكاتەو. بە واتايەكى دىكە دەولەت ھەولەدات چوارچىۋەى گوتارى سىياسى دىيارى بىكات. سەرۋەرى ئەمانەش سىياسەت بە ماناي بىر و ھزرە تىۋرەكان كە رۆلى پەيوەندىيە نىتوان دوو پانتايى ئەزمۇونى و تىۋرى دەگىرەت، تەنبا تاييەت نىيە بە كۆنترۆل و دىيارىكردنى سنوورەكان، بەلكو بەزاندنى ئەو سنوورانە و گۆران و بنىاتنانەو ھى ئەو چوارچىۋە سىياسىيەش دەگىرەتەو. دەكرى ئەو جىگايەى كە ئەم نىۋەندى و كىشە كىشەى تىدا بەرپەرە دەچىت و ئەو شۆنەش كە تىيدا كۆمەلگە و دەولەت پەيوەندى دەبەست، بە كۆمەلگە مەدەنى ناو بەرىن.

بەھاكانى كۆمەلگە مەدەنى بىرىن لە: بەشدارى سىياسى، ۋەلامدانەو ھى دەولەت و گشتى بوونى سىياسەت (ھەر لە بەر ئەو لەم كىشەدا دوو چەمكى كۆمەلگە مەدەنى و پانتايى گشتى بە ھاۋاتە بەكار دەھىنم).^۱ دامەزراۋەكانى كۆمەلگە مەدەنى بىرىن لە ئەنجۇمەن و نۆنەرايەتتەكان، مىدىي سەرىخۆ و ئەنجۇمەنە كۆمەلەيەتتەكان. ئەندامانى كۆمەلگە مەدەنى ھاۋولاتىن، واتە ئەو كەسانەى كە خاۋەنى ماف و پەلۋايەيەكى ياسايى دىيارىكراون. چەمك و بنىاتى "مافەكان" نامازەيەكە بۆ پىشتىوانى لە ئەندامانى كۆمەلگە مەدەنى.

۱- ئەم مانايەى كۆمەلگە مەدەنىمان لە نەرىتى فېكرى مۆتەسكىز، دوتۇكىل و ھابرماس ۋەرگرتەو. ئەو مانايە باس لە پىۋىستىيە ھەبوونى پانتايى تىۋرى لە نىۋان خىزان و دەولەتدا دەكات، ئەو پانتايىيە كە بۆ بەرزكردنەو ھى كىلتورىكى سىياسى دىموكراتى لە رىكخاۋە كۆمەلەيەتتە تاييەتتەكان پىنكەتەو. بە پىي ئەو گوتارە تاييەتتە، دىموكراسى پەيوەندى بە سىياسى بوونەو ھى گروپەكانى دەرەو ھى دەولەتتەو ھەيە، نەك بەخودى دەولەتتەو. ئەو گوتارە دىيەتتە ھۆى كارى ھاۋەش، خۆرىكخست و رىزگرتن لە ئەندامانى دىكەى كۆمەلگە مەدەنى — بە ھەر رادەيەكىش كە بەرژەۋەندى و تىگەپىشتەكانىشيان جىاۋاز بن.

به بڼې پشټيوانى كړدن له مافه سملتراوه كان (كه شياوى جېبه جى كړدن) وهك، نازادى راده رپښ، نازادى كوز و كومه له كان، نازادى پيروباوهر و نازادى دروستكردن و بانگه شوى راي گشتى، كومه لگاي مدهنى نيفيلج ده بى. كومه لگاي مدهنى بهم چه مكانه — ماف، سهروه رى ياسا، نازادى و هاوولا تيبوون — جوړه گوتاريكى عه قلانى و ره خنهي دروست دهكات كه ده توانيت له دوله ت پرسیته وه. هر له سر هم بنه مايه، له هزرى ديموكراتيدا، وهك يه كيك له پتويستيه سهره كييه كانى ديموكراسى جهخت له سر كومه لگاي مدهنى كراوته وه. هر له بهر نهو هويه شه كه ده ولته ده سه لاخوازه كان تيده كوشن كومه لگاي مدهنى سر كوت بكهن. بوونى كومه لگاي مدهنى يه كيكه له تاييه قه ندييه كانى ده ولته و كومه لگا ديموكراتيه كان.

به لام پتويسته نهو بزانين كه بوونى كومه لگاي مدهنى بهو مانايه نيه كه هميشه له گهل دوله ت ركه به رايه تى دهكات يان سنوره ده ولته تيهه كانى پانتايى سياسى ده بزينتيت، بهواتايه كى ديكه بوونى كومه لگاي مدهنى له وانه يه بؤ ديموكراسى پتويست بيت، به لام هم مو شتيك نيه. هر بهم شيويه ي كه كاره تيوريه كانى گرامشى ده ريده خن، كومه لگايه كى مدهنى كاتى توشى هيژموني بوويت ده بته نامرازيك به ده ست ده ولته وه بؤ كو نترولي كار و نه نديشه كومه لايه تيهه كان، جهوه رى كومه لگاي مدهنى له لايمن بير و نه نديشه ئه ندامه كانيه وه ديارى ده كريت. نهو بير و نه نديشانه له وانه يه كومه لگاي مدهنى بخنه ژير ركيقي ده ولته وه، به لام هر بهو چه شنه ش نه ندامانى كومه لگاي مدهنى ده توان پهي به توانا كانى خويان بهن بؤ ركه به رايه تى له گهل نهو بؤ چونانه ي كه پشتگيرى له ده ولته ده كهن. بؤ گهره نتي كردنى وه لامدانه وهى ده ولته، بوونى كومه لگاي مدهنى بايه خيكي زورى هيه، به لام هم مو شتيك نيه. وه لامدانه وهى ده ولته به ستر اوته وه به خودوشيارى، زيندوييه تى و تيگه يشتنه سياسيه كانى نه ندامانى كومه لگاي مدهنى وه. پاسيقوونى كومه لگاي مدهنى ده بته هوى سه ره لدانى نهو ده ولته تانه ي كه وه لامدر نين، به لام خودوشيارى سياسى كومه لگاي مدهنى هينديك سنور بؤ ده سه لاتي ده ولته دروست دهكات، نه گهرش نه نديشه سياسيه كانى كومه لگايه كى مدهنى خودوشيار سنوره كانى گوتارى سياسى جيتي په سندی ده ولته به بزينتيت، ده ولته له گهل قه يرانى شرعيه ت بهر وهروو ده بيت.

شرعيه تى ده ولته تا كاتيك بهر ده وام ده بيت كه "خه لكانى سياسى" — به بؤ چوونى هابرماس — سنوره كانى جيتي په سندی ده ولته په سند بكهن و چالاكيه سياسيه كان لهو

دینیت. ده کړی بگوتريت که لایه نگرانی کومه لگای مدهنی بمردهوام باس له هاندانی چالاکیی سیاسی ده کمن، واته شو شتی که وه لاندانمونه و ههست به بمرپر سیاریتی کردنی دهولت دهسته بمر دهکات و یارمندی به بونیاتنانهوی سیاستی رادیکال دهکات لهو کومه لگایاندها که روانگهی دهولت به توندی نیار بووه له گمل مافی دهنگدان و سیاست. گولدنر نموده مان بیر دهخاتمونه که "بی بوونی کومه لگایه کی مدهنی به هیژ که بتوانیت پانتایی گشتی به هیژ بکات و له بمرامبر دهولتی به هیومت ناسادا (ناژولتیکی دیوه زمنا سایه که له نه فسانه عیبریه کانداهمهیه، شتیکی وهک لقیاتانی هویزه) پمناگمیک دروست بکات، رزگار بوون له دونیای مؤدپن به هیچ شتیه که به دی نایهت" (۵۹، ل ۳۷۱). وا پنده چیت که کومه لگای مدهنی بتوانیت شو بمرنامیه بمرهو پیش بیات، چونکه له رووی میژووییه له گمل کومه لیک همل و کوشش بؤ کونترولی دهولت و دوزینهوی بههای رخنه گرانی کردهوه و نمندیشه کانی دهولت هاورې بووه.

نیستا نه گهر روانگه سیاسیه کانی دهولت تا رادهیه کی زور په یوه نندیان به هزری کومه لگای مدهنییه به هیه و نه گهر دهولت به هه مان راده که دهیه وی کاریه گری له سر کومه لگای مدهنی هه بیت، هر بهو رادهیه ش ده که ویتنه ژیر کاریه گری کومه لگای مدهنی خودوشیار، که و ابو به بی تیوریک سبارت به کومه لگای مدهنی ناکری تیوریک جینی متحانه مان سبارت به دهولت هه بیت. خستنه پرووی تیوریک سبارت به دهولت، پیوستی به خستنه پرووی بؤچوونیکه وه هیه سبارت به چونیته هه مووار کردنی سنوره کانی گوتاری سیاسی جیتی په سندی دهولت له لایه سنوره کانی جیتی په سندی کومه لگای مدهنییه (نمونه تهوهری پاژی دواتره).

که واته لیکدانه وهیه که تییدا دهولت سه نته وه به شتیه کی جیا له کومه لگای مدهنی، جهخت له سر دهولت دهکاتوه، زور ناته واره.^۲ شو لیکدانه وهیه له رووه ناته واره که په یوه نندی دیالکتیکی نتوان دهولت و کومه لگا وه به رچا ناگریت. هر یوه، شو لیکدانه وهیه بهر به کارلیکی نالوژی دهولت و کومه لگا دهگریت، چونکه تییدا سه رنج نادریته سر چونیته کاریه گری دهولت له سر بمرنامه سیاسیه کانی کومه لگای مدهنی و ههروه ها سه رغیش نادریته سر چونیته که ویتنه ژیر کاریه گری دهولت بؤ شو بمرنامه و

۲- شو لیکدانه وهیه ده کړی به تیگه شتنی دهولت تهوهر ناو بیریت، به باشرین شتیه له ژیدهری ژماره ۴۵ ی پیوستی سه رچاوه کانداهاتوه.

سهرکوت کراون یان خراونه پهراویزهوه، بهناچاری له وتویږه "دیموکراتیسهکان" دهخرینهدهروهه.

لهم بهشدها باسی نهوه به بهلگه دههینریتتهوه که له رووی میژوویسهوه نهبوونی دیموکراسی له کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیدا تا راده‌یه‌کی زۆر تواناکانی نهو بۆ دیموکراتیزه‌کردنی ده‌ولت له‌ناو ده‌بات. به‌لام نهو پرسیه چه‌مکی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی بی‌باهه‌خ ناکات. نهو چه‌مکه هه‌روا چه‌مکیکی بنه‌رته‌ی و ته‌نانه‌ت وه‌ک بوارنکی بنه‌ره‌تیریش له‌ ژبانی سیاسیدا ده‌مینیتتهوه، به‌مه‌رجنیک هیزه دیموکراتیسه‌کان هه‌ول بده‌ن کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی بعه‌نه ژیر رکیفی خویانه‌وه و چه‌شنیک له‌ روحی دیموکراتی زیندوو بکه‌نه‌وه. بۆ زیندوو‌کردنه‌وه‌ی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی به‌چه‌شنیک که ناوات و ئاره‌زوه‌کانی بیرمه‌ندان و چالاکوانانی سیاسی بینیتته دی، پتویسته له‌ رووی تیۆری و کرده‌یه‌وه کارنکی زۆر نه‌نجام بدریت. هه‌ریۆه له‌م کتیبه‌دا نه‌ته‌نیا جه‌خت له‌ سه‌ر گرنگی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی کراوه‌ته‌وه، به‌لکو پرسی بنه‌رته‌ی چۆنیه‌تی رنک‌خستنی سیاسه‌تی دیموکراتییش له‌نیوخۆی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیدا تاوتوی کراوه. شینوازه‌کانی به‌ره‌وپیشبردنی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی و ده‌ولت به‌ ناراسته‌ی دیموکراسیدا، ته‌وه‌ری دوا‌ین باسی نه‌م کتیبه‌یه.

یه‌که‌مین به‌لگه‌ی نه‌م کتیبه‌ نه‌وه‌یه که به‌ بی‌سه‌ر‌نجدان به‌ گه‌شه و نه‌شه‌ی سیاسیی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی، جه‌وه‌ری ده‌وله‌تمان بۆ ده‌رناکه‌ویت. به‌لگه‌ی دووه‌همان نه‌وه‌یه که کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی ته‌نیا کاتیک ده‌توانی نه‌رکی خۆی واته‌ ده‌سته‌به‌رکردنی وه‌لامده‌ره‌وه‌یی ده‌ولت به‌ نه‌نجام بکه‌یه‌نیت که ناوه‌روکینکی دیموکراتیی هه‌ییت. لهم کتیبه‌دا له‌ سه‌ر هه‌ر دوو چه‌مکی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی و ده‌ولت قسه‌ کراوه. پش‌ گریمانه‌ی بنه‌رته‌ی نيمه‌ نه‌وه‌یه که به‌ بی‌تیۆرنیک سه‌باره‌ت به‌ کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی نا‌کری تیۆریسه‌ک سه‌باره‌ت به‌ ده‌ولت بعه‌ینه‌روو و به‌ پیچ‌ه‌وانه‌که‌شی هه‌ر راسته. هه‌ر له‌ سه‌ر نه‌و بنه‌مایه، نيمه‌ سه‌رجه‌می نه‌و فۆرمانه‌ی که ده‌ولت و کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی له‌یه‌کدی جیا ده‌که‌نه‌وه، رت ده‌که‌ینه‌وه. نه‌و پرسانه‌ی که له‌و فۆرمانه‌یان له‌و واتاسازیانه‌وه سه‌رچاوه‌ ده‌گرن، له‌ باسی دواتردا تاوتوی ده‌کرین.

قۇناغى سىياسىي ئەم سەردەمە:

بەپپى لىڭدانەۋى "يىرتان ژاكيلا" قەيرانى دەيە ۱۹۸۰ بەرغەمى پىشت كىردنە دەۋلەت بو، "نەۋ شتەي كە دەپپتە ھۆى مەيل بەرەو گۇرپانى سىنورەكانى ئىستاي نىۋان كۆمەلگەي مەدەنى و چوارچىۋەي ژىر دەسەلاتى دەۋلەت" (۱۶۵، ۲۹۶). چەمكى كۆمەلگەي مەدەنى كە بۇ ماۋەي چەند دەيە چەمكىكى پەراۋىزخراۋ بوو و ئىستا بۆتە چەمكىكى سەردەكى لە تىۋرى سىاسىدا، ەك بابەتى تىۋرى تۈۋىنەۋەي سىياسى، جىگەي دەۋلەتى گىرتۈۋەتەۋە. ھەر بەۋ چەشەي كە برايانى باس دەكات، "پىش ھەشتاكانى سەدەي بىست، ھەم لە زانستى كۆمەلناسى و سىاسەت و ھەم لە چوارچىۋەي گىشتى دا، ناماۋەيەكى نەۋتۇ بە "كۆمەلگەي مەدەنى" ھاۋچەرخ نەكراۋە. لە ھەشتاكانى سەدەي بىستدا و دواترىش لە نەۋدەدەكانى سەدەي بىستدا، ناماۋە كىردن بە كۆمەلگەي مەدەنى زىاتر بەرچاۋ دەكەۋى... نىستا دروست كىردن يان چاكسازى كۆمەلگەي مەدەنى بەشۋەيەكى گىشتى ەك يەكىلە تۈخە جەۋھەريەكانى جۆرىك لە "گۇرانكارى گەۋرە" ھەژمار دەكىت كە لە سالى ۱۹۸۹ ھاتۈۋە ناراۋە (۲۰، ۳۹۷). بە بۆچۈنى "گىرىك كلھۇن" رووداۋەكانى سالى ۱۹۸۹ نەۋ پىرسەي لە كۆرۈ كۆمەلە زانكۆيەكانەۋە گۈاستەۋە بۆ گۇتارىكى گىشتى بەرىلاۋتر. نىستا نەۋ دەستەۋاۋە كەۋتۈۋە سەز زمانى بەپىزەبەرى دامەزراۋەكان، بازىرگانەكان و سىاسەتمەداران و ۋاپىندەچىت كە ھەر زانكۆيەكىش گروپكى تۈۋىنەۋەي سەبارەت بە كۆمەلگەي مەدەنى دامەززاندىت و نەۋ دەستەۋاۋەيە نىۋە تىزەكانى كۆمەلناسى بۆخۇ تەرخان كىردۈۋە" (۲۱، ۲۶۷). نەۋە كۆمەلگەي مەدەنىيە — نەك دەۋلەت — كە بوۋەتە بىنەماي تىۋرى سىياسى رەخنەگرانە لە نەرىتە جۆراۋجۆرەكاندا. لە راستىدا قۇناغى سىياسى نىستا، لەناۋەندى سەرنجەكاندا شايتەي گۇرانكارىيەكى بەرچاۋە. نەگەر لە دەيە ۱۹۰۷ دا تىۋرى سىياسى بە تەۋاۋى لە سەز دەۋلەت چەقى بەستىبو، لە ھەشتاكانى سەدەي بىست و نەۋدەدەكانى سەدەي بىستدا دەكرى بگۇترى ھەر بەۋ رادەيە سەرنجەكان بەرەۋ لاي كۆمەلگەي مەدەنى راكىشراۋن. بەلام نەۋ پىرسە تىۋرى سىياسى لەگەل بىنەستىكى فىكرى بەرەۋرۈۋ كىردۈتەۋە، چۈنكە نەگەر پىشت بەستە بە دەۋلەت بىۋە ھۆى سەرنج نەدان بە كۆمەلگەي مەدەنى، پىشت بەستە بە كۆمەلگەي مەدەنىش بوۋەتە ھۆى نەۋەي كەمەر ئاۋر لە دەۋلەت بدىتەۋە.

دانانى چەمكىكى زال لە جياتى چەمكىكى زالى دىكە لە گۇتارى سىاسىدا بوۋەتە ھۆى نەۋەي كارلىكى دەۋلەت و كۆمەلگەي مەدەنى لە روۋى ۋاتايەۋە لەناۋ بچىت. بە پىۋاى مەن

ئەو رووداۋە فېكرىيە تايىبەتتە ھۆى ئەۋەى ئاستى تېگەشتىنى ئىتمە بۇ ئەو دوو چەمكە دابەزىت. ئىتمە دەبىي پەى بە ھۆكار و چۆنەتتى سەرھەلدىنى ئەو گۆرپانە فېكرىيە بەرىن و پېشھاتەكانىشى بە روۋنى بەيان بىكەين. پىتۈستە لەو پىتتاۋەدا چەند كارىك بىكەين: گەپرانەۋە بۇ ئەو سەردەمە فېكرىيەى كە دەۋلەت بابەتتى سەرەكىى بوۋە. لىكەندەۋەى ئەو گۆرپانكارىيە سىياسى و فېكرىيەنى كە روانگەى دەۋلەتخۋازىى توۋشى قەيران كەرد، لىكەندەۋەى رۆلى ئەو پەرسە لە پىشت كەردنى تىۋرىى سىياسى لەھەمبەر دەۋلەت و ۋەرسوۋرپانى بەرەو كۆمەلگەى مەدەنى و شەۋقەى ئاكامەكانى ئەو كارە بۇ ناسىنى سىياسەت.

ۋەرچەرخانى تىۋرى سىياسى بە ئاراستەى دەۋلەت:

لە كۆتايى شەستەكانى سەدەى بىستەدا چەمكى دەۋلەت دىسانەۋە لە تىۋرى سىياسىدا گىيانىكى تازەى ۋەبەر ھاتەۋە و لە بوارى تىۋرىيەۋە ۋەھا بايەختىكى پەيدا كەرد كە ھەرگىز لە دەيەكانى سەرھەتاي سەدەى بىستەم بەدۋاۋە — واتە لە كاتىكەۋە كە زانستى سىياسەت بايەختى داۋە بە لىكۆلەينەۋە لە دەزگا ياسايەكان — بەخۆيەۋە نەبىنىبوۋ. لە راستىدا لەۋكاتەۋە ھەتا كۆتايى شەستەكانى سەدەى بىستە كە شۆرشى رەفتارى بەسەر زانستى كۆمەلەيەتىدا زالبوۋ، چەمكى دەۋلەت بەگشتى لە دۇنياي بەرھەمەتتەننى چەمكەكان — نەگەرىش نەلەين لە دەستەۋاژەكانى تىۋرى سىياسى — كەۋتېۋە پەراۋىزەۋە. لاپەردنى چەمكى دەۋلەت لە تىۋرى سىياسىدا، دەرەنجامى گۆرپانكارىيە قۇلەكانى بوارى سىياسى و لە ئاكامىشدا بوارى فېكرى بوۋ. دۋاي جەنگى دوۋەمى جىھانى، سەبارەت بەۋەى خوتىندەۋەى سىياسەت دەبىي بېتتە زانستىكى وردى بەھابەزەين چەشە رىككەۋتەنىك لە ھەزرى سىياسى باۋدا ھاتەئارا. ئەو رىككەۋتە زىاتەر لە بىرمەندەنى زانستى سىياسى نەمىرىكاۋە سەرچاۋەى دەگەرت. ئەو ھۆكارانەى كە ئەم تىۋرۋانىنەيان زىندوۋ كەدەۋە بەرچاۋن. لە ھەمۋان گەنگەرت بوۋنى ئەمىرىكا بە ناۋەندى چالاكىيە فېكرىيەكان و سەرھەلدىنى جەنگى سارد بوۋ، ئەو جەنگەى كە نە تەنبا مىلمەلانىتى ئابۋورى و سىياسى بەلگە مىلمەلانىتى فېكرىشى بۇ سەرگەۋتەن و زالبوۋن چەرتە كەدەۋە.

سەرگەۋتەنى سەرمایەدارى دۋاي جەنگى دوۋەمى جىھانى و بوۋنى ئەمىرىكا بە گەنگەرتەن دەسەلاتى سەرمایەدارى جىھان لە ھەمۋو بۋارەكاندا بوارى بۇ بالادەستىي ئەمىرىكا رەخساند. لە ئەمىرىكا چالاكىيە فېكرىيەكان بە قوۋلى لە ژىر كارىگەرى بارۋدۇخى سىياسى ئەو ۋلاتەدا بوۋن. بارۋدۇخى جەنگى سارد و "مەك كارتىزم" لە ئەمىرىكا شۋىتەۋارە

فیکریه کانی خویان جیهیشت. ههروهک "دهیغید نیست" یه کیک له رهبرانی تیروانی رهفتاری له زانستی سیاسه‌دا له سالی ۱۹۸۵دا گوتویه‌تی:

سيناتور جوزيف مەك كارتى سەردەمىك دەست پېشخەر و رېسەرى جەنگى دەروونى و باسايى بوو لە گەڤ لىبرالەكان و كەسانى دىكە لە ئەمەريكادا. لەو پېتاۋادا تويزەره كان كرانه نوو نامانجانەى كە تووشى زۆرترين خەسارەت دەبن. مەك كارتيزم بسووه هۆى سەرھەلدانى مەيلتىكى بەناو كۆمەلايەتى و تيۆرىكى رەخنەگرانە. لەم روانگەيەوه لىكۆلېنەۋەى بابەتيانە و بى لايەنانە و بەھابەزىن، قەلغانىكى پاراستنى تويزەره كان بوو. نوو چەشنە تويزىنەۋەيە بە شيۆەيك لە شيۆەكان پاساۋى فيكرى رىگەپندراو و بەكەلكى بۆ دەربازبوون لە مەترسيەكانى مشتمورى سياسى نازادى خستە بەر دەست ئەوان... مەك كارتيزم... پيشاندەرى ئەو بارودۆخە ميژوويە بوو كە چەشنىك مەيلى نەتھيانەى بەناو كۆمەلايەتى دروست كرد. مەك كارتيزم لىكۆلەرۋەكانى بەرەو ئەو بوارانەى لىكۆلېنەۋە برد، كە مەترسيە سياسى كەمترىان ھەبوو (٤٢، ل ١٤٠-١٣٩).

بەم چەشنە بارودۆخی سیاسى بىووە ھۆى گەشەى خۆرىكخستنى زياتر، تاوتوىكردى دياردەكان لە بوارى چەندايەتى و پشت بەستن بە شىوہكار لە جياتى بەرھەمى رىنگەپىندراوى ئەو دياردانەى كە جىگەى باس بوون. مەيلى بىرمەندانى رەفتارگەراى زانستى سياست بەرھەو گونجاندنى خويندەنەو سياسىيەكان لەگەل پىوانە ورد و بابەتى و بەھابەزىنەكان بىووە ھۆى رەتكردنەوہى سەرچەمى ئەو چەمكەنى كە لەگەل ئەو نامانج و ئاواتانە نەدەھاتنەوہ. گرنگترىن قوربانى ئەم تىروانىنە دەوڵەت بوو. لە روانگەى سياسىيە كلاسىكدا، دەوڵەت تايبەتمەنديەكى رىنگەپىندراوى ھەبوو و رىك ھەر ئەو تايبەتمەنديەشى بوو تە ھۆى ئەوہى بە توندى مشتومرى لە سەر بكرىت. ئەو چەمكە نەيدەتوانى لەگەل پىوانەكانى زانستىكى وردى سياست، بەھابەزىن و لە سەر بنەماى يەكدەنگى خۆ رىكبخات و ھەر بۆيە چەمكى سىستەمى سياسى جىگەى ئەو گرەوہ. بەو ھالەشەوہ زۆرى نەخاىاند كە چەمكى دەوڵەت لە بۆجوى سياسى خۆگونجىن دەرھاويشترا.

نازاوه ییاسی و کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی کۆتایی شمه‌ته‌کانی سه‌ده‌ی بیست له‌ شاره‌ گه‌وره‌کانی
ولاته‌انی پێشکه‌وتووی پێشه‌سازی، ناره‌زامه‌ندیی به‌ڕیلاو له‌ دژی به‌رنامه‌کانی ده‌وله‌تی
سه‌رمایه‌داری، د‌ل‌ساردبوونه‌وه‌ له‌ به‌رنامه‌ نه‌ته‌واپه‌تییه‌کان له‌ "جیهانی سییه‌م"، مه‌ترسی
تۆتالیته‌اریزمی نه‌و ده‌وله‌تانه‌ی که‌ سه‌ربه‌خۆیان به‌ده‌ست ه‌ینابوو و د‌ژایه‌تی له‌ گه‌ڵ تونده‌ربه‌یه‌کانی

ستالینیزم له سهرهتای شمهتهکانی سدهی بیستدا بهگشتی بارودوختیکی سیاسیی تاییهتیان دروست کرد که بووه هوی نموی دیسانموه دهولت گرنگیهکی زوری له تیوری سیاسیدا ههیت. بیرمهاندانی سیاسی به باشی ههستیان بموه کرد که نهگهر دهولت لهبهرچاو نهگرن، له مهر واتاسازی سهارهت به دیارده سیاسی و کۆمهلایهتییهکان لهگهل چ مهترسییهک بهرهوړوو دهبن. ههست بهو خاله کرا که خافل بوون له دهولت له تیوری سیاسیی خوړنکخهردا به توندی کاریگهری نهرتی له سر زانستی سیاسی ههبووه. بهلام ههر بهو چهشنهکی که دواتر باسی دهکین، چۆنیهتی واتاسازی دهولت لهو سردهمهدا بهشیویهکی بنههرتی لهگهل واتاسازی نهرتی جیاواز بو.

ههرچهنده له تهوای نهریتهکانی تیوری سیاسیدا وهرچهرخان ب ناراستهیی دهولت زور زهق و بهرچاو بوو، بهلام هیندیک له گرنگترین باسهکان له چوارچیوهی تیوری مارکسیستیدا بهرپوه چوون. پههرسهاندنی چهمکی دهولت له مارکسیزمد، چهند خالی وهرچهرخانی لهگهلدا بووه که دهرخهري سی قوناغی فیکرین له تیوری دهولتهدا.

میژوویهکی کورتی پیداجوونهوهی تیوری مارکسیستی به دهولت:

له پینگیشتنی تیوری مارکسیستی لهمهر دهولت، دهکری سی قوناغی فیکری لهبهکتر جیا بکرتنهوه. قوناغی بهکم له فۆرمۆلبهندییه ناودارهکی مارکس و ئینگلس که له بهیاننامهی پارتی کۆمۆنیست (۱۸۴۸)دا بهرجهسته بووتهوه: "دهزگای بهرپوهبهری دهولتهی نوی هیچ شتیک نییه جگه له کۆمیتیهک بۆ بهرهویش بردنی کاروباری هاوبهشی سهرجهم بورژوازی" (۱۱۴، ل ۱۴۴). نهو فۆرمۆلبهندییه له لایهن فۆرمۆلبهندییهکی دیکه مارکسهوه له پینشکپی بهرهو رهخنه له نابوویری سیاسی (۱۸۵۹) جهختی له سر کرایهوه که نهویش ههر بهم رادهیه ناویانگی ههیه: "سهرجهم نههم پهیوهندیانهی بهرههم هینان، پینکهاتهی نابوویری کۆمهلگا دروست دهکهن، واته نهو بنهما و بونیادی که به هویهوه سهرخانیکی یاسایی و سیاسی پینکهاتوه و شتوازیکی دیاریکراوی وشیاریی کۆمهلایهتیش لهگهلدا دهگوچیت" (۱۱۹، ل ۱۳۵).

شتوازی مارکس سهارهت به ژیرخان و سهرخان رهخنهیی زوری لینگراوه، بهلام نهو شتوازه لهو سردهمه میژوویهدا، له بواری تیورییهوه فۆرمۆلبهندییهکی گرنگ بوو. مارکس بهم شتیه له دوی لیکدانهوهی لیبرالی راپهری سهارهت به دهولت وهک دیاردهیهکی نهبستراکت و

بەدەر لە کۆمەلگا. بەلام لەوەش گرنگتر، مارکس بەم شتوازی خۆی، شتوازی ھیکلیشی ھەلۆھەلۆ شاندەو. لە میتۆدی ھیکلدا، کۆمەلگا خاوەنی رێکخستنیکی ستوونی بوو کە دەولەتی وەک لووتکەیی قووچەکەیی فۆرمۆلبەندی کۆمەلایەتی چاوە لێدەکرد. ھیکل کۆمەلگای مەدەنی کردە پاشکۆی دەولەت، چونکە دەولەت لای ئەو ھەموو شتێک بوو. مارکس ئەم ریزەبەندی پێچەوانە کردەو و کۆمەلگای مەدەنی لە سەرەوتر دانا. لە راستیدا دەکرێ بگوترێت کە گەلەلەیی ژێرخان — سەرخان بەو چەشنە کە لە لایەن مارکسەو گەلەلە کرا، ھەر بە تەنیا شتوازیێک نەبوو، بەلکو خوازەیکە بوو، خوازەیکە کە لە سنوورە کۆنەکانیش نەهلاوەتر چوو (۲۷).

ھەر چۆنێک بێت، توێژەرانی دواتری مارکسیستی کە بە گشتی کاریگەریی بڕیارەکانی "نەتەرناسیۆنالی دووھەم" و لێکدانەوێ نامێریان سەبارەت بە کۆمەلگا پێوە دیاربوو، ئەو خوازەیان ھەتا ناستی بنەمایەکی دۆگم و دەمارگیرانە داوەزاند. تا رادەیکەش جێی داخە کە ئەو خوازە فەلسەفیە، بوو بە چەشنێک لە شتوازی زانستی کۆمەلایەتی کە توانایەکی کەمتری ھەبوو، ئەو کارە خەسارەتێکی زۆری بە لێکدانەوێ ئالۆز و پوختەکانی دەولەت گەیاند لە بەرھەمە مێژووییەکانی مارکس و واتاسازیە جیاوازەکانی ئەو سەبارەت بە دەولەت.^۳

داشکاغوازیی نامێری و نابووریی مارکسیستەکانی دواتر، نەتەنیا رۆژێکی پلە دوو و پاشکۆیانەیی بۆ دەولەت دانا، بەلکو لە روانگەیکەیی داشکاغوازانەش سەیری کۆمەلگای کرد. لەو روانگەیکەو، دەولەت و کۆمەلگا و پەڕەبەندیەکانی ئەو دووانە دەکرا لە رینگای نابووریەو ناشرکرا بکریت. کۆمەلگا وەک کۆمەلگایەکی چینیەتی ھەژمار دەکرا کە تێیدا بەرھەمەتێنان و سەرلەنوێ بەرھەمەتێنانەوێ سیستەمی کۆمەلایەتی لە لایەن یاسا نابووریەکانەو دیاری دەکرا. دەولەت تەنیا سەرخان و رەنگدانەوێ ژێرخانی نابووری بوو. یاساکانی سیاسەت بۆ ئەوێ کە بێھۆیت پەڕەوێ لە یاسا نابووریەکان دەکرد. کەمتر ھەول بۆ ئەو دەدرا کە

۳- بۆنۆنە مارکس لە سالی ۱۸۸۶دا نووسیویەتی: دەولەت "دەسلەتێکی سەربەخۆیە لە کۆمەلگا" (۱۹۵، ۶۱۷) و نۆرەبەندیەکانی ئەو سەبارەت بە سەربەخۆیی رێژەیی دەولەت لە چینی بالا دەستەکان، لە ھەژدە بڕومەری لویی بوناپارت ئەوەندە بەنێوانگە کە پیتۆست بە دووپاتکردنەوێ نییە. تێگەشتنی زانی "نەتەرناسیۆنالی دووھەم" لە تیۆری مارکس بوو کە لێکدانەوێیەکی نابووریخوازانە (economistic)ی لە بۆچونەکانی مارکس بە سەر بۆردۆزی سیاسی مارکسیستیدا زۆر کرد.

ئالتۇنسىيەكانى دەولەت، كۆمەلگا و پەيوەندى ئالتۇز و نادىارى ئەو دووانە باس بىكرىت و روون بىكرىتەو.

ئەو رەخنەيەي كە لەو فۇرمۇلبەندىيە گىراو، رەخنەيەي كى ناسراو: ئەو فۇرمۇلبەندىيە تووشى قەدەرخوازى يان ملهوپى ئابوورى بوو و سىياسەت وەك پەيپەوى ياسا ئابوورىەكان ھەژمار دەكرىت. بەم چەشنە، شوناسى تاييەتتى سىياسەت لەبەر چاۋ نەگىرا. ھەر لە سەر ئەو بىنەمايە ھەتا ماوئەيەكى زۆر رەخنەگرانى تىۋرى سىياسىي ماركسىستى — لەوانەيە بە دروستىش — دەيانگوت كە ماركسىزم تىۋرىكى سەبارەت بە سىياسەت نىيە. ھەرچەندە ماركسىزم بە پىچەوانەى بۆچوونى سىياسىي خۇرىكخەر ھىچ كات دەولەتتى بە زىلدانى مېژوو نەسپاردبوو، بەلام سوربوونى لە رادەبەدەرى ماركسىزم لە سەر ئابوورى، پىشى بە تىگەيشتن لە دەولەتتى گرت وەك دامەرزاولەيەكى سىياسى.

قۇناغى فىكرىي دووھەم لە گەشەى تىۋرى دەولەتدا لە كۇتايى شەستەكانى سەدەى بىست دەستى پىكرد. لە رووى سىياسىيەو لەو قۇناغەدا شايتى نارەزامەندى بەرفراوانىن و خەباتى چىروپىن لە دژى دەولەت. لە رووى فىكرىيەو، لە كاتىكدا كە تىۋرى سىياسى خەرىكى تاتونىكردنى سەركوت و ئەو لەخۇنامۇبونە بوو كە لە دەولەتەو سەرچاۋەى گرتبوو، زىندوكردەو قسەوياسەكانى تاييەت بە ناوەرۇكى دەولەت و سىياسەت، تاييەتمەندىي جىاوازى ئەم قۇناغە فىكرىيە بوو. ئەو قسەوياسانە لە سالى ۱۹۸۶ بە كىيى دەولەت لە بەرامبەر كۆمەلگاي سەرمايەدارى لە نووسنى "رالف مېلبىياند" و لە سالى ۱۹۷۲ بە بەرھەمىكى بەپىزى "خەمزە عدەلەوى" بە ناوئىشانى "دەولەت لە كۆمەلگا سەربەخۇكاندا: پاكىستان و بەنگلادش" دەستى پىكرد. لەم قۇناغە تىۋرىيەدا، شوناسى دەولەت و پەيوەندىيەكانى لەگەل كۆمەلگا كەوتە ژىر پىرسىار. دەولەت بوو بە تەوهرىكى تىۋرى جىاواز و تىۋر دەولەتتەوهرەيش بوو بە رەوتىكى زالى تىۋرى سىياسى.

پشت بەستن بەدەولەت وەك تەوهرىكى تىۋرى سەربەخۇ، يەككىكە لە دەرەخامەكانى پشت كردنى گشتى تىۋرى سىياسى لە رەفتارگەرايى پەنجاكانى سەدەى بىست و سەرەتاي شەستەكان و ئايدۇلۇزىي بەھابەزىن. سەردەمى پاش رەفتارگەراي شايتى تىۋرى سىياسىي بەھاخواز و گەپانەوئەى رۇشنىبرانى چالاك بوو بەرەو زانستى سىياسى. تىۋرى دەولەتتەوهر ھىماي گەپانەوئەى بۇ ھۆگىيە رىگەپىندراو و ئەخلاقيە كلاسىكىيەكانى تىۋرى سىياسى — واتە ناوەرۇكى دەسلەت، پىرسى زالبوون و تووپەي و پىرسى رىزگارى. بۆچوونى دەولەتتەوهر بە

راوستان له بهرامبهر تېروانينى سيستمى و ملهپرانى نابوورى، سهر به خوى به سياست به خشى و شوناسى تايبه تى نهوى گه پانده وه. هر چه نده نهوى يه كيكه له تايبه تمه ندييه كانى سهرجم فؤرمؤلبه ندييه تيؤره كان له سهرده مى پاش ره رفتار گه رايدا، به لام نهوى تايبه تمه ندييه له تيؤرى ماركيستيدا به چندان قات بهرجه سته تر بوو.

تيؤرى ماركيستى دهيوست دهولت بگه ريتيتته وه بؤ چوقى زانستى سياسى، گرننگر له وهش نهوه بوو كه تيؤرى ماركيستى خوى خسته شوينى ليكدانه وه ناميوى و دابه زينه خوازه باوه كانى دهولت. هر بؤيه تيؤرى ماركيستى دوو كارى به رپوه برد: له لايه كه وه دهستى دايه بهر بهر كه گه ل تيؤرى ليبرالى و له لايه كى ديكه شه وه له كؤروكؤمه له ماركيه كاندا خهريكى قسه وياسينكى قول بوو سهارهت به دهولت. دهولت وهك بونيدايكى دهسه لاتدارى سهر بهر خؤ ليكدرايه وه: بونيدايكى دهسه لاتى سياسى كه كار بگه ريه كى قولى له سهر تهواوى چينه كانى كؤمه لگا داده نا. دهولت جينگا و شوينى ديارى كاروى له فؤرمؤلبه نديى كؤمه لايه تيدا دهسته بهر كرد. له فؤرمؤلبه ندييه دا، نه ريتى بؤچرونى بونيداد گه راى به شيكى بهرينى هه بوو. له روانگه به دا، دهولت جينگا و شوينى تايبه تى هه بوو، واته نه تهنيا كؤميتى به رپوه بهرى بورژوازى بوو، بهلكو وهك كؤمه لايه له دامه زراوه و نه نديشه كان ليك ده درايه وه كه رؤلينكى ديارى كاروى له سياسته تا ده گيوا.

نهم خاله سه لمتندرا كه دهولت نه تهنيا له لايه چينه بالاده سته كانه وه هينديك كار به رپوه ده بات (وهك دايين كردنى سؤليداريتى كؤمه لايه تى، يه كيتى نيوان چينه بالاكان، ده ستوره دانى نابوورى بؤ پيشگيرى له كه مكر دنه وهى نرخى سود، پيكه نى نايى دؤلؤزيا ريگه پيتر اوه كان و له هه مووان گرننگر كؤنترؤلى ده لاتى چينى كريكار و نه هيشتنى قهيرانى سهرمايه دارى)، بهلكو هينديك كارى تريش دهكات كه تايبه ته به خودى دهولت. نهم كاره تايبه تيانه، و به تايبه تى كارى تايبهت به شهرعيت پيدان، دهياتوانى له گه ل بهر ژوه ندييه كانى سهرمايه دارى نه يه نه وه و له راستيدا ههر واش بوون. كه و ابو نه ده بوايه دهولت تهنيا وهك بالى به رپوه بهرايه تى سهرمايه داران ليك بدرابايه وه.

دهولت له جياتى نه وهى وهك كؤميتى به رپوه بهرى دهولت بناسريت، به شيوه يه كى ريژه يى به چه شنيكى سهر بهر خؤ له بورژوازى ليك درايه وه. چوار بهلگه ي جياواز له مهر سهر بهر خوى ريژه يى دهولت باس كران. به پتى بهلگه ي يه كه م، دهولت بؤ نه وهى بتوانيت له پيناو بهر ژوه نده يى سهرجم سيستمى سهرمايه دارى تيبكؤشيت، ده بى سهر بهر خؤ بيت له

به‌شه دیاریکراوه‌کانی بورژوازی (۱۵۳ و ۱۵۴ و ۱۵۵ و ۱۵۶).^۴ به پتی به‌لگهی دووهم، ده‌ولت تووشی گرژی و ناگزیکیه: له لایه‌کموه ده‌بی داواکاری سیستمی سرمایه‌داری دابین بکات و له لایه‌کی دیکه‌شموه بۆ ده‌سته‌به‌رکردنی شهرعیته‌کهی ده‌بی سرنجی هیژه به‌رفراوانه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان بدات. پیوستی ده‌سته‌به‌رکردنی شهرعیته‌کته‌وتی پێشه‌وه‌ی پیوستی سرمایه‌داری (۱۳۷ و ۱۳۸ و ۱۳۹ و ۱۴۰ و ۱۴۱).^۵ به‌لگهی سینیهم تاییه‌ته

۴ - نیکوس پولاتزاس به پیچه‌وانهی تیوری نامێزانه‌ی ده‌ولت، سه‌ماندی که سهره‌خۆیی ریژه‌یی به‌کێکه له تاییه‌مه‌ندییه ناوه‌کییه‌کانی ده‌ولتی سرمایه‌داری. جه‌ختی له سهر نه‌وه کرده‌وه که خۆبێندنه‌وه‌ی دروستی بۆچوونه‌کانی مارکس و ئینگلس سه‌بارت به ده‌ولتی بوناپارت نیشانی ده‌دات که نه‌و سهره‌خۆیه ریژه‌یه به‌ره‌نجامی هاوسه‌نگی کاتی هیژه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان نه‌بووه. به پتی به‌لگه‌کهی نه‌و، نه‌و تیگه‌یشتنه "زۆر ناتهاوا" بوو (۱۵۵، ل ۲۶۰). پولاتزاس جه‌ختی کرده‌وه که خۆبێندنه‌وه‌ی وردتری به‌ره‌مه‌کانی مارکس و ئینگلس نه‌وه نیشان ده‌دات که بیژکه‌دارشتن سه‌بارت به سهره‌خۆیی ریژه‌یی ده‌ولت "هه‌ولتیک بوو بۆ فۆرمه‌بندی تیوری واتای ده‌ولتی سرمایه‌داری" که تێیدا سهره‌خۆیی ریژه‌یی ده‌ولت به‌گشتی "وه‌کو به‌کێکه له تاییه‌مه‌ندییه تیوری ناوه‌کییه‌کانی ده‌ولتی سرمایه‌داری" چاو لێده‌کرا (هه‌مان سه‌رچاوه، ل ۲۵۸).

۵ - "نۆفه" له به‌لگه‌یه‌کدا که زۆر له به‌لگه‌کهی پولاتزاس نزیکه ده‌لێت که ده‌ولت بۆ گهره‌نتی مانه‌وه‌ی سیستمی سرمایه‌داری ده‌بی سهره‌خۆیه‌کی ریژه‌یی له به‌شه تاییه‌تییه‌کانی بورژوازی هه‌بێت. ده‌ولت خۆی له به‌رامبه‌ر به‌رژه‌وه‌ندییه تاییه‌ت و به‌رته‌سکه‌کانی تاک به‌ تاکي سرمایه‌داران وه‌ "چاودێر و سه‌ره‌رشت {ده‌ناسیتیت}... چونکه ته‌نیا به ده‌ست پێراگه‌یشتنی ده‌ولت به‌و چه‌شنه سهره‌خۆیه ریژه‌یه‌یه که هه‌موو جۆره به‌رژه‌وه‌ندییه‌ک ده‌توانی وه‌کو جۆرنیک به‌رژه‌وه‌ندیی چینیایه‌تی لی‌بیت" (۱۳۷، ۳۵). به‌لام نۆفه نه‌م قسه‌یه‌ی به‌ لێکه‌دانه‌وه‌یه‌کی تر تا راده‌یه‌ک داده‌به‌زیتیت: ده‌ولت بۆ ده‌ستپێراگه‌یشتنی به‌و سهره‌خۆیه ریژه‌یه "ده‌بی بنه‌مایه‌ک بۆ شهرعیته‌ی گشتی خۆی دابین بکات" (۱۳۹، ل ۴۹). ده‌ولت ده‌توانیت نه‌و کاره به‌ که‌لک وه‌رگرتن له پێکهاته‌ فهرمیه‌کانی دیوکراسیی بورژوازی به‌ نه‌جام بگه‌یه‌نیت. به‌م چه‌شنه ده‌ولت ده‌توانیوه‌تی بنه‌مایه‌ک بۆ شهرعیته‌ی سهره‌خۆی خۆی دابین بکات، نه‌و شته‌ی که بۆ پوچه‌لکردنه‌وه‌ی دژایه‌تی سرمایه‌داران پێسته. نه‌و کاره یارمه‌تی به‌ به‌رپێوه‌بردنی سیاسه‌ته درێژماوه‌کانی ده‌ولت ده‌کات بۆ پاراستنی سیستمه‌که. به پتی به‌لگه‌ی نۆفه، سهره‌خۆیی و توانایی ده‌ولت په‌یوه‌ندیی به‌ پشتیوانی و وه‌فاداریی جه‌ماوه‌روه هه‌یه (هه‌مان سه‌رچاوه، ل ۵۳). به‌م جۆره، ده‌ولت ده‌ستی به‌ پێکه‌یه‌کی سهره‌خۆ و سه‌رووتر له‌ چینه‌ بالاده‌سته‌کان راده‌گات.

بە وڵاتانەى كە سەرىخۆىيان بە دەست هێناوه. "عه‌له‌وى" بە بووژاندنەوى بۆچوونەكانى ماركس لە هه‌ژده‌ى برومىڤرى لويس بوناپارت، ناماژەى بوه‌ داوه كە لە وڵاتانەى كە لە دەست داگیركارى (كۆلۆنېاليزم) رزگارىيان بووه، ده‌ولەت لەرادەبه‌ده‌ر پەرى سەندوه، چونكە داگیركارى بووته‌ هۆى ئەوى كۆمەلگا كە مەتر گەشه‌ بكات. كەوابوو ده‌ولەت سەرىخۆىيەكى رێژه‌ى هەيه و لە دەست، دەستپوه‌ردانە سىاسىيەكان ناسووده‌يه (١ و ١٦٧).^٦ بەلگەى چوارەم تېروانىيىكى ده‌ولەتتەوه‌رى لى كەوتووته‌وه. "فرد بلك" بەلگەى ئەوى هێناوته‌وه كە بوونى دەسلەتتى سىاسى، دەسلەتداران لە سەره‌وه‌ى بەشه‌كانى تەرى كۆمەلگا دادەنێت. ئەم كارە واى لىكردون گوشارەكانى كۆمەلگا لە بەرچاو نەگرن و بەشويىن هۆگرى و بەرژه‌وه‌ندىيەكانى خۆيانەوه‌ بن (١٣).^٧

كاتىك كە قەسەكردن سەبارەت بە ده‌ولەت، پاراوتر و پوخته‌تر بسو (بۆ نموونه‌ لە هەلەسەنگاندن لەگەڵ ئەو فۆرمۆلبەنديانەى كە ده‌ولەتيان بە ئامرازى بسورژوازى دەزانى)، هەست بەو خالە كرا كە ئەگەرچى ده‌ولەت بە توندى لە ژێر كارىگەرى هۆكارە نابوورىيەكان دا، بەلام جىنگا و شويىيىكى سەرىخۆ و جىاوازى لە كۆمەلگادا هەيه. دەسته‌واژه‌ى جۆراوجۆر سەبارەت بە ده‌ولەت و بەرپوه‌بەرانى ئەو داھێنرا (بۆ نموونه "سەرىخۆى رێژه‌ى"،

٦ - "سېن sen" لە خۆتەندەمۆيەكدا سەبارەت بە هيندستان بەلگەى ئەوى هێناوته‌وه كە "ده‌ولەت ... بەردەوام لە هەولێ ئەو دا، بە سەرىخۆىيەكى زياتر بەدەست بێت. سەرچاوەى ئەم هەولە لە سەرىخۆى رێژه‌ى ده‌ولەت لە سەرەتای سەرەلدانى دا، بەلام ئەو سەرىخۆىيە رێژه‌ى لەوانىيە بێتە هۆى سەرىخۆى زياترى ده‌ولەت لە كۆمەلگا يان چىنە كۆمەلەيەتيەكان و ئەوش پەيوەندى بە رادەى گەشى كۆمەلگا و شتوێ يان شتوێزەكانى بەرھەمھێنانەوه‌ هەيه. " (١٦٧، ل٤). "سېن" پش ھەروەك "عه‌له‌وى" سەرىخۆىيە ده‌ولەت لە باشورى ناسيا بە بەرھەمھێنانى گەشەنەكردنى كۆمەلگا دەزانێت لە سەردەمى داگیركاريەدا. ئەو تىگەيشتنە بە تەواوەتى لەگەڵ تىگەيشتنى پولاتراس لە بەرھەمەكانى ماركس و ئىنگەلس جىاوازه. بە پێى ئەم تىگەيشتنە، ده‌ولەت لەم كۆمەلگایانەدا سەرىخۆىيەكى رێژه‌ى هەيه كە تىياندا هێزە كۆمەلەيەتيەكان ھاوسەنگ بن.

٧ - "بلك" پىيوایە كە ده‌ولەت كاراكتەريى سەرىخۆ و خودمۆختارە، بەو ئاكامە دەگات كە خاوەنەانى دەسلەتتى ده‌ولەتى "بەكۆمەل بەشويىن پەروەندىيانى بەرژه‌وه‌ندىيەكان، دەسلەت، مەتەنە و سامانى خۆيانەوه‌ن" (١٣، ٢٢٩). ئەم بۆچوونە لە بىر دۆزى ده‌ولەتتەوه‌ردا بە لوتكەى خۆى گەيشت، بەتاييەتى لە بەرھەمەكانى "سكۆچپۆل" كە تىۆرى ده‌ولەتى لە مەرجەكانى ماركسىستى دەرياز كرد.

"چينەكانى ناوهراسى"، "بورژوازى پىروكراسى"، "چينى سىياسى — بەرتوبەرى" و "سەرمایەدارى دەولەتى" (بۆ ئەو دەسلەتلى لىرادە بەدەرى دەولەت و بەرتوبەرانى ئەو و سەرىخۆى ئەوان لە ھەر دوو چينى سەرمایەدار و كرىكار پىشان بەرىت).

قسە و باس سەبارەت بە دەولەت بە دلتىايەو بە قازانچ بوو، چونكە يارمەتى بە تىگەشتى لە شوناسى تايبەت و سەرىخۆى پىكھاتە و رىزىبەندىيەكانى دەسلەتلى سىياسى كەردوو، بەلام ئەو باسانە ەك ھەرچەشنە زىدە بەرھەمىك تووشى قەيران بوو. پەرسى سەرىكى ئەو ەيە كە پشت بەستن بە سەرىخۆى دەولەت بوو ەتە ھۆى جىابونەو ەى دەولەت لە جىنگا و شوئەكەى خۆى — واتە لە كۆمەلگای مەدەنى — داپراو. لە زۆرىيە فۆرمۇلبەندىيەكاندا، سىياسەت و كىشمەكىشى سىياسى چوونەتە ژىر رىكىفى دەسلەتلى دەولەتەو. توئىرەكان بە توندى لە بۆچوونى دەولەتتەو ەر ھەلگەرانەو: وا ديار بوو كە زۆر پشت بەستى بە دەسلەتلى دەولەت بوو ەتە ھۆى غافلىبون لە سەرىخاوەكانى ئەو دەسلەتە و كارىگەرىيە دەولەت و كۆمەلگا لە سەرىكەرى. بۆچوونى دەولەتتەو ەر زۆرى سەرىج بە پەرسەكانى تايبەت بە كىشمەكىشى سىياسى نەداو. لايەنگرانى ئەم بۆچوونە ھەستىيان بە ناسىنى ئەو شىوازە جۆراو جۆرانە نەكەردبوو كە خەلك بۆ خەبات لە دژى دەولەت بە دەستيانەو ەرتىبون و تەنانەت پىشى بە سەپاندنى دەسلەتەكەشى گەرتىبوو. ھۆكارەكەشى ئەو بوو كە بۆچوونى سىياسىيە دەولەتتەو ەر، دەولەتى لە پانتايى تىكەلچوونەكەى — واتە لە كۆمەلگای مەدەنى — جىا دەكەردەو.

كاتىك كە قسە و باسەكان سەبارەت بە سەرىخۆى رىژەيى دەولەت بەرەوپىش چوون، دەرکەوت كە شوناسى دەولەت بە بى سەرىجدا بە گۆرانكارىيەكانى دەرەو ەى سنوورە بەرتەسكەكانى، ديارى ناكەرىت. قسەوباس سەبارەت بە سەرىخۆى رىژەيى دەولەت بوو ھۆى ئەو ەى چەشتىك لە ھەماھەنگى، نامانج، ناقار، بىر كەردنەو و توانايى پىكھىتسانى گەلەلە سىياسىيەكان بە دەولەت بىەخەرىت. لە زۆر بواردا دەولەتيان بە تواناي رەھا و ھەموو شىتىك دەزانى. بەلام گۆرانكارىيە سىياسىيەكان و بەتايبەت سەرىھەلدانى بزووتنەو كۆمەلەيەتەيە جۆراو جۆرەكان نىشانى دا كە دەسلەتلى دەولەت زۆرىيە كاتەكان ھەر مشتومپى لە سەرىكەرىت. ئەو خالە ناشكرا بوو كە رادە، شوناس و سنوورەكانى دەسلەتلى دەولەت پەيوەندىيە بە ھۆكارگەلى دىكەو ەمەيە و تارادەيەكى زۆر لە رىگەي خەباتەكانى كۆمەلگای مەدەنىيەو ەى ديارى دەرکەرىت. ئەو خەباتانە بەشتىوازى جۆراو جۆر سنوورەكانى ژيانى سىياسىيان گۆريون. ئەو

کاره کاریگهریه کی زۆری له سهر داتانی واتای دهولت له قوناغی سییه می گهشی تیۆری دهولت داناهه.

نیکوس پولانزاس و کلاوس نۆفه، نمو دوو بیرمه ندهن که له گهشه پیدانی تیۆری دهولتدا یارمه تیه کی زۆریان به تییه پین له قوناغی دووه مه مه به ره قوناغی سییه م داوه. به ره مه مه کانی پولانزاس ده ری خستوه که نمو خه باتی کۆمه لایه تی کۆمه لگایه که سنوره کانی دهولت دیاری ده کات. له راستیدا له به ره مه مه کانی پولانزاس دا وه سوو رانیکی جینگای سه رنج به رچاو ده که ویت. له به ره مه مه سه ره تایه کانی پولانزاس دا، دهولت سه ره خۆیه کی ریژه یی هیه، چونکه دهولت هۆکاری یه کانگیربوونی کۆمه لایه تیه^۸ و دهستکاری کیشمه کیشه کانی نیوخۆی چینی بورژوازی و کیشمه کیشه کانی چینی بورژوازی له گه ل چینی کریکار ده کات و له وهش نهولا وه تر ده چیت. له به ره مه مه کانی دواتری پولانزاس دا، دهولت گیرۆده ی خه باتی چینایه تی بووه و له ئاکامدا له رزۆک بووه و تووشی هه لچوون و داچوون هاتوه. ناوبراو ده لیت سیاسه تی دهولت "به توندی ئالۆز و ئارپک" دیته به رچاو (۱۵۸، ل ۱۳۵). به بۆچوونی پولانزاس نمو خه باتی چینایه تیه که نه ته نیا ده زگای دهولته تی ده گۆریت (۱۵۶، ل ۱۳۵)، به لکو "لهو ده زگایه نهولا وه تر ده چیت، به گشتی خۆی له ژنیر کۆنترۆلی ده رباز ده کات و له راستیدا سنوره که ی دیاری ده کات" (۱۵۴، ل ۵۰ و ۱۵۶، ل ۲۹). به یینی به لگهی پولانزاس، په یوه ندییه چینایه تیه کان له ده زگای دهولته تیدا به رجه سه ته ده بن و دهولت خۆی به ره مه می خه باتی چینایه تیه و نمو په یوه ندییه ش تیایدا ره نگ ده داته وه (۱۵۷، ل ۷۵).

۸- پولانزاس به ره تکرده وه ی بۆچوونی نامیزی دهولت، به لگهی نمو ی دیتایه وه که دهولت تاییه ته ندییه کی سه رمایه داری هیه، چونکه له ریزی یتکهاته کانی به ره مه مه تانی سه رمایه داریدا جینگای بووه ته وه. نمو به لگهی نمو ی دیتایه وه که "په یوه ندییه چینی بورژوا له گه ل دهولت، په یوه ندییه کی بابه تیانه یه. نمو به مانایه یه که نه گهر کرداری دهولت له ریزی نه دییه کی کۆمه لایه تی دیاریکارا دا له گه ل به رژه وه ندییه کانی چینی زال لهو ریزی نه دییه دا یتته وه، نمو له خۆی سیسته مه که وه سه رچاوه ده گریت: به شداری راسته وخۆی نه دانهانی چینی ده سه لاتدار له ده زگای دهولته تیدا هۆکردی نمو گوئانه بابه تیانه یه — نمویش هۆکردیکی به ریکه موت و مه رجدار — نه ک نمو یکه هۆکار یت" (۱۵۳، ل ۲۴۵).

نەو وەرچەر خانە لە بەرھەمەکانی پولاتزاس دا لە لایەکەوە بە ھۆی ئەو رەخنەییە بوو کە تیۆرییە سەرەتاییەکی ئەو هیچ ناماژەییەکی بە گۆرانکارییە کۆمەڵایەتییەکان نەکردووە و تەنیا تیۆرییە کە سەبارەت بە سەرلەنوێ بەرھەمھێنانەوێ سەرمایەداری لە لایەن دەولەتیکی تەواو بەھێژووە و لە لایەکی دیکەشەوە بەرھەنجامی تێگەیشتنە لە گۆرانکارییە سیاسییەکانی کۆمەڵگا. لە فۆرمۆلبەندییەکانی دواتری پولاتزاس دا، دەولەت نێر خواوەنی دنیایی، وشاری و توانایی رێکخستەنەوێ داھاتووی سەرمایەداری نییە. لەم روووە کە سیاسەتی دەولەت لە گەڵ خەباتی کۆمەڵایەتی لە پەیوەندی دا، سیاسەتی دەولەت تووشی ناکوکی، دژایەتی، گومان و گۆران دەبێت (١٥٨، ٦-١٨٥). پولاتزاس ھەروا لە سەر ئەو باوەڕە بوو کە کرداری دەولەت لە کۆمەڵگای سەرمایەداریدا، سەرلەنوێ بەرھەمھێنانەوێ بارودۆخی پتویست بۆ گەرەنتی کردنی کەلەکەبوونی سەرمایەدارییە، بەلام نایا دەتوانی ئەم کارە بە نەنجام بگەیەنێت، جینگای گومانە، چونکە خودی دەولەت گیرۆدەی خەباتی چینیەتی. وەرچەر خان لە تیۆری دەولەتتەرەووە بە ناراستی تیۆری کۆمەڵگاتەرە، زۆر بەرچاوە.

کلاوس ئۆفە دووھەمین بۆمەندە کە لە تێپەرین بەرھە قۆناغی سییەمی تیۆری دەولەتدا بەشدارە.^٩ ئۆفە بە پشت بەستن بە تیروانیی سیستەمی ھولیدا بۆ ئەوێ ھاوجوتبوونی

٩ - ئۆفە لە بەرامبەر بۆچوونی نامیری دەولەتدا، بەلگەیەکی دیکەیی باسکردووە کە لە سەر بنەمای تیۆری سیستەمەکان دانراوە ئەک لە سەر بنەمای بونیادگەرای. رەخنەیی ئەو لە تیۆری نامیری دەولەت وەکو رەخنەکی پولاتزاس: بە پێچەوانەی تیۆریی کارتیکیەرەکان (influence theories) و بە دەھێنراوەکانی ئەلمانی (German derivationist debates) دەولەت نامرازیکی پوچەل نییە کە ھەر گرێبێکی کۆمەڵایەتی بتوانی بە دەستیوێ بگرێت. ئۆفە دەلێت کە بەلگەیی بنەرەتی ئەو تیۆرییانە ئەوێ کە لە کۆمەڵگادا گرێبێ جۆراوجۆر ھەن کە ھیندیکیان دەولەت کۆنترۆڵ دەکەن. بە پڕوای ئۆفە ئەو بەلگەیی ئەوێ نیشان نادات کە لە بارێ بونیادییەو دەولەت دەبێ دەولەتیکی سەرمایەداری بێت. بە پڕوای ناوبراو ئەو ھۆکارانە کە دەولەتێک دەکەن دەولەتیکی سەرمایەداری، دەبێ لە خودی سیستەم سیاسەتدا بدۆزرێنەوێ. تیۆری نامیری ناتوانێت "پتویستی بونیادی دۆخیک ئەوتو نیشان بدات" و ناگرێ ئەم تیۆرییە بۆ سەلماندنی قایە ئەقڵیی چینیەتی دەولەتیش بە کار بەتیرت (١٣٧، ٣٣). ئێمە دەبێ بزانی کام "بونیادی نێوخی سیستەمی سیاسی، گەرەنتی ئەو داھێنان و بەرژووەندیەکانە دەکات کە لە پڕۆسە کەلەکەبوون سەرچاوەیان گرتووە" (ھەمان سەرچاوە، ٦-٣٥ جەخت کردنەوێ کە ھی ئۆفە). کەوابوو تەنیا کاتیک

دهه‌لای سیاسی و نابووری نیشان بدات. به برپای تۆفه، ده‌ولت وەك ژئرسیسته‌می "سیسته‌می دووه‌می (لاوه‌کی)" سیسته‌می نابووری، لۆژیکی سهرمایه‌داری به‌ره‌م دیتیتوه، چونکه بنه‌مای کالاً به سهر ژئرسیسته‌مه‌کاندا حکومت ده‌کات و رتکیان ده‌خات.

بنه‌مای نه‌بستراکتی راکیتشانی هاوولاتیان له په‌یوه‌ندییه به‌رده‌وامه‌کانی ئالووێر له بازار، یارمه‌تییه‌کی زۆرتر به پاراستنی هه‌ماهه‌نگی سیاسه‌ته‌کانی ده‌ولت له‌گه‌ڵ به‌رژه‌وه‌ندیی چینه‌کانی هۆکاری که‌له‌که‌بوونه‌که ده‌کات نه‌ک به نه‌گه‌ری هه‌رچه‌شه "که‌ین و به‌ینیك" له نێوان "به‌رپوه‌به‌رانی هاویه‌شی" ده‌ولت و پیشه‌سازی (۳۸۱، ل ۲۵۱).

سهر‌پای نه‌وه‌ش، تۆفه به‌لگه‌ی نه‌وه دیتیتوه‌که ده‌ولت پتیوستی به وه‌فاداری (وه‌لانی) جه‌ماوه‌ریش هه‌یه بۆ نه‌وه‌ی بتوانیت کرداری سهره‌کیی خۆی واته پاراست و گه‌ره‌نتیی بنه‌ماکانی که‌له‌که‌بوونی سهرمایه‌داری به‌رپوه‌به‌ریت. نه‌گه‌ر کرداری نابووری سهره‌کیی ده‌ولت په‌ره‌پێدانی که‌له‌که‌بوونه، پتیوستیی سیاسیی سهره‌کیی ده‌وله‌تیش پتیوستی به ش‌هرعیه‌ته. نه‌وه دووانه هه‌میشه پێکه‌وه له ناکۆکیدان. یه‌که‌م، کاتیک که ده‌ولت بۆ به‌راوردکردنی داواکاریه‌کانی گروپه‌ جو‌راوجۆره‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان هه‌ولده‌دات بۆ نه‌وه‌ی نه‌وه پتیوستییانه‌ دا‌ین بکات که سیسته‌می سهرمایه‌داری به که‌له‌که‌کردنی تاییه‌تی نه‌وه ناتوانیت دا‌ینی بکات، په‌یوه‌ندیی به‌ها به‌کاربراهه‌کان له‌گه‌ڵ پتیوستیه‌کانی بازרגانی راده‌گیریت. هه‌روه‌ك تۆفه ده‌لیت، ده‌ولت به‌کرده‌وه به‌شه "ناکالاییه‌کان" و به‌ده‌ر له پتیوستیه‌کانی بازרגانی پیک‌دیتیت. له‌وه‌رووه‌که سیاسه‌ته‌کانی ده‌ولت بۆ ده‌سته‌به‌رکردنی ش‌هرعیه‌ت ده‌بیته هۆی سهره‌ل‌دانی تۆی شی‌وازه‌ ناکالاییه‌کانی ریک‌خست، کرداری سهره‌کیی ده‌ولت واته گه‌ره‌نتی کردنی دۆخیکی پتیوست بۆ که‌له‌که‌کردنی سهرمایه‌داری ده‌بیته بلقی سهر‌ناو.

دووه‌م، نه‌وه‌ی قه‌یرانی نابووری ده‌خزیته نێو بواری سیاسیه‌وه. کاتیک که ده‌ولت بۆ پوچه‌لکرده‌وه‌ی قه‌یرانی نابووری هه‌ولده‌دات، چاوه‌پوانیی تاکه‌کان ده‌باته سهری، نه‌وه چاوه‌پوانیه‌ی که ده‌ولت به‌روونی ناتوانی دا‌ینیان بکات. به‌لام هه‌وله‌کانی ده‌وله‌تیش بۆ

ده‌کرێ باسی ده‌وله‌تی سهرمایه‌داری بک‌ریت که له سیسته‌می سیاسیدا تاییه‌ت‌م‌ندییه‌کی چینه‌یه‌تی به‌رجاو بکه‌ویت که له‌گه‌ڵ پتیوستیه‌کانی که‌له‌که‌بوونی سهرمایه‌داری یه‌ک بگ‌ریت‌وه.

دابىنکردنى داواكارىه كانى بوارى سياسى هەر بهه مان راده له لايهن تىبينيه نابوورىه كانه وه سنووردار ده كرتمه. له ناكامدا، ههروهك نۆفه ده لىت، ده ولت تووشى چه شنىك له "دابىزىنى شرعىهت" ده بىت و نهو كار ه قامگىرى خودى ده ولت ش تىكده دات.

نۆفه له سر نهو راستىيه پىداگرى ده كات كه ده ستىوه ردانى ده ولت له كاروبارى نابوورىدا، نه ته نىا بۆ نابوورى سهرمايه دارى به لكو بۆ سقامگىرى سياسى خودى ده ولت ش ده توانى ناكامىكى پىچه وانى لىبكه وىته وه. نهو ده ستىوه ردانه ده بىته هۆى سهره لدانى قهرانىكى سياسى چونكه بزوتنه وه كۆمه لايه تىيه جۆراوجۆره كانىش پىكدىن و داواكارىه كانى خۆيان له ده ولت ده خه نه روو. بهم جۆره، خه باتى چىنايه تى ته نىا له چوارچىوه يه كى نابوورىدا به رته سك نابىته وه، به لكو پانتايى سياسىش ده گرتمه. له راستىدا كاتىك كه ده ولت ده چىته نىو چوارچىوه ي نابوورىه وه، جىاوازى نابوورى و سياست له ناو ده چىت. كاروبارى سياسى هه م بۆ خويندنه وه ي سىسته مى نابوورى پربايه خ ده بن و هه م بۆ خويندنه وه ي سىسته مى سياسىش. به لآم به برۆى نۆفه، كاروبارى سياسى ته نىا له ده ولته وه سهرچاوه ناگرن، به لكو له خه باته كۆمه لايه تىيه جۆراوجۆره كانىشه وه سهرچاوه ده گرن.

نۆفه، پىشوازى لهو بزوتنه وه كۆمه لايه تىيه نوپانه كرد كه له خه باتى چىنايه تى نه ولاوه تر ده چن. نۆفه له سر نهو باوه ره بسو كه بزوتنه وه كۆمه لايه تىيه جۆراوجۆره كان نامرازى نوپن بۆ به ره وپىش بردنى ستراتىژىكى نوپى ناسهرمايه دارى. به برۆى نهو، گه يشتن به ده ولته تىكى دىموكراتى له رىنگاى خه باتى كۆمه لايه تىيه وه كه ده توانىت پىوستىيه هه نوو كه يه كان به ره وپىش به رىت، له پىشه وه ي هه موو ستراتىژىكى دىكه وه يه. شىوازه په سندراره كانى رىككه وىتى سياسى وه كه يه كىتبه كرىكارىه كان و پارتىه سياسىيه كان به ته واوه تى شرعىه تى خۆيان له ده ست داوه. نهو خالەى كه بۆ باسه كى ئىمه گرنگه، نه وه يه كه به برۆى نۆفه ده ولت ناتوانىت به چه شنىكى سهرىه خۆ كارىكات. ده ولت له بارودۆخىكدا كارد ه كات كه له لايهن خه بات و كىشمه كىشه كانى كۆمه لگاوه پىك دىت. ناكرى ده ولت ته نىا به نامرازى ده ستى سهرمايه داران ناو به به ين.

"پىرسۆن"، نۆفه به تىۆرىسيه نىكى پاش ماركىست و "ئهلن وۆد" يش، پولانزاس به پشتىوانى پاش ماركىزىم ده زانىت (۱۵۰ و ۱۸۷). به برۆى من نۆفه و پولانزاس دوو تىۆرىسيه نى راگويزه رن كه رىگه يان بۆ تىپه رىن له ماركىزىمى كلاسىكه وه به ره و پاش

ماركسىزم خوش كرد. پولانزاس و ئۆفە ھەردووکیان كاری خۆیان بە بنەما سەرەتایەكانی تیۆری ماركسیستی دەست پێکرد. ھەردووك لە سەر ئەو باوەڕەن كە دەولەت لە سیستمی سەرمایەداریدا، دەولەتیکی سەرمایەداری دەبێت، چونكە كاری تایبەتی ئەو بریتیە لە دابینکردنی بارودۆخی سیاسی پێویست بۆ سەرلەنۆی بەرھەمھێنانەوی سەرمایەداری. بە پروای پولانزاس، تایبەتمەندی دیاریكراوی دەولەت ئەوەیە كە ھێندێك كار و كرداری دیاریكراو بەرپۆ دەبات كە تەنیا دەولەت توانای ئەو كارانەى ھەیە. كاتێك كە دەولەت دەست دەدات بەرھەمھێنانەوی سیستمیك لە بەرامبەر بەرژەوندییەكانی چینیکی دیاریكراودا، بەكردەو دەتوانێت لە دژی بەرژەوندییەكانی ئەو چینیە بێت. بە پروای ئۆفە، دەولەت لە كۆمەڵگای سەرمایەداریدا كەوتۆتە نێو كۆمەڵێك لە ژێرسیستەمەكانەو كە لۆژیکی كالاى یەكیان دەخاتەو. جیگا و شونى تایبەتی دەولەت لەوێ سەرچاوە دەگرت كە ئەو تەنیا دەولەتە كە دەتوانێت لەدژی توخمە كاولكارەكانی سەرمایەداری راجێتەو.

ھەتا نێرە بە پروای پولانزاس و ئۆفە چەشنێك لە قەدەرخوازی پێكھاتەیی دەبێت. بەلام ئەوان لەوێش ئەولاوەتر دەچن و بە تێپەڕین لە بنەما سەرەتایەكانی تیۆری ماركسیستی دەولەت، چەشنێك بزۆی دێتە نێو بەرھەمەكانیانەو، چونكە ئەوان دەیسەلمێن كە دەولەت بە بەرپۆەردنی رۆڵی خۆی لەمەر ھەموو سیستمەكە، تووشی ھێندێك ناكۆكى دەبێت كە نەركە بنەرەتیەكەى لەگەڵ كێشە بەرھەوروو دەكات. یەكەم، كاتێك كە دەولەت بە مەبەستی كۆنترۆلكردنی قەیرانەكە دەست بەكار دەبێت، لە گەڵ خەباتی كۆمەڵایەتی جۆراوجۆر بەرھەوروودەبێت. دووھەم، كاتێك دەولەت دەچێتە بواری ئابوریەو، بە پێكھێنانی ئەو بوارە ناكالایانەى كە لۆژیکی كالاى ھەمووار دەكەن، دەبێتە ھۆی پێكھاتنى كێشەكێشە كۆمەڵایەتیەكان. دواجارێش، كاتێك كە دەولەت ناچار دەبێت لە بەرامبەر بزوتنەو كۆمەڵایەتیە جۆراوجۆرەكاندا كاردانەو نیشان بدات، پلانەكەى بۆ بەرھەمھێنانەوی سەرمایەداری یان دابینکردنى شرعیەت ھەمووار دەبێت. كەوابوو دەكرێ بڵێن كە دەولەت كەوتوو تە نێو گۆرەپانى كێشەكێشى سیاسییەو. ئەو تێگەشتنە بە پێچەوانەى ئەو تێگەشتنەى كە پێیوایە دەولەت سەربەخۆیە، لە سەر ئەو ئاستەنگانە جەخت دەكاتەو كە بزوتنەو كۆمەڵایەتیەكان بە سەر دەولەتیدا دەسەپێن. پولانزاس و ئۆفە ھەردووکیان بەشیوەكی تایبەتی یارمەتییان بە دەرکەوتنى كەموكۆریەكانی بیری دەولەتتەوێ داو.

کاتیک که که موکوپیه کانی تیۆری دهولته تهوه ر ناشکرابون، بادانه ویه کی خیرا له دهولته تهوه به رهو کۆمه لگای مه دهنی هاته ناراه. له قۆناغی سییه می گه شهی تیۆری دهولته تدا، بیرمه ندانی سیاسی روویان لهو چه مک و بۆچووانه کرد که یارمه تی ناسینی کۆمه لگای مه ده نیان ده کرد. نه وان روویان له به ره مه کانی "گرامشی" کرد که دهولته به "بونیادی سیاسی کۆمه لگای مه دهنی" ده زانیته (٦١). نهو کاره به وه هۆی راکیشانی سه رنجیکی زۆر به ره ولای کۆمه لگای مه دهنی وه ک بواریک که تییدا روکاره ماناداره کان — جا چ روکاری ده سه لاتخوازانه بن یان روختنه رانه — به ره هم دین. تیۆری سیاسی ثم سه رده مهش که کاریگه ریه کی زۆری به ره مه کانی فۆکۆی پتیه دیاره، واته نهو که سهی که له سه ر نهو باوه ره بهو که دهولته به ره مه می نهو ورده ده سه لاتانه یه که له ناستی کۆمه لگادا بلاو بوونه تهوه. به بروای فۆکۆ ده سه لات شتیک نییه که له سه ره ورا به سه ر خواره ودا داسه پیت، به لکو به هه موو کۆمه لگادا بلاو بووه تهوه. فۆکۆ به لگهی نهوه دینیه تهوه که ده سه لاتنی دهولته به هیچ شتیه یه که ده سه لاتیکهی ره ها نییه و خه لک له ژیا نی روژانه ی خویاندا به پنی بونیادی ده سه لاتنی ناچه یی و یاسا و رتسا کان یان نه پنییه کۆمه لایه تییه ورده کان کار ده که ن، نهو نه پنیانه ی که زۆر جار له دژی نه پنییه زاله کان راده چنه وه و به رته سکیان ده که نه وه. نهو تیگه یشتنه له لیکۆلینه وه سیاسیه کاندا په ره ی سه ندوه^{١٠} و ئیمه ده باته نیه گوژه پانی کۆمه لگای مه ده نییه وه.

١٠ - به بروای فۆکۆ (٤٩)، دهولته سه ره پرای به هتیزبونی ده زگا کانی ناتوانیت سه رجه م په یوه ندیه کانی ده سه لات بجاته ژیر رکیفی خزیوه و ته نیا به پنی په یوه ندیه کانی نهو ده سه لاتیه کی هه یه ده توانیت کار بکات. به بروای فۆکۆ دهولته ته نیا له کاتیکدا ده توانیت کاریگه ر بیت که ره گ و ریشه ی له کۆمه لیک په یوه ندیه ی جۆراوجۆردا هه بیت که بواری پتیوست بۆ سه پاندنی شتیا وه نه رتیه کانی ده سه لات ده ره خستیت.

۱- ھەرچەر خانى تىۋىرى سىياسى بەئاراستەى كۆمەلگەى مەدەنى:

ھەرۈەك بىنچان، ئەۋەى بوۋە ھۆى تىپەرىن لە قۇناغى دوۋەمەۋە بەرەو قۇناغى سىيەمى گەشەى تىۋىرى سىياسى دەۋلەت، سەرھەلئەنى دىاردەيەك بسو كە نەۋى بزۋوتنەۋە كۆمەلەيتىيە نۆيەكانى لە سەر دانرا. "نۆمىتت" لە خۆتەندەۋى خۆيدا سەبارەت بە ھىندىستان، ئەۋ بزۋوتنەۋە كۆمەلەيتىيە نۆيەكانە بەم شىۋەيەى خوارەۋە ۋەسەف دەكات:

۱- "بزۋوتنەۋەى كۆمەلەيتىيە"ن، بەۋ مانايە كە رىكخراۋ، بونىاد ۋ ئايدۆلۇزىيەى بەرىلاۋ ۋ گشتىيان بۆ گۇرپانكارىيەى كۆمەلەيتىيە ھەيە.

۲- "نۆى"ن، بەۋ مانايە كە خۇيان بەۋ ئايدۆلۇزىيەى كە ھەيەنە، بەكەلگ ۋەرگرتن لەۋ چەمەكە "نۆيەكانەى" كە لەگەل ماركسىزىمى نەرىتى لە پەيۋەندى دايە بەلەم بە ئاشكرا جىاۋازە، باسى چەۋسانەۋە ۋ ژىردەستەبۋونى خۇيان دەكە، ئەۋ سىستەمەى كە پىشتىۋانى بارۋدۆخەكەيە ۋ شىۋازى كۇتايى پى ھەنەنەكەيە. بەۋاتايەكى دىكە ناكرى ئەۋان تەنبا ۋەك "بزۋوتنەۋە جەماۋەرىەكانى" ئەۋ گروپانە ناۋەرىن كە دەيەنەۋىت بە رىيەرايەتى چىنى كرىكار ۋ پارتە كرىكارىەكان بەرەۋىتشمەۋە برۆن ۋ يان ئايدۆلۇزىيەى چىنى كرىكار قىبۇل بىكەن. ئەۋان بە ۋشيارىۋە ئەۋ چەشەنە پەيۋەندىيەنەيەن رەتكرەۋتەۋە ۋ بەۋ چەشەنى كە خۇشيان ئەزمۋونىيان كىردۋە، ئايدۆلۇزىيەى دەنە ژىر پىرسىارەۋ.

۳- ئەۋان بزۋوتنەۋەى ئەۋ گروپانەن كە ماركسىزىمى نەرىتى سەرىخىكى بە چەۋسانەۋەيان نەداۋە (ۋەك ژنان، دالىتەكان (dalits: تۆيى گلاۋەكان لە ھىند)، ۋ سۋدەرەكان (sudras/shudra: يەكىك لە تۆيەكانى خوارەۋە ۋ گلاۋى ھىند) يان بە شىۋازە نۆيەكانى سەرمایەدارى سەردەم دەچەۋسەنەۋە (ئەۋ جوتىيارەنى كە بەھۆى چەۋسانەۋەى ئەۋ بازارەۋە كە لە لايەن دەۋلەتەۋە پىشتىۋانى لى دەكرت ناچارن بۆ سەرمایەداران بەرەم يىنن، يان ئەۋ ۋەرژىر ۋ دارستان نىشەنەى كە بوۋەتە قورسانىيە قەلچەۋكرەنى ژىنگە) ۋ لە ھەمانكاتدا بەھۆى سەرىخىكى لەرادە بەدەر بە "خاۋەندارىتى تايىمەى" ۋ كارى كرىگرەتە، چەمكىك لەمەر ئەۋان نەھاتەۋەتە گۆرى.

۴- كەۋابوۋ، بۆ لىكەندەۋەى تەۋاۋى جىنگا ۋ شۆنى ئەۋ بزۋوتنەۋەنە دەبىي بە پىتى چەشەنىك لە ماركسىزىمى رىفۇرم كراۋ — ۋاتە ماتىريالىزىمى مېۋۋىي — دەست بىكرىت بە شۆۋەكرەنى سىستەمەى سەرمایەدارى (۱۴۵، XV-XVI).

سەرھەلئەنى ئەۋ بزۋوتنەۋە دىموكراتىيەنە كە لە چەندىن چىن ۋ تۆيى پىكەتاتون، بەمانايە بورژانەۋەى كۆمەلگەى مەدەنى لىك دراۋەتەۋە، بەلەم ئەم دوۋانە بە تەۋاۋى پىكەمەۋە يەكسان نىن. چاكسانىيە بزۋوتنەۋە كۆمەلەيتىيەكان، ئامازە بە دىاردە ئاشكرا ۋ بەرچاۋەكان دەكات، ئەۋە لە

کاتیکدایه که دهستواژهی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی گهره‌نتی ده‌زگایه‌کی واتایه بۆ تیگمیشتن له ده‌ره‌نجام و به‌ره‌می نمو خهباتانه‌ی که ناویران. هه‌ر به‌ مه‌به‌ستی دیاریکردنی چوارچۆیه‌ی نمو ره‌وته دیموکراتیه‌ی بوو که بیرمه‌ندان روویان له چه‌مک، زمان و دامه‌زراوه‌کانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی کرد.

ده‌کرێ له لایه‌که‌وه کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی به‌ مانای دایین کردنی دیموکراسی و رزگاری له قه‌له‌م بدریت، به‌لام واتایه‌کی چه‌ند قات گشتیت و قولتر له دیموکراسی هه‌یه. دیموکراسی ده‌کرێ بیه‌تته کۆمه‌لگای کرده‌وه‌ی ده‌وله‌تی، هه‌روه‌ک چۆن زۆر جاریش هه‌ر وای لیتهاتوه، نمو کرده‌وه "دیموکراتی" یانه به‌گشتی ده‌بنه کۆمه‌لگای شتی لاهه‌کی و شانه‌وگه‌ری سیاسی وه‌ک هه‌لبژاردن، نوینه‌رایه‌تی پهرله‌مانی و نمو راپرسیانه‌ی که به‌ مه‌به‌ستی شه‌ریعه‌تدان به‌ ده‌وله‌ت به‌رپۆه ده‌چن. به‌داخه‌وه دیموکراسی تا راده‌یه‌کی زۆر بووه‌ته شتیکی بێ ناوه‌روک که رۆلێکی به‌که‌لکی بۆ ده‌وله‌ت هه‌بووه، به‌لام به‌شیوه‌یه‌کی نه‌وتۆ په‌یوه‌ندیی نێوان ده‌وله‌ت و کۆمه‌لگایان په‌یوه‌ندیه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان روون ناکاته‌وه.

له به‌رامبه‌ریشدا، چه‌مکی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی له‌گه‌ڵ کۆمه‌لگای له‌گریمانه و به‌هاکان و دامه‌زراوه‌کانی وه‌ک مافی سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی و مه‌ده‌نی، سه‌روه‌ری یاسا، دامه‌زراوه نوینه‌رایه‌تییه‌کان، چوارچۆیه‌ی گشتی و له‌ هه‌مووانیش گهرنگتر نه‌غومه‌نه جۆراوجۆره‌کان تیکه‌له که پێوستیه‌ی هاشاهه‌نه‌گره‌کانی دیموکراسی پێک دێنن. "گیلنه‌ر" له‌و وته‌یه‌ی خواره‌وه، له‌ مانای قولی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی گه‌یشته‌وه:

مانای نمو وشه‌یه له راستیدا په‌یوه‌ندیه‌کی نزیکه‌ی له‌ گه‌ڵ پێکه‌ینانی سیسته‌میکه‌ی کۆمه‌لایه‌تی و سیاسی دیموکراتی یان لیبرالیدا هه‌یه. له راستیدا، هه‌رچه‌نده به‌ کورتی وشه‌ی "دیموکراسی" به‌مانای ده‌سه‌لاتێکی وه‌لامده‌ر و به‌شدار یخ‌وازان قه‌بوڵ ده‌کریت، به‌لام شێوازی دیموکراسی به‌ راده‌ی شێوازی "کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی" به‌که‌لک نییه (٥٥، ٤٩٥).

کاتیک ده‌رک به‌ به‌های چه‌مکی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی ده‌کریت که وه‌بیرمان بیه‌تته نمو چه‌مکه له قوناغێکدا سه‌ری هه‌له‌داوه که ده‌سه‌لاتی ده‌وله‌ت که‌وتوووه به‌ر مملانی و هه‌ولیش دراوه بۆ نه‌وه‌ی به‌ریتته ژێر کۆنترۆله‌وه. چه‌مکی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی کاتیک چووه نێو تیۆری سیاسیه‌وه که بیرمه‌نده‌کان ورده ورده له سه‌ر نمو خاله جه‌ختیان کرده‌وه که به‌واری کۆمه‌لایه‌تی به‌شیوه‌یه‌کی سه‌ریه‌خۆ له ناراسته تایه‌تییه‌کانی ده‌سه‌لاتی ده‌وله‌تی ده‌توانیت خۆی رێکبخات. نمو چه‌مکه له به‌واری می‌ژووویه‌وه کاتیک سه‌ریه‌له‌دا که ئابووریناسانی سیاسی کلاسیک هه‌ولیاندا بۆ نه‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی ده‌وله‌تی بازرگانی (مه‌رکانتیلیست) کۆنترۆل بکه‌ن. نازادیه‌ی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی بنه‌مای بزوتنه‌وه دیموکراتیه‌ییه‌کانی سه‌ده‌ی هه‌ژده‌یه‌می

خۆزھەلاتى ئەوروپاي ھېتائارا لە دۆى دەولەتە رەھاخوازەکان. لە روانگەى بىرمەندانى وەك ھۆيز و لۆك، نىتر ئەو دەولەت نەبوو كە سنوورى كۆمەلگاي ديارى دەکرد، چونكە شەرعىەتى خۆشى پاپەند بوو بە رەزامەندى خەلكەو. لە راستىدا لە تىۆرى لىبرالى، چەمكى كۆمەلگاي مەدەنى زۆر ئاوات و ئارەزووى رزگارىبەخشى لەخۆ دەگرت كە داکۆكيايان لە پلەويایە و مافى مەوۆ لە بەرامبەر زولم و ستەمى دەولەتدا دەکرد و بواریكى سەربەخۆيان لە رووكارەكان، مافەكان و پلەويایەى كۆمەلایەتیی كەسەكان ديارى کرد.

كۆمەلگاي مەدەنى لە بنەرتدا چەمكىكە كە بە نەرىتى مۆدیرنىتەى سیاسىيەو بەستراوئەتو، ئەو نەرىتى كە لە سەر بنەماى تاكگەراى و داکۆكى لە مافى مەوۆ بونىات نراو. ھەر لەبەر ئەو ھۆیە چەمكى كۆمەلگاي مەدەنى لە سەر بنەماى جیاكردنەوئى لىكدانەوئى دوو بواری مەدەنى و سیاسى چىكراو. ئەو چەمكە بۆ پىكھىنانى پەيوەندى راستەوخۆى نىوان ئەو دوو بوارە پىكھات. ئەو چەمكە لە لایەكى تریشەو پەيوەستە بە مۆدیرنىتى سیاسىيەو. ئەندامانى كۆمەلگاي مەدەنى، خەلكانىكى "ئازاد و موختار" دەبن و ئەندامىتى لەو بواردە بۆ ھەمووان ئازادە و پەيوەندى بە جىگا و شوپىنكەو نىيە كە بە مىرات پىيان گەشتو. ھەر ئەو "مانا نۆیەى كۆمەلگاي مەدەنى" (٣٠، ٢٢٥) بوو كە كاریگەرى ھەبوو لە سەر چوون بە ئاراستەى ئەو بوارە.

كۆمەلگاي مەدەنى لە تىۆرى ھاچەرخدا:

بوژانەوئى چەمكى كۆمەلگاي مەدەنى رەگ و ریشەيەكى سیاسى ھەبوو. سەرئەجدان بەم بوارە بەرەنجامى پەرەسەندنى لەرادەبەدەرى دەولەت لە خۆزھەلاتى ئەوروپادا بوو. بەلام چەمكى كۆمەلگاي مەدەنى لە سەر بەرنامەكانى پەرەسەندنى دیموكراسى لە بەرامبەر دەولەتە بەرللاوكانى ولاتانى سەربەخۆ و ولاتانى پىشكەوتوى سەرمایەدارىشدا كاریگەرى ھەبوو. وایتەچىت كە پەرەسەندنى لەرادەبەدەرى دەولەت بووئە ھۆى دابەزىنى كۆمەلگاي مەدەنى. ھاندانى خەلك بۆ گەشتن بەو ئامانجانەى كە لە سەرەوئا ديارىكراون، بووئە ھۆى نابوتى و لەناوچوونى بواریك كە تىیدا چالاكى ئازادى ئەنجومەنەكان دەتوانىت توخەكانى گوتارىكى گشتى بىت و گەرەنتى وەلامدەرەوئى دەولەت بكات. باسى ئەو دەكرى كە زالبسون و پاواغوازى دەولەت لە ديارىكردنى چوارچىوئى گوتارى گشتى و سازانى كۆمەلایەتەى لەو

كۆمەلگايانەدا بوو تە ھۆي لەناوچوونی زیندوو یەتی كۆمەلگای مەدەنی، و داھێنانی چالاکیەكانی ئەنجومەنی لەناو بردوو.

بێگومان گوتاری كۆمەلگای مەدەنی کاریگەری زۆری كۆمەلگا سۆسیالیستیەكانی پێشوی خۆرھەڵاتی ئەوروپای پێوە دیارە. بۆ نمونە "ناراتۆ" بزوتنەو كۆمەلایەتیەكانی پۆلندای بە نیشانەی سەرھەڵدانى "كۆمەلگای مەدەنی لە بەرامبەر دەولەت" دا ناو بردو (٣، ٢٣ل). ھەروەھا "پێلچنسكى"ش بزوتنەوێ پۆلندای بە "بوژانەوێ كۆمەلگای مەدەنی" ناوبردوو (١٤٩، ٣٦٣ل). ئەو گوتارەى كە لەو بەشەى جیھاندا سەری ھەڵدا، وشیارانە دەستی دایە بەرامبەر كۆمەلگە دەولەتە ستالینیەكان، ئەو دەولەتانەى كە بە راكێشان یان سەركوتى كۆمەلگای مەدەنی، ئەوانیان لەناو برد. "راپنىك" بە تاوتوێ كردنى تاییبە قەندىەكانى تۆتالیتارىزم یان داگیركارى لە ولاتانى سۆسیالیستى پێشوو سەبارەت بە نامانجى ئەو دەولەتانە بۆ لەناو بردنى كۆمەلگای مەدەنی دەلێت: "نامانج {نامانجى ئەوان} بریتیە لە پەرەپێدانى "ھاوڕێیەتى" لە گەڵ سیستەم و تێكشكاندننى تاك وەك دواىین ھەنگاو بۆ ملەكەج بوونی كۆمەلگای مەدەنی" (١٦٤، ٢٧٥ل). ھەربۆیە ئەو ھەولانەى كە بۆ زیندو كردنەوێ كۆمەلگای مەدەنی بەرپۆھە چوون، باسى لە خەباتى راستەوخۆ و وشیارانە لە گەڵ سیاسەتەكانى ئەو دەولەتانە دەكرد."

١١ - ناوەرۆكى ئەو دەولەتە "ستالینی"یانە كە گوشارە كۆمەلایەتیەكان نەیان دەتوانى کاریان تێكەن، تەنیا رینگای بۆ چەشنى تاییبەت لە كۆمەلگای مەدەنى خۆش دەكرد كە لەو ولاتانەدا ھەولیاندا پێكیان بێتن. لەو روووە كە پێشیانابوو لە رینگای بزوتنەو و رێكخراوە كۆمەلایەتیەكانەو ناتوانى خەسارەت لەو دەولەتانە بەریت، بەزۆرى لە ھەولتى ئەو دەوڵەتەوون كە كۆمەلگای مەدەنى "دوور لە چاوى دەولەت" پێك بێتن. بە وەتەى ریدی "خەلكى خۆرھەڵاتی ئەوروپا كە لە گەڵ ئەگەرى بەردەوامى زالبوونی سۆفیەت و لە ناكامدا قەدەخەبوونی راپەرین و چاكسازى بەمانا نەرتیەكەى بەرھەوورو بوون، ھەولیاندا بۆ ئەو ستراتیژی دیکە بۆ گۆرانكارى كۆمەلایەتى بدۆزنەو. لەو پێشواوەدا، ئەوان — بەتاییبەت پۆلندیەكان — چەمكى "كۆمەلگای مەدەنى"یان بە دەستەو گرت و پەرەیان بە چەمكى "شۆرشیكى سوردار" دا. بە كورتى ئەوان چەشنێك لە ستراتیژی (پێداچوونەوێ كۆمەلگای مەدەنى)یان وەكو بوارێكى سەریخۆ لە چالاکیە مرۆییەكان لە دەرەوێ دەولەت و چوارچۆتە فرمەیکاندا نۆزبەندى كرد. نامانجى ئەو ستراتیژە، بە دەستەو گرتنى بەكردەوێ دەسەلاتى دەولەت نەبوو، بەلكو نامانجەكەى پێكھێنانى وردە وردەى ناوچەكەى نازاد لە نێوخۆ

به‌لام پشت به‌ستن به چه‌مکی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی هه‌ر به هه‌مان راده به‌ره‌نجامی ناره‌زامه‌ندی قول له‌به‌رامبه‌ر ده‌وله‌ته "زیده‌خوازه‌کان"ی ولاتانی سه‌ربه‌خودایه. دواي بزووتنه‌وه‌ی خه‌لکی چین له سالی ۱۹۸۹، ژماره‌یه‌ک له توێژه‌ران ده‌ستیاندایه قسه‌ویاس سه‌باره‌ت به سه‌ره‌ل‌دانی کۆمه‌لگایه‌کی مه‌ده‌نی نوێ (۵۸ و ۱۳۴ و ۱۹ و ۱۷۸). نه‌و که‌سانه‌ی که ده‌ستیاندایه رافه‌کردنی نه‌و بزووتنه‌وه‌یه، پێگه‌ی کۆمه‌لایه‌تییه‌ی نه‌و بزووتنه‌وه ناره‌زامه‌ندییه‌یان، له نه‌خۆمه‌نه مه‌ده‌نییه‌کانی دامه‌زراوه نابوو‌یه به‌جۆکه‌کان، دامه‌زراوه‌کانی تایبه‌ت به توێژه‌نه‌وه‌کان و چاپه‌مه‌نيه نه‌ده‌یه‌یه‌کاندا دیته‌وه. نه‌وان له سه‌ر نه‌و باوه‌ره بوون که په‌ره‌نه‌ندنی نه‌و دامه‌زراوانه به‌راوه‌ی پتووست بووه هۆی تێکشکانی بزووتنه‌وه‌ی نابو‌راو. توێژه‌رانی نه‌فریقی ده‌ستیاندایه قسه‌ویاس سه‌باره‌ت به پتووستی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی بو گه‌ره‌نتی کردنی دیموکراسی (۸ و ۱۷۹ و ۱۷ و ۶). "ستپان" چه‌مکی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی سه‌باره‌ت به بزووتنه‌وه کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی نه‌مریکای لاتین له ریگی دیموکراسیدا ده‌کار کرد (۱۷۶).

له هیند، مانای کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی — نه‌گه‌ر نه‌لێن وشه‌که‌ی — به‌شیوه‌یه‌کی به‌رین سه‌باره‌ت به سه‌ره‌ل‌دانی بزووتنه‌وه خه‌لکیه‌کان له دژی ده‌وله‌ت به‌کار هاتوه (۵۷ و ۶۲ و ۸۸ و ۹۱ و ۱۶۸ و ۱۶۲). توێژه‌ران به‌شیوه‌یه‌کی روو له زیاد سه‌ره‌نجی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیان داوه. ده‌وتریت که نه‌و بزووتنه‌وانه له‌گه‌ڵ شتیک له‌په‌وه‌ندی دان که "که‌لی" به به‌کاره‌ینانی ده‌سته‌واژه‌ی "کۆمیسۆنی سی‌لایه‌نه" پتووست ده‌لێت "قه‌یرانی سه‌روه‌ری". به وه‌ی که‌لی، "نه‌و گوشاران‌ه‌ی که له نێوخۆی ده‌وله‌ت و کۆمه‌لگای مه‌ده‌نییه‌وه دێن، یاره‌تییان کردوه به سه‌ره‌ل‌دانی چه‌شنیک له ده‌سه‌لاتی تایبه‌تی و نه‌شیار و گه‌نده‌لی و توندوتیژی له ژیا‌نی گشتیدا". که‌لی قه‌یرانی سه‌روه‌ری و هه‌له‌وه‌شانه‌وه‌ی ژیا‌نی گشتی له لایه‌که‌وه به به‌ره‌نجامی دابه‌زینی پا‌ه‌ندی سه‌رکرده‌کان به "سنوورداری ده‌سه‌لاتی تایبه‌تی" و

به‌پێکهاته‌کانی (meta_structures) جیتی پشتیوانی ده‌وله‌ت بوو. خه‌لکی خۆره‌لاتی نه‌ورپا به شوێن "شۆرشیکی سنو‌ردار" هه‌ر بوون که به بێ گۆرانکاری ده‌سته‌جیتی ده‌وله‌ت و له راستیدا به بێ هه‌ره‌شی راسته‌وخۆی نه‌و بپێته هۆی گۆرانی ژیا‌نی تاک و نه‌زمونه کۆمه‌لایه‌تییه‌که‌یان... به‌جۆره پێداچوونه‌ی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی به بێ نه‌وه‌یکه راسته‌وخۆ هه‌ره‌شه له‌و په‌ر پێکهاتانه بکات که له لایه‌ن ده‌وله‌ته‌وه پشتیوانییان لێده‌کرا، له ناکامدا ده‌بووه هۆی گۆزینی نه‌وان (۱۶۱، ل ۱۶۹).

له لایه کی دیکه شهوه به بهره نجامی داواکاری رووله زیادی گروه کومه لایه تیبه جزواو جوړه کان ده زانیت که به سیاسی بوونه تموه (۸۵، ل ۳۰۵).

"نیل رودولف" و "نیس رودولف" یش قمرانی سروهری هیندیان به بهره نجامی سره لاندی شو گروه داواکاره نویانه ناوروده که زووترین گوشار ده خمنه سر سیستمی سیاسی (۱۶۳). بهو پیته، بزچونه کان له دولوت و دامه زراوه کانی تموه به تاراستی پیوه نښه کانی له گمل کومه لگا و کیشمه کیشی گروه کومه لایه تیبه کان له گمل سیستمی سیاسی چون (۶۳).^{۱۲}

زوړبه ی بیرمه ندان، کومه لگای مه دهنی هیندیان به یه کیتیه کی ناجیگری شو گروه کومه لایه تیانه ناوروده که له سر به مای پیوه نښی خزمایه تی، نایینی یان خویه خشانه ی کومه لایه تی دامه زراوه. نم جزوه لیکدانه ویه، بزوتنه وه کانی دژی کومه لگای مه دهنی له چه شنی نوسولگری ده مارگرانه له هاوړتیه تیبه خویه خشه کان جیا ناکاته وه. تویره ره کانی دیکه نه ویه یان وه کومه لیک له بزوتنه وه نارازیه کان چاو لیکر دوه که له دژی دولته تی نه شیوا و نادادپه روه رانه ی هیند راپه رپون. "نومفیدت" دهنو سیت له کوتای ده یی ۱۹۸۰ دا لایه نی زالی سیاسه تی هیند، بزوتنه وه نویه کومه لایه تیبه کانی ژنان، دالیه کان، تویره کانی خواره وه، وهرزیران و جوتیاران و عه شیرته کان و هه روه ها خه باته قه ومیه کان بوون... هیژمونی پارتی کونگره شکستی خوار دوه و سرچه شنی "نه هرویی" په ره سندن، بی بایه خ بووه (۱۴۵) تویره رانه ی هیندی بز و سف کردنی داخوازیه کانی کومه لگا له دژی دولته، ده ستیاندا و ته گه شه دان به کومه لگای مه دهنی. زوړبه یان کومه لگای مه دهنی به پانتایی ناده ولته تی ناره زایه تی و ململانیکان ده زانن و سه بارت به وه ی که نایا تاکه رای و

۱۲ - "ناشیس" ناندی نیاری شو بزچونمیه. به بروای ناندی، به بهرورد له گمل چواردیمه ی پتسوت که دولته تی هیند له گمل کمانی دیکه له ململانی دابوو، "دیارتین تایه تمعلنی کلتوری سیاسی هیند لم سالاندی دواپدا بوونی دولته نیشتمانی به نه کمری زال له بواری گشتیدا بووه". به پتی گوته کی شو، دولته به سر کومه لگای مه دهنیا زال بووه و تمنانه ت لمناویشی بر دوه (۱۳۳، ل ۹). وایته ده چیت که ناندی سبارت به ده لاتی دولته تی هیند زیده وړی کردیت. تموه له کاتیکدایه که دینامیکیتی ژبانی سیاسی - به شیوه سره لاندی شوناسه نتموه یه کان، معیل و کیشمه کیشه قه ومیه کان، بزوتنه وه کانی خوازیاری نازادیه مه دهنیه کان، بزوتنه وه ژنان و یان بزوتنه وه ی ژینگه باریزی - به چمشنیکي روولزیاد خوی له کومه لگای مه دهنیا نیشان داوه. دولته له زوړ بوردا که له گمل شو بهرهلستانه دا بهرهوروو بوو تموه کارنکی نومتی له دست نهاته وه.

بەرھەمھیتىنانى كالاڭى كە ديارىكەرى كۆمەلگەي مەدەنىيە لەھىند ھەيە يان نا، پىكەوھە
ناكۆكياڭ ھەيە.^{۱۳}

خالى جىتى سەرنج لىرەدايە كە ھەم لە خۆرھەلاتى نەورۇپا و ھەم لە ولاتانى رزگارېوى
دەست داگىركارى، چەمكى كۆمەلگەي مەدەنى بەمانا نۆيەكى، لە دۆى تىگەيشتىنى نەو
كەسانەيە كە "لە سەرھەوھە بۆ خوارەوھە" لە پەيوەندىيەكانى دەولەت و كۆمەلگە دەروان. پشت
بەست بە گرنىگى چەقبەستىنى كۆمەلگەي مەدەنى لەگەل ئايدىيالى دىموكراسى و لىبرالىزمى
سىياسى ناوتە بووھە. پشتىوانانى نەو رەوتە دەستيانداوتە بەرامبەركى لەگەل كەسانى
ھەلگەوتوى بىرۆكرات كە ويستى سەركوتكردىنى كۆمەلگەي مەدەنى و دەستىوھەردانىان
ھەبووھە لە كۆمەلگەي مەدەنىدا. لايەنگرانى كۆمەلگەي مەدەنى راشكاوانە تىدەكۆشن بۆ
نەوھى قەلەمپەھى دەولەت بەرتەسك بگەنەوھە و پەره بە بوارى نادەولەتى بدەن.

لە ولاتانى پىشكەوتوى سەرمایەدارىدا، چەمكى كۆمەلگەي مەدەنى لە ئاستىكى بەرز
دايە، چونكە چالاكىيەكانى دەولەتى بىرۆكرات و نابورىيى سامىرىي و عەقلاڭى جىگايەكى
نەوتۆى بۆ پىكەوھەھەلكردىنى پەيوەندىيى نىوان تاكەكەس و گرۇپەكان نەھىشتەتەوھە.
رۇبەرۇبوونەوھى لۆژىكى كۆمەلگەي مەدەنى كە لە سەر بنەماي پەيوەندى و سۆلدارىتى
دامەزراو بەسەر لۆژىكى بىرۆكراتى، مەزغۇزانە، نادىموكراتى و تىكەل بە توندوتىژى
دەولەت، بەكەك لە شۇناسە بەرچاوەكانى بەرھەمەكانى نەم سەردەمە بووھە (۸۲و۸۳).
نازادىي (دەلخوازى) كۆمەلگەي مەدەنى لەگەل چوارچىوھى دژ بە نازادىي چالاكىيەكانى
دەولەت ھەلدەسەنگىندىرت، رەوتى نازادانەي بىرۇپاي گشتى لە كۆمەلگەي مەدەنىيەدا بە
بلاوېوونەوھى كۆنترۆل كردنى زانىارىەكان لە لايەن دەولەتەوھە ھەلدەسەنگىندىرت و دەگوتىرت
كە پىكەوھەسازانى كۆمەلەيەتى لە كۆمەلگەي مەدەنىيەدا لە سەر بنەماي نەو نۆرمانەيە كە لە

۱۳ - "راويندەر كۆمەر" لىرەدا سىبارەت بەر گۆرانكارىيەنى كە لە سالى ۱۹۴۷ لە ھىنددا رۇويان داوھ دەنووت
"گەشمى نابورىيى پىشمازى و بازىگەنى بوى نابورىيى گوندىشىنى جىابوونەوھى بونىيادى، بەكە نەرتىيەكانى
كۆمەلگەي ھىندستانى زۆر لاواز كردوھە و بىم جۆرە بەكەك لە كۆسپە سەرھەمەكانى رىكخەستى چىنە ھەزارەكان بۆ
سىياسەتتىكى رىشمى چارەسەر كردوھە و رىگەي سەرھەلدىنى كۆمەلگەيەكى بە ماناي راستەقىنى دۇنيايى لە ھىند
كراوتەوھە، كۆمەلگەيەك كە تىيدا توانستى تاكەكىمى بتوانىت لە كەشكى نازاد و بەدوور لە سىرپەوى بىرۇبۇچوون و
مەملەتنى خىلەكەيەكان دا بىيان بىكرىت" (۹۷، ل ۴۶).

ناوهرۆکی خۆياندا له گهڵ نۆرمه کانی دوو بواری دهوڵهت و ئابووری جياوازيان ههيه. ههر بهو پيیه چاوهرپوان دهکرت که مهیلی ديموکراتی کۆمهڵگای مهدهنی ههر دوو بواری دهوڵهت و ئابووری تووشی گۆرانکاری بکات. بهم جۆره کۆمهڵگای مهدهنی بۆته که شیک بۆ نازادی بێ نه ملامهتولا و بۆته چه مکێکی بنه رتهی بۆ بهرنامهی ديموکراسی بنچينهی، ئهو بهرنامهی که له بۆچونه کانی "گرامشی و هابرماس" هوه سرووش وهرده گریت (۱۳۱ و ۹۸).

به لگهی کۆمهڵگای مهدهنی:

به لگه يان پاژهی کۆمهڵگای مهدهنی دا کۆکی له خۆیه پتوه بهرايهتی ئهو بواره دهکات له رینگای دابينکردنی و شيارانهی رایهل و پۆی پتهوی نه فومنه کان، گروهه کانی هاوکاری و بزوتنه مه کۆمه لایه تیه کان. له راستیدا پشت به ستن به دروست کردنی رایهل و پۆی یاریده ده رانهی سه ره خۆ له دهوڵهت، له تابه تمه نديه جياوازه کانی روانگهی ئهم سه رده مهیه، چونکه ئهو مه یله له گه ل شیاوازه کانی کۆنتری خه بات جياوازی هه یه که به شوین ده ست به سه ردا گرتنی هه موو یان به شیک له ده سه لاتی دهوڵه تمهو بوون.^{۱۴} بزوتنه مه کۆمه لایه تیه کان له کۆمه لگای مه ده نییدا به تمه وای مافی ده ستیه ردان دهوڵهت له بهرنامه کانی خۆياندا ره تده که نه مه و نه یاری سه رجه م هه و له کانی دهوڵه تن له مه ر کۆنترۆلی ژيانی کۆمه لایه تی. به م جۆره ئهو بزوتنه مه کۆمه لایه تیه نه یانه گو تاری ديموکراسیيان له چوارچه یه یی سه یه مه گو استۆتمه بۆ چوارچه یه ی مه ده نی. ئه مه ده رخه ری که رانه مه یه بۆ نه ری کلاسیکی لی رالی، ئهو نه ری ته ی تیه دا دهوڵه تی ديموکراتی به دهوڵه تیک ده گو تری که نه منیا له رینگای ده ستوور و دامه زرا وه کانی وه ک په رله مان، پارت ه سه یاسیه کان و

۱۴ - بزوتنه مه ديموکراتیه کان دیار ده یه کی نوێ نین، به لām نه یی تا رادیه ک تازه یه، به کم، ئهو بزوتنه مه هیندیک په رسیان هینا وه تاراهه که له ریزی مه سه له با وه کانی سه یه ت نه بوون، دوو هه م، ئهو بزوتنه مه له پال یان له ژێر دامه زرا وه جیکه تو وه سه یه کانه وه گه شمان کرد وه سه یه میش، ئهو بزوتنه مه هه و له ده ن بۆ نه یی دامه زرا وه و شیاوازی نوێ بۆ ناره زایه تیه کان دروست بکهن. ئهو بزوتنه مه له گه ل گروهه کانی فشار، مه ملاتی کانی هه لپاردن و یان خه باتی چینه یی جياوازيان هه یه. سه ره رای ئه مه ش ئامه یی ئهو بزوتنه مه ده ست به سه ردا گرتنی ده سه لاتی دهوڵهت یان ته نه ات به شدار بوون له ده سه لاتی دهوڵه تا نیه، به لکو په ره یانی پاته یه کی سه ره خۆیه بۆ خۆیان. ئهو بزوتنه مه کۆمه لایه تیه ده کری به گو تری له هه موو شو پیکنا به شوین "پاشه که شه کردن به دهوڵهت" هوه بوون. هه رجه ند لایه نگه رانی ئهو بزوتنه مه له وانه یه بۆ گه یشتن به به ره و مه یه کانی خۆیان هاو کاری دهوڵهت بکهن، به لām له هه مان کلتا بۆ په ره یانی که شی ژيانی نه فومنی له وانه یه واز له دهوڵهت یتن.

ھەرچۆلە رىڭخراھە سىياسىيە كانىمە كە تايىمەن بە بوارى سىياسىيەمە، بەرتەسك ناكىرتەمە، بەلگە لە رىڭگاي ژيانى ئەنجومەنشىمە كە لە دەرەھى قەلەمپەھى دەۋلەت بەرپەھە دەپتە، سىنوردار دەكرىت. مانگى ھەنگىنى دورودرىزى دەۋلەتى كىنرى، دەۋلەتى خوشگوزەرانى، دەۋلەتى چەقبەستو و دەۋلەتى زىدەخوۋازى بەناشكرا كۆتايى پىتھاتوۋە.

لە سەرتاسەرى جىھاندا، كۆمەلگاي مەدەنى بۆتە چەمكىكى دىارىكەر بۆ سەلماندىنى دروست كىردى قەلەمپەھىك لە نازادى و مافى تاكەكەسى و پىكەيتسانى سىنورى دەۋلەت. كۆمەلگاي مەدەنى بوۋەتە گىرنگىرەن نايدىيى ئەمە كۆمەلگايانە كە لە پىتتاۋ داينىكىردى دىمۇكراسىدا خەبات دەكەن. پىدەپىت سەرجەم دەۋلەتەكان لە ناۋەزۆكى خۇياندا سەركوتكار بن و پىنانەپىت سەرىخۇنى ژيانى كۆمەلەپەتى لەناۋ بەرن، بەچەشنىك كە بە تەۋاۋەتى لىپالەزىمى بەراپى ۋەبىر دىنەپىتەمە و دەگوتىرت كە دەۋلەتەكان لە ناخى خۇياندا زۆرۈز و نەپارى نازادىپە تاكەكەسىيەكان، كەۋابوۋ ناكىرى ئەركى ئىدارەكىردى ژيانى خەلگە بە دەۋلەتەكان بىپىردىرت.

بەھۇى دىلەردابوۋنەمە و بى ھىۋابوۋن لە دەۋلەت، ئەمە بۆچوۋنە گومانى لە سەره كە دەلەت لە رىڭگاي بزۋوتەمە شۆرەشگىرەكانەمە دەكرىت دەست بەسەر دەۋلەتدا بگىرەت. ئەمە گومانە لە ئەزموۋنى ۋلاتانى سۆسىالىستى و ئەمە دەۋلەتە سەرىخۇيانەمە سەرجاۋە گىرەمە كە سەردەمانىك راپەرىنى نەتەۋەخوۋازى بەناۋى خەلگەمە تىپاندا بەرپەھە چۈبۈۋ. بە دروستى باسى ئەمە دەكرىت كە كاتىك بە تەۋاۋى دەسەلات بەدەستەمە گىرا، سەركردە نۆپەكان ھەۋلىاندا بۆ ئەمە راپەرىنەكە بگۈنچىن يان بىدەنگى بگەن و بەم جۆرە ۋەرى خەباتكارانەمە ئەمە بزۋوتەمەنە كەم بوۋە. جىاۋاز لەۋەش ئەمە بەلگەمەندە دەكرىت كە پىرۋەسەكانى ھاندان بۆ دەست بەسەرداگىرتى دەۋلەت دەتۋانەت ناكامىكى پىچەۋانە لىپكەۋىتەمە:

ئەگەر ئەمە نامانجەمە كە شۆپىن پىپەكەمە ھەلدەگىرەت، ۋەك بابەتەكى "راستەقىنە، نەگۆر و دىارىكراۋ" چاۋ لىبەكرەت، ئەمە كارە بەگىشتى بەر بە لىكەدانەمە رەخەگرانەمە نامرازەكان يان ئەمە پىرۋەسەنە دەگرەت كە بۆ دەست پىراگەپىشتىيان بە نامانجە ناۋابراۋ كەلەكان لى ۋەرگىراۋە. سەردەپاى ئەۋەش كەسانىك كە بە دەسەلات دەگەن، دۋاى ماۋەپەك بى ئەمە دەست بەدەنە رافەپەكى رىك و پىك و رەخەگرانەمە ئەمە نامرازانەمە كە بۆ گەپىشتە بە نامانجە جىپى مەپەست بەكار ھىنراۋن، ھەۋلەدەن ھەمۋى ئەمە نامرازانە بەكارپىشتە كە بۆ گەپىشتە بە نامانجەكەيان سوۋدى ھەپە. تارادەپەك بەشپەپەكى ھاشاھلەنەگر نامراز و سەركردەكانى شۆرەش لە نامانجە شۆرەشگىرەكان دورەكەنەمە (۱۶۱، ۱۷۳ل).

به‌لگه‌ی نموه ده‌هینرتنمونه که نموه‌ی پیتوسته، نکه رووداوتکی کتوپر و کورت ماوه‌ی وه‌ک راپه‌رین، به‌لکو کۆمه‌لگایه‌کی مده‌نییه که بزئوی خۆی پاراستوه، سه‌رنجی به ئامرازه‌کانی به‌رتوبه‌ردنی نهرکه‌کانی خۆی داوه و بووته هۆی گۆزانی له‌سه‌رخۆ و به‌شینه‌یی و له هه‌مانکاتیشدا ده‌یه‌سه هۆی خه‌ملاندنی ده‌ولت. لایه‌نگرانی کۆمه‌لگای مده‌نی نموه به‌لگه‌مه‌ند ده‌کمن که ده‌سه‌لاتی ده‌ولت ده‌بی له‌ رنگای کۆمه‌لگایه‌کی مده‌نی بزئوه‌وه کۆنترۆل و سنووردار به‌کرت. به‌ تمواوی وادیته به‌رچاو که کاتی نموه هاتوه ئه‌ندامانی کۆمه‌لگای مده‌نی به‌رپرسیارته‌ی به‌رتوبه‌ردنی ژبانی خۆیان به‌ هاوکاری یه‌کتری به‌ ئه‌ستۆ بگرن و کۆنترۆلی بارودۆخی کار و ژبانی خۆیان به‌ده‌ستمه‌وه بگرن.

هۆکارێکی دیکه که هه‌ر به‌و راده‌یه یارمه‌تی به‌ به‌هادره‌بوونی کۆمه‌لگای مده‌نی کردوه، بێ هیوایی له به‌شداری له پێکهاته‌کانی ره‌سمی ده‌سه‌لاتی سیاسیدا به‌وه. دامه‌زراره‌کانی وه‌ک پارتیه سیاسییه‌کان، یه‌کیتیه کرێکاریه‌کان و گروه‌ی گۆشاره‌کان، تایبه‌تمه‌ندییه‌کی بێرۆکراتیه‌یان به‌خۆوه گرتوه و له داواکاره‌کانی خۆیان دوور که‌وتونه‌تموه. به‌ پێی وته هه‌رگیز له‌یاد نه‌چوه‌که‌ی هه‌برمه‌س، نمو دامه‌زراره‌ بێرۆکراتیه‌یه "جیهانی ژبان"ی خه‌لکیان داگیر کردون. نهرکی کۆمه‌لگای مده‌نی دامه‌زراندنی په‌یوه‌ندی و پێکه‌تنانی پێکهاته‌کانی پشتگیریه‌ی هاویه‌شه له نێو ئه‌ندامه‌کانی خۆی دا. نهرکی دیکه‌ی کۆمه‌لگای مده‌نی پابه‌ندبوونه به‌ نهریت و به‌ها جیاوازه‌کان له‌گه‌ڵ ده‌ولت، ده‌زگای به‌رتوبه‌هه‌ریه‌تی و سیسته‌مه ئابووریه‌کان. به‌م جۆره کۆمه‌لگای مده‌نی به‌مانای چوارچۆیه‌کی نه‌خۆمه‌نییه که له سه‌ر هۆگریه هاویه‌شه‌کان راوه‌ستاه و خه‌لک تێیدا ده‌توانن به‌ شوێن ئامانجه سه‌ربه‌خۆکانی خۆیانمونه بن.^{۱۵} کۆمه‌لگای مده‌نی به‌ مانای چوارچۆیه‌که که له جیاتێ کۆنترۆلی ئه‌ندامانی خۆی و په‌یوه‌ندییه‌کانیان، ده‌ست ده‌داته پاراستن و به‌ره‌ینه‌یان.

۱۵ - "ژان کۆهن" کۆمه‌لگای مده‌نی به‌ مانای "سه‌قامگیرکردنی دامه‌زراره کۆمه‌لایه‌تیه‌کان له سه‌ر بنه‌مای یاسا به‌ شێوه‌ی لیه‌ڕالیزمی کلاسیک" لێکداوته‌وه. به‌ برۆای ناویرا، کۆمه‌لگای مده‌نی له سێ به‌ش پێک ده‌یت: پانتاییه‌کی کۆمه‌لایه‌تی که له دامه‌زراره‌کان، نه‌خۆمه‌نه‌کان و مه‌یله جۆراوجۆره‌کان پێکده‌یت، چوارچۆیه‌کی هه‌لئاردنی نه‌خلاقیه سه‌ربه‌خۆیان چوارچۆیه‌کی تایه‌مه‌تی و سیسته‌میک یاسایی که له سیسته‌میک ده‌ستووری پێکهاته‌وه و نمو چوارچۆیه کۆمه‌لایه‌تییه ده‌پارێژێت و جیای ده‌کاتمه‌وه (۳۰، ل ۳۲۵). "ناراتۆ" کۆمه‌لگای مده‌نی به‌ پێکهاته‌یه‌که که له دامه‌زراره‌کانی لایه‌نگری سه‌روه‌ری یاسا و دایه‌نگه‌ری مافی مده‌نی، پانتاییه‌کی گشتیه‌ی نازاد و نه‌خۆمه‌نه سه‌ربه‌خۆ جۆراوجۆره‌کان ده‌زانێت (۲۹، ل ۲۳).

ئەو تىگەشتىنە بۇ كۆمەلگەي مەدەنىيەت كەلەكەتلىك بىر نامەنى داپىنە كىرىتىدۇ. سەرتاسەرى جىھاندا پەرىي سەندە. لە ھەر دوو بىر تىۋىزى و پىراكتىكىدا، ئەو چەمكە بەشىۋەكى تەۋاۋ جىۋاۋز نىشانى دەۋات كە ئەو خەباتانە لەگەل تىگەشتىنە رىزگار بىۋازانە كەنى پىشۇ جىۋاۋزىيان ھەيە. ئەو خەباتانە بەشۋىن گۆرۈنكەرى كۆمەلەيتى يان پىكەيتىنى لىكداپىرە شۆرۈشگىرەنە كەنەۋە نىن، ناماغەكەنى كۆمەلگەي مەدەنىيەت بەرتەسكىن: پىكەيتىنى كۆمەلگەي مەدەنىيەت زۆر رىك و پىك، رىكخراۋ، سەرىخەۋ و شىۋى ھاندان لە خوارەۋە (۳۱). گەلەلە سىياسىيەكەنى كۆمەلگەي مەدەنىيەت لەو بىۋازەنە بەرتەسكىن كە بەشۋىن دەست بە سەرداگرەنى دەۋەت يان گۆرۈنە دەسەلەت دەۋەتەۋە نىن. ناماغىيان پەرىپەندەنى پانتايەكەنى رىيانى تاك و كۆمەلە لە دەۋەۋە دەۋەت.

ۋا پىدەچىت ھەرچەشە ھەۋەلەك بۇ دەست بە سەرداگرەنى دەسەلەت يان داپەزەندەنى لۆزىكى ئابۋورى سەرمەيەدارى دەپتە ھەۋى سەرىھەلەنى كاردانەۋەيەك كە ناكەمى ئالەبارى بۇ ئەو دامەزۋە و نۆرە كۆمەلەيتىيە نۆشانە دەپتە كە ھەتا ئىستە پىكەتەۋە. تا رادەيەك ئەو لىكەنەۋە رەشىنەنە لە ئازادىيە كە ھەر دەۋەلەتەك، بە ھەر رادەيەكەش كە چاۋگەي شۆرۈشگىرەنە ھەيت، ھەرەك دەۋەلەتەكەي پىش خەيتى. لەو رۈنەگەۋە دەكەرى لەو خالە تىگەي كە كۆمەلگەي مەدەنىيەت بەدۋور لە چاۋى دەۋەت دادەمەزىت، چۈنكە سەرىخەۋى لەو بىۋازەنە دەۋەزىتەۋە كە ھەرەشە لە دەسەلەت دەۋەت ناكەت.

لە تەۋەۋى ئەو بەلگەنەدا، پىشۋەنەكە تۈند لە سەرىخەۋى دەۋەت بەرچاۋ دەكەۋەت و لە بەرەتە ئەو چەمكەنە بەكارەتەۋەن كە سەيتەرى دەۋەت كەم دەكەنەۋە. لە قەۋلى دەۋەت ۋەك كاركەتەرىكى كۆمەلەيتىيە سەرىخەۋ و خەۋەتەۋە ئىستە گەشتۋەنەتە قۇنەغەكى مەۋەۋى دىۋەركەۋ كە ۋادىارە دەۋەت رۆلەكى زۆرى لە بەرنامە كۆمەلەيتىيەكەنە نىيە، ھەلەتە ئەو كە بەمانە ھەۋەلەن نىيە بۇ لەۋەرىدەنى دەۋەت، دەۋەت ھەشتاش بۇ پاراستىنى شۋەسە نەتەۋەي، پىشۋەنەكەنە لە ئازادىيەكەنە و ئەگەرى پەيۋەندە بە نەۋەندە ياسايەكەنەۋە ھەر ۋەك پىشۋەنەكەنە ئەۋەر دەكەيت. بەلەم ئىستە ھەۋەلە بۇ ئەۋە دەۋەت كە دەستپىشخەرىكەنە سەبارەت بە تەۋەۋى پەرسە كۆمەلەيتىيە و سىياسىيەكەنە بە كۆمەلگەي مەدەنىيەت سىپىدەت.

"مەدەنیيەت"ی کۆمەلگای مەدەنی:

چەمکی کۆمەلگای مەدەنی بە ئاوتتەکردنی سەرغەچراکێشی دیموکراسی و پلۆرالیزم (فەرەییخوازی) و بەو رۆڵە کەمەیی کە بۆ دەولەتی داناو، کەسانی بیرمەند و کارای هاندووە کە وەک رێگای رزگاریی کۆمەلگا سۆسیالیستی و سەرمايەداریەکان ئەو رێگایە قبۆل بکەن، ئەو کۆمەلگایانەیی کە لە ژێر باری قورسی عەقلائییهتی بیرۆکراتیدا وەزائە هاتوون. چەمکی کۆمەلگای مەدەنی کە دەرەخەری ئەو شتەییە کە مارکس بە "خەبات و نایدی هاوچەرەکان" ناوزەدی کردبوو، بووئە پلان و نەخشەییەکی بۆ پێداچوونەوهی تیۆری سیاسی رادیکال و چەپخوازانە و هەروەها تیۆری لیبرالی لیكەوتووئەتەوه. لە راستیدا سنوورەکانی وردی ئەو دوو رافە سیاسییە کە مەزگ بۆتەوه، بە رادەییەکی کە لە گوتاری کۆمەلگای مەدەنییدا هەر بەو رادەییە کە ئاماژە بە جۆن لۆک و ئادام سیمس و هیگل دەکرێت، ئاماژە بە دوتۆکیفیل و گرامشیش دەکرێت. گێڕانەوهی کۆمەلگای مەدەنی لە گوتاری هاوچەرەدا تایبەت نییە بە بیرمەندیان نەریتیکی تایبەتی، چونکە لە سەرچاوە و نەریتە فیکرییە جۆراوجۆرەکانەوه سەرچاوەی گرتووه. بەلام لە بنههتدا ئەو گێڕانەوهیە تایبەتە بە نەریتیکی تەواوی هزری سیاسی کە لە گەڵ پرسەکانی تایبەت بە رزگاریی مرۆڤ لە پەییوەندی دابوو.

لە تیۆری سیاسی کلاسیکدا، دەسەلاتی رزگاریدەرانی کۆمەلگای مەدەنی لەوهوه سەرچاوە دەگرێت کە تەنیا لەو چوارچێوە دایە کە تاکەکان خۆیان وەک بوونەوهی کۆمەلایەتی دەناسێن. ئەوان دەزانن کە تەنیا بە هاوکاری یەکتەری دەتوانن بە شوێن ئامانجە تایبەتییهکانی خۆیانەوه بن. هیگلی فەیلەسوفی گەوره دەیگوت: "هاوکاری لە گەڵ ئەوانیتر دەبێتە هۆی ئەوهی سنوورەکانی تاک دەستکاری بکری، تاک ئیتر پەتی و ناتیکەلاو نییە و لە ناکامدا بەهۆی هێزی راهێنانی دامەزراوەکانی کۆمەلگای مەدەنی، ویژدانیتی کۆمەلایەتی پەیدا دەکات و تەنیا لە چوارچێوەی ئامانجە گشتییەکاندا بەشوێن ئامانجەکانی خۆیدا دەگەرێت" (٦٧، ٤١-٣٥٣). لە کۆمەلگای مەدەنییدا — لە بەراوەر خێزاند — تاک لە ئەندامی خۆی لە کۆمەلگا تێدەگات.

(ییلجنسکی) دەلێت: "کۆمەلگای مەدەنی بەو مانایە بریتیە لە بواریک کە تێیدا مرۆڤی نوێ بەشیوەییکی رێگەپێدراو بەرژووەندیە تاکەکەسیەکانی خۆی دابین دەکات و تاکیتی خۆی پەرورده دەکات" (١٤٩، ٣٦٤). بەلام رێک هەر لەو چوارچێوەیە دایە کە تاک "فیری بەهای کرداری بەکۆمەل، سۆلیداریتی کۆمەلایەتی و هاویەندی

خۆشگۈزەرانى لەگەڭ كەسانى تر دەپىت و بۆ ھاۋولائىتى و بەشدارىي لە چوارچىۋەى سىياسى دەۋلەتدا نامادە دەپىت" (ھەمان سەرچاۋە). بەم جۆرە نەگەر لە لايەكەۋە كۆمەلگاي مەدەنى بەپىتى لۆژىكى ئابورىيى نوئى، بوارىكە بۆ بەرژۋەندىيى تايىبەتتىيى تاكەكانى كۆمەلگا، لە لايەكى دىكەۋە بوارىكە كە تىيدا تاكەكان ۋەك بونەۋەرى كۆمەلەيەتتىيى خۇيان دەناسن. ئەندامانى ئەو بوارەى مەدەنىيەت، فېرى بەھاي رىزگرتن و لىبىۋوردەيى لەگەڭ كەسانى دىكە دەبن، چونكە چاكسازى تاك بەستراۋەتەۋە بە چاكسازى تاكەكانى دىكەۋە، كۆمەلگاي مەدەنى تايىبەتەندىيەكى فېركارانەى ھەيە چونكە تاك فېرى بەھا و بايەخى كىدارە بەكۆمەلەكان دەكات.

كەۋابو، كۆمەلگاي مەدەنى مەلەندىكە كە تىيدا كەسانى موختار و تىنگەشتوۋ بەشپەيەكى خۇيستانە پەيۋەندىيى كۆمەلەيتى لەگەڭ كەسانى دىكە دادەمەزىتن. بايەخى ئەو پەيۋەندىيانە رىك لەۋەدايە كە ئەو پەيۋەندىيانە پشت ئەستور بەو لىكەدانەۋە دروستەن كە ھىچ مەۋقۇت كەبى يارمەتى كەسانى دىكە ناتوانىت بە نامانجەكانى خۇي بگات. تىنگەشتەن لەم پىرسىيە دەپىتە ھۆى ئەۋەى تاكەكان لە بوارى جۇراۋجۇرى ھۆگرىيە ھاۋەشەكانىاندا — لە بوارەكانى ئابورىي، كۆمەلەيتى و بە گشتى سىياسى — لە دەۋرى يەكتەر كۆپىنەۋە. بە ۋەتى دو تۆكفيل، "ھونەرى ئەنجومەن يان كۆرۈكۆيۈنەۋە" ۋزە و توانايەكى زۆر بە كۆمەلگاي سىياسى دەبەخشىت. ئەنجومەنە مەدەنىيەكان رىگا بۆ پىنكەھاتنى ئەنجومەنە سىياسىيەكان خۇش دەكەن. كۆمەلگاي مەدەنى ھەزەكانى ئىتە ھەموۋار دەكات، شوئىن پى ھەلگرتنى ھەوسارپچراۋانەى بەرژۋەندىيە تاكەكەسىيەكان بەرتەسك دەكاتەۋە و ئىتە بۆ سىياسەت بار دىنىت. كەۋابو لە رىگاي كۆمەلگاي مەدەنىيەۋەيە كە دەكرى لە كۆمەلگا دىموكراتىيەكاندا بەر بە زىدپۇيەكانى دەۋلەتە چەقبەستەۋەكان بگىرىت. كۆمەلگاي مەدەنى بۆ سنوۋردار كىردنى دەسلەلتى دەۋلەت پىۋىستە.

بەم جۆرە، كۆمەلگاي مەدەنى كە كەشەك بۆ ژيانى ھاۋەش يان ئەنجومەنى دەپەخىتت، لە ناۋەندى كەشەك دايە كە لە لايەكى ژيانى ئابورىي ئەتۋمى يان تاكەكەسى و لە لايەكى دىكەشەۋە سەروەرى دەۋلەت لە ئارادايە. ئەۋە رىك ھەمان تىنگەشتىنى گرامشىيە، تىۋر لىتھاتۋوى ئىتالى. ئەو لە يادداشتەكانى زىندان دا دەلىت: "كۆمەلگاي مەدەنى لە لايەكەۋە لە نىۋان پىنكەھاتى ئابورىي و لە لايەكى دىكەشەۋە لە نىۋان دەۋلەت و دەزگا ياساداپژەرەكان و سەپاندنى كىردەۋە توندوتىژيەكانى دا بەرەۋپۇۋىيە" (۶۱، ل ۹۸_۲۰۸).

هر لم رووهوه كه كۆمهلگای مهدهنى له نىوان سيستمى ئابوورى و دهولت دايه، كۆمهلگای مهدهنى له لايهن هر دووكيانوه بهرهم دىت. گرامشى نهوه نيشان دهوات كه دهولت به چ شيوهيك تيدهكوشيت بۆ نهوهى كۆمهلگای مهدهنى بجاته ژيتر هيژمۆنى خۆيهوه و بهم جۆره ديسانوهه خۆى بهرهم بيتتهوه. كهوابوو به پيچهوانهى نهوه دهستهواژه باوهى كه دهئيت "كۆمهلگای مهدهنى له بهرامبهر دهولت دايه"، ناكړى هر له خۆرا نهوه دووانه له بهرامبهر يهكتريدا دابندرين. سهرهراى نهوهش له بۆچوونى هاوچهرخدا ريك جهخت له سهر نهوه روبهروبوونهويه كراوتهوه.

بۆ نمونه، "پاتريك چاپال" له پيشهكیی خۆيدا بۆ كتيبي زالبوون به سهر نهفرىقادا: هينديك تيپينى سهارهت به چوارچۆيه دهسلات، بهم جۆره كۆمهلگای مهدهنى شرۆفه دهكات: "كۆمهلگای بهريلاو لهو گروپ و كهسانى كه بهردهوام دهگۆزين و تنيا خالى هاوبهشيان نهويه كه له دهرهوهى سهرهوهى دهولت دان و... تا رادهيك ههستان به جياوازي و بهرامبهركتي خويان لهگهڵ دهولت كردوه" (٢٦، ل ١٥). "بايارت" يش له بهرهمهكهى خۆيدا هر له ههمان كتيپدا، بهم چهشنه باسى كۆمهلگای مهدهنى دهكات: "كۆمهلگای پهيوهسته به دهولت... تا نهوه جيگايهى كه روبهروى دهولت دهبيتتهوه" (ههمان سهرچاوه، ل ١١١). نهوه دواتر هينديك ليكدانهوهكهى خۆى دهستكارى دهكات، بهلام خالى بنهرهتى له ليكدانهوهكهيدا نهويه كه پهيوهنديى نىوان كۆمهلگای مهدهنى و دهولت پهيوهنديهكى گرژ و پر له كيشهكيشه.

دهستهواژهى "كۆمهلگای مهدهنى له بهرامبهر دهولتدا" به دلنياهيهوه يارمهتيمان دهوات بۆ نهوهى سهرنج بهينه زولم و سهركوتهى دهولت، بهلام نهوه دهستهواژهيه شوناسى ئالۆز و دژبهيهكى پهيوهنديى نهوه دوو بواره دهرناخت. يهكه، هر دوو چهمكى دهولت و كۆمهلگای مهدهنى خۆى لهخۆيدا له بهرامبهر يهكتريدا نين. به برپاوى هيگه كۆمهلگای مهدهنى دهرخهرى قوناغيكه له نىوان ههسته نهپوخته و ناتهواوهكان له لايهك و لۆژيكي گشتيى دهولت له لايهكى ديكهوه. كۆمهلگای مهدهنى قوناغيكه له پرۆسهى پيكهاتنى دهولت. به برپاوى گرامشى كۆمهلگای مهدهنى بواريكه كه تيپدا دهولتهى سهرمايهدارى كهلاله سهندنى هيژمۆنى خۆى دادهپژيوت. له تيروانىنى گرامشى دا، كۆمهلگای مهدهنى دهبيته نامرازى دهستى دهولت، له راستيدا گرامشى وهچهرخانيكى سهرنجراكيش له تيژوى كۆمهلگای مهدهنيىدا پييك دينيت. بىرمهنده ليرالتهكانى وهك دۆ توكفيل، كۆمهلگای

مەدەنىيەت بە قەلغائىتىك زانىيە كە تاك لە بەرامبەر دەولەتدا دەپارىتت. لە بەشىكى زۆرى تىۆرى لىبرالىدا، كۆمەلگاي مەدەنى بەماناي چوارچىتوھى ياسايى و سەرورەرى ياسايە كە لە لايەن دەولەتوھ گەرەنتى دەكرىت. بەم جۆرە بوونى كۆمەلگاي مەدەنى لە دەولەتوھ سەرچاوھ دەگرىت. ئەو لە كاتىكدايە كە بە برىواى گرامشى، كۆمەلگاي مەدەنى قەلغان يان پارىزەرىكە بۇ دەولەت. خالى بنەرەتى ئەوھە كە لە هېچ كام لەو دوو نەرەتەدا، كۆمەلگاي مەدەنى خۆى لە خۆيدا وەك سەرچاوھى خەبات لە دژى دەولەت ھەژمار ناكرىت. منىش لە بەشىكى دىكەدا بەلگەى ئەوھ دىنەموھ كە كۆمەلگاي مەدەنى لە رىنگاي كار و كرەوھ و ئەندىشەكانى دەولەتوھ پىك دىت. كۆمەلگاي مەدەنى تەنبا كاتىك دەتوانىت سەرچاوھى خەبات لە دژى دەولەت بىت كە ئەندامەكانى ناگايانە لە دەرەوھى ھىژمۇنى دەولەت بىن و سەرىپچى ئەو ھىژمۇنىانە بكەن. ئەندامانى كۆمەلگاي مەدەنى دەتوانن ئەو كارە بكەن، چونكە ئەوان دەتوانن سوود لە زۆر بەھا و بايەخ وەرەگرن كە لە رووى مېژووئىيەھ ھاوړى ئەو چەمكە بوون.

جىاواز لەوھش گرنگر لە تىۆرى ھاوچەرخدا ئەوھە كە دەولەت و كۆمەلگاي مەدەنى نەك ھەر لە بەرامبەر يەكترىدا راوستان، بەلكو پەرىوھى لە لۆژىكى جۆراوجۆرىش دەكەن. بە برىواى "ناراتۆ و كۆھن" كۆمەلگاي مەدەنى لەخۆگرى "بەرزبوونەھى خۆرىكخستنى پەيوەندىيەكانە لە بەرامبەر كرەوھى ستراتىژىك/نامىرى و خۆرىكخست لە ھەموو بوارەكاندا" (٤، ٣-٢٧٢). لەم روانگەوھ دەولەت پانتايى توندوتىژى و زۆرەملىيە، بەلام كۆمەلگاي مەدەنى مەلەندى پىكھاتەكانى پشتىوانى، سۆلىدارىتى و ئەنجومەنە يارىدەدەرەكانە. دەولەت مەلەندى توندوتىژى و زۆردارىيە، بەلام كۆمەلگاي مەدەنى پانتايى پەيوەندى و لىك تىگەيشتنە.

سەبارەت بە كۆمەلگاي مەدەنى لە بەرھەمە كلاسيكەكاندا، هېچ كات لۆژىكى كۆمەلگاي مەدەنى و لۆژىكى دەولەت لە ناكۆكىدا نىن. لە راستىدا لەو بەرھەمانەدا، دەولەت و كۆمەلگاي مەدەنى لە بوارى واتايەھوھ پىكەوھ گرەتارون و ھەر وەك ماركس نىشانى داوھ، ھەر دووكيان بەرھەمى ھەر ئەو پڕۆسە مېژووئىيەنە كە كۆمەلگاي نوئى دروست كرەوھ. سەرھەلەدانى دەولەتى ناكەسەكى (غەير شەخسى) نوئى كە لە سەر بنەماى بنەما گشتىيەكان دامەزراوھ، بەرھەمى راگواستنى ھەندەكى(جىزى)يە بۇ چوارچىتوھى مەدەنى. ماركس لە رىنگاي تىكەدانە مېژووئىيەھى بۆچوونى ھىكلەوھ بوو كە توانى پەيوەندى بنەرەتى دەولەت و

کۆمەلگای مەدەنی نیشان بەدات، چونکە دەولەت نوێنەری سیاسیی گروپێکی زال بوو بە سەر کۆمەلگای مەدەنی دا. کەوابوو دەولەت و کۆمەلگای مەدەنی، هەر دوویان پەڕپەوی لە یەک لۆژیک دەکەن.

تیۆری لیبرالێ نیشانی داوە کە کۆمەلگای مەدەنی بەو سیستمە مافە پتەوێ کە لە چەقی دایە، کاتێک دەتوانی ئەبێت کە دەولەتیش باوەری بەو بنەما و بۆچوونە هاوبەشە هەبێت و پشتیوانی لە حورمەتی تاکەکان لەو مەلەبەندەدا بکات. هەروەک "مایکل والسەر" دەلێت، لە کۆمەلگای مەدەنیدا "هەمیشە شیمانی ئەوە دەکرێت کە دەولەتێک بوونی هەیە کە یاسا دادەڕێژێت، متمانە بە یاسا دەبەخشێت، ناشتی و تەبابی دەپارێژی، بەشێوەی سیاسەتێکی کۆمەلایەتییهوێ و گەرەنتی کارامەبوونی دامەزرێوە کۆمەلایەتییهکان دەکات" (١٨٣، ٢١٧). ئەگەر دەولەتەکان نادیموکراتی بێت، ناکرێ کۆمەلگایەکی مەدەنی دیموکراتی لە ئارا دایێت، چونکە یەكەمین ئەمرکی دەولەتێکی نادیموکراتی، نابودکردنی کۆمەلگای مەدەنی دەبێت. ئەگەر بوونی دەولەتێکی دیموکراتی بەسترا بیتەو بە هەبوونی کۆمەلگایەکی دیموکراتی، پێچەوانە کەشی هەر بەو رادەیە دروستە.

دوو هەم، دەستەواژەی "کۆمەلگای مەدەنی لە بەرامبەر دەولەت دایە" پرسیارێ کەلێن و کەلەبەرەکان و کێشە کێشەکانی نێوخۆی کۆمەلگای مەدەنی بە تەواوی تووشی ناپۆشی دەکات. لە لێکدانەوەیەکی پوختەدا لەمەر کۆمەلگای مەدەنی، دەبێ جیاوازییەکانی نێوان تاییە ئەندێیە گرێمانیەکانی کۆمەلگای مەدەنی و هەلسوکهوتە راستەقینە کە بەدریتە بەر سەرئێج. بە واتایەکی دیکە کۆمەلگای مەدەنی هەمیشە لە گەڵ مەدەنییەت هاوڕێ نییە. بە برۆای هێگل، ماركس و گرامشی، کۆمەلگای مەدەنی کە لە سەر بنەمای لۆژیکی کۆمەلگای سەرمایەداری دادەمەزرێت، پانتاییەکی نایە کسانە کە تێیدا ئەو رووکارە ئابووری و کۆمەلایەتیانە کە پشتیان بە بنەماکانی بازار قایمە، چەشنە ریزیە ئەندێیەکانی لە نێوان تاکەکاندا پێک دێنێت. بە برۆای ماركس، کۆمەلگای مەدەنی هەرچەندە بە رۆلێ گەلیک تاییە ئەندێیە مەدەنییەت و دیموکراسی پێوە دیارە، بەلام لە بنەڕەتدا بریتییه لە سەرکوتی چینیایەتی. "ژود"یش پەڕپەوی لە ماركس دەکات و ئێمە لە کۆمەلگای مەدەنی وەك مەلەبەندێکی هەماهەنگ دوور کردۆتەو:

چەمکی نوێی "کۆمەلگای مەدەنی" نیشانی دەدات کە چەپەکان سەبارەت بە مەترسیەکانی زولم و سەرکوتی دەولەت فێری وانەکانی لیبرالیزم بوون، بەلام بە رۆلێ

وانه كانى سۆسياليزميان له مهر زولم و سهركوتى كۆمهلگاي مهدهنى لهبهر كردوو. لايهنگرانى كۆمهلگاي مهدهنى له لايهكهوه داکۆكى نيمه له دامهزراوهكان و پهيوهندييه نادهولتهيهكان له بهرامبهر دهسهلاتى دهولتهدا بههيز دهكمن و له لايهكى ديكهشهوه خۆپراگرى نيمه له بهرامبهر توندوتويى و گوشارى سرمايهداريدا لاواز دهكمن (١٨٨، ٦٣ل).

له تينگهيشتنىكى رهخهنگرانه سهبارت به كۆمهلگاي مهدهنى، دهبى سهرنجى تاييهمهنديهكانى نهو مهلبهنده بدهين كه له بهرامبهر زولم و سهركوتى چينايهتيدا تووشى خسارت دهكمن. دهبى روانگهى رهخهنگرانه، زولم و سهركوتى خودى كۆمهلگاي مهدهنىش لهبهرچاو بگريه. بۆچوونى رهخهنگرانه دهبى نيشانى بدات كه بۆچى كۆمهلگاي مهدهنى بهر لهوى بتوانيت ببسته گۆرهپايتىك بۆ پيكهاتهكانى پشتگيرى و ريكخواه ياريدهدهرهكان، دهبى له لايهن بزوتنهوه كۆمهلايهتبييهكانهوه شوناسيكي ديموكراتى بهخۆيهوه بگريه. "نهگهر چهشنىك پرۆسهى ههمووار كردنهوه نهبيت كه له بهرامبهر سهروهريدا خۆپراگرى بكات، دهولت بهخيزايى دهبيت پشتيوانى نهو دۆخى كۆمهلگاي مهدهنى و نامرازهكانى زالبسون دهبن به پرۆسهى ههمووار كردن" (١٦١، ١٧٢ل).

سييه، له تيزرى هاوچرخدا، چهمنى كۆمهلگاي مهدهنى، چهمكنى نهرى يان هيچه، واته به بى زندهرۆى ههموو شتىك دهگرتهوه بيتجگه له دهولت. "تاييهمهنديى جياكهروهى كۆمهلگاي مهدهنى لهوهدايه كه هيندىك له بوارهكانى ژيانى كۆمهلايهتى - خيزان، مهلبهنده نابووويهكان، چالاكييه فهرههنگيهكان و پيكهوهههلكردنى سياسى — دهگرتهوه كه له ريگاي ريزههنديى تاييهتى يان ويستى تاكهكان و گروهىكانى بهدووور له كۆنترۆلى راستهوخۆى دهولت، ريك دهخريه" (٦٨، ١٨١_١٨٠ل). "چابال" يش له قسه و باسهكانى خويدا سهبارت به ولاتانى باشورى سهحراى نهفريقا به شيويهكى هاوچهشن بهم جوړه كۆمهلگاي مهدهنى وهسف دهكات:

ههر شتىك سهر به دهولت نهبى، سهر به كۆمهلگاي مهدهنييه. كۆمهلگاي مهدهنى نهتهنيا ههمووى نهو شتانهى كه به روونى سهر به دهولت نين، بهلكو تهواوى نهو كهسانهش كه لهوانديه له ماف و دهسهلات بيبهري بووين، دهگرتهوه: نه تهنيا گوندنشينان، ماسيگران، خيوته نشينان، كهسانى جوړاوچۆر له ههر تهمنيتىك دابن، نهندامانى شوراكانى ئاوايهكان، يان كۆخ نشينهكان، بهلكو كهسانى پسپۆر، سياسههمدارهكان، قهشهكان و پيشهوايانى

نایینی، رۆشنبیران، نەفسەرە سەربازیه‌کان و ته‌واوی ئەو خەڵکانە‌ی که ده‌ستیان به‌ ده‌ولەت رانه‌گە‌یشتوه یان هه‌ست ده‌که‌ن که ده‌ستیان پێی راناگات، له‌خۆ ده‌گریت (٢٦، ل ١٥).

کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی بووه‌ته‌ مه‌عجونه‌کی واتایی که خه‌زانه‌کان، گروپه‌ نایینه‌کان و سه‌رجه‌می چالاکییه‌ ناده‌وله‌تیه‌کان ده‌گرته‌وه. ئەو لیکنانه‌وه‌یه‌ له‌گه‌ڵ لیکنانه‌وه‌یه‌کی تایبه‌تی که له‌ به‌ره‌مه‌ ره‌سه‌نه‌کانی بۆچوونی سیاسیدا به‌رچاو ده‌که‌ویت، به‌ته‌واوی دژایه‌تی هه‌یه. له‌ گوتاری لیبرالی نه‌ریتیدا، کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی چوارچۆنه‌یه‌که که نه‌ندامه‌کانی ئەو که‌سانه‌ن که مافیکی پارێزراویان هه‌یه و تایبه‌تمه‌ندییه‌کانیشی گشتگیربوون، نازادیی چاپه‌مه‌نیه‌کان و بوونی نه‌خۆمه‌نه‌کانه. له‌ نه‌ریتی مارکسی — هه‌یگلی دا، کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی چوارچۆنه‌یه‌که که ته‌ییدا پرۆسه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان، دونه‌ی ماددی ئابووری سه‌رمایه‌داریه‌یان پێکه‌ینه‌وه و بلاوی ده‌که‌نه‌وه. کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی گۆره‌پانی که‌سانی خۆیست و په‌یوه‌ندییه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ نامێریه‌کانه. له‌ به‌ره‌مه‌ مه‌کانی گرامشیش دا کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی گۆره‌پانی هه‌یژمۆنی و خه‌بات له‌ دژی ئەو هه‌یژمۆنییه‌یه. له‌ زۆریه‌ی ته‌یوره‌کاندا، کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی گۆره‌پانی ئەو کاروکرده‌وه و روکارانه‌یه که کۆمه‌لگا و ده‌ولەت پێکه‌وه‌ گری ده‌ده‌نه‌وه. بۆ نه‌وه‌ی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی بیه‌ته‌ به‌نه‌چه‌یه‌ک بۆ باسکردنی بۆچوون و سه‌راته‌ییه‌کی سیاسی رادیکال و ره‌خه‌نگرانه، ده‌بی ئەو ته‌یگه‌یشتنه‌ دیاره‌ی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی قبۆل بکه‌ین.

چواره‌م، به‌هۆی نه‌بوونی چه‌مکیکی ورد سه‌باره‌ت به‌ کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی، ئەو ده‌سته‌واژه‌یه‌ مانای جۆراوجۆری بۆ که‌سه‌ جۆراوجۆره‌کان به‌خۆوه‌ گرتوه‌وه. "زۆریه‌ی کاته‌کان وشه‌ی" کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی "به‌کار ده‌هێنریت، بێ ئەوه‌ی دیاری بکریته‌ مه‌به‌ست له‌مه، سیاسه‌ته‌کانی بازاری و سه‌رمایه‌داری میلتون فریدمه‌ن یان بزوتنه‌وه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی وه‌ک "بزوتنه‌وه‌ی سۆلیداریته‌ی" یه و یان چه‌شنیک له‌ کۆمه‌لگای سیاسی یان چوارچۆنه‌یه‌کی گشتیی جێی په‌سندی بیرمه‌ندانی وه‌ک مۆنتسکیۆ هه‌تا دو تۆکفیل و هابرماسه‌ که سه‌رده‌مانیک بیر له‌وه‌ ده‌کرایه‌وه که له‌ کافه‌کان و قاوه‌خانه‌کاندا هه‌یه" (٢١، ل ٢٦٧). ئەو ته‌یگه‌یشتنه‌ که ده‌لی ده‌بی پاشه‌کشه‌ به‌ده‌ولەت بکریته‌ چونکه‌ سه‌ریه‌خۆیی و نازادی تاکێ له‌ناو برده‌وه، ده‌توانیته‌ به‌مانای نازادسازی هه‌وساریچه‌راوی بازاڕ بیه‌ته‌ نه‌ژمار، هه‌روه‌ک به‌کرده‌وه‌ش ناوا لیکنراوه‌ته‌وه. چه‌مه‌که‌کانی نازادی و سه‌ریه‌خۆیی له‌ ده‌ولەت، به‌ ته‌واویی له‌گه‌ڵ گه‌ڵه‌ قایمه‌کاره‌کان و لیکنانه‌وه‌ قایمه‌کارانه‌کان له‌مه‌ر کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی بۆ به‌رتسه‌سک کردنه‌وه‌ی ده‌ولەت، په‌ره‌پێدانی کار و کاسه‌ی تاکه‌که‌سی، دنده‌ی مملاتی هه‌وساریچه‌راو و

پشتیوانی له خاوه‌ندارتی تاییه‌تی، دیتهموه. نمو ټیگه‌یشتنه له‌جیاتی نه‌وی بېټه بنه‌چه‌یه‌ک
بۆ تیۆری سیاسیی رادیکال، له راستیدا ده‌توانیت یاریده‌ده‌ری تیۆری سیاسیی قایم‌کارانه‌ بیټ.
به‌واتایه‌کی تر نمو ټیگه‌یشتنه ده‌توانیت بېټه مۆته‌که‌یه‌ک بۆ بیرمهنده رادیکاله‌کان.

نمو که‌سانه‌ی که نیستا جه‌خت له‌ سهر کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی ده‌که‌نموه، به‌هۆکاری
سیاسیی ستراتژیک و جۆراوجۆز، نمو بزووتنه‌وه پتویستانه‌یان له‌به‌رچاو نه‌گرتوه و ورده ورده
چه‌مکی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی به‌توندی مایه‌پوچ ده‌که‌ن. من گومانم هه‌یه له‌وه‌ی نه‌وان به‌و
ناکامانه‌ گه‌یشتن، چونکه له‌ تیۆری سیاسیدا له‌ ده‌ولت خافل بوون. له‌گه‌ل گرنګ بوونی
کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی بۆ بیرمهنده سیاسیه‌کان، ده‌ولت وه‌لا نراوه و له‌ زۆریه‌ی به‌رهمه‌ پاش
مارکسیسته‌کاندا، چه‌مکی ده‌ولته‌تی ټیدا نییه و ده‌ولت نیتر چه‌قی لیکۆلینه‌وه‌کان و
خه‌باتی سیاسیی نییه (۵۰). نمو کاره ناکامیکی تاراده‌یه‌ک جددی بۆ ناسینی سیاسیی
ده‌ولت و کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی ټیډایه، چونکه ههر به‌و چه‌شنه‌ی که پشت به‌ستن به‌ ده‌ولت
پیشی گرنګیدانی گرتوه به‌ کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی، پشت به‌ستن به‌ کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیش به‌ری
ناسینی په‌یوه‌ندیی ئالۆزی نمو ده‌گرتیت له‌گه‌ل ده‌ولت.

له‌ تاوتوتکردنی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیدا هه‌میشه ده‌بی ده‌ولت له‌به‌رچاو بگریټ، چونکه
کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی ته‌نیا له‌ په‌یوه‌ندیی له‌گه‌ل ده‌ولت دایه که مانا په‌یدا ده‌کات. یه‌کێک له‌
به‌لگه بنچینه‌یه‌کانی نهم کتیبه‌ش نه‌ویه که ده‌لێت ته‌نیا کاتیک ده‌توانن ده‌ولت بناسن که
بجیته چوارچێوه‌ی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نییه‌وه. ههر به‌م چه‌شنه‌ش کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی کاتیک
ده‌ناسریت که نمو به‌ بواریک بزاین که یه‌که‌م، ده‌ولت له‌ رینگایه‌وه هه‌ولنده‌ات بۆ کۆنټرۆلکردنی
کۆمه‌لگا و دووه‌میش نه‌وی که لهم بواره دایه که ده‌کرێ له‌گه‌ل ده‌سه‌لات و چینه زاله‌کان
خه‌بات بکرت. که‌وابوو گرنګترین ته‌وه‌ری تیۆریی نهم کتیبه، کۆمه‌لگای مه‌ده‌نییه.

هه‌رچه‌نده ده‌کرێ بگوتریت که وه‌رسوورانی تیۆری سیاسیی به‌ ئاراسته‌ی کۆمه‌لگای
مه‌ده‌نی دیارده‌یه‌کی فیکریی گرنګ و دلخۆشکه‌ره، به‌لام به‌کاره‌ینانی نیستای نمو چه‌مکه به
قولی جیتی تیرامانه. که‌لک وه‌رگرتن له‌و چه‌مکه بۆ نامانجه ستراتژیکه‌کان ده‌توانیت گرنګی
به‌ نامانجه‌لیکی تاییه‌یی بدات (لێره‌دا مه‌به‌ست رزگاربوون له‌چنګ ده‌وله‌تیکه‌ ده‌ست
تیوه‌رده‌ره)، به‌لام که‌لک وه‌رگرتنی ساکارانه و نا‌ره‌خنه‌گرانه له‌و چه‌مکه ده‌توانیت پرسه ته‌واو
جیاواز پیک بښیت. که‌لک وه‌رگرتنی ستراتژیک له‌ چه‌مکه‌کان به‌گشتی یان ده‌بیته هۆی
ساکارسازی یان گه‌وره‌کردنه‌وه‌یان. هه‌روه‌ها نه‌گه‌ر کار و کرده‌وه و رووکاره سیاسیه‌کان له‌

دەولەت بناسىن. پرېبايەخېۋونى كۆمەلگاي مەدەنى ئەمە دەخوازىت كە خودى ئەمە چەمكە تاۋتوئى بىكرىت. بەم پىيە ئەمە كارە ھەللىكە بۇ ناسىنى توخەكان، نامازەكان و نەگوئجانی ئەمە چەمكە لە نەرىتە جۆراوجۆرەكاندا.

سەرەنجام، كاتىك دەتوانرىت بۇ چەمكىك لە دىيارىكرىنى دىيارە كۆمەلایەتییەكاندا بەھا دابىرىت كە ئەمە چەمكە، يارمەتى بە ناسىنى چەمكەكانى تر بىكات. ئەمە بەم مانايەيە كە ھەر چەمكىك لە چوارچىۋە كۆمەللىك لە چەمكەكانى نىۋوخۇ نەرىتلىكى تىۋرى تايەتدا دەكرى دەرك بىكرىن. بەواتايەكى دىكە لە نىۋان چەمكەكاندا پەيۋەندىيەك لە ئارادايە. كەوابوو بۇ خوتىندەمە چەمكىك دەبى بىتوانىن ئەمە لەگەل چەمكەكانى دىكە گرى بدەينەمە و بزانىن كە ئەمە چەمكە بە چ شىۋەيەك يەكترى بەرھەم دىنن. بۇ غەۋنە لە تىۋرى ماركىسىتىدا، نەگەر كار لە لاين سەرمایەمە دروست دەيت، سەرمایەش لە لاين كارەۋە دروست دەيت، و ناكرى بە بى يەكترى لەمە دوانە تىگمىن و ھەركامىكىيان بەستراۋنەتەمە بەمەۋى دىكەمە. ۋە ئەمە دوو چەمكە پىكەمە، ئەمە توانايە بە نىمە دەبەخىش كە بىچىنە نىۋ بۋارى بەرھەمەتتەن، دابەشكرىن و گەران و لەخۇنامۆيۋون و خەباتى چىنايەتى و جەمھەرى سىياسەت بناسىن. پەيۋەندىيە چەمكەكان لەگەل يەكترى بەردى بناغە تىۋر پىك دىنن. كەوابوو ئەمە چەمكە كە سەرنجى دەدرىتى، دەبى ھەم ناكارتىك بە نىمە نىشان بىدات و ھەم چوارچىۋەكەش بىخاتە بەردەستى نىمەۋە، ئەمە چەمكە دەبى بىتوانىت رىگا بۇ لىكۆلىنەمە نۆيەكان خۇش بىكات.

كۆمەلگاي مەدەنى چەمكىكى ئەۋتۆيە چۈنكە رىگاي بۇ خوتىندەمە دەۋلەت ئاۋالاكرىدە، شۈناس و بىزىي دەۋلەتى دىارى كرىدە، ۋەلامى زۆرىي پىرسارە بى ۋەلامەكانى تىۋرى دەۋلەتتەمەۋى داۋەتەمە و پەيۋەندىيە كۆمەلایەتتى نىۋان دەۋلەت و كۆمەلگا دادەمەزىنىت. ھەر بەم رادەيە ئەمە چەمكە بىنەچەيەك بۇ خوتىندەمەۋى ئەندىشە سىياسى و بىزۋوتنەمە كۆمەلایەتییەكانى پىكەتتەرى كۆمەلگاي مەدەنى ۋەك چەشنىك لە مەلەبەندى پەيۋەندىگرتن و تىكەلچۈن دابىن دەكات. كۆمەلگاي مەدەنى ۋەك مەلەبەندىكى ناۋەراست يان پەيۋەندى، لە نىۋان دەسلەت، كىشەمەكىش و كاردانەمەۋى دەۋلەت ۋەك دەسلەتتى رىكخراۋى فۆرمۇلەندى كۆمەلایەتى، پەيۋەندىيەك دادەمەزىنىت.

ئەمە كىتەبە ۋەك مەۋۋەيەكى واتاي، ۋەك چەشنىك لە مانادانسان سەبارەت بەكۆمەلگاي مەدەنى ۋەك رەخنە لە بەكارھىتەنى سەردەمىيەنى ئەمە چەمكە، لە سەر كۆمەلگاي مەدەنى جەخت دەكاتەمە ۋەك مەلەبەندىك كە لە رىگاي ئەمەۋە دەكرى دەۋلەت ۋەك پەيۋەندىيەكى

[illegible]

به‌شی دووهم

رامان له دهولت:

دهولت په كيك بوو له بابه ته كلاسيكه كاني زانستی سياست و ئيستاش هـر وایه. له راستیدا زۆریه ی بیرمندانى سیاسى خوټندنه وهى دهولت به هۆكارى هـهـبوونى زانستى سياست دهـزانن. " بهـو پټیه بۆچوونى سیاسى تارادهـیهـك نوقمى رامان له دهولتهـدا بووه. هـر بهـو جۆرهـى كه "دیوى" ناماژهـى پټكړدوه، "كاتيك كه باسى وشهـى دهولت دهـكهـین، تارمايهـكى زهـینى، روانگهـمان لیل و تاريك دهـكات" (۳۸، ل ۹_۸). بیرمهنده سیاسیهـكان بهـو هـمـوو هـمـستیاریهـى كه سـهـبارت بهـ دهـسـلـات هـهـیـانه، جـهـخت له سـمـر دهـولـت دهـكهـنوه، چونكه دهـزانن كه دهولت بهـرجهـستهـبووى دهـسـلـاته. دهولت دهـتوانى بهـچهـشنیک ژيانى تاكهـكان ريكـبخات و كۆنټرۆلیان بكات كه هـیچ دامهـزراوهـیهـكى تر نهـو توانایهـى نیهـ. كهـوابوو كهـم تا زور هـمـوو دیاردهـكانى كۆمهـلگا له لایمـن دهولتهـوه ريك دهـخرټن. له راستیدا قسهـكړدن لهـسـمـر هـر دیاردهـیهـك — له هـمـوو بوارهـكانى پهـیوهـندى سټكسى، خټزان، شاین، ژینگه، یاسا، مافهـكان، كلتور و یان دهـقه نهـدهـیهـكان — بهـی سـمـرغـدان بهـ دهولت وهـك دهـسـلـاتىكى ريكـخراوى فۆرمۆلبنهـندى كۆمهـلایهـتى، كهـم تا زور مهـحاله. دهولت وهـك دهـسـلـاتى ريكـخراوى فۆرمۆلبنهـندى كۆمهـلایهـتى، هـم نهـو دیاردانه دهـخاته چوارچټوهـیهـكى تایبهـتیبهـوه و هـم ريكـشيان دهـخات. بۆ نمونه، گرامشى له سالى ۱۹۲۹ و لهـكاتيكـدا كه خهـریكى تاوتویكـردنى رۆلى رۆشنـبیران له مټرووى ئیتالیا دابوو، روى له خوټندنهـوهـى دهولت كړد. "له مانگى نوتى سالى (۱۹۲۹)، گرامشى، مهـیلی تایهـهـتى رۆشنـبیرانى ئیتالى بۆ مټرو لهـگـډ مهـیلی مـن بۆ تاوتویكـردنى تهـواوى چهـمكى دهولت... و هـهولـهـكانى

۱۶- له سالى ۱۸۹۵، "بلونچلى" له بۆچوونى دهولت دا نووسى كه زانستى سياست به مانای راستهـقینهـى نهـو، زانستیکه كه لهـگـډ دهولت له پهـیوهـندى دایه. له سالى ۱۹۸۱ دا، یانى نریكـمى نهـود سـان دواتر، "پى برى" له پټشهـکیهـك بۆ بۆچوونى سیاسى نوى نووسى كه "مټرووى بۆچوونى سیاسى بهـگشتى لهـدهـورى دهولت خولاوهـتوه". گوتهـكانى نهـو دوو بېردۆزه تمنا وهـكو نمونه باسـكران بۆ نهـوى سـمـرغى گشتیى زانستى سياست سـمـبارت بهـ دهولت نیشان بهـدن.

من بۆ ناسینی زیاتری لایه‌نه تاییه‌تییه‌کانی پهره‌سەندنی میژوویی خەلکی ئیتالیا، گری دایه‌وه" (١٨، ١٩).

بەو حالەشەوه سەرەپای ئەو هەموو بابەتەکانی که لەسەر هەیه، و سەرەپای ئەو مشتومڕە گەرم و گورانی که لەمەر دەرۆت بەرپۆه دەچن، ئەو خالە روون بووئەوه که تیگەیشتن لە ناوەرۆکی دەرۆت دەکری وەک شتیکی مەحالی باس بکری. لە راستیدا دەرۆت وەک نامانجیکی خەیاڵی وایه که رێک لەو کاتەدا که پێمانوایه لە بوارێ ماناییه‌وه پیتی گەیشتووین، لە چنگمان دەرەدەچیت. هەموو تیۆرک لە لێکدانەوه‌ی دەرۆتەدا لەگەڵ کۆمەڵێک پرسی جۆراوجۆر بەره‌وروویه.

لە لایەکه‌وه دەرۆت رۆژێکی دژبەیه‌کی هەیه لە سەر ژیاڵی تاک و گروپه‌کان. دەرۆت لە لایەکه‌وه دامەزراوه‌یه‌کی زۆره‌ملێیه و لە لایەکی دیکەشەوه کۆمەڵێک سەرەتی (امتیاز) و پشتگیری دیاریکراو بۆ ئەندامانی دەستەبەر دەکات (وەک دەست‌راگەیشتن بە مافی هاوولاڵیی، خزمەتگوزاریه کۆمەڵایه‌تییه‌کان و کەلوپەله گشتیه‌ پێویستیه‌کان) که هیچ دامەزراوه‌یه‌کی دیکە توانا یان ویستی دابینکردنیانی نییه. هەرچەندە که دەرۆت نوێنەری بەرژوه‌ه‌ندییه‌کانی چینه‌ بالادەستەکان، بە‌لام لە هەمانکاتدا چوارچێوه‌یه‌که که تییدا دەکری بەرژوه‌ه‌ندییه‌ گشتیه‌کانی کۆمەڵگا فۆرمۆلەبەندی بکری. بێجگە لەوه‌ش ئەگەر دەرۆت چوارچێوه‌ی یاسایی، سیاسی و زۆره‌ملێی کۆمەڵگا دیاری دەکات، لە هەمانکاتدا هەستی ئەوه‌ش دروست دەکات که سەر بە کۆمەڵگایه‌کی سیاسی بەرینتری. وه هەر بەو راده‌یه که نامرازێکه بۆ پاراستنی ئەزم و یاسا، دامەزراوه‌یه‌کی شه‌ بۆ بەرپۆه‌بردنی دادپه‌روه‌ری.

لە راستیدا رۆژی فرە رەهەند و دژبەیه‌کی دەرۆت، پێناسە‌کردنە‌که‌ی دژوار دەکاتەوه. بیرمەندە‌کان بۆچوونی جیاوازیان لەسەر ئەوه هەیه که ناخۆ کام لایه‌نی رۆژی دەرۆت سەرەکی و راسته‌قینه‌یه و کامه‌شیان لاوه‌کی و به‌ رێکه‌وته؟ ئەو ناخۆکیانه‌ی که لە په‌یوه‌ند بە‌دەرۆتەوه لە ئارادان، تا راده‌یه‌کی زۆر هەر لەو پرسیه‌وه سەرچاوه‌ ده‌گری. بۆ نموونه ده‌یئید ئیست لە سەر ئەو باوه‌ریه‌ که ده‌بی خۆ له‌ هەرچه‌شنه‌ پێناسه‌کردنێک سەبارەت به‌ دەرۆت ببویرین، چونکه ئەو کاره‌ مشتومڕێکی وه‌رەزکەر و زەلکاوتیکی واتایی لێده‌که‌وتەوه (٤٣). لە بەرامبەر ئەوه‌شدا جۆن هوفمەن ده‌لی پێویسته‌ دەرۆت لە ناوه‌ندی هەرچه‌شنه‌ بۆچوونێکی سیاسی دابیت (٧٤).

بهو حاله شموه دهبی نهوه قبول بکړیت که سهره پرای نهو مشتومره توندانه ی که سه بارهت به ده ده ولت وک بابیتکی تیوری باس ده کړین، و سهره پرای نهو گومان و دوو دلیبانې که چه مکی ده ولت له بیروزه ینی بیرمه ندانی سیاسیدا دروستی ده کات، تا راده یه که هم مووان له سر نهو باوه رهن که پیوستیمان به چه شنیک له ده ولت هم یه. نهو ره خنه گرانه ش که به توندترین شیوه هیرش ده که نه سر ده ولت، دان بهوه داده نین که هم بوونی چه شنیک ناوه ند و ده سه لاتیکی رنکخهر پیوسته که بتوانیت هستی متمانه کردن به ژیان بیاریزیت. که سانی نازاد یغوازی وک هایک که ده ولتی خوشگوزهرانی به دژی نازادی ده زانن و رتهیده که نه وه، له هم مانکاتا ده بوونی ده ولت کی لایکه میش قبول ده که ن که بتوانیت خرمه تگوزاریسه پیوستیه کانی وک پاراستنی نه زم و یاسا، پشتیوانی له خاوه ندرایتی تاییه تی و بهرپوه بردنی گریه سه کان به نه نجام بگه یه نیت.

نهو ده سه له لیکولره کانیش که به شون که مکړد نه وه ی زولم و ده ستریزین بز سر چینه ژیر ده سه کان، هر ه مان بز چوونیان هم یه. بز غوونه، هرینگتون به بز چوونیکه وه که داکوکی له مافه کانی ژنان ده کات جهخت ده کاتمه له سر نهوه که سهره پرای گومانی لایه نگرانی ژنی دژه لیرال و نیو ده ولت یخوازان لیرال سهارهت به ده ولت، "هر خودی نهو پریمیه که ده ولت ده ست ده داته نافراندن و که له که کردن و چه قبسه ستنی ده سه لاتی سیاسی، ده توانیت ییکاته باشترین دؤستی لایه نگرانی ژن، نهک دوژمنیان، چونکه ده ستر اگمیشن به ده سه لاتی سیاسی راسته قینه بز کؤنترولی دیوکراتی راسته قینه پیوسته: هه لته پیوسته به لام بمس نیه" (۶۵، ۶۶).

ده سه لاتی سیاسی ده توانی تا راده یه کی زور ده سه لاتی پیاوسالار و چینایه تی له ناو بهریت. ده سه لاتی سیاسی لایکه م ده توانیت زولم و زوری پیاوسالارانه و نابوری بز سر تویره کانی خواره وه له بواره کانی چینایه تی، ره گزی و نه ژادی له ناو بهریت. حاشا له وه ناکری که له سه ده کانی نوزده و بیستدا، نهوه ده سه لاتی سیاسی ده ولت ته کان بو. له بهرام بهر ده سه لاتی نابوری توقینه ری پیشه سازی تاییه تیدا راوه ستاوه و دابینکردنی پیداوړسته کانی ژیانی کریکارانی به سر خاوه نکاره کاند سه پاندوه و کؤمه لیک هه نگاوشی بز پشتیوانی کردن له هه موو خه لکی، هه لینه وه ته وه (هه مان سهرچاوه).

ده کری بگوتړیت، زور به ی بیرمه ندانی سیاسی دانیان بهوه داناوه که پیوسته ده ولت هه بیت، به لام گرفته که کاتیک دیته نارواوه که بمانه ویت نه متنها سهارهت بهو ده ولت می که هم یه، به لکو — گرنگر له وهش — سهارهت بهو ده ولت می که ده بی هه بیت، پیناسه یه که به ده سه وه به دین. که م تا

زۆر سمرجه مى گه لاله دهولته تيه كان تايبه تمه نديه كى رنگه پي دراويان هه يه . چه مكسازى سه باره ت به دهولت، هه ميشه بهرهورووى ره خه نى نمو دهولته تانه دهيتموه كه همن. بيرمندانى سياسى كه به تمواوه تى ناگادارى تواناكانى دهولت بويون سه باره ت به نوتكر دنموى په يوه نديه كۆمه لايه تيه كان، زۆر به پارتيوه له بهر اهر نمو دهولته تانه كى همن، ههنگاو هه لده گرن. ههر له سمر نمو بنه مايه، ليبراله كان جه ختيان لموه كردۆتموه كه دهولت دهبي سنووردار بكرت و ماركسيسته كانيش له سمر نمو باوه رهن كه به كارى سياسى دهبي نالوگۆر له دهولته كاندا دروست بكرت. له هه مانكاندا بۆچوونى سياسى هه ميشه به رامانهوه له دهولته تى دلخوازىشى روانيوه، نمو دهولته تى كه بتوانيت هه لومهرجيك پيك بيتيت كه له گه ل سروشتى مرؤه بيتوه.

چه مكى دهولت له تيورى سياسيدا، چه مكينكى جىگاي مشومره، چونكه ههرچه شنه ليكۆلينه وهيك سه باره ت به دهولت، ليكۆلينه وهيكى به هاداره. باش وايه بزائين، نمو كاته كى ويستيان دهولت له زانستى سياسه ت دوور كه نه وه، نمو كاته بوو كه بيرمندانى زانستى سياسى له قۆناغى رهفتار گهرايدا ههولياندا به په يره ويكردن له زانستى سروشتى، نمو زانسته بكه نه زانستىكى به هابه زين.

به م جۆره، بهر له ههرچه شنه پيئاسه كردنيك بۆ دهولت پيويسته ناماژه به دوو خال بكرت: يه كه م نموى ههرچه شنه پيئاسه كردنيك تايبه تمه نديه كى رنگه پي دراوى هه يه. ناكړى هيج چه شنه تيوره كى بابيه تيانه له باره ي دهولته موه هه بيت. دووه م نموى به هۆى رۆلى دژيه كى دهولت له ژيانى تاك و گروهه كاندا، ههرچه شنه پيئاسه كردنيكى دهولت ناتمواوه. مه حاله بكرت رۆلى دژيه كى دهولت له پيئاسيه كدا و يان تهنا نه ت له چه ند پيئاسه دا، پيشان بدرت. لانسى زۆرى كاريك كه تيوركى سياسى دهتوانى بيكات، پشت به ستر بو لايه نه ي دهولته كه گومان ده كرت گرنگيه كى تايبه تى بۆ هه بويون و نهركى نمو هه يه. له راستيدا ههرچه شنه پيئاسيه كى سه باره ت به دهولت تايبه تمه نديه كى ستراتيك و بژاره يى دهيت.

پيئاسه كردنى دهولت:

له سه ره تا دا ده كړى ناماژه بهو ليكدا نه وه يه بكه ين كه دهولت ته نيا رهنگدا نه وه ي نه به ستر اكى خواستينكى گشتى نييه، به لكو له چوارچيويه په يوه نديه كانى ده سه لاتى نيوخزى كۆمه لگادايه. كه وابوو له ههرچه شنه پيئاسه كردنيك سه باره ت به دهولت، دهبي په يوه ندى دهولت له گه ل كۆمه لگايه كى بهرينتر كه دهولته تى تيدا بووه،

رېځيخستووه و نيشانه‌ی رېځخواوه سياسي‌کەيه‌تی، نيشان بدریت. له‌و رووه‌وه که ده‌ولت نيشانه‌ی ده‌سه‌لاتی رېځخواوی فۆرمۆلبه‌ندی کۆمه‌لايه‌تیه، ده‌ولت ده‌رخه‌ری په‌یوه‌ندیه‌کی کۆمه‌لايه‌تیه. هه‌ر له‌ سه‌ر شه‌و بنه‌مايه، جیا‌کردنه‌وه‌ی ده‌ولت له‌ کۆمه‌لگا ده‌کرئ کارێکی هه‌له‌ بێت و گرفت بنیته‌وه. شه‌و خاله‌ پتویستی به‌ شیکردنه‌وه هه‌یه و نيمه به‌ تاوتوتیکردنی دوو روانگه‌ی زۆر ناسراو له‌مه‌ر ده‌ولت، شه‌و کاره ده‌که‌ین. روانگه‌ی یه‌که‌م به‌ ریبازی "ده‌وله‌تخوازی" ناسراوه و سه‌رچه‌شنی روانگه‌ی دووه‌میش به‌ره‌مه‌کانی "میشیل فۆکۆ"ن. روانگه‌ی یه‌که‌م جه‌خت له‌ سه‌ر ده‌ولت ده‌کاته‌وه و روانگه‌ی دووه‌میش له‌ سه‌ر کۆمه‌لگا پێداگری ده‌کات و هه‌روه‌ک له‌ قسه و باسی دواتردا به‌لگه‌یان بۆ دینینه‌وه، هه‌ردوو روانگه‌که نو‌قسانن و که‌موکوریان تیدا‌یه.

ده‌ولت له‌ روانگه‌ی ده‌ولتخوازه‌وه:

بۆ‌چوونی مارکسیسته‌کان له‌مه‌ر سه‌ربه‌خۆیی رێژه‌یی ده‌ولت که له‌ هه‌فتاکانی سه‌ده‌ی بیستدا زۆر په‌ره‌ی سه‌ند، له‌ لایه‌ن ده‌وله‌تخوازان‌ه‌وه به‌و په‌ری خۆی و تا راده‌یه‌کیش ناشیاوی خۆی گه‌یشت (٤٥و١٣٥و١٣٦و٩٦). "کۆمیته‌ی ده‌وله‌ته‌کان و پێکهاته‌ی کۆمه‌لايه‌تی" که له‌ سالێ ١٩٨٣ له‌ لایه‌ن "نه‌جمه‌نی توێژینه‌وه‌ی زانستی کۆمه‌لايه‌تی نه‌مریکا"وه دامه‌زرا، له‌ کتێبێکی گرن‌گدا به‌ناو‌نیشانی گه‌رانه‌وه به‌ره‌و ده‌ولت (١٩٨٥) هه‌ولیدا بۆ شه‌وه‌ی روانگه‌یه‌کی ده‌وله‌تته‌وه‌ر له‌ جیا‌تی روانگه‌ی کۆمه‌لگاته‌وه‌ر دا‌بنیت. شه‌وان به‌ توندی له‌ سه‌ر شه‌وه پێیان داده‌گرت که ده‌ولت سه‌ربه‌خۆیه له‌ کۆمه‌لگا، که‌وابوو هه‌ر خۆینده‌وه‌یه‌ک سه‌باره‌ت به‌ ده‌ولت، ده‌بی له‌ سه‌ر هێز و توانایی ده‌ولت چه‌ق به‌سه‌تیت، نه‌ک له‌سه‌ر په‌یوه‌ندی ده‌ولت و کۆمه‌لگا. ده‌وله‌تخوازان به‌ ره‌خنه‌ی به‌رده‌وام له‌ لیکدانه‌وه‌ی پلۆرالیستی، بونیادی - شه‌رکی، و مارکسیستی سه‌باره‌ت به‌ ده‌ولت، دا‌کوکیان له‌ بۆ‌چوونی ده‌وله‌تته‌وه‌ر کرد. (لیکدانه‌وه نو‌قسان و ته‌ک ره‌ه‌نده‌کانی ده‌وله‌تخوازان له‌ مه‌ر فره‌گه‌رایي و مارکیزم، ره‌خنه‌ی زۆری لی‌گه‌راوه). (٢٣و٢٢و٢). ره‌خنه‌گران به‌لگه‌ی شه‌وه دیننه‌وه که لایه‌نگرانی شه‌و ریبازه بنه‌ما سه‌ره‌کیه‌کانی شه‌و بۆ‌چوونه‌ی سه‌ره‌وه‌یان پێچه‌وانه

کردۆتەو^{۱۷}. هەلبەت دەولەتخوازی روانگەیه‌کی تاک و یەکدەست نییه، و تیگە‌یشتنی جۆراوجۆری تێدایه. له لایه‌ك ده‌وله‌تخوازی نهرمونیاوتری "سكۆچپۆل" هه‌یه و له لایه‌کی دیکه‌شه‌وه ده‌وله‌تخوازی توندپه‌وانه‌ی ئه‌ریك نوردلینگر، به‌م حاله‌شه‌وه چه‌شنه هاوبه‌شییه‌ك هه‌موویان پێكه‌وه گری‌ ده‌داته‌وه.

له لایه‌كه‌وه، ده‌وله‌تخوازه‌كان به‌ توندی دژایه‌تی له‌گه‌ڵ تیۆره‌كانی كۆمه‌لگاته‌وه‌ر ده‌كه‌ن سه‌باره‌ت به‌ ده‌وله‌ت. ئه‌وان ده‌لێن كه‌ ئه‌ندیشه‌كانی كۆمه‌لگاته‌وه‌ر، ده‌وله‌ت تا ناستی كۆمه‌لگا دێننه‌ خوار. به‌م جۆره‌ ده‌وله‌ت شوناسی تایبه‌تی خۆی وه‌ك ئه‌كتهری‌كی كۆمه‌لایه‌تی و بونیادی‌كی سه‌ربه‌خۆ له‌ده‌ست ده‌دات. ده‌وله‌تخوازه‌كان به‌لگه‌ی ئه‌وه دێننه‌وه كه بۆ روونكرده‌وه‌ی ده‌وله‌ت، ده‌بی‌ پێداگری له‌سه‌ر سه‌ربه‌خۆیی ده‌وله‌ت بکری‌ت. بۆ ئه‌وه‌وه سكوچپۆل به‌ ره‌خنه‌یه‌کی دوور و درێژ له‌ سه‌ر ماركسیزم، داكوکی كردوو له‌ خۆندنه‌وه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆ بۆ ده‌وله‌ت. ئه‌و به‌لگه‌ی ئه‌وه دێنیته‌وه كه هه‌رچه‌نده‌ پشت به‌ستنی ماركسیسته‌كان به‌ جوجۆلی پێكهاته‌یه‌ی گرنغه، به‌لام ماركسیزم له‌ داشكاخوازی، گه‌شه‌خوازی و ناكامناسیدا ده‌تلیتیه‌وه، چونكه به‌راوه‌ی پێویست سه‌رنج به‌ ورده‌كارییه‌ می‌ژووویه‌كان یان ده‌وله‌ت وه‌ك یه‌كه‌یه‌کی سیاسیی سه‌ربه‌خۆ نادات. ناوبراو له‌ سه‌ر ئه‌و باوه‌ریه‌ كه ده‌وله‌ت له‌ بگۆژه‌ هۆكرده‌ چه‌ند ره‌هه‌ندیه‌كان پێكدیت كه‌ ناكری‌ تا ناستی لۆژیکي گشتگیري سه‌رمایه‌داري كه‌م بكرینه‌وه. سكوچپۆل ئه‌وه‌ی قبۆله‌ كه‌ پشت به‌ستنی ماركسیسته‌ نوێیه‌كان به‌ ده‌وله‌ت و

۱۷ - ئه‌لمۆند له‌ وه‌لامی ره‌خنه‌ی سكوچپۆل بۆ تاوتوتكردنی روانگه‌ی پلۆرالیستی ده‌وله‌ت به‌و ناكامه‌ ده‌گات كه "لێكدانه‌وه‌ی ئێمه‌ پێمان نیشان ده‌دات كه‌ ئه‌و لێكدانه‌وه‌یه‌ سه‌باره‌ت به‌ فره‌خوازی (پلۆرالیزم) له‌ هه‌ر دوو بواری تیۆری و ئه‌زمونییه‌وه هه‌له‌یه. زۆر به‌ جوانی دیاره‌ كه‌ له‌ به‌ره‌مه‌كانی فره‌خوازاندا، سه‌ربه‌خۆیی ده‌وله‌ت به‌ فهرمی ناسراوه‌ و لێكدانه‌وه‌یه‌کی دوولایه‌نه‌ — له‌ كۆمه‌لگاوه‌ بۆ ده‌وله‌ت و له‌ ده‌وله‌تموه‌ بۆ كۆمه‌لگا — به‌ریۆه‌ ده‌چیت. (۲)، ۸۶۸). ناوبراو به‌لگه‌ی ئه‌وه دێنیته‌وه كه‌ نه‌ریتی زāl به‌ سه‌ر زانستی سیه‌ستا، هه‌میشه‌ سه‌ربه‌خۆیی رێژه‌یی به‌رپرسیانی ده‌وله‌تی به‌ فهرمی ناسیه‌وه. كامك (۲۳) ئه‌وه به‌لگه‌مه‌ند ده‌كات كه‌ سكوچپۆل له‌ ره‌خنه‌كه‌ی خۆیدا سه‌باره‌ت به‌ تیۆری ماركسیستی، به‌شیه‌یه‌کی ده‌ستپه‌ژێرانه‌ سوود له‌ بابته‌كان وهرده‌گرتی و ره‌خنه‌كه‌ی له‌ تیۆری ماركسیستی نوقسان و نه‌گۆنجاوه‌. هه‌ر به‌م چه‌شنه‌ جێنۆپ ره‌خنه‌ی ده‌وله‌تخوازه‌كان وه‌كو تیگه‌یشتنی‌كی "بێناوه‌رۆك" ره‌ته‌كاته‌وه‌ له‌مه‌ر "كۆمه‌لگاته‌وه‌ری خۆندنه‌وه‌كانی تر كه‌ به‌ ناگایه‌وه له‌گه‌ڵ بۆچونه‌كانی ئه‌وان له‌ ناكوکی دان" (۸۰، ۲۸۷).

ناماڙهي ٺهوان به سمره خويي رڙوهي دهولت نيشانه ي بهر وپيشچوونتي کي دلخوشڪره. بهلام ٺهو هروا له سر ٺهو باوهريهه كه مارڪسيسته نوتيهكان "گرمانه قول" جيڪه وتوهه کاني ڪومه لگاتهو هريان پاراستوه و گومانتيڪيان لهوهدا نيهه كه دهولتهكان هدر له ناخي خوياندا له لايهن چينهكان و خباتي چينايه تيبهوه پيڪلدين و تيده ڪوشن بؤ ٺهوهي شيوازه کاني بهرهم هينان بپاريزن و پهره ي پيڏهن. " (۱۷۲، ل ۵).

سڪوچپول بهلگهي ٺهوه دينيتيهوه كه پشت بهستن به چين وهك يه ڪيٽ له تايبه تمهنديه پيٽكهاتيهه کاني دهولت بهر بهوه دهگريٽ كه وهك نه ڪتهرتي کي سمره خو سمرنجي دهولت بدرٽ. له راستيدا ٺهو ڪاره دهولت تا ناستي گوتريايه لتي کي بي ٺهولا و ٺهولاي چينه بالادهستهكان دينيته خوار ي. روانگهي ڪومه لگاتهوهر لهوانيهه گهرهنتي دهپرپيني کي شياو بؤ سهدهي نؤزدهيم بوويٽ، بهلام له سهدهي بيسته مدها دهولت بووهته ڪاراکتسر، نهڪ رهنگدانهوهي پهي هيزه ڪومه لايه تيبههكان. سڪوچپول له سر ٺهو باوهريهه كه ٺيستا ٺهو راستيه له تيؤري سيايدا لهبر چاو دهگري. ٺيستا بهرؤه وهنديهكان و پويستيهه کاني دهولت سمره خون و رهنگدانهوه و غودي بزيوي ڪومه لگا نين.

دهوله تخوازهكان به پهريهوي ڪردن له لوڙيڪ و بهلگه کاني سڪوچپول تيده ڪوشن بؤ ٺهوهي به سي شيوه تيگهيشتهه کاني ٺيتمه له مهر دهولت بونيآت بنيتهوه. يه ڪم، ٺهوان لهسره وهه بوني بهرهنجامي ڪومه لگا له تيؤري مارڪسيستيدا پيچهوانه دهڪنهوه. ٺهوان ٺهو برسبان قبول نيهه كه گروهه تايبه تيهه کاني ڪومه لگا دهوانن سوود له دهولت وهريگرن وهڪ ٺامرازيٽ بؤ بهر وپيش بردني خواسته کاني خويان و يان دهولت هيچ ڪاريٽ ناکات ييچگه لهوهي بهرؤه وهنديه تايبه تيهه کاني ٽاڪ و گروههكان بکاته پرياري دهولت. له راستيدا دهوله تخوازهكان تيده ڪوشن بؤ ٺهوهي "سندوقه رهشه ڪه" بکهنهوه. به برپاي دهوله تخوازهكان، دهولت گرنگرين و زؤرجارش تهنيا نه ڪتهر ي ٺياني سياسييه، چونكه ٺهوه دهولهته ڪه بهرنامهكان دياريده ڪات و لهو ريگايه شهوه ڪاريگهري له سر ڪومه لگا دادهنيت.

دوههم، به برپاي دهوله تخوازهكان، دهولت ڪار و تايبه تمهنديه بنهريتي دياريڪراوي ههيه ڪه به شيوهيه کي سمره خو له ههر چهشنه هوڪار يان گوشاريٽي دهه ڪي بهرپوهيان دهبات. ڪاري بنهريتي ههر دهوله تيٽ ڪريتيه له پاراستني نهزم و ياسا و دابينڪردني داهاتي خوي. جياواز لهوهش ههموو دهوله تيٽ دهبي ڪاردانهوهي ههبيٽ له بهرابهر گوشاره ٺابووريههكان و سيسته مي ٺابووري نيودهولهتي ڪه له دهولهته نهتهوهيههكان پيٽكهاتوهه. هيچ دامهزراويهه ڪي

دىكى كۆمەلگا جىگا و شوئىنكى ئەوتۇى نىيە و ھىچ دامەزراۋىيەكى تىرىش ئەم كارە تايىبەتايىنە بەرپۇتە نابات. دەۋلەتلىش بەھۇى بەرپۇتەبىردىنى ئەو كارانەۋىيە كە لە بەشەكانى دىكى كۆمەلگا جيا دەبىتەۋە.

سىيەم، دەۋلەتخاۋەكان ھەۋل دەدەن بۇ ئەۋەى ئەو گرمانىيە بى بايەخ بىكەن كە بەرپىرسانى دەۋلەتى بە فەرمان يان لە لايەن چىنە بالا دەستەكانى كۆمەلگاۋە كار دەكەن. ئەۋان لە سەر ئەۋە جەخت دەكەنەۋە كە روانگەى بەرپىرسانى دەۋلەتى زۇرجاران — ئەگەر نەئىن ھەمىشە — لەگەل روانگەى گروپەكانى نىئو كۆمەلگا جياۋازىيان ھەيە. جىگاۋشۈرىنى ئەم بەرپىرسە فەرمىيانە لە دەزگا دەۋلەتەكاندا، پىگەيەكى تاقانەيان لەمەر ناسىنى دىياردە نابوورى، كۆمەلەيتى و سىياسىيەكان پىدەبەخشى. ھەر لە سەر ئەۋە بىنەمايە، بۇچوۋنەكانى ئەۋان نەتەنيا لەگەل بۇچوۋنەكانى گروپەكانى كۆمەلگا جياۋازى ھەيە، بەلكو ھەر لە بىنەرتدا لەگەل ئەۋان ناتەبايە. كەۋابوۋ، پەيۋەندى دەۋلەت لەگەل كۆمەلگا، لەناخى خۇيدا ناۋىتەى روبەروۋوبونەۋىيە. ھەر چۆنىك يىت، بە سەرنىجدان بە دەسلەتتى بەرىن و جىگا و شوئىنى ستراتىيىكى دەۋلەت، ئەگەر ئەۋە روبەروۋوبونەۋىيە يىتە ئاراۋە، ئەۋە بەرژۋەندى خاۋەننى دەسلەتتى دەۋلەتە كە سەركەۋتن مەسۇگەر دەكات. ھۆكارەكەشى ئەۋەيە كە خاۋەننى دەسلەتتى دەۋلەت لە ھەلمەرجىنكىدان كە دەتۈانن بە سەر ھەر ھىزىكى دىكى كۆمەلگادا سەركەۋن و لە گەرى بىخەن. ھەر ئەۋە كارە بەسە بۇ ئەۋەى دەۋلەت بىيىتە كاراكتەرىكى سەربەخۇ لە كۆمەلگا.

بە پىتى ئەۋە روانگەيە، دەۋلەت لە ناخى خۇيدا تايىبەتەندى جۇراۋجۇرى ھەيە و نەتەنيا ۋەك كۆمەلگا نىيە بەلكو جياۋازىشە لە كۆمەلگا. دەۋلەت بەرنامەكان دىارى دەكات و بە شىۋەيەكى سەربەخۇ كار دەكات. ناكى ئەۋە بەرنامانە ۋەك بەرنامەى پىشنىاركاراۋى ھىزە كۆمەلەيتىيەكان لە قەلەم بىرىن و ھىچ پىۋىستىش ناكات كە ئەم ھىزانە كارىگەرىيان لە سەر دابىتىن. ھەر لە سەر ئەۋە بىنەمايە، سەربەخۇى دەۋلەت شىتىكى پىكەتەيە نەك بەرەنجامى رىكەۋىتىكى مېژۋىيى. سەربەخۇى لە ناخى ھەموو دەۋلەتلىكدا ھەيە. سىكۇچىۋۇل بە پىتى بەلگەيەكى ئەۋتۇ داۋا لە ئىمە دەكات كە بە گۆرپىنى شىۋازەكانى ناساندن، سەرنىكىش بە رۆلى دەۋلەت بىدەين ۋەك يەكتىك لەھۆكارەكانى دىارىكەرى ھىزە كۆمەلەيتىيەكان.

روانگهی نيمه سهارهت به دهولت له بنهړتدا پهيوه نديی به چوڼيه تی ناسين و ټينگه يشتنی نيمه وه هيه. پيناسه کان نه تنيا خالی ده سپيکی رافعی دهولت دياريد ه کهن، به لکو بؤچوونی بزمه نده کانیش دهرده خهن. بؤچوونی سهر به خوئی دهولت پهيوه ندييه کی بنهړه تی له گهل نهو پيناسه کردانه هيه. بؤ دهر خستنی بؤچوونی دهوله تخوازه کان، بؤ نمونه ناماژه به دوو مانا ده کهن. له سالی ۱۹۷۹، سکؤچپؤل ههستياریی خوئی بهرام بهر به جيگا و شوینی کؤمه لایه تی دهولت نشان ده دات:

نه گهر ريك سهری بکهن، دهولت تنيا گؤره پانی خهباتی کؤمه لایه تی — نابووری نييه. دهولت کؤمه ليک له ريکخواوه بهړيوه بهری، چاودتری و سهر يازيه کانه که بهر پرسيکی بهړيوه بهر له سهره وهی هيه و کم تا زؤر له لایهن نهو وه هه ماهه ننگ ده کړين. هه موو دهوله تيک له قؤناعی يه که مدا بهر ژوه ندييه کانی کؤمه لگا هه لډيتجي و نهوان بؤ پيکهنان و پاراستنی ريکخواوه زؤره ملی و بهړيوه بهر يه تيه کان ده کار ده کات. هه لېه ته نهو ريکخواوه بنهړه تييه دهوله تيانه له تان و پؤيه که له پهيوه ندييه کؤمه لایه تی و نابووريه چينايه تيه کان و ههروها له تان و پؤی پرؤسه نه ته وهی و نيونه ته وه يه کاند پيک دين و کار ده کهن. ينجگه له وهش ريکخواوه زؤره ملی و بهړيوه بهر يه کان تنيا به شيک له هه موو سيستمی ياسين. سيستمه سياسي ه کان ينجگه لهو ريکخواوه نی که نيوبران لهوانه يه دامه زراوهی ديکهش له خو بگرن که له ريگای نهوانوه بهر ژوه نديی کؤمه لایه تی له سياست دارژوهی دهوله تييدا رهنگ ده داته وه و يان نهو دامه زراوه نی که له ريگای نهوانوه کاراکتيره نادهوله تيه کان بؤ به شداری له بهړيوه بردنی سياسته کاند خؤ ريکده خهن. سهره پای نه وهش، ريکخواوه زؤره ملی و بهړيوه بهر يه کان بنه مای دهسه لاتی دهولت پيکدين. (۱۷۱، ل ۲۹).

لهو فورمؤلېه ندييه دا، سکؤچپؤل له سهر پيکها تهی کؤمه لایه تی دهولت جهختی کردؤته وه و نهو پرسيهش قبول ده کات که زؤر کاراکتير له دهره وهی دهوله تيش ههن که کاریگه ريان به سهر سياسته کانی دهوله تموه هيه. بهو حاله شه وه، سکؤچپؤل دواتر له يه کيکی ديکه له بهر هه مه کانی خویدا به توندی باده داته وه (۱۷۲). ليته دا سکؤچپؤل له جياتی سهر نجان به پيکها تهی وه بهرگری دهولت، زياتر سهرنج به سهر به خوئی دهولت، توانا کانی نهو و کاریگه ری نهو له سهر سياست ده دات.

له لایه که وه ده کړی دهوله ته کان وه نهو ريکخواوه هه ژمار بکړين که له ريگای نهوانوه گروهه فهرمي ه کان به شوين نامانجي ديار يکراوی خو يانه وهن و به سهر نجان به بهر ژوه ندييه کانی

هه نوکەى دەولەت بە نىسبەت بارودۆخى کۆمەلایەتییەوه، کەم تا زۆر ئەو نامناجانە وەدى بێتن (تواناکانى دەولەت). لە لایەکی دیکەوه بە روانگەیکەى گشتى ترهوه دەکری دەولەت وەك کۆمەلایەتیک رێکخراو و کردەوهى ئەوان لە قەلەم بەدریت کە کاریگەری لە سەر واتا و شێواژەکانى سیاسەت دادەنێت بۆ سەرجهەم گروپ و چینهکانى کۆمەلگا (سەرەخۆی دەولەت) (١٧٢، ٢٨٧).

لەو فۆرمۆلبەندییەدا، پشتکردن لە پێکهاڵە، دەورووبەر و داواکارەکان و چوون بەرهەولای توانایی و دەسلەلاتى بەرپرسانى دەولەتى زۆر روون و ناشکرایە. لێرەدا هێزە کۆمەلایەتییەکان و بەرنامەکانى ئەوان بۆ دواوە پال پێتو دەنرێن. دەولەت دەبێتە "لفیاتان" یەکى ئەواو کە ژبانی خەلکى کۆنترۆل، دەسکاری و رێکدەخات. دەولەت بە چ شێوەیەك ئەو بڕیارانە دەرەكات؟ دەولەت لەگەڵ كى قسە دەكات؟ سیاسەتەکانى دەولەت چۆن وەرەگیرێن؟ بۆچوونى خەلک سەبارەت بە بەرنامەکانى دەولەت چییە؟ و یان خەلک بە چ شێوەیەك لەگەڵ ئەو بەرنامانە بەرهەوروو دەبنەوه؟ ئەوانە هێندێك لەو پرسیارانەن کە لە بۆچوونى دەولەتتەوهردا بە ئاسانى چاوپۆشیان لێدەکرێت. یەكێك لە رەهەندە بنەرەتییەکانى تیۆرى دەولەت، واتە پەڕیوەندى دیالکتیکی دەولەت و کۆمەلگا، بەتەواوى فەرمۆش دەکرێت.

لە شێوازی توندپەرەوانەى دەولەتخوازیدا،^{١٨} دەولەت مانایەکی زۆر بەرتەسکی هەیە و بە کۆمەلایەتیک لە دەزگا زۆرەملی و ئیداریەکان دەگوترێت. و لە فۆرمۆلبەندى نۆردلینگریشدا، دەولەت تا ئاستى کۆمەلایەتیک لە ئەولەویەتە فەرمییەکان دادەبەزێت:

١٨ - نۆرد لینگر لە سالى ١٩٨٨ لە بابەتیکدا ناوەرۆكى روانگەى دەولەتخوازى دەرخستو: یەكەم، بەرپرسانى دەولەتى ئەولەویەتە تاییبەتییەکانى خۆیان لە سیاسەتداناندا دیاردەكەن. ئەولەویەتەکانى ئەوان لەگەڵ ئەولەویەتەکانى کۆمەلگا جیاوازه. ئەوێ سنورى ئەو سیاسەتانە دیارى دەكات، ئەوێە کە لە دەروونى خودى دەولەتدا چەشنێك دابەشکردن و هەڵاواردن لە ئارادایە و لەوانەى لە نێوان بەرپرسانى دەولەتیدا جیاوازیی بپروا هەمبێت. دووهم، دەولەت بە پێى ئەولەویەتەکانى خۆى کار دەكات، هەرچەندە کە ئەو ئەولەویەتەکانە لەگەڵ ئەولەویەتەکانى بەهێزترین کاراکتەر "تاییبەتییەکان"یش جیاوازیان هەمبێت. سێیەم، چالاکیی بەردەوامى دەولەت و بونیادە دامەزراندنیەکەى کاریگەری لەسەر کۆمەلگا و هەولێ کاراکتەرە تاییبەتییەکان دادەنێت بۆ سنووردانکردنى دەولەت. سەرەنجام دەولەت ئەولەویەتێكى راڤەى هەمە: ئەو هۆکارانەى کە سەرەخۆی پێدەبەخشن، کاریگەریەکیان گرتەگەرد لە کاراکتەر و بگۆرە کۆمەلایەتییەکان (١٣٦، ٨٨١).

له پټنسه كړدنی دوه لټه د دې ناماږه به تاكه كان بكریت نهك به ديارده كانی ديكی وهك "ريزيه ندييه دامه زراوه ييه كان" يان سيستمی ياسایی ريگه پيښدراو. لهو رووه وه كه نيتمه به گشتی سهر و كارمان له گه ل سیاست دارپژوړی دوه لټه د هيه، ليكدهانه وه يه كه سه باره ت به دوه لټه كه تاكه كان له چه قيدا نه بن، ده توانی راسته وخو ه لای شيواز خوازی يان كه لويه خوازی ليكدهانه وه... تاكه كان ته نيا نهوله ويه تی خویان هيه و بؤ وه ديهاتنيشيان كار ده كهن. وه ته نيا كاتيک كه تاكه كان ده كونه چه قی ليكدهانه وه كسی نيتمه وه، له ناماږه به نهوله ويه ته كانی دوه لټه د ده كړی له پيشهاته هيگليه كانی (جهوهري و ميتافيزيكي) خو دهر باز بكي. (۱۳۵، ۹ل).

به كرده وه، كومه ليك نالوژی واتایی لهو ليكدهانه واندها پيكدین. پټنسه كړدنی دوه لټه د ده بېته وه سفي ده سلات و توانا كانی بهر پر سه فهرميه كان. دوه لټه له گه ل رژيمیكي تايه تی يان خاوه نانی ده سلاتی دوه لټه يه كسان ده بېته، به لام جياوازيه كي روون له نيوان دوه لټه و رژيمدا هيه. دوه لټه به مانای ده سلاتی ريكخراوی فؤرمولبه ندی كومه لایه تی و بهواتايه كي تر به مانای ريكخراوی سیاسی كومه لگايه. كه و ابو دوه لټه چوارچپوهيه كي ريكخراوه يی و نايدولؤژيكي پيكدینيت كه رژيمه كان له ناو نهو چوارچپوهيه دا كار ده كهن. لهو روانگه وه، دوه لټه ته كان دهواميكي زياتريان ده بېته له چاو رژيمه كان كه خاوه ن و سه پيښر و رافه كهری ده سلاتن له قوناغيكي ميژوويی تايهت. گؤرانی رژيم حه قمن گؤرانی دوه لټه تی لی ناكه ويته وه، هر چه نده رژيمیكي تايه تی ده توانيت به چه شنيكي تايه تی ده سلات رافه بكات و به كاری بېتیت، به لام ناوه روك و سنووره كانی شو ده سلاته زؤر ناگؤرین، نهوانه پابه ندن به فؤرم و ناوه روكی دوه لټه تمه وه.

دوه هم، جهخت له سهر خاوه نه كانی ده سلاتی دوه لټه ده كړيتمه وه، نهوه له كاتيكدایه كه نازانين نهوان كيڼ؟ نهو ليكدهانه وه يه هه لومه رجی كومه لایه تی نهوان، بنه چه و ناخيزگه يان، هوکاره كاريگه ره كان به سهر روانگه كانياندا، و پرؤسه كانی پرياردانيان دهرناخت. ثم پرسانه كه هه ميشه جهوهري تيؤری دوه لټه تيان پيک هيئاوه، ههر سه ره نجيان نادريتي. بهواتايه كي ديكه، لهو ليكدهانه وه يه دا، بهر پر سه فهرميه كان يان خاوه نه كانی ده سلاتی دوه لټه و هوکاری جياوازيان له گه ل يه كدی دهرناكه ویت. به دلنياسيه وه، نهو بهر پر سه فهرميانه سهر به به شه جؤراو جؤره كانی كومه لگان. ههر له سهر نهو بنه مايه، روانگه و تيگه يشته دريژوماوه كانی نهوان به شيوهی لوژيكي له جيگاوشویني كومه لایه تی نهوانه وه سه رچاوه ده گريت. كه و ابو،

کۆمەلگا و گەلەلە کۆمەلایەتییه‌کانی ئەوێ که له پشته‌وه‌ی ئەم بەرپر سه‌ فەرمیانه و مانای تایبەتی ده‌ولەت له‌و لیکنده‌وه‌یه‌ دایه‌. به‌لام ده‌ولەتخوازه‌کان سه‌رنه‌یان نه‌داوه‌ته‌ ئەوه‌ی که له‌ پشته‌وه‌ی ده‌ولەت و پینکهاته‌ فەرمی و ناشکراکانی ئەودایه‌ و ناتوانن په‌ی به‌ ناوه‌روکی ده‌ولەت به‌رن وه‌ك شتیك كه‌ ره‌وایی به‌ پینکهاته‌ میژوویه‌كه‌ی کۆمەلگا ده‌به‌خشیت. سه‌رجه‌می ئەو بیرمه‌نده‌ دیارانه‌ی كه‌ جیگا و شوین و هه‌لومه‌رجی ئەو به‌رپر سه‌ فەرمیانه‌یان به‌ نیمه‌ نیشان داوه‌ — و له‌ هه‌مووان گرنه‌گر رالف میلیباند (١٢٧) و سی. رایت میلیز (١٨٩) — وه‌لا ده‌نرین. ده‌ولەت — تا ئەو جیگایه‌ی كه‌ باسی ناخیزگه‌ی کۆمەلایه‌تی به‌رپرسانی فەرمی ئەو و داواكاره‌كانی ئەوان مه‌به‌سه‌ — وه‌ك سندوقیكی ره‌شه‌ و هه‌یج هه‌ولێكیش بۆ كرده‌نه‌وه‌ی نادریت.

سێیه‌م، گرنه‌گره‌ ئەوه‌یه‌ كه‌ ده‌ولەتخوازه‌كان به‌ هه‌لاواردنی راهه‌كارانه‌ی ده‌ولەت له‌ کۆمەلگا، ئەم دووانه‌ سه‌ربه‌خۆ له‌ یه‌كدی و ته‌نانه‌ت له‌به‌رامه‌به‌ر یه‌كتریشدا داده‌نن. ئەو كار ه‌ نه‌نه‌یا نیشانه‌ی تیگه‌یشتیكی به‌رته‌سكه‌ له‌ ده‌ولەت، به‌لكو په‌یه‌ه‌ندییه‌ ئالۆز و دژیه‌یه‌كه‌كانی ده‌ولەت به‌ پینکهاته‌ کۆمەلایه‌تییه‌ به‌ربلاوتره‌كانه‌وه‌ — وه‌ك ئەو رێكخراوانه‌ی كه‌ به‌شیوه‌ی جۆراوجۆر نه‌نه‌یا پشتیوانی له‌ ده‌ولەت ده‌كهن، به‌لكو ده‌سه‌لاتی خودی ده‌ولەت له‌وانه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ ده‌گریت — له‌ به‌رچاوان ون ده‌كات. دامه‌زراوه‌ به‌ رواله‌ت سه‌ربه‌خۆكانی وه‌ك خویندنگه‌كان، راگه‌یاندنه‌كان، نه‌نجومه‌نه‌ کۆمەلایه‌تییه‌كان، و لایه‌نه‌كانی وه‌ك نوینه‌رایه‌تی ئایدۆلۆژیک نه‌نه‌یا ده‌سه‌لاتی ده‌ولەتی تیایندا ره‌نگ ده‌داته‌وه‌، به‌لكو بونیاته‌نه‌ریشین. كاتیك كه‌ ده‌ولەت له‌ کۆمەلگا جیا ده‌كه‌ینه‌وه‌، به‌ گوتی گرامشی ده‌كه‌وینه‌ داوی لیبراله‌كانه‌وه‌ و ده‌ولەت له‌ گه‌ل حكومه‌ت یه‌كسان ده‌بیت، "ئەو شته‌ی كه‌ رێك ده‌رخه‌ری بارودۆخی ئابووری — پیشه‌ی و به‌واتایه‌کی تر ئاوێته‌بوونی کۆمەلگای مه‌ده‌نی و کۆمەلگای سیاسیه‌. ئەو له‌ كاتیكده‌یه‌ كه‌ مانای گشتیی ده‌ولەت ئەو توخانه‌ ده‌گرته‌وه‌ كه‌ ده‌گه‌رینه‌وه‌ سه‌ر کۆمەلگای مه‌ده‌نی (واته‌ ده‌كری بلیین ده‌ولەت = کۆمەلگای سیاسی + کۆمەلگای مه‌ده‌نی و به‌واتایه‌کی دیکه‌ هه‌یژمۆنییه‌ك كه‌ ئاوێته‌ی ناچارکردن و زۆره‌ملی بیت)" (٦١، ٣١-٢٦٢).

له‌ راستیدا پڕۆژی ده‌ولەت له‌ لیکنده‌وه‌ی گشتیدا ناكری له‌و دامه‌زراوانه‌ یان له‌ میتۆلۆژی نادیارتری ده‌ولەت (به‌رهم هه‌تسان و سه‌رله‌نوێ به‌رهمه‌هه‌تانه‌وه‌ی نه‌فسانه‌كان، سه‌روه‌كان، میژووی سه‌رزازه‌کی، بیره‌وه‌ریی پالنه‌وانه‌كانی رابوردوو و روحی بونیاته‌نه‌رانی

دهولت و بونياتنه رانی نه ته وه له کۆمه لگادا) جيا بکرتته وه. ههروهك بۆچوونه جوانه کانی گرامشی نیشانی ده دات، دهولت کۆمه لیک له دامه زراوه و نه رکه کانه که په یوه نډیه کی راسته وخویان پیکه وه نییه. بۆ نمونه، لایه نی زۆره ملیتی دهولت له گه ل نه وه به شه له لایه نه فهرمی و نافه رمیه کانی دهولت که له زهینی تاکه کاندایه یی پیده به خشن، په یوه نډیه کی زۆر راسته وخویان نییه. نه وه لایه نه ناویراوانه له وانه یه به شتوازی پیکهاته کانی که له که کردن، بانگه شه ی نایدۆلۆژیا، پشتیوانی له کلتوره کان، یه کسان کردنی دهولت له گه ل نه ته وه، و له وه ولاتانه شدا که سه ربه وخویان به ده ست هینا وه به شتیه ی دژه نیمه پریالیستی ده ربکه ون. له راستیدا بۆ ناسینی دهولت، تاوتوی کردنی په یوه نډیه ئالۆزه کانی نیوان خودی دامه زراوه دهولته یه کان و په یوه نډیه کانی نیوان دامه زراوه دهولته تی و نادهولته یه کان له سه رله نوی به ره مه یه نانه وه ی گشتیی زالبونی سیاسیدا پتویه ته.

چواره م، نه وه بیرمه ندانه، دهولت به زانا و توانای ره ها ده زانی. دهولت ریک ده زانیته که ده بی چی بکات و ده توانی به بی هیچ نه ملاولایه که گه لاله کانی خۆی به کرده وه ده ربیتیت. بۆ نمونه نورد لینگر له سه ر نه وه پیداکری ده کات که "نولمویه تی سیاسه ت دانانی (دهولته سه ربه خۆکان) په یوه نډی به خۆیانه وه هه یه و زۆریش دیارن. نه وه نولمویه تانه له بنه رته و ناوه رۆکی خۆیانه لاهه ل نولمویه تی ه ی چکام له نه نمومه ن، گروپ، توێژ، قوم و ناوچه به چوک و گه وره کانی کۆمه لگا، بۆ هه میشه ناگوئین" (۱۳۶، ۸۸۲). دهولت وه که یه که یه کی داخرا و جیاواز له کۆمه لگا وینا ده کریت و ده سه لاته که شی به رپرسانی دهولته تی پیک دینن: "نه هیچ پتویه تییه کی به مامۆستای تایبه تی هه یه و نه مه یلیتیکش بۆ نه وه هه یه" (هه مان سه رچاوه). پشت به ستی به دامه زراوه کان، حکومه ت و نه زم و سه قامگیری، و کیشه کیشی به رپرسانی فهرمی سه باره ت به لایه نه جوړاوجۆره کان، به ناشکرا نیشانه ی له به رچاوه نه گرتنی هه رچه شه کاریه گریه کی هۆکاره ده ره کییه کانه له سه ر دهولت.

رینسۆینی و چالاکییه کان، پرۆسه نیوخۆیه کان، ریزیه نډی پیکهاته یی، و ئامرازه روا ته یه کانی دهولت، یارمه تی ده کات به پیکهاته یی باوه ریه کان و شته سیاسیه باوه کان، پانتایی و ستراتیژییه کانی به شداربخوازانه و دژایه تیخوازانه، به رجه سه ته بوونی سیاس ی و ریزیه نډیه قهومی، چینایه تی و نه وه گروپانه ی که کاریه گری ده بیته به سه رپانه وه و فۆرمی ریکخواه یی و پانتایی و لیته اتووی نه وه گروپانه. دهولت وه دامه زراوه یه یارمه تی به

دياريكردنى نمو پرسهشش ده‌دات كه چ كه‌سټك چ شټيك و له چ كاتټيكا و به چ شټيوهيك به‌دست بټيټ. (همان سەرچاوه، ل ۸۸۴).

پرسكه نموهيكه كه لم تټيگه‌يشته‌دا، كۆمه‌لگا ده‌بټه بوونه‌مورنكي پاسيف و گوتراپه‌ل. كۆمه‌لگا له بواړي واتايموه وهك مولكي ره‌هاي ده‌ولت هم‌مار ده‌كرت. ده‌ولته‌خوازه‌كان كه به‌توندي نه‌ياري بۆچوونه‌كاني روو له دابه‌زيني كاروباري سياسي بۆ كاروباري كۆمه‌لايه‌تين، بۆخوښيان كاروباري كۆمه‌لايه‌تي بۆ كاروباري سياسي داده‌شكټن. نموان به ته‌واوي چوارچيوه‌ي سياسي له‌گه‌ل ده‌ولت به يه‌كسان ده‌زانن و زور سمرنج به كټشمه‌كټشه‌كان و يه‌كټيه سياسي‌ه‌كاني نټو كۆمه‌لگا ناده‌ن. نموان هيچ سمرنجيك ناده‌ن به پرۆسه‌كاني دانپټدانان و دژايه‌تي، و ستراتيژيه‌كاني پميوه‌ندي و جيايي كه خودي كۆمه‌لگا ناسه‌قامگير ده‌كمن. ده‌ولته‌خوازه‌كان، ده‌ولت به بټي داواكاره‌كان و پټكه‌ته‌ي وه‌برگري نمو له‌به‌رچاو ده‌گرن. له راستيدا ده‌ولته‌خوازه‌كان ده‌ولت له كۆمه‌لگا، ناخټزگه، و بارودوخي دانپټدانراوي نمو جيا ده‌كه‌نموه. ده‌ولته‌ي جټي پمسندي نموان له بۆشاييه‌كي كۆمه‌لايه‌تي دايه.

پټنجه‌م، نه‌گهر پټكه‌وه هه‌لكردني نالوذي ده‌ولت و كۆمه‌لگا له‌به‌رچاو نه‌گيرت، ده‌بټه هوذي نمو كه چۆنيه‌تي سنوورداركردن، نوژه‌نكردنموه و يان به‌فټوچووني پلانه‌كاني ده‌ولت له لايهن كۆمه‌لگاوه، تا راده‌به‌كي زور له‌به‌رچاو نه‌گيرت. به بۆچووني ده‌ولته‌خوازه‌كان، پميوه‌ندي ده‌ولت له‌گه‌ل كۆمه‌لگا، پميوه‌نديه‌كي يه‌ك لايه‌نيه و نمو ده‌ولته‌كه هه‌ميشه جله‌وي كاره‌كاني به‌ده‌سته‌وه‌يه: "ده‌ولته‌تيكي به‌هټر (نموله‌ويه‌ته‌كاني كۆمه‌لگا) له‌گه‌ل نولمه‌ويه‌ته‌كاني خوذي به ناراسته‌يه‌كدا ده‌بات. به‌رپرساني ده‌ولته‌ي نمو گروپانه‌ي كه نولمه‌ويه‌تي جياوازيان هه‌يه، بۆ گورپيني نولمه‌ويه‌ته‌كاني خوښيان هان ده‌ده‌ن، به‌و قه‌ناعه‌تيان ده‌گه‌يه‌نن كه كه‌لك وه‌رگرتن له سەرچاوه‌كاني نموان به قازانجيان نييه، كۆمه‌لټك سهره‌تي بټي بايه‌خيان پټده‌ن بۆ نموه‌ي واز له دژايه‌تيكردني خوښيان بټنن و پشتيواني كاراكتره كۆمه‌لايه‌تټيه پاسيفه‌كان به‌ره‌ولاي خوښيان راكټشن." (۱۳۶، ل ۸۸۳).

له‌و رووه‌وه كه روانگه‌ي ده‌ولته‌خوازي، ته‌نيا سمرنج به هاوسه‌نگي، نه‌زم، و كاره فهرميه‌كاني ده‌ولت ده‌دات، واپټده‌چټ كه له‌و روانگه‌يه‌دا نامانجي سهره‌كيي ده‌ولت برټټيه له كۆنټرۆلي كۆمه‌لگا و بردني به ناقارټيكا كه خوذي پټيدا ده‌روات. نمو روانگه‌يه پاسيف و نه‌گورپه، چونكه هه‌رچه‌شه‌ن گۆران و گۆرانكارټيه‌ك كه له خواره‌وه‌را بټت له‌به‌ر چاو ناگريټ. نمو روانگه‌يه له هه‌مانكاتدا كورت بينانه‌شه، چونكه هيچ سمرنجيك به

پێكهوه ههڵگردهنی ئالۆزی نێوان كۆمه‌لگا و ده‌وله‌تیش نادات. ئهم روانگه‌یه هه‌روه‌ها به ته‌واوی به‌ر به ناسینی چۆنیه‌تی بێ بایه‌خبوونی ده‌وله‌ته‌كانیش ده‌گرێت (وه‌ك بێ بایه‌خبوونی ده‌وله‌ته داگیركه‌ره‌كان یان ده‌وله‌ته‌كانی ئه‌وروپای خۆره‌ه‌لات و یه‌كێتی سۆڤیه‌تی پێشوو به‌هۆی ئه‌وه‌ی جله‌وی سیاس‌ی له‌ لایه‌ن كۆمه‌لگاوه له‌ ده‌وله‌ت س‌تێندرايه‌وه). سه‌ره‌نجام، ده‌وله‌تخوازی بۆچوونیکی وشك و قایمه‌كارانه‌یه، چونكه ده‌وله‌تخوازه‌كان هه‌ر سه‌رنج ناده‌نه ئه‌و پر‌سیه كه ه‌یزه كۆمه‌لایه‌تییه‌كان ده‌توانن له‌ ده‌وله‌ت دوور بكه‌ونه‌وه، ده‌توانن باشت‌رین به‌رنامه‌كانی به‌رپرسانی ده‌وله‌ت بگۆڕن و بزێویی كۆمه‌لگا له‌ ده‌وله‌ت و دامه‌زراوه‌كانی زیاتر ده‌چێته سه‌ر. به‌ پر‌وای ده‌وله‌تخوازه‌كان، ده‌وله‌ت كۆمه‌له‌ دامه‌زراوه‌یه‌كه كه هه‌میشه خۆی به‌رهم دێنێته‌وه. له‌ راستیدا به‌ پر‌وای ئه‌وان، ده‌وله‌ت به‌ ته‌واوه‌تی ئازاده و سه‌ر به‌ ه‌یچ شوێنێك نییه و له‌ به‌رامبه‌ر ه‌یچ كه‌سه‌شدا به‌رپر‌سیار نییه.

گرنگ‌تر له‌ هه‌م‌ه‌و‌ان ئه‌وه‌یه‌كه تیۆری ده‌وله‌تخوازی به‌ تایبه‌ت‌ه‌ندیه راستخوازه‌كانیه‌وه، تیۆریه‌کی مه‌تر‌س‌یداره، چونكه د‌لخوازیوونی چه‌شنه گوتاریه‌کی گشتی كه كار‌ه‌كان دیاریده‌كات و مه‌ودا‌كانی ده‌وله‌ت به‌رته‌سك ده‌كات‌ه‌وه، له‌ناو ده‌بات. هه‌روه‌ك كاپوراسو و لی‌وا‌ین ده‌لێن، "د‌ژواره‌ بتوانی له‌و لێكدانه‌وه‌یه ر‌زگار ب‌ی كه ده‌وله‌ت به‌شی‌وه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆ له‌ بنه‌ما سه‌لمێنراوه‌كانی دیموكراسی لا ده‌دات. یه‌كێك له‌ بنه‌ما سه‌ره‌كه‌یه‌كانی دیموكراسی تایبه‌ته به‌ پر‌سیار و وه‌لامی نێوان ده‌سه‌لاتدار و ژێرده‌سته‌كان... به‌كورتی، به‌ هه‌ر راده‌یه‌ك ده‌وله‌تێك له‌ به‌رامبه‌ر به‌رژوه‌ندییه تایبه‌تییه‌كاندا كه‌مه‌تر وه‌لام‌ده‌ره‌وه‌یه‌ت، به‌ پێی تیۆر دیموكراتی زیاتر گومانی ده‌خ‌ڕێته سه‌ر" (٢٤، ٢٤١-١٩١). ده‌وله‌تخوازه‌كان سه‌باره‌ت به‌ چۆنیه‌تی كۆمه‌لگایه‌ك كه ده‌وله‌ت پێویسته‌تی، قسه‌ی زۆریان كرد‌وه، به‌لام سه‌باره‌ت به‌ ده‌وله‌تێك كه بۆ كۆمه‌لگا پێویسته، ه‌یچ قسه‌یه‌کیان نه‌كرد‌وه. با لایه‌نگرانی بی‌رۆدزیی ده‌وله‌تخوازیش پێیان وا نه‌بێت، به‌لام قایمه‌كاری له‌و فۆرمۆله‌ندیانه‌دا به‌رچاوه.

له‌و فۆرمۆله‌ندیانه‌دا، پر‌سه هه‌میشه‌یه‌یه‌كانی تیۆری سیاس‌ی كلاسیك له‌به‌رچاو ناگیرێن. ده‌وله‌ت له‌ كۆیه ه‌یژ و ده‌سه‌لاتی خۆی به‌ده‌ست دێنێت؟ چ شتیك ده‌بێته هۆی ئه‌وه‌ی خه‌لك ر‌یكاره‌كانی سه‌ربه‌خۆ له‌ ده‌وله‌ت دا‌ڕێژن؟ به‌ج شێ‌وه‌یه‌ك هاوكێشه‌ی ده‌سه‌لاتی‌ه‌ی نوێ له‌ كۆمه‌لگادا پێك دێت؟ و ئه‌و هاوكێشه‌ نوێانه به‌ج شێ‌وه‌یه‌ك هاوكێشه‌كانی ده‌سه‌لات كه له‌ ده‌وله‌تا ر‌ه‌نگ ده‌ده‌نه‌وه، تووشی ململانی ده‌كه‌ن؟ له‌ چ بوارێكدا جیاوازی بی‌روا له‌ نێوان ده‌وله‌ت و كۆمه‌لگا له‌ ئارا دا‌یه؟ بۆچی و له‌ چ كاتی‌كدا ده‌وله‌ت له‌ گه‌ڵ قه‌یرانی شه‌رعیه‌ت

بەرەوپو دەبىت؟ روانگەي دەولەتخوۋى، ديار دەي راپەين لە خواریه وپا و هەروەها گوشار و بۆچوونەکانى خەلک بۆ پىکەيتىننى دەولەتتىكى دلخواز لە بەرچاو ناگرن، واتە ئەو شتەي کە پىشوو تر رووی داو. دەولەتخوۋەکان، دەسەلات وەك نامرازىك بە دەستى دەولەتتىکەو دەبىسن کە بنەچەيەکی نىيە، ئەک وەك پرۆسەيەکی جىگای مشتومر، دژ بەيەک و بگۆر. روانگەي دەولەتخوۋى بە بى سەرنجدان بە کۆمەلگا، نوقسانە. هەروەك هیلد دەلەت:

هەرچەندە تاوتوێکردنى "پىناسەي بە کۆمەل"ى رىکخراو دەولەتیهکان و بەرژوونەندیهکانى کاربەدەستانى دەولەت بەراستى کارىکى گرنگە، بەلام بە هیچ شتوێهەك نابى ئەو بارەيەو زىادەرهوى بکرى، چونکە يەکیک لە پىرايەخترين يارمەتى مارکسیستەکان و فرەخوۋەکان، تىگەيشتنیانە سەبارەت بە چۆنیهتى کارىگەرى خەباتى کۆمەلایەتى لە سەر رىکخراوەکان، فەرمانگەکان، و سیاسەت دارشتنەکانى دەولەت. (٦٨، ٤٧).

ئەگەر ناسىنى پانتايى دەسەلاتى بەرىنى دەولەتى هاوچەرخ کە کردوێتە کاراکتەرىکى سەربەخۆ، گرنگە، ناسىنى ئەو هۆکارانەي کە دەستەبەرکردن، پاراستن، و سەپاندنى دەسەلات لە لایەن دەولەتموێ خوێش دەکەن، گرنگیەکی زیاترى هەيە. بەواتایەکی دیکە، ناسىنى هۆکار و چۆنیهتى سەربەخۆبوونی دەولەت زۆر گرنگە. ئەوێ دىسانەو گرنگیەکی زیاترى هەيە، تاوتوێکردنى چۆنیهتى کارىگەرى دانانى هۆکارە کۆمەلایەتییەکان لە سەر سیاسەتەکانى دەولەت و چۆنیهتى گۆرپى سنوورەکانى دەسەلاتى دەولەت بەهۆى تىکشانى سنوورە دەولەتیهکانى چوارچۆهوى سیاسى لە لایەن کۆمەلگای مەدەنییەوێه. لە راستیدا ئێمە دەبى فۆرمۆلەندیه کۆمەلایەتى و سیاسیه تاييهتیهکانى مێژوویەك کە سەربەخۆی بە دەولەتتىک دەبەخشن، تاوتوێ بکەين و ئەم سەربەخۆیە بە شتىکى مێژوویى بزاین ئەک بە يەکیک لە تاييه قەندیهکانى هەتاهەتايى هەموو دەولەتەکان.

سەرنجام، دەولەتخوۋەکان بە پەراوێزخستنى روانگەي کۆمەلگاتەر، چاوپۆشى لە هەموو چوارچۆهەکانى سیاسەتى رىکخراوى دەرەوى سنوورەکانى دەولەت دەکەن. لە ئاکامدا، ئەو چوارچۆهەيە سیاسەتى تىۆرى و رىکخراو، یان ئەو چوارچۆهەيە کە شویتى پەيوەندى و تىکەلچوونە و دەکرى بە کۆمەلگای مەدەنى ناوبەرىن، بى بايەخ و ناسیاسى دەبىت. بەم جۆرە سیاسەت لەگەڵ دەولەت يەکسان دەبىت و لە پرۆسەي دانپێدانان و دژايەتى لە کۆمەلگای مەدەنى جیا دەبىتەو. لە راستیدا ئەو روانگەيەدا، سیاسەت تا ناستى مانای بەرتەسكى مەملەتتى تاکەکسى بەرپرسانى دەولەتى لەگەڵ يەکتەر یان مەملەتتى لە سەر

سیاسه ته کانی دهولته دیته خواری! نهوه بیتجگه له ناساندنی خاو و ساکارانهی دهسهلات، هیچ شتیکی تر نییه. بۆ باسکردنی تیۆریهك سهبارهت به دهولته كه خهیاڵمان ناسوده بکات، بۆ چارهسهری كه موکوپیه کانی دهولتهخوازی دهبی تیۆریك سهبارهت به کۆمهلگای مهدهنی باس بکهین و خودی دهولته وهك پهیوهندییهکی کۆمهلایهتی ههژمار بکهین.

دهولته له روانگهی فۆکۆییوه:

ئهگهر دهولتهخوازهکان به بی نرخکردنی کۆمهلگا، پالیان به دهولته داوه، ژمارهیهکیش له بیرمهنده کۆمهلایهتییهکان که به توندی له ژێر کاریگهری بهرهمهکانی میشل فۆکۆ دان، به له بهرچاو نهگرتنی گرنگی دهولته، پالیان به کۆمهلگا داوه. دهسپیکێ ئهو وهرچهرخانه دهکری له بهرهمهکانی گرامشی دا و له پشت بهستنی به کۆمهلگای مهدهنیدا بدۆزریتوهوه. گرامشی سهرنجی له لای دهولتهتیکی تهواووعیار و گشتگیر بوو، واته دهولتهتیک که به نامرازه زۆرهملی، نهخلاقی، و فیکرکاریهکان ههولدهدات بۆ ئهوهی هیژمۆنی خۆی بهسهر کۆمهلگادا زال بکات. گرامشی دهیهویست لهوه تیبیگات که دهولته بۆ پهرهپیدانی پێگهی دهسهلاتی خۆی، بهچ شیوهیهك له رووی کات و شوتهوه پهره دهستییت؟ بهو پێیه ناوبراو ئهو بهشه له دامهزراوه کۆمهلایهتییهکان که بهگشتی وهك دامهزراوهی تاییهتی و نادهولتهی دینه نهژمار، به بهشیک له دهولته دهزانیت. ئهو نیشانی دهدات که دهولته له کۆمهلتیک دامهزراوه و شیوهکار پێک دیت که پشت نهستور به ناوهندهکانی دهسهلاتی کۆمهلگای مهدهنییه. بهو حالهشوه، گرامشی له سهر ناوهروکی تاییهتی کاروباری سیاسی جهختی دهکردهوه. به بپروای گرامشی دهولته به مانای کۆمهلگای سیاسی، دهکری به هیژمۆنی ناوێتهبووی جههر و زۆرهملی بزاین. دهکری کۆمهلگای مهدهنی به سیستهمی بهرگریکارانهی دهولتهی نوێ یان چوارچیوهی پاراستنی دهولته نێو بهرین. ئهوه خودی دهولته که به تهواوی نامرازهکانیهوه به سهر سیستهمی ناوبراودا سهروهری دهکات.

له تیۆریکدا که دواتر له لایهن فۆکۆوه باس کرا (۱۲۹)، پشت بهستنی گرامشی به کۆمهلگای مهدهنی پهره دهستیته بهلام پشت بهستنی ئهو به ناوهروکی تاییهتی دهولته له بهرچاو نهگیراوه. فۆکۆ هاوکیشهکانی دهسهلات، که پێشووهر له دهولته و دامهزراوهکانیدا بهرتسك دهکرایهوه، بۆ تهواوی لایهنهکانی پێکهوهههڵکردنی کۆمهلایهتی پهرهپیدا. فۆکۆ به

ره‌تکرده‌وهی راشه‌ی داکشانی ده‌سه‌لات (له‌ سه‌ره‌وه‌ بۆ خواره‌وه) که به‌ ده‌ولت، سه‌روه‌ری و یاسا ده‌ست پی‌ده‌کات، ده‌ست‌دایه‌ راشه‌کردنی هه‌لکشانی ده‌سه‌لات.^{۱۹} له‌ فۆرمبه‌ندی فۆکۆدا، ده‌ولت به‌ پتی په‌یوه‌ندییه‌کانی ئه‌وه‌ ده‌سه‌لاتی که له‌ پێشوو‌تره‌وه‌ له‌ کۆمه‌لگادا هه‌ن، پێک‌دێت و له‌چاو ئه‌وه‌ ناوه‌ندان‌یه‌ی ده‌سه‌لات په‌له‌یه‌کی خوارتری هه‌یه‌. فۆکۆ به‌پشت به‌ستن به‌ چۆنیه‌تی نه‌زموونی ده‌ولت له‌ لایه‌ن تاکه‌کانه‌وه‌ له‌ ته‌واوی بواره‌کانی په‌یوه‌ندیی مرۆیدا و چۆنیه‌تی دروست‌کردنی تاکه‌کان له‌ لایه‌ن ئه‌وه‌ په‌یوه‌ندیانه‌وه‌، سه‌ر‌نجی ئی‌مه‌ له‌ نه‌ه‌یییه‌ ناشکرا و به‌ر‌چاوه‌کانی ده‌سه‌لات به‌ره‌ولای فیزیکی وردی ده‌سه‌لات و شی‌وازه‌ تاییه‌تیه‌کانی له‌ بارودۆخه‌ تاییه‌تیه‌کاندا، به‌ره‌ولای فۆرمۆله‌ندی ده‌سه‌لات له‌ گوتاره‌کان، و به‌ره‌ولای ئه‌وه‌ راستیه‌ راده‌کێشیت که ده‌سه‌لات هه‌میشه‌ و له‌ هه‌موو شوێنێک بوونی هه‌یه‌ و هه‌یج ده‌سپێک و کۆتاییه‌کی نییه‌، به‌وه‌ ناکامه‌ ده‌گات که ده‌ولت ته‌نیا به‌ پتی زالبوون و سه‌ر‌کوتی نی‌وه‌ کۆمه‌لگا ده‌توانی کار بکات.

به‌وه‌ به‌لگه‌یه‌وه‌ که سیسته‌می پته‌وی زال به‌ سه‌ر جیهاندا له‌ لایه‌ن ده‌وله‌تی بورژوایه‌وه‌ پێکهاتوه‌، ته‌نیا کاتێک ده‌توانی له‌ سه‌ر پتی راوه‌ستی و به‌رده‌وام بێت که ره‌گ و ریشه‌ی له‌ په‌یوه‌ندییه‌کانی ده‌سه‌لاتی جۆراوجۆر و نادیار دا‌ی‌یت که پێکهاته‌ی پتو‌یست بۆ شی‌وازه‌ نیگه‌تیه‌فیه‌کانی ده‌سه‌لات دا‌ی‌ین بکه‌ن، فۆکۆ جه‌خت ده‌کاته‌وه‌ که:

ئه‌وه‌ی که پتو‌یستیه‌، چه‌شنێک له‌ فه‌لسه‌فه‌ی سیاسیه‌ که به‌ پتی چه‌مکی ده‌سه‌لات و له‌ ناکامدا به‌ پتی مانا‌کانی یاسا و پێش‌گیری بونیات نه‌نرابن. ئی‌مه‌ ده‌بی سه‌ری پاشا له‌ جه‌سته‌ی جیا بکه‌ینه‌وه‌: له‌ تیۆری سیاسیدا هه‌شتا ئه‌وه‌ کاره‌ به‌رپۆه‌ نه‌چوه‌... تاوتوێ‌کردنی پرسکه‌ به‌ پشت به‌ستن به‌ ده‌ولت به‌ مانای تاوتوێ‌کردنیه‌تی به‌ پشت به‌ستن به‌ ده‌سه‌لاتدار و

۱۹- فۆکۆ ده‌لێت "نامه‌وی بێ‌م ده‌ولت گرنگ نییه‌، به‌لکه‌ ده‌مه‌وی ئه‌وه‌ بێ‌م که په‌یوه‌ندییه‌کانی ده‌سه‌لات و له‌ ناکامدا راشه‌کردنی ئه‌وه‌ په‌یوه‌ندیانه‌ به‌ناچاری له‌ چوارچێوه‌ی ده‌ولت نه‌ولاه‌تر ده‌جێت، له‌ به‌ر دوو هۆکار: به‌کێکیان ئه‌وه‌یه‌ که ده‌ولت سه‌ره‌پای هه‌یزی زۆرو‌زه‌به‌ندی ده‌زگا‌کانی ناتوانی‌ت ته‌واوی په‌یوه‌ندییه‌کانی ده‌سه‌لات ب‌خاته‌ ژێر رکیفی خۆیه‌وه‌ و خالی دووه‌میش ئه‌وه‌یه‌ که ده‌ولت ته‌نیا ده‌توانی‌ت له‌ سه‌ر بنه‌مای په‌یوه‌ندییه‌ به‌جێماوه‌کانی ده‌سه‌لاتی پێشوو، کار بکات... ئه‌وه‌ ده‌سه‌لاته‌ بالاده‌ستی ئه‌وه‌ ته‌نیا له‌ شوێنێک ده‌توانی پتی ب‌گرت و ده‌وامی هه‌م‌ی‌ت که ره‌گ و ریشه‌ی له‌ په‌یوه‌ندییه‌کانی ده‌سه‌لاته‌ جۆراوجۆر و نادیاره‌کاندا بێت که پێکهاته‌ی پتو‌یست بۆ شی‌وازه‌ نه‌رنییه‌ گه‌وره‌کانی ده‌سه‌لات دا‌ی‌ین بکه‌ن." (۵۰، ۶۴).

سەرۆه‌ری و به‌واتایه‌کی دیکه یاسا، نه‌گهر که‌سیک پییوابیت که‌ ته‌واوی نه‌و ره‌نگدانه‌وانه‌ سه‌ر به‌ ده‌زگای ده‌وله‌تن، نه‌وه به‌و مانایه‌یه که‌ ههر له‌ بنه‌رتدا پییوابوه که‌ سه‌رکو‌تکارانه‌ن (٥٠، ل٦٣).

فۆکۆ نه‌وه‌ی قبۆله‌ که‌ په‌یوه‌ندییه‌کانی مه‌وجودی نی‌وان ده‌سه‌لات چوونه‌ته‌ چوارچیه‌ی چه‌شنه‌ ستراتیژیک‌ی جیهانی زالی بورژواویه‌ و نه‌و شته‌ش له‌ ده‌وله‌تدا به‌رجه‌سته‌ ده‌بیته‌وه. وه‌ک چه‌شنیک له‌ ده‌سه‌لاتی که‌م و گشتی دان به‌ گرنگی ده‌وله‌تیش داده‌نیت، به‌لام له‌ ناکامدا نه‌وه‌ی له‌ خۆیندنه‌وه‌ی لایه‌نه‌کانی ژیا‌نی رۆژانه‌دا گرنگه‌، ناوه‌رۆکی په‌رتسه‌وازه‌، ناوچه‌یی و لیک‌دا‌برانی ده‌سه‌لاته‌. ته‌نانه‌ت کاتیک که‌ نه‌و ناوه‌نده‌ جیا‌وا‌زانه‌ی ده‌سه‌لات له‌ چوارچیه‌ی چه‌شنیک له‌ ستراتیژی جیهانی زالدا پیکه‌وه‌ په‌یوه‌ست ده‌بن، په‌یوه‌ندییه‌کانی نه‌و ناوه‌ندانه‌ی ده‌سه‌لات هه‌روا لیک‌دا‌براو و سست ده‌میننه‌وه‌ و ته‌نیا تا راده‌یه‌ک له‌وانه‌یه‌ ببه‌ چوارچیه‌یه‌کی میتا‌گوتاری یان سه‌روو گوتاری. ههر له‌ به‌ر نه‌وه‌، فۆکۆ بوونی ههر سه‌رجه‌شنیک‌ی گشتی زالی، هه‌ماهه‌نگ و یه‌که‌پارچه‌یی پیکهاته‌ به‌رینه‌کانی ده‌سه‌لات، هه‌بوونی هۆکاریک‌ی کۆتایی بۆ ده‌سه‌لات و یان هه‌بوونی چه‌شنیک له‌ به‌رامبه‌رکینی گشتگیر نی‌وان ده‌سه‌لاتدار و ژێرده‌سته‌کان ره‌تده‌کاته‌وه. به‌کورتی، فۆکۆ سه‌ره‌رای نه‌وه‌ی ده‌وله‌ت به‌ به‌رجه‌سته‌بووی ژماره‌یه‌کی زۆر له‌ په‌یوه‌ندییه‌کانی ده‌سه‌لات ده‌زانیت، هه‌چ بایه‌خیک‌ی تایبه‌تی بۆ ده‌وله‌ت دانانیت. سه‌ره‌رای نه‌وه‌ش، هه‌روه‌ک جیسۆپ ده‌لنیت، "فۆکۆ به‌راستی له‌گه‌ڵ گرفت به‌ره‌وروویه له‌ تیپه‌رین له‌ په‌رتسه‌وازه‌یی و بی‌ری‌سای و نارێکی ورده‌ ده‌سه‌لاته‌کانه‌وه به‌ناراسته‌ی دیاریکردنی توندی چینه‌یه‌تیان له‌ چوارچیه‌ی خۆیاندا و له‌ رێگای رۆلی ناوه‌ندیی ده‌وله‌ت" (٨٠، ل٢٣٨).

را‌ئه‌کانی فۆکۆ پێشکه‌وتنیک‌ی تیۆریان له‌مه‌ر ده‌وله‌ت به‌ده‌ست هه‌یناوه‌، به‌لام نه‌و بۆچوونه‌ نو‌قسان و که‌موکوپیان تیدا‌یه. فۆکۆ له‌ هه‌وله‌ جدیه‌کانی خۆیدا بۆ بادانه‌وه‌ی تیۆره‌کان له‌ ده‌وله‌تموه‌ به‌ره‌و لای ناوه‌نده‌کانی وردی ده‌سه‌لات، ناوه‌رۆکیک‌ی تایبه‌ت وه‌ک گوتاری سه‌ره‌کیی ده‌سه‌لات بۆ ده‌وله‌ت دانانیت. نه‌و پی‌وانییه‌ ده‌وله‌ت پیکهاته‌یه‌کی زالی سه‌ربه‌خۆیه‌ له‌ سالی ١٩٧٨دا، پولانزاس که‌ ریک ههر له‌ به‌ر نه‌و هۆیه ره‌خنه‌ی له‌ فۆکۆ ده‌گرت، نووسی:

ئەو، ئەم باشىدى ھەيە كە يەككە لە لايمە تەكنىكىيەكانى دەسلەت كە دەبىتتە ھۆى گۆپرايەلى و فەرمانبەرى تويۆ ۋىردەستەكانى رىكخراۋەكان، واتە شىۋەكانى پىكەۋەگونجان، بەرجەستە دەكات، بەلام لە لىكدانەۋەكىدا، ھەمىشە رۆلى توندوتىۋى فىزىكى، راشكاۋانە كەم دەكرىتەۋە. يەككە لە ھۆكارەكانى ئەۋەش كەم سەرنجىدانى ئەۋە بە رۆلى ياسا لە پىكەيتنانى شىۋازىكى بىنەرەتى بۆ ئەو توندوتىۋىيە (۱۵۸، ۷۹ل). پولاتزاس لە دوو لاپەرەى دواترى رەخسەى خۇيدا لەۋەش ئەۋلاۋەتر دەچىت و دەلىت: "توندوتىۋى فىزىكى كە لە پاۋانى دەۋلەتدايە، ھەمىشە بىنەماي تەكنىكىيەكانى دەسلەت و كارۋەكەۋەى سازشكارانە پىكە دىنىت. ئەو توندوتىۋىيە پاۋانخاۋانەيە دزە دەكەنە نىۋ شىۋەكانى دىسپىلن و نايدۆلۇڭيا و تەنەت كاتىكىش كە بەشىۋەى راستەوخۆ بەرپۆە ناچىن، شىۋازە ماددىيەكانى يەكە كۆمەلەيەتتەكانى ۋىر دەسلەت دىارى دەكات." (ھەمان سەرجاۋە، ۸۱ل).

گرنگى نەدانى فۆكۆ بە دەۋلەت و دەسلەت زۆرەملى و رىكخراۋەكەى، بوۋە ھۆى ئەۋەى نەتوانىت ھەست بە رۆلى ناۋەندىتى و سەرەكىي دەۋلەت لە پىۋسەى بەرھەم ھىنان و نەزم و رىكخستى دەۋلەتدا بكات. سەرنج نەدانى فۆكۆ بەم كارە بەرەنجامى دەرك نەكردنى ئەۋ پىسە بوۋ كە دەۋلەت لە بارودۆخىك دايە كە دەتوانىت ئەۋ چەشەنە لە پىكەتەكانى دەسلەت ھەلپىزىت كە بە فەرمى دەتوانن لە چارچىۋەى ياسا و فەرمانەكاندا فۆرمۇلەندى بكرىن. ناۋىراۋ ئەۋ پىسەى قىۋل نەكرد كە دەۋلەت ۋەك پىكەتەى گشتگىرى دەسلەت، شەرىعەتى بە پىكەتە دىارىكراۋەكان بەخشىۋە و بە فەرمى ناساندونى و پىكەتەكانى تىرىش ۋەلا دەنىت. فۆكۆ بە ھەۋلى چىۋىرى خۆى بۆ دور كىرەۋەى ئىمە لە دەۋلەت سەرنجى بەۋ مەسلانە نەدا كە دەۋلەت بەچ شىۋەيەك لەبەر ھۆكارى ستراتى ھىندىك لە پىكەتەكانى دەسلەتلى تا ناستىكى بالا بەرز كىرەۋەتەۋە و پىكەتەكانى دىكەش ۋەلا دەنىت و ئەۋ كارە بەچ شىۋەيەك دەسلەتلىكى سەربەخۆ بە دەۋلەت دەبەخشىت.

جىۋاز لەۋەش، جەخت كىرەۋەى فۆكۆ لە سەر پىۋىستى "بىرىنى سەرى پاشا" دەبىتتە ھۆى ئەۋەى نەتوانىت ئەۋ پىسە دەرك بكات كە دەۋلەت بەچ شىۋەيەك پىكەتە ھىۋمۇنىيەكانى دەسلەت لە كۆمەلگادا دەسلەتلىت و بەم جۆرە كۆمەلگا سەقامگىر دەكات. ئەۋ نوقسانىيەى فۆكۆ تارادەيەك بەرەنجامى ئەۋ پىسەيە كە ئەۋ شىۋازە

جۆراوجۆره كانى دەسلەت لەيەكترى جيا ناكاتهوه. بەلام دەكرى بە پىتى شكلى، خاوهن و بەرهمه كانيان دەسلەت پۆلىتېبەندى بكرىت.^{۲۰} ئەم شىوازانەى دەسلەت بەتەواوى لىك جيا نىن، ئەوان پىكەوه پەيوەنديان هەيه و گوتارىكى سەرەكى پىك دىنن كە ئەويش بەنۆرهى خۆى كۆمەلگا پىك دىننيت. جا ئەو گوتاره سەرەككە لە دەولەت و لە رىنگاى ئەوهوه شىوازىكى روونتر بەخۆيهوه دەگرىت. دەسلەتسى سياسى لە بوارى رىكخراوهيهوه، دەسلەتسى بالادەست و زالە، چونكە گوتاره كانى دىكە لە رىنگاى ناساندنى سياسىيهوهيه كە شەرعىيەت پەيدا دەكەن و بە فەرمى دەناسىندرىن. ئەوه دەولەتە كە دەسلەتسى لە كۆمەلگادا سەپاندوه و دەستى بەسەر داگرتوه و بەم جۆره هەم رىكى دەخات و هەم پشتگىريشى دەكات. كەوابوو، دەولەت شىوازه كانى دىكەى دەسلەت رىكدهخات: "ماناكردهوى دەسلەتسى سياسى وەك دەسلەتسى كە نامرازه تاييەتبه كەى ئەو، ملهوپريه، يارمەتيمان دەدات بۆ ئەوهى لەوه تىبگەين كە بۆچى هەميشە ئەويان بە دواين دەسلەت زانيوه، ئەو دەسلەتەى كە خاوهنە كانى لە هەر كۆمەلگايە كدا لە گروپى بالادەست و زال بە سەر ئەو كۆمەلگايەدا پىكهاوتون" (۱۵، ۷۷). كەموكۆرى كارەكەى فۆكۆ لەوه دايە كە بەتەواوتى چاپۆشى لە ناوه رۆكى تاييەتسى دەسلەتسى سياسى كردوه.

۲۰- بۆ غومە نۆريرتۆ بۆيۆ بە پىتى بنەچە، رەنگدانوه و بەرهمه كان دەسلەتسى پۆلىتېبەندى كردوه: "دەسلەتسى نابورى لە خاوهندارتى ئەو كالا تاييەتيانەى كە پىوستى يان وەك كالاى پىوست هەژمار دەكرىن، لە بارودۆخىكدا كە كەمن بۆ ناچاركردى ئەو كەسانەى كە لە هەبوونى ئەو كالايانە بىيەرين، بە مەبەستى تاييەت بەكاردهيىرت... لە هەر كۆمەلگايە كدا كە دوو گروپى دارا و ئەدار بوونيان هەيه، دەسلەتسى داراكان لە توانايە كانيان بۆ ناچاركردى كەسانى دىكەى كە خاوهنى هىچ شىك نىن... لە بە ئەنجام گەياندى كارەكانى جىتى پەسندى داراكان سەرچاوه دەگرىت. دەسلەتسى نايدۆلۆژى لە دەست بەسەرداگرتنى زانست يان پەرودە تاييەتبه كان و تەنەت لە دەست بەسەرداگرتنى زانبارى يان نەننەپه كانى هەلسوكەوت بۆ سەپاندنى كارىگەرى بە سەر هەلسوكەوتى ئەوانىتر دا و ناچاركردى تاكە كانى گروپىك بۆ بە بەرپۆرەردن يان بەرپۆرەنەبردنى كارىك كەلك وەرده گرن..." (۱۵، ۷۶). بۆيۆ دان بەوه دادەنيت كە لە ناكامدا ئەوه هەر دەسلەتسى سياسىيه كە سەردەكەوت.

گرفتگی دیکه‌ی کاری فۆکۆ ئەوێه که تایه‌قه‌ندییه‌کی رینگه‌پێدراوی هه‌یه. ئەگەر هه‌ر به‌وچه‌شنه‌ی که فۆکۆ ده‌لێت، هه‌یچ چه‌شنه‌ په‌رگوتاریکی ده‌سه‌لات بوونی نییه که شیای و رووخاندن بێت، ئەگەر ده‌سه‌لات هه‌یچ ده‌سپێک و کۆتایه‌کی نییه و ئەگەر ده‌سه‌لات ته‌نیا و ته‌نیا له‌ خواستی ده‌سه‌لات دایه، که‌وابوو نێتر رینگایه‌ک بۆ تێکشکاندنی پێکهاته‌کانی ده‌سه‌لات بوونی نییه. تاکه‌کان بۆ هه‌میشه‌یه‌خسیری ده‌سه‌لاتن و هه‌یچ رینگایه‌کیان بۆ ده‌ربازبوون نییه. هه‌یچ رینگایه‌ک بۆ ده‌ربازبوون نییه، چونکه هه‌یچ چوارچێوه‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی بوونی نییه که له‌ نازاری ده‌سه‌لات له‌ نه‌مان دابێت. گرنگتر له‌ هه‌مووان ئەوێه که هه‌یچ چه‌شنه‌ ناوه‌ندیکی فهرمی چه‌قه‌به‌ستنی ده‌سه‌لات بوونی نییه که ده‌ستی به‌سه‌ردا بگه‌ڕێت یان ئالوگۆری تێدا پێک بێت. ئەو روانگه‌یه‌ له‌بواری سیاسیه‌وه ره‌ه‌شینه‌یه، چونکه له‌ لایه‌که‌وه به‌ نێمه‌ی نیشان ده‌دات که له‌ چ جینگاوشووتنیکه‌وه ده‌کری پێکهاته‌کانی ده‌وله‌ت تێک بشکێندرێن و له‌ لایه‌کی دیکه‌شه‌وه هه‌یچ ناماژه‌یه‌ک به‌و پرسیه‌ ناکات که به‌ج شێوه‌یه‌ک ده‌کری گۆرانکاری له‌ ده‌وله‌تدا بکێت.

ئەگەر بۆ باسکردنی تیۆریکی شیای سه‌باره‌ت به‌ ده‌وله‌ت، نه‌ته‌نیا ده‌بێ سه‌باره‌ت به‌و ده‌وله‌ته‌ی که هه‌یه به‌لکو — گرنگتر له‌ویش — ده‌بێ سه‌باره‌ت به‌ ده‌وله‌تی دلخوازیش قسه‌ بکێت، که‌ته تیۆری ده‌وله‌ت ده‌بێ ناوێته‌ی تیۆریک بکێت سه‌باره‌ت به‌ چۆنیه‌تی به‌رامبه‌رکێ له‌گه‌ڵ ده‌وله‌ت و گۆڕینی. فۆکۆ تیۆریک سه‌باره‌ت به‌ خه‌باتی به‌شینه‌یی له‌دژی ده‌وله‌ت باس ده‌کات، به‌لام هه‌یچ تیۆریک سه‌باره‌ت به‌ چۆنیه‌تی پێکهاتنانی ئەو ده‌وله‌ته‌ دلخوازه‌ ناهێنێته‌ ئاراوه. به‌ وه‌ی لوین، گه‌لله‌ی فۆکۆ "به‌کرده‌وه‌ تووشی شکست ده‌ییت، ته‌نیا ئەو کاته نه‌ییت که ئەو پرسیاره‌ نه‌زموونی/وه‌سفیه‌ی ئەو که ده‌لێت کۆمه‌لگای نێستای نێمه‌ پێویستی به‌ چ جۆره‌ به‌رپوه‌به‌رایه‌تییه‌ک هه‌یه، به‌و پرسیاره‌ رینگه‌پێدراوه‌/رافه‌یه‌ ته‌واو بکه‌ین که ده‌لێت نێمه‌ چ کۆمه‌لگایه‌که‌مان ده‌وێت و پێویستیمان به‌ چ کۆمه‌لگایه‌که‌" (١٠٤، ١١٣).

چونکه کۆمه‌لگاش پێویستی به‌ ده‌وله‌ت هه‌یه، کاتێک ده‌بێ بیر له‌و پرسیه‌ش بکه‌ینه‌وه که پێویستیمان به‌ چ ده‌وله‌تییه‌ک هه‌یه، به‌لام به‌ پروای فۆکۆ هه‌موو نه‌ندامانی به‌رپوه‌به‌ر یان کۆمه‌لگای سیاسی له‌ لایه‌ن کۆمه‌لگاخوازی و ناوه‌کیکردنه‌وه‌ی ده‌سه‌لاته‌وه پێک دێن. ئەوان ناتوانن خۆیان له‌ پێکهاته‌کانی ده‌سه‌لات ده‌رباز بکه‌ن یان له‌ به‌رامبه‌ر زوڵم و سه‌رکوتدا خۆراگری بکه‌ن، مه‌گه‌ر به‌ شتوازه‌ به‌رایه‌که‌انی خۆراگری. که‌وابوو، تاک ناچاره‌ له‌گه‌ڵ ده‌وله‌تییه‌ی تایبه‌ت — به‌هه‌ر راده‌یه‌کیش سه‌رکوتگه‌ر بێت — هه‌ڵ بکات. تاکي جیئ

مەبەست لە ئاكامدا دەبىتە تاكىكى گۆرپايەل و پاسىف كە ناتوانىت دەست بداتە خۆراگرى، مەگەر لە ئاستىكى زۆر سەرەتايدا.^{۲۱}

بەواتايەكى دىكە بە پىچموانەى بۆچونى ھەمىشمى يىرمەندانى سىياسى كلاسىك، رەخنەى دەولەت ناتوانىت لەگەڵ بىر كۆرەنمە سەبارەت بە چۆنىەتى پىكھاتنى دەولەتتىكى دڵخواز ناوتتە ببىت، چونكە لە مەزھى جىي مەبەستى فۆكۆدا، سەركوت بووتە شتىكى دەروونى ھەر لە بىر ئىمۆ ھۆسە ئىمۆ تەنەت ناتوانىت بىر لە شىوازى ژيانىكى دىكە بكاتمە. ئىمە ناتوانىن وەسفى ئەرشىفى خۆمان بكىن، چونكە بە پىي بىنەماى ھەر ئىمۆ ئەرشىفە قەسە دەكەين و كار دەكەين. بەلام مەزھەكان سەبارەت بە مەزھى دواون. ئىمۆ سەبارەت بە دەولەتە دڵخوازەكانى خۆشان قەسەيان كۆردە و زۆر جار ئىش ئىمۆ دەولەتەنە دامەزراون. فۆكۆ نەمەدەتوانى دەركى ئىمۆ خۆراگرىيە داھىنەرانىيە بكات، چونكە لە سەر ئىمۆ باوەرە نەبوو كە بتوانى دۆختەك پىك بىت كە جياوازىيەكى بىنەمەى لەگەڵ دۆختەكى ئىمۆكاتى ھەبىت. ھەر خەيالەك، ھەرچەشەنە زەوقىكى سىياسى ھەر وىتەكردنىك كە بىتتە ھەمۆنى خەيالەكى سىياسى داھىنەرانە، پوچەل دەكرىتەمە و لەو رىيەزەدا ئىمۆ دەولەتە زۆرۆتەزى كە لە سەر كارە، بەشىوئەكى شاراوە رەواىيە پەيدا دەكاتمە.

ئىمە دەبى ئاخىزگە و گەشمى مەزھى دەولەت تاوتوى بكەين، ئىمە بۆ ئىمۆى پەى بە دەسەلاتى مەترسىدارى دەولەت بەرىن، دەبى بزانىن كە دەولەت چۆن بە شىوازە چەند رەھەندىەكان، ئاست و سنوورىكى بۆ كاروبارە ياساى و دڵخوازەكان ديارى كۆردە و بەم جۆرە نەتەنيا چالاكىيە گشتىيەكان بەلكو چالاكىيە تايەتەكانى ئىمەش دادەرىژىت. ئەگەر چاومان لى بىت كە پەسەكانى ەك، رەگەز، پەمەندى سىكىسى، مەئالدارى و بوونى مەئال كە رەنگە ەك تايەتەى ترىن كارەكانى ئىمە بىنە ئەژمار،

۲۱ - بە برۆاى فۆكۆ، ھىرش كۆرەنە سەر دەسەلات دەبى لە تەواى بەرەكان - زانكۆ، زىندان، برۆاى دەروونناسى - يەك لە دواى يەك بەرپۆە بچىت، "چونكە ھىزەكانى ئىمە ئىمۆندە زۆر نىن كە بتوانىن ھاوكات پەلامار بەرىن و دەبى ئىمۆ كارە بە بى ھەرچەشەنە تىزۆرىكى گشتى بەرپۆەبەين، چونكە تىزۆر خۆى بەشىكە لەو دەزگابەى كە دەمانمۆى بپۆختىن." ئىمۆ ھەرچەشەنە لايمەنىكى بەكىتتەخوازەنە رەتەكاتمە بەلام لە ھەمانكايشدا ئىمۆ قەبۆل دەكات كە دەزگای ناوبرار لە بەرامبەر پەلامارى نەياراندا، يەكىتى خۆى دەردەخات. بەم جۆرە ھەرچەندە گوتارى فۆكۆ سەبارەت بە ئالىيەتى پەرىنپىكى گشتى، پىوتىسى بە دەسەلاتىكى گشتى پىتووتر ھەبە، بەلام ئىمۆ خۆى لە لايمەنە گشتىيەكان دۆر دەكاتمە. بەداخوە فۆكۆ كە دەمەوىست دەست بداتە خۆراگرى لە بەرامبەر دەسەلاتا، لە پىكھەتەنى خۆراگرى لە بەرامبەر پىكھەتەى بەكجارەكى دەسەلات لە كۆمەلگا - واتە دەولەت - بى توانا دەبوو.

كارىگەرى دەۋلەت يان بەسەرۋەيە، ئىككىنچى پىشت بەستىن بە كۆمەلگا بە بى ھەرچىشە سەرخىدانىك بە دەۋلەت بەس نىيە. بىو كارە (پىشت بەستىن بەتى بە كۆمەلگا) ناتوانىن لىۋە تىيگىن كە دەۋلەت بە چ شىۋەيەك ناۋەند و يىنكەتەكانى دەسلەتلى بەشىۋەيەكى ستراتىك ھەلپۇاردە، ئىۋانى چۆن رىنكەستون و بە چ شىۋەيەك ۋەفادارىۋون بە شىۋازىنكى تايىمىي دەسلەتلى لىۋاۋا بىرۋە و گەشە بە شىۋازەكانى دىكە دەۋات. بەمكارە تىيگىشتى ئىمە سەبارەت بەدەۋلەت دەچىتە سەرى، بەلام تىيگىشتى ئىمە بەگۈيرەي پىۋىست نىيە يان نوقسانە.

نەگەر پىشت بەستىن بى ۋەملا و ئىۋلا بە دەۋلەت بەس نىيە، پىشت بەستىن بى ۋەملا و ئىۋلا بە كۆمەلگا بەس نىيە. نەگەر دەۋلەتخۋازەكان كارۋارى كۆمەلگەي بۆ كارۋارى سىياسى — ئىۋىش لى مانا بىرەتسەكەكى ئىۋدا — دادەشكىتن، بىرەمەندى ۋەك فۇكۆش ۋەھا پەمە بە چەمكى سىياسەت دەۋەن كە كارۋارى سىياسى بۆ كارۋارى كۆمەلگەي دادەشكىتن. بەدلىيىمە، ئىۋ تىۋرە سىياسىيە كە كارىگەرى فۇكۆي بەسەرۋەيە، پەمە بە ماناي سىياسەت و دەسلەت داۋە، ئىۋ چەمكەنى كە بەشىۋە نەرىتى ۋەك چەمكىكى سەم بەدەۋلەت ھەژمار كراۋن. سىياسەت لى چۋارىچىۋى يىنكەتە و دامەزراۋە فەرمىيەكان ئىۋلاۋەتر چۋۋە. ھەروەك ھوفمەن دەلىت، ئىۋ تىيگىشتە لى سىياسەت "سەرخىكىشە، بەلام ئىۋ شەي كە لى بۋارى واتايىمە لىۋانەيە جىنگاي سەرنج بىت، بە پىتى پىۋىست لى بۋارى لۇۋىكىمە دروست نىيە. بە ھەندىك بىر كەرنەمە بۆمان دەردەكەمىت كە بەمەر رادىيەك ماناي سىياسەت بەرىلاۋتر بىت، دەرەستى رۋى راستەقىنەي سىياسەت دژۋارتە... دەستىشان كەرنى رىنگايەك بۆ خەرج كەرنى پارەي گىرفان بە قەدەر پەندەكەرنى ياسايەك يان ھەلۋەشانەنەمەي دەۋلەتلىك، تايەتمەندىيەكى سىياسى بەخۋىمە دەگىرت" (۷۴، ۲۳). لى ئاكامدا دژۋارە بىرى سىياسەت ۋەك چەمىنك لى چالاكى رىنكەخراۋ لى چالاكىيەكانى دىكە جىا بىرەتەمە. پەرسەكە ئىۋەيە كە نەگەر پىشۋوت تىۋرى سىياسى مانايەكى بىرەتەسكى سىياسى ھەمبۋ كە پىشى بە ناسىنى بىنچە و سەرخاۋەي دەسلەت دەگىرت، ئىستا ماناي سىياسەت ۋەھا بەرىلاۋ بۋە كە يەكپارچەمىيەكەي لى گەل گىرت بەرۋىۋو كەردۆتەمە. سىياسەت لى چالاكىيە رۇزانەي تاكەكاندا تۋاۋەتەمە و لى ناۋەرۋىكى تايىمىي خۆي بەتال بۋەتەمە.

دەۋلەتخۋازەكان بە پىشت بەستىن بە دەۋلەت، چاۋپۇشى لى كۆمەلگا دەكەن و ئىۋ بىرەندەنەش كە كارىگەرى فۇكۆيان بەسەرۋەيە، بە پىشت بەستىن بە يىنكەۋەھەل كەرنى كۆمەلگەي، دەۋلەت لى بەرچاۋ ناگىرن. تەنيا پىشت بەستىن بە دەۋلەت يان كۆمەلگا ئىۋە دەگەيەنەت كە ئىۋان خۇيان بە چەشنىكى سەرىخە لى يەكەرى يىكىدىن و سەرىلەنۋى خۇيان بەرەم دىنەمە. لىۋ تىيگىشتە تەك رەھەندىانەدا، رۆلى ھەركام لىۋ دۋانە (دەۋلەت و كۆمەلگا) لى يىنكەنەن و

سنووردارکردنی نمو تریان له بهرچاو ناگیریت. به واتایه کی دیکه نمو په یوه نډیانه سهرنج ناده نه نمو په یوه نډیسه نالوژ، د ژ بهیه و بونیات نهرانه ی که له نیوان ده ولت و کومه لگادا هیه. که وایو نایا ده کری بوجوونیک بوجویندنه و ده ولت باس بکریت که نمو په یوه نډیسه بونیات نهرانه به گرنگترین تاییه تمندی ده ولت بزانت؟ با بیبین.

رامان له ده ولت وک په یوه نډیسه کی کومه لایه تی:

نه گهر له سر رولتی ده ولت و کومه لگا له بونیاتنان و بهرته سکرده نمو یه کتریدا قسه بکهین، ده توانین ده ولت وک په یوه نډیسه کی کومه لایه تی هه ژمار بکهین،^{۲۲} چونکه ده ولت به مانای ده ولتی ریکخواوی فوژموله بندی کومه لایه تییه. له لیکنده ویه دا، له هه مان کاتا که سهرنج

۲۲ - له بهرهمه کانی مارکس دا فوژموله بندی جوازوچر سهارت به ده ولت بهرچاو ده کمون (بوجو ناشنابوون له گمل شمش لیکنده نمو مارکس سهارت به ده ولت پروانه، چ. ل. ۸۰) به لام نمو له بنهرتا له سی یو اوه ده ولت به په یوه نډیسه کی کومه لایه تی ده ولت (۱) ده ولت وکو نویندنه ویه ده ولت بالادسته کانی کومه لگا. له لایندلازی نالمانیا که له ساله کانی ۶-۱۸۴۵ نو سراه، مارکس ده ولت به رنګلانه نمو "زانستیانمی" دمه لاتارتی چینه خاوندانه کان ناو ده بات (۱۱۳، ل. ۱۰۱). نمو به لګیه له بیاننامی پارټی کومو نیست دا پره ده ستیتیت. له سالی ۱۸۴۸ دا مارکس ده ولتیت: "بورژوازی لایکم له سرده می سره ملانی پیشمازی نو و بازاری جیهانی به دواوه، له چوارچینو ده ولتی نویندنه نمو نو دمی داوخته پاونکردنی دمه لاتی سیاسی" (۱۱۳، ل. ۱۴۴). (۲) ده ولت وکو چمننیک له پیکهانی دمه لاتی نیوه سهره خویه که هوله دهات له سهره ویا کومه لګای مدنی رنګبخت: له هه ژدی پرومیر لوپس بوناپارت که له سالی ۱۸۵۲ دا نو سراه، مارکس نیشانی دهات که ده ولت له بارودوخنکی میژوی تاییدت دا، به شیمیه کی ریژمی سهره خویه له هه موو چینه کان و له بارودوخنک دایه که دمه لاتی خوی به سر کومه لگادا ده ستیتیت: "نمو تمینا له سهرده می بوناپارټی دووم دایه که وادیاره ده ولت به تموازی سهره خویه" (۱۱۹، ل. ۱۳۰). کواپو سهره خوی ده ولت په یوه نډی به هارسنګی میژوی هیه چینایه تی کانی کومه لگاوه هیه. (۳) ده ولت وکو هیزکی کومه لایه تی که له ناکوکیه کومه لایه تی کانی کومه لګای مدنی گرفتار بووه: له سالی ۱۸۴۴ دا مارکس ده ولتیت ده ولت "له سر بنه می ناکوکی نیوان ژبانی گشتی و تاییدی، و بهرژومندیه هه مکی و هه نده کیه کانا راوستاوه. بهم جوره ده ولت دمی خوی له چوارچینو چالاکیه فرمی و نیکنده کانا سنووردار بکاتوه، چونکه چوارچینو دمه لاتی نمو رنګ لهو چیکایه کوتایی پیدیت که کار و ژبانی مدنی دمه پیدکات... لیکه ملوشان، دارمان و کویلی کومه لګای مدنی بونیادی سروشتی ده ولتی نو پیک دیتیت" (۱۲۴، ل. ۴۱۲).

به پهيوه ندى بنه پړه تی دهولت و کۆمه لگا دراوه، له جياتی داشکانندی همرکام لهوان بۆ نموى تریان، نهوان له بواری راقه میوه له یه کتری جیا بوونه تموه. بهواتایه کی دیکه، لهو روانگه میوه ده کری سنووره کانی نیوان دهولت و کۆمه لگا دیاری بکریت. همره ک میچل (۱۲۹) دهلیت، نمو سنوورانه، بگۆر، شاراو و شیاوی کارتی کردن، بهلام همرچۆنیک بیت همر همن.

میچل نمو به لگه مهنده دهکات که زانستی سیاست نهیتوانیه مانایه کی نهوتو به دهسته موه بدات که بتوانی دهولت له جیهانی کۆمه لایه تی جیا بکاته موه که له لایه ن دهولت موه ریکه خریت: "مانای دهولت بهردهوام په یوه ندى به جیا کړدنه موهی نهوه هیه له کۆمه لگا و سنووردانانی به کردهوه له نیوان نمو دووانده دا دژواره" (۱۲۹، ل ۷۷). همرچه نده نهوه راسته که دیاری کردنی سنووری نیوان دهولت و کۆمه لگا دژواره، بهلام ده کری به شتویه کی رواه تی سنووری نیوان نمو دووانه دیاری بکریت، چونکه جیاوازی چۆنایه تی نیوان دهولت و کۆمه لگا و تمنانهت جیاوازی چۆنایه تی تری نیوان نه ندیشه کانی نمو دووانه له نارادایه.

ده کری کۆمه لگا به هم مو نمو کردهوه کۆمه لایه تیانه بگوتریت که کۆمه لیک له لایه ن نهوانه موه بوونی خوئی راده گه یه نیټ و سه رله نوی خوئی بهرهم دنیته موه. نمو لایه نه کۆمه لایه تیانه به پینی پیویست شتوازی جوړاوجوړیان هیه، بهلام لهوه گرنگر نهوه یه که نهوان له سر بنه مای پۆلینبه ندیه ک دامه زراون و هر له بهر نهوه یه که باسی هه بوونی چه شتیک له په یوه ندى ده کمن. بهواتایه کی دیکه، نمو لایه نانه گه لیک هاوکتشه ی دهسلات له نیو نه ندامانی سیسته می کۆمه لایه تیده پیکدینن. نمو په یوه ندیانه هر له شتوازی بهرهمه پینان، نالووی و خهرجی کۆمه لگاوه که ده کری وه که په یوه ندى بنه پړه تی جینایه تی ناوی بهرین، هه تا شتوازی ریکخراوبوونی په یوه ندى گروپه کان له سر بنه مای ره گز، نه ژاد و قوم و که موکوپه کان له لایه ن کۆمه لگاوه له خو ده گرن. شتوازی وردی په یوه ندیه کانی دهسلات له هر کۆمه لگایه کدا په یوه ندى به میژووی نمو کۆمه لگایه و دابونه ریتی کۆنترۆل و گوپراه لېوونی نهوه هیه. شتوازی وردی لایه نه کۆمه لایه تییه کان به تپه پینی زه من گۆرانیان به سر دادیت و هندیک لهوان درژیه یان ده بیت و هندیکیشان له ناو ده چن و شتوازی نوی به خوینانه ده گرن. نمو بهو مانایه نییه که هاوکتشه کانی دهسلات هه میسه ریکوپیک و تهواو کمری یه کترین یان نهوه ی سیسته مه کانی دهسلات ریکوپیک و وه که پیکدینن. له هر قوناغیک میژووی تایبه تدا، کۆمه لیک په یوه ندى کۆمه لایه تی تایبه ت رۆلی بالایان

دەبىت و پەيوەندىيە تايبەتھەكەنى دىكەش دەخەنە ژۇر رىكىتى لۆژىكى تايبەتتى خۇيانەو. ئەو رايەل و پۇيە پەيوەندىيە كۆمەلەيەتتەكان لەو قۇناغە تايبەتھەدا، ناوەرۆكىكى تايبەتتى بە كۆمەلگا دەبەخشىت. بەلام ئەو "بونىادە مېژووى" يانە (بە پىتى گوتەى گرامشى) بە پىتى پىيۇست تىكەشكىن و ناجىگىرن.

دوو پرس دەبنە ھۆى ئەوئى رايەل و پۇى پەيوەندىيە كۆمەلەيەتتە زالەكان، رايەل و پۇيەكى ناسەقامگىر و شكىنەر بن. يەكەم ئەوئى ھەندىك كەس ھەولەدەن بۆ ئەوئى سەرھەم ھاوكتىشەكانى تىرى دەسەلات زال بىكەن و ئەوئى دەبىتە ھۆى ئەوئى لە كۆمەلگادا شايتە كىشەكىشى نىوان ئەو گروپانە بىن كە لە ھەولتى ئەوئەدان روانگە كۆمەلەيەتتەكانى خۇيان بچەسپىنن. دووھەمىش ئەوئە كە خۇراگىرى لە ناوئوئە و لە نىوان ھاوكتىشەكانى دەسەلاتدا، بە تەواوئەتى گەلەلى زالبون، لاواز و ناسەقامگىر دەكات. زالبون و ھىژمۇنى رايەل و پۇيەكى تايبەت لە پەيوەندىيە كۆمەلەيەتتەكان لە قۇناغىكى مېژووى تايبەتدا ھاوكتە لە گەل چەشنىك لە پۇلتىبەندى، خستەپەرەوتىز و ھەلانان. لە ئاكامدا ئەو گروپانە كە ھەلا نراون — جا چ كەسانى ھەلگەوتە يان چىنە ژۇر دەستەكان بن — بەردەوام تىدەكۆش بۆ ئەوئى خۇيان لەو ھىژمۇنىيە دەرباز بىكەن. كۆمەلگا ھەك تۆرىكى كۆمەلەيەتتى بەردەوام خۆى نۆژەن دەكاتەو، چونكە ناوەرۆكىكى جىگەى مشتومر و ناسەقامگىرى ھەيە و لەگەل گۆرانى بەردەوامى يەكتىتەكان و ئەو خەباتانە بەرەوروئە كە بۆ دەسەلات تىدەكۆش.

تايبەتھەندى سەرەكى دەولەت ئەوئە كە دەولەت بە رىكخستى پەيوەندىيەكانى دەسەلاتى بالادەست لە كۆمەلگادا، ئەو تايبەتھەندىيە دەولەت سەقامگىر دەكات و بەم جۆرە كۆمەلگاش سەقامگرتو دەكات. دەولەت ھەك كۆمەلەك لە ئەندىشە سىياسىيە تايبەتھەكان، رەواى دەدات بە كۆمەلەك لە پەيوەندىيە كۆمەلەيەتتە ھىژمۇنىيەكان، چونكە لە رىگەى سەپاندنى كىردەوئى ياسايەوئە ئەو پەيوەندىيە رىكەدەخات و بە ھەمىش دەياناسىتت. لەو روانگەوئە كە دەكرى دەولەت ھەك دەسەلاتىكى رىكخراوى فۆرمۇلەندى كۆمەلەيەتتى بە ھى سەردەمىكى مېژووى تايبەت بزائىن.

دەولەت ۋەك دەسلەتلىرى رىكخراۋى فۇرمۇلەبەندى كۆمەلەيتى:

كەوابو ۋە شىۋەيە خوارەۋە دەكرى سنوۋرەكانى نىۋان دەولەت ۋە كۆمەلەگە دىيارى بىكىمىن. يەكەم، ھەرچەندە دەسلەتلىرى دەولەت لە سەرەتادا لە كۆمەلەگاۋە سەرچاۋە دەگرەت، بەلام دەولەت شىۋازىكى رىكخراۋى دەسلەت كە چەشە سەرەخۆيەكى ھەيە. ئەۋە لە بەر ئەۋ ھۆيەيە كە دەولەت دەتوانىت دەسلەت ھەلپۇزەت، ۋەزاكانى دىيارى بىكات، رىكى بىكات ۋە بىكاتە رەمز ۋە ۋەك دامەزراۋى فەرمى لىبىكات. تۈنەكانى دەولەت لە ھەلپۇزەت، پۇلەنەندى، رىزەندى ۋە رەۋايدان بە دەسلەت كە جىگاۋشۋىن ۋە دەسلەتلىرى تايەت پىدەبەخشىت.

ھەمەۋ دەولەتلىرى ھەندىك لە ستراتىيەكان، ھىزەكان، بەرۋەندىەكان، ئاسزەكانى زەمەنى ۋە پىداۋىستىيەنى كە لە سەرى رىك كەوتۈن، بەرز دەكاتەۋە. ھەمەۋ دەولەت يان رىمىتىكى تايەت بە پىتى ئەۋ ستراتىيەنى كە ھىزەكان بۇ بەدەستەۋەگرەتلىرى دەسلەتلىرى دەولەت بەكارى دىن، بۇ ھەندىك لە ھىزەكان دەستراگەشىتنى ئاساتر دەيىت. ۋە ئەۋ دەولەت يان ئەۋ رىمە بە پىتى بەرۋەندى ۋە شىۋەكارەكانى دەستىۋەردانى سىستەمەكە، بۇ بەدەۋادچۈنى ھەندىك لە ستراتىيە سىياسى يان ئابۋورەكان گۇجۋاتر دەيىت (۸۰، ۱۰۱).

تۈنەلى ھەلپۇزەت ۋە بىياسىي كەندىك لە شىۋازەكانى دەسلەت ۋە لە ئاكامدا ۋەلانى شىۋازەكانى دىكەيە كە لە كۆمەلەگاۋە پىگەيەكى تايەت ۋە بەرەۋپىش بە دەولەت دەبەخشىت. ئەۋ كارە ھەروەھا ئەۋ تۈنەلى بە دەولەت دەبەخشىت، بۇ ئەۋە سەرەخۆ لە چىنەكان ۋە گروپە لىكەدۇەكانى كۆمەلەگە يىت.

دوۋەم، دەولەت لە كۆمەلەك لە فۇرمە تايەتە سىياسىيەكان پىكەدەت كە بەناۋى بەرۋەندى گىشتىيەۋە، بىرەۋە پىۋىستەكان دىيارىدەكەن ۋە بەرۋەي دەبەن. دەولەت ۋەك نۆنەرى خۋاست ۋە ئىرادەي كۆمەلە دەتۈنەت دەست لە ھەمەۋ لايەنەكانى ژيانى كۆمەلەيتى ۋەردات. لە زۆرىي كۆمەلەگاۋە دەولەت سەرچاۋەي كۆتايى دەسلەتە.

سەيەم، دەولەت بەشىۋەيەكى تايەتە كە رىكخراۋەكانى دىكەي كۆمەلەگاۋە ناتۈن، ئامرازەكانى زۆرەملى دەخاتە ژىر رىكىفى خۆيەۋە: "سىستەمىكى ياسايى ھەمىشە دەبى لە لايەن ھەندىك كەسى چەكدارەۋە گەرەنتى بىكرەت، كەسانىك كە تۈنەلى ۋە سىستى پىۋىستىيان بۇ بەرۋەبەردى ياسا ۋە دەستەبەركەن ۋە تەنەي كەندى ئەۋ كەسانە ھەيە كە گۇپرايەلى ناكەن" (۱۷۳، ۱۰۲). ئەۋە پۈنەكرانى ئامرازە زۆرەملىيەكانە كە دەولەت لە كۆمەلەگەي

مەدەنى جيا دەكاتەو، چونكە ھەر بەۋجەشەنى كە يورى دەلئەت، ھەر ئەو پەرسىيە كە يەكئەتتى بە دەۋلەت دەبەخشەت.

يەكئەتتى دەۋلەت لە پائانكردنى نامرازەكانى زۆرەملئ و توندوتىۋى فېزىكى لە ھەر دووك بواری نىۋخۆى و دەرەكى — لە بەرامبەر دەۋلەتە نەتەۋەيەكانى دىكەدا — سەرچاۋە دەگرتت. بەو پىيە، دەۋلەت لەو گروپە لە دامەزراۋەكانى كۆمەلگای سەرمایەدارى پىكدەتت كە بە تەنیا يان بەكۆمەل لە سەر بىنەماي چەقبەستنى زۆرەملئ و ملھورى فېزىكى راۋەستان (ھەمان سەرچاۋە، ل ۱۰۳).

بە پىچەۋانەي كۆمەلگا كە سىياسەت تىيدا جۆراۋجۆر و پەرتەۋازە و جىنگاي مشتومرە، چەشنە ھەماھەنگى و يەكپارچەيەك — ھەرچەند كەمىش بىت — لە فۆرمەكانى دەۋلەتدا ھەيە. بەو پىيە، ناكړى دەۋلەت تا رادەي كۆمەلگا داشكەتت، چونكە دەسەلەتەي فېزىكى بۆ بەرپەرەيدى بىرپارەكانى خۆي ھەيە، ئەو دەسەلەتەي كە رىكخراۋەكانى دىكە لىي بىبەرين. چوارەم، لەو روۋەدە كە دەۋلەت لە لاين فۆرمە سىياسىيە تاييەتەكانەۋە، پىكھاتەكانى دەسەلەتەي ناسەقامگىرى كۆمەلگا سەقامگىر دەكات، نەزمى كۆمەلەيەتەي لە لاين دەۋلەتەۋە پىكدەتت و ھەر لە رىنگاي سنوورىكەشەۋە كە دەۋلەت ديارى دەكات، بەرتەسك دەكرتەۋە. ھەر ئەۋەندە بەسە و ھەيرمان بىتەۋە كە بىرمەندە سەرەتايەكانى مۆدەرنىتە — لەۋانە ھۆيز — بە چ شىۋەيەك بە رەخنەگرتن لە كۆمەلگا بەو ئاكامە گەيشتن كە دەۋلەت پىتويستە ھەبىت. ھۆيز دەلەت بەبى ھەبوونى حاكم يان پاشا، ھەبوونى كۆمەلگا نەگەر لەكران نەھاتوو نەبىت، لاۋازە. "ئەو (مەۋقە دەسكردە) ژيان و جوجۆل بە كۆمەلگا دەبەخشەت" (۷۳، ل ۵۹). بە پرواى ھۆيز دەۋلەت بۆيە پىكھات كە كۆمەلگاش بتوانى پىك بىت، پىشمەرجى سەرھەلدانى كۆمەلگا و پىكەۋە ھەلكرەدنىكى رىكپىكى كۆمەلەيەتەي، دەۋلەتە. ناوبراۋ ئەۋە بەلگەمەند دەكات كە بە بى ھەبوونى دەۋلەت، كۆمەلگا توۋشى بشىۋى دەبىت.

لە تەۋاۋى نەرىتە سىياسىيەكانىشدا رىككەوتنىك سەبارەت بە پىتويستى دەۋلەت لە نارادايە، چونكە لاۋازى و ناسەقامگىرى كۆمەلگا قىۋل كراۋە. تەنانت تىۋرى ماركسىستى كە سەبارەت بە دەۋلەت و بانگەشەكانى ئەو زۆر رەشبينە، جەخت لە سەر ئەو پەرسىيە دەكاتەۋە كە دەۋلەت لە ناكۆكىيەكانى كۆمەلگاۋە سەرچاۋە دەگرتت. بە پرواى ماركسىستەكان، كۆمەلگا تەنیا كاتىك پىتويستى بە دەۋلەت نامىتت، كە بەشىۋەيەكى نوئ خۆي رىكبخاتەۋە. تا كاتىك كە كۆمەلگا خۆي رىكپىك نەكات و خۆي رىك نەخاتەۋە،

هیزه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان و سهره‌هلدانانی چه‌مه‌که‌کانی کۆمه‌لایه‌تی نوێ له کۆمه‌لگادا بسات، نه‌گینا گرنگیی خۆی له دست ده‌دات. نه‌گهر وا نه‌کات ده‌یسته ده‌ولته‌تیککی یی کۆمه‌لگا. نه‌وه راسته که له میژوودا، ده‌ولته‌ی داپراو له کۆمه‌لگاش هه‌مبون، به‌لام نه‌وه ده‌ولته‌تانه کاتی بوون، چونکه پێگه‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تییان نه‌بووه. هه‌مووی نه‌وه به‌ره‌مه‌مانه‌ی که سهاره‌ت به‌ راپه‌ڕینه‌کان نووسراون، شایه‌تی نه‌وه کاره‌ن. نه‌وه ده‌ولته‌تانه‌ی که به‌ره‌هه‌پووی شو‌رش بوونه‌توه (هه‌ر له ده‌ولته‌ی پاشایه‌تی فه‌رانسه‌ی ساڵی ۱۷۸۹وه بگه‌ر هه‌تا ده‌ولته‌ی تیزاری روسیا به‌ر له راپه‌ڕینی ساڵی ۱۹۱۷، ده‌ولته‌ی داگیرکهری ولاتانی وه‌ک نه‌له‌مزایر، قی‌تنام، موزامبیک، گینه‌ی یی‌سانو، هیندستان، و چینی دوا‌ی شه‌ری دووه‌می جیهانی، و یان ده‌ولته‌ ستالینه‌کانی خۆره‌لاتی نه‌موریا له ده‌یه‌ی ۱۹۸۰)، نه‌وه ده‌ولته‌تانه بوون که سهرنجیککی نه‌وت‌یان به‌ سهره‌هلدان و گو‌ڕانی پێکهاته‌کانی ده‌سه‌لاتی کۆمه‌لگا نه‌داوه. نه‌وان بۆ داپراو و خۆه‌لا‌واردن له کۆمه‌لگا و گو‌ڕانکاریه‌کانی نه‌وه ده‌بوا‌یه به‌ها‌یه‌کی زۆریان بدابایه. وه هه‌ر له به‌ر نه‌وه هۆیه‌ بوو که بوونه ده‌ولته‌ی زنده و ناپۆیست.

نه‌گهر نه‌وه لی‌کدانه‌وه‌یه قبول بکه‌ین، نه‌وکات چۆنیه‌تی سهریه‌خۆیی ده‌ولت له کۆمه‌لگا له به‌ره‌تدا په‌یوه‌ندی به‌ها‌وسه‌نگی هیزه کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی نی‌و کۆمه‌لگاوه ده‌یست. له‌وه رووه‌وه که ده‌ولت له سهر به‌نه‌مای ده‌سه‌لاتی کۆمه‌لایه‌تی راوه‌ستاوه و ره‌نگدانه‌وه‌ی نه‌وه ده‌سه‌لاته‌شه، ناوه‌روکی ده‌ولت په‌یوه‌ندی به‌ کۆمه‌لگا و چۆنیه‌تی هاو‌کیشه‌کان و کیشه‌کیشه‌کانی نی‌وخۆی کۆمه‌لگاوه هه‌یه. به‌واتایه‌کی دیکه، هه‌رچه‌نده ده‌ولت پێکهاته‌یه‌کی جیاوازی ده‌سه‌لاته و به‌رده‌وامیش له هه‌ولتی نه‌وه‌دایه که کۆمه‌لگا ب‌خاته ژێر رکینی خۆیه‌وه، به‌لام راده‌ی توانایی نه‌وه بۆ رینوینی و کۆنترۆلی کۆمه‌لگا، په‌یوه‌ندی به‌ راده‌ی کیشه‌کیش له کۆمه‌لگادا هه‌یه. ده‌ولت له رووی ناچاریه‌وه له‌نی‌وان به‌ره‌مه‌ نالۆز و دژبه‌یه‌که‌کانی خه‌باتی چینه‌یه‌تی و جه‌ما‌وه‌ری له کۆمه‌لگادا کار ده‌کات.

نه‌وه‌ش ده‌رخه‌ری نه‌وه‌یه که نه‌گهر ده‌ولته‌تیک زیاد له پۆیست سهریه‌خۆیه، له به‌ر نه‌وه‌یه که یان دژایه‌تییه‌ک له‌گه‌ڵ پێکهاته‌ هیژمۆنییه‌کانی کۆمه‌لگا نا‌کریت و یان نه‌وه‌ی چه‌شنیک له ها‌وسه‌نگی له نی‌وان هیزه چینه‌یه‌تییه‌کانی کۆمه‌لگا له ئارا‌دایه. نه‌وه به‌نه‌مای بۆچوونی به‌نا‌وبانگی مارکس له هه‌ژده‌هه‌می برومیر لو‌یس بونا‌پارت دایه. به‌م جۆره سهریه‌رخۆیی ریزه‌یی ده‌ولت په‌یوه‌ندی به‌ هۆکاره میژوویه‌کانه‌وه هه‌یه: بیزو‌یی میژوویی زāl به‌ سهر رۆل و کاری ده‌ولته‌دا.

نه‌وه لی‌کدانه‌وه‌یه ته‌نیا کاتیک راسته که نه‌وه قبول بکه‌ین که نا‌کری ده‌سه‌لات له کۆمه‌لگادا به‌ شتیکی روون و دیار بزانین. ناوه‌روکی پێکهاته‌کانی ده‌سه‌لات به‌هۆکاری جۆرا‌وجۆره‌وه به‌سترا‌وه‌ته‌وه: پێکهاته‌ میژوویه‌کان، پێکهاته‌ هیژمۆنییه‌کان، خۆشه‌ویستی

نمیاره کان، کیشمه کیش له سهر هیڅمونی و هاوسه نگی کومه لایمتی و سیاسی سهرچاوه گرتو له له قوناغی کی تایه تیدا. ده کری نهو پرسیه ش قبول بکمین که ده ولت ره نگدانه وهی هاو کیشهی دهسه لاتی بالادهسته، به لام پرسیه کی دیکه نهویه که خودی نهو دهسه لاته بهرده وام نوژن ده بیته وه.

ههرویه، تان و پوی هیڅمونی هیڅه کومه لایمتیه کانی کومه لگا هه میسه له حالی گورپان دان و هه نهو کارهش وایکروه که ینگه کومه لایمتیهی دهوله تیش بهرد وام بگوریت. له بواری لوژیکیه وه، ده ولت بۆ نهوهی خوی وهک په یوه نندیه کی کومه لایمتیهی یاریزیت، ده بی هاوسه نگی گورپان کاریه کانی هیڅه کومه لایمتیه کانی تیدا رهنگ بداته وه. له بهرام بهریشدا، لیکدا پرانی نهو په یوه نندیه کومه لایمتیه، ده بیته هوی سهره لاندانی قهرمان و ده ولت یان ده بی به خویدا بهیته وه یان نهوهی کون و بی که لک ده بیته. نهوهی پی ده گوتری قهرمانی رهو ابوونی ده ولت، له دژایه تی کومه لگا له گمل دهسه لاتی ده ولت و پتکه اتنی ستراتیژیه نویه کانه وه سهرچاوه ده گرت.

لهو روانگه یه دا، بهرپر سیاریتی گورپان کاری کومه لایمتیهی و سیاسی و بهرپر سیاریتی بهرته سک کرد نهوهی ده ولت، به توندی به کومه لگا ده سپیتر دیت. بهواتیه کی دیکه ناوه رۆکی ده ولت په یوه نندی به نه گه ری سهره لاندان و پتکه اتنی دژایه تی و خبات له کومه لگا دا هیه. ناوه رۆکی ده ولت به چالاکوون، توانایی ده ستیش خه ری، و هوگره سیاسییه کانی کومه لگا، په یوه نندیان به کونترولی دهسه لاتی دهوله تموه هیه. هه ر بهو پییه نه گه ر کومه لگا نهیه وهی به نامانجی کی دیوکراتیه به سهر کونترولی و گوتاری سیاسیدا چاودیری بکات و یان نهو دهسه لاته ی به ده ولت سپارد بیت، نه گه ری زوری هیه که یه خهیری ده ولت بیت. ده ولت کاتیک دهستی به توانایی هیڅمونی راده گات که له گمل هیچ خه شنه دژایه تییه ک بهر هروو نه بیته وه. له ناکامدا نهوه کومه لگایه که ناوه رۆکی ده ولت دیاری ده کات. ته نیا کومه لگایه کی وشیار و خودناگا ده توانی گه رهنه تی بهرد وامبوونی دهوله تی کی دیوکراتی و بهرپر سیار یان وه لامده ره وه بکات و هه ر له بنه ره تموه له کومه لگای مه ده نی دایه که له نیوان چالاکیی سیاسی کومه لگا له لایه ک و ناوه رۆکی ده ولت له لایه کی دیکه وه، په یوه نندی داده مه زیت.

دولت و چالاکی سیاسی کۆمەلگای مەدەنی:

لێرەدا ئێمە پرسیارەکی لەوانەیە بێتە ئاراوە ئەمەیه کە: نابووێ سەرمایەداری چی لێدێت؟ نایا پشت بەستن بە کۆمەلگای مەدەنی لە گەرنگی پەڕەندایی بونیادی کەلەکەبوونی سەرمایەداری لە گەڵ دولت له کۆمەلگای سەرمایەداریدا کەم ناکاتەوە؟ لە لێکدانەوەی مارکسیستی لە مەڕ دولت، بە گشتی جەخت لە سەر پەڕەندیەکانی دولت لە گەڵ بونیادی کەلەکەبوون کراوەتەوە و ناماژە بە ناوێریوانیی کۆمەلگای مەدەنی کراوە. ئێمە دەتوانین ئێمە جۆرە ناساندنە، داشکاڤوانە یان ملههوانە ناو بمرین، بەلام ناتوانین بەلایانەوە بنێین، چونکە ئێمە شتوانەمان ناساندنی دولت لە کۆمەلگای سەرمایەداریدا یەکەمین بنەمای ناساندنی دولت لە بەردەستی ئێمە دادەنێت. ئێمە ناساندنە لاگیری کۆمەلایەتی دولت نیشان دەدەن و ئێمە و شیارە تیۆریەمان پێدەبەخشن کە دولت نە بێلایەنە و نە دەستوانی لە خزمەت چینیکی یان گروپیک دایەت، هەرچەندە کە ئێمە چینه یان ئەم گروپە لە بارودۆخیکییدا بێت کە لە ناستی سیاسیدا بتوانێت بە سەر دولتدا زۆر بێت. وەک بنەمای یەکم، ئێمە و شیارە ئێمە لەمە ناگادار دەکاتەوە کە دولت بێج و بناوانی لە سیستەمە تایبەتیە کۆمەلایەتی — نابووێ کاندایە. ئێمە و شیارە ئێمە لەمەش ناگادار دەکاتەوە کە پێکھاتە نابووێ کە بە شتوانی جۆراوجۆر کۆنترۆلی دولت بە دەستەتەر دەگرن. هەر وەک یۆری دەلێت:

ئێمە داواکارییە کە هەموو دولتێکیش لە گەڵی بەرھەرووییە، لە بنەمایە کەمە سەرچاوە دەگرت کە دولتێتی تێدا یە. دولت ناتوانی خۆی لە پاراستنی ئێمە دۆخە بەزیتەر، هەرچەندە کە پێکھاتەیی نێوخۆیی و سیاسەتی دولتەکانیش پێکەوێ جیاوازیان هەیە. هەر بۆیە هەموو دولتێک لانیکم لە نێوخۆی پێکھاتەییەکی دایە کە تێیدا بۆ ئێمە هەموو ئەوە کە بارودۆخی پێویست بۆ کەلەکەکردنی بەرھەروونیەکانی سەرمایە دابین بکات و بپارێزێت. (۱۷۳، ۱۰۱).

بەلام لەمە گەرنکەر، یۆری جەخت لەسەر ئێمە دەکاتەوە کە "لەمە روانگەمە و بە تەنھا لەمە روانگەمە کە دەکرێ دولت لە گەڵ ناوھەروۆکی سەرمایە و پێویستیەکانی گۆڕانی پڕۆسە کەلەکەبوون گری بەزیتەر" (هەمان سەرچاوە). دولت لە کۆمەلگای سەرمایەداریدا لانیکم ناچارە کە بارودۆخی کەلەکەبوون سەرلەنوی بەرھەم بێتەر، بەلام ئێمە نایا هەمیشە دەتوانی بە سەرمەتوویی ئێمە کارە بە ئەنجام بگەیەنێت، جیگای گومانە. جێبۆجێ دەلێت، "دولتە بوازی دەستەبەزێ کردنیکی ستراتیژییە و هیچ کات ناتوانی لە بەرامبەر تەواوی پێداویستیە کۆمەلایەتی و گەلە سیاسییەکاندا بێ لایەن بێت، بەلام هەرچەشە لاگیریە بەرھەم بەرھەم بێت چەشتیک لە مەیل و ھۆگری دەکات و بە ستراتیژی گونجاو دەتوانێت لاواز یان بەھێز بێت. لە چوارچێوەی سنوورێکی

ستراتیژیکنا که له لایمن پتکهاته و فۆرمه کاریه‌کانی دهولتموه دیاری ده‌کرتن، بمرهم و ئاکامی ده‌سه‌لاتی دهولت پمپوهندی به هاوسه‌نگی بگۆری ململانی هیزه چالاکه سیاسییه‌کانی نیوخۆ و دهره‌وی دهولتیشموه همیه. له سهر ئهو بنه‌مایه بۆ دهرک کردنی ئه‌وه‌ی دهولت تاییه‌قه‌ندیه‌کی سهرمایه‌داری همیه (یان ده‌توانی همییت) یان نا، ده‌بی هم فۆرمی دهولت تاوتوی بکرت و هم هاوسه‌نگی هیزه‌کان" (٨٠، ٣٥٣).

لاگیری دهولت له پتکهاته‌کانی ده‌سه‌لاتی هیژمۆنی له کۆمه‌لگادا ته‌نیا باسی چه‌شنیک له مه‌یل و هۆگری ده‌کات، چونکه دهولت نه‌ته‌نیا له نیتوان پتکهاته‌کانی که‌له‌که کردنی سهرمایه‌داریدا، به‌لکو له نیتوان ئهو خه‌باته جه‌ماوه‌ریانه‌شدا همیه که ویستی هاوسه‌نگ کردنی فۆرمه نابووری و سیاسییه زاله‌کانیشی تیدایه. ئهو خه‌باته جه‌ماوه‌ریانه رۆلێکی زۆریان له دیاریکردنی سنوور و چوارچێوه‌کانی ده‌سه‌لاتی دهولتیدا همیه. هه‌روه‌ک پولاتزاس له به‌ره‌مه‌کانی دوابی خۆیدا ناماژه‌ی پتیه‌کات،^{٢٣} دهولت که‌وتووه‌ته داوی ئهو خه‌باته چینه‌تیانه‌وه، ههر به‌و پتیه له‌وانه‌یه دهولت نه‌توانیت سیاسه‌تیک که به قازانجی چینه نابووریه زاله‌کانه، بناسیت یان پشتیوانی لی بکات.

دهولت هم‌میشه ناتوانیت پشتیوانی له چینه نابووریه زاله‌کان بکات، چونکه په‌یوه‌ندیه نابووری و سیاسییه‌کانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی که‌وتوونه‌ته نیتوان دهولت و

٢٣- پولاتزاس له سهر ئهو باوه‌ره‌ بوو که سهره‌خۆی رێژه‌ی دهولت هۆکردی بارودۆخی میژویی نییه، به‌لکو په‌کێکه له تاییه‌قه‌ندیه زاتیه‌کانی دهولت. له سهر ئهو باوه‌ره‌ بوو که نه‌م کاره به‌ره‌نجامی جیایی و لیک‌دا‌ب‌رانی چینی سهرمایه‌داره. کاریگه‌ری گرامشی به سهر پولاتزاسه‌وه دیاره، چونکه پولاتزاس رۆلی رۆشن‌بیریکی ریک‌خراوه‌ی بۆ دهولت داده‌نیت که په‌کیتی به چینه سهرمایه‌داره‌کان ده‌به‌خشیت.

له به‌ره‌مه‌کانی دوابی پولاتزاس دا بادانه‌یه‌کی توند به‌رجاو ده‌کویت. پولاتزاس دهم‌برداری ئهو لیک‌دان‌ه‌وه‌یه بوو که ده‌یگوت دهولت هتای سزیدارتی کۆمه‌لایه‌یه و وازی له‌و لیک‌دان‌ه‌ویش هتا که ده‌یگوت خودی دهولت گۆڕه‌بانی خه‌باتی کۆمه‌لایه‌یه. پولاتزاس به‌و باوه‌ره گمشت که دهولت گۆڕه‌بانی کتشمه‌کشی چینه‌تییه. ئه‌وه نیشانه‌ی تپه‌رین به‌ره‌ولای قۆناغی سیممی گمش‌تی تپۆری دهولت بوو. ئهو نیتو جه‌ختی له سهر پشیتی خه‌باتی چینه‌تی به سهر ده‌زگای دهولتیدا ده‌کردوه. ئهو خه‌باته ته‌نیا هۆکردی ئه‌وه نین که به ناشکرابوونی زیاتری دهولت له قۆناغی سهرمایه‌داری پاواغ‌زانندا، دهولت بووه‌ته ناماخی ههموو خه‌باتی کۆمه‌لایه‌تی و خه‌باتی چینه‌تیش با‌لی به‌مه‌ردا ده‌کیشیت، به‌لکو هۆکردی ئه‌وه‌ش که دهولت له کۆمه‌لایه‌ی دام‌ه‌زراوه پتک دیت که ئهو دام‌ه‌زراوه‌ نوێنهری گروهه‌ جۆراوجۆره‌کانی کۆمه‌لگان و ههر له به‌ر ئهو هۆمه‌شه که خه‌باتی کۆمه‌لایه‌تی له نیوخۆی ده‌زگاکانی دهولتدا روو ده‌دات.

سىستېمى ئابورىيە. بەۋ پېيە، ھەموو دەۋلەتتىكى لە چوارچىۋە پەيوەندى جۇراۋجۇر و پر لە كېشمە كېشىتىك دا كار دەكات كە كۆمەلگە مەدەنى پېتە دىنن. كۆمەلگە مەدەنى ۋەك پانتايى سىياسى گىرگىيەكى دىيارىكەرى ھەيە، چۈنكە شوپن، دامەزراۋەكان، بەھاكان و پرۆسەكان دەخاتە بەر دەستى نېتە كە لە رېگايانەۋە دەتوانن دەۋلەت بەرەۋرۋى مىللەتنى بىكەينەۋە. كۆمەلگە مەدەنى بوارىكە كە لەۋىدا دەكرى گەلەلەيەكى دژى ھېژمۇنى بەرپۆە بېرىت. كەۋابوۋ دەۋلەت لە لايەن كۆمەلگە مەدەنىيەۋە بەرتەسك دەكرېتەۋە.

ئىستا ھەر بەۋ چەشەنى كە باسەكانى دواتر نىشانى دەدەن، كۆمەلگە مەدەنى بەھىچ شىۋەيەك چەمكىتىكى بى نەملاۋ نەۋلا نىيە. لە لايەكەۋە دەۋلەت ھەۋلەدات بۆ نەۋى فۆرېم و رېكخراۋىكى تايبەت بە كۆمەلگە مەدەنى بېەخشىت، و لەلەيەكى دىكەشەۋە، كۆمەلگە مەدەنى دىياردەيەكى ھاۋچەشن و يەكەدەست نىيە. چالاكىي سىياسى كۆمەلگە مەدەنى توۋشى چەشنىك جەمسەرىيەندى بۈۋە: لە لايەكەۋە فۆرېمەكانى لايەنگرى بەرنامەكانى دەۋلەت ھەن و لە لايەكى دىكەشەۋە فۆرېمەكانى دژ بە بەرنامەكانى دەۋلەت. ئەۋ كارە دوو پېشھاتى لىدەكەۋىتەۋە. يەكەم، كۆمەلگەيەكى مەدەنى بىدەنگ و گوترايەل دەبىتە ھۆى سەرھەلدانى دەۋلەتتىكى مەزخۇۋاز و كۆمەلگەيەكى مەدەنى چالاك و زىندۈۋش دەبىتە ھۆى سەرھەلدانى دەۋلەتتىكى دىموكراتى و بەرپرسىار. دوۋھەم، چەمكى كۆمەلگە مەدەنى خۆى لە خۆىدا ھىچ بەھايەكى نىيە و ھەروەك چۆن گرامشى بە شىۋەيەكى بەلگەمەند دەرىخستەۋە، دەتوانىت يارمەتى بە بەرپۆەبردنى گەلەلەي دەۋلەت بۆ پېكھىنانى ھېژمۇنى بىكات.

كۆمەلگە مەدەنى لە لايەن گەلەلە سىياسىيەكانى ئەندامەكانىيەۋە پىكىدېت. كۆمەلگە مەدەنى بۆ نەۋى بەرپەست بۆ دەۋلەت دروست بىكات، دەبى ئاگادارى بەرپرسىارىتى خۆى بېت نەۋىش نەتەنيا لە بەرامبەر زولم و دەستدرىژى دەۋلەتدا، بەلكو لە بەرامبەر زولم و دەستدرىژى نىۋخۆى كۆمەلگە مەدەنىش دا دەبى ئاگادارى خۆى بېت. كۆمەلگە مەدەنى بۆ گەرەنتى كردنى دىموكراسى دەبى لەگەل دەۋلەت گىتوگىۋ بىكات، بەلام تەنيا كاتىك ھەبۈنى دەۋلەتتىكى دىموكرات گەرەنتى دەكرېت كە خۇدى كۆمەلگە مەدەنىش تايبەتمەندىيەكى دىموكراتى ھەبىت. ھەرچەندە لە تەۋاۋى نەرىتەكانى تىۋر سىياسىدا لە سەر ئەۋە جەخت كراۋەتەۋە كە كۆمەلگە مەدەنى

دەتوانىت كۆنترۇلى دەولەت بىكەت، بەلام بەشپەيەكى ديار گومان سەبارەت بە خودى كۆمەلگەي مەدەنىش لە بەرھەمەكانى ھىگل، ماركس و گرامشىدا بەرچاۋ دەكەون. لە بەشەكانى دواتردا بەو ناكامە دەگەين كە كۆمەلگەي مەدەنى تەنيا كاتىك دەتوانىت بەرپەست بۆ دەولەت دروست بىكەت و گەرەنتى ھەبوونى دەولەتتىكى ديموكراتى بىكەت، كە لەناوخۆي ھەر ئەو چوارچىۋەيدا گەرەنتى ديموكراسى بىكەت. نىستا چەمكى كۆمەلگەي مەدەنى و واتا جۇراۋجۆرەكانى پەيۋەندىدار بەۋەۋە تاۋتۇي دەكەين.

بهشی سینه‌م

کۆمەلگای مەدەنى: مېژووئەكى چەمكى:

لە بەشى پېشوو دا بەلگەى ئەو مان ھېنايەو کە بە بى ئامازە کردن بە کۆمەلگای مەدەنى ناتوانین دەولەت بە باشى راڤە بکەین. سەرەرای ئەو ەش، لە تیۆرى سیاسیدا بە ھیچ شىوئەیکە رىککەوتنىک سەبارەت بە لىکدانەوئەى کۆمەلگای مەدەنى لە ئارادا نییە. لە ناوڤو و لە نىوان نەرىتە فیکریە جۆراو جۆرەکانەو، لە سەر مانای کۆمەلگای مەدەنى جیاوازی بیروپرا ھەبوو. لە ئاکامدا ئەو چەمکە، چەمكىکى چەند لایەنە و ئالۆزە. ئەو چەمکە مانای جۆراو جۆر لە خۆى دەگرێت کە ئەو مانایانە لە نەرىتى جۆراو جۆرەو سەرچاوە دەگرن و لە ھەندىک لاوئە لىک نزیك و لە ھەندىک لاشەو لىک دوورن. دەکرى ئەو بە بەرەنجامى ئەو راستیە بزانی کە لە قۆناغە جۆراو جۆرە مېژووئەکاندا، رەھەندى جۆراو جۆرى ئەو چەمکە زالبوون و ھەر ئەو کارەش چەمكى کۆمەلگای مەدەنى بە شىوئەیکە بنەرىتى تووشى ئالۆگۆر کردوو.

ھەرچەندە قسە و باسى گەرم و گۆر لە مەر چەمكى کۆمەلگای مەدەنى لە ئازادان، بەلام ئەم قسەوباسانە ھەماھەنگیەكى بنەرىتییان ھەيە، چونکە ھەرچەندە لەوانەيە چەمكى کۆمەلگای مەدەنى ناوەرۆکىکى تاقانە و نەگۆرى نەيیت، بەلام چەندەھا تايبەتەندى جیاوازی ھەيە. ھەراکام لەو تايبەتەندىیانە بوونە پىکھاتەیکە بۆ فۆرمەکان و مشتومرە فیکریەکانى دیکە لەمەر ئەو چەمکە. ھەر بۆيە، دەکرى مېژووئە واتايى کۆمەلگای مەدەنى لە سەر بنەماى گىپرانەو ديارەکان و کاردانەوئەکانى بەرامبەریان، دیارى بکرىت.

شرۆڤەى مېژووئەى چەمكىکى تايبەت، لەو بوارەو گرنگە کە یارمەتى بە ناسین و جیاکردنەوئەى لىکدانەو جۆراو جۆرەکان و دژيەکەکانى ئەو چەمکە دەکات. شرۆڤەى مېژووئەى چەمكىک، مانا جۆراو جۆرەکانى ئەو چەمکە روون دەکاتەو و ئەو کارە بۆ خودى ئىشەش کەلینىکى تیۆرى بۆ ناسینى ئەو چەمکە ئاوالا دەکات. بە تاوتوتیکردنى تەواوى نەرىتى تیۆرى سیاسى لە گۆشەنىگای چەمكىکى تايبەتەو و بەناسینى کەموکۆریە

واتاييه كانى رابوردوو، دهتوانين توخه سهرهكى و دياريكهرهكانى شو چه مكه ئاويتته بكهين و به معرفه و ٲيگه يشتنيكي نوي بگهين.

سهره پاي شهوش، شهوي گرنگيه كي زياتري ههيه شهويه كه تاوتويتكردي چهمكيك له بواري ميژوويه شه، شو تواناييه مان ٲيده به خشيت كه ههلهي كهساني ٲيش خومان دووٲات نه كهينه شه. كهوابوو، شو تاوتويتكردي ميژوويه ياريددهري شو چه مكه دهٲيت له ٲنناو مهبسته سياسييه كاندا، چونكه ههرچهنده كۆمه لگاي مهدهني بووته چه مكيكي بنهري تي بۆ دارپشتني گه لاله راديكاله كان له دوناي سهرده مدا، به لام ٲيگه يشتنيكي نوقسان و تهك ره ههندي و خه يالي لهو چه مكه دهتوانيت قورمي سياسي نالهباري ليبيكه ويتشه شه. شهوه بهو ماناييه كه له تاوتويتكردي ميژوويه كه ي چه مكي كۆمه لگاي مهدهنيده نه تهنيا دهبي بۆچوونه كانى بنياتنهر و لايهنگراني كۆمه لگاي مهدهني، بهلكو دهبي بۆچوونه كانى رهخنه گراني كۆمه لگاي مهدهنيش تاوتوي بكرتت. تاوتويتكردي ميژوويي چه مكيك وهك كارتيكي فيكري و سياسي بههاييه كي تاييه تي ههيه.

ميژووي شو چه مكه ي كه له ديره كانى خواره ودها باس دهكرتت، دهسته بؤير كراوه و بههيچ شيوه يهك سهرجه مي تيوره كانى تاييه ت به كۆمه لگاي مهدهني ناگريشه شه (بۆ راپؤرتنيكي ميژوويي گشتير چاو له ۸۲و۸۳و۳۱ بكهين). من به پشت بهستق بهو شهنديشه بنهريه تيپانه ي كه له پهيوهند له گه ل دهولت و كۆمه لگادا هاتوونه ته ناراوه، ههولم داوه بۆ شهوي پهيوهندي و ليكدا برانه كان له ميژووي چه مكي كۆمه لگاي مهدهنيده تاوتوي بكهيم. بهبرواي من، تاوتويتكردي كۆمه لگاي مهدهني تهنيا له پهيوهند له گه ل دهولته دايه كه مانا پهيدا دهكات.

ميژووي تيوري:

چه مكي كۆمه لگاي مهدهني بۆ ماوه يه كي دوور و دريؤ، بهشيك بووه له نهريتي فيكري خؤرناوا. شو نهريته فيكريه هاوري له گه ل گؤزبانكاريه مادي، سياسي و فيكريه كانى كۆمه لگاي خؤرناوا گؤزباني بهسهر داهاتووه. شو نهريته فيكريه له گه ل گؤزبانكاريه ميژوويه كانى كۆمه لگاي خؤرناوا — وهك سهره لئداني بالاده ستيي دونيائي و ناناييني، گه شه ي خاوه ندارتي تاييه ت، سهره لئداني كلتوريكي شارنشييني، دارماني دهولته ت مله وره كان، سهره لئداني بزوتنه شه ديموكراتيه كانى سه ده ي نؤزده هه م، و ده ستورگه رايي نوي و سهره وري ياسا — پهيوهندييه كي ليك هه لٲيكراري هه بووه. شو نهريته فيكريه زياتر له

هه موو شتيك پهيوهندي به گه شهی نابووری سهرمايه داری و له ناکامدا جیایی نابووری له سیاسه ته وه هه بووه. بهم جوړه، نهو نهریته فیکریه به بی هیچ نه ملا و لایهك، پهيوهندي به سهره لدان و سه قامگرتوویی سهرمايه داریه وه هه بووه.

نهو وتهی کین راسته که ده لیت، چه مکی کۆمه لگای مه ده نی "به ر له سهره لدانی سهرمايه داریش هه بووه و بۆ غوونه له نه ندیشهی سیاسی چاخی کۆن و ناوه راستدا به باشی پهری نه ستاندبوو و گرنگتر له وهش نه وهیه که تهواوی مانا نوته کانی سهره تایی نهو چه مکه، پهيوهنديان به پرسى سیاسی، چۆنیه تی و بارودوخی کۆنترۆل و رهوایی بوونی ده سه لاتی ده وله ته وه ههیه" (۸۳، ۳۱-۳۲). به لام ههروهك دواتر ده ییین، به ر له سهره لدانی کۆمه لگای بورژوازی، مانای کۆمه لگای مه ده نی به وردیینهی کی شه وتۆ به کار نه ده برا. کۆمه لگای مه ده نی ته نیا کاتیک بوو به چه مکیکی روون ویه کانگیر که چوارچیهی مه ده نی به باشی خوئی گرت. و پیکهاتنی چوارچیهی مه ده نیش هه ر به ره غامی سه قامگیری سهرمايه داری بوو. ناوه ندیتی کۆمه لگای مه ده نی له گه ل سهره لدانی ده سه لاتی سیاسی گشتی و له گه ل ناوه ندیتی ژیا نی نابووری له کۆمه لگای سهرمايه داریدا پهيوهنديه کی نزیکى ههیه. به پروای بۆییو، نهو "زنجیره فیکرانه هاوکاتن له گه ل سهره لدانی جیهانی سورژوازی: ناساندنی مافی سروشتی تاکه کان و گروه کۆمه لایه تیه کان به شیهیه کی سهره خو له ده ولت و به شیهیه ك که ده سه لاتی سیاسی به رته سك بکاته وه و ناساندنی چوارچیهیه ك له پهيوهنديه کانی سه روتا که که سیه وه وهك پهيوهنديه نابووریه خۆیه رپه به ره کان که ریکوپیک کردنه کی پتویستی به هیزیکى زۆره ملی نییه" (۱۵، ۲۲).

سهره پای نه وهش، نهو زنجیره فیکرانه له نهریتی فیکریی خۆرناوادا هاوکات بووه له گه ل نه م مه سه لانه ی خواره وه: ناساندنی مافه کانی تاک به تایبهت مافی خاوه نداریتی تایبه تی، پیرۆزیی صاف و نازادیه تاکه که سیه کان، زالبو نی بازار، تاکه گه رایى، و جیا کردنه وهی بواری تایبه تی له بواری گشتی. جیاواز له وهش، نهو نه ندیشه نی که ناوبران له گه ل دامه زراوه و ریبازه په رله مانیه کان و ههروه ها له گه ل باوه ره یئنان به پتویستی کۆنترۆل و به رته سك کردنه وهی ده سه لاتی ده وله ته وه له پهيوهندي دابوون. هه رکام له نه ندیشه پهيوهندياره کان له قوناغه جۆراوجۆره کانی گه شهی چه مکی کۆمه لگای مه ده نیدا ده رکه وتوون. هه ر کام له مانه له سه رده می میژوویی جیاوازدا زالبوون، به لام به گشتی یاریده ده ره روون بوونه وهی

تایبە قەندىيەكانى شتىك بوون كە دەكرى نارى كۆمەلگای مەدەنى لە سەر دابىيىن.^{۲۴} لە دېرەكانى دواتردا دەست دەدەينە تاوتويىكردىنى ئو تايبە قەندىيانە .

لە لايەكمو دەتوانىن بلىيىن كە چەمكى كۆمەلگای مەدەنى لە بەرامبەر چەمكى ئەرەستوى كوينونيا پوليتيكة (بەماناي كۆمەلگای سياسى) دايە . بە پرواي يونانيەكان كۆمەلگای سياسى لە سروشتى مەزەكانەو سەرچاوەى دەگرت، چونكە مەزە "ئازەلنىكى سياسى" و لە ناخى خۇيدا بوونەوهرتىكى سياسىيە . مەزە پروابەخۇبوون و سرووشتى راستەقىنى خۇى لە چوارچۆوى سياسەتدا بەدەست ديتا و ھەر لە بەر ئو ھۆيە چالاكىيە ناسياسىيەكان لە پلەى دووھەم دابوون . ھەبوونى چوارچۆويەكى تايبەتى بيان نادەولەتى كە تىيدا تاكەكان بتوانن واز لە ئەرکە گشتىيەكان بىتن يان بتوانن لە رىگای ئوھو كۆمەلگای

۲۴ - ھەرچەندە ماناي كۆمەلگای مەدەنى لە سەرھادا زۆر بە وردى دەكار نەدەكرا، بەلام بە تىپىرىنى زەمەن، دانانى واتاي جۇراوجۆر بۆ جياكردنەوى كۆمەلگای مەدەنى لە چەمكەكانى دىكە يارمەتى بە رووتەبوونەوى ئو چەمكە كرد . لە بەرھەمىيەتدا سەبارەت بە مەزەوى كۆمەلگای مەدەنى لە نويسىنى ئادام فرگۇس(۱۶)، كۆمەلگای مەدەنى ھەكو يەكەك لە تايبە قەندىيەكانى كۆمەلگايەكى پىشكەوتو لە بەرامبەر كۆمەلگا بەرايەكاندا ھاتۆتە ئەژمار . دواترىش ھىگەل بە شىوھەكى ھاوچەش رايگيانە كۆمەلگا بەرايەكان لە بوونى كۆمەلگای مەدەنى بىتەرى بوون . بىرەمەندانى گرىمەستى كۆمەلگايەتى - ھۆيز و لۆك - يش كۆمەلگای مەدەنيان لە بەرامبەر دۆخى سروشتيدا دادەنا . بەپرواي ھىگەل، كۆمەلگای مەدەنى جياوازبو لە كۆمەلگا و خىزان، ئو لە بىردۆزى ھىگەل دابو كە چەمكى كۆمەلگای مەدەنى مانايەكى تايبەتى بەخۆيەو گرت، چونكە بە پرواي ھىگەل، كۆمەلگای مەدەنى يەكەك لە تايبە قەندىيەكانى كۆمەلگای بورژوازى نوئ بوو . لە زمانى ئەلمانيدا ھاوواتاي كۆمەلگای مەدەنى، burgerliche Gesellschaft و ھەر لە بەر ئو ھۆيە بە پرواي ھىگەل و ماركس كۆمەلگای مەدەنى بەماناي كۆمەلگای بورژوايە . بەلام ئو بە ھىچ شىوھەكى ھەرگىزىيەكى دەقودەق نىيە، بەلكو كۆمەلگای مەدەنى چەشتىكى تايبەت لە كۆمەلگايە كە بە سەرھەندانى سەرمايەدارى سەقامگەر دەيت . بە پرواي ماركس، كۆمەلگای مەدەنى بە ماناي چوارچۆويەكى سەرەخۆ لە ئالوتىرە ئابورىيەكانە كە لە سەر بىنەماي كالا راوستاوە، كۆمەلگای مەدەنى جياوازە لە كۆمەلگايەكى پىشووئەر كە تىياندا دەسلەتى سياسى و دەسلەتى ئابورى ئاوتتە بىوون . بە پرواي گرامشى، كۆمەلگای مەدەنى بەماناي چوارچۆويەكە كە تىيدا دەولەت گەلەلەيك بۆ سەپاندنى ھىزموئى خۇى دەخاتەروو، كۆمەلگای مەدەنى يەكەكە لە تايبە قەندىيەكانى دەولەتە ئاوتتە و ئالوتەكان لە بەرامبەر دەولەتە ساكار و ملھورەكاندا .

سیاسی بەرتەسك بکەنمە، تا رادەیهکی زۆر پێش بینی نەدەکرا. ئەو ئەندێشەیهش لە ئارادا نەبوو کە تاکەکان دەبێ مافی سەر بەخۆ و پارێزراویان هەبێت.

ئەو ئەندێشانە لە تیۆری یۆنانیەکاندا بوونی نەبوو، چونکە بە برۆای ئەوان تاک لە زاتی خۆیدا بەشیك لە پرۆسەیهکی سیاسی بوو کە تاکەکان لە رینگای ئەوەوە لیها تووێیەکانی خۆیانمان وەدی دێنن. مافی سەرەکی تاک بریتی بوو لە بەشداری لە گوتوویژەکانی کۆمەلگایە کدا کە ئەو خودسازیهی وەدی دێنا. ئەو مافە لە راستیدا ئەرکیکی مەدەنی بوو.

هەلبەتە مانای ئەمرستویی "ناژەلی سیاسی" لە بنەرەدا تایبەتە مەندیهکی دەستەبژێرانەیی هەبوو: "ناژەلی سیاسی"ی ئەمرستو تاکێکی نێرینە، هاوولاتی و دەولە مەند بوو. ئیتر حەشیمەتەکی دیکە هەر لە ژانمەو بگرە هەتا کۆیلەکان سەر بە ئۆیکوس یان جیهانی تایبەتی بوون. ئۆیکوس بە مانای چوارچێوەی تایبەتی و بەدەر لە کۆمەلگای سیاسی بوو، بەلام دژوارە بکری وەک فۆرمی بەرای کۆمەلگای مەدەنی ناو بیری، چونکە ئۆیکوس چوارچێوەیهکی پلە دوو بوو و کەسانێکی لەخۆ دەگرت کە لە تایبەتە مەندیهکانی هاوولاتییی بێش بوون. هەروەک دواتر دەبینین، لە فۆرمەکانی دواتر، کۆمەلگای مەدەنی خودی هاوولاتیان دەگرتەمەو و لەجیاتی ئەوەی لە چاو کۆمەلگای سیاسی، چوارچێوەیهکی پلە دوو بێت، چوارچێوەیهکە کە لەویدا گەرنگترین چالاکیەکانی کۆمەلگا رێکدەخزێن. لە کۆمەلگای یۆنانیدا هیچ وێنایەکی لە ئازادی تاک وەک مافی زاتی و مافێک کە قاییلی لێ نەنەمەوش نییە، لە ئارادا نەبوو، ئەو لە کاتی کدا یە کە ئەو مافە یەکیک لە بەرچاوترین توخمەکانی لێکدانمەو بەرایەکانی کۆمەلگای مەدەنی بوو.^{۲۵}

۲۵- جان گری (۶۰) بەر ئاکامە دەگات کە سەرچاوەی ئەندێشەکانی لیبرالی دەبێ لە جەخت کردنەوی سۆفیستەکانی وەک پروتاگوراس، گورگیاس و دیموکریتوس لە سەر بەکسانی و ئازادی، دا بپۆزێتەو. بە برۆای ناوبراو ئەو مەیلە بوو کە بە باشترین شێوە لە قەسویاسی بەخاک سپاردنی پریکلس دا رەنگی دایەو. گری، ئەفلاتون و ئارادەیهک ئەمرستوشی بە دژە لیبرال دەزانی (هەمان سەرچاوە، ۳-۱). کەسانی وەک مەک نینتایر (۱۰۶) و لیشتراوس (۱۷۷) ئەو چۆرە لێکدانمەویان رەتکردەو. شتاروس بای ئەو دەگات کە مافی سڕوشتی لە سەردەمی کۆندا، لە سەر ئەساسی ئەمرک راوەستابوو و بە مانای مافی ئازادی تاک نەبوو. بەدنیایەو چەمکی ماف لە سیستەمی سیاسی یۆنانی کۆن دا هیچ جێگایەکی نەبوو. مافە تاکەکەسێکە لە یۆنان بە هیچ شێوەیهک — ج بە شێوەی یاسا یان لە چوارچێوەی دامەزرێواندا — نەبەرەتی

رۆمه كانیش چالاکیی سیاسیان به گرنگترین چالاکى تاك و ره مزی خودسازى نهو ده زانى. به پروای رۆمه كان ده ولت به مانای کۆمه لگای هاوولاتیان بوو. بهو حاله شه وه، به گه شه کردنی یاسای رۆمی که گهرهنتی مافی تاکه کس و به تایبته مافی خاوه ندریتی ده کرد، شتوازیکی به رایى له لىك جیا کردنه وهی چوارچی وهی تایبتهی له چوارچی وهی گشتیه وه پىکها. مافه تایبتهیه كان رووی له خیزان و به لینه کانی خاوه ندریتی و میرات بوو. له راستیدا سهره لدانى سیسته میکی یاسایی تاکه گهرایی له رۆمای کۆندا له گه ل چه مکی خاوه ندریتی تایبتهی و مافی پاوانکراوی خاوه ندرتیه وه له په یوه ندی دابوو (۱۸۸). به به یاسایی بوونی خاوه ندریتی تایبتهی، هه لاواردنیکی واتایی له نیتوان لایه نی گشتی ژيانى تاك له لایه ک و پىداویتییه تایبتهیه کانی نهو — که نیتا چوویه پا ل مافینکی جیا وازه وه — له لایه کی دیکه وه، هاته ناراه و نهو کاره به فهرمی ناسیندرا که تاك مافی نه وهی هیه ژيانینکی سهره خۆ له کۆمه لگای سیاسی هه ییت. نهو جیا کردنه وهی بواری تایبتهی له بواری گشتی، بواریکی واتایی پیتوستی بۆ سهره لدانى مانای کۆمه لگای مه دهنی دابین کرد.

کۆمه لگای مه دهنی وه ک چه مکیکی به گشتی نو، له سه دهی هه فده وه هه تا سه دهی نۆزده پىکها. سهره لدانى نهو چه مکه به ره ویتشچوونینکی گرنگ بوو له بواری مافه کانی تایبته به تاك، په یوه ندی نهو له گه ل ده ولت، و په یوه ندی نهو له گه ل تاکه کانی دیکه ی کۆمه لگا. کۆمه لگای مه دهنی چه مکیکی نو، چونکه سهرچاوه ی لىك جیا کردنه وهی به رچاوی ژيانى مه دهنی و سیاسی له یه کتره، نهو لىك جیا کردنه وهی که ده کری بگوتری له رابردودا تا راده یه کی زۆر نه ناسراو بوو. یه که مین نیشانه کانی نهو چه مکه نو، له فۆرمه کانی هۆیز و لۆک — بیرمه ندانی به رایى مۆدیرنیه — دا ده بیننه وه.

سهره پای نه وهش، جیا کردنه وهی کۆمه لگای مه دهنی له کۆمه لگای سیاسی هیتاش روون نه بوو، چونکه هۆیز و لۆک دوو تایبه تمه ندی مه دهنی و سیاسیان له جياتی یه کدی به کار ده بردن: بۆ نمونه، لۆک باسی "کۆمه لگای سیاسی یان مه دهنی" و روویه و یوونه وهی "دۆخی مه دهنی" و "دۆخی سروشتی" ده کرد (۱۰۵، ل ۷۸-۱۵۴). گومانیک که له به کاره یانانی چه مکی کۆمه لگای مه دهنی دابوو، به گشتی به ره نجامی نهو که نهو چه مکه به نه نقه ست

نه کرایه وه. و هه ره ک هیکلیش دواتر ناماژه ی پىکرد، یۆنانیه کان لىکدانه وهی که نهو تزیان له سه ره یینی تاك نه بوو.

بۇ ئەمەلدار دەھرا كە شىۋازىكى تايىپەتى لە رىكخراى كۆمەلەيتى و سىاسى لە دۆخە سىروشتىكەى جىا بىكەتە. يەكەم، بە پرواى ئەمەلدارانە، كۆمەلگەى مەدەنى لە بواری واتايسەمە خالى بەرامبەرى دۆخى سىروشتى بوو. دووهم، لە تىۋرەكانى گىرەستى كۆمەلەيتىدا، كۆمەلگەى مەدەنى دىارەيەكى دىسكردە، بەواتايسەكى دىكە، ئەمە دۆخى سىروشتىيە كە چارەدەورى سىروشتى تاكى گىرتەتەمە و كۆمەلگەى مەدەنى ئەمە شتەيە كە دەبى بونىيات بىرئىت.

دۆخى سىروشتى ھەلقولای زەينى بىرمەندانى گىرەستى كۆمەلەيتى بوو. بۇ پىشاندانى ئەمەى كە تاك بەشپەيەكى نازادانە دەولەت قىول دەكات و ھەروەھا بۇ پىشاندانى ئەمە پىرسە گىرەتە كە دەولەت بە پىتى رەزايەت پىتك دىت، بىرمەندانى گىرەستى كۆمەلەيتى بىرىان لەمە كىردەمە كە ئەگەر وىست و ھەزەكانى مرۆڭ كۆنترۆل نەكرىن، ژيان چى لى بەسەردىت؟ ئەوان ئەمە دۆخەيان نىتو لىتا دۆخى سىروشتى. بە پرواى ھۆز، ئەمە دۆخە ھەم پىش سىاسى بوو و ھەم پىش مەدەنى. بە پرواى ناوبرا تايىپەتەندى ئەمە دۆخە، شەرى ھەموان لە دۆى يەكتى بوو. لەمە باروددۆخەدا، وىست و ھەزە ھەمسانىچراۋەكانى مرۆڭ، مافى ژيانى تاكەكان دەخەنە مەترىسەمە. لە ناكامدا ناشتى و تەناھى مافى كاتىك مەيسەر دەپىت كە وىست و ھەزى تاكەكان لە لايەن دەسلەتدارىكى بەھىزەمە كۆنترۆل بىكرىت. تاكەكان بۇ گەرەنتى مافى ژيانى خۇيان، ۋاز لە نازادىە سىروشتىكەى خۇيان دىتن و پىكەتەننى كۆمەلگەيەكى ياسامەند قىول دەكەن. ھۆز ئەمە كۆمەلگە ياسامەند و ناشتىخاۋە كە بە رەزامەندىيەمە بونىيات دەنرىت، بە كۆمەلگەى مەدەنى دەزانىت. بەم جۆرە، گىرەستى كۆمەلەيتى دەپىتە ھۆى پىكەتەنى كۆمەلگەيەكى مەدەنى و سىاسى كە ھەردووكيان لە بواری واتايسەمە دەكەنە لايەنى بەرامبەرى دۆخى سىروشتىيەمە.

لە لىكەدانەمە لىك دا، دۆخى سىروشتى دۆخىكى توندوتىز نەبوو، بەلكو دۆخىكى كۆمەلەيتى بوو كە پەيۋەندىيە مەدەنىيەكانى نىوان تاكە دەولەمەندە نازاد و سەربەخۇكان لە تايىپەتەندىيەكانى ئەمە بوو. دۆخى سىروشتى ۋەك دۆخىك كە تىپىدا تاكەكان بە پىتى ياساى سىروشتى ھەلسوكەوت دەكەن، دۆخىكى پىش سىاسى بوو نەك دۆخىكى پىش كۆمەلەيتى. بەھالەشەمە، بە پىتى لىكەدانەمە لىك، ئەگەر ناۋەندىكى رىكخست نەپىت كە بىتوانى گەرەنتى بەكردەمە دەرھاتنى بەلئىن و گىرەستەكان بىكات، پەيۋەندى تاكەكان پىش بىنى ناكىرت و لە ناكامدا مەترىسدار دەپىت. نەبوونى ناسايشى گيانى و مالى بوو ھۆى ئەمەى

تاکه کان پهی به پتویستی هه بوونی ناوه ندیکی دادوهری بکه و له ناکامدا دۆخی مه ده نییان پیک هینا که تیتیدا ناسایشیکی زۆرتریان هه بیت. لۆک به لگهی ئه وهی دینایه وه که کۆمه لگای له سروشتی مرۆفه وه دروست ده بیت، به لām نه و کۆمه لگایه ده بی له لایه نه به لیتنه کۆمه لایه تییه کان و له لایه نه ده لته وه ریک بخریت. ته نیا کاتیک که ده لته و کۆمه لگای مه ده نی پیک هاتن، نازادیه کانی دۆخی سروشتیش وه دی دین. لۆکیش ههروه ک هۆیز، له بواری واتایه وه دۆخی مه ده نی به خالی بهرامبه ری دۆخی سروشتی ده زانی.

کۆمه لگای مه ده نی و سیاسی که له لایه نه گرته سه ته کۆمه لایه تییه کانه وه پیک ده هات، گه ره نتی مه ده نییه تی ده کرد، چونکه نه م کۆمه لگایه — به پتچمه وانه ی دۆخی سروشتی هه وسارپچراو — نازادیه کی شیاو، ناسایشی گیانی و مالی، و ژیا نی عه قلا نی دابین ده کرد. نیتا تاکه کان ده چونه نیو رایمل و پۆیه کی په یوه ندیه به ره ده واهه کانه وه و مافه کانی یه کتریان به فره می ده ناسی و ریزریان لی ده گرتن. به م جۆره، کۆمه لیک پیکهات که به ته نیایی کۆمه لگایه کی سیاسی راسته قینه بو و تاکه کان تیتیدا له ریکهی به لیتنه بهرامبه ره کانه وه له گه ل یه کتری له په یوه ندی دابوون. ره زایه ت یان گرته سه تی کۆمه لایه تی ههروه ها کۆمه لگایه کی یاسایشی پیکهات که تیتیدا ژیا نی تاک، دارایه کان و ناسایشی ئه و ده پارێزرا. مه ده نییه ت یانی ریزگرته ی بهرامبه ر له لایه نه ده لته تی یاسایی و مافه کانه وه ده پارێزرا. به م جۆره، کۆمه لگای مه ده نی له گه ل کۆمه لگای سیاسی یه کسان بو، به لām کۆمه لگای سیاسی ته نیا کاتیک ده کرا بوونی هه بیت که مه ده نییه ت له په یوه ندی مرۆفه کاند له لایه نه گرته سه تیکه وه گه ره نتی ده کرا. له بهرامبه ردا، مه ده نییه تیش ته نیا له ریکای بالاده ستی سیاسییه وه ده پارێزرا.

جه خت کردنه وهی هه ر دوو بیرمه نده که که له سه ر پیکه وه هه لکردنی کۆمه لایه تی و سیاسی دارپێزراوه، ده رخه ری ئه وه یه که تیتیه رپین له دۆخی سروشتی یان سوکیه تاس ناتقورالس (که تاکه کان تیتیدا نازاد و یه کسان بوون) وه به ره و کۆمه لگای مه ده نی یان سوکیه تاس کیویلیس (که تاکه کان تیتیدا نازادانه هیندیک به ره به ستیان بۆ نازادی خویان قه برل کردبوو)، کاریکی لۆژیکی و ته نانه ت پتویستیش بوو. به پتچمه وانه کی تاکه کان ده بوايه به هایه کی قورس به دن. نه گه ر ئه و رتسا و به ره به ستانه پیک نه هاتبانا یه، لاوازی و گومان زال ده بوو. تاکه کان یان ده بوايه نازادی ره ها به لām نادلتیای دۆخی سروشتیان هه لباردبا یه و یان نازادی به رته سک به لām دلتیای کۆمه لگای مه ده نی. ئه وان راشکاوانه ئه وه ی دووه میان هه لبارد.

نیستا، لەو رووەوە کە بیرمەندانی گرتەبەستی کۆمەڵایەتی، کۆمەڵگای مەدەنییان بە خالی بەرامبەری دۆخی سروشتی دەزانی، کۆمەڵگای مەدەنی و کۆمەڵگای سروشتیان ناوتەتی یەكتری دەکرد. بە پڕوای ئەوان، تاکەکان هەركە لە دۆخی سروشتی هاتنە دەرەوە، دەچنە نیو هەردوو کۆمەڵگای مەدەنی و سیاسییەوه. ناوتەبوونی کۆمەڵگای مەدەنی و سیاسی لە بەرھەمەکانی بیرمەندانی دیکەشدا دەبیندرێن. بۆ نمونە، بۆدن دەیگوت کە "دەولەت، کۆمەڵگای مەدەنییە". و نیمانوێل کانتیش دەیگوت: "مرۆڤ دەبێ لە دۆخی سروشتی کە تییدا هەموو کەس پەڕەوی لە حەز و ویستەکانی خۆی دەکات، بێتە دەر و بە ئەوانیترەوه پەڕەست بێت... ملکهچی بەرەبەستێکی یاسایی دەرەکی و گشتی بێت... و بەواتایەکی دیکە دەبێ لە قوناغی یەكەمدا بچیتە ناو بارودۆخێکی مەدەنییەوه" (١٥، ل ٣٥).

پرسیەکی دیکە ئەوەیە کە لە تیۆرەکانی گرتەبەستی کۆمەڵایەتیدا، کۆمەڵگای مەدەنی وەك خالی بەرامبەری دۆخی سروشتی، چەمکیکی هەلبەستراوە. لە تیۆری لۆک دا کۆمەڵگا لە سروشتی مرۆڤەوه سەرچاوە دەگرێت، بەلام کۆمەڵگا بۆ ئەوەی بەردەوام بێت دەبێ کۆمەڵگایەکی مەدەنی بێت، یانی کۆمەڵگایەك کە لە سەر بنەمای مەدەنییەت و کردەوهی بەرامبەر راوەستاو. کۆمەڵگایەکی یاسامەند کە تییدا تاکەکان، بەرەبەستەکانی سەر رینگای مافەکانی خزیان قبوڵ دەکەن، و بارودۆخێکی سیاسی کە تییدا تاکەکان پەڕەوی یاسای مەدەنییەت و بەلێنی بەرامبەر دەبن، شتێکە کە دەبێ بە ناگاییەوه پێک بێت. بەم جۆرە، چەمکی نەرەستویی کۆینونیا پۆلیتیکە (بیان کۆمەڵگای سیاسی) بە تەواوی پێچەوانە دەبێتەوه. بە پڕوای یۆنانیەکان، کۆمەڵگای مەدەنی/سیاسی، شتێکی سروشتی بوو، چونکە: بە تەواوەتی لەگەڵ سروشتی کۆمەڵایەتی مرۆڤ (ناژەلی سیاسی) دەهاتەوه. بەلام هەر ئەو کۆمەڵگا مەدەنییە بە پڕوای هۆیز (لەبەر ئەوەی کە خالی بەرامبەری دۆخی سروشتییە و لە رینگە رێککەوتنی تاکەکانەوه بۆ چوونەدەر لە دۆخی سروشتی پێک دێت) کۆمەڵگایەکی بونیات نراو یان هەلبەستراوە. (١٥، ل ٣٥).

کەوابوو، قبوڵی ئەو کارە کە تاکەکان بە ئەنقەست کۆمەڵگایەکی مەدەنی و کۆمەڵگایەکی سیاسی پێکدێن، ناكامی گرنگ و دیاریکراوی هەیە. لە تیگەیشتنی نەرەستو لە کۆینونیا پۆلیتیکە، پێداویستەکانی تاک لە بەرامبەر کۆمەڵگای سیاسیدا کەمن، چونکە هۆگریەکان و حەزەکان و عەقل و بیرى مرۆڤ بە شێوەی سروشتی دەبێتە هۆی سەرھەڵدانی کۆمەڵگایەکی سیاسی. بەلام کاتێک کە تاکەکان بەشێوەی نازادانە و وشیارانە کۆمەڵگایەکی

دهستکرد بونیات دهنن، لهو حالته تدا نهوان له پيداويستيه کانی سهر به خؤ لهو کؤمه لگايه ش که لک وهرده گرن. رازی بوونی تاکه کان نهو گرن گيهی ههيه که توانایی کهسانیک دهرده خات که رازی ده بن. له تيؤره کانی گريهستی کؤمه لايه تيدا تاک تايه قه نديسه کی عه قلائی ههيه و ده توانيت پهی بهو پرسيه بهریت که نه گهر ياسا باوه کان نه بن، پهيوه نديی نيوان مروشه کان لاواز ده بیت و ناسایش ناميتيت. رازی بوون، دهسه لاتیکي سیاسی و کؤمه لايه تی به تاک ده به خشیت، چونکه وردبینی و یه کسانیی سیاسی پیده به خشیت. لهو ش گرن گتر نهو هیه که، پیکه پتانی کؤمه لگايه کی مه ده نی/سیاسی دهستکرد ده بیت هوی نهو ده تاکانه ی که رازی بوون، تا راده یه ک کؤنرؤ لیان به سهر نهو شته دهسکرده ی خویاندا هه بیت. ههر بۆیه ش ده توانن کؤنرؤ لیان به سهریدا هه بیت چونکه تاک به پیتی یاسای سروشتی، مافی سروشتی خوی ههيه.

بهرمه ندانی گریهستی کؤمه لايه تی گؤرانکاریه کی یاسایی گرن گیان پیک هینا. نهوان مافی سروشتی دهسه لاتیان له دهسه لاتدار وهر گتره وه و مافی سروشتیان به پیتی یاسای سروشتی به تاکه کان به خشی. نهوان نهو مافه سروشتیان به هه تاهه تایی و نه گؤر ده زاین و پیانوابوو که قاییلی راگواست نین. له ههر کؤمه لگا و بارودؤ خیکدا، تاکه کان به هوی مروؤ بوونی خویانه وه نهو مافانه یان هه بوو. نهو کاره پشها تیکي گرن گي بۆ چه مکی کؤمه لگای مه ده نی به دواوه بوو. تاکه کان به دهستی به تاله وه نه ده هاتنه نیر کؤمه لگای مه ده نییه وه، به لکو له گه ل خویان نهو مافانه شیان دینا. یه کیک لهو مافانه، مافی دیاریکردنی شیوازی حکومه تی خوی بوو. به لأم لهو ش گرن گتر، کاتیک حکومه ت پیکهات، نه رکي حاکم نهو بوو که بارودؤخی پیویست بۆ وه دیهاتن و بهرده وامبوونی مافی تاکه کان دابین بکات. له راستیدا، ناماغي گریهستی کؤمه لايه تی، پیکه پتانی کؤمه لگايه ک بوو که تیدا مافه کانی تاک بتوانریت له ریکای به لیتیکي بهرام به ره وه بیاریز ریت و وه دی بیت. بهم جۆره، نهو مافه دهسه لاتی حاکمی سنووردار کرده وه. نه ته نیا نهو ده ولته مه رجداره ی که به پیتی لیکدانه وه ی لۆک له لایم تاکه کانی خاوهن مافه وه پیکد هات، به لکو ده ولته تیکي به هیزیش که به پیتی لیکدانه وه ی هیز، له لایم تاکه کانه وه پیک ده هات، ناستهنگی خویانیان هه بوون. نهو ده ولته تانه له ریکای مافه سروشتیه کانی تاکه کانه وه بهر ته سک ده کرتنه وه. بهواتایه کی دیکه پاراستنی مافی تاکه کان بوو به نه رکي ده ولته ت و بهم جۆره هه نديک ناستهنگی بۆ ده ولته ت دروست کرد.

هەلبەتە ئەو ناستەنگیانە لە تیۆر لۆك دا تۆزىك زیاترن. ناوبراو كەھەر خیرا دواى "راپەڕىنى بەشكۆى" سالى ١٦٨٨، بۆچونەكانى خۆى دەنوسىنەو، مافى جۆراوجۆرى — بۆ وینه مافى خواوەندارىتى و راگواستنى كەلوپەلەكان و مافى نازادى — بۆ تاك دانا. بە برۆاى لۆك تاكەكان، بۆ پاراستن و وەدیهتنانى ئەو مافانە دەچنە نێو كۆمەلگای مەدەنییه. لۆك — دواى ئەویش هێگڵ — لە سەر ئەو باوەڕە بسو كە ئەو مافانە تەنیا لە كۆمەلگایە كدا دەپارێزێن كە ئەو مافانەى بە فەرمى ناسیوه و پشتیوانیەكى یاساییش بۆ ئەوان دا بین بكات. ئەو مافانە لە رێگای گەرەنتیە سیاسى و كۆمەلایەتیە كانهو دەستیان بە پڕۆزىسی ئەخلاقی و یاسایى رادهگات. كەوابوو، دەولەتى جێى پەسندى لۆك ھەر لە ھەمان سەرەتاو دەولەتێكى مەرجدارە.

بەلام تەنانت ھۆزیش بە پێچەوانەى راھە باوەكان، كۆمەلێك ناستەنگى بۆ دەولەت لەبەرچا و گرتوون. ئەگەر وردتر كۆتیبەكەى ئەو بھۆتینەو، دەتوانین ئەو ناستەنگانە دیارى بكەین. بە برۆاى ھۆز، تاك لە دوو بواردا مافى ھەبە كە دەولەت دەبێ رێزبان لى بگرت. یەكێكىیان ئەو ھەبە كە دەولەت ناتوانیت مافى ژبانى تاك پێشیل بكات. ھۆز دەنوسیت: "ناكامى ملکہچی، پاراستنە" (٧٣، ل ٢١٢). بە برۆاى ھۆز، مافى ژبان تەنەنیا مافى زیندوو مانەو بەلكو مافى دەست پێراگەیشیت بە نامرازەكانى دا بینكردنى بژێو لەوانە دەست پێراگەیشیت بە مەوادى خۆراكى و ئاو و دەواو دەرمانىش دەگرتەو.

ئەگەر حاكم بە كەسیك — ھەرچەندە بە شێو ھەبەكى دادوەرەنەش سزا درا بیت — فەرمانى ئەو بەدات كە خۆى بكوژیت، یان خۆى بریندار و نوقسان بكات، یان لە بەرامبەر پەلامار و زیانى ئەوانیتردا خۆراگرى نەكات، یان لە خواردن، ھەوا، دەوا و دەرمان و بیان ھەرشتیكى دیکە كە بۆ زیندوو مانەو پێویستە، خۆى ببوژیت، ئەو تاكە دیسانەو مافى سەرپێچى ھەبە. ئەگەر تاكێك سەبارەت بە تاوانێك كە تووشى بوو، لە لایەن حاكم یان نوێنەرى ئەو ھەبە لێپێچینەو ھەبە لەگەڵدا بكریت، ئەو تاكە بە بى دلتیابوون لە عەفو و بەخشش ناچار نییە دان بە تاوانەكەى خۆیدا بنیت، چونكە ناكړى ھېچ كەسیك... بە رێككەوتن و بەلێندن رازى بەو بەكەى كە خۆى تاوانبار بكات. (ھەمان سەرچاوە، ل ١٠٩-٢٠٩).

ئەو مافە تاییەتیە، ناستەنگى ئەمرى یان پۆزەتیف بۆ دەسلەلتى حاكم بیت دینیت. بە برۆاى ھۆز، تاكەكان مافێكى نگەتیفشیان ھەبە، یانى ئەو مافانەى كە لە كاتى بێدەنگ بوونى یاسادا بەتاك دەدرێن: "نازادیەكانى دیکە پەيوەندیان بە بێدەنگى یاساوە

ههيه. لهو بوارانه دا كه حاكم هيچ ياساياه كي ديارى نه كړدوه، تاك سهرهسته لهوې كه چى پى خوش بوو بېكات" (همان سهرچاوه، ل ۲۱۱). له هه مووانيش گړنگر نهو هيه كه به برواى هوز، گوپرايه ليش سنوورتيكى ههيه: "گوپرايه لى پيره وان بؤ حاكم ته نيا تا كاتيك دريژه دهبى كه هيشتا حاكم هيزى پيوستى بؤ پاراستنى پيره وانى خوى ههيه، چونكه تاكه كان به شيوهى سروشتى مافى نهو هيان ههيه كه پاريزگارى له خويان بكن و كاتيك كه هيچكسى ديكه ناتوانيت پاريزگاريان لى بكات، نهو مافه به هيچ به لى و گريهستىك به كه سانى ديكه ناسپترديت" (همان سهرچاوه، ل ۲۱۲).

كين ده لىت، "به دلنبايه موه هوز لايه نگرى به كار هيتنانى سهره پرايه نهى ده سلات نه بو، به برواى نهو حاكم هه ميشه ده بى ده سلاتى خوى به پتى (ياسا سروشتى) ه گشتيه كان به كار بيتى، نهو ياسا يانهى كه پيشل كړدى ژيان و نه ستاندنه وى نامرازه كانى دا بين كړدى بريوى ژيان تاوانبار ده كمن. وه نهو هه راشته كه هوز پيداگرى له سهر بوارتيكى تايه تي له نيو كومه لگاي مده نيدا كرد، چوارچيوه يه كه تاكه كان تيدا ده توان هه نديك له نازاديه نيگه تيفه كان له ويدا به كړدوه ده ريبنن. " (۸۳، ل ۳۸). سهره پراى نهو ليكدانه وانه، كين بهو ناكامه ده گات كه نهو ناستهنگاي ده سلات، زياتر شتيكى رواله تين نهك راشته قينه. به برواى كين، هوز دلى به ده وله تيكي ناسايشى خوش كړدوه.

كين به هايه كي نهو تو بو ناستهنگانه نادات كه بنه ماي گريه ستي كومه لايه تي و ياسا سروشتيه كان بؤ "مروفي ده سكرد" پتيكى دينن. له لايه كه وه ده كرى بگوتريت كه چونكه تاكه كان بؤ پيكهيتانى ده وله تيك له دورى يه كترى كو ده بنه وه، خودى شو كاره نيشانهى كومه لىك چاره پروانى تايه ته سهارهت به نهركه كانى حاكم. له روانگه ي بيرمندانى گريه ستي كومه لايه تيه وه، نهركى حاكم پيكهيتانى كه شتيكى ياسامه نده بؤ وه ديهيتانى راشته قينه مافه سروشتيه كان. نيستا لهو رووه وه كه نهو مافانه نهو هنده گړنگن كه تاكه كان بؤ وه ديهاتيان چاوپوشى له نازاديه كانى ديكه يان ده كمن كه له دؤخى سروشتيدا هه يانبوه، كه و ابو حاكم ده بى ريز لهو مافانه بگريت. نهو مافانه له پيشه وهى ده وله تن و همر له بهر نهو هويه ده بى ريزيان لى بگريت. وه نهگر ده سترى بگريته سهر نهو مافانه، ده كرى نهوان له دژى ده ولت به كار بريت. له راستيدا مافه كانى تاك بوونه ته نهركى حاكم و ده سلاتى حاكم بهرته سك ده كنه موه. ده وله تي پاريزراوى هوز به هيچ شيوه يه كه ده وله تيكي سهره پرايه نيه، به لكو ده وله تيكي سنوورداره.

ناوېته كړدنی كۆمه‌لگای مه‌ده‌نی و كۆمه‌لگای سیاسي له تیوره‌كانی گړتیه‌ستی
 كۆمه‌لایه‌تیدا به ناشكرا ده‌بیندړی، چونكه كۆمه‌لگای مه‌ده‌نی و كۆمه‌لگای سیاسي
 ه‌ردووکیان له لایه‌نی به‌رامبه‌ری دؤخی سروشتیدان و كۆمه‌لگای مه‌ده‌نیش له به‌رامبه‌ر
 كۆمه‌لگای سیاسیدا نییبه، به‌لكو له‌گه‌لېشی ده‌گونجیت. له‌و تیوره‌انه‌دا، جیاكړدنه‌و‌ی
 كۆمه‌لگای مه‌ده‌نی له كۆمه‌لگای سیاسي، شتوازیكي راشكاوانه‌ی نییبه، چونكه تاك مافی
 سه‌ربه‌خو له حاكمی ه‌میه. تاكي خاوه‌ن ماف له‌كه‌شيكدا به‌سه‌ر ده‌بات كه تا راده‌يك
 سه‌ربه‌خو له ده‌سه‌لاتی سیاسیه. نه‌و كه‌شه، كۆمه‌لگای مه‌ده‌نییبه. ناشكرايه كه به‌چ
 شتوه‌یه‌كه ده‌سه‌لاتی سیاسي له‌ بواری مه‌ده‌نی كه‌كه‌شی تاییه‌تی نه‌و مافانه‌یه، جیا
 ده‌بیته‌وه. نه‌و شته‌ی كه له‌ نیوان دؤخی سروشتی، پټكه‌پټنای كۆمه‌لگای مه‌ده‌نی و
 كۆمه‌لگای سیاسي، و جیاكړدنه‌و‌ی لاوه‌کی یان به‌ ناماژه‌ی كۆمه‌لگای مه‌ده‌نی له
 كۆمه‌لگای سیاسي، په‌یوه‌ندییه‌كه داده‌مه‌زرتیت، چه‌مکی مافه سروشتیه ه‌تاه‌تایه‌كان و
 نه‌و مافانه‌ن كه قابیلی نه‌ستاندنه‌وه نین. له‌ ناكامدا كۆمه‌لگای سیاسي له‌ لایه‌ن كۆمه‌لگای
 مه‌ده‌نییوه به‌رته‌سك ده‌كریته‌وه. كۆمه‌لگای مه‌ده‌نی كه‌شی هاوولاتیانی خاوه‌ن مافه. به‌م
 جوړه، وینا كړدنی دؤخی سروشتی كه ه‌له‌قولاوی زه‌ینی بیرمه‌ندانی گړتیه‌ستی كۆمه‌لایه‌تی
 بوو، دوو رؤلی گټړا: له‌ لایه‌كه‌وه پټویستی ه‌ب‌وونی حاكمیكي به‌هیزی پاساو كړد و له
 لایه‌کی ديكه‌شه‌وه له‌ ریگای مافه سروشتیه‌كانه‌وه، ه‌ندیک ناسته‌نگی بؤ نه‌و حاكمه به‌هیزه
 پټكه‌پټنا.

ه‌رچه‌نده ناكړی به‌ ته‌واوه‌تی بیرمه‌ندانی گړتیه‌ستی كۆمه‌لایه‌تی وه‌كه بیرمه‌ندانی
 كۆمه‌لگای مه‌ده‌نی ه‌دژمار بكرین، به‌لام ناوه‌رؤکی زؤریه‌ی فؤرمه لیبرالیه‌كانی دواتر له‌ مه‌ر
 كۆمه‌لگای مه‌ده‌نی، به‌ شتوه‌یه‌کی سه‌ره‌تایی له‌ تیوره‌كانی گړتیه‌ستی كۆمه‌لایه‌تیدا به‌رچاو
 ده‌كه‌ون. یه‌كیک له‌و ناوه‌رؤكانه، چه‌مکی تاكینکی خؤیسته كه به‌شوین به‌رژه‌وه‌ندییه‌كانی
 خؤیدا ده‌گه‌ریت. له‌ راستیدا مك‌ فرسون له‌ سه‌ر نه‌و باوه‌رپه‌یه كه هؤیز یه‌كه‌مین و دیارترین
 وته‌بیژي تاكه‌گه‌راییی نو‌ی بووه (۱۰۷). و تاكه‌گه‌رایي شتیک بوو كه بوو به‌ پټش گریانه‌ی
 بنه‌رپه‌تیی نه‌ندیشه‌ی كۆمه‌لگای مه‌ده‌نی، چونكه چه‌مك، سه‌ربه‌خوی، و بالا‌ده‌ستی تاكي
 عه‌قلانی و بیرمه‌ندن كه بنه‌مای داخوازیه‌كانی سه‌ربه‌خویون له‌ ده‌وله‌تیان پټك دینا.

ناوه‌رؤكینکی ديكی، نه‌و نه‌ندیشه‌یه بوو كه تاك مافینکی ه‌میه كه نه‌و مافه ه‌م له
 پټشه‌وه و ه‌میش سه‌ربه‌خو له‌ ده‌وله‌ته. لیره‌دا گرن‌گترین پرس، نه‌ندیشه‌ی پیروزی

خاوەندارێتی تایبەت بوو کە لۆك ناماژەى پێكردبوو. لە راستیدا لۆك پرسیەكى هێنايه ئاراوه کە بوو بە یەكێك لە بنەما سەرەکییەکانى لیبرالیزم: پێكهاى هەرچەشنە ئازادییەك لە مافى خاوەندارێتى و راگواستنى نامرازەکانەوه پێك دێت. مافى خاوەندارێتى لە گەل ئازادى یەكسان بووه و لە راستیدا بوو بە پێكهاى هەرچەشنە مافێك.

سێیەمین ناوەرۆکیك کە بیرمەندانى گرتیبەستى کۆمەڵایەتى بە ئەندێشەى کۆمەڵگای مەدەنیانەوه زیاد کرد، ئەو ئەندێشەیه بوو کە پەيوەندى تاکەکان لە گەل یەكترى و پەيوەندى تاکەکان لە گەل دەولەت، پەيوەندى گرتیبەستى. ئەوان شتێوە کارێکیان بۆ پێکەوه هەلکردنى کۆمەڵایەتى نێوان تاکەکان و نێوان تاک و دەولەتدا پێشکەش کرد.

چوارەمین یارمەتیی بیرمەندانى گرتیبەستى کۆمەڵایەتیش هێنانەئارای چەمكى حکومەتێكى سنووردار بوو، حکومەتێك کە لە لایەکەوه بەو کارە بەرتەسک دەکرایەوه کە خولقێنەرى دەستى مرۆڤ بوو و لە لایەكى دیکەشەوه بەهۆى ئەوەکە نەركى سەرەكى ئەو پاراستنى مافێك بوو کە تاک ئەوانى لە دۆخى سروشتییەوه لە گەل خۆى هێنابوو. بیرمەندانى سەرەتای مۆدێرنیتى لە لایەکەوه بە کردنى تاک بە گرنگترین توخمى گوتارى سیاسى و لە لایەكى دیکەشەوه بە هێنانەئارای ئەو ئەندێشە کە چوارچێوەى مەدەنى مەلەبەندى هاوولاتیانى خاوەن مافە، چوارچێوەى پێوستى بۆ گوتاریك داين کرد کە پێشیتىیهكى بۆ تاک داناوه و باوەرى بە توانایى ئەو لەمەر ديارىکردنى چارەنوسى خۆى هەبوو. تیۆر سیاسى لە فۆرمى نوێخوازانەى ئەودا چەمكى دەولەتى وەك خاوەنى هەموو مافەکان رەتکردەوه و ئەو مافانەى راگوێزى تاک کردەوه و بیرمەندانى گرتیبەستى کۆمەڵایەتى یەكەمین بنەماى ئەو فۆرمانەیان دەرخواست.

سەرەرای ئەوەش، تیۆرى بناغەدارپێزەرانى گرتیبەستى کۆمەڵایەتى لە بوارى میژووویەوه کۆمەڵێك کەموکۆپى هەیه. هۆز و لۆك لە جیاتى تیۆرى یاسای خاوەندى زان، تیۆرى یاسای سروشتیان هێنايه ئاراوه، بەلام تاكى حاکم لە چەقى تیۆرەکەى ئەواندا مایەوه. بە برۆای ئەوان کۆمەڵگا توانای بەرپێوەبردنى خۆى نەبوو و لە راستیدا سەرەلەدان و مانەوهى کۆمەڵگا بەستراپووهوه بە لقیاتان و حاکمەوه. بیرمەندانى گرتیبەستى کۆمەڵایەتى بەناشکرا لە مەر توانایى خۆبەرپێوەبەرى کۆمەڵگا رەشبین بوون. لە راستیدا، پێوستى هەبوونى دەولەتێك وەك دەسلەتێكى سیاسى رێکخراو، لە رەخنەى قولی کۆمەڵگاوه سەرچاوه دەگرێت. بە بى هەبوونى حاکمێكى بەهێز، کۆمەڵگا تووشى بشێوى و کێشەکیش دەبێت. تاکەکانى ئەو

كۆمەلگايە پەپرەۋى گەلەلەيەكى خودسازى بەربلاۋ بە واتا ھىگلىكەي — يانى تېپەرىن لە بەرژەۋەندىيە بەرتەسكەكان بەرەۋىلەي بەرژەۋەندىيە گىشتىيەكان — نىن. "ھۆيز... ھىچ چەشنە چاۋەروانىيەكى ئەخلاقى يان عەقلاڭنى گەۋرەي لە مەپ كەلك ۋەرگرتنى تاكەكان لە ئازادىي خۇيان لە زەيندا نەبوو" (٥٢، ٤٤). بىرمەندانى گرىبەستى كۆمەلەيەتى، تاكى گۆشەگىريان ھىنايە ناو كۆمەلگاۋە، بەلام واتادان سەبارەت بەو گەلەلەيە يانى سەبارەت بەتوانايى و ناوەرۆكى خودى كۆمەلگا بە لىبرالەكانى دواتر سېتىدرا.

ھەرچەندە بىرمەندانى گرىبەستى كۆمەلەيەتى ناساندنىكى عەقلاڭنى و رازىكەرەنەيان سەبارەت بە دەۋلەت و كۆمەلگا ھىنايە ئاراۋە، بەلام ھەولەكانى ئەوان تايىبەقەندىيەكى تاكەكەسى ھەبوو. دەكرى چۆنىەتى پىنناسەكردنى ياساى سروشتى و مافە سروشتىيەكان بە يەكەمىن وگرنىگىرپرس لە تىۋرەكانى گرىبەستى كۆمەلەيەتيدا بزانىن. بە پرواى ھۆيز و لۆك، مافە سروشتىيەكان لە ياسا سروشتىيەكانەۋە سەرچاۋەيان دەگرت. و بە پىتى لىكندانەۋەي ژمارەيەك كەسى ۋەك جان دان (٤٠)، بە پرواى لۆك، ئەو ياسا سروشتىيە جىلوۋەيەك لە زاتى خواۋەندى بوو. جان گرى بە قىۋلگەردنى ئەو راقەمىيە دەنوۋسىت:

بەپرواى لۆك، مافە سروشتىيەكان گەرەنتى بارودۆخىك دەكەن كە بە پىتى ياسا سروشتىيەكان بۆ پاراستنى ژيانغان پىتۋىستىمان پىتيانە. بە پىتى ئەو ياسايانە، ئىمە مافى ئازادى و خواۋەندارىتسىمان ھەيە و ھىچ كەس ناتوانى پىتۋىليان بىكات، بەلام چۈنكە ئىمە سەر بەخواین، ئىمە ناتوانىن بەتەۋاۋەتى و بۆ ھەمىشە دەستبەردارى ئازادى و خواۋەندارىتى خۇمان بىن... يان بە خۇكۈشتى كۆتايى بە ژيانغان بىنن... ئەو دەزگا فىكرىيە كە تىيدا مافە لىبرالەكانى خواۋەندارىتى لە چوارچىۋەي خواناسىي مەسىحيدا رەۋاىي پىدەدرىت، لە بەرىتانيا ھەتا سى سەدە دواى بلاۋىۋونەۋەي بەرھەمە سىياسىيە سەرەككىيەكانى لۆك، ناۋىتەي لىبرالىزم بوو (٦٠، ١٢).

بىرمەندانى ياساى سروشتى لە سەر ئەو باۋەرە بوون كە بەو ئەندىشەۋە دەكرى بەرامبەركى لەگەل پاشايەتتى رەھادا بىكرىت كە تاكەكان بە پىتى ياساى سروشتى مافى تايىبەت بەخۇيان ھەيە، و ئەو ياسا سروشتىيە لانىكەم بە پرواى لۆك، شتىكى خوايى بوون. بەلام بىرمەندانى ياساى سروشتى ئەو ياسايانەيان بە شتىكى "بەلگەنەۋىست و سەلمىتراۋ" دەزانىن. ئەو ياسايە تايىبەت بە كۆمەلگايەكى تايىبەتى نەبوو و بەشىك لە مەۋقايەتى ھەر تاكىك بوو. رەۋاىي بوونى چەمكى ياساى سروشتى لە ئىمانىتىكى بى ئەملا و ئەۋلا بە چەشنە فىرخوازىيەكى

نامیژوویی سەبارەت بە یاساکانی سروشت سەرچاوە دەگرێت. چەمکەکانی یاسا و مافەکان، چەمکێکی دڵخوازان، چونکە خولقاوی زەینەکانن.

تیۆرەکانی گرێبەستی کۆمەڵایەتی لە لایەکی دیکەشمووە تایبەتەندێیەکی تایبەت و دڵخوازانەیان هەبوو. پێویستی هەبوونی کۆمەڵگای مەدەنی و دەوڵەت لە گریانە و تێگەیشتنێکی تیۆری لە ناخی مەزۆفەووە سەرچاوەی دەگرت و ئەو تێگەیشتنە لە تیۆرەکەمە بۆ تیۆرەکی دیکە جیاوازی هەبوو. باوەڕ بە بنەچەیی خواوەندیی ئەو یاسایە و باوەڕ بە کۆمەڵگا و دەوڵەتێکی دەستکرد و خۆکرد، ماوەیەک دواتر سەبارەت بە گەشەیی کۆمەڵگا مەزۆفایەتیەکان جێگاکی خۆی بە ناساندنە "زانستی" یەکان بەخشی و "زانست" جێگای فەلسەفەی تیۆری گرتەووە کە تێیدا چەمکی یاسای هەتاهەتایی و نەگۆڕی خواپی جێگای نەبوو.

سەرەنجام ئەو لێکدانەووە تایبەتە لەمەر پێکھاتەیی دەوڵەت و پێکھاتەیی کۆمەڵگا نەتەنیا تێگەیشتنێکی تاکەکەسی و دڵخوازانە بەلکو نامیژوویی بوو. ئەو تێگەیشتنە لەو رووەوە نامیژوویی بوو کە ئەو دەوڵەت و کۆمەڵگایە پێک دەهات، لە بوارێ زەمەن و جێگاوشوینەووە جێگاکی دیاری نەبوو. دەرخیستی میژوویی دەوڵەت و کۆمەڵگای مەدەنی، پێویستی بە تێگەیشتنێکی وردتر هەبوو، ئەو تێگەیشتنە کە لە بوارێ میژووییەووە بتوانێت دەوڵەتەکان لە هەناوی کۆمەڵگاکاندا جێ بکاتەووە. ئەو تێگەیشتنە بۆ تاوتوێکردنی گەشەیی کۆمەڵگا و دەوڵەتە جۆراوجۆرەکان و دەرخیستی جیاوازیەکانیان پێویست بوو. ئەو تێگەیشتنە کە هەم وردتر بوو و هەمیش سەرئەجی لایەنە میژووییەکەشی دەدا، لە لایەن ئابووری سیاسی کلاسیکەووە هاتە ئاراووە. هەربەوچەشەنی کە دواتر دەبیینن، ئابووری سیاسی کلاسیک، زانستی لە جیاتیی فەلسەفەی تیۆر، ئەندێشەی خۆیەرپۆیەری کۆمەڵگای لە جیاتیی ئەندێشەی پێکھاتەیی کۆمەڵگا لە لایەن دەوڵەت، و ئەندێشەی پەییوەندی مافەکانی تاک بە رادەیی گەشەیی میژوویی کۆمەڵگای لە جیاتیی ئەندێشەی پەییوەندی مافەکانی تاک بە یاسایەکی سروشتیی هەتاهەتایی و جیهانی دانا.

ئابووریسی سیاسیی کلاسیک و کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی:

ریبازی ئابووریسی سیاسیی کلاسیک که له سه‌ده‌ی هه‌ژده‌دا سه‌ریه‌له‌دا،^{٢٦} به‌ره‌مه‌ی سه‌رده‌می رۆشنه‌گه‌ری بوو و هه‌ر له به‌ر نه‌و هۆیه سه‌رجه‌م پیتاسه باوه‌کانی سه‌باره‌ت به ده‌وله‌ت و کۆمه‌لگای تووشی ململانی کرد. کلارک ده‌لێت:

"بزوتنه‌وه‌ی رۆشنه‌گه‌ری" راشکاوانه بنه‌ما بنه‌ره‌په‌یه‌کانی ره‌وایی سیاسیی و شه‌خلاق‌ی له سیسته‌می ره‌ه‌ادا برده ژێر په‌سه‌ره‌وه. (بزوتنه‌وه‌ی رۆشنه‌گه‌ری) له جیاتی خواوه‌ند، عه‌قل و سروشتی وه‌ک بنه‌مای ریتۆئیکه‌ری سیسته‌می شه‌خلاق‌ی و کۆمه‌لایه‌تی و سیاسیی له قه‌لهم داوه، له جیاتی په‌یامی نیلاهی، لیکۆئینه‌وه‌ی زانستی به سه‌رچاوه‌ی راسته‌یه‌کان زانیوه و له جیاتی قه‌شه، فه‌یله‌سوف و بیرمه‌نده‌کانی به سه‌رچاوه‌ی دیاریکردنی راستی و ناراستی دانا (٢٨، ١٤٤).

بزوتنه‌وه‌ی رۆشنه‌گه‌ری به نیمان به عه‌قلی مرۆڤ و به پشت به‌ست به یاسامه‌ندیی جیهانیی کۆمه‌لایه‌تی هه‌روه‌ک جیهانی فیزیکی، ژبانی کۆمه‌لایه‌تی به شتیکی سه‌ربه‌خۆ له زه‌ین و نه‌ندیشه‌ی مرۆڤ هێنايه نه‌ژمار. به بروای بیرمه‌ندان: رۆشنه‌گه‌ری، نه‌رکی زانست و مه‌عریفه، ناسینی ژبانی کۆمه‌لایه‌تی بوو له رینگای عه‌قلی مرۆڤه‌وه. ده‌سه‌راگه‌یشت به ناسین و زانستی جێی باوه‌پیش بۆیه مه‌یسه‌ر بوو چونکه جیهان یاسامه‌ند بوو. هۆکاری هه‌بوونی زانستی کۆمه‌لایه‌تی، دۆزینه‌وه‌ی نه‌و یاسایانه بوو. زانسته نوێه‌کان تا راده‌یه‌کی زۆر به شوێن دۆزینه‌وه‌ی نه‌یینه‌ی بنه‌ره‌په‌یه‌کانی پشته‌وه‌ی دیاره رواله‌تیه‌که‌نه‌وه بوون. له زانسته نوێه‌کاندا هه‌ولێکی زۆر بۆ دۆزینه‌وه‌ی شتیه‌کاره ئالۆز و پێداچوونه‌وه‌کانی نه‌م نه‌رکه به‌پێوه چوو و چونکه ناسینه‌که مه‌یسه‌ر بوو، ده‌سه‌راگه‌یشت به زانستیکی پرپایه‌خیش که توانایی رافه و پیش بینی وردی هه‌یه‌ت، هه‌ر به‌و راده‌یه مه‌یسه‌ر بوو. به‌و پێیه، زانستی کۆمه‌لایه‌تی نوێ به یارمه‌تی نه‌و ئامرازه نوێانه‌ی پێداچوونه‌وه ده‌یان توانی ده‌ست به‌ده‌نه رافه و پێداچوونه‌وه‌ی میژوو و ره‌وتی گرینه‌یی کۆمه‌لگای مرۆڤایه‌تی پیش بینی بکه‌ن.

٢٦- ریبازی ئابووریسی سیاسیی کلاسیک که له به‌ره‌مه‌یه‌کانی ئادام فرگۆسن (١٨١٦-١٧٢٣)، ئادام سمیت (١٧٩٠-١٧٢٣)، ژان - بابتیست (١٨٣٢-١٧٦٧)، مالتوس (١٨٣٤-١٧٦٦)، بنتام (١٨٣٢-١٧٤٨)، ریکاردۆ (١٨٢٣-١٧٧٢)، جیمز میل (١٨٣٦-١٧٧٣) و جۆن ستيوارت میل (١٨٧٣-١٨٠٦) یاسکراوه.

به پيچموانه‌ی فلسفه‌ی تيوري، نابوروي سياسي بانگه‌شەي به‌زانستی بوونی خۆی ده‌کرد. نابوروي سياسي تيگه‌يشتنیکی ميژووي وردی له جياتی تيگه‌يشتنه باوه‌کان سه‌بارهت به سه‌رچاوه‌ی ده‌ولت و کۆمه‌لگاكان هيتايه ناراوه. نهو تيگه‌يشتنه نيتر پيويستی به گرمانه‌کان يان بهو نه‌نديشه‌يه نه‌بوو که ياسايه‌کی سروشتی جيهانگيري له ته‌واوی قوناغه‌کانی ميژوودا و به سه‌ر ته‌واوی مرۆفه‌كانه‌وه حاکم ده‌کرد. نهو تيگه‌يشتنه ده‌يتوانی ده‌ست بداته رافه، پيش بينی، و دیاريکردنی کۆمه‌لگایه‌کی دلخواز به پيی نهو بنه‌مايانه‌ی که زیاتر سه‌رئهی لایه‌نی ميژووييان ده‌دا.

نابوريناسانی سياسي کلاسیک له ژيتر کاریگه‌ری بۆچوونی رۆشنییدا، گۆرانیکی به‌رچاويان له شتوازانسی يان شتوازی ناسینی کۆمه‌لگاكاندا دروست کرد. تيگه‌يشتنی نهو نابوريناسانه، پوخته‌ی تيگه‌يشتنیکی نوێخوازانه بوو که به پيی نهو، کۆمه‌لگا مرۆفایه‌تیه‌کان به پيی نهو ياسا بنه‌ره‌تيانه‌وه به‌ره‌وپيش ده‌چن که سه‌ره‌خۆ له ويست و نیراده‌ی مرۆف. نهو نابوريناسانه له سه‌ر نهو باوه‌ره‌ بوون که رووداوه ميژووييه‌کان نه به‌ره‌می ياساکانی خواوه‌ندین و نه به‌ره‌می ناماڤه مرۆفایه‌تیه‌کانیشن. نادام فرگسۆن ده‌یگوت: "نه‌نانهت له سه‌رده‌می رۆشنگه‌ريدا، جوجۆلی هه‌ر کۆمه‌لگایه‌ک، هه‌ر به يه‌ک راده هاوکاته له‌گه‌ڵ بێ ناگایی له داهااتوو و نه‌ته‌وه‌کان به‌شیوه‌یه‌کی نه‌خوازراو ریکه‌خراوتیک داده‌مه‌زريتین که له راستیدا به‌ره‌نجامی کاری مرۆف بووه، به‌لام به‌ره‌می هه‌یچ گه‌ل‌ئه‌یه‌کی مرۆفانه‌ی له‌پيشدادا‌پۆتراو نییه" (٤٦، ١٢٢ل). نه‌رکی زانستی کۆمه‌ل‌ئه‌یه‌تی، دۆزینه‌وه‌ی ياساکانی زāl به‌سه‌ر گه‌شه‌ی کۆمه‌لگا مرۆيه‌کاندا بوو.

گه‌رپان به‌دوای نهو ياسايانه‌دا بووه هۆی نه‌وه‌ی نابوريناسانی سياسي نه‌ریتی، روو بکه‌نه تيگه‌يشتنی ماتريالیزمی ميژوويی. به پيی نهو ريبازه، کۆمه‌لگاكان لهو رینگایه‌وه که، ميک (١٢٥) به "چوار قوناغ"ی گه‌شه‌ی (راوچيتی، ناژه‌لداری، کشتوکالی و بازرگانی) ناوی ده‌برد، به‌ره‌و پيشکه‌وتن و پيگه‌يشتن ده‌چوون. کۆمه‌لگای بازرگانی، هيمای دوايه‌ن يان پيگه‌يشتوترين قوناغی گه‌شه‌ی مرۆف بوو. هۆکاری تپه‌رپن له قوناغیه‌که‌وه بۆ قوناغیه‌کی ديه‌که ده‌بوايه له گۆرپانکاریه‌ مادديه‌کاندا بدۆزینه‌وه، چونکه هه‌ر قوناغیه‌ک ده‌بووه هۆی سه‌ره‌له‌دانای دابه‌شکردنی کارتيکی ئالۆز که پيشکه‌وتن و هه‌لا‌واردنی کۆمه‌ل‌ئه‌یه‌تی ليه‌ده‌که‌وته‌وه. نه‌وه‌ش زنده‌کاره‌کانی کۆمه‌لگای ده‌برده سه‌ر و رینگای چوون به‌ئاراسته‌ی قوناغیه‌کی پيشکه‌وتوتري خوش ده‌کرد.

شیوازی بەرھەمھێنان نەتەنیا گرنگترین ھۆکاری دیاریکەری ھەموو قۇناغەکانی گەشەیی کۆمەلگا بوو، بەلکو وەك ھۆکاری دیاریکەری خاوەندارێتی، حکومەت، بنەما نەخلاقەکان، و دامەزرێوە کۆمەلایەتی و سیاسییەکانیش ھەژمار دەکرا. رێنخراوی ماددی کۆمەلگا واتە چۆنیەتی بەرھەمھێنان و گۆڕینەو و دابەشکردنی کالاکان لە کۆمەلگادا، بوو ھۆی سەرھەڵدانی فۆرمە کۆمەلایەتی و بنەما نەخلاقە گونجاو و تەواوکەرەکانیش. ھەربۆیە، تێگەشتنی ماتریالیستی یان مادەخوێزانە لە میژوو بۆ ناسینی ژيانی کۆمەلایەتی و دەسکەوتەکانی لە بوارەکانی نەخلاق، کۆمەلایەتی، کلتوری و پێشکەوتندا پێویست بوو. بەواتایەکی دیکە، ھەر قۇناغێک لە گەشەیی کۆمەلگایەك دەکری بە پێی چۆنیەتی رێنخستنی سیستەمی بەرھەمھێنان و دابەشکردنی ئەو کۆمەلگایە بناسریتەو و ھەلسەنگیندریت.

ئێستا، ئەگەر کۆمەلگاکان قۇناغێک لە بەرھەمھێنچوونی نابووری، کۆمەلایەتی و نەخلاقیان وەپشت سەر ناو و ھەرکام لەم قۇناغانەش پێشکەوتوو تر لە قۇناغەکانی پێشوون، کەوابوو دەکری کۆمەلگاکان بە پێی قۇناغێک کە تێیدا، پۆلێن بەندی بکری. نابووری سیاسی کلاسیک وەك تێگەشتنێکی نوێ لە کۆمەلگا نەتەنیا زانستییکی سەبارەت بە کۆمەلگا پێک ھێنا، بەلکو شیمانەیی ئەوێش دەکرا کە ئەم زانستە فۆرمە جیھانگیرەکانیشی پێک ھێناون. عەقل، پێشکەوتنی ماددی، و پێشکەوتنی نەخلاق پۆلێنەندی کراون و تەواوی ئەو پێوەرانە لە چەمکی کۆمەلگای مەدەنییدا کۆ دەبنەو. بەواتایەکی دیکە، چەمکی کۆمەلگای مەدەنی، بوو بە پێوانەیەك بۆ ھەلسەنگاندنی رادەی پێشکەوتنی کۆمەلگای مەدەنی و کەسانی وەك ئادام فرگسۆن بەو ئاکامە گەشتن کە کۆمەلگا پێشکەوتووێکان، خاوەنی کۆمەلگای مەدەنین بەلام کۆمەلگا بەرایەکان لێی بێھەری.

لێرەدا وەرچەر خانئێکی میژوویی سەرئێراکێش بەرچاو دەکەوێت. کۆمەلگای مەدەنی ئێتر خاڵی بەرامبەر دۆخی سروشتی نییە (بەو چەشنێ کە بیرمەندانێ گریبەستی کۆمەلایەتی وێنایان دەکرد) بەلکو خاڵی بەرامبەری سەرەپۆیی خۆرھەلاتی و خۆرئاوایی و فیۆدالیزم یان دەرەبەگایەتیە. کۆمەلگا بەرایەکان لە ژێر سەرۆکی سەرەپۆکان دابوو، بەلام کۆمەلگا مەدەنییەکان کەشیك بۆ مەملەتی ئازاد و ھاوکاری ناستیخوێزانە کۆمەلایەتی دەپەخسێن. بە پێوی ئارەزایانی نابووری سیاسی کلاسیک، کۆمەلگا پێشکەوتووێکان ئەو بەشە لە کۆمەلگا خۆرئاواییەکان بوون کە گەشتبوونە قۇناغی گەشەیی بازرگانێ.

بەم پىتە، بە پىچىمانەى بۆچۈنى دامەزىتىرەنى تىۋرى گىرەستى كۆمەلەيتى، ئابورىناسانى سىياسىي كلاسىك، كۆمەلگەى مەدەنىيان بە دىاردەيەكى دەستىرد نەدەزانى و لە سەرئەمى باۋەرە بوون كە گەشە و بەرەپىشچۈنى كۆمەلگەكان دەپتە ھۆى سەرھەلەلەنى كۆمەلگەيەكى بازىرگەنى. لە راستىدا، بە برواى ئەوان، كۆمەلگەى مەدەنى دواين و پىشكەموتوتىرەن قۇناغى مېژو و باسى قۇناغىكى بانىر لە گەشە و بەرەپىشچۈنى دەكرد. بۆ غومونە، فرگسۆن لە كىتەبەكى خۇيدا سەبارەت بە مېژووى كۆمەلگەى مەدەنى، گەشەى كۆمەلگەى لە فۆرمە خاۋ و بەرايەكانى پىشكەمە ھەلەكردنى مەۋقەكانمە بۆ قۇناغىكى بانىرى گەشەكردن، تاۋتوى كەردە. فرگسۆن ئەمە بەلگەمەند دەكات كە كۆمەلگەى مەدەنى لە گەل پىشكەموتە ئەخلاقى و كەلتورىەكان، دابەشكردنى كار بەشىۋەيەكى ئالۋز، پابەندىبۈنى حەكمەت بە ياسا، و چەشنىك زىندۈۋىەتى گەشى ھاۋپتە. ئادام فرگسۆن زۆر بە روۋنى وىنەى كۆمەلگەيەكى بازىرگەنى دەخستە روۋ، ئەمە كۆمەلگەيە ھىماى دواين و پىشكەموتوتىرەن قۇناغى گەشەى مەۋقە بوۋ. بە برواى فرگسۆن "سەرھەلەلەنى حەكمەتى ياسامەند و بەرەپىشچۈنى بازىرگەنى و بەرەمەھىتەنى پىشەى، لە سەرىك دەپتە ھۆى سەرھەلەلەنى ھەمچۆل لە كۆمەلگە مەدەنىيە نۆتەكاندا. لە (سەردەمى جىاۋاز) يەكاندا، چەشنىك زىندۈۋىەتى و (روھى بەرزى داھىنان) بوۋنى ھەيە كە پىشۋوتىر لە (سەردەمى دېندەيى) يان راۋچىتى و (سەردەمى دوۋر لە شارستانەت) يان ئاۋەلەلەرى و كەشتوكالىدا بوۋنى نەمبو" (۸۲، ل ۴۰). رىك لەمە روۋانگەۋىە كە دەكرى لەمە قەسىمەى ماركس تىبگەمەن كە دەلەت: "لە بەرەمەھەكانى ئابورىناسانى سىياسىي كلاسىك دا، سەرمایەدارى تەمىنا خاۋەنى مېژووى رابوردۈۋىە ئەك مېژووى داھاتوۋ. لەمە روۋانگەۋىە، سەرمایەدارى لوۋتەكى ھەمەل و پىشكەموتەكانى مەۋقە بوۋ".

ئەمە تىبگەمەشتە لە مېژوۋ و ئەمە باۋەرە كە كۆمەلگە بە پىتى ياساكان و پەۋسە سەرىەخۇكان لەجۈۋلە دايە، گەلەتە پىشەھاتى قۇلى بۆ رافەكردنى دەۋلەت و كۆمەلگە گەتەۋە. ئەمە تىبگەمەشتە، ھەلاۋاردنى ئابورى و سىياسەت، بالادەستىيە كۆمەلگەى مەدەنى و لە ئاكامدا كەمبۈنەۋەى گەرنىگى سىياسەتى لىكەۋتەۋە. دواتر ئەمە پەرسىە بوۋ بە بىنەماى ناۋەندى زۆرىەك لە تىۋرە لىبەلەكان.

بالادەستىي كۆمەلگاي مەدەنى:

فرگسۇن، ستىوارت و ئادام سىس، گۆرپانىكى گىرگىيان لە پىناسە كىردنى كۆمەلگادا دروست كىرد. ئەگەر بە پىتى رىيازى كلاسىك، بەرەپىشچوون و گەشى كۆمەلگا پەيوەندى بە گۆرپانكارىيەكانى ماسددى ئەوۋە ھەبوۋايە، كەواتە دەبوۋايە لە ئابوورىدا بەشۋىن بونىادەكانى ژيانى كۆمەلەيتىدا بىگەراپىنايە. ئەگەرىش ژيان و فۆرمە كۆمەلەيتىيەكان رەنگدانەۋى ئۆزىكى ئابوورى كۆمەلگا بوۋايەن، كەۋابو دەبوۋايە بۆ ناسىنى كۆمەلگاكان، دەستمان بىدابايە بە تاتوتىكردىنى چالاكىيە ناسىسى يان ئابوورىيەكانىيان. لىئەردا داپراپىتىكى تەۋاۋ لە چەمكى نەرسەستىي كوينونىا پولىتىكىكە بەرچاۋ دەكەۋىت: ئەۋە كۆمەلگاي ئابوورىيە كە دۆخى سىروشتىيى مەۋۇ پىك دىنىت نەك كۆمەلگاي سىاسى. لىئەردا كۆمەلگاي مەدەنى ۋەك چوارچىۋەي بەتالكردەنەۋى داخۋازىيە تايىبەتەكان، دەپتە فۆرمىكى ناسىسى لە ژيانى رۆۋانەي تاك دا. بەۋ پىيە، لە ژيانى تاكەكەسى و كۆمەلەيتىدا، ئابوورى دەكەۋىتە پەلىي يەكەمەۋە و سىياسەتەش لە پەلىي دوۋەمدا جىي دەپتەۋە.

كاتىك دەتۋانەن دەرەك بە ماناي ئەۋ تىگەپىشتەنە بىكەين كە بىزانەن لە چ بارودۇخىكى ماسددىدا ھاتە ئارادە: سەرھەلدانى ئابوورىيى سەرمايەدارى ۋەك چوارچىۋەيەكى پىكەۋە ھەلكردىنى سەربەخۇ. ھەرۋەك كارل پولانى (۱۵۲، ۷۱ل) ناماۋەي پىكردەۋە، شىۋازەكانى پىشۋوى بەرھەمەتتەن، پەپەرەۋى دامەزراۋە ئابوورىيەكان بوون — ھەر لە خىزانەۋە بىگەرە ھەتا دامەزراۋە كۆمەلەيتىيەكانى دىكەي ۋەك كۆمەلگاي ناسىنى يان خۇجىنى. كاتىك كە خىزان، يەكەي سەرەكى بەرھەمەتتەنە، خىزانەش ھىزى كار دابىن دەكات و سەرلەنۋىش بەرھەمە دىنىتەۋە، بەلام ئەۋ ھىزى كارە لە رىنگاي بەھا و فۆرمەكانى خىزانەۋە سىنوردار دەكرىتەۋە. ئامانچەكان و رادەي بەرھەم ھىتانەش لە رىنگاي بەھاكان و فۆرمەكانى خىزانەۋە بەرتەسك دەكرىتەۋە. ئەۋ بەرەستەنە لەۋانەيە بەشپەۋى گۆپراپەلى بۆ دابىك و باۋك، پىۋىستىي فېزىكردىن و پەرۋەردەي مىندالەكان، يان پىرۋسەكانى گونچانە كۆمەلەيتىيەكان خۇيان دەرەخەن. بەلام لەۋەش گىرگىت ئەۋەيە كە كاتەكانى كار و پىشۋودان لە خىزاندا، چەندابەتەي و چۆنايەتەي بەرھەمەكە دىبارى دەكەن. لىئەردا، پەيوەندىي بەرھەم ھىنەران و ئالوۋىرى ئەۋان لەگەل يەكتر فۆرمىكى تايىبەت بە خۇيەۋە دەگرىت و ھىچ پەيوەندىيەكى دەرەكى ۋەك گىرەپەست لە ئارادا نىيە. بەم جۆرە، ئابوورى كە بە ھۆي پەپەرەۋى نەكردىن لە وىستى قازانچ

په‌ره‌ستی، به نابووری نه‌خلاقى ناسراوه‌ته‌وه، تووشى كۆمه‌لئىك گوشار ده‌بیت كه له بنه‌په‌تدا نابوورى نین.

كاتىك وهك سیستهمى مامه‌له‌خوازانه، نابوورى په‌په‌هوى داواكاریه‌كانى ده‌وله‌ته، سه‌روه‌ت و سامان ده‌بیتته نامرازىك بۆ دامركاندنه‌وهى خواسته‌كانى حاكم. سه‌روه‌ت و سامان له‌وانه‌یه بۆ بردنه‌سهرى ده‌سه‌لاتى تاییه‌تیی پاشا، بۆ به‌كرده‌وه ده‌ره‌ئىنانى گه‌لآله سه‌ربه گىچه‌له‌كانى یان تنه‌ها وهك ناماژه‌یهك بۆ پله‌وپایه‌ی به‌رزى پاشا به‌كار به‌رىت. به‌ره‌مه‌ئىنان و به‌كاربردنى نمو داراییه‌ی كه له كۆمه‌لگادا به‌ره‌م دىت، له لایه‌ن داواكاریه‌كان و پىداویسته‌كانى ناوه‌ندى سیاسیه‌وه به‌رتسه‌ك ده‌كریته‌وه. نمو كار ده‌بیتته هۆى به‌رتسه‌ك بوونه‌وه‌ی توانایى داهینه‌رانه‌ی به‌ره‌م هینه‌رانیش، چونكه نمو ده‌وله‌ته كه چاره‌نوسى به‌ره‌مى كارده‌مى نه‌وان دیارى ده‌كات. لی‌ره‌شدا پرۆسه نابووریه‌كان په‌په‌هوى دامه‌زراوه نانابووریه‌كانن.

كاتىك كه به‌ره‌م هینان له چوارچىوه‌ی خىزان ده‌چیتته ده‌ر و پانتاییه‌كه‌شى په‌ره ده‌ستىنیت، تاك له مهرجه‌كانى پىداویستى خىزان ده‌ربازى ده‌بیت. به‌لام نمو‌ى زیاتر گرنگه نمو‌یه كه به‌ره‌مه‌ئىنه‌ران ئیتر له رىگای خىزان یان كۆمه‌لگاوه له گه‌ل یه‌كترى له په‌میه‌ندیدا نابن، نمو جىگایه‌ی كه به‌ره‌مه‌ئىنه‌ر راستموخۆ له‌گه‌ل به‌ره‌مه‌ئىنه‌رانى دىكه و له‌گه‌ل سه‌رمایه‌داران له په‌میه‌ندى دا ده‌بیت، خودى چوارچىوه‌ی نابوورى یانى چوارچىوه‌ی به‌ره‌م هینان و ئالوویز و دابه‌شكرده. ئیتر نمو خىزان یان ناوه‌ندىكى سیاسى نییه كه په‌میه‌ندى له نىوان تاكه‌كاندا داده‌مه‌زرىنیت. تاكه‌كان ته‌نیا له رىگای ئالوویزه‌كانى بازار و شیوازه كۆمه‌لآیه‌تى و یاسایه‌كانى نمو‌وه — وهك گرتیه‌ست — له‌گه‌ل یه‌كترى له په‌میه‌ندى دان. كارل پولانى به‌ باشى باسى نمو پریه‌ی كردوه: "... سروشتییه ... كۆمه‌لگایه‌ك كه له سه‌ر بنه‌مای گرتیه‌سته‌كان راوه‌ستاوه، ده‌بى خواهنى كه‌شيك بىت بۆ ئالوویزه نابووریه‌كان بۆ نمو‌ى سه‌ربه‌خۆیه‌كى دامه‌زراوه‌ی هه‌بیت و هه‌لگرى هۆگریه‌كى جیاوازش بىت، نمویش بازاره" (١٥٢، ل ٧٠). كاتىك كه كاراكتیره جۆراوجۆره‌كانى بواره جیاوازه‌كانى چالاکیه نابووریه‌كان، له رىگای گرتیه‌سته‌وه له‌گه‌ل یه‌كترى له په‌میه‌ندى دا ده‌بن، چوارچىوه‌ی نابوورى ده‌بیتته كه‌شيك كه تىیدا چالاکیه نابووریه به‌ربلاوه‌كان یه‌كانگیر ده‌بن، به‌م جۆره نابوورى ده‌بیتته چه‌قى ژيانى تاكه‌كس.

جیاواز له‌مه، تاك وهك به‌ره‌مه‌ئىن و به‌كاره‌ئىن، ئیتر په‌په‌هوى به‌ها و فۆرمه‌كانى ژيانى خىزان نییه، به‌لكو ته‌نیا ملكه‌چى تىبىنیه نابووریه‌كانه — واته په‌په‌هوى خۆپه‌ره‌ستى،

زنده‌خوایی و قازانچ پهره‌ستیم له تیۆری ئابووریدا، ئەو تاکە کەسیکە کە دەزانێ چی دەوێت، دەزانێ بە چ شتوێک بە خواستەکی خۆی بگات و دەتوانێ بە خواستەکی خۆی بگات. بەلام گرنگتر لەوەش ئەوەیە کە، ئەو تاکە هیچ پالپشتیکی بیجگە لە خۆی نییە. هەربۆیە، ئەو دەبێتە بوونەوهرێکی خۆیست و خودتەوهر، ئەو تایبە ئەندێسەیی کە هەول و ماندووبوونێکی زۆری بۆ هیگڵ پێک هێنا. ئەو تاکە خۆیستەیی کە لە داوی بەها ئەخلاقەکانی کۆمەلگا و خێزان دەریاز بوو، بۆیە خۆیستە چونکە ناوەندی جیهانی خۆیستە، و بۆیە بوونەوهرێکی عەقلانیشتە چونکە دەتوانێت بەرژووەندیەکانی خۆی دەست نیشان بکات. ئابووری سیاسی کلاسیک وەها تاکێکی عەقلانی و خۆیستی بەرز کردووە. ئەو تاکە — رابینسۆن کرۆز و ئابووریناسانی سیاسی — خۆی لە جیهانێکدا دەبینێتەو کە تێیدا پەییوەندی ئەو لە گەڵ ئەوانێتەر تەنیا پەییوەندیەکی کاریبە و ئەوێ ئەوێ بە ئەوانێتەر پەییوەند داوەتەو، گرتیبەستە. لە ئابووری سیاسی کلاسیک دا، ئەو جینگایەیی کە تاکەکان کۆ دەبنەو بۆ ئەوێ پێویستیەکانی خۆیان دا بین بکەن، پێی دەگوترێت کۆمەلگای مەدەنی.

کۆمەلگای مەدەنی چوارچێوەی خۆیستیەکی گشتییە، ئەو شوێنەیی کە لەویدا مەن هەموو کەسێک وەک ئامرازێک چاوە لێدەکەم بۆ گەشتن بە ئامانجەکی خۆم. دیارترین شتوێکەشی ژیاڵی ئابوورییە کە مەن تێیدا خەریکی کرپن و فرۆشتن دەبم، ئەویش ئەک بۆ دا بینکردنی پێداویستیەکانی کەسانی دیکە، بەلکو بۆ کەلێ وەرگرتن لە پێویستیەکانی کەسانی دیکە لە پێناو دامرکاندنەوێ پێداویستیەکانی خۆمدا. ئامانجەکانی مەن لە لایەن پێداویستیەکانی کەسانی دیکەو دا بین دەکرێن: بە هەر رادەیک بەستراوەیی کەسانی دیکە بەو پێویستیە کە مەن دەتوانم دا بینێ بکەم، زیاتر بێت، مەن پێگەییەکی باشترم دەبێت. ئەوێ بوارێکە کە تێیدا هەرتاکێک بە پێی بەرژووەندیەکانی خۆی کار دەکات (ل، ۱۳۴).

بەلام کۆمەلگای مەدەنی لەوەدا کورت ناکرێتەو، چونکە بە برۆی ئابووریناسانی سیاسی کلاسیک، کۆمەلگای نەریتی تەنیا رێکخراوێکی ئابووری نەبوو و گەلێک زیاتر لە تێگەشتنی بیرمەندانی کلاسیکی نوێی دواتر نەوولاو دەچوو. ئابووریناسانی سیاسی کلاسیک لە ژێر کاریگەریی بۆچوونی رۆشنگەریا باسی ئەوەیان دەکرد کە کۆمەلگای مەدەنی چوارچێوەیە کە تێیدا تاکەکان مەز و ویستەکانی خۆیان لە رێگای عەقل و تواناکانی خۆیانەو کۆنترۆڵ کردووە. هەر بۆیە، نەتەنیا گۆرەپانی کاراکتەرە ئابووریەکان بەلکو گۆرەپانی کاراکتەرە عەقلانی و کۆنترۆڵ کراوەکانیش بوو. توانایی عەقلانیشتە و کۆنترۆڵی مەز و

ويسته كان ده بووه هؤى نه وه كه تاكه كان توانايى ناسينى ويسته كانى خويان و چؤنيه تى ده ست پيراگه يشتنيان به شيويه كي جيى په سئدى كؤمه لگاى هه بيت. سهره راي نه وه ش كؤمه لگا خوازي به هايه كه نه بوو كه له گمل بهر ژه وهنديه كانى تاك له دژايه تى داييت. به سهرغدان به هه بوونى به ستر او هيه كي به رام بهر و چه شنيكي ئالؤز له دابه شكر دنى كار، كؤمه لگا خوازي په كيك له تايه تمه ندييه كاريه كانى تاكه كان بوو. تاكه كان له كؤمه لگا ئالؤزه كاندا ده رك به وه ده كه نه كه به بي يارمه تى كه ساني ديكه ناتوان بهر ژه وهنديه كانى خويان دابن بكه و هه له بهر نه وه نه وان نمرته كانى كؤمه لگا قبول ده كه نه.

به پيچه وانى هؤيز كه فؤرمه كانى تيؤرى خؤى به تاكي په راويز خواو ده ست پينده كرد و دواتر ده ستى ده دايه تاو تو كړ دنى بارود خى پيويست بؤ ژيانى به كؤمه لى تاكه كان له سهر بنه ماي مه دنييه ت و كؤمه لگا خوازي، ئادام سمس له تيؤرى ههسته نه خلاقيه كاندا (١٧٤) له سهر نهو باوهره بوو كه تاك له بنه رته دا بوونه وه ريكي كؤمه لايه تى و كؤمه لگا خوازه، چونكه ده توانى هه ست به وه بكات كه بؤ گه يشتن به پيداويستيه كانى پيويستى به كه ساني ديكه هه يه. هه لئو كه وتى تاك له گمل نه وانيت له سهر بنه ماي هه ستى "شايوى يان ليوه شاو هيبى" راوه ستاوه. نهو ههسته، ئاسووده يى هه موو كؤمه لگاي ئاسان ده كرده وه.

سهره راي نه وه ش، سمس باسى نه وه ي ده كرد كه هه ستى ليوه شاو هيبى كه له سهر بنه رته تى هاودلى دامه زراوه، خؤى له خؤيدا ناتوانيت تاكه كان ناچار به كه مكر دنه وه يان بردنه سهرى خؤيه رسته بكات، چونكه نهو ههسته ديارده يه كي زه ينيه. نهو هى به راستى ده بيته هؤى چوونه سهرى هه ماهه نكي و سؤليداريتى كؤمه لايه تى، نهو ليكدانه وه گونجاويه كه به هينانه دى ويستى كه ساني ديكه يه كه ده كرى له سهر يارمه تيه كانى نه وان حساب بكري. به واتايه كي ديكه، به ستر او هيبى به رام بهر يه كي كؤمه لايه تى نيوان تاكه كان له گمل دابه شكر دنى كاريكي ئالؤز كه له سهر بنه ماي ريكخستنى ئابوورى كؤمه لگا پيكهاته وه، ئاويته بووه. و ده رك كردنى نهو به ستر او هيبه راسته وخؤيه يه كه پيكهاته ي كؤمه لگا پيكا ديتيت.

له ئابوورى سياسىي كلاسيك دا، كؤمه لگاي مه دنى نه ته نيا بوارى هينانه دى خواسته كان، به لكو مه نو اى تاكي خودوشيار شه. نهو تاكه بوونه وه ريكي خؤويسته به لام له هه مانكاتدا ده زانيت كه دابن كردنى بهر ژه وهنديه كانى نهو به ستر او هيه توه به دابن كردنى بهر ژه وهنديه كانى كه ساني ديكه وه. بهو پييه، سمس بهو ناكامه ده گات كه به دوا داچوونى عه قلاني بهر ژه وهنديه تايه تيه كان ده بيته هؤى چوونه سهرى هه ماهه نكي كؤمه لايه تى،

په‌سه‌ندنی دابه‌شکردنی کار، و هاندانی به‌ره‌م هیتان. سمیس لهو بنه‌ما ساکاره که مروؤ له ناخی خۆیدا هۆگری باشتربوونی بارودۆخی خۆیه‌تی، بهو ئاکامه ده‌گات که هه‌ر شه‌و بنه‌ما ساکاره نه‌وه‌نده به‌هه‌یزه که به‌ته‌نیایی ده‌توانی‌ت کۆمه‌لگا به‌ره‌و سامان و پێشکه‌وتن به‌ریت. شه‌و ده‌لیت: "هه‌ولتی نه‌گۆر و به‌رده‌وامی هه‌مووان بۆ باشتربوونی بارودۆخی خۆیان، یانی شه‌و بنه‌مایه‌ی که سه‌روه‌ت و سامان و ناسایشی گشتی و تاییه‌تی هه‌ردووکیان له‌وه‌وه سه‌رچاوه ده‌گرن، به‌گشتی وه‌ها به‌هه‌یزه که ده‌توانی‌ت گه‌ره‌نتی هه‌وجۆلی که‌ره‌سته‌کان به‌ره‌ولای باشتربوون و پێشکه‌وتن بکات" (١٧٣، ب، ١، ٣٤٣).

له راستیدا به‌بروای نادام سمیس، سه‌ره‌له‌دانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی، به‌ره‌نجامی قازانج په‌ره‌ستی تاکه‌کان بوو نه‌ک به‌ره‌نجامی خواست و به‌رنامه‌ریژی ده‌سه‌لاتداران. هه‌ر له‌ سه‌ر شه‌و بنه‌مایه، سمیس باسی شه‌وی ده‌کرد که شه‌و هه‌زه سه‌روشتیه ده‌بی نازاد به‌کریت، چونکه هه‌رچه‌شنه ده‌ست تێوه‌ردانی‌ک له‌و ویسته سه‌روشتیه‌دا به‌ر به‌ پێشکه‌وتنی کۆمه‌لگا ده‌گریت. پێویست به‌ ده‌ست تێوه‌ردان ناکات، چونکه تاکه‌کان ده‌توانن ژيانی خۆیان به‌رپۆه‌ به‌رن، و له راستیدا به‌ سه‌رنج‌دان به‌ تاییه‌قه‌ندیه‌کانی کۆمه‌لگایه‌کی خۆبه‌رپۆه‌به‌ر، ده‌ستیوه‌ردان کارێکی نانه‌خلاق و له‌کران نه‌هاتویه. هه‌رپۆه، سمیس له‌ سه‌ر شه‌و بنه‌مایه که تاکه‌کان به‌ که‌وتنه‌ شوێن به‌رژوه‌ه‌ندیه‌ تاییه‌ته‌کانی خۆیان ده‌بنه‌ هۆی دا‌بن کردنی به‌رژوه‌ه‌ندیه‌کانی کۆمه‌لگا، ده‌یتوانی کۆمه‌لگایه‌کی مه‌ده‌نی خۆبه‌رپۆه‌به‌ر و ره‌وشت به‌رز بێنێته‌ ئاراوه. شه‌و کۆمه‌لگا مه‌ده‌نیه‌ له‌و رووه‌وه خۆبه‌رپۆه‌به‌ر بوو که پێشکه‌وتنی تاکێک ده‌بووه هۆی پێشکه‌وتنی هه‌مووان. له‌ ئاکامدا هه‌چ دژایه‌تییه‌ک له‌ نیوان به‌رژوه‌ه‌ندیه‌کانی تاک و کۆمه‌لدا بوونی نه‌بوو.

ئابوورینه‌سانی سیاسیی کلاسیک هه‌چ دژایه‌تییه‌کیان له‌ نیوان خۆیستی تاکه‌که‌سی و هه‌ماهه‌نگی کۆمه‌لایه‌تیدا نه‌ده‌دیته‌وه، چونکه له‌ سه‌ر شه‌و باوه‌ره‌ بوون که هه‌لسوکه‌وتی تاکه‌کان له‌ سه‌ر بنه‌مای عه‌قل دامه‌زراوه و له‌ رێگای عه‌قلیشه‌وه کۆنترۆڵ ده‌کریت. خوازه‌ی "ده‌ستی نادیار"ی نادام سمیس ته‌نیا شتیکی خه‌یالی نه‌بوو و له‌ پشته‌وه‌ی شه‌و، لێکدانه‌وه‌کان و هه‌لسوکه‌وتی عه‌قلانی و کۆنترۆڵ کراوی تاکه‌کان مه‌لاس درا‌بوو. شه‌و شه‌ندیشه‌یه که پیتی وابوو هه‌لسوکه‌وتی کۆنترۆڵکراو ده‌بیته هۆی هه‌ماهه‌نگی و پێشکه‌وتنی به‌کۆمه‌ل، به‌ شێوه‌یه‌کی لۆژیکی شه‌و بۆچوونه‌ دینیته‌ ئاراوه که شه‌و کۆمه‌لگایه‌ی ده‌ستی تێوه‌رنه‌دراوه، ده‌توانی له‌ رووی ماددی و نه‌خلاق و کۆمه‌لایه‌تییه‌وه پێش بکه‌وێت. کاتی‌ک که عه‌قل،

جیهانی دهر وونی مروؤ و عه قلی کاریش — واته زانست — دهستی به سر جیهانی سروشتیدا گرت، مروؤ به تمواوی ده توانی کاروباری خوی و هاوچه شنه کانی خوی به پرتوه به ریت. لیره دا نابورینسانی سیاسی کلاسیک خالینکی گرنګ زیاد ده کمن؛ تاکه وشیار و عه قلا نیه کان ته نیا له کۆمه لگایه کی بازرگانیدا ده توانن تواناکانی خویان وه دی بیتن. کۆمه لگای بازرگانی به پیچه وانه ی شیوازه کانی تری ریکخستنن کۆمه لایه تی، نهو نازادی به تاکه کان ده به خشیت که که سایه تی خویان بار بیتن. کۆمه لگای مه ده نی یه کینک له تاییه تمه ندیه کانی کۆمه لگای بازرگانییه.

نادام سمیس نموی ده خسته روو که نازادی له کۆمه لگای دهر به گیامیدا ناتوانی بوونی هه بی. کۆمه لگای دهر به گیامه تی له سر بنه مای به سترامی و له ناکامدا کۆیلهمی تاکه که سی راوه ستاوه. له بهرام به ردا، کۆمه لگای بازرگانی نه تمنا به پیشکومتی هیزه بهرهم هینمه رکان به لکو لموهش گرنګتر ناویمه ی نزا که ت و نه خلاق و یاسا و عه قلیشه. نادام سمیس له سر نهو باوه ره سو که گه شه ی سمر وه ت و سامان و پهره مندنی نازادی ته نیا له کۆمه لگای بازرگانیدا وه دی دیت، چونکه خاوه نکاره کان له ژیر سمیتمه ری هیزه نا نابوریه کاندانین. لهو رووه وه یه که کۆمه لگای مه ده نی یه کینک له تاییه تمه ندیه کانی نه تمه وه پیشکومتوه کانه، واته نهو نه تمه وانه ی که مه یدان بو گه شه کردنی عه قلیه تی تاکه کان ناوالا ده کمن، چونکه به تمواوی له سر نهو باوه ره ن که خویستی و خویزه ل زانی و ویست و حمزه تاییه تی به کان له ریگای عه قل و وشیاریمه له به سترامیه کی بهرام به ری که مه داده بریتن. وه لهو رووه وه که کۆمه لگای مه ده نی مه یلی بهر وه لای خویزه پرتوه به ری و پیشکومتن هه یه، ده بی به نازادی به یلریمه وه. نهو لیکدانمه وه به بووه هوی بالاده ستی کۆمه لگای مه ده نی و هاته خواره وه ی سیاسه ت.

په یوه ندی کۆمه لگای مه ده نی و کۆمه لگای سیاسی:

نهو نا لۆگۆره گرنګانه له مه ر ناوه رۆکی کۆمه لگا بووه هوی سه ره لانی گۆرانکاریه کی قول له په یوه ندی نیوان کۆمه لگای مه ده نی و کۆمه لگای سیاسیدا. نهو گۆرانکاریانه لهو گرمانه یه وه سه رچاوه یان ده گرت که کۆمه لگا له سر بنه مای یاسا و پرۆسه کانی تاییه ت به خویمه وه ده چیه پیشه وه. که وابوو، کۆمه لگا ده بی له ده ستیوه ردانی سیاسی بیبه ری بیت. کۆمه لگا لهو باره وه ده بی به نازادی به یلریمه وه که سیسته می سیاسی به پیچه وانه ی بۆجرونی هوی له حمز و ویسته کانی مروقه وه سه رچاوه ناگرت به لکو له گۆرانکاریه کانی

ئابووری و ټخلاقیی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نییه‌وه سه‌رچاوه ده‌گرتیت. ټهو هۆگریه سیاسییی ده که له پشته‌وه‌ی ټهو تیگه‌یشتنه‌وه هه‌بوو، به‌رتسه‌ک کردنه‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی ده‌ولت بوو، هۆگریه‌ک که به‌رچاوترین قۆرمی له به‌ره‌مه‌کانی ئادام سمیس دا ده‌بینین.

له چه‌قی تیۆری ئادام سمیس دا، چه‌مکی ئابووری و کۆمه‌لگای خۆیه‌رتیه‌به‌ر له ئارا دایه. نه‌ندامیتی له‌و کۆمه‌لگایه‌ دایه که خودسازی و له هه‌مانکاتدا به‌شداربوون له سیسته‌می کۆمه‌لایه‌تی بۆ تاکه‌کان مسۆگه‌ر ده‌کات. به‌لام ټهو کاره‌ تمه‌یا کاتیک مسۆگه‌ره که ټهو مه‌لئه‌نده له ده‌ست تیه‌وره‌دانی سیسته‌می سیاسی له نه‌مان دا‌یت. ئادام سمیس له سه‌ر ټهو باوه‌ره‌ بوو که تاکه‌کان له هه‌ماهه‌نگی له گه‌ل ټه‌وانیه‌رت‌دایه که ده‌توانن به‌ به‌ره‌وه‌نده‌یه‌کانی خۆیان بگه‌ن. ټه‌وان پیوستیه‌یان به‌ ناوه‌ندیکی ریکه‌ختنی وه‌ک لقیاتانی هۆیز نییه بۆ ټه‌وه‌ی به‌ر به‌ ناکوکییه‌کانی ټیوانیان بگرتیت. نازاد هیشه‌تسه‌وه‌ی تاکه‌کان و ده‌ستیه‌ره‌نه‌دان له چالاکیه‌ ره‌ژانه‌کانی ټه‌واندا، ده‌یه‌ته هۆی سه‌ره‌له‌دانی کۆمه‌لگایه‌کی به‌ره‌مه‌یه‌تیه‌ر، دا‌یه‌تیه‌ر و پیه‌شکه‌وتوو.

له راستیدا ئادام سمیس له سه‌ر ټهو باوه‌ره‌ بوو که ده‌ست تیه‌وره‌دانی ده‌ولت ده‌یه‌ته هۆی له‌ناو به‌ردنی دا‌یه‌تانی کاراکته‌ره‌کان، چونکه ټهو ده‌ولته‌ی به‌ نوینه‌ری به‌ره‌وه‌نده‌یه‌ تاییه‌تیه‌کان ده‌زانسی. ناوبراو سیاسه‌توانانی به‌ "ناژه‌له‌ فیل‌بازه‌کان" ناو ده‌برد و ره‌خنه‌ی لیان ده‌گرت: "وا پیده‌چیت که له ته‌واوی قۆناغه‌ می‌ژویه‌کاندا، دروشمی جیه‌گای شه‌رمی ده‌سه‌لاتدارانی مرۆڤ ټه‌وه‌ بووه که هه‌موو شتیک بۆ خۆمان و هیه‌چیش بۆ خه‌لکی". له مشتومرێکی تونده‌دا له‌گه‌ل ده‌ولته‌ی مامه‌له‌چی و خاوه‌نانی ده‌سه‌لاتی سیاسی که پاره‌یان نه‌ک وه‌ک سه‌رمایه‌ به‌لگو وه‌ک سه‌روه‌ت و سامان چاو لیده‌کرد و ټهو سامانه‌ی که خه‌لک به‌ره‌مه‌می دیتا، بۆ ناما‌نجه‌ تاییه‌تیه‌کانی خۆیان ده‌ستیان به‌ سه‌ر داده‌گرت، ئادام سمیس باسی ټه‌وه‌ی ده‌کرد که ره‌نگه‌ بکری باسی ټه‌وه‌ بکه‌ین که ټهو یاسایانه‌ی که بازرگانه‌کان و خاوه‌نکاره‌کان به‌ سه‌ر ده‌زگای یاسادارپیه‌یان داسه‌پاندبوو، وه‌ک یاسا‌کانی درا‌کۆن (DRACON/DRACO): یاسادانه‌ری یۆنانی سه‌ده‌ی چه‌وتی به‌ر له‌ زاین که یاسای زۆر دژوار و پیه‌زه‌یه‌مانی دانابوو به‌خوین نووسراوه.

ئادام سمیس سه‌باره‌ت به‌ زینانی ده‌ستیه‌ره‌دانی ده‌ولت بۆ به‌ره‌مه‌یه‌تیه‌ن و قازانج لی وه‌رگرتن ناوای ده‌گوت:

ده‌ولته‌تیک بۆ ټه‌وه‌ی له داوینتی کۆیه‌له‌داریه‌وه به‌ لووتکه‌ی سامان و فراوانی بگات، پیه‌جگه له ناشتی، باجی که‌م، و چه‌شنه‌ دادپه‌روه‌ریه‌کی باو پیوستیه‌یه‌کی ټه‌وتوی به‌ شتیک دیکه‌ نییه و ره‌وتی سه‌روشتی کاروباری دیکه‌ی شته‌کان دا‌ین ده‌کات. هه‌ر حکومه‌تیک که به‌ری به‌و

رهوته سروشتیه گرتووه، کاروباره‌کمی به‌رهو لایه‌کی دیکه پال پتوه‌ناوه، یان هه‌ول ب‌دات بۆ نه‌وهی له خالێکی تایه‌تیدا به‌ر به پیشکه‌وتنی کۆمه‌لگا بگرت، حکومه‌تێکی ناسروشتیه و بۆ مانه‌وهی خۆی هیچ رینگاچاره‌یه‌کی بیجگه له پشت به‌ستن به سهرکوت و سهره‌پۆیی نییه. (١٢٥، ٢٦٧).

تیۆره‌کانی نادام سمیس یارمه‌تی به هاتنه‌ خوارتی به‌های سیاسه‌ت کرد. له راستیدا، نه‌و هه‌ر له به‌نهره‌توه سیاسه‌تی به دیارده‌یه‌کی نیگه‌تیف ده‌زانی. نه‌و کاره کۆمه‌لێک پیشه‌هاتی گرنگی بۆ تیۆری ده‌ولت هه‌بوو. رۆلی ده‌ولت به‌لانیکه‌می خۆی ده‌گه‌یشت. ده‌ولت نه‌ته‌نیا ده‌بوابه له ده‌ست تیۆره‌دان له کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیدا خۆی ببواره‌بایه، به‌لکو ده‌بوابه نه‌و رینگایه‌ی بپتوابه که کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی نیشانی ده‌دا. ده‌ولت چوارچێوه‌یه‌کی یاسامه‌ندی پێک دێنا که خه‌لک تێیدا ده‌یان‌توانی ده‌ست به‌ده‌نه کار و ژیان و ئالوێر و گرێبه‌ست. به‌رپرسیاری‌تی سهره‌کیی ده‌ولت پارێزگاری له ژیان و نازادی و که‌لوپه‌لی هاوولا‌تیانی خۆی له به‌رامبه‌ر ده‌ست درێژی ده‌ره‌کی و بشیوی نێوخۆیی دا‌بوو. ده‌ولت ده‌بوابه ده‌ستی به‌دایه به پێکه‌یتانی دادپه‌روه‌ری و دامه‌زراندن و پێداویسته‌ گشتیه‌کان (١٧٣، ٥). ده‌ولت بیجگه له‌وه به‌رپرسیاری‌تی‌یه‌کی دیکه‌ی له نه‌ستۆ نه‌بوو. ده‌ولت نه‌یده‌توانی پێوانه‌ی ژیا‌نی باش دیاری بکات، به‌رژه‌وه‌ندیی گشتی مانا بکاته‌وه، نوێنه‌ری داخوازیه‌کانی کۆمه‌لێک که‌س بی، یان رۆل بۆ تاکه‌کان دیاری بکات.

ئابوورینه‌سانی سیاسیی کلاسیک نه‌و نه‌ندێشه‌یان ره‌تده‌کرده‌وه که ده‌ولت سهرچاوه‌ی ئێرا‌ده و داخوازیی کۆمه‌ل‌یان گشتیه‌. نه‌و شته‌ی که نادام سمیس له به‌رامبه‌ر ده‌ولته‌خوازی‌دا ده‌یه‌یتنايه ئاراوه، به‌ناوبانگه: "تاکه‌کان ته‌نیا به‌شوی‌ن به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی خۆیان‌ه‌وه‌ن و له‌و بواره‌شه‌وه وه‌ک زۆریه‌ی بواره‌کانی دیکه له لایه‌ن ده‌ستێکی نادیاره‌وه یارمه‌تی به ده‌یهاتنی ناما‌نجێک ده‌که‌ن که به‌هیچ شێوه‌یه‌ک جێی په‌سندی نه‌وان نییه". به‌واتایه‌کی دیکه، نه‌یتنی به‌ره‌وپه‌شچوون و په‌ره‌سه‌ندن له کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی دایه نه‌ک له ده‌ولته‌دا. له کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی، "ده‌ستی نادیار" ده‌یه‌تته هۆی ئاوێته‌بوونی به‌رژه‌وه‌ندییه‌ تایه‌ته‌یه‌کان و به‌رژه‌وه‌ندی گشتی — جا چ سامان بێت و چ هه‌ماهه‌نگی کۆمه‌لایه‌تی. له‌و روانگه‌یه‌وه ده‌ولت به ته‌واوه‌تی گرنگی خۆی له ده‌ست ده‌دات. له راستیدا ده‌ولت ده‌ست تیۆره‌دەری توخ‌مێکی ده‌ست هه‌له‌نگه‌ره، چوونکه توانای دا‌هێتانی خه‌لک له‌ناو ده‌بات.

بەم جۆرە، رەبازى نابوروى سىياسىي كلاسىك ھەم سەبارەت بە ناوەرۆكى كۆمەلگا و ھەم سەبارەت بە پەيوەندىي دەولەت و كۆمەلگا، گۆرانكارىيەكى فېكرىي گەنگى يەك ھىنا. نەم رەبازە لە سەر كۆمەلگای مەدەنى ۋەك چوارچىۋەى ئالوۋىرى تاكەكەسى و سەرچاۋەى بەختەۋەرى و پەشكەۋەن جەختى كەردۆتەۋە بەلام گەنگىي دەولەت و سىياسەتى ھىنايە خوارەۋە. لەمەۋەدە، نەمە كۆمەلگای مەدەنى — نەك دەولەت — بوو كە بە پىي گوتەى ماركس دەۋە بە "گۆرەپانى مېژوو".

بە برۋاي نابورويناسانى سىياسىي كلاسىك، كۆمەلگايەكى مەدەنى پەنگەيشتەۋ، لانىكەم لە سى توخم پەنگەھەت: تاكەگەرايى، خاۋەندارىتى و بازار. رەك ھەم نەم سى توخمە بوون كە ۋەك بەھاي رەھا لە تەۋرى لىرالى دا قەۋل كران. لە راستىدا نەم سى توخمە بوون بە ناوەرۆكى سەرەكىي نەندىشەى لىرالى. نارمانى سەرەخۋىي تاك لە ئالوۋىرە نابوروىەكاندا لە بوارى سىياسىيەۋە بوو بە مافى ئازادى و يەكسانى لە چوارچىۋەى سىياسىدا، چەمكى گەريەستەكان بوو بە نەۋەنى رەكەكەۋەتەنە كۆمەلەيەتتەكان، و بالادەستىي نەخلاقىي تاك ۋەك ناۋەندى ھىز و دەسەلاتىش ۋەك سەنگەرى سەرەكىي خەلگ لە بەرامبەر دەۋلەتە تۆتالىتەر و دامەزراۋە سەروو تاكەكاندا ناسرايەۋە. بەم جۆرە، نابورويناسانى سىياسىي كلاسىك، ناوەرۆكى بەرنامەى لىرالىەكانيان ديارى كەرد. و لە نەندىشەى ھەردووك گروپە ناۋىراۋەكەدا، چەمكى كۆمەلگاي مەدەنى ۋەك چوارچىۋەى مېژوۋىي ماف و ئازادىيە تاكەكەسيەكان پەنگەيەكى ناۋەندى ھەبوو، نەم چوارچىۋەيەكى كە تەيدا تاكەكان بۆ بەدۋاداپوۋنى ھۆگرىيە تاييەتتەكانى خۆيان، دەستيان دەدەيە مەملەنى لەگەل يەكەرى.

تاكەگەرايى:

ستانىلەند دەلەت، "ئەمىس تاكى لە جياتى ھاكم دانا" (۱۷۵، ل ۱۲-۱۲). شىمانەى سەرەكىي نابوروى سىياسىي كلاسىك و لىرالىزمىي كلاسىك برىتتەيە لە زالىۋونى نەخلاقىي تاك. لەمە رۋانگەيەۋە تاك ۋەك يەكەى سەرەكىي ژيانى كۆمەلەيەتى ھەژمار دەكرەت و كۆمەلەگا ۋەك نامرازەك بۆ دابىنەكرەدى بەرژەۋەندىيەكانى تاكەكەسى. كۆمەلگا و دامەزراۋەكانى نەم شوناسىيەكى گەشتەگەريان نىيە كە تاك بەكەنە پەيەرەۋى چەمكى نەبەستراكتى خواست و ئىرادەى گەشتى يان بەكۆمەل. بە برۋاي لىرالىەكان، شورا كۆمەلەيەتتەكان، كۆمەلەك ئىرادەى تاكەكەسىن و تاك بۆ پەيەست بوون يان جىبابونەۋە لەمە شورا كۆمەلەيەتتەكانە ئازادە. برىارەكانى نەم شورايانە بۆ نەندامەكانيان پەيوەست نىيە. نەم شورايانە ھىچ چەشنە سەرۋەريەكى نەخلاقى سەروو

تاکه که سیان نییه. له راستیدا تاکگهرایی لیرالئی، همرچه شنه کۆمه لگایه کی نایینی و همرچه شنه سهره تییه کی دهره به گایه تی که شمرت و مهرج بۆ تاک داده نیت، روت ده کاتهوه.

ده بی ئهوه وهیر یینینموه که لیرالته کان بای تاکیتی عهقلانی ده کم که تا رادهیه کی زۆر توانیبووێ ههز و وسته کانی خۆی کۆنترۆل بکات. ههر بۆیه نهوان به پیتجه وانهی بیرمه ندانی گرتیه ستی کۆمه لایه تی نیگهرانی ئهوه نه بوون که نه گهر تاکه کان به نازادی ییلینموه، کۆمه لگا توشی بشیوی ده بیته. کۆمه لگا ده توانی پیک بیته و سهر له نوێ خۆی به ره هه م یینیتمه وه، چونکه تاک ده توانیته دهرک بهوه بکات که تمهیا به هاوکاری له گه ل نهوانیتردا ده توانی دهستی به بهرژه وه ندیه کانی خۆی رابگات، ئهوه تیگه شتییه که بۆ ژبانی کۆمه لایه تی که تاک له چه قه که ی دایه. به م جۆره، کۆمه لگای مه ده نی ده بیته چوارچۆیه که تییدا تاک ده توانیته به شوین بهرژه وه ندیه تاییه تییه کانی خۆیه وه بیته، نهو چوارچۆیه یی که تاک تییدا ده بی له دیاری کردنی بهرژه وه ندیه کانی خۆی و له پێداچوونه وه به بیرویا وه ره کانی خۆیدا سهر به ست بیته.

جیاوازه له وه ش، تاک له تیۆری لیرالیدا له بنه ره تدا تاکیتی تاییه تییه. لیک هه لاواردنی راشکاوانهی دوو چوارچۆیه ی گشتی و تاییه تی له یه کتری، یه کیک له تاییه ته ندیه کانی جیاوازی دونیای نوێ و بۆچوونی زال به سهریدا یانی تیۆری لیرالیه. تاک مافی ژبانی تاییه تی ههیه. نهو مافی ئهوه ی ههیه په نا بۆ شویتیک بهریت که هه یج که س مافی چوون بۆ نهو یی نه بیته، جا نهو په ناگهیه چ ماله که ی نهو بیته و چ جیهانی بیرو بۆچوون و ههسته کانی نهو. تاک وهک ناوه ندیکی خودوشیاری سهر به خۆ دیته نه ژمار. نهو سهر به شتیکی دیکه نییه و ره سه نایه تی خۆی ههیه. نهو له گه ل نهوانیتر جیاوازی ههیه و مافی ئهوه ی ههیه که تیگه شتی و ههسته تاییه تییه کانی خۆی له بهرام بهر نهوانیتردا بهاریزیت. ههر له سهر نهو بنه مایه، ژبانی تاییه تی بهو مانایهیه که تاک بۆی ههیه له به لینه گشتیه کان دوور بکه ویتمه وه و په نا بۆ جیهانی تاییه تی خۆی بهریت، نهو جیهانه ی که پیرۆزه و هه یج که س و ته نانه ت ده ولته ش بۆی نییه ده ستریزی بکاته سهری.

تاکگهرایی له سهر نهو بنه مایه راوه ستاوه که تاکه کان توانای بهیاردانی سهر به خۆ و هه لپاردنی نازادانه یان ههیه و ده بی ریز لهو تاییه ته ندیه تاییه تییه ی نهوان به گهر د ریت. ههر به مشیوهیه، تاکه کان مافی پێداچوونه وه به بیرو بۆچوون و شیوه ی ژبانی خۆشیان ههیه. بارودۆخی گونجاو بۆ وه دیهاتنی نهو مافانه کاتیک دابین ده بیته که تاک نازاد بیته. ههر بۆیه، یه کیک له بنه ما سهره کییه کانی گوتاری سیاسی لیرالئی، مافی نازادیه، چونکه ههر

تاکیکیش به دهر له پنگه کومه لایه تییه که ی، تاییه مهنديیه کی عهقلانی و خوویستانه شی ههیه، یه کسانیی تاکه کان دهیته دووه مین بنه مای سه ره کیی تیوری لیبرالی. تهوای نهولهویه ته کان گرنگییه کی یه کسانیان ههیه، نهک بهو مانایه که چهشته ریکهه وتنیکی گشتی له نارادایه که له سر نهو بنه مایه تهوای تیگه یشته ته کان جیگا و شوینیکی یه کسانیان ههیه، به لکو بهو مانایه که نهوان ههر له بواری گرنگیه وه هه لئاسه نگیندرین. که واپوو، دهولت ده بی به قه دهر یهک سه رنجی هه موو تاکه کان بدات. بهواتایه کی دیکه، تهوای تاکه کان له بهرامهر یاسادا یه کسانن.

لهو فۆرمه دا، دهولت رۆلکی بی لایه نانه ی ههیه، نهو بی لایه نییه دوو بواری ههیه. له لایه که وه، دهولت ده بی ریز له مافی هه لباردنی نازادانه ی هاوولاتیان و تیگه یشتنی نهوان له مهر ژیانیکی باش بگریته. ههر له مهر نهوه، دهولت تیگه یشتنیک له مهر ژیانکی باشی له تیگه یشتنیک دیکه پی باشر نییه. له لایه کی دیکه وه، دهولت لیکدانه وه ی خو ی له مهر ژیانیکی باش به سر خه لدا ناسه پیته. دهولت هه ول نادات بۆ نهو ی کاریگه ری له سر لیکدانه وه کانی خه لک یان به ها کانی زال به سر بیروبوچوونی نهواندا دابنیت. به شیویه کی زۆر ساده، هیچ چه مکیک له مهر به ره وه هندی گشتی له ئارا دانیه که بکری له رینگایه وه لیکدانه وه تاکه کان سه باره ت به ژیانکی باش هه لئاسه نگیندریت. به سه رنجدان به وه ها لیکدانه وه یه که له مهر کومه لگا و خو خه ی مرۆف، جیگای سه رسورمان نییه که به بریای لیبراله کان، رۆل دهولت له چوارچیویه کاره ریکه خراوه کاندایه ته سکه دهیته وه. کاری سه ره کیی دهولت، دابینکردنی بارودۆختیکه که تییدا تاکه کان به شیویه کی نازادانه بتوانن، لیکدانه وه ی خو یان سه باره ت به ژیانکی باش پئناسه بکه ن و به شوینیان بکه ون. لیبراله کلاسیکه کان له مهر نهو باوه ره بوون که نه گهر تاکه کان له دیاریکردنی شیوه ی ژیانکی خو یاندا نازاد بن، ده کری به ره وه هندییه تاکه که سه یه کان وه دی بیتن.

لیبراله کان نازادی و یه کسانیان به مافیک ده زانی که تاکه کان له چوارچیویه نهو یاسا مهنديیه که له لایه ن دهوله ته وه پیکهاتوو، پی گیشته بوون. کومه لگای مه ده نی نهو شوینه بوو که ده کرا نهو مافانه که لکیان لی وه ریکریته و پشتیوانییان لی بکریته. گوتهاری لیبرالیزم له پیوستیی ناساندنی چوارچیویه که به مای کومه لگای مه ده نی واته له گوتهاریک که پنگه یشتووترین فۆرمه که ی له ریبازی نابوری سیاسی نه ریتیدا ده رکوت، تا ناستی گوتهاریک له مهر کومه لگای مه ده نی چوه سه ری، که تییدا تاکه عهقلانی بوو به هاوولاتی خاوه ن ماف.

خاوهنداريتي:

به بيتي به لنگه‌ی کلارك، "نابوريناسانی سياسي کلاسيک ههولياندا بۆ شه‌وه‌ی شيتوازيك له کۆمه‌لگای هه‌ماهه‌نگی نايدیالی پيشکesh بکه‌ن که تيبدا هه‌موو شيوه‌کانی خاوه‌نداريتی جينگای تاييه‌تی خویان هه‌بيت" (٢٨، ١٣ل). نه‌و ريبازه جه‌ختی له سه‌ر بازار ده‌کرده‌وه: بازار وه‌ک بواريت که تيبدا په‌يوه‌نديه کۆمه‌لايه‌تیه‌کان — به‌شيوه‌ی گريبه‌ست — له نيوان تاکی تا راده‌يه‌ک نامۆدا دروست ده‌بن. کهسانيتک گريبه‌ست واژۆ ده‌که‌ن که پيگه‌يه‌کی يه‌کسانيان له مامه‌له‌کاندا هه‌يه و به‌رژه‌وه‌نديی پتويستيشيان بۆ ئالووتير هه‌يه. شه‌وان بۆ شه‌وه‌ی بتوان شيتک وه‌ريگرن دبی شيتکيش بده‌ن. به‌واتايه‌کی ديه‌ک، گريبه‌سته‌که له نيوان کهسانيتکدا ده‌نووسريت که ماليکن يان خاوه‌نی شيتک. خاوه‌نداريتی به‌مانای خاوه‌نی نامرازه‌کانی بازرگانی، که‌ره‌سته‌کانی به‌ره‌مه‌يتيان — زه‌وی، سه‌رمایه، ته‌کنه‌لوژيا — و گرنگتر له هه‌مووان هيزی کاره‌.

داکۆکی له خاوه‌نداريتی له تيۆری ليبرالیدا هاوکاته له گه‌ل کۆمه‌لتیک گريعه‌نی فله‌سفی. هه‌روه‌ک چۆن باب فاين ده‌نووسيت:

نيستا زۆر درواره‌ بتوانی هه‌ست به روحی بزوتنه‌وه‌يه‌ک بکه‌ی که بۆ شه‌و رزگارای خاوه‌نداريتی تاييه‌تی هه‌ر وه‌ک نايدیالی کۆمه‌لگايه‌کی نازاد و ده‌ربازبوون له فۆرمی نه‌ريتی نيستيازاته‌کان، پاشکۆی تاکه‌که‌سی ... (خاوه‌نداريتی تاييه‌تی) له‌گه‌ل نازادی تاکه‌که‌سی، مافی که‌لک وه‌رگرتن و به‌خراپی که‌لک وه‌رگرتن له که‌لوپه‌له‌کانی خۆی، مافی کپين و فروشتن به‌شيوه‌يه‌کی نازادانه، مافی گواستنه‌وه‌ی نازادانه له شوينتيکه‌وه يان له مه‌لّه‌نديکی به‌ره‌مه‌يتانه‌وه بۆ شوين يان مه‌لّه‌نديکی ديه‌ک و مافی له‌سه‌رکار دامه‌زراندنی که‌سانی ديه‌ک يان فروشتنی هيزی کاری خویان به‌هه‌ر خاوه‌نکاری وه‌ک يه‌ک هه‌ژمار ده‌کرا. خاوه‌نداريتی تاييه‌تی، چوارچيوه‌ی مافه تاييه‌تیه‌کانی ده‌گرتمه‌وه، واته شه‌و جينگايه‌ی که هه‌لبژاردن و ويست و داخوازيه‌کانی تاکه‌کان حکومه‌ت ده‌کات (٤٨، ١١ل).

بۆ که‌سانی ليبرالتي سه‌ره‌تايی، مانای خاوه‌نداريتی شيتکی زياتر له خاوه‌نداريتی که‌لوپه‌له مাদدی و هيزی کاری خویان بوو. له روانگه‌ی بيرمه‌ندانی سه‌رمایه‌داريی تازه پيگه‌يشته‌وه، خاوه‌نداريتی و مافی راگواستنی شه‌و کارتيکی رزگاريدهرانه بوو. شه‌و کاره تاکی له شه‌رت و مه‌رجه‌کانی کۆمه‌لگايه‌ک ده‌رباز ده‌کرد که له سه‌ر بنه‌مای دياریکردن و پيگه‌ی کۆمه‌لايه‌تی

دانرابوو. ئەو شەرت و مەرجانە تاکەکانیان کردبوو ئەو کۆیلانەى کە هیچ چەشنە کۆتەرۆلنیکیان بە سەر جەستە و ھیزی کارى خۆياندا نەبوو. ئەو مەرجانە تاکەکانیان دەکردە کۆیلەى وەھم و ھەزەکانى کەسانى دیکە، دەریازبوون لە بالادەستى کۆمەلایەتى یان سیاسى، تەنیا لە رینگای مافى خاوەندارىتى و گواستەنەوى ئەووە دەکرا وەدى بێت. لەو روانگەيەو، خاوەندارىتى موژدەدەرى نازادى و ناسايش بوو.

جیاواز لەوھش، خاوەندارىتى باسى توانایى و لێھاتوى و داھێنانى تاکەکەشى دەکرد. گزنگى تاک لە یارمەتیدانى بە کۆمەلگادا بەشێوى دانانى سەرمایە و کار و داھێنان بوو. بە پرۆای لێرالەکانیش، تاک لە قەبال ئەو یارمەتییەى کە بە کۆمەلگای دەکرد، دەبۆیە بەرھەمى کار و داھێنانەکەى خۆشى لە کۆتەرۆلى خۆیدا بۆیە. ئەو کارە بەتەنیاى تاکى لە ژێر چاودێرى کەسانى دیکەدا دەریاز دەکرد. بەم جۆرە، خاوەندارىتى لەگەڵ نازادى یەکان بوو و تاکى لە چەوسانەو دەپاراست.

داکۆکى لە خاوەندارىتى تايبەتى ھۆکارىکى دیکەشى ھەبوو. ئابووریناسانى سیاسى کلاسیک لە سەر ئەو باوەرە بوون کە مافى خاوەندارىتى و گواستەنەوى ئەو دەبێتە ھۆى چوونەسەرتى داھێنان و بەرھەمھێنانى سامان بۆ کۆمەلگا. بە پرۆای ئەوان، لە نێوان مافى خاوەندارىتى تاک لە لایەک و بەرژەوھندى و قازانجى کۆمەلگاش لە لایەکى دیکەو، دژایەتییەکى ئەوتۆ لە ئارادا نەبوو، چونکە بەرھەمھێنانى سامانە کە بنەمای کۆمەلگایەکى باش بێت کە دێنێت. کاتێک سامان بەرھەم دێت، دابەشکردنیش خۆى لە خۆیدا بەرپۆھ دەچێت.

مافى خاوەندارىتى و راگواستنى ئەو لە بواری سیاسییەو وەک نازادى سیاسى و کۆمەلایەتییەکانى لێھات. لە بواری فەلسەفەو، بۆ نمونە لە بیروزدی جۆن لۆک دا، مافى خاوەندارىتى بوو بە بنەمای مافەکانى دیکە. نازادى ھەلبۆاردنى پێشە، نازادى رویشتن لە شوێنیکەو بۆ شوێنیکى دیکە، و نازادى ھاتوچۆ لەگەڵ کەسانى دیکە، لەگەڵ ئیختیار و ھیزی کارى تاکەو گری دراىو. خاوەندارىتى یەکیک لە پێکھاتە بنەپەتەکانى نازادى بوو. بەلام خاوەندارىتى تايبەتى وەک یەکیک لە دۆخەکانى پتویست بۆ کەلک وەرگرتن لە مافەکانیش دەھاتە ئەژمار. خاوەندارىتى تايبەتى ئەو دەرفەتەشى بۆ تاکەکان دەپەخساند کە بۆخۆیان بپار بدن و لە زانیاریەکانى خۆیان بۆ خۆیان و لەو رینگایەشەو بۆ کۆمەلگاش کەلک وەرگیرن. خاوەندارىتى تايبەتى ئەو تواناییەى بە تاکەکان دەبەخشی کە دەست بەدەنە دانانى سەرۆت و سامان و قبۆلکردنى مەترسى و داھێنان. لە ھەمووانیش گزنگتر ئەوە بوو کە

خاوه‌ندارتی تاییه‌تی نهو تواناییه‌ی به تاکه‌کان به‌خشی بۆ نه‌وه‌ی به‌رپرسیارتی کاروکرده‌وه‌کانی خۆیان له نه‌ستۆ بگرن.

بازار:

ئادام سیس له لیکدانه‌وه‌ی خۆیدا سه‌بارهت به پێکهاته‌ی چینه‌تی کۆمه‌لگای بازرگانی به‌و ناکامه ده‌گات که ناکرێ به‌رپرسیارتی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی به هیچ کام له چینه‌کانی نه‌م جۆره کۆمه‌لگایانه — سه‌رمایه‌داران، خاوه‌ن زه‌وی و زاوه‌کان و کرێکاران — به‌سپێردریت. نه‌وه ته‌نیا بازاره که ده‌توانیت له نیوان به‌رژه‌وه‌ندییه دژبه‌یه‌ک و جۆراوجۆره‌کاندا هاوسه‌نگیه‌ک دامه‌زرێت و رایه‌ل و پۆیه‌کی په‌یوه‌ندی و هاوکاری دروست ده‌کات، هه‌رپۆیه بازار ده‌بی به نازادی به‌یتریته‌وه بۆ نه‌وه‌ی به قازانجی کۆمه‌لگا بیت.

به رواله‌ت وادیاره که بازار دامه‌زراره‌یه‌کی نابوو‌ریه که ئالوویری کالاکانی ئاسان کردۆته‌وه و له نیوان خواست و خسته‌پوو هاوسه‌نگی دینیته ئاراوه. به‌لام لیکدانه‌وه‌ی لیبراله‌کان بۆ داکۆکی له بازار، له سه‌ر بنه‌مای تیبینی فله‌سفه‌یی قولتر راوه‌ستابوو. له لایه‌که‌وه بازار وه‌ک دامه‌زراره‌یه‌کی ناتاییه‌تی که پاداشت و به‌رژه‌وه‌ندییه‌کان دیاری ده‌کات، به پتی تیبینییه ئابوو‌ریه‌کان، جیاوازییه‌ک له نیوان به‌شداربواندا دانائیت. که‌وابوو بازار فۆرمه تاییه‌تی و دیاریکراوه‌کانی ده‌سه‌لات و سه‌ره‌تیه‌کان له‌ناو ده‌بات. به پتجه‌وانه، بازار ده‌ست ده‌داته دابه‌شکردنی به‌رژه‌وه‌ندییه‌کان له نیو به‌شداراندا و نه‌ویش به پتی به‌شی نه‌وان له ئالوویره‌کانی بازاردا. جیا له‌وه‌ش، بازار له نیوان داخوازی و به‌رژه‌وه‌ندییه جۆراوجۆره‌کاندا هاوسه‌نگیه‌ک دینیته ئاراوه و به‌م جۆره هه‌روه‌ک ئالییه‌ت (میکانیزم) یه‌ک بۆ ریکه‌که‌وتنی نیوان گروپه ره‌که‌به‌ره‌کان کار ده‌کات. به‌و پتیه، بازار هه‌م به‌دواداچوونی به‌رژه‌وه‌ندییه تاییه‌تیه‌کان و هه‌م پێکهێنانی هه‌ماهه‌نگی کۆمه‌لایه‌تی مه‌یسه‌ر ده‌کات. بازار سێ کار به‌رپۆیه ده‌بات: به‌دواداچوونی به‌رژه‌وه‌ندییه تاییه‌تیه‌کان بۆ تا‌ک دابین ده‌کات، بوار بۆ هاوکاری کۆمه‌لایه‌تی و ئالوویر ده‌ره‌خسینیت و به‌ بردنه‌سه‌ری دابه‌شکردنی کار و تاییه‌تی بوونه‌وه‌ی شاره‌زاییه‌کان، ده‌بیته هۆی بردنه‌سه‌ری به‌رهمه‌هێنان و کۆکردنه‌وه‌ی قازانج.

ئابوو‌ریناسانی سیاسیی کلاسیک له سه‌ر بنه‌مای نه‌و هۆکارانه‌ی که باسکران، داکۆکییان له بازار ده‌کرد. نه‌وان وه‌ک بیرمه‌ندانی سیسته‌می تازه‌پێکه‌یشتووی سه‌رمایه‌داری، هیچ زانیاریه‌کیان سه‌بارهت به پرسه‌کانی بازار نه‌بوو. نه‌وان نه‌یانده‌زانی که بازار هیتدی‌ک له

کاره‌کان به‌رپټوه نابات. بازار خۆی له‌خۆیدا ته‌واوی پېداويستيه‌کان دابېن ناکات و هيچ به‌رپرسيارتيه‌کيش سه‌باره‌ت به‌و که‌سانه‌ی که ناتوان له پرۆسه‌ی ئالووړدا به‌شدارېن، به‌نه‌ستو ناگرېت. بازار ته‌نیا که‌شټک ده‌خولقېنېت که تېیدا نه‌و که‌سانه‌ی که يه‌کترې ناناسن و به‌يوه‌نديه‌کیان پټکه‌وه نيه‌، بتوان له سر به‌ناکانی نازادی و يه‌کسانی پټکه‌وه هه‌لېکمن. بازار ته‌نیا نالييه‌تېکی کۆمه‌لایه‌تی بۆ ناسانکاری نه‌و چه‌شنه ئالووړانه‌يه.

پشتیوانانی کۆمه‌لگای بازاری، گرمانه‌ی تاييه‌ت به‌ خۆيان هه‌يه: تاکه‌کان دېنه بازار بۆ نه‌وه‌ی شټیک بفروشن و نه‌و فروشتنه‌ش توانای کرپنيان پټ ده‌به‌خشيت و هه‌رېوه تاکه‌کان ده‌توان لهو شته رزگاربان بېت که نايانه‌وېت و ده‌ستوان نه‌و شته‌ی که ده‌يانه‌وېت ده‌سته‌به‌ری بکمن، هه‌ر تاکيک ده‌توانی له‌وه تېبگات که پټیستی به‌ چ شټیک هه‌يه و چ شټیک ده‌توانی له به‌رامبه‌ريدا بدات، تاکه‌کان توانای دیاريکردن و به‌دواداچوونی بریاره‌کانی خۆيانيان هه‌يه، و ناکامی ته‌واوی نه‌وانه چوونه‌سه‌رېی سه‌روه‌ت و سامانی هه‌موو کۆمه‌لگایه. به‌و پټيه بازار جېگای نه‌و که‌سانه‌يه که شټیکيان — هه‌ر له هيزی کاره‌وه بگره هه‌تا که‌ره‌سته‌کانی به‌رپټوه‌بردنی ژيان و نامراهه‌کانی نوټیوونه‌وه‌ی سه‌رمایه — بۆ فروشتن هه‌يه.

لایه‌نگرانی نه‌و رېبازه سه‌ره‌جی نه‌و پرسيه نادن نه‌و که‌سانه‌ی که شټیکيان بۆ فروشتن نيه‌ و نه‌گه‌رش هه‌يانيت خوازیاری نيه‌، له بازاردا جېگانان نابيتمه‌وه. هيچ گه‌ره‌تیه‌ک بۆ نه‌وه نيه‌ که هه‌ر فروشيارتيک کرپاريک بدۆزټمه‌وه يان نه‌وه‌ی نه‌و که‌سانه‌ی که کالاکانيان کرپاريان نيه‌، بۆيان قه‌ربوو بکرتمه‌وه. ئابووورناسانی سیاسي کلاسيک هه‌رگيز سه‌ره‌جی نه‌و پرسيان نه‌داوه که بازار ده‌توانيت يارمه‌تیده‌ری سه‌رله‌نوټی به‌ره‌م هاتنه‌وه‌ی سيسته‌ميکی نايه‌کسان بېت. تاوتوتکردنی نه‌و تاييه‌تمه‌نديانه و که‌موکوپه‌کانی بازار به‌ مارکس و مارکسيسته‌کانی دواتر سپېردرا.

بازار ده‌توانيت جېگایه‌ک بۆ ئالووړ دابېن بکات به‌لام ناتوانيت پېداويستيه‌کان دابېن بکات. لایه‌نگرانی بازار پټيانوايه که تاکه‌کان به‌چه‌شټیک کالاکانی خۆيان ده‌خنه بازاره‌وه که داخوازی هه‌بېت. به‌رپرسيارتي شکت يان سه‌ره‌که‌وتنه‌که له نه‌ستوی تاک دايه. بازار ناتوانيت شکت بخوات و هه‌روه‌ک ژان — باپتست سه — (به پټی فۆرمی خۆی که دواتر به‌ یاسای سه‌ ناويانگی ده‌رکرد) ده‌يگوت، شکسته‌کانی تاک نابنه هۆی شکتی بازار. به‌ پټی ليکده‌انه‌وه‌ی نه‌و، نه‌گه‌ر بازار شکت بخوات، نه‌و شکسته به‌ره‌نجامي هۆکاره‌کانی ده‌ره‌وه‌ی بازار وه‌ک نه‌بوونی نه‌و هۆگرپه له‌تاکه‌کاندا که پاره‌که‌ی خۆيان بکمن به‌ کالاک و يان نه‌وه‌ی

کریکاران نه یانه مویت هیژی کاری خویان بفرۆشن. به لām نمو هه لسوکه وتانه ناعه قلانین. کاراکته رانی نابوویری عه قلانی ناوا کار ناکهن، چونکه شهوان ده زانن بۆ شهووی پیداو یستیه کانیان دابین بیت، ده بۆ پتو یستی که سانی دیکه دابین بکهن. بازار ده بیت هژی خۆیه پتو بهیری و ناگاداریون له پیداو یستیه کانی که سانی دیکه.

فهلسه فهی بازار وهك خوازه یه کی به هیژ بۆ کۆمه لگایه کی خۆیه پتو بهیر ده کار کراوه. بازار دامه زراوه یه کی نابوویری به لām نایدۆلۆژیای بازار له ریکه خستنی شهوای بواره کانی ژیاندا رۆلێکی زۆری دهسته بهر کردوه. بنه مای ئالوویری کالā بووه ته بنه مایه کی گشتی بهو مانایانه ی خواره وه: (۱) تاکه کان له سه ر بنه مای شهو گرمانیه له گهل یه کتری په یوه ندی ده به ست که شهو هاوکاری به قازانجی هه مووانه. (۲) وه دیهاتنی داخوازه کانی که سیک به وه دیهاتنی داخوازه کانی که سانی دیکه وه به ستراوه ته وه. (۳) بهرژه وه ندییه تایه تیه کانی تاک ده بیت هژی دنه دانی بۆ دابین کردنی پیداو یستیه کانی که سانی دیکه. که واته، بهرژه وه ندییه تاکه که سیه کان له گهل بهرژه وه ندییه گشتیه کانی کۆمه لگا دژایه تیه کی نییه، به مهرجیک که یه که م، تاک به شیوه یه کی نازادانه ده ست بداته ئالوویر، دووهم، له گهل لایه نه بهرام به ره کانی گرتیه سه ته که ی له ناستیکی یه کسان دابیت و سییه میش شهو یه که بتوانیت له بهر پتو بهر دنی شهو چه شنه ئالوویرانه خۆی ببویریت.

تاکه گهرایی، خاوه نداریتی، و بازاری نازاد وهك توخه پیکه یته ره کانی کۆمه لگای مه ده نی، بنه مای گشتی نابوویری سیاسی کلاسیک و سه رجه می نه ریتی لیبرالیان پیک دینا. ده کری ره خنه ی زۆر لهو نه رته بگیری، به تایه ت لهو بواره وه که نابوویرناسانی سیاسی کلاسیک ته نیا دا کۆکیان له کۆمه لگای مه ده نی ده کرد و سه رنجیان به زولم و ده ستدزییه کانی شهو نه ده دا. شهوان له م رتگایه وه راشکاوانه ده ستیان دایه پاساو کردن و رهوایی دان به ده سه لاتی کۆمه لگای بوورژوایی.

سه ره پای شهو شه، نابوویرناسانی سیاسی کلاسیک به پینچه وانیه لایه نگرانی رنجبازی نابوویری کلاسیکی نوینی دوا ی خویان، ناگاداری لایه نه نه رتیه کانی ویست و هه زه کانی مرۆ، کاولکاری وارسکه ی زیده خوازی و دابه شکردنێکی نه خوازاو بوون.^{۲۷} بۆ نمونه، ئادام سمیس

۲۷ - بۆ نمونه، ژان - باتیست سه که ده یگوت بازار هه رگیز شکست ناخوات، له هه مانکاتدا ناماژه ی به وهش ده کرد که "له هه موو شوئینیک توندی هه ژاری له پال نه رمیی ساماندا، هه ول و تیکۆشان له پال

ناکۆکیه‌کانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی ده‌ناسی و نه‌وه‌ی قبول کردبوو که به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی تاک ده‌توانیته‌ به‌ سه‌ر به‌رژه‌وه‌ندیی کۆمه‌لایه‌تیدا زال بیت. ریکاردۆ نیگه‌رانی کاریگه‌ریی سیاسه‌ته‌کانی نابووری له‌ سه‌ر چینی کریکار بوو، نه‌وه‌ چینه‌ی که به‌ گرنه‌گترین چینی کۆمه‌لگای ده‌زانی. مالتۆس له‌ سه‌ر نه‌وه‌ جه‌ختی ده‌کرده‌وه‌ که ده‌بی حه‌قه‌سته‌تیک‌ی باش به‌ کریکاران به‌دریته‌، "به‌ هۆکاریکی زۆر گرنه‌گتر له‌ هه‌ر شتیک که به‌توانیته‌ له‌ گه‌م سهره‌وت و سامان له‌ په‌یوه‌ندیی دایته‌: شاده‌مانی جه‌ماوه‌ری خه‌لک" (٥٤، ل ١٨٥). نابوورینه‌سانی سیاسیی کلاسیک به‌توندی داوای نه‌وه‌ خالانه‌ی خواره‌وه‌یان ده‌کرد: دادپه‌روه‌ری بۆ هه‌مووان، ریزه‌گرتن له‌ به‌های هینزی کار، و کۆمه‌لگایه‌کی هه‌ماهه‌نگ که بۆ هه‌مووان ده‌رفه‌تی به‌رده‌سه‌ریی توانایی و داهیتان په‌رخسینیته‌.

نه‌وان سه‌ره‌رای جه‌خت کردنه‌وه‌ له‌ سه‌ر به‌رژه‌وه‌ندییه‌ تاییه‌تیه‌کان، چه‌مکی به‌رژه‌وه‌ندیی گشتییان له‌بیر نه‌کرد. هه‌لبه‌ته‌ به‌رژه‌وه‌ندی گشتی به‌مانای زۆری و فراوانیی به‌کۆمه‌ل — واته‌ نرخ‌ی په‌ره‌سه‌ندنی به‌ره‌مه‌نه‌تانی نیشتمانی — لیک درایه‌وه‌. به‌لام لیره‌دا گه‌رفتیکی زاتی له‌ به‌ره‌مه‌نه‌کانی نه‌واندا هه‌بوو: هه‌رچه‌نده‌ چه‌مکی به‌رژه‌وه‌ندی گشتی پارێزرا، به‌لام به‌ریرسیاریتی وه‌دیه‌اتنی نه‌وه‌ به‌رژه‌وه‌ندییه‌ گشتیه‌ نیه‌ر له‌ نه‌ستۆی ده‌سه‌لاتی گشتیی ده‌وله‌دا نه‌بوو. پێناسه‌کردن و وه‌دیه‌اتنی به‌رژه‌وه‌ندی گشتی له‌ بنه‌ره‌دا به‌ خوازیارانی به‌رژه‌وه‌ندییه‌ تاییه‌تیه‌کان له‌ کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی سپێردرا.

نه‌وه‌ ناما‌نجانه‌ی که نه‌وه‌ بیرمه‌ندانه‌ بۆ سیسته‌می کۆمه‌لایه‌تی له‌ به‌ر چاویان بوو، ناسایش و ناسووده‌یی هه‌مووان — چ به‌شیوه‌ی چوونه‌سه‌ریی سهره‌وت و سامان یان به‌ شیوه‌ی پیکه‌ینه‌نی رایه‌ل و پۆی هاوکاری به‌رژه‌وه‌ندییه‌ تاییه‌تیه‌کان — بوو. له‌ راستیدا گه‌وس به‌وه‌ ئاکامه‌ ده‌گات که نابوورینه‌سانی سیاسیی کلاسیک زۆر زیاتر له‌وه‌ی به‌ گشتی وینا ده‌کریت، خوازیاری ده‌ست تێوه‌ردانی ده‌وله‌ت بوون بۆ نه‌وه‌ی که سیسته‌میکی کۆمه‌لایه‌تی دادپه‌روه‌رانه‌ بیه‌ته‌ دی. زۆریه‌ی لایه‌نگه‌رانی نه‌وه‌ ریه‌ازه‌ ناما‌ژه‌یان به‌ ده‌ست تێوه‌ردانی ده‌وله‌ت بۆ یارمه‌تیدان به‌ بیکاران و هه‌ژاران، دا‌رشتنی یاسا و رێسا‌کان، و گه‌ره‌نتی کردنی دادپه‌روه‌ری کردووه‌. "به‌م جۆره‌، به‌ روونی دیاره‌ که به‌ناو ده‌وله‌تی پاسه‌وانی شه‌وی بیرمه‌ندانی لیبرالی نه‌ریتی، جیاواز

ته‌مه‌لی و ته‌وه‌زلی، که‌لاه‌ه‌کان له‌ پاڵ بینه‌ رازاوه‌کاندا و به‌ کورتی فراوانیه‌کی بیه‌هۆ له‌ پاڵ پێداویستیه‌ هه‌نوکه‌یه‌کاندا ده‌بیندری" (٥٤، ل ١٩٠).

له همرشتیکي دیکه که دهیتوانی ببیت، به دښنیاسهوه دهولته تیک نه بوو که نابووړیناسانی سیاسي کلاسیک دهیانه ویست" (۵۴، ل ۱۹۳).

باب فاین دهولت، نهوه راسته که سمیس ههولیدا بۆ نهوهی دهستیوهردانی دهولت کهم بکاتهوه، بهلام نهو پرسیه دهی له چوارچیتوهی رهخهه نهو سهبارت به دهستیوهردانی مامهله گهرايانه له بهر چاو بگیریټ" (۴۸، ل ۴۳). نهو نوقسانیهی که له کاری نابووړیناسانی سیاسي کلاسیک دایه نهوهیه که نهوان بهرزه وهندی گشتیان له بهرچاو گرتووه بهلام بهرپرسیاریتی و بهرپویش بردنی نهو بهرزه وهندی گشتیهیان به دامه زراوهیه کی گشتی وهک دهولت نه سپارد.

هر نهو رهخهیه بوو که بووه هوی نهوهی میراتی نابووړی سیاسي کلاسیک به دوو لادا پروات. له لایه کهوه مارکس توانی خوی له چوارچیتوهی نه ریتی تیوری نهو نابووړیناسانه دابنیت و بهرنامهی سیاسی و ریگه پندراوی خوی بۆ کومه لگا له سر بنه مای نه دیشته کانی نهوان داریزیت. له لایه کی دیکهوه، نابووړیناسانی کلاسیکی نویش له بۆچوونه کانی نهو نابووړیناسانه که لکیان وه رگرت. نابووړیناسانی کلاسیکی نوی، تیگه یشتنی گشتی نابووړیناسانی سیاسي کلاسیکیان له مهر کومه لگای مه دهنی به توندی هینایه خواره وه. کومه لگای مه دهنی له دهسته واژه نابووړیه کان دهرهاویشتر و بازار چینگاکه ی گرتوه. بهم جوړه، دا گهران (مهیل) ریگه پندراوه کانی نابووړی سیاسي کلاسیک خراڼه په راویره وه و چه مکی کومه لگای مه دهنی له ژیر سرغی گشتیدا هاسه ننگ بووه وه.

چاره نووسی دواتری چه مکی کومه لگای مه دهنی له تیوری نابووړیدا، بهشی سیاسي نابووړیناسانی کلاسیک له دهوله مندکردنی نهو چه مکدها که مپه ننگ ناکاتهوه. بۆچوونه کانی نهو نابووړیناسانه کاریگه ریه کی گرنگیان له سر لیرالیزم و مارکسیزمی هیگلی دانا. له نابووړی سیاسي کلاسیک و تیوری لیرالیدا، کومه لگای مه دهنی سوو به چوارچیتوهیه کی یاسامه ند، سهره خو له دهولت و له هه مانکاتدا له لایه نه دهوله تیشوه پستیوانی لینده کرا. کومه لگای مه دهنی وه که مه لبه ندی په یوه ندی گریهسته کان که تییدا تاکه کان به پیسی هاوکاری نازادانه له گه یه کتری دهوولینهوه، سوو به گۆره پانی میژوو. هه رچه شنه داهینانیک له دهولت ستیزایه وه و به کومه لگا سپردرا و دهولت له بنه رتدا رۆلی ریکخستنی گرت نه ستو. نهوه نیشانهی دابرائیکی واتایی گرنگ بوو له نه ریتی نه دیشته ی سیاسیدا، نه ریتیک که تا نهو کات جهختی له سر دهولت و مافناسی دهولت ده کرده وه.

کۆمەلگای مەدەنى وەك چوارچىۋەى ئىنجومەنە كۆمەلایەتییەكان:

ئابورىيى سياسىيى كلاسىك و لىبرالىزمى سەرەتايى لە پىكەتەننى كەشىكى تىۋرى و پركىكىدا سەركەوتوو بوون كە بتوانىت نازادى تاك دابىن بكات. بەو حالەشەو كۆمەلگای مەدەنى شتىك نىيە كە جارىك و بۆ ھەتاهەتايە سەرھەلېدات، واتە شتىك كە ئەگەر پىكەتەت بتوانى پارىزگارى لە خۆى بكات. لىبرالەكانى دواتر لەو ە تىگەيشتن كە نازادىەكانى كۆمەلگای مەدەنى سست و لەرزۆكن و لە بەرامبەر ھەرچەشەن دەستدرىژيەك بۆ سەر بىنەماى سەربەخۆيى كاردە دەبى پشتيوانيان لى بىكرىت. لىبرالەكانى سەرەتايى گونجاو بوونى دەولەتتىكى سنووردار و داخراويان نىشان دا. لىبرالەكانى دواتر لەوانە جۆن سستىوارت مىل و ئالىنكىسى دۆ تۆكفيل لەو ە تىگەيشتن كە دەولەت زياتر لەو ە چاۋەروان دەكرا بەھىز بىو ە دەسەلاتى بەدەستەو ە گرتو ە. لە راستىدا دەولەتى نو ى بە دەزگای سەپاندنى دەسەلات و چاۋدېرى ئەو لەچاۋ دەولەتەكانى پىشوو كە وەھا ھىز و ئالىيەتتىكىان نەبوو، مەترسىيەكى زياترى بۆ نازادىيى مرۆڤ ەبوو. دەسەلاتى دەولەت — ھەرچەندە ھەولەش دەدرا بۆ ئەو ە لە رىنگاى گرمانە رىنگە پىدراو ەكانى تىۋرى سياسىيى لىبرالەو ە بەرتەسك بىكرىتەو ە — دەيتوانى تاك و نازادىيەكى ئەو سەركوت بكات، ھەروەك زۆرجارانىش ئەو كاردە دەكرد.

دۆ تۆكفيل لە دېموكراسى لە ئەمەريكا دا ئامازەى كرد بىو مەترسىيەنى لەگەڭ دەولەتە دېموكراتىيەكان دىنەناراو ە. گوتى دېموكراسى شىتووزىكى تاييەت لە سستەمكارى دەخولقينىت. ئەو دەولەتەنى كە لە رىنگاى ھەلېژاردنەو ە شەرعىيەت وەردەگرن، ھەر بە سەر ھەمان ئەو كەسانەدا سەروەرى دەكەن كە دەنگيان پىداون. لە ئاكامدا دامەزراو ە كۆمەلایەتییەكان لە لايەن دامەزراو ە سياسىيەكانەو ە كپ و بىدەنگ دەكرىن و مەيلە دېموكراتىيەكانى كۆمەلگا لە رىنگاى چەقبەستنى دەسەلات لە دەست دەولەتى بەرپۆتەبەردا، كۆنترۆل دەكرىن. كۆمەلگای مەدەنى ئەو دەسەلاتەى بە دەولەت بەخشيە بەلام دەيتە قوربانىيى ئەو دەسەلاتەش.

حكومت تەنيا دەتوانى چالاكىيە پىشەيەكانى بەرھەمەتتەن ئىدارە بكات و نىتر ناتوانىت يارمەتى بە خولاندنەو ە بىروباو ە و ھەستەكانى نىتر كۆمەلگىكى بەرىن بكات. كاتىك كە حكومت تىدەكۆشىت بۆ ئەو ە لە قەلەمپەوى سياسىيى خۆى ئەولادتر بچىت و بى بنىتە ئەو رىنگايەو ە، ھەرچەندە بەشىۋەيەكى نەخوازوايش بىت دەست دەكات بە سەرەپۆيەكى رىنگە پىنەدراو. لەو روو ەو كە حكومت تەنيا دەتوانىت ياسا وردىننەكان

پانتاییه کی گشتی به شدار یخوازانه یه. بهرتهسک بوونه وهی دهولت که یه کیتک له داواکاریه سره کییه کانی لیبراله کان بوو، پتویستی به هه بوونی کۆمه لگایه کی مه دهنی چالاک و بزێو هه بوو، یانی چه شیتک له کۆمه لگای مه دهنی که هه میشه سره به خۆی خۆی له دهولت بهارتیزیت و تایبه ته ندیه که شی پتکه یێنان و خولاندنه وهی بهرورای گشتی، هۆشیاری، و چالاکیی سیاسی بیت. به لām نه وهش پتویستی به وه هه یه که تاکه کان هان بدرێن بۆ نه وهی بۆ بهرپۆه بردنی وه ها گه لاله یه که به نه وانیته وه په یوه ست بن. چونکه تیکه له چوون له گه ل دهولته تیش ناوه رۆکینکی سیاسی هه یه، تاکه کان ده بی بینه بوونه وه رینکی سیاسی، نه و بوونه وه رانه ی که نامادهن خۆیان بۆ نازادی کۆمه لگای مه دهنی ته رخا بکه ن. بۆ پاراستنی نه و چوارچۆیه یه ماف و نازادیه کان که نابوو ریناسانی سیاسی کلاسیک به توندی دا کوکیان لی ده کردن، تاکه کان ده بی له گه ل نه وانیته را له چالاکیه نه نچومه نیه کاندای به شداری بکه ن. به لām نه و کاره له وانه یه بهرژه و نه ندیه کانی تایه تیی تاک و مافی گۆشه نشینی نه و تووشی خه ساره ت بکات. به واتایه کی دیکه، نه و گرفته ی که له تیژی لیبرالیدا پتکهات، بهرژه و بوو بوونه له گه ل پرسى رتیکه وه تنى نیتوان بهرژه و نه ندیه کانی تاکه که سى و پتویستی به هتیزکردنی بهرده وامی کۆمه لگای مه دهنی بوو.

نابوو ریناسانی سیاسی کلاسیک له سه نه و باوه ره بوون که بازار نالییه تیکه که ده توانیت بهرژه و نه ندیه تاکه که سى و کۆمه لایه تیه کان پتکه وه گری بدات. به لām کاتیک که له بۆچوونی بهرپلاوتری لیبراله کاندایاواز له پرسه نابوو ریه کان سه رنجی پرسه سیاسیه کانی درا، مافی گۆشه نشینی تاکه کان و پتویستیه کانی کۆمه لگای مه دهنی که و تنه لایه نی بهرامبه ری په کتره وه. که سیك که له مافی گۆشه نشینی خۆی که لک وهرده گریت، ده توانیت تاکیکى ناسیاسی بیت، به لām نه گه نه و ناسیاسی بیت — واته له بهرنامه کانی بهرتهسکردنه وهی دهولته را به شداری نه کات — مافی گۆشه نشینی نه و ده توانیت بکه ویته مه ترسیه وه. له لایه کی دیکه وه، ناگرئ هیچ کهس به وه ناچار بکه ی که له ژیا نی گشتیدا به شداری بکات، چونکه نه و کاره کاریگه ری نیگه تیفی له سه ر نازادیه بنه په تیه که ی ده بیت. ده بوا یه رتیکه چاره یه که بۆ چاره سه ری دژایه تی نیتوان مافی هه لبا ر دنی نازادانه ی تاک و پتویستی کۆمه لگای مه دهنی به چالاکیی و به شداری به دژر ابا یه وه.

رینگاچاره يەك كە بۆ ئەو گرافىكە دۆزرايەو، پىكىهتتەننى ئەنجومەنە كۆمەلەيەتى و سىياسى و نىرادىيەكان بوو. ئەو ئەنجومەنەنە لە سەر بىنەماي سەرەككى ھەلپەردەنى ئازادانە راوھەستابوون و نەياندەتوانى كەسەك ناچار بىكەن كە بە ئەنجومەنەك پەيوەست بىت. بەو ھالەتەو، كاتەك كە ئەنجومەنەكان پىكەتەن، لە بەرژەوھەندىيە تايبەتەكانى تاكەكان نەولەوتر چوون، چونكە تاكەكانيان لە چوارچىوئەي بەرنامە كۆمەلەيەتيە بەرپلاوترەكاندا لە دەورى يەكترى كۆ دەكردنەو. جۆن ستىوارت مېل بەم چەشنە باسى ئەو پرىسيەى كەردە:

ئەوئەي گەنگەرە، پرىسە ئەخلاقيەكانى سەرچاوەگرتوو لە بەشداریي ھاوولائىيانى تايبەتەتى لە چالاكەيە گشتىيەكاندايە ھەرچەندە بەشپەيوەككى بەرتەسكىشە. كەسەك كە بەشداری دەكات داواي لىدەكرىت كە سەرئەي بەرژەوھەندىيەككى جيا لە بەرژەوھەندىيە خۆي بدات، بە پىنى پىتوانەكانى بەدەر لە ھۆگرىيە تايبەتەكانى خۆي سەبارەت بە داواكارىيە دژەبەرەكان بىريار بدات، و ھەمىشە پەيپەوي لەو بىنەما و ياساينە بىكات كە بەرژەوھەندىيە گشتيان لەبەر چاوە. بۆيە ئەو ھەستە تىيدا پىكە دىت كە سەر بە كۆمەلە و ھەر شتىكىش كە بە قازانجى كۆمەلە پىت، بە قازانجى نەويشە. كاتەك كە ئەو روھە گشتىيە بوونى نىيە، بەدەگمەن ئەو ھەستە پىكە دىت كە ئەو تاكە تايبەتيانەي كە پىنگەيەككى كۆمەلەيەتيە باشيان نىيە، لە بەرامبەر كۆمەلەگادا نەركىكى دىكەيان بەدەر لە بەستراوئەي بە ياساكان و پەيپەوي لە ھۆكۆمەت ھەبىت. ھىچ چەشنە ھەستىكى لە خۆبۆردن و سۆلیدارىتي لەگەل كۆمەلەگا بوونى نىيە. ھەرچەشنە ئەندىشە و ھەستەك لە پەيوەند لەگەل بەرژەوھەندىيەيان نەركەكاندا، بە تاك و خىزان كۆتايى پى دىت (١٢٨)، (٢١٧).

ئەنجومەنەكان تاكە گۆشەنشەنەكان لە دەورى يەكترى كۆ دەكەنەو و بەم جۆرە ھەرەكە دۆ تۆكفيل دەلەيت، يارمەتى بە ژيانى سىياسى و ژيانى مەدەنى دەكەن. دۆ تۆكفيل دەلەيت، "ئەنجومەنەك دەبىتە ھۆي ئەوئەي تاكە پەرتەوازەكان لىك نەيك بىنەو و بەرەولاي يەك ئامانج جوولە بىكەن" (٣٧، ب، ١، ١٩٢). بەم جۆرە ئەنجومەنەكان ژيانى گشتى رىكەدەخەن، كەشى مەدەنى پتەو دەكەن، و بەھا دىموكراتىيەكان سەقامگىر دەكەن. "تەنيا بە كاريگەري بەرامبەري تاكەكان لە سەر يەكتريە كە ھەست و ئەندىشەكان گەشە دەكەن و روانگەي مەژۆ بەرپلاوتر دەبىت" (ھەمان سەرچاوە، ب، ٢، ١١٧). ئەنجومەنە

كۆمەلەيەتتەكەن ئەو نامرازانەن كە لە رەنگەي ئەوانەو ئەو تاكانەي كە بىر لە بەرژەو ئەندىيە تايەتتەكەن خۇيان دەكەنەو، فەتري ئەو دەبن كە ھەست بە سۆلەيدارەيتى لەگەل كۆمەلەكەن. بەمچەشەن ئەجمەنە كۆمەلەيەتتەكەن تاكە گۆشەنشەنەكان لەگەل گروپ و ھۆگريە بەرەنتەكاندا گرى دەدەن.

لەبرالەكان زۆربوونى ئەجمەنەكانيان ھەم بە نامرازەك دەزانى بۆ رەتكەوتنى بەرژەو ئەندىيە تايەتتى و گشتىيەكان و ھەم وەك كۆسپەتەكەشيان ناو دەبرد لە سەر رەنگەي سەپاندنى دەسەلاتى ھەسارەچراوى دەولەت. دۆ تۆكفيل لە ديموكراسى لە ئەمرىكادا دەلەيت كە فراوانى باشتەين گەرەنتىيە بۆ ديموكراسى.

بەبرواي دۆ تۆكفيل، ئەجمەنە كۆمەلەيەتتەكەن دەبنە ھۆي پەيوەندىيە تاكەكان لەگەل يەكتەري و داكۆكى لە نازادى و سەربەخۆي مەلەبەندى مەدەنى دەكەن. گەرنەگەر ئەو يەكە ئەو ئەجمەنەنە بۆ پەشتىوانى لە تاك لە بەرامبەر دەسەلاتى دەولەتدا پەيوەستەن. دۆ تۆكفيلەش ھەروەك ھەيگەل نەگەرەنى دامەزراوەكانى رەتكەشتەن پەيوەندىيەكان لە كۆمەلەگا نوێيەكاندا بوو. لە كۆمەلەگاى دەرەبەگايەتەدا، چىنى دەولەمەند ھەروەك قەلغەنەك لە نەوان تاك و دەولەتدا بوو. ھەربۆيە، چىنى دەولەمەند لە بەرامبەر دەسەلاتى ھەسارەچراوى پاشادا، وەك بۆرەنگەك كارى دەكرد. دۆ تۆكفيل باسى ئەو يەكە دەكرد كە لە ولاتانى ديموكراتىيە نوێدا، رەتكەخراوە كۆمەلەيەتتەكەن جەنگەي چىنى دەولەمەنديان گرتەو. ئەو رەتكەخراوانە ھەم لە بەرامبەر دەسەلاتى زۆرەندە و ھەم لە بەرامبەر دەولەتەشدا پەشتىوانى لە تاك دەكەن. ئەوان روچەكى مەدەنى زال دەكەن و يارمەتەي بە سەرھەلەدانى كۆرايان ھەودەنگەي دەكەن. دۆ تۆكفيل دەرەگوت كە زانستى ئەجمەنە ناسى داىكى زانستە، چونكە لە رەنگەي ئەجمەنە كۆمەلەيەتتەكەنەو دەرەگوت دەست بە نەرخ و گەرنەگى مەدەنى و سىياسى رابەگات.^{۲۸} لە كۆمەلەگاى كەدا كە "رۆل"ەكان

۲۸ - "لە ولاتانى ديموكراتىيە، زانستى ئەجمەنەناسى داىكى زانستە و پەشتەكەوتنى تەوايى زانستەكانى دىكە بەتەرەوئەو بە بەرەوپەشتەچوونى ئەو زانستە. لە نەوان ئەو ياسايەندە كە بە سەر كۆمەلەگا مەزەلەتەكاندا دەسەلاتدارەيتى دەكەن، واپەندەچەت كە يەكەك لەوان وردتر و رۆشنتر لەوانى دىكەيە. ئەگەر بربار وايە كە مەزەلەكان پەشتەكەونيان بە پەشتەكەوتوونى پەشتەكەو، ھەر بەو رادەيە كە يەكەنىي بارودۆخەكە دەچەتەسەرى، چالاكىي ئەجمەنەكانەش دەبى پەچتە سەرى" (۳۷، ب، ۲، ل ۱۱۸).

ليك جياكراونه ته وه، نه غچومنه كان نهو نالييه ته ديارانهن كه تاكه كان له دهوړي يه كتر كؤ ده كهنه وه و يارمه تي به كؤنرؤلى ده سلا تي ده ولت ده كهن.

دؤ توكفيل ميراتيكي جيگاي سهرنجي له نه نديشه ي سياسي دا به جيتشت. ناوبراو دوانيتي نهريتي ده ولت و كؤمه لگاي بؤار كرد و مه لبه نديكي سييه مي هيتايه ناراه كه روحي به شداري سياسي به زيندووي دي ليتته وه. نهو كؤمه لگاي به سهر سي به شدا دابه شكرد: ۱- ده ولت به سيستمه فهرمي ه كيه وه كه له نه غچومنه ني نوينه ران، دادگكان، بهرپوه بهرايه تيه كان و هيزه سهر بازيه كان پيك ديت ۲- مه لبه ندي چالاكيه نابووريه تاييه تيه كان ۳- كؤمه لگاي مه دني كه له سهر بنه ماي هونه ري نه غچومنه و كؤروكؤبوننه وه راه ستاوه. له مه لبه ندي سييه مدا، پارت ه كان، بهرپوراي گشتي، كه نيه س كان، بزوونته وه نه خلاقيه كان، كؤروكؤمه له نه ده بي و زانسته كان، و نه غچومنه پيشه گهر و شاديه كان "هيتيكي له راده به ده ر" يان هيه. له ريگي نهو نه غچومنه نانه وه ده كرى زيدده روييه گرمانه ييه كاني ده ولته ته چه به ستوه كان به تاييه ت له كؤمه لگا ديوكرا تيه كاندا كه م بكرينه وه.

ده كرى هيتا كاني نهو ميراته له مهر كؤمه لگاي مه دني له نه نديشه ي سهرده مدا ببيندرين. كؤمه لگاي مه دني به شيويه كي روو له زياد بوون، وهك مه لبه نديك مانا ده كريتته وه كه تيدا نه غچومنه فره و بهر بلا وه كان، تاكه كان له دهوړي هوگري هاويه ش له دهوړي يه كترى كؤ ده كهنه وه. نيتستا بينجگه له ده ولت و سيستمه مي نابووري، مه لبه نديكي سييه ميش كه له نه غچومنه كان پيك ديت، وهك يه كيك له توخه سهره كيه كاني كؤمه لگا ديوكرا تيه كان هه ژمار ده كهن و ههر نهو مه لبه ندييه كه قه لغانيك له بهرام بهر ده ولته ته سهره پوكاندا دروست ده كات.

بينيمان كه به ج شيويه ك ورده ورده ليك جيا بوونه وه ي دوو مه لبه ندي مه دني و سياسي كامل بوو. دواي نه نديشه ي كه سانيكي وهك بهر مه نداني گريبه ستي كؤمه لايه تي كه له سهر نهو باوه ر به بوون تاكه كان ههر دوو ك كؤمه لگاي مه دني و سياسي پيك ديتن، له بيرؤدزي سياسي دا نهو نه نديشه يه زالبو كه مه نواي راسته قينه ي تاكه كان، كؤمه لگاي مه دنييه. نهو نه نديشه يه پيشهاتي تيؤري گرنكي له گه لدا بوو. ليبراله كان باسي نهو ه يان كرد كه چونكه له كؤمه لگاي مه دني دايه كه تاك ده توانيت وهك بوونه وه ريكي دا هيتنر و بهر ه مه يتنر خو خده ي خؤي وه دي بيتي، نهو مه لبه ندي ده بي به

ئازادى بىتئىتمە بۇ ئەۋەى خۇدى كۆمەلگا بتوانى گەشە بىكات. ئەۋ لىكدانەۋىيە لە رىڭاى ئەم نەندىشەۋە پاساۋى نەخلاقى بۇ كرا كە بەدۋادچۈنى بەرژەۋەندىيە تايىبەتەكان دەتوانىت بە قازانچى ھەموو كۆمەلگا بىت. ئەۋ لىكدانەۋىيە لە لايەكەۋە يارمەتى بە پىۋىستى بەرتەسك كۈرنەۋەى دەۋلەتەش كۈر. لىرالەكان لە سەر ئەۋ باۋەرە بوون كە دەسلەتەى دەۋلەت دەبى بەرتەسك بىكرىتەۋە، چۈنكە كۆمەلگا دەتوانى ھەم رىتۈيۈن و ھەم بەرپەۋەبەرى خۇى بىت. دەست تىۋەردانى دەۋلەت دەبىتە ھۇى لەناۋچۈنى توانايى و داھىنانەكانى مەۋۇ.

تىۋرى سىياسى لىرەدا بە تەۋاۋى ۋەرسوۋا، بىرمەندانى سىياسى پىشۋو گۈنگىيان بە دەۋلەت دەدا، بىرمەندانى گۈرپەستى كۆمەلەيەتى ۋەك ھۇيز باسى ئەۋەيان دەكۈر كە بۇ دروست بوۋنى كۆمەلگا، دەۋلەتەكى بەھىز پىۋىستە. بەلام لىرالەكان لە سەر ئەۋ باۋەرە بوون كە چۈنكە كۆمەلگا بەخۇيدا دەچىتەۋە و دىسانەۋە خۇى بەرھەم دىنئىتەۋە، دەسلەتەى دەۋلەت دەبى بە لائىكەمى خۇى بىكات. بەم جۆرە، سەرنجى بىرمەندانى سىياسى لە دەسلەتەى دەۋلەتەۋە بەرەۋلاى كۆمەلگاى مەدەنى ۋەرسوۋا.

لىرالە سەرەتايەكان ھەر لە بنەرەتدا كۆمەلگاى مەدەنىيان بە پانتايەكى نىگەتەف دەزانى واتە بۋارىك كە دەۋلەت كارى بەسەرىۋە نەبوو. بەلام كاتىك كە دەسلەتەى مەترىدارى دەۋلەتى نۇى خۇى دەرخست، لىرالەكانى دۋاتر كۆمەلگاى مەدەنىيان ۋەك مەلئەندىكى چالاك و بزىۋ گەلە كۈر. كۆمەلگاى مەدەنى بو بە بۋارىك كە تىيدا تاكەكان بۇ بەرتەسك كۈرنەۋەى دەسلەتەى دەۋلەت دەستيان دەدايە رىكخستنى بەكۆمەلى خۇيان. بە بىراۋى جۈن سىۋارت مىل و دۇ تۇكفيل، نەجمەنە كۆمەلەتەيەكان نامرازىك بوون كە تاكەكان بە كەلك ۋەرگۈرن لەۋان گۈتارىكى سىاسيان پىك دىنا. ئەۋ نەجمەنانە پەيۋەندىيە كۆمەلەتەيەكان بەھىز دەكەن و سەرھەلدان و مانەۋەى گۈتارى سىياسى سەبارەت بە چۋارچىۋە و ناۋەرۋكى دەسلەتەى دەۋلەت مەيسەر دەكەن. بەم چەشنە، كۆمەلگاى مەدەنى دەبىتە ھۇى سەرھەلدانى سنوورتىك لە نىۋان تاك و دەۋلەتدا. لەۋ قۇناغە لە گەشەق لىبرالىزم، چەمكى كۆمەلگاى مەدەنى بەگشتى بۇ رىكخستنى پەيۋەندىيەكانى دەۋلەت و كۆمەلگا دەكار دەكرا. بەلام ئەۋ پىرسىيە بە باشى دەركى پى كرا كە پەرەسەندنى دەۋلەت دەبىتە ھۇى پاشەكشەى بۋارى مەدەنى. دەسلەتەى دەۋلەتى تەنيا بە پەرەپىدانى كۆمەلگاى مەدەنى بەرتەسك دەكرىتەۋە. لىرالەكان لە ھەۋلەكانى

خۇياندا بۇ پىتكەيتنانى مەلبەندىك بۇ ئازادىيى تاكەكەسى، سەرنجىكى زۆريان نەدايە
پرسەكانى نىوخۆى كۆمەلگای مەدەنى. ئەوان دەيانەويست گوتارى سياسى لە دەولەتەو
بەرەولای كۆمەلگا وەرسورپىتن. بەلام چىرۆكى كۆمەلگای مەدەنى هيتشتا نوقسان بوو،
چونكە ليبرالەكان باسى پرسە نىوخۆيىهكانى كۆمەلگای مەدەنيان نەكردو و دەركيان بە
لاوازيى ئەو مەلبەندە نەكردو كە پشتى بە تاكە خۆويست و خودتەوەرەكان بەستبوو. ئەو
پرسىيە دەرك نەكرا كە خودى كۆمەلگای مەدەنى لەگەل مەترسى لىك ھەلۋەشان و شەر
بەرەورپويە و بۇ چارەسەرى ناكۆكيەكانى خۆى پىتويستىي بە بنەمايەكى سەرەكى ھەيە.
باس كردنى ئەو پرسىيە بە ھىگل، ماركس و گرامشى سپىردرا و نىستە تىزۋەكانى ئەوان
تاوتوى دەكەين.

بهشی چوارهم

کۆمەلگای مەدەنی: نەریتی هیگل و مارکس و گرامشی:

چەمکی کۆمەلگای مەدەنی هیچ مانایان سنووریکی وردی بە دەست نەهێنا تا نەوێ شارەزایانی نابووری سیاسی کلاسیک بۆ دیاریکردنی سنووری راستەقینەی پانتایی نابووری و جیاکردنەوی لە چوارچێوەکانی دیکە دەستیان بە بەلگەمەندکردنی کارەکانیان کرد. ئەوان نەو چوارچێوەیان بە کۆمەلگای مەدەنی ناوژەد کرد. لە لای نابووریناسانی سیاسی کلاسیک، کۆمەلگای مەدەنی لە تایبەتمەندیەکانی کۆمەلگای پیشەیی بوو کە لە حاڵی سەرھەڵدان دابوو و ھیناکانیان دابەشکردنی ئالۆزی کار، چەقبەستن لە سەر بەرھەمھێنان، و ئالوویری نابووری بوو. کۆمەلگای مەدەنی لە بەرھەمەکانی شارەزایانی نابووری سیاسی کلاسیکدا، رۆشنی، ناوڕۆک و وردبینی واتایی پەیدا کرد. ئەو تا رادەیەکی زۆر لەو راستییەو سەرچاوەی دەگرت کە ئەو بیرمەندانە لە کۆمەلگای خۆیاندا لە گەڵ ھەمان ئەو گۆرانکاریانە بەرھەوێو بێوون کە بێوێ ھۆی سەرھەڵدانی نابووری وەک مەلەبەندیکی چالاکیی جیاواز و زال. ئالان مایسکەنز ئۆد بایسی ئەو دەکات کە ئەو تێگەشتنە نوێیە لە "کۆمەلگای مەدەنی":

ئەو تێگەشتنە کە ویستی گەشتن بە سامانی ئەو یەکەمین جار لە سەدە یەزدەھەم دابوو — شتیکی تەواو جیاوازی لە چەمکەکانی پیشووتری "کۆمەلگا": کۆمەلگای مەدەنی نوێنەری مەلەبەندیکی بەدەر لە پەییوەندییەکان و چالاکییە کۆمەلایەتیەکانە، کە لە دەولەت جیا بووئەو بەلام نە گشتییە و نە تایبەتی، رەنگە لە یەک کاتدا ھەردووکیان بیت، و نەک تەنیا پانتاییەکی تەواوی کار بەرامبەرە کۆمەلایەتیەکانی جیا لە چوارچێوەی تایبەتی خێزان و چوارچێوەی گشتیی دەولەت، بەلکەو تایبەتیتەر لەوێش، رایەل و پۆیەک لە پەییوەندییە جیاوازی نابووریەکان، مەلەبەندی بازار، بواری بەرھەم ھێنان و دابەشکردن و ئالووی، لە خۆیدا وێنا دەکات (١٨٠، ل ٦١).

نابووری سیاسی کلاسیک لەو روووە سەرەتی بەو مەلەبەندە دەبەخشیت کە وەفادارەکانی پێیانابوو لە نابووریەکی پیشەیی لە حاڵی سەرھەڵدانا، ھێزی بزوتنەر بۆ گەشە و پەرەسەندن، بۆ گۆرانی کۆمەلگا، لە راستیدا بۆ گەشتن کۆمەلگا بە ماناکە ی خۆی، لە قەلەمڕۆی نابووریدا جێی دەبیتەوێ. لەوێ کۆمەلگایە کدا نەتەنیا، ھەر بەو شتێوەی کە ئادام سیمس و ھیری ھیناوەتەو و قسە لە بارەییەو کردووە چالاکیی نابووری بە سەر

چالاکیی سیاسیدا زالځه، بهلکو لایه نه کۆمه لایه تی و سیاسییه کانیش که بهرهم هیئان و ئالوویر ریک دهخن، یانی مافی خاوه ندریتی و نه ستاندهوی شهو، به تایبته هیزی کار، ههروه ها نازادی کهوتنه شوین پیشهیه که تاکه که شیاویه تی له جیاتی شهو پیشهیه ی که تییدا له دایک بووه، نازادی کهوتنه شوین شهو نامانجانه ی که تاک بۆخۆ دیاری کردوون، شهو گریمانه یه که ئالوویر له سهر بنه مای یه کسانیه، و بنه مای به دوا داچوونی رینگه پیدراوی بهرژه و هندییه کانی خود، هم له بواړی نایدۆلۆژییه و هم له بواړی دامه زراوه ییه و به سهر کۆمه لگادا زالځه دهن. نهم دامه زراوه و نایدۆلۆژیانه، به فرمی ههلی ده ریزابوون له رۆله تایبته تی و شهو رۆلانه ی که به میرات بۆی ماونه و نازادی کهوتنه شوین شهو بهرژه و هندییه ی که بۆ تاک بۆ خۆی دیاری کردوون، پیشکesh به تاک ده کهن. شهو که شه ی که شاره زایانی نابوویری سیاسی پینانگوت کۆمه لگای مه ده نی، ده خولقیندرت، که شیک که له ناخی خۆیدا نوتیه و له کۆمه لگاکانی پتیشودا نه ناسراو بوو. لهو که شه دا تاک ده توانیت به هاوړپه تی نهوانیت به شوین شهو نامانجانه و بهت که بۆخۆی دیاری کردوون. شاره زایانی نابوویری سیاسی باسی نه و هیان ده کرد که له بهر شهو هۆکارانه ده بی خودموختاری بهو مه لپهنده بسپیردرت. له ئاکامدا ده ولت و کۆمه لگای مه ده نی له یه کتری جیا بوونه و بۆ هه رکام له وان رۆلی جیاواز دیاری کرا و نه و کۆمه لگای مه ده نی بوو که له ریزی پتیشه و جیی بووه.

رتبازی نابوویری سیاسی کلاسیک یارمه تییه کی جیاوازی به تیۆری سیاسی کرد چونکه ههروه که له بهشی پتیشودا ناماژه ی پیکرا، گوتاری سیاسی له ده ولته و به بهر کۆمه لگای مه ده نی راگواست. نه وان به ههز وتاسوه خوازیاری نازادی کۆمه لگای مه ده نی بوون، چونکه له سهر شهو باوه رهبوون، کۆمه لگا که له چالاکانی هۆگریه لۆژیکیه کان پیک دیت، بۆ خۆی رۆلی ریکخستنی ههیه. به مهجه شنه به شیویه کی بهرچا و یارمه تیان به گه لآته ی لیبرالی دیاری کردنی چوارچیه ی ده ولت گه یاند. شاره زایانی نابوویری سیاسی کلاسیک که نیگه مان بوون له سه لماندنن نه و ی نایا نهم مه لپهنده ده توانیت بهرژه و هندییه تاکه که سی و گشتیه کان ریکبخت، هیز و توانایی کۆمه لگای مه ده نیان بۆ گه یشتن به هه ماههنگی زیده له پتوست له بهرچا گرت. هه ر لهو بواره و هه ک چۆن کارل مارکس دواتر بۆچوونی خۆی ده رپری، ده کری نه ندامانی شهو رتیبازه و هه یه که مین وته بیژانی سیسته می له حالی سه ره لدانی سه رمایه داریدا ناویه رین.

به لام وا نيه كه شاره زاياني نابورى سياسى كلاسيك ناگايان له تالانكهره كانى كۆمه لگاي مهدهنى نه بوويت. له راستيدا له نيو ليكدانه وه كانياندا لهو پيتناوه دا كه نابو دهست له كۆمه لگاي مهدهنى وه ريدريت، و نه وه ترسيشيان له سهر به خوئى وه ها قه له مپه ويك له بواري مروي مه وه هه لگري به هايه كي قورس بيت، ناكوكيه كي قوله. به لام هه رگيز به راده ي پتويست له سهر نهو ناكوكيه كار نه كرا به گشتيش له بهر نه وه كي كه گه لاله كه يان گه لاله يه كي به رته سك بوو. پتويستيان به داناني كۆمه لگايه كي مهدهنى سهر به خۆ له دژى دهوله تيكي به هيز و درنده ي مامه له چي (مركانتيليست)، نه وي سنووردار ده كرده وه. به وشيوه يه كي كه نه وان له بيري به رته سك كرده وه ي دهوله تدا بوون، سهرغيكي نهوتويان نه دايه نه وه كي كه كه ساني فره خوازي جينگاي باسي نه وان دهوتانن به پتي بهرژه وهندي خوئيان له ريگاي كاري خۆ به رستانه وه كۆمه لگاي مهدهنى نابوت بكن. هيگل و ماركس كه له سهر به كي له بيري كۆمه لتيكي جياواز له پرسه كاندا بوون، نه وه يان كه وته نه ستۆ كه نهو كۆمه لگا مهده نيه تايه تيه يه كي كه شاره زاياني نابورى سياسى به هايان بۆ دانابوو، له قاو بدهن و نه نيه كانى ده رخن و ليپرسينه وه ي نه وان له كۆمه لگاي مهدهنى ليكدابرا تيكي واتايي بهرچاوي له تيوري له ممر نهو بابه ته دا پتگه يتنا. نهو ليكدابرا نه، نه ريتيكي به دليل يان جيجره وه ي له گوتاري كۆمه لگاي مهده نيدا هيتايه ئاراهه، نهو نه ريته ي چاره نووسي نه وه بوو كه له گه ل چه مكه كانى ليبرالي نهو مه لبه نده بۆ هه ميشه له شهري ناوخويي دايت و ئيستا باسي نهو نه ريته به ديله ده كهن.

چه مكي هيگلي كۆمه لگاي مهدهنى:

به هاي دا هيتاني تيوري به هيگل ده دريت چونكه به گشتي نهو به يه كه مين بيرمه ند ده زانن كه به پتجه وانى نهو بيرمه ندانه ي كه بواري سياسى و مهده نيان وه ك وتهزا هاوواتاكان به كار ده برد، دهوله تي له كۆمه لگاي مهدهنى جيا كرده وه. نهو ناماژه به BURGERLICHE GESELLSCHAFT (كۆمه لگاي مهدهنى) وه ك قه له مپه ويكي تايه تى، جياواز له DER STAAT (دهوله ت، ولات) وه ك قه له مپه ويكي گشتى — واته "دهوله تيكي به ته ووي سياسى" كرد. نهوه جياوازيه ك بوو كه رهنگدانه وه ي رووداو و جياوازيه كانى جيهانى نه ورويي بوو. ههروهك مانفرد ريدل باسي كرده وه.

ئەۋەي ھېگل كۆمەلگاي مەدەنى بە وشيارى سەردەمى خۇي گەياند شتىك نەبوو كە لە
 ئاكامى راپەرىننىكى نوئ كەمتر بىت، يانى سەرھەلدانى كۆمەلگايەك كە لە رىنگاي
 چەقبەستنى سىياسەت لە دەۋلەتى شەھرىارى يان شۆرشگىرپانەدا، ناسىياسى بوو و راگواستنى
 چەقى ئەو بۆ نابوورى، گۆرانىك كە ئەو كۆمەلگايە ھاۋكات لە شۆرشى پىشەسازىدا تىپەرى
 كرد و لە نابوورى "سىياسى" يان "نەتەۋەيى" باسكرا، لەو پىرۆسەيەي نىوخۇي كۆمەلگاي
 نەۋرۇپىدا بوو كە بارودۇخى "سىياسى" و "مەدەنى" بۆ يەكەم جار لە يەكترى جىيا بوونەۋە،
 ئەو بارودۇخى كە پىشۋوتر، لە جىھانى كلاسكى سىياسەتى كۆندا، ۋەك يەك شت لە قەلەم
 دەدران، بە ۋەتى تۆماس ئاكورناس "كومىتاس كيۋىلىس" و بە ۋەتى جۆن لۆك "كۆمەلگاي
 مەدەنى يان سىياسى" (۱۶۰، ۱۴۸).

بەلام ھەرۋەك دىتومانە ئەو بىرمەندانەي كە بۆ يەكەم جار كۆمەلگاي مەدەنيان لە
 دەۋلەت جىيا كىردەۋە، شارەزايانى نابوورى سىياسى بوون. ھېگل لەو دىمەنەۋە، بەتايىبەت لە
 گۆشەنىگاي جىمز ستىۋارت و نادام سىمس، كە ۋاپىدەچىت بە تايىبەت لە قۇناغى "يەنا"دا
 لەگەل بەرھەمەكانىيان ئاشنا بوۋىت، كارىگەرەيەكى بەرچاۋى ھەبوو و ھەرۋەك ئەو
 بىرمەندانەش، لە بنەپەتدا كۆمەلگاي مەدەنى بە دەسكەۋتى جىھانى نوئ دەزانى. لە راستىدا
 "بەشى تايىبەت" (ئەۋەي لە لۆژىكى فۆرمال شتىك لە ھاۋچەشەنەكانى جىيا دەكاتەۋە)
 جىھانى خۇي لە پانتايىدەدا دۆزىۋە. ھېگل دەنۋوسىت ئەۋە قەلەمپەۋە كە تاكى ئەو ھەستى
 ئازادىي چالاكانەي تىپىدا دەدۆزىتەۋە كە چاۋگەكەي لە ياساي رۆمانى و مەسىحىيەت و
 رۆشنەگەرى داپە. كۆمەلگاي مەدەنى ۋەك بۋارىكى خودىي، كە تىپىدا تاك دەتوانىت
 بەچەشنىكى مەشۋوع بەشۋىن ئەو بەرژەۋەندىيە تايىبەتايىانەۋە بىت كە خۇي بۆ خۇي دىيارى
 كىردوون، پىشكەۋتوۋ، رۆشنەگەر، و رزگاريدەۋە. كەۋابوۋ بۋار بۆ ۋەدىھاتنى توانا بىئ
 سنۋرەكانى تاك دەپەخسىت.

كۆمەلگاي نوئ ھەرۋەك شارەزايانى نابوورى سىياسىي كلاسكى دىيارىيان كىردىبوو،
 ھەستىكى بايەخ دانان بۆ خود و ھەرۋەھا دوۋرە دىمەنىك بە تاك دەبەخسىت كە تىپىدا تاك
 دەتوانىت خۇي ۋەك چەقى چالاكىيەكان دابىت. كىردەۋەي ئەو كەشە، ھەلىكى زىرپىن بۆ
 گەشانەۋەي توانايە بىئ ئەۋەپەۋەكانى تاك بىرەخسىت. ۋە ئەۋە ئەو كەشەيە كە لە
 فۆرمەكانى پىشۋوترى كۆمەلگادا، كە نىشانەكانىشيان سەرەتايە خزمەتەيەكانن،
 نادۆزىتەۋە. تەنيا لە كۆمەلگاي نوئ داپە كە گوتارى سەرەتايە خزمەتەيەكان جىگاي خۇيان

دەدەن بە تاکی ھەلگىرى مافەكان. ھىگىل دەنووئى، بارودۆخى مافى رەھا، پىئاسەى تاکە. بەلام ھەروەك دواتر دەيىنين ھىگىل بە شىۋەيەكى دوانىتى سەبارەت بەو ئازادىيە قسە دەكات كە كۆمەلگاي مەدەنى دەرفەتەكەى بۆ تاك دەپەخسىئىت.

ھىگىل بەشويىن ئەو ناوەرۆكانە كەوت كە شارەزايانى نابوورىى سياسىى كلاسىك ھىلە سەرەككەكانىان ديارى كىرەبوون، بەلام يارمەتيدانى ئەو بەو تەوەرە لە سى لايەنى تاييەتتەوہ لە بۆچونەكانى پىشوو جياواز بوو و لىك جيا دەكرايەوہ: يەكەم، ئەو پەرەى بە چەمكى كۆمەلگاي مەدەنى دا و ئەوى لەو بوارەوہ كە لەگەل نابوورى بەچاوتىك سەيرى بكرىت، دەرياز كىرد. لە لاي ھىگىل كۆمەلگاي مەدەنى كۆمەلەك لەو كىردارە كۆمەلەتەيەكە كە لۆژىكى نابوورىى سەرمایەدارى پىكى دىئىت و رەنگدانەوہى سىرووش و خوخذەى بازارىن، بەلام بوونىكى جياواز لە نابوورىيان ھەيە. ناوبرا ئەو كىردەوہ كۆمەلەتەيەكەى لە نىو خىزان و دەوئەتدا جى كىردەوہ و مانايەكى مېژووې پى بەخىش. چونكە كۆمەلگاي مەدەنى بەشۋەيەكى مېژووې قۇناغىكى گىرنگە لە تىپەرىن لە خىزانەوہ وەك شىۋازىك لە رىكخراوى كۆمەلەتەى، بۆ دەوئەت وەك فۆرمى سەروو و كۆتايى وەھا رىكخراوتىك.

ھىگىل كۆمەلگاي مەدەنى بە يەكەك لە قۇناغەكانى ژيانى ئەخلاقى SITTlichkeit دەزانى، كە ژيانى تاك رىككەخەن و دوو قۇناغەكەى ترىشى خىزان و دەوئەت بوون. كۆمەلگاي مەدەنى جياوازە لە ھەر دوو پانتايى خىزان و دەوئەت. ھىگىل دەنووئىت لە خىزاندا بەرژەوہەندىيە تاييەتتەكان، دەگەنە يەكەتتەيەكى سىروشتى و پىدانەچووەوہ و بەرژەوہەندىيە تاييەتتەكان يەكەدەگىر و ئەوہ خۆشەويستى و ھەزە كە پەيەندى نىوان ئەندامەكان رىئوئى دەكات. كۆمەلگاي مەدەنى ھەر بەو رادەيە لە دەوئەت جياوازە كە وەك بەرزترىن فۆرمى ژيانى ئەخلاقى و لە راستىدا وەك "بەكرى ئايدىيى ئەخلاقى"، گىشتىيەتى تىيدا بنەپەرتى دەكرىتەوہ. بە پىچەوانەوہ، كۆمەلگاي مەدەنى قەلەمپەوى ھەندەكى و قەلەمپەوى تاكى خۆيىستە كە لەبىرى داينىكرەنى پىداويستە تاييەتتەكانى خۆى دايە. لەو قۇناغەدا رەفتارى خىزان يانى خۆشەويستى و ئەوانىترخووزى سىروشتى، بەش بەش دەبىت. بەلام ھەر لىرەدايە كە بنەماى گىشتى، كە دواتر دەوئەت و پىئاسى ئەو دەبىت، لە فۆرمىكى دەلەمەيدا دەدۆزىتەوہ. كۆمەلگاي مەدەنى قۇناغىكى گىرنگە بۆ تىپەرىن لە خىزانەوہ بۆ دەوئەت، چونكە شانۆيەكە كە تىيدا دوو بنەماى كۆمەلگاي نوى — گىشتەكى و ھەندەكى — دەكونە بەرامبەرى يەكەتتەوہ و رىك ھەر لىرەدايە كە لە سەر

ناکۆکییه‌کانی نێوانیان کار ده‌کرت. هه‌گل په‌یوه‌ندییه‌کی دیالکتیکی له‌ نێوان یه‌کیته‌یی پێدانه‌چووه‌ی خێزان، هه‌نده‌کیی بکه‌رانه‌ی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی و ده‌ولت که‌ هاودامه‌زراوه‌ی هه‌نده‌کی و هه‌مه‌کی دینیتته‌ ناراو. هه‌ر به‌و پێیه‌ له‌ فۆرمه‌کانی هه‌گل دا، کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی به‌وچه‌شنه‌ی که‌ له‌ به‌ره‌مه‌ی لیبراله‌ کلاسیکه‌کاندا ده‌بیندریت، به‌شیوه‌یه‌کی نیگه‌تیه‌، وه‌ک بوارێکی نازاد و یاسایی که‌ ده‌ولت نابێ کارێ به‌ سه‌ربه‌وه‌ بیت، پێناسه‌ ناکریت. به‌لکو قۆناغێکی چالاکه‌ که‌ دیالکتیکی نێوان هه‌نده‌کی و هه‌مه‌کی تێدا ده‌توێته‌وه‌. کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی (به‌ بروای هه‌گل، سیسته‌می پێداویسته‌یه‌کانه‌) ته‌نیا به‌شێک له‌ چه‌مکی هه‌گلی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیه‌.

به‌لام هه‌گل ناکۆکییه‌کی واتایی له‌ نێوان ره‌فتاری تاکخوازانیه‌ی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی و سه‌ره‌له‌نوی به‌ره‌مه‌ هه‌تانه‌وه‌ی کۆمه‌ل وه‌ک بوونه‌وه‌ریکی نه‌خلاقێ دیاری ده‌کات و نه‌وه‌ دووه‌مین یارمه‌تیی نه‌و فه‌یه‌له‌سوفه‌ به‌ چه‌مکی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیه‌. له‌ کاتێکدا که‌ هه‌نده‌ری تاکه‌کان به‌رژه‌وه‌ندیی تایبه‌تی و خۆگه‌وره‌کردنه‌وه‌ بیت، "کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی دیمه‌نیک له‌ زێده‌خوازی و ویست و هه‌روه‌ها دارمانی فیزیکی و نه‌خلاقێ دیاری ده‌کات که‌ نه‌و دووانه‌ تێیدا هاوبه‌شن" (٦٧، ب١٨٥). به‌ پێچه‌وانه‌ی ئادام سمیس که‌ نه‌رک به‌ پێی به‌رژه‌وه‌ندیی و چه‌زه‌ تایبه‌یه‌کان به‌ بنه‌مای کۆمه‌لگای پێشکه‌وتنه‌خواز ده‌زانێ، هه‌گل گومانی گریمانیه‌یه‌کی نه‌وتۆ هه‌یه‌. هه‌گل له‌ سه‌ر نه‌و باوه‌رییه‌ که‌ نه‌رک به‌ پێی به‌رژه‌وه‌ندییه‌ تایبه‌یه‌کان، خۆیستی، خودته‌وه‌ری، و تێگه‌یشته‌نی نامرازخوازانیه‌ی له‌ کاری کۆمه‌له‌یه‌تی لێده‌که‌وتیه‌وه‌. هه‌ریۆیه‌ ژبانی نه‌خلاقێ له‌ناو ده‌بات.

هه‌گل بۆ نه‌و راستیه‌ به‌داخ بوو که‌ کۆمه‌لگای نوێ توانا‌کانی خۆی بۆ وه‌دیها‌نتی ژبانی نه‌خلاقێ له‌ده‌ست داوه‌. کاتێک له‌و داخه‌ تێده‌گه‌ین که‌ وه‌بیر ستایشی قوتی نه‌و له‌ شار (پۆلیس)ی یۆنانی بکه‌وینه‌وه‌ که‌ شه‌وی به‌ فۆرمی تاقانه‌ی ژبانی کۆمه‌له‌یه‌تی ده‌زانێ. پلچینسکی ده‌نوو‌سیت فه‌له‌سه‌فه‌ی صاف (به‌ره‌مه‌ی هه‌گل) "بونیاتنه‌ره‌وه‌ی فه‌له‌سه‌فی ژبانی نه‌خلاقێ (SITTLICHKEIT) نوێ — ته‌واوی نه‌ندیشه‌، کردار، هه‌سته‌کان و نه‌و په‌یوه‌ندیانه‌یه‌ که‌ نه‌ته‌نیا له‌ راستیدا زالن، به‌لکو مرۆشێ نوێ نه‌وان به‌ چه‌مکیکی رێگه‌نیشانه‌ری پرپایه‌خ — هه‌ژمار ده‌کات" (١٤٨، ل٧). به‌لام هه‌ستی له‌ ده‌ست چوونی کۆمه‌له‌ سیاسیه‌ کۆنه‌کانی پۆلیسی یۆنانیش به‌ قوتی له‌و به‌ره‌مه‌دا دیاره‌. هه‌ستی نۆستالژی هه‌گل بۆ نه‌و جیهانه‌ له‌ناوچووه‌، له‌ چه‌زی نه‌ودا ده‌رده‌که‌ویت سه‌باره‌ت به‌وه‌ی

باشترین شتى جيهانى يۆنانى، واتە SITTICHKEIT بۆ كۆمەلگاي نوڧ بگەپنيتىشەوۋە. ھەرۋەھا لەوۋدا كە ئەو ژئيرىنای ئەخلاقيەت بۆ ژيانى نوڧ دابىن دەكات، و لە جيهانىتىكى نامۇدا كە تىيدا دابەشكردنى كار دەخوازىت كە كارى پەيوەندىدارى كۆمەلایەتى شتىك نەبى بىجگە لە نامرازىك بۆ ئالوۋىر، ئاۋىراۋ كۆمەلەئىكى كۆمەلایەتى و سىياسى لەسەر پى رادەگرىت. سەرۋوتەر لە ھەموۋان، ئەو ئاگادارى قەلغانەكان لە دژى كارىگەرەسە كارەساتبارەكانى مۇدپىرنىتى بۈۋ كە تاكى ئەۋەندە لە بەرامبەر دەۋلەت يان ملهۋرى خىل(MOB)، ئەدەپاراست. ئەو لە لىكەندەۋەيەكى ھەرۋەك لىكەندەۋەكى دۆ تۆكۋىل دان بەۋە دادەنيت كە تاك لە پىكەتەكانى پىشۋانىي نەرىتىي ژيانى كۆمەلایەتى بىشەش كراۋە، يان بى رىشەيە. ئامانجى گەلەلى فەلسەفى ھىگىل ئەۋە بۈۋ كە بۆ ئەو تاكە بى رىشەيە مالىك دابىن بكات، مالىك كە تەنیا كۆمەلەئىكى ئەخلاقى دەتوانىت دابىنى بكات.

ھىگىل دەنۋوسىت ژيانى ئەخلاقى لە كۆمەلگايەكدا دەۋزىرتەۋە كە ئەندامانى لە ئايدىا ھاۋىشەكاندا بەشدارن و ئەو ئەخلاقى كە رىگە بە نەخشەكانىان دەدات، ئەۋانى يەكگرتۈۋ كىردۈۋە. ئەو ستايشەي كە لە پۇلىسى يۆنانى دەكات، ستايشى ئەۋەيە — يۆنانىەكان دامەزرارۋە سىياسىيەكانى خۇيانىان بە زۆردارانە ئەدەزانىن — و نەخشەكانىشيان ھەر بەۋ شىۋەيەكى كە رىگەيان پىندىراۋۋ، بەرپۈۋە دەبىردن. ھىگىل دەلەيت مەبەست لە دەستەۋاۋەي SITTICHKEIT ئەۋەيە. لە "كۆمەلەئىكى ئەخلاقى"دا بە ئاسانى دەكرى بلىيت كە مرۆف دەبى چى بكات و ئەو ئەركانىي كە دەبى بە مەبەستى گەشىتن بە فەزىلەت جىبەجىيان بكات كامانەن: بەئاسانى دەبى لە ياسا و رىسا ناسراۋ و راشكاۋەكانى جىگاۋشۋىنى خۆى پەپرەۋى بكات (۶۷، ب۱۵۰). ئاكۆكىيەك لە نىۋان تاك و كۆمەلگادا لە ئارادا نىيە. ئەۋە جىگاي سەرسۈرمان نىيە كە ھىگىل قۇناغى گەشەي خۇدى، بە قۇناغى ھەلۋەشاندىنەۋى پۇلىسى يۆنانىش دەزانىت (ھەمان سەرچاۋە، ب۱۸۵ ئەلف). ياساي رۆما، كە ئازادىي تاكى سنووردار كىرد، يارمەتەيەكى دىكەي بە لە دەستدانى ھەمەكىەت كىرد. ۋەفادارىەكانى تاك بۆ كۆمەلە گەۋرەتەرەكان لىك ھەلۋەشا و بەلىنى ئەۋە بۆ بىنای كۆمەلەئىكى ئەخلاقى كۆتايى پىتھات و تاكگەرايى خۇۋىستانە جىگاي ژيانى ئەخلاقى گرتەۋە.

ھىگىل لە سەر ئەۋە باۋەرە بۈۋ كە ھەمان ئەۋە كەرت كەرت بۈۋنە، بناغەي ژيانىكى نۆيە. پانتايەكى ھەندەكى، واتە كۆمەلگاي مەدەنى، ئەۋە ئىزەنە بە تاكى ئازادبۈۋ دەدات كە تەنیا لە رىگاي خواست و ويستى خۇيەۋە رىنۋىتى بىكرىت و خۆى لە سەرجمە كۆت و بەندە

نه خلاقه کان دهرباز بکات. کهوابو تا "ناستی تهماعکاری و پتویستی فیزیکی" داده به زیت (همان سرچاوه، ب ۱۸۲). کاری بهرامبهری رهنگدانه وهی ره فشاری کۆمه لایه تی بازاری، تنیا کاریکی نامرزیسه و ههموو که سیک دیکه وهک نامرزیک بۆ دابینکردنی مهیله کانی خۆی چاو لیده کات. کۆمه لگای مدهنی جیگاوشوین و قهله مرهوی تاکی پتوه لکاوه، که خۆی تهوهری نامانجه تاییه تیه کانی خۆیه تی (همان سرچاوه، ب ۱۸۲). کهوابو بواریکه که تییدا "به رژه وهندی تاییه تی همرکه سیک له گهله به رژه وهندی که سیک دیکه به ره ره ورو ده بیتوه" (همان سرچاوه، ب ۲۸۹) و تاکخوازانه و خودتموه رانه، خۆیستانه و چهن دین به شه. هیگل له بیر له ده ستچوونی نه خلاقیات بوو له کۆمه لگای نوێ دا و به قولی بیر له وه ده کرده وه که له نه بوونی ژیا نی نه خلاقیدا، نه گهر کۆمه لگای مدهنی ههروا به رله بکریت خۆی نابود ده کات: "هنده کی خۆی له خۆیدا، نه گهر له هه ر ناقاریکدا، ده سه لاتی تهواو به دامرکاندنه وهی حمز و چاوچنۆکییه هه لکه وته کان و حمزه زه نیسه کانی خۆی بدات، خۆی و چه مکی بنه ره تی خۆی له پرۆسه ی دامرکاندنه وه دا نابود ده کات" (همان سرچاوه، ب ۱۸۵).

سییه مین یارمه تی هیگل به چه مکی کۆمه لگای مدهنی، ده رککردنی نه وهیه که ناکری ههروا لیبی گهرتی، چونکه نه گهر وایی له ناو ده چیت و پارچه پارچه ده بیت. کۆمه لگای مدهنی ده بی ههم له بواری فیترکاری و ههم له بواری دامه زراوه ییه وه ریکبخریت. کۆمه لگای مدهنی که شیک میژوویه که تاک تییدا ده توانی کۆمه لایه تی بیته وه بۆ شه وهی له وه تیبگات — به واتای هیگل پهروه ده بیت — که کۆمه لای نه خلاق تی تنیا رینگایه که که ههستی نازادی نهو له ویدا به کرده وه ده ردیت. مافی تاکه کان بۆ شه وهی نازادی نهوان بدریت، کاتیک دابین ده بیت که سه ره سیسته میکی کرده کیی نه خلاق بن... نه زمیکی نه خلاق که تییدا به کرده وه خاوه نی زاتی خۆیان یان دهروونی خۆیانن" (همان سرچاوه، ب ۱۵۳).

هیگل خاوه نی چه مکیکی زۆر نالۆزی نازادی بوو، نازادی لای شه م فهیله سوفه ته نیاه سه ره خۆیه کی تاک یان نیگه تیف نییه، به لکو خودی جیه جی بوون له نه زمیکی عاقلانه، گونجاو و کۆمه لایه تی دایه، له وه نه زمه دا کاری بهرامبهر به پتی بنه مای دانپیدانانی بهرامبهری ماف و نازادیسه کان به رپتوه ده چیت: "تاکه کان ته نیاه تا شه جیگایه ده توان به نامانجه کانی خۆیان بگهن که تیگه یشتنی خۆیان، خواست و کاری خۆیان به شتویه کی گشتی دیاری بگهن و خۆیان بگهنه نالقه یه ک له زنجیری په یوه ندیه کۆمه لایه تییه کاند" (همان

سەرچاوه، ب ۱۸۷). بەلام تاكه كان به‌شيوه‌یه‌کی دلخوازانە له‌وه تینه‌گه‌یشتن بۆ گه‌یشتن به مانای ته‌واوی نازادی ده‌باوه په‌روه‌رده بکرتن و کۆمه‌لایه‌تی بین و بگهن به مانای تایبەت و پۆزه‌تیفی نازادی، هه‌مووی نه‌وانه‌ش پێویستی به‌وه هه‌یه که کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی رێکبهریت.

له سیسته‌می نه‌ندیشه‌ی فەلسەفی هه‌یگلدای، سەرئێخکی فەلسەفی قول جێگیر بووه. نه‌و سەرئێخدا نه‌ ده‌وری په‌یوه‌ندییه‌کی که‌رت که‌رت بوو و گشتی و نه‌وی که بۆ هه‌یگل په‌یوه‌ندیی دلخوازانە نه‌و ده‌وانه‌یه، ده‌خولیته‌وه: "هه‌نده‌کی خۆی له خۆیدا ناتوانی له رێژه و ناستی دیاریکراوی خۆی زیاتر به‌جێته سهری. هه‌موو سیسته‌مه‌که ده‌بی له هه‌مانکادا ده‌سه‌لاتێکی ته‌واو به‌پارێزێت بۆ نه‌وه‌ی هه‌نده‌کی له گه‌ل ژیا‌نی نه‌خلاقیدا هه‌ماهه‌نگ بکات" (هه‌مان سەرچاوه، ب ۱۸۵ نه‌لف). ^{۲۹} هه‌یگل مافی هه‌نده‌کی به‌ تاك ده‌به‌خشی، له راستیدا هه‌نده‌کی لۆژیکی جیهانی نوێ و هه‌یمای پێشکه‌وتنه، به‌لام خۆی له‌خزیدا کۆمه‌لگا به‌ره‌و نابودی ده‌بات. که‌وا‌بوو ده‌بی هه‌مه‌کییه‌ت له‌و نێوه‌دا نێوه‌ندی بکات. هه‌نده‌کی مافی نه‌وه‌ی هه‌یه که به‌ره‌و پێش به‌جێت و له هه‌موو ناقاره‌کاندا گورزی خۆی به‌هه‌شێت، هه‌مه‌کییه‌ت مافی نه‌وه‌ی هه‌یه نیشانی بدات که نه‌ته‌نیا بو‌ار و فۆرمی پێویستی هه‌نده‌کی، به‌لکو ئامانج و ده‌سه‌لاتی سه‌رووی نه‌و، ئامانجی یه‌که‌جاره‌کییه (هه‌مان سەرچاوه، ب ۱۸۴). کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی وه‌ک قوناغی‌کی گرنگ له‌ تێپه‌رین له‌ وشیا‌ری خێزانیه‌وه که بۆ پێداچوونه‌وه نابێت به‌ره‌ولای ژیا‌نیکی نه‌خلاقیی وشیا‌ر، ده‌بیته‌ شه‌یتانه‌یه‌ک که سەرئێخ فەلسەفە‌ی هه‌یگل سه‌باره‌ت به‌وه‌ی هه‌نده‌کی ده‌بی له‌ لایه‌نی هه‌مه‌کییه‌ته‌وه نێوه‌ندی بۆ بکرت، له‌وی ده‌توانی وه‌دی بێت.

له ئاکامدا کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی که‌شێکه که هه‌یگل گه‌ل‌له‌ی می‌ژویی خۆی بۆ رێکخه‌ستنی هه‌مه‌کی و هه‌نده‌کی له‌ کۆمه‌لێکی نه‌خلاق‌ی له‌ویدا ده‌گوێخێت. وه‌ها کۆمه‌لێک له‌و رووه‌وه

۲۹- والتۆن باسی نه‌وه ده‌کات که ناکۆکی نێوان به‌شی هه‌نده‌کی و به‌شی هه‌مه‌کی هه‌یمای سەرئێخی فەلسەفە‌ی هه‌یگل نه‌بوو: "له‌ روانگه‌ی هه‌یگله‌وه... نه‌وانه دوو روانگه‌ی سەرئێخ نین که هه‌رچی ئۆرگانیکه ته‌نیا ته‌واوکه‌ری نه‌وه‌یه که تاكه‌که‌سییه، به‌ پێچه‌وانه‌وه نه‌و دوو روانگه‌یه په‌یوه‌ندییه‌کی به‌رامبه‌ریان هه‌یه که کاتێک به‌ رێکی کاربکه‌ن، به‌تایبه‌تی کلیلێ ده‌رک‌کردنی رێک‌پێک و گشتی کۆمه‌لگا به‌ گشتی و چه‌مه‌که هه‌مه‌کییه‌کان دا‌یه‌ن ده‌کهن (۱۷۵، ل ۲۴۹).

بۆ هیگل گرنګ بوو که ئەندێشەیی ئەو لە ژێر دەسەلاتی پۆلیست بە گەڕاندنەوەی ھەستی گشتی و پێگەیشتنی کەسایەتی مەزنی بیت و سەرنجی لای ئەو بوو کە کۆمەڵگا دەبێت لە سەر بنەمایەکی دوولایەنەیی ھەماھەنگ رێکبەخەرت کە ھێماکەیی ھەستی بەکۆمەڵە (۱۵۱، ل ۶۰). بەلام ئەوکات پرسیارەکە بۆ ئەو فەیلەسوفە دێتە پێشەوە و ئەویش ئەوەیە کە سەرچەشمی ئەو ھەماھەنگیە لە چ شتێکدا داوین دەکات؟ خێزانی کاتی، ئەخلاقییە چونکە ھەر ئەندامێکی بە روونی رۆژی خۆی دەزانێت، بەلام خێزان بە ھەست و سۆزە پێدانە چووە کانی ناتوانێت سەرچەشمی کۆمەڵگایەکی بەرینتر بیت. بۆ هیگل ژبانی ئەخلاقیی نابی ژبانیکی پێدانە چووە بیت و تاک دەبێت بە وشیارەو لەو تێگەت کە بەرژووەندی راستەقینەیی ئەو دەتوانێت لە رێگای ھەمەکییەو گەرەنتی بکەیت و دانێشتوانی کۆمەڵگای مەدەنی دەبێت بە وشیارەو لە ھەندەکییەو تێپەرین و بە ناراستەیی ھەمەکییەتەو بچن.

پۆلیسی یۆنانی سەرچەشمی تری ئەم چەشنە ھەمەکییەتە داوین دەکات، بەلام بیرمەندەکی ئێمە لەو تێگەشت کە بە گەڕاندنەوە لە زەمەندا ناکرێت بە کۆمەڵگایەکی ئەوتۆ بگەیت. پلچینسکی ئەو ھەبیر دینیتەو کە بەرھەمی پێشوتری هیگل، واتە دیاردەناسی روح، رەنگدانەو ھەستی ئۆستالژی و ستایشی ھێگلە بۆ شاری یۆنانی، "سەرپرای ھەموو ئەمانە، تێگەشت لەو ھەبیر جیھانە نوێدا ناکرێت دەست بەو نارمەجانبە رابگات، داویدەبەزینیت، ھەولێ قارەمانانە بۆ بونیاتنانی کۆمەڵگای دیموکراتی سیاسی لە سەر بنەمای SITTlichkeit ی شۆرشگێڕانە کە بە تەواوەتی لە گەڵ نەریتی ئەخلاقیی، فیکری، و سیاسیی شارستانیەتی نوێی ئەوروپا نامۆ بوو، بە پڕوای هیگل ریسواییەکی گەورەیی لێکەوتەو" (۱۴۸، ل ۶). ئەدەکر وەرە پۆلیسی یۆنانی لەم جیھانە نوێدا بدۆزێتەو، چونکە بنەمای ھەندەکی کە ھێمای تاییبەتی جیھانی نوێ، بۆ یۆنانیەکان نەناسراو بوو. "لەو فۆرمە جەوھەرە دەگەندە کە ئەفلاتون پێشکەشی کرد، مافی بنەپەتی کەسایەتی خۆراگر و بیکۆتایی تاک، بنەمای ئازادی بکەرانی، حاشای لێکراو" (۶۷، ب ۱۸۵). کەوابوو نە پۆلیس و نە خێزانی یۆنانی، ناتوانن سەرچەشمی بۆ گەڵاڵەیی ھێگلی گەشت بە ھەمەکییەت.

جیھانی نوێ دەبایە خاوەنی کۆمەڵگایەکی نوێ بیت و هیگل لە سەر ئەو باوەڕە کە بە پشت بەست بە بەستراواییەکی پەيوەندیدار کە لە تاییبەتەندیەکانی کۆمەڵگای پێشەسازی، دەکرێت دەست بەو ھەستە بەکۆمەڵە رابگات. ئەو بە پەيوەندی کردن لە ئادام سیمس دەیتوانی

له په یوه نډیه کی بهرام بهر نه وتودا قوناغی کی به کومهل دیاری بکات. مروښه کان به شوین دامرکانده وې خوږانه وې و خوږیستانه هه لسوکه وت ده کمن و سه ره پای هه موو نه مانه ش پیداو یستیه کانی نهوانی تریش دابین ده کمن که نهوانیش له دابه شکردنی کاریکی نالوز و په یوه نډیه کی کومه لایه تی لیکبه سراودا ده رگیرن. دابینکردنی پیداو یستیه کانی خوږان — به تاییه ت پیوستی که رسته خه ملینه ره کان — پیوستی به هاوکاری که سانی دیکه هیه و کاریک ده کات که نهوانیش به نوره ی خوږان پیوستیه کانی که سانی دیکه له بهر چاو بگرن. نهوه به شپوهیه کی ناناگایانه، هه سیتی که به کومهل دروست ده کات.

هیگل بژ ده رختنی نه وې به چ شپوهیه که په یوه نډیه بهرام بهری تاکه کان گه رته تی هه سیتی که به کومهل ده کات، سی به لگه ده خاته روو. یه که م، نهو نه رکانه ی که تاک به شوین بهرزه ونه نډیه کانی خوږیه و له چالاکیه روژانه کانیدا و به تاییه ت له کاتی کاردا به پړوه ی ده بات، کومه لایه تین. هیگل له ده ست نیشان کردنی نهوه که کار، کاریکی کومه لایه تیه له پیش مارک سه و بوو، کار واده کات که تاکه کان له گهل یه کتری له په یوه نډی دابین. گهرچی کار به ته نیایی بژ دابینکردنی پیداو یستیه کانی تاک به پړوه ده چیت، به لام په یوه نډیه کی په یوه نډیاری کومه لایه تی لیده که ویتته وه. هیگل لهو کاره دا تاییه تمه نډی کومه لگای خزی ده ناسیتته وه، چالاکیه نابووریه کانی روژانه ی تاکه کان له کومه لگای بورژوایی دایه که په یوه نډیه کومه لایه تیه کانی نیوان تاکه کان ده خولقتیت، که نه گهر وا نه بوایه تاکه کان سه ره خو و نه ناسراو ده بوون.

دوه هم، به پروای هیگل بهرزه ونه نډیه تاکه که سیه کان ته نیا له کومه لگادا مانا پیدا ده کمن، بهرزه ونه نډیه تاییه تیه کان ته نیا له ریگای مانا هاو به شه کانه وه شه رعیه تی خوږان به ده ست دینن. چونکه هه مافیک له هه مانکاتا داخوازیه کیشه له کومه لگا، صافه کان ته نیا له رایهل و پویه کی به لینه دوولایه نه کاندا ده توانن هه بن. نهو گریبه ستانه داوای نهوه ده کمن که تاکه کان ریز له مافی نهوانی تر بگرن. شه ری نهو له سه مافی خاوه ندریتی، نهو خاله روون ده کاته وه. نهو باسی نهوه ده کات که که له که کردنی خاوه ندریتی کاریکی تاییه تیکردنه ویه، هه ربویه کاریکی ده ست به سه رداگرانه و تاکه خوازانیه. به لام نهو صافه ته نیا له کومه لگایه کدا که دان به مافی خاوه ندریتی دانرای و وه که به هیاه کی هاو به ش هه ژمار بکریت، گهره نتی هیه. ده ست به سه رداگرتنی خاوه ندریتی خوی له خویدا بهس نییه، ده بی له لایه نهو که سانه وه که لینی بیبه شن وه کاریکی باش له قه لم بدریت. "من نه

تەنیا لە رینگای شتییکمەو و داخوایی خودی خۆم خاوەنی شتییکم، بەلکو لە رینگای داخوایی کەسیکی دیکمەو خاوەنی ئەوم و کەواتە بە هۆی بەشداری خۆم لە داخواییەکی هاوبەشدا خاوەنی ئەوم" (٦٧، ب٧١).

سێبەم، پێگەیشتنی نابووری ئالووی دەبێتە هۆی بەرزبونەوی فۆرمەکانی کاری بەرامبەر، سۆلیداریتی و پەيوەندی بەکۆمەڵ: "کارە بنەرەتیەکانی کۆمەلگای بورژوازی نوێ توخمەکانی بەرھەم ھاتنەوی خۆیان دابین دەکەن. کۆمەلگای بازرگانی نوێ، لە ژێر ناستی گەمە نۆستالژی و لێکداپێندا، دامەزرانەکان، کارەکان، بنەماکان و بەھاکان دابین دەکات کە فۆرمەکانی سۆلیداریتی کۆمەلایەتی پێک دێنن، و بەم چەشنە لەگەڵ سەرچەشنەکانی یۆنانی جیاوازان، بەلام بەو ھالەشەو بەو ھال و ھوای گۆردراوی جیھانی نوێ گونجاوترن" (١٥١، ل٦٩). کەواتە کۆمەلگای مەدەنی، خاوەنی مەیلی بەرامبەر بە سەر تاکگەرای و فرەخوایدا، چونکە مەژۆنەکان بە یەکتەیی بەستراونەتەو و لە رینگای کارەکەیانەو پەيوەندیەکی دوولایەنەیان ھەیە. بە وتە بەناوبانگی ھیگل:

لە کاتی وەدبەھاتی ھەنووکەیی ئامانجە خۆیستەکاندا... سیستەمی پەيوەندی دوولایەنە تەواو دروست دەبێت، کە تێیدا ژيان، بەختەو، و پێگە یاسایی ھەرکەسیک لەگەڵ ژيان، بەختەو، و مافەکانی ھەمووان پێکەو بەستراونەتەو... ئەو سیستەمە لەوانە بە یەکەم نیاگادا وەک دوولەتیکی دەرەکی بێتە ئەژمار، دوولەتیک کە پستی بە پێداویستیەکان بەستووە، دوولەت بە چەشنیک کە دەرکردنەکی ئەو دەبێت (٦٧، ب١٨٣).

ئەو مەیلە یەکسانە کۆمەلگای مەدەنی رووی لە دوو لایە کە رینگاکە بۆ ئەو دەکوێت کە گشتەکی خۆیستی کەم بکاتەو و بەسەریدا زۆل بێت.^{٣٠} کەوابوو یەکەمین بنەمای

٣٠- بە پێوی ھیگل "کاتیک کە مەژۆنەکان بەم جۆرە لە کارەکانیان و لە دابینکردنی پێداویستیەکانیاندا بە یەکتەیی بەستراونەتەو، خۆیستی بکەرانی دەبێتە یاریدەدەریک بۆ دابینکردنی پێداویستیەکانی کەسانی دیکە. واتە خۆیستی بکەرانی، بەهۆی بەرھەشت چوونی دیالکتیکیەو لە رینگای ھەمەکیەو دەبێتە ئیویژوونی ھەندەکی و ناکامەکشی ئەوێ کە ھەموو کەسێک لە دەستەبەردن و بەرھەمھێنان و شتە تایبەتیەکانی خۆی، ھەر بە پێی ئەو کارە بۆ دابینکردنی پێداویستیەکانی کەسانی دیکەش بەرھەم دێت. ئەو

كۆمەلگای مەدەنى "تاكىكى پىئولكاوھ كە ھەمىوى داخاۋىيەكان و ناۋىتەيەك لە چاۋچىنۇكى و پىئوستى فېزىكىيە". بەلام "كەسىكى تايىبەت لە بىنەرەتدا بە چەشنىك لەگەل كەسىكى تايىبەتى دىكە لە پەيۋەندى دايە كە ھەر كامىيان لە رىنگاى كەسانى دىكەوھ جى پىتى خۇيان پتەو دەكەن و پىئوستىيەكانى خۇى دەۋزىتەوھ" (۶۷، ب، ۱۸۲). يەكەمىن بىنەماى كۆمەلگای مەدەنى تاكگەرايىيە، دووھمىش قۇناغىكى بەكۆمەلە. بەلام ھىگىل باسى ئەو دەكات كە ئەو بىنەمايە خراپە نەك راشكاۋانە و لاۋەككە نەك باسكراۋ و دان پىندانراۋ، ھەريۆيە پىئوستى بە پتەويوون و بىنەرەتى بوونەوھ ھەيە.

ھىگىل كە كاريگەرى تىۋرى شارەزاىانى نابوررى سياسىي كلاسىك ۋەك جىمىز ستىۋارت و ئادام سىمس بە سەريەوھ بوو توانى بزيوى كۆمەلگای نوئى ھەم بە تاكگەرايى و ھەم بە پىكھاتنى كۆمەلەكان بزانىت. بەلام بە پىچەوانەى رىيازى كلاسىك، ھىگىل لەوھ دلتيا نەبوو كە كۆر و كۆمەلەكان لە رىنگاى "دەستى نادىار"ى ئالۋىرەكانى بازار بە سەر تاكگەرايىدا زال دەيىت. لە راستىدا بەقولى رەخەنگرى كاريگەرىيە زىانبارەكانى بازار بوو: بازار بووھ ھۆى لەخۇنامۆيوونى مرۆفەكان چۈنكە كەسى دىكە دەست بە سەر بەرھەمەكانياندا دەگىرن، پىشھاتە كۆمەلەيەتتەيەكانى ئەو لە كاروبارى رۆژانەى كارى نوئى كۆمپانىياكاندا ديارە و ئەو پىشھاتانە لە لەخۇنامۆيوون و رەنجاندنى قوربانىانى سىستەمى بازار ۋاتە دەستكورتەكانىشدا بەرچاۋە، چۈنكە ئەوان لە بەشدارىكردن لە دەۋلەتمەندكردن و پىگەيشتىنى ژيانى ئەخلاقى بىيەش بوون.^{۳۱}

ناچارىيەى كە دەيىتە ھۆى ئەو كارە، رىشەكەى لە پەيۋەندى ئالۋى تاك لەگەل ئەوانىتر دايە و نىستا ھەركامىنكىيان بەشپۆي سەرمەيەى ھەتاهەتايى ھەمەكى خۇى دەنۆيتىت (۶۷، ب، ۱۹۹).

۳۱ - ھىگىل لە يەكىك لە ھەمەسەتەين شتەكاندا كە سەبارەت بە ھەۋارى نوۋىسيەتى، سەبارەت بە بەرھەمە خراپەكانى دەنۆيت: "لە كاتىكدا كە ناستى ژيانى تۈيۈكى بەرىنى خەلك بەكۆيتە خوار ھىلى ھەۋارىيەوھ — ئەو ناستى كە بەشپۆيەكى ئۆتۈماتىك بۆ ئەندامى كۆمەلگا پىئوستە — ئاكەكەى سەرهەلدانى خىلى ھەۋاران دەيىت" (۶۷، ب، ۲۴۴). مرۆفەكان لە پىنداۋىستەيەكانى دىكەى كۆمەلگا، لەوانە فېركردن و پەرۋەرە، ئاين، دادپەرۋەرى و ئەو توانايىانەى كە مرۆفەكان بە نەزمى كۆمەلەيەتەوھ گرى دەدەنەوھ، دادبەرىن. بەو پىيە لەم روۋەوھ ھەۋاران زۆر دەين كە سوكاپەتى پىكراۋ، نامۆ و دوژمن.

هیگل به توندی له سهر شو باوه‌په بوو که بازار ده‌بی ریکبخریت، شه‌ویش نه‌ته‌نیا بۆ قهره‌بوو کړنده‌وی پیشه‌اته نابوو‌ریه‌کان، به‌لکو له‌وش گرن‌گتر بۆ قهره‌بوو کړنده‌وی پیشه‌اته کۆمه‌لایه‌تی و نه‌خلاقیه‌کان که به‌شیکې به‌رینی خه‌لکیان له به‌رژه‌وه‌ندیه‌کانی ژبانی نوی بی‌بش کرده. بازاریش هه‌روه‌ها نه‌وان له نازادی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی، نازادی که‌وتنه شوین ناسایش و ته‌ناهی، کالاکان، ده‌سه‌ل‌ته‌کان و تواناکان بی‌بش ده‌کات.^{۳۲} بازار جینگای پرسیار بوو و به هیچ شیوه‌یه‌که نه‌یده‌توانی رینگاچاره بیت. له لایه‌کی دیکه‌وه پیکه‌اته‌ی چاودیری و به‌رپه‌به‌ریش ده‌بوايه بدو‌زرا‌بایه‌وه، چونکه ده‌بوايه رواله‌ت و جه‌وه‌ریک به‌وه‌ستراویه به‌رامبه‌ره بدرایه. هیگل شو فورم و جه‌وه‌ره‌ی له پانتایه‌کی سه‌ربه‌خو له دامه‌زراوه‌کانی په‌یوه‌ندیدا د‌زویه‌وه که وړه‌ی هاو‌رپه‌ته‌ی شورا‌ییان یاسامه‌ند ده‌کرد. ده‌ولت له لوته‌کی شو دامه‌زراوانه‌دا بوو. هیگل باسی نه‌وه‌ی ده‌کرد که شو دامه‌زراوانه لایه‌نه هه‌نده‌کیه‌کان که‌م ده‌که‌نوه و لایه‌نه گشته‌کیه‌کان به‌رپه‌ته‌ی ده‌که‌نوه. له فله‌سه‌فه‌ی هیگل دا شو پتشی‌تی به‌خشینه به لایه‌نی گشتی ریک‌خستنی نه‌ستوونی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی لیده‌که‌وته‌وه که ده‌ولت وه‌ک باسی کۆتایی نه‌خلاقیت به لوته‌کی خو‌ی ده‌کات.

به‌گشتی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی هیگل چه‌مکینکی نالوزه که له پانتایه‌کی به‌رینی پرۆسه‌کان پیک دیت. شو پرۆسانه پینگه‌یه‌کی می‌ژوو‌ییان هه‌یه چونکه سهر به کۆمه‌لگای نوی. شو کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی به به‌ره‌مه‌ی کۆمه‌لگای بورژوازی ده‌زانت و پتیاویه که له لایه‌ن نه‌وه‌وه دامه‌زراوه. هه‌رپه‌یه کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی کۆمه‌لک په‌یوه‌ندی کۆمه‌لایه‌تی ده‌گریته‌وه که لوژیکی شاپووری سه‌رمایه‌داری د‌زه‌ی کرده‌ته‌ ناویان. به‌ره‌مه‌کانی د‌زه‌کردنی په‌یوه‌ندیه‌کانی بازار پیکه‌وه د‌زایه‌تیان هه‌یه. له لایه‌که‌وه کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی هه‌ندیک رینگه‌چاره پتیکه‌ش ده‌کات بۆ نه‌وه‌ی تاک له که‌شیک له نازادی و یه‌کسانی ریزه‌یدا خو‌ی پتیناسه بکات. له لایه‌کی دیکه‌وه چونکه ره‌نگده‌ره‌وه‌ی لوژیکی بازار، قه‌له‌مه‌روی کاره‌که‌ی

۳۲ - هیگل ده‌نو‌ست: "له‌م ساته‌وه‌خته‌دا قازانچ - شو قازانچه‌ی که نه‌ندامانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی لیتی ناگادار نین - له پرۆسه‌یه‌ک‌دان که تاکبون و بارود‌خو سروشتی نه‌وان، له نا‌کامی پتیاویه سه‌پتیراوه‌کان له رتگای سروشته و پتیاو‌ستیه دلخوا‌زانه‌کانه‌وه، به‌ره‌و نازادی رواله‌تی و گشتیه‌تی رواله‌تی زانین و وستی نه‌وان به‌رز ده‌کاته‌وه - شو پرۆسه‌یه‌ی که هه‌نده‌کی نه‌وان به‌ره‌و بکه‌ری به‌رزه‌کاته‌وه"

(۶۷، ب، ۱۸۷).

له خزمەت خۆی دایه. به لām هیگل لیره راناوهستی، نهو بواری که به بواری خۆیستی و کاری خۆیستانهش ناو دهبریت، هه لگری تۆوه کانی کۆمه لā، ههستی کۆمه لā له په یوه ندی به رامبه ری کۆمه لāیه تی و نابوو ریسه وه سه رچاوه ده گریت.

لیره دا هیگل له قۆناغی شیکارانه وه به ره و قۆناغی نۆرمدانان ده پوات. هیگل چونکه له بری گه راند نه وه ی نه خلاقیهت دایه بۆ په یوه ندییه مرۆفایه تییه کان و بۆ کۆمه لگا، که به ته واهه تی به مانای پۆلیسی یۆنانی نییه چونکه بارودۆخی کۆمه لāیه تی - نابووری جیاوازه، به لām له گه لای دیتسه وه، به ناسینی لاوازی قۆناغی کۆمه لāیه تی، به شتیه کی به رین ریکه خراوه کان ریکه خات بۆ نه وه ی نیویه ندییه مه لبه ندی هه نده کی بکه ن و له گه ل مه لبه ندی گشتی بیگو بچین. نه گه ر چه مکی کۆمه لگای مه ده نی هیگل باسیکه سه به ا به ته ماعکاری و خۆیستی، باسه که ی سه به ا به ته به کۆمه لگای مه ده نی دلخواز، باسی نه وه یه که به چ شتیه که ده کری به سه ر نه و کۆسپانه دا سه رکه وی؟ به برۆای هیگل، ناکری هه روا له کۆمه لگای مه ده نی گه رین، ده بی ریکه خریست، و چۆنیه تی ریکه خسته که شی به مشیه یه ی خواره وه یه.

نیویه ندی کۆمه لگای مه ده نی:

ده کری هه وه لکه کانی هیگل بۆ ریکه خسته نی کۆمه لگای مه ده نی به شتیاویک بزانی که له ریکای نه وه وه ده ولت له کۆمه لگای مه ده نیدا جیتی ده بیته وه و بۆییو له سه ر نه و باوه ریه. ناوبرا و باسی نه وه ده کات که نه و دامه زراوه نیویه ندانه، فۆرمی بچو کتری ده ولته تن و کۆمه لگای مه ده نی یه کیکه له قۆناغه کانی دروست بوونی ده ولت (۱۵، ۳۲).^{۳۳} به لām سیسته می هیگلی نیویه ندییه سیاسییه کان، سه رنجی له لای کاری هه نده کی و ریکاکانی که مکرد نه وه ی به ره مه زیانباره کانی هه نده کییه. به برۆای هیگل هه موو نه و شتانه ی که سه ر

۳۳- به برۆای بۆیۆ، "کۆمه لگای مه ده نی هیگل نۆینه ری یه که مین قۆناغی دروست بوونی ده ولته ته - ده ولته تی یاسایی و نیداری که نه رکی ریکه خسته نی په یوه ندییه ده رکه کییه کانی له نه ستیه نه وه ش له کاتی که دا که به واتایه کی وردتر ده ولت نۆینه ری قۆناغی نه خلاقی/سیاسیه که نه رکه که ی دامه زرانندی په یوه ندییه کی ناوخیه له نیوان هاوولائی و لایه نی گشتیدا که نه وان به شیکن لیتی - تا نه و جیگایه ی که ده کری ده ولته، به ده ولته نیکی ناوه کی یان نیوخۆی ناودیر بکریت" (۱۵، ۳۲).

سیستمی هیگللی نئیوه‌ندییه‌کان بریتییه له کۆمه‌لێک چاودێری که په‌یه‌ندییه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان چاره‌سەر ده‌کهن و نه‌وان له‌گه‌ڵ یه‌کتری هه‌ماهه‌نگ ده‌کهن. نه‌و کۆنترۆل کردنه‌و هاله‌تیکی خۆ رێکخه‌رانه و دیار به‌ فۆرمه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ سۆلیداریتییه‌کان ده‌به‌خشن. سیستمی کۆنترۆله‌کان دوو ریزه‌ سه‌ره‌تا ناوه‌نده‌ گشتیه‌یه‌کانی وه‌ک دادگاگان، ناوه‌نده‌ خزمه‌تگوزاری و شاره‌وانیه‌کان گه‌ره‌نتی مافی تاکه‌کان ده‌کهن. هیگل نه‌و دامه‌زراوانه‌ که به‌گشتی به‌ دامه‌زراوه‌ی ده‌وله‌ت هه‌ژمار ده‌کری، له‌ کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیدا جێگایان ده‌کاته‌وه‌ چونکه‌ ئالووێره‌کان رێکده‌خه‌ن. نه‌وان بوونیان هه‌یه‌ بۆ نه‌وه‌ی بتوانن پارێزگاری له‌ ژيان و خاوه‌نداریتییه‌کان بکهن، و مافی هه‌ر تاکێک بۆ ژيان و ئاسووده‌یی دابین بکهن. پۆلیس و سیستمی دادپه‌روه‌ری، نه‌و نامرازانه‌ن که له‌ رینگای نه‌وانه‌وه‌ (أ) ئاسووده‌یی تاک و خاوه‌نداریتییه‌که‌ی گه‌ره‌نتی ده‌کری و (ب) نه‌زمیکی کۆمه‌لایه‌تی پشت نه‌ستوو به‌ دانپێدانانی به‌رامبه‌ریه‌کی به‌رژه‌وه‌ندی و مافه‌کان، به‌تایبه‌ت گه‌ره‌نتی مافی خاوه‌نداریتی ده‌کری. کاری تایبه‌تی نه‌وان پاراستنی ئه‌ره‌که‌کانی بازار و گه‌ره‌نتی مافی ژيان و ئاسووده‌یی هه‌موو تاکێکه‌ به‌واتایه‌کی دیکه‌، نه‌وانه‌ چوارچێوه‌یه‌کی ده‌ریه‌ست به‌ رێساکان دابین ده‌کهن که نه‌و په‌یه‌ندیی و به‌لێنه‌ به‌رامبه‌رانه‌ له‌ نێو نه‌و چوارچێوه‌یدا کار ده‌کهن.

دووه‌مین فۆرمی نه‌و چاودێریانه‌ی که هیگل پێش بێنی کردوه‌، چاودێری چینه‌کان و نه‌و پێشانه‌یه‌ که لایه‌نی گشتی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی پێک دێن، و نئیوه‌ندی کاری تاکه‌کان ده‌کهن و که‌می ده‌که‌نه‌وه‌. هیگل ده‌نوسیت، تاک له‌ پێشه‌وه‌ی هه‌موو شتێک له‌ رینگای له‌دایک بوون و پێشه‌وه‌ نه‌ندامی چینیکی کۆمه‌لایه‌تییه‌. ^{۳۴} و نه‌وه‌ نه‌ندامیتی چینه‌ که تاک له‌ به‌رژه‌وه‌ندییه‌ هاویه‌شه‌کان ناگادار ده‌کات. هیگل له‌سه‌ر نه‌و باوه‌ریه‌ که هه‌رچه‌نده‌ چینه‌کان فۆرمی به‌رته‌سک و هه‌نده‌کین بۆ خۆگۆنجانده‌ن له‌گه‌ڵ کۆمه‌لگا، چونکه‌ تایبه‌ت به‌و گروپ

۳۴- هیگل که دابه‌شکردنی کاری ده‌ناسی، له‌ کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیدا سێ چینی له‌یه‌کتری جیا ده‌کرده‌وه‌ - یه‌که‌م، چینیکی کشتوکالی که نه‌ندامیتی له‌واندا له‌گه‌ڵ له‌دایکبوون راده‌گوازیت، نه‌وه‌ چینیکی گشتیه‌، چونکه‌ نه‌ندامه‌کانی ناگاداری ئه‌ره‌ک و رۆله‌کانی خۆیان. هه‌ریۆه‌ به‌ پرۆای هیگل ده‌بی یه‌کێک له‌ بنه‌ماکان "گۆمکاری چینه‌کان" بن. دووه‌مین چین که ده‌یاناسیت، چینی کاسبکاره‌، هیناکه‌شی هه‌نده‌کی و کاری خۆخاوازه‌یه‌ و هه‌ریۆه‌ ده‌بی له‌ رینگای نه‌ندامیتی له‌ پێشه‌یه‌کدا فێری راهێنانی گشتی بکری. سێیه‌مین چین خزمه‌تگوزاری مه‌ده‌نییه‌ که به‌هۆی پێشه‌که‌ی خۆیه‌وه‌، چینیکی گشتیه‌.

به‌ندیه پيشه‌يه تايه‌تیه، به‌لام له چاو تاکه‌رايی پەتیدا وهك پيشكه‌وتنیک له قه‌لم ده‌درین. چینه‌کان و گروپ به‌ندیه سیاسیه‌کانی پشت نه‌ستور به چین، له زمانی نه‌لمانیدا هه‌ردووکیان به وشه‌ی (STANDE) ناو ده‌برین. که‌واته زمان "هیشتا نه‌و یه‌کانگیربوونه‌ی که نه‌و دووانه له رابردوودا بوویانه، پاراسته" (هه‌مان سه‌رچاوه). نه‌وانه بناغه‌ی بالاترین دامه‌زراوه‌ی نوته‌ن‌رایه‌تی، یانی "کۆمکاری چینه‌کان" پێک دێنیت.

فۆرمی سیاسی چینه‌کان، کاری به‌پێوه‌به‌رایه‌تی ولاتیشیان گرتوه‌ته‌وه: چاودێری به‌سه‌ر کاروباری ده‌سه‌لاتی گشتی له رینگای به‌پێوه‌به‌رانی ده‌وله‌ت له ناستیکی روکه‌شیاندا، له هه‌مان‌کاتدا نه‌وان نامرازێکن که بیروپرای گشتی له لایه‌ن نه‌وانه‌وه کار ده‌کاته سه‌ر کاروباری گشتی و نوته‌ن‌ری تاک و شورا‌کانن له ده‌وله‌تدا. هه‌ر به‌و پێشه، په‌یوه‌ندی نی‌وان تاک و ده‌وله‌تن.^{٣٥} که‌واته نامرازێکن که رێککه‌وتنی نی‌وان سواری هه‌نده‌کی و هه‌مه‌کی له نی‌و نه‌واندا به‌پێوه ده‌چیت: "لایه‌نی بکه‌راوه‌ی نازادی گشتی — دادوه‌ری تايه‌ته‌ی و نیراده‌ی تايه‌ته‌ی، نه‌و مه‌له‌نده‌ی که له‌م کتێبه‌دا پێی ده‌گوتریت "کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی" — له‌گه‌ل په‌یوه‌ندیه‌کی یه‌که‌پارچه له‌گه‌ل ده‌وله‌ت سه‌ر هه‌لده‌دات" (هه‌مان سه‌رچاوه، ب٣١).

به‌ بروای هینگل، پيشه‌کان لایه‌نی خۆگۆن‌خاندنی نه‌خلاق له کۆمه‌لگادان. له کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیدا دوا‌ی خێزان، نه‌وان دووه‌مین "ریشه‌ی نه‌خلاق" ی گرن‌گن. "جێی خۆیه‌تی که وهك مائی دووه‌م بۆ نه‌ندامانی خۆیان پێنه مه‌یدانه‌وه، نه‌وه له کاتێکدا یه که کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی ته‌نیا ده‌توانیت چه‌شنیکی نادیار خێزان بێت، چونکه هه‌موو که‌سێک ده‌گریته‌وه و هه‌ریزه له تاک و نیاز و پێویسته تايه‌ته‌یه‌کانیان دورتره" (هه‌مان سه‌رچاوه، ب٢٥٢). پيشه‌کان به‌تايه‌ته‌ی راهێنانی نه‌خلاق نه‌ندامانی نه‌و چینه‌ی که پشتیان به هه‌نده‌کی به‌ستوه، له رینگای چینی کاسبکاره‌وه دا‌ین ده‌که‌ن.

پيشه‌کان سێ ره‌هه‌ندیان هه‌یه. یه‌که‌م، نه‌و نامرازانه‌ن که له رینگای نه‌وانه‌وه تاکي بچوک کراوه، شوناس و هه‌ستی ئینتیمای به ده‌ست دێنیت.

٣٥- چینه‌کان نه‌گه‌ر وهك ناوه‌ندیکی نی‌وژیوانی له‌به‌رچاو بگيرین، له نی‌وان حکومه‌ت به‌گشتی له لایه‌که‌وه و میللەتیک دان که به سه‌ر خه‌لک و شورا‌کاندا دا‌به‌ش بووه. کاری تايه‌ته‌یان نه‌وان ناچار ده‌کات هه‌ر به‌و راده‌یه‌ی که هه‌ستێکی به‌رژوه‌ندی تاکه‌کان و گروپه تايه‌ته‌یه‌کانی تێدا یه، بیه‌ خاوه‌نی هه‌ست و خویه‌کی به‌پێوه‌به‌رایه‌تی" (٦٧، ٣٠٢).

تاك وەك شاھەتھالى لىزانى و داھاتى رىكويىتىك و بۇتوي خۇي، يانى شاھەتھىي شەھى وەك كەسلىك ھەزمار دەكرىت، پىتسىتسىيەكى بە نىشانەيەكى دەرەكى زياتر لە ھەمان ئەندامىتى خۇي نىيە. ئەوھش پەسند كراوھ كە ئەو بە كۆمەللىكەوھ بەستراوھتەوھ كە بۇ خۇي ئۆرگانىتىكى ھەمموو كۆمەللىگايە و ئەو چالاکانە سەرغى لە لاي بەھروپىش بىردىنى نامانغى تارادىيەك نابەررەوھەندىغوزانەي ئەو گىشتەيە. كەواتە ئەو رىزى شىاوى كەسلىكى ھەيە كە لە پلەوېايە كۆمەللىيەكەي ئەودايە (ھەمان سەرچاوھ، ل ۲۵۳).

دووھەم شەھى ئەو فۆرمە سىياسىيەنى چىنەكان وەك لايەنى ئاوتتەكردىنى زۆرىي بەررەوھەندىي رەكەبەرەكە كار دەكات. پىشەكان دىسپىلېن بەسەر ئەندامانى خۇياندا دەسەپپىتن و لە رىگاي دىيارىكردىنى شەرك بۇ ئەوان، بەررەوھەندىيە تاييەتەكانيان كەم دەكەنەوھ. سەرەپاي ئەوھ گەرەنتى ئەوھش دەكەن كە ئەو قازانغانەي كە بە ئەندامەكانيان دەپرىت، بەشىئەيەكى يەكسان دابەش بكرىت. سىيەم، بەررەوھەندىي تەواوى ئەندامەكانى خۇيان لە كۆمەللىگادا بەرەو پىش دەبەن، كەواتە وەك گرۇپكى گۇشارەيتنانيان لىتدىت، ھەرچەندە بە بىراوى ھىگىل وىكچوون لەگەل پىشەكانى سەدەكانى ناوھراست كە توانايى و بەررەوھەندىي ئەندامەكانى لە دۇ كەسانى دەرەكى دەپاراست، زياترە.

تاك وەك ئەندامىكى پىشەمى جلوبەرگى ئەخلاقيەت و ناسىن دەستەبەر دەكات. "تاك" ئەگەر ئەندام نەبىت، "پلەوېايەكى نىيە، بەجىمانى ئەو كارەكەي ھەتا ئاستى خۇدۆزىنەوھ دىنىتتە خواری، و ژيان و دابىن بوونى ئەو دەكەوتتە مەترسىيەوھ" (ھەمان سەرچاوھ). چىنە كۆمەللىيەكان، فۆرمى سىياسىي چىنەكان، و پىشەي خۇگۇنجان لە گەل كۆمەللىگا (BILDUNG) دابىن دەكەن و تاك بەو قەناعەتە دەگەينەن كە رزگارىي ئەو لە ھاورپىيەتى لەگەل ئەوانىتردايە و ھەندىك دامەزراوھ بۇ ئەو چەشەنە ھاورپىيەتيانە دابىن دەكەن كە بە تەواوھەتى لە رىگاي ئەوانەوھ سەر ھەلدەدات.

كۆمەللىگاي مەدەنى - رىكخراو يان سەركوت؟

ھىگىل وەك فەلەسوفىكى سەردەمى نوئى دەيتوانى بە لىكدانەوھەيەكى بەرچاو ھەست بەو مەترسىيە بكات كە ئەم شىئە كۆمەللىگايانە لە سەر دەروونى تاك ھەيانە. كۆمەللىگاي پىشكەوتوو لە رۆلە دىيارىكرى و سەرەتەيە دىيارىكرىكراوھكان دەريازبووھ. بۇ وەدەياتنى "خود" و وەدەياتنى ئاواتەكان، ھەتا ئىستاش رىگەچارەي دۇوار دەخاتەروو. بەلام كۆمەللىگاي نوئى

نانارام، خوویست و خوڤه‌سنده و هه‌تا کۆتایی به‌شوتین به‌خته‌وه‌ریدا، به‌شوتین نه‌و قازانجانه‌وه‌یه که بتوانن بیه‌ش بوون له‌و پێپراڤه قهره‌بوو بکه‌نه‌وه. مرۆڤه‌کان روو له‌ ناوخۆ ده‌که‌نه‌وه و کۆمه‌لگا ده‌بێته کۆمه‌لێک له‌ بکه‌ره ره‌که‌به‌ر، خودته‌وه‌ر و خودپه‌رسته‌کان. دارمانی هیڤۆمۆنی نه‌ریتی به‌و مانایه‌یه که داها‌تووی په‌نگراو (بالقوه) مه‌ترسیداره، چونکه هیچ مه‌رجێک بۆ پێکه‌وه سازان له‌ سه‌ر کار و هیچ سنووریکیش بۆ داخوازیه‌کان له‌ نارا دانیه‌.

سه‌رده‌می نوێ ته‌نیا تیپه‌رکردنی نه‌زموونیکێ بکه‌رانه‌ی خو‌ش نییه، دوور که‌وته‌نه‌وه له‌وه‌ی ناشنایه ده‌توانیت له‌خۆنامۆبوون، بێ لانه‌یی و ترسی لینکه‌ویتته‌وه، نه‌و تایبه‌قه‌ندیانه‌ی که بیرمه‌ندانی دواتری سه‌رده‌می نوێ، کارل مارکس، گێزگ زه‌یل و فرۆید وه‌ک لایه‌نی نیگه‌تیفی نه‌و نه‌زموونه ناما‌ژه‌یان پێکردوه. کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی هیگل، که له‌ لایه‌ن تا‌که خو‌په‌رسته‌کانه‌وه ناخندراوه، کۆمه‌لگایه‌کی داشکاوی هه‌مان حا‌له‌تی سروشتی هۆزیه. به‌لام له‌ کاتی‌که‌دا که حا‌له‌تی سروشتی هۆزیه‌وه کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی و سیاسی هه‌ل‌ده‌کشیت، بالا‌ده‌ستی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی هیگل له‌ ده‌وله‌ت دایه.

وه‌لامی هیگل بۆ پرسه‌کانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی، رێکخه‌ستی نه‌ستوونی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نییه که تێیدا ده‌وله‌ت له‌ لووتکه‌ی سیسته‌می نیویه‌ندیی سیاسی دایه. نه‌و نه‌وه قبۆل ده‌کات که تۆی کۆروکۆمه‌له‌کان له‌ کۆمه‌لگای نوێدا ماوه‌ته‌وه، به‌لام له‌ هه‌مانکاتدا به‌توندی گومانی هه‌یه له‌وه‌ی تا‌ک بتوانیت به‌شێوه‌یه‌کی کۆنترۆڵکراو کار بکات و نه‌و شێوازه‌ بوو که کۆروکۆمه‌له‌کانی پێده‌که‌یاند. که‌وابوو مه‌له‌به‌ندی بچو‌ککراو و له‌به‌ریه‌ک هه‌له‌وه‌شاوی تاک‌گه‌راییی ده‌بوا‌یه له‌ رێگای سیسته‌میکی دست تێه‌ردانی گونجاو و گه‌له‌له‌ریژی کراوه‌وه فێر بکرایه بۆ نه‌وه‌ی به‌و باوه‌ره‌ بگه‌یشتبا‌یه که قازانجی یه‌که‌جاره‌کی له‌ چوارچێوه‌ی گشتی دایه. نه‌وه‌ راسته‌ که به‌ بروای هیگل هه‌نده‌کی و گشتی بوونی وته‌زا‌کان نه‌یاری یه‌که‌تری نین — نه‌وه‌ی یه‌که‌میان له‌ رێگای نه‌وه‌ی دووه‌میان‌ه‌وه وه‌دی دیت و گشتیه‌تی به‌ سه‌ر هه‌نده‌کی‌دا زāl ده‌بیت (۱۸۲). به‌لام گه‌له‌له‌ی ناوێته‌کردن که بیرمه‌نده‌که دیاری کردوه، له‌نا‌کامدا نه‌وه‌ی لێده‌که‌ویتته‌وه که سه‌ره‌تیه‌کان به‌ لایه‌نی "گشتی" بدرێن و له‌ نا‌کامدا لایه‌نی "هه‌نده‌کی" له‌ناو ده‌چیت. له‌ هه‌ر قۆناغێکی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی‌دا، چالاکیه‌کانی تا‌ک، به‌شێوی نه‌ستوونی رێکه‌ده‌خرێن و له‌ ده‌وله‌تا — پێکه‌یشتنی نا‌یدیای له‌بار — کامل ده‌بیت و به‌ سه‌ر هه‌موو شتیکی دیکه‌دا زāl ده‌بیت.

دەولەت وەك لوتكى سىستېمە نىۋەندىيە سىياسىيەكان، شوئىنى كۆيۈنمەۋى كۆمەلنىكى
 عەقلىنى، خاۋەنى دىسەلاتارىتى سىياسى و ئەخلاقيە. دەولەتى ھىگىل ورەى تەۋارى نەم
 بەستراۋەيە كە دامەزراۋەكانى كۆمەلگەى مەدەنى تەنيا تا رادەيەك دابىنى دەكەن، بۆ تاكى
 دەرەخسىنىت. ^{۳۶} ھىگىل لە رىگەى شىكارى كۆمەلگەى مەدەنىيەمە، وەك بەيەنى كۆتەى
 مەقولىت لە دەولەت تىدەگات — ھەرچەشە تايەتەندىيەكى كۆمەلگەى مەدەنى پىۋىستى
 بە چەشنىكى تايەتى دەولەت ھەيە. تەۋەكە لىرەدەيە كە ھىگىل وەك پىشەمەرجى دەولەت بە
 كۆمەلگەى مەدەنىيەمە دەست پىدەگات، بەلام دۈجار نەمە دەولەتە كە دەيتە پىشەمەرجى
 كۆمەلگەى مەدەنى. مەدەنىيەتى كۆمەلگەى مەدەنى پەيۋەندىيە مەۋە ھەيە كە بە چەشنىكى
 نەستۈنى وەك دەولەت رىكەبەرىت. بەم جۆرە لە ناكامدا كۆمەلگەى مەدەنى دەيتە پەيۋە
 دەولەت و تاكىش پەيۋەى لە گشت دەكات. لە ناكامدا لە رىزەندى ھىگىلدا ناكەى دەولەت و
 بەرنامەى گشتى نەمە يان مەقولىيەتەكەى بىرەتە ژىر پىسارەۋە. چارەسەرى ناكەى كۆمەلگەى
 مەدەنى لە دەولەت دەيە و ھەر بۆرە لە نىۋان خەلك و دەولەتدا ھىچ دۈۋانىتەيەك لە گۆرۈ دانىيە،
 تەنيا شەرىيەتە و قىۋەلەردەن. ھىچ سەۋرەك بۆ دەولەت دىارى نەگراۋە، بە ناسانى دەتۋانى و لە
 راستىدا دەيە، بە بىرەتەيى كەرنەۋەى ژىانى ئەخلاقى، كۆمەلگەى مەدەنى بەدۋاى خۇيدا بەرەت.
 بۆ تاك يان نەغۈمەنەكان نازادىيەكى نەۋتۆ بۆ مەملەنى لەگەل دەولەت لە پىشە چاۋ نەگراۋە.
 دەولەت وەك بىنەمەى يەكانگىرەۋىنى بەشى كۆتەى، وەك "ب" ي لىندىت و كەۋابو يەكپارچەبۈۋى
 كۆمەلگەى مەدەنى لە لايمەن دەولەت و لە ناۋخۇى دەولەتدا بەرپەۋە دەيتە.

كۆمەلگەى مەدەنى وەك بۈۋەنەۋەرىكى خۇدشيار سەھەلنەپەت بۆ نەۋەى تەۋانى بە دۆزىنەۋەى
 بىنەمەى يەكانگىرەۋىنى بەشىك لە دەرۋىنى خۇى، خۇى رىكەبەت يان بە دۈۋرەمەنەۋەى و شىيارەنى
 دەولەت، گۈتارىكى بەدىلى گشتى بىتە ناراۋە و پارىزگارلىقى لى بكات. كۆمەلگەى مەدەنى لە
 چاۋ دەولەت دەكەۋەتە پەراۋەۋە و بەم چەشە رەك ھەر نەمە مەيەنى كە ھىگىل لىۋە دەستى
 پىكەردۈۋ، پىچەۋە دەنەۋە. چەمكى كۆمەلگەى مەدەنى ھىگىل لە جىياتى نەۋەى بىتە شەۋى

۳۶- ھىگىل لە نىۋان دەولەت وەك نەۋەى ئەخلاقى تىكەلەۋ لە سى قۇۋاغى — خىزان، كۆمەلگەى مەدەنى،
 دەولەتى سىياسى — و دەولەتى سىياسى جىۋاۋى دادەنىت. لە دەولەتى سىياسى و دەستۈرى نەۋەى، گەشەت
 بە بالادەستى و شىيارەنى بەرۋەندىيە تايەتەيى تاك و لەگەل كەۋەتى نەۋەى ئەخلاقى نىمەكانى ھەيە.
 وىكەۋەنى عەقلىيەت لەگەل دەولەتى گشتى، خۇى لە خۇيدا، خۇيەخەشە و شىيارەنىيە.

میتوو، به دولتمتوه دهلکیندرت. کۆمەلگای مەدەنی تەنیا تا رادەیک دەتوانیت ناکۆکیەکان رێکبخات و ئەو دولەتە کە بەرپرسانی کۆتایی راگمیانندی وەها رێککەوتنێکی پێ سپێردراوە. ئەو پلانی سیاسی هێگل بۆ ناستبۆنەوێ ناکۆکیەکان لە کۆمەلگای مەدەنییدا، سەركوت و خستە پەرەوێزی لێ دەکەوتتەو، ھۆکاریکی دیکەشی ھەیە. ئەگەر لایەنی گشتی، لایەنی کەمەکە لە خۆیدا دەتوانیتتەو، کەواتە لایەنی گشتی دەبێ نۆتەری ھەموو لایەنە "کەمەکان"ی کۆمەلگای مەدەنی بێت. بەلام فەیلەسوفەکی ئێمە متمانەی بە بوونی ئەو شتە نییە کە پێی دەگوترێ خەلک و یان ئەو وتەزایە کە پێی دەگوترێت بیروپرای گشتی. هێگل کە ئەزموونی ژاکۆنی فەرانسای دواي راپەرینی بەچاروی خۆی بینیو، زۆر رەشبین بوو بەرامبەر فۆرمەکانی دیموکراسیی راستەوخۆ کە لەوانەیە نازاوە، یان گوێرایەلبوونی تاکێ لێ بکەوتتەو.^{۳۷} هێگل زۆر بە پارێزەو لە بەرامبەر ئەو بیروپرای مەرجانە کە لەوانە بوو هیچ شتێک نەبێ بێجگە لە کەژاوەیک بۆ سیاسەتی ناشارەزایان و نەدەرکان و سەرۆک خێلەکان کە ھەرەشە لە تاک دەکرد، دەنوسیت: "زانینی ئەوێ کە چیت دەوێ، لەوەش گرنگتر زانینی ئەوێ کە خواستی رەھا، عەقل، چێ دەوێت، بەرھەمی تێرماننێکی قولە، واتە رێک ئەو شتانە کە لە ناو خەلکدا باو نین" (۶۷، ب، ۳۱).

بە بروای هێگل ئەو پێی دەگوترێت چەمکی خەلک، ناتوانیت لە پرۆسە سیاسییەکاندا دەرگیر بێت: "خەلک" رێک نۆتەری ئەو بەشە کۆمەلە کە نازانیت چێ دەوێ. بێ بروایی هێگل بە رای گشتی و بێ ئەملاو ئەولا، لێکدانەوێەکی زۆر بەرتەسکی بەشداریی لێدەکەوتتەو.

باوەر بەوێکە ھەموو تاکەکان دەبێ لە بیرکردنەو و بریاردان سەبارەت بە مەسایلی سیاسی پەيوەندیدار بە ھەمووانەو بەشداریی بکەن، بۆ ئەو پاساو کە تاکەکان ئەندامانی دەولەتن، پرسێ ئەو، پرسێ ئەوانیشە و مافی خۆشیانە کە ھەرچی بەرپۆ دەچێت بە ناگاداریی ئەوان و لەسەر خواستی ئەوان بەرپۆ دەچێت، ئەوەش یەكسانە لەگەڵ ئەو پێشنیازە کە بە بێ

۳۷- دوورنای هێگل سەبارەت بە توخمە رێکەخراوانە کە دێنە ناو ژبانی سیاسییەو، ناشرایە: "ناپۆرا، وەکو پێوانەیک — رافەیکێ نزیکي "خەلک" ھەلبەتە شتێکە کە پەيوەندیی ھەبە، بەلام تەنیا وەکو کۆیک، جەماوەرێکی ناپێکخراو کە نازاوە و چالاکیەکانیان تەنیا دەتوانی کارێکی بەرای، ناعەقلائی، دڕندانە و مەترسیدار بێت" (۶۷، ب، ۳۰۳).

هیچ فۆرمیڤکی مهعقول توخوی دیموکراتی بخریته جهستهی دهولتهوه (هممان سمرچاوه، ۳۰۸).

پروژهی سیاسی دهبی له رینگای پیشهکان و چینهکانموه نیتوبهمنی بکریت. نمو ریکخواوانه و "کۆمکاری چینهکان" بهر بهوه ناگریت که تاک به روالته خیلێک یان گروپێکی ههیهت، و بهم جۆره خواست و مەرامیڤکی ناریکخواو پهیدا بکات و وهک لایهمنیڤکی بههیزی دژایهتی لهگهل دهولتهی ریکخواو رهنگ بداتموه (هممان سمرچاوه، ب ۳۰۲). بهلام هیگل لیکدانموهیهکی بهرتهسکی سهبارهت به پیشه (صنف) ههیه. نهمدامی پیشهیهک دهبی توانا و لیهاتوو بیت و دهسهلاتی خاوهنداریتی ههیه. ههر بهو پتیه نمو چینه کریکاریانهی که له سهردهمی هیگلدای خاوهنی هیچکام لهو تایبهتمندیانه نهیون، و به دلتیایهوه دهستگورتهکانیش له نهمدامیتی بییهری یون. نمو چهشنه پهرایز خستنه پترستییان بهوه ههیه که نمو چینانه نه تیکهلی کۆمهلگای مهدهنی بن و نه دهولتهش، ههریژه له دهرهوی ئهمزموونی گشتیی مرؤفایهتی دهمیننهوه". ناشکرایه که ههر له دهرهوی نمو لایهنه گشتیهش دهمیننهوه که دهولت دهیاته قوناغی جیهجی کردموه. لیرهوه دهتوانین بهو ناکامه بگهین کهسانیک که دهبی له ژبانی گشتی دهولتهدا بهشارین و نمو کهسانهی که تیکهلاوی دهبن، تهنیا چینی خاوهندار دهگریتموه.

پرسکه نهوه نییه که هیگل بیری له ههژاری نهکردبیتهوه. نمو له سهر نمو باوههیه که ههژاری بهلاریداچون نییه، بهرههمی کۆمهلگای پیشهیه — بهرههمی زنده بهرههه هینان و بهکارهینانی بهرههمی کهمه. هیندیک له جوانترین نووسراوهکانی نمو باسی تالان و نهگبهتی ههژاری دهکهن. ههژارهکان له بهرژهوهندییه ماددیهکانی کۆمهلگای بسورژوایی و نمو سههتیانهی که وهها کۆمهلگایهک دهتوانی دابینیان بکات، بیبهش دهبن. نمو بهشیک له پیکهاتهی کۆمهلگای مهدهنی هیگل و له ههمانکاتدا قوریانی ئهویشن، و ئهویش پیکهاتهی سیستهمی نیازهکانه. بهلام سههرای نمو بۆچوونانهش، ههژارهکان بهشیک له بهرهههمی نمو بۆ خولقاندنی کۆمهلێک یان زیندوکردنهوی نهخلاقیهت نین. نمو ئاگاداری نمو مهسهلانه ههیه که نمو بهو کۆمهلگای مهدهنی دیننه پیشهوه — لهو رهوه که له سهههتییهکانی کۆمهلگای مهدهنی بیبهشن، دهبنه جهماوهریکی لیکداپراو، جهماوهریکی بۆ دهسهلاتی عهقلانی، دهسهلاتی کۆترکوترانه، جهماوهریکی بهرین، جهماوهری خهلیک. نمو راپههرو و نارازین چونکه هیچ جیگایهکیان پێ نههراوه. چونکه نهمدامی پیشهکان نین، خاوهنی ئابرویهکی مهدهنی یان رهسمیهتیکی یاسایی نین. هیگل له سهر نمو باوههیه که نهوه بارودۆخی ههژاری

شەوان لە رووی داراییەوه نییه کە خێڵنکی بەرین لەوان پێک دێنێت. تایبەتمەندییە کۆمەڵایەتیەکانی پێویست بۆ ھەزارییە کە ئەوان وا لێدەکات.

ھیگل ناگاداری خوێندە نوێی نەوان رێگاچارانە بوو کە پیش بینی دەکردن و ئەوەشی قبوڵ بوو کە بۆ پیشگیری لە بشپۆی، خەڵک دەبێ بچنە ناو دەولەتەوه: "کاتێک کە جەماوەری خەڵک وەک یەکێک لە ئەندامەکانی دەولەت، دەچنە ناو دەولەتەوه، لە رێگای نامرازە یاسایی و خاوەن نەزمیەکانەوه بەرژووەندییەکانی خۆیان دەستەبەر دەکەن. بەلام ئەگەر وەھا نامرازگەلێک لە بەر دەستدا نەبن، جەماوەر ھەمیشە بەرەولای توندوتیژی دەچن" (١٦٧، ٢٩٢-٣). بەلام ھەزارەکان وەک پارچەبەکی ئەتۆمی لە دەرەوێ کۆمەڵگای مەدەنی یان سیاسییەوه مانەوه و لە راستیدا چارەنووسیان ئەوەیە کە لە دەرەوێ چوارچێوەی ئەخلاقیەتەوه بچنەوه.

لێرەدا دەگەینە ناکۆکییەکی بنەرەتی لە ئەندێشەی ھیگل دا، ئەگەر کۆمەڵگای مەدەنی پانتایی کێشمەکێشی نێوان تاکەکان بێت و بانگەوازی میژوویی دەولەتیش زالبوون بێت بە سەر ئەو کێشمەکێشانەدا، بەشداری نەکردنی چینی کرێکارییەکان لە کۆمەڵگای مەدەنی و سیاسیدا، وەدیھاتنی ژیاپنکی ئەخلاقی لە دەولەتدا دەکاتە کاریکی لە کران نەھاتوو. دەولەتێکی پشت نەستور بە قەدەغەکردن و گوشارھێنان ناتوانێ گشتگیر بێت و بەرنامەکەشی بۆ خستەرووی ئەخلاقیەت بە نوێسانی دەمیتێتەوه. دەولەتی ھیگلی سەرەنجام ناستەوایە کە لە نێوان چینی خاوەندارەکاندا پێک دێنێت، چونکە بەگشتی ئەو چینیانە وەک گروپی چالاکێ کۆمەڵگای مەدەنی دەناسێت.

ھیگل لە دەرکردنی واتایی کۆمەڵگای مەدەنی و ناکۆکییەکانیدا ئەوە نابینێت کە ناکۆکییەکان، لە نێوان چینی داراگان و چینی نەدارەکان دایە. سەرەنجام لە ریزیەندی ھیگلیدا ئەوە ململانێی نێوخۆیی چینی داراگانە کە دەبێ چاوەڕێی بەرەوپێش چوونیان لێ بکری و ئەوان رێکبخرێن. ئازادی و چالاکیی ھاوولاتیە "نۆی"یەکان، کە دەتوانێ لە کۆمەڵگای نوێدا وەدی بێت و پێویستی بەو ھەیە کە لە بەرامبەر مەیلە لێکداپراوەکاندا بپارێزێت، ئازادی و چالاکیی ھاوولاتیانی داراییە. بنەمای یەکانگیربوون کەسانێک یەکانگیر دەکات کە لە پێشووترەوه بەھۆی خاوەندارێتیەکیانەوه یەکانگیر بوون. پرسی فەلسەفی ھیگل کە رێکخستنی گشتی و ھەندەکی لە دەولەتدا بوو، و گەڵاڵەی ئەو بۆ بونیات نانی ژیاپنکی ئەخلاقی لە کۆمەڵگای مەدەنییدا، بە بێ چارەسەر دەمیتێتەوه. ئەو دەولەتەوێ کە ئەم نێوہەندییە

کۆمەلایەتی و سیاسیانە کامل نەکات، نوقسانە، چونکە دەولەتی چینه داراكانە. خستنه پەراوێزی بەشە بنەرەتییەکانی خەلک لە نێو بنەندییەکانی کۆمەلگای مەدەنیدا، ئەو نێو بنەندیانە تەنیا لە نێوان کەسانێکدا دەهێلێتەوە کە قازانجێکیان لە پاراستنی دەولەت و کۆمەلگای مەدەنیدا هەیە. ئەو کەسانە کە هیچ قازانجێکیان لە سۆلیداریتیی کۆمەلایەتیی کۆمەلگای مەدەنیدا نییە، نە رۆلێک دەنوێنن و نە لە چوارچێوەی مەدەنیشدا نامادەن. چینه کێشکاریەکان لە چوارچێوەی تیۆری ئەودا نین، هەرچەندە لە نێو بازەنی جینگای سەرنجی ئەودا. بە سەرنجدان بەو راستیە کە نامانجی هینگل زالبوون بە سەر هەموو کێشە و ناکۆکیەکاندا بوو، دەتوانین بڵێین کە ئەم کەموکۆریە بنەمای فەلسەفەیەکی دەخەنە مەترسێوە.

هینگل فەیلەسوف و رووداو نووسی سەردەمی خۆی بوو، بەلام بەشیوەیەک لە شێوەکانیش یەخسیری بەهاکانی ئەو سەردەم — لەوانە بەهاکانی خاوەنداریتیی — بوو، قبۆلی بێ ئەملاوئەولای دەولەت، و هەرەشمەیکی بنەرەتیی بۆ سەر دیموکراسی خەلکی. ئەو هەلوێستانە بۆچوونی تیۆری وردبینانە ئەو و بەرنامە فەلسەفی و سیاسییە بەرزەفرەکانی ئەوی دەخستە مەترسێوە و بەرتهسکی دەکردنەو. ئەو دەیتوانی خێرا لە ساتەوختە سیاسییەکان تییگات، بەلام ئەو تێنەدەگەشت کە ئەو بەرەولای بەرەوپرۆبونمەوی راشکاوانە نێوان چینه دارا و نەدارەکان دەچوو. هۆکارەکەشی ئەو بوو کە چینه کێشکاریەکانی بە شێوەیەکی سەرەخۆ بە بەرپەرەبەری سیاسی و کۆمەلایەتی نەدەزانی. ئەو مارکس بوو کە چینی کێشکاری لەو دۆخە زەنگار کرد و ئەوانی لە ناوەندی گۆڕەپانی مێژوودا نیشتهجێ کرد. دوو هەم ئەو هینگل لایەنگری لە خاوەنداریتیی دەکرد چونکە پەرەسەندنی کەسایەتیی تاکێی تێیدا دەدۆزیو، بەلام نەیدەتوانی ئەو دامەزرێوەیە وەک دامەزرێوەیەکی سەیر بکات کە پشت ئەستور بە بێ بەشییەکانی ئەواری بەشێک لە خەلکە و دەسەلاتی رەها بە خاوەندارەکان دەبەخشێت.

سێیەم، ئەو دەیتوانی ململانێ وەک هێمای تایبەتی جیهانی ئەم سەردەمە بناسێت، بەلام نەیدەتوانی ئەو ببینێت کە بنەماکانی ئەو نەتەنیا لە سەر خۆیستی و قازانج پەرەستی، بەلکۆ پشت ئەستور بە پێکھاتە بنەرەتییەکانی چەوساندنەوێشە. چوارەم، دەولەت لە لای هینگل، ناتایبەتی، بەرژێوەندی هێنەر، بێلایەن و کانگای ئەخلاقیات بوو، ئەو نەیدەتوانی وەک دامەزرێوەیەکی چاوی لێبکات کە نوێنەری پێداویستییەکانی چینه داراكانە. لە هەمووی ئەوانەش زیاتر، سەرەرای ئەوەی دەیتوانی دەرک بە سەرەتییە دۆلایەنەکانی سەردەمی نوێ بکات، بەلام نەیدەتوانی ئەو پرسە درێژماوانە ببینێت کە بەرھەمی دینیت.

ناشارستانی بوونی کۆمەلگای مەدەنی: روانگەى مارکس:

هېگل کارىگەرىيەكى زۆرى ھەبوو لە سەر ئەدەبىياتى روو لەگەشەى پەيوەندىدار بە کۆمەلگای مەدەنىيە. ئەو کۆمەلگای مەدەنى ناساند و پىنگەيەكى مېژووبى پىتەخسى، بەلام نەيدەتوانى بۆ ئەو مەسلانەى کە ئاوا بەباشى دەيناساندن، بەدەر لە چوارچىوەى دەولەت و کۆمەلگا، ريگاچارەىك بدۆزىتەو. مارکس روانگەى کۆمەلگای مەدەنى هېگلى بە ميرات پىنگەيشت، بەلام شىکارىەكى زياتر بەرەوپىتەشەو بەرد بۆ ئەوێ خودى سيستەمەکە بەرپەتە ژىر پرسيارەو. مارکس لەو لىکدانەوہيەى هېگل کەلکى وەرگرت کە باسى لەو دەکرد تايبەتمەندى کۆمەلگای مەدەنى خۆويستانە، بەرژووەندىخوازنە و جىنگای مەملەتيە و پىويستە لەو قوناغە تىپەرپەت. بەلام لە کاتىکدا کە هېگل دەولەتى وەک بنەماى بالادەستى دەناساند، مارکس لە سەر ئەو باوەرە بوو ئەو بنەمايەى کە دەکرى بالادەستى خۆى لە ھەندەکىيەکانى ژيانى مەدەنى وەرگرپەت، دەبى ھەر لە ناوخۆى چوارچىوەى مەدەنىدا بەشويئيدا بگەرپەت.

نەبوونی مەدەنىيەت لە کۆمەلگای مەدەنى، لە شىکارى مارکس دا رەھەندىكى تازەى بەخۆيەو گرت. ئەو مەلەبەندە تەنيا بوارىک نىيە کە تىيدا قازانجى خۆپەرستانەى يەک کەس لەگەڵ قازانجى خۆپەرستانەى کەسيكى تر رووبەرۆو دەپىتەو، بەلکو قەلەمەرەى چەوساندەو بە واتايەكى تايبەتيە. شويئیکە کە تىيدا کارى زىادە دەستى بەسەردا دەگيرپەت. لەو چوارچىوەىدا ناکرى ھىچ رىککەوتنىک لە نىوان ئەو بەرژووەندىيانە لە ئارادايپەت کە ھەر لە بنەپەرەتەو لە ناکۆکى دان، چونکە خودى ئەو چوارچىوەیە، چوارچىوەىكى لاوازە. دەبى لەو قوناغە مېژووبى تىپەرپەت. بەلام مارکس بە پىچەوانەى هېگل ئەو نەگەرە رەتدەکاتەو کە يەکىک لە دامەزراوەکان بتوانى کارىکى وەھا بکات. کۆمەلگای مەدەنى دەبى لەناوخۆى خۆیدا کارگيرى نوێ بدۆزىتەو بۆ ئەوێ لە خۆيىستى و بەرژووەندىخوازنى، چەوساندەو و نامرۆقايەتى تىپەرپەت. مارکس لە رەتکردنەوێ تواناکانى دامەزراوە کۆمەلایەتيەکان بۆ رىکخستنى بەرژووەندىيە دژ بەيەکەکان و دەرککردنى بنەمايەكى بەرزخوازنەى نىوخۆى کۆمەلگای مەدەنى، ئەو پىشيتىيەى کە هېگل بە دەولەتى بەخشيبوو، پىچەوانەى کردەو و کۆمەلگای مەدەنى کردە شانۆى مېژوو: "... تەنيا کەسيكى خورافەپەرەستى ئەمروپى پىيوايە ئەو دەولەتە کە ژيانى مەدەنى

راده گریت، ئەوە لە کاتیکدايە کە لە راستیدا ژبانی مەدەنییە کە دەولەت راڤە گریت" (۸۱)، (۳۹). پەيوەندی نێوان مارکس و هێگل لە ناستیکی شیکاری دایە و نەبەستراوەییشیان لە ناستی فۆرماتیڤدايە. مارکس بەم شێوەیە دەیتوانی شیتوازی لیکدانەوێ هێگل قبوڵ بکات، بەلام لەو پێکھاتە و بایەخانەی کە هەیانبوون، سەرۆتر بپروات، چونکە هێندیک پرسباری دینایە ئاراوێ کە چەندایەتیەکی جیاوازیان هەبوو و کۆمەڵێک لەو پرسە تایبەتیانە هێنایە ئاراوێ کە پەيوەندیان بە دۆزەکەو هەبوو. لەم رووێ لیکدانەوێ ئەو سەبارەت بە کۆمەڵگای مەدەنی، لە کردەو سیاسییەکان و لە دەولەت، نیشانەیی دوورکەوتنەوێ بنەرەتی ئەو لە سیستەمی ئەندێشەیی هێگلیە.

شیکاریی مارکس سەبارەت بە کۆمەڵگای مەدەنی لە دوو قۆناغدا بۆس کرا. لە یەکەمین قۆناغدا توانی لە رێگای رەخنە لە سیستەمی فەلسەفیی هێگلیەو ئەوە دەرڤخات کە بانگەشە گشتی و هەمەلایەنەکانی دەولەت و بنەما سیاسییەکان، خەیاڵ پلاوێ. کەواتە ناتوان لە چوارچێوەی خۆپەرەستی ئەولادتر بچن. لە قۆناغی دووھەمدا مارکس لە رێگای بەکارھێنانی شیتوازی ئابووریی سیاسی، دەستیدايە لیکۆلێنەوێ لە خودی کۆمەڵگای مەدەنیدا. رافە کەرانی سیاسی، بەرھەمەکانی مارکسیان بە سەر دوو قۆناغدا داوەش کردووە: مارکسی دیموکراتی توندپەرەوێ سەرەتا، سەرئەو لای دیموکراسی و نوێنەراییەتییی سیاسییە (۷۵و ۹۳) و مارکسی دواتر زیاتر سەرئەو ئابووریی سیاسی دەدا و هەر لەو رووێ هەموو شتێک دینیتە ریزی ئابوورییەو (۲۹، ۱). بە پێچەوانەیی ئەوە، لە نێوان دوو قۆناغی ئەندێشەیی مارکس دا، لیکداپراڤێکی ئەوتۆ بەرچاو ناکەوێت.^{۳۸} یەکەمین

۳۸ - لوچیو کوللی لە ناستاندنی بەرھەمە سەرئەوێکانی مارکس دا بۆی ئەوە دەکات ئەو رەخنەیی کە مارکس لە سالی ۱۸۴۳ لە سەر هێگل نووسی "باسکردنی رۆشنی بەستراوێی دەولەت بە کۆمەڵگاوە، شیکارییەکی رەخنەگرانە لە سیستەمی پەرلەمانی ھاورێ لەگەڵ تیۆرییەکی بەرامبەر سەبارەت بە نوێنەراییەتی جەماویری، و گۆشەنێگایەکی دەرئەو پینۆستی بۆ سەرکۆتی یەکجارەکی خودی دەولەت" (۱۲۴، ۴۵) دەکری بپۆزیتەو. کوللی بۆ ناکامە دەکات کە لە بواری سیاسییەو ناکری لە نووسراوەکانی سەرئەو پوختەیی مارکس شتێکی ئەوتۆ بپوانەوێ زیاد بکری. بە دنیاییەو ئەو بابەتەیی کە بەرھەمەکانی دواتر مارکسیان پێک ھێنا و لەو رەخنەیدا جێیان بوو، بەلام لیکدانەوێ قوڵتری کۆمەڵگای مەدەنی بەشتیک لە لیکۆلێنەوێی دواتر کە تێیدا مارکس پیرۆزییەکی سەبارەت بە زالبون بەسەر کۆمەڵگای مەدەنیدا خستە روو.

قۇناغى تىۋرى ئەو ناكۆكىي نىۋان شتە باۋەكانى جىئى پەسندى دەۋلەت و ھەموو ئەو شتەنا
 ناشكرا دەكات كە لە راستىدا ھەن. دووھەمىن بەشى تىۋرىكە دەست دەداتە لىكۆلىنەۋەى
 راستىەكان لە ژىر دياردە روگەشىەكان و لىكۆلىنەۋە بۇ بەپىۋەبەرىك كە بتوانى گۆرانكارىي
 لەو راستىەدا پىك بىئىت و لەو ئەولادەتر بىروات. يەكەمىن قۇناغ، قۇناغى دەرخت و
 ناشكرا كەرنە و پەرسكە دەرەدەخات، دوومىشيان خوخذەى پەرسكە تاۋتوى دەكات و بەشۋىن
 رىنگاچارەدا دەگەرىت.

ماركس و رەخنە لە ھىگل: يەكەمىن فۇرمى كۆمەلگەى مەدەنى:

رەخنەى ماركس لە ھىگل نۆتىمەى يەكەمىن نمونەى باسكردن و پىچەوانەكردنمەى بابەتەكەىە.
 ماركس پىشەكەىەكانى ھىگل قىۋل دەكات سەبارەت بىۋەى دەئىت، مەدەنىيەت تاىبەتەندىى جىھانى
 نۆتە، نەۋەى قىۋلە كە كۆمەلگەى نۆى زۆر شتى بۆ خستىمروو ھەىە چۈنكە دەتوانى بىنەماى
 سەرىەخۇۋازىى تاك ياسامەند بكات، بە فۇرمەكانى ھىگل رازىيە و لە نىگەرانىيەكانى ھىگلدا
 بەشدارە سەبارەت بىۋەى كۆمەلگەى مەدەنى پاتىابى خەپەرمەستىيە و كەۋابو دەبى رىكەبىرىت، بىۋەش
 رازىيە كە زاتى دەۋلەت فۇرمۆلبەندىيەكى بىنەماى گشتىخۇۋازىيە كە نەماى بەرژۋەندىيە
 ھەندەكىخۇۋازىيە تاكەكان لە كۆمەلگەى مەدەنى داىە، بەلام دىسانىش دەتوانى لە رىنگەى رەخنەۋە،
 جەخت كەرنەۋەى ھىگل لە سەر دەۋلەت پىچەوانە بكاتمەۋە. ئەو بە پىشەكەىەكانى ھىگل دەستى
 پىكرد، بەلام لۆزىكى شىكارىەكانى ئەو و ھەروەھا ناكامەكانىشى رەتكەردەۋە. ھىگل لە پىشەتى
 كۆمەلگەى مەدەنىيەۋە دەستى پىكرد و بەرۋەپىش چوۋ بۆ نەۋەى گۆرپاىەلى دەۋلەتى بكات. ماركس
 پىشەتى كۆمەلگەى مەدەنى زىندوۋ كەردەۋە و ھەرىۋە دەۋلەتى كەردە پەپىرەۋى ئەو مەلەندە. لە
 فۇرمۆلبەندىيە ماركسدا كۆمەلگەى مەدەنى بوۋ بە گۆرپانەك كە دىالەكتىكى نىۋان كارى كۆمەلەيەتى
 و كارى سىاسى، نىۋان بالادەستى و خۇراگرى، نىۋان سەركوت و رزگارى تىپىدا بەكەردەۋە دەردىت.
 ماركس باسى نەۋەى دەكرد لەو روۋەۋە كە كۆمەلگەى مەدەنى شانۋى مېژۋە دەبى بۆ رزگارۋەنى چاۋ
 لە ناۋخۇى خۇى بكات، دەبى ئەكەرىك بىۋەتەۋە كە لەناۋ ئەودا جىئى بىتەۋە و گۆرانكارى تىدا پىك
 بىئىت، بە سىستەمىكى داسەپاۋى نۆبەندىيەكان ناكەرى رزگار بىرىت.

ماركس بە پىي پىشەتى كۆمەلگەى مەدەنى لە جىھانى نۆتەدا كارەكانى بەلگەمەند
 دەكرد. ئەو دەيگوت تاكى نۆى، بە پىچەوانەى "ناۋەلى سىاسى" دەۋلەتشارى يۆنانى، لە
 قۇناغى يەكەمدا سىاسى نىيە، يانى ھەر لە زاتى خۇيدا سەرقالى كارۋىارى دەۋلەتشار نىيە.

ههروهك چۆن پىتكهاتهكانى نەمىرۆيى دەولەت كۆسپى سەر رىنگاى ئەون. دەولەتى نووى بە نامرازە تايىبەتەكانى خۆى، ژيانى سياسى پاون دەكات. بىرۆكراسى كە هيگىل پىتى دەگوت چىنى گشتى سەنا، بۆ ماركس فۆرمىكە كە ناھىلىت تاك دەستى بە دەولەت رابگات. كەوابو تاكى لە سياسەت دابرواى نووى دەبى ژيانى خۆى لە كۆمەلگای مەدەنىدا تىپەر بكات كە جىگاوشوئى رەفتارەكانى كار و ژيانى ھەموو رۆژنى ئەو. ئەو دەلىت ئەو چوارچىوہ سەركوتگەرە چونكە راپەرىنى سياسى كە قەلەمەرەو سياسىيەكەى گۆرپە، كارى بە سەر ئەوہو نەبوو، چوارچىوہە كە تىپدا چاوپىنۆكى، خۆپەرەستى، و چەوساندنەو ھەروا بەرپۆبەرى ژيانى تاكەكەسەن. گۆرىنى پانتايى سياسى، كە چەمكەكانى ماف، دادپەرورەرى، نازادى و يەكسانى لەگەلدان، ھاوپى گۆرانكارىيەكانى پانتايى مەدەنى نىيە.

ھەر بۆيە، ئەو شۆرشە كە جىھانىكى سەرەست پىتكىنىت كە تىپدا تاكەكان لە چاوى ياسا و دەولەتەو يەكسان، پىشكەوتوو، بەلام نوقسانە. ماركس لە رەختە لە فەلسەفەى مافى هيگىل (۱۱۶) دەنوسىت: "ئەو يۆتۆپايى شۆرشىكى نوقسان و بە تەواوتى سياسىيە، ئەو شۆرشەى كە ناھىلىت ستوونەكانى مال بروخىن" (۱۱۶، ل ۳۱).

تاك لەو بازە تەماكارىيە كە لە كۆمەلگای مەدەنىدا بەسەر بارودۆخى ژيانى ئەودا زالە، بەداوہو بوو، و ناتوانى وەك تاكى هيگىل لە نىو دەولەتدا پىشتىوانىيەك پەيدا بكات، چونكە دەولەت لۆژىكىكى جيا لە لۆژىكى كۆمەلگای مەدەنى نىيە و ناشتوانى ھەبىت چونكە دەولەت بەرھەمى ھەر ئەو رووداو مەژوويەيە كە كۆمەلگای مەدەنى پىك دىنىت. ئەم رووداو مەژوويە، يانى شۆرشى سياسى دەتوانى كەلەبەرىك لە نىوان كارى مەدەنى و كارى سياسىدا پىك بىنىت. ئەگەر كارى سياسى لە "دەستدرىژى"ى ژيانى مەدەنى رزگارى بسو، دەتوانى وەك چوارچىوہەكى ناتايىبەتى گشتگىر سەرھەلەبات. بەلام بەھۆى سەرھەلەدانى چوارچىوہى تايىبەتى كە تىپدا ھەندەكى دەبىتە بنەماى گشتى، دەتوانى ئەو كارە بكات.^{۳۹} "بنەماى راپەرىنىكى نوقسان و بە تەواوتى

۳۹ - ماركس لە پرسى يەھود دا دەلىت: شۆرشى سياسى "روحى سياسى كە دەلىتى لە خەردەندە تارىكە جزاوجۆرەكانى كۆمەلگای فيۆدالىدا بلاووتەو، نازادى كرد. بەشە پەرتەواژەكانى روحى سياسى لە دەورى يەك كۆكردەو، ئەوانى لە ناوتەبوونيان لەگەل ژيانى مەدەنى نازاد كرد و ئەوى وەك پانتايى جەماعت، جىگای سەرنجى گشتى خەلك سەلماند كە سەرخۆ لە توخە تايىبەتەكانى ژيانى مەدەنىيە. چالاكى جياواز و

سیاسی چیه؟ نهو به که به شیک له کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی خۆی نازاد بکات و ده‌ستی به
بالاده‌ستی گشتی رابگات" (۱۱۶).

مارکس دوو راستی لهو فورمۆلبه‌ندیه‌دا ده‌سه‌لمێت، یه‌کیکیان نه‌وه‌یه که راپه‌رینی
بورژوا ئالوگۆری له‌ چوارچۆیه‌ی مه‌ده‌نیدا پێک نه‌هێناوه. له‌ راستیدا نه‌وه‌ ده‌سه‌لاته
به‌رته‌سکه‌ی که بورژوازی به‌ده‌ستی هێناوه سه‌رکۆته‌کانی نه‌وه‌ چوارچۆیه‌ی چرتر ده‌کاته‌وه.
دووهم نه‌وه‌ی بانگه‌شه‌کانی ده‌وله‌ت سه‌باره‌ت به‌ گشتگیربوونه‌که‌ی شتیکی مایه‌ پوچه.
هه‌مووی نه‌وه‌ شته‌ی که رووبداوه نه‌وه‌یه که هه‌ندیک له‌ ده‌سه‌لاتانه‌ی که پێشوتر له‌ رینگای
ده‌سه‌لاتی سیاسیه‌وه‌ داده‌سه‌پان، تایبه‌تی بوونه‌ته‌وه — یانی نه‌وه‌ ده‌سه‌لاتانه به‌ چینه‌ داراکان
سپێرداوه. لۆژیکێ چه‌وسانه‌وه‌ی سه‌رمایه‌داری به‌ سه‌ر هه‌ر دوو قه‌لمه‌ره‌که‌دا زاله. هه‌ر
بۆیه نه‌وه‌ حاشا له‌وه‌ ده‌کات که ده‌وله‌ت بالاده‌ست، بێ لایه‌ن یان گشتگیره. به‌لکو
دامه‌زراوه‌یه‌کی سه‌ر به‌ چینیکه که به‌ پرۆپاگه‌نده‌یه‌کی بێناوه‌ڕۆک باسی یه‌کسانی و مافه‌کان
ده‌کات. ده‌وله‌ت به‌ یاسا گشتیه‌کانی خۆی، به‌ رێکخه‌ستی نه‌وه‌ ناکۆکیانه‌ی که له
کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیدا هه‌ن، له‌وه‌ریاز ناییت، به‌لکو ته‌نیا نه‌وه‌ ناکۆکیانه‌ هه‌لده‌په‌سێردیت.
ده‌وله‌ت به‌شێوه‌یه‌کی نه‌بێستراکت نوێنه‌رایه‌تی به‌رژه‌وه‌ندیه‌ گشتیه‌کانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی
ده‌کات یانی نه‌وه‌ به‌رژه‌وه‌ندیه‌یه‌ی که هه‌ر تاکیک له‌ "یه‌کێک له‌ دژی هه‌مووان و هه‌مووان له
دژی یه‌کێک" مەلحەلاتی ئابووری بازاردا، له‌گه‌ڵ نه‌وانێر تیتیدا به‌شاره.

هه‌ر بۆیه ده‌وله‌ت و کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی دووجیهانی جیاواز نین که به‌وشێوه‌یه‌ی هه‌یگه‌ڵ
شیمانه‌ی ده‌کرد، لۆژیک و سه‌رنجێکی عه‌قلانی جیاوازیان هه‌بێت، نه‌وان "جه‌مسره
نه‌یاره‌کانی یه‌ک ناکۆکین... کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی لایه‌نی سه‌ره‌کی نه‌وه‌ ناکۆکییه‌یه" (۱۵۰،
ل ۱۰). بنه‌مای کۆمه‌لگای سیاسیش هه‌ر وه‌ک کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی له‌گه‌ڵ هه‌موو به‌شه
ئابووریه‌یه‌کانی نه‌وه (۱۲۴، ل ۳۵).

مارکس به‌ فورمۆلبه‌ندی هه‌یگه‌ڵ رازیه که ده‌لیت کاری تایبه‌تی راسته‌قینه‌ی ده‌وله‌ت،
کاریکی گشتیه، واته‌ ده‌رپرینی به‌رژه‌وه‌ندیه هه‌مه‌کیه‌کانه‌ن له‌ به‌رامبه‌ر به‌رژه‌وه‌ندیه

پێگهی جیاوازی تاک له ژياندا تا ناستیکی ته‌نیا تاکه‌که‌سی دابه‌زی. نه‌وانه ئێتر به‌گشتی په‌یوه‌ندی تاک و
ده‌وله‌تیان پێک نه‌دیتا. له‌ لایه‌کی دیکه‌وه، کاروباری سیاسي بوون به‌ کاروباری گشتی هه‌ر تاکیک و کاری
تایبه‌تی سیاسي بوو به‌ کاری تایبه‌تی گشتی هه‌ر تاکیک (۱۲۱).

هەندەکی کۆمەڵگای مەدەنی. ئەوەی دەبیاتە ژێر پرسیارەوه ئەوەیە کە ئایا دەولەتی نیست دەتوانی ئەو کارە بکات، مارکس ئەو لێکدانەوهیە بەرەو پێشتر دەبات — ئەگەر رزگاری مرۆڤ نۆسانە و ئەو لە کۆمەڵگای مەدەنیدا هێشتا هەر بێبەشە، بەشداری هاوولاتی لە ژيانی هاوبەشی دەولەت وەهم و روکشیانە. مرۆڤ نەك وەك هاوولاتیك بەلكو وەك بۆرژوا — واتە تاكنیكى سروشتی — یە کە دەولەت گەرەنتی خوڤەدی ئەو دەكات.

سەردەمی بۆرژوازی ئەمەریکای بۆ مارکس "لەو رووه تاقانیه کە "جیایی" فۆرمە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکانی چینهکان دادەپێنێت. ئەو سەردەمە بۆ یەكەمین جار مرۆڤ بە سەر چینه کۆمەڵایەتیەکاندا دابەش دەكات، پلەویایەیی یاسایی تاکەکان لە رۆڵی کۆمەڵایەتی نابوویری ئەوان لە نێو کۆمەڵگای مەدەنیدا جیا دەکاتەوه و هەر تاكنیک بە سەر دووبەشی خۆیستی تایبەتی و هاوولاتیکی گشتیدا دابەش دەكات" (٨٣، ٣٧٧). بەلام مارکس باسی ئەوە دەكات کە تەنیا ئەوەی دەولەتی نوێ چینهکە بۆ پانتاییەکی تایبەتی راگواستوه، نابێتە هۆکار بۆ ئەوەی نێر هیچ چینیك بوونی نییه. هەروا بوونی هەیه، بەلام نیست وەك ناکۆکییە کۆمەڵایەتیەکان لەگەڵ جیاوازیە چینهیەکان هەلسوگەوت دەکەرت، کە هۆکاریکی سیاسی نییه. "٤" هەر بەوچەشە، ئەوەی نێر خاوەنداریتی بنەمای دەولەت نییه، بەو مانایە نییه کە خودی خاوەنداریتی هەلەشاوئەتەوه. هەروا بوونی هەیه، هەروەك چۆن لە دەولەتی دونیادا هەر هەیه.

دەولەتی سیاسی... هەر ئەو دژایەتیە لە گەڵ کۆمەڵگای مەدەنی هەیه و هەر بەو شێوەیەش بە سەریدا سەردەکەوت کە ئاین بە سەر سنوورەکانی جیهانی ناڤایندە سەر دەکەوت، یانی دەبێ هەر بەو شێوەیە قبوڵی بکات، دیسانەوه سەقامگیری بکات، و ئیزنی ئەوە بەدات کە بۆ جارتیکی تر بچیتە ژێر سەروریه کەیهوه (١٢٢، ٦٧-٤٥). لێکداپراڤی ئەو بنەما سیاسیانە کە دەولەت رایگەیانندوه و ئەو بارودۆخە هەنووکەییە کە تاك خۆی تیدا دەبینیتەوه، ناشکرایە.

٤٠ - هەروەك مارکس و ئینگلس لە بەشێکی بەناوبانگ لە مانیفیستی حیزبی کۆمۆنیست (١٨٤٨)دا رایان گەیان: "کۆمەڵگای نوێی بۆرژوازی کە لە سەر کەلاوەکانی کۆمەڵگای دەرەبەگایەتی دامەزراده، ناکۆکیە چینهیەکانی لەنێو نەبردوون، بەلکو چینه نوێەکان و بارودۆخی نوێی چەوسانەوه و شینوازی نوێی خەباتی لە جیتی شینواز کۆنەکان داناوه."

ره‌خه‌ی مارکسیستی له هه‌یگه‌ی ده‌توانیته‌ی په‌رده له رووی ده‌ولته هه‌ت‌مالیته سه‌باره‌ت به‌وه‌یکه خۆی به شتیکی گشتی ده‌زانیه‌ت، و له شه‌ریه‌ت و تواناکانی بۆ ناچارکردن به په‌یره‌وی لیک‌کردنی په‌رده لاده‌دات. نه‌گه‌ر ده‌ولته نوێنه‌ری جوولینه‌رای خودپه‌رستی و تالانه‌کانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی بیته‌، که‌واته ناتوانیته‌ نا‌کۆکییه‌کانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی ریک‌بخت، بۆیه به پێی پتویست سه‌رله‌نوێ به‌ره‌مه‌می دینیته‌وه. ده‌بی له یه‌کانگیربوونی سه‌رله‌نوێ ده‌ولته و کۆمه‌لگادا به‌شوێن چاره‌سه‌ره‌که‌یه‌وه بین: مارکس له پرسی یه‌هود دا ده‌نویسته‌: "ته‌نیا کاتی که تاکی راسته‌قینه هاوولاتیی نه‌بستراکت له خۆیدا به‌توێنیه‌وه..." ته‌نیا کاتی که مرۆڤ "هه‌ت‌ره تاییه‌تی" یه‌کانی خۆی وه‌ک هه‌ت‌ره کۆمه‌لایه‌تییه‌کان ناسین و ریکی خستن و له ناکامدا نیتر ده‌سه‌لاتی کۆمه‌لایه‌تی به‌شیوه‌ی ده‌سه‌لاتی سیاسی له خۆی جیا نه‌کردوه، ته‌نیا نه‌وکاته‌یه که رزگاریی مرۆڤ کامل بووه" (۱۲۱، ل ۵۷).

کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی وه‌ک نوێنگه‌ی کارمکانی رۆژانه‌ی ژیا‌ن:

نیسته‌تا که تا‌ک له به‌شداریکردن له ده‌ولته‌دا بیه‌ش بووه، له راستیدا نیسته‌تا که ده‌ولته ته‌نیا کۆمه‌لگای خوش‌باوه‌ر ده‌خولقیته‌ت، که‌واته تا‌ک ناچاره ژیا‌نی خۆی له چوارچێوه‌ی مه‌ده‌نیه‌دا تیه‌په‌ر بکات. ناچاره له چوارچێوه‌یه‌دا بژیت که به‌کاره دونیایه‌کانی رۆژانه‌ی ژیا‌ن پینکه‌هاتوه. مارکس نه‌و شیکارییه‌ی هه‌یگه‌ی قبۆله‌کات که کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی هه‌ت‌دیک رینگا بۆ خودوه‌دیها‌تنی مرۆڤه‌کان دا‌بین ده‌کات. لیه‌دایه که مرۆڤ ده‌توانی هه‌بوونی چه‌شنیه‌تی خۆی به‌دۆزیه‌وه. و نه‌و هه‌بوونی چه‌شنیه‌ته‌، بۆ مارکس، پشتی به‌ تواناکانی نه‌و بۆ کاری پێدا‌چوونه‌وانه و وشیا‌رانه به‌ستوه. له ناخی تیه‌گه‌یه‌شتنه‌که‌ی مارکس دا له مه‌ر هه‌بوونی مرۆڤایه‌تی، نه‌و چه‌مکه هه‌یه که تا‌ک به‌ر له هه‌ر شتی که نا‌هه‌لێکی کارکه‌ره. کار له روانگی مارکسه‌وه چالاکییه‌کی خۆشه و ده‌بی هه‌بیته‌. ئامرازیکه که تا‌ک له رینگه‌ی نه‌وه‌وه خۆی وه‌دی دینیته‌، هه‌روه‌ها ئامرازیکه‌شه که له رینگه‌ی نه‌وه‌وه له‌گه‌ڵ جیهانی کۆمه‌لایه‌تی په‌یه‌وندی ده‌گرته‌. نه‌گه‌ر مرۆڤ وه‌ک بوونه‌وه‌ریکی خولقیته‌ر هه‌ندیک شت ده‌خولقیته‌ت، دووجار دان به‌خۆیدا ده‌نیته‌.

(۱) من له به‌ره‌مه‌ هه‌ت‌انی خۆمدا، تا‌که‌که‌سی و تاییه‌تی بوون (هه‌نده‌کی)ی خۆم وه‌دی هه‌ت‌اوه، و له ره‌وتی چالاکییه‌کانی خۆمدا، ژیا‌نیکی تا‌که که‌سیم هه‌بووه، له تیه‌روانیی بۆ

هەقیقەت (OBJECT) خۆشی ناسینی کەسایەتی تاکی خۆم وەك دەسەلاتییکی راستەقینە، شیاوی هەست پێکردن، و دوور لە گومانم نەزمۆون کردووە.

(۲) لە کەلەك وەرگرتنی تۆ لە بەرھەم ھێنراوەکانی من و دابین بوونی تۆ لە من، من ئەو دابین بوونە راستەوخۆ و وشیارانەم ھەیە کە کارەکی من پێویستیەکی مۆیی دابین کردووە، خوخەدی مۆفایەتی وەرپاستی گێنراوە، و راستیەکی خولقاندووە کە بۆ دابینکردنی پێداویستیەکانی بوونەوهرێکی مۆیی دیکە پێویستە (۱۱۷، ۳۹ل).

مۆژ لە بەکرەووە دەرھێنانی تواناکانی خۆی بۆ سەرقالبۆون بۆ رەنگدانەوێ کارەکە بەرەولای خۆی، بەشێوەیەکی خودمۆختارانە و خولقێنەرانی، زاتی راستەقینەیی خۆی و کۆمەلایەتی بوونی خۆی وەدی دینیت. کار رینگای پەییەندی ئەو لەگەڵ جیھانیکی بەریلەو. کەواتە کار، نازاد، خولقێنەر و ھەستیاری لە مەر ئەو رینگایانی کە تاك لە رینگای ئەوانەو دان بە ھەبوونی چەشنی خۆیدا دەنیت. بەلام کۆمەلگای بورژوا نین بە پشکووتنی ئەو ھێزە نادات. یەكەم لەبەر ئەوێ لە وھا کۆمەلگایە کدا، کار بۆ ھێزی کار کەم دەکرێتەو، دەبێتە کالایەك کە کرێکار ناچارە لێی نامۆ بێت چونکە وای لێدەکات دەستی بە نامرازەکانی ژیان و بەرھەمھێنان رابگات. بەلام تیکھەلچوون لە پڕۆسەکانی بەرھەمھێنانی کۆمەلگای سەرمایەداریدا، ھێچ تاموچێژ و رەزامەندی بە تاك نایەخشیت. مارکس، بە زایەلەیک لە شیکاریی ئادام سمیس لە نەگۆری و دوویات بوونەوێ کار لە کۆمپانیایەکی دروستکردنی دەرزێ دا، بانگەشەي ئەو دەکات کە تاییەتی بوونەوێ پێشە و نەکرەکان، تاك دەکاتە یەخسیر و گیرۆدەي چوارچێوەی باریک و بەرتەسکی دوویات بوووە و رۆژانەي کارەکی. تاك کە بەو چالاکییە تاییەتی کراوێ بەرتەسک کراوەتەو، بە گۆرەي کەسایەتی مۆیی و لە بواری توانایی پەییەندیەو وەك تاکیتی ھاوسەنگی ھەمەلایەنە لەگەڵ جیھان ھەزار دەبێت. بەلام لە لایەکی دیکەو، ھەر ئەو تاییەتی بوونەوێ پێشەکان بارھێنەری پەییەندیەکی بەرامبەرە.

پێگەییەکی نەشیاو: لە لایەکەو کۆمەلگا کەسایەتیە تاییەتیە بیرتەسکەکان پەروەردە دەکات و لە لایەکی دیکەو تاکەکان پەییەندیەکی راستەوخۆیان بە یەکەو دەبێت. لە کۆمەلگایەکی ئەوتۆ دا تاك دەبێ مامەلە بە کالاکانی بکات و دەبێ بچیتە نێو گۆرەپانی کاریکی کۆمەلایەتیەو. بەلام ئەو ئالووێرانە لە سەر بنەمای کالایی دامەزراون. ھەموو کەس بە چاویک لە کەسی دیکە دەروانیت کە دەروانیت پێویستیەکی تاییەتی دابین بکات.

مارکس له لیکدانه‌وه‌یه‌کی هاوتره‌ریب له‌گه‌ل لیکدانه‌وه‌که‌ی هیگل باسی نه‌وه ده‌کات که نه‌وه پیکهاته کۆمه‌لایه‌تییه‌ی که به‌بنه‌مای ئالوویر پشت نه‌ستووه، تووشی هه‌ژاری بووه. "ته‌نیا زمانیکه‌ی لیک تیگه‌یشتن که له‌گه‌ل یه‌کتری ده‌کاری ده‌که‌ین، شته‌کانن نه‌ویش له‌په‌یوه‌ندیان له‌گه‌ل یه‌کتریدا... نه‌وه‌نده له‌خوخده‌ی مرۆیسی نامۆ بووین که زمانی راسته‌وخۆی نه‌وه خوخده‌یه‌گورزیکه‌ که له‌متانه‌ی مرۆی ده‌دریت، نه‌وه له‌کاتیکدایه‌ که زمانی نامۆی به‌ها راسته‌قینه‌کان وه‌ک متانه‌ی مرۆی ریگه‌پیتدراو، دلتیا له‌خود، و خۆ قبولکراو، خۆی ده‌رده‌خات. (۱۱۷، ۳۸). هه‌ندیک دواتر هه‌ر له‌وه‌شه‌دا ده‌نوسیت: "به‌های به‌رامبه‌ری ئیمه (بۆ یه‌کتری) به‌های شته‌کانی به‌رامبه‌رمانه‌ بۆ ئیمه، که‌واته‌ خودی مرۆف راسته‌وخۆ بۆ ئیمه‌ بۆ بایه‌خه‌ (هه‌مان سه‌رچاوه‌).

بۆ وای لیدیت؟ بۆچی له‌کۆمه‌لگای بورژوایدا تاکه‌کان بۆ بایه‌خ ده‌بن؟^{۴۱} مارکس له‌گروندریسه‌ له‌په‌یوویی پێشینه‌ی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی، باسی نه‌وه ده‌کات که راپه‌رینی بورژوایی سه‌رحه‌م په‌یوه‌ندییه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان و په‌یوه‌ندییه‌کانی کۆمه‌له‌ مرۆیه‌کان لیک داده‌بریت، تاک له‌ده‌ستراگه‌یشتنی به‌ئامرازه‌کانی به‌ره‌م هینان بیتبه‌ش ده‌کات، مرۆف به‌وه‌ که‌سانه‌وه‌ ده‌به‌ستیتته‌وه‌ که‌خاوه‌نی نه‌وه ده‌ست پیتراگه‌یشتنه‌ن و خه‌لک بۆ کار و کاله‌ ره‌وانه‌ی

۴۱ - کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی له‌لایه‌که‌وه‌ له‌هه‌موو کۆمه‌لگاکاندا هاویه‌شه، مارکس له‌نایدولۆژیای نه‌لمان (۱۸۴۵-۴۶) ده‌نوسیت: "نه‌و شتیه‌ په‌یوه‌ندییه‌ی که‌هیزه‌ به‌ره‌م هینه‌ره‌کان له‌سه‌رحه‌م قوناغه‌کانی پیتشووتری میژوویدا دیاریان کردوون، کۆمه‌لگای مه‌ده‌نییه‌... ده‌زانن که‌نه‌و کۆمه‌لگا مه‌ده‌نییه‌ ناوه‌ندی راسته‌قینه‌ و شانۆی هه‌موو میژوویه، و زۆر بۆ بایه‌خه‌ نه‌و خوتنده‌وه‌یه‌ بۆ میژوو که‌هه‌تا ئیتستا باو بووه و په‌یوه‌ندییه‌ راسته‌قینه‌کان له‌به‌ر چاوا ناگرت و هه‌ر به‌رووداوه‌ سه‌رخپراکتشه‌کانی میژوو رازی ده‌بیت (۱۱۸، ۹۸-۹۹). سه‌ره‌زیر کردنه‌وی میژوو له‌لایه‌ن خودی مارکسیشه‌وه‌ سه‌رخپراکتشه، میژوو گیتراپانه‌وه‌یه‌کی رووداوه‌ گه‌وره‌کان و رووداوه‌ رواله‌تییه‌کان نییه‌. چیرۆکی خه‌لکیکی ناسایه‌ که‌به‌پیتی نۆریمه‌ باوه‌کانی کۆمه‌لایه‌تی و رۆژانه‌ی کاری تاک و کۆمه‌ل ده‌ژین. ده‌کرێ ته‌واوی خوخده‌ی قوناغیکی میژوویی له‌و چالاکیانه‌دا ده‌رک بکرتن و پریاریان له‌سه‌ر به‌دریت. به‌لام نه‌و نۆریمه‌ باوانه‌ له‌بۆشاییدا کار ناکه‌ن، نه‌وه‌یه‌که‌ خه‌لک چۆن کار ده‌که‌ن، خه‌رج ده‌که‌ن، به‌ره‌م دینن، و مامه‌له‌ی پتیه‌ ده‌که‌ن، نه‌وه‌یه‌که‌ به‌ج شتیه‌یه‌که‌ له‌گه‌ل یه‌کتری له‌ژیان و گوزه‌رانی رۆژانه‌دا، کاردانه‌وی به‌رامبه‌ریان هه‌یه، په‌یوه‌ندییه‌ی به‌گه‌شی هیزه‌کان و په‌یوه‌ندییه‌کانی به‌ره‌م هینه‌نه‌وه‌ هه‌یه.

بازار ده‌کهن. ئاکامه‌که‌ی ئاشکرایه — تاکه‌گرایی، ململانی، و خۆپهره‌ستی، په‌یوه‌ندییه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان له جێی په‌یوه‌ندییه سروشتیه‌کان داده‌نێن: ئه‌و په‌یوه‌ندییه‌ی که "ته‌نیا وه‌ک ئامرازێک بۆ مه‌به‌سته تایبه‌تییه‌کانی مرۆڤ، وه‌ک پتویستییه‌کی ده‌ره‌کی له رووبه‌رپووی ئه‌ودا داده‌نریت" (١٢٠، ٨٤ل).

کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی وه‌ک گه‌نده‌لی و لێک هه‌له‌شانی په‌یوه‌ندییه سروشتیه‌یه مرۆیه‌کان که له په‌یوه‌ندییه کۆمه‌لایه‌تییه ئامرازیه‌کانه‌وه سه‌رچاوه ده‌گریت، گه‌شه ده‌کات و به‌ره‌مه‌مێکی سه‌رمایه‌داریه. وه‌ک به‌ره‌م، جیهانیکی ده‌خولقی‌نێت که تێیدا تاکی هاوولاتیی دهنه‌دراو به که‌سانی دیکه‌وه به‌ستراوه‌توه، ئه‌وه بۆ بوونی رۆژانه‌ی تاکه‌کان پێشهایتیکی بنه‌ره‌تی هه‌یه. مارکس له پێشه‌وه‌ی هه‌موو ئه‌و بیرمه‌ندانیه جیهانی نه‌مرۆیه که باس له مله‌پووبی فۆرمه‌کانی رۆژانه ده‌کهن: که‌سانیک باس له‌و نه‌زمونانه ده‌کهن که له سه‌ر "تالانی گروپه جۆراوجۆره‌کانی ژیا‌نی کۆمه‌لایه‌تی" (١٢٤، ٤١٢ل) بونیات ده‌نریت. کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی، وه‌ک سه‌رچاوه و جینگاوشوونی مله‌پووانه‌ی فۆرمه‌کانی رۆژانه‌ی ژیا‌ن، ده‌بیته هۆی له خۆنا‌مۆبوون و سه‌رکوت و شه‌ر و رکه‌به‌ری لێده‌که‌وته‌وه.

بۆ مارکس، کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی به‌و چه‌شنه‌ی که له لای هۆیز و لۆک بوو، نه‌یاری دۆخی سروشتی نییه. ئه‌و چه‌شنه‌ی که فرگسۆن ده‌لێت، نیشانه‌ی پێگه‌یشتووبی و نه‌وپه‌ری شارستانیه‌تیش نییه. به‌و چه‌شنه‌ی که ده‌کرێ له وه‌سفی ئه‌و سه‌باره‌ت به کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی تێگه‌ین، له‌گه‌ڵ دۆخی سروشتیش هاوواتا نییه.^{٤٢} قۆناغی‌کی دیاریکراوی می‌ژوویه. مارکس له‌ گه‌ڵ شه‌اره‌زایانی ئابووری سیاسیی کلاسیک هاو‌پایه سه‌باره‌ت به‌وه‌یکه کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی، تایبه‌تمه‌ندییه‌کی کۆمه‌لگا پێشه‌یه‌کانه، به‌لام له کاتی‌کدا که ئه‌وان ئه‌وه‌یان به

٤٢ - بۆیۆ (١٥، ٢٨ل) باسی ئه‌وه ده‌کات که چه‌مکی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی مارکس، هه‌ر ئه‌و دۆخی هه‌یه که دۆخی سروشتی بۆ نه‌ریتی یاسای سروشتی هه‌یبوو، که‌وابوو به پێی لێکدانه‌وه‌ی بۆیۆ، مارکس ئه‌و نۆرمانه‌ی که کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیان به نه‌یاری دۆخی سروشتی ده‌زانی، هه‌ڵ ده‌گه‌رێتێته‌وه. ئه‌و لێکدانه‌وه‌یه جینگای په‌سند نییه. کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی مارکس، به‌ره‌مه‌می جیهانی نوێیه، خولقاوی راپه‌ڕینی بورژوازییه و له‌گه‌ڵ شۆرشێکی بێ وێنه له زانست و فه‌ن ناسیدا هاو‌پێیه، که په‌یوه‌ندیی مرۆیی به عه‌قلا‌نییه‌تیکی ئامرازیه‌وه ده‌به‌ستێته‌وه. جیاوازی له‌وه‌ش، مارکس لێکدانه‌وه‌یه‌کی سه‌باره‌ت به‌و مافانه نه‌بوو که به‌شێکن له نه‌ریتی یاسای سروشتی و بۆ نه‌ستاندنه‌وه نابن.

پیشکەوتن دەزانی، مارکس لەسەر ئەو پیشکەوتنە دوولایەنەیه قسە دەکات. سەبارەت بە فۆرمەکانی بەر لە سەرمایەداری کۆمەڵگا کە بە "دیموکراسی ناسازادی" دیاری دەکرێن، بەرەوپێشچوونە، بەلام هەروەها چوارچێوەیە کە تییدا قسە ییتاوه‌روکی سیاسی نازادی و یەکسانی، بێدەسەلاتی تاک لە پەڕه‌ندییه‌کانی بەره‌مه‌یه‌ئاندا دادەپۆشی‌ت. لە بواری جێخستنی شتەکانەوه، کۆمەڵگای نوێ لە سەر بنەمای خودمختاری و بکەری تاک، و لە سەر بنەمای مافی ئەو سەبارەت بەوه‌یکه‌ خۆی بە چاودێری کاروباری کۆمەڵ بزانسی، پێک هاتووه، بەلام نە کۆمەڵگای مەدەنی و نە دەولەت کە بنەماکانی ژيانیکی نوێ دادەپۆشێن ناتوانن بارودۆخی پێویست بۆ ئەو کارە دا‌بین بکەن.

مارکس دای س‌پ‌ن‌ه‌وه‌ی پ‌ی‌ر‌ۆ‌ز‌ی‌ی دەولەت بەره‌ول‌ای س‌پ‌ن‌ه‌وه‌ی پ‌ی‌ر‌ۆ‌ز‌ی‌ی کۆمەڵگای مەدەنی دەچێت کە لە بەره‌مه‌ی لیبراله‌کان و هیگل دا باسی مافه‌کان و نازادیه‌کان نوێنەریه‌تی، و مارکس نێمه‌ بۆ دەرک‌کردنی ئەوه‌ هانده‌دات کە کاتێک دەتوانین بە باشی لە خو‌خ‌ده‌ی راسته‌قینه‌ی کۆمەڵگای مەدەنی تێب‌گه‌ین کە گۆره‌پانی ر‌واله‌تی یەکسانی، خاوه‌نداریتی و بنتام بەجی بێلین و بجینه‌ ناو "پانتایی شاراه‌ی بەره‌م هێنانه‌وه‌". مارکس لە بەشیکی گ‌رن‌گی س‌رم‌ایه‌ ۱ دا دەنوسیت:

ئەو چوارچێوەیە کە هەمانه‌ بەجی دێلین و کرپن و فرۆشتنی هێزی کار لە نێو خۆی سنووره‌کانیدا بەره‌و پێش دەچێت، لە راستیدا وه‌ک حوکمی باخی بەهه‌شتی مافه‌ زاتیه‌یه‌کانی م‌ر‌ۆ‌فه‌. تەنیا لەوێه‌ کە نازادی، یەکسانی، خاوه‌نداریتی و بنتام دەسەلاتدارن. بە بەجیه‌شتنی ئەم چوارچێوەیە وه‌گه‌رخستنی ساکار یان ئالوگۆری کالاکان، پێمانوايه‌ دەتوانین گۆرانیك‌ لە ر‌واله‌تناسی کەسایه‌تیه‌کانی شانۆکە‌ی خۆماندا هه‌ست پێب‌کەین. ئەو کە پێشوو‌تر خاوه‌نی پاره‌ بوو نێستا وه‌ک س‌رم‌ایه‌دارێک دەچیتە سەر شانۆ، خاوه‌نی هێزی کار وه‌ک کریکاری ئەو بە شوتیندا دێت. یه‌کیکیان بە حال و وه‌زعیکی گ‌رن‌گ، گه‌شاوه‌ و ناماده‌ی بەده‌ست هێنان، ئەوی دیکه‌ش ترساو و له‌دواوه‌ راگیراو، ه‌روه‌ک کەسێک کە پێسته‌کە‌ی خۆی دیتیتە بازار و هیچ چاوه‌ڕوانیه‌کیشی بێج‌گه‌ لە پێست دامالینه‌کە‌ی نییه‌ (۱۲۲، ل ۱۷۲).

نێستا ئەگەر تاکێک نەتوانی، بەلێنه‌کانی جیهانی نوێ لە مەل‌بەندی مەدەنی یان سیاسیدا ب‌ل‌ۆز‌ن‌تم‌وه‌، ده‌بی له‌ سنووری ه‌رد‌ووکیان تێپ‌ڕ‌ی. مارکس له‌ گ‌م‌ل‌ هیگل هاو‌رایه‌ س‌ه‌بارەت بەوه‌یکه‌ ناکرێ ئەو مەل‌بەنده‌ ه‌م‌روا کاریان بەس‌رم‌وه‌ نه‌یت، ده‌بی ئەویش تێپ‌ڕ‌ ب‌کر‌یت و بارودۆخی ژیان بۆ تاک ده‌بی گۆرانی تێدا پێک بێت. گۆرانی کۆمەڵگای مەدەنی پێشم‌ه‌رجی بنه‌ره‌تی گۆرانه‌ک‌ریه‌کانی

قهله مېړهوى سياسي، کمواته همدنیک پرس دینه نارواه. کى ده توانى شو گوزانکاريه به نه بچام بگميه نيت؟ شو بهر پوښمېرى که لم مه لېمنده تېده پېرېت له کوى ده دوزرېتموه؟

بورژاندهوى مېدنييه تى کوملگای مېدنى:

شیکار و هله سېنگاندى ديارده يه، جهخت کردنه وه له سهر شو پرسى که تېيدا بهر چاو ده که وى و دواترېش گه پان به دواى رنگا چاره دا، په يوه ندى به روانگى تېورى شیکاره که، نيگه رانيه فیکرى و سياسي کان و بهاکانى بيرمه نده که و بنه ماى گه لاله کردنى بابېتى گوتاره که وه هميه. هيچ شتيک له ره خنى مارکس له مېر کوملگای مېدنى نه مه باشتر روون ناکاتوه. مارکس له روانگى بېبېشان و پراويز خراوه کانه وه سېرى کوملگای مېدنى ده کات، هم پوښه خويندنه وهى شو بى شو پانتاييه به ته واوه تى له گهل خويندنه وهى هيگل جياوازه، به لام هم ره خنى له کوملگای مېدنى ته نيا تيکېه لچوونى تىورى له گهل فېلسفه ي هيگلى نيه، به لکو تاوانبار کردنى کوملگايه که که هر هم بکه رانه ده خاته پراويزه وه که بهر له هم مووان ه لېان بى وه ديهاتنى شو کوملگايه ره خساند. روى ره خنه کانى شو له کوملگايه که که هېل بى ژيان له گهل شو بېبېشى و خستنه پراويزانه دېرې خستيت. مارکس به به ده سته وگرتنى روانگى چينى کړتکار، به ناکامى زور جياواز ده گات سېبارت به کوملگای مېدنى. هر شو وهى روانگه که بگوزيت، گرفتى تېوره که به ته واوه تى به شيويه کى جياواز خوى دېر ده خات.

هيمای شو له بهر هم مه سمره تايه کانى (۱۸۴۲) دا ده کرى بدوزرېتموه که مارکس له بلاوکراوى کاتى رايان دا سېبارت به مافه نمرتييه کانى نه داران بى هله لگرتنه وهى دره ختى که وتوو به بى سمرنجدان به خاوندار تييه تاييه تيه کى نوو سيويه تى. مارکس نه داره کانى وه چينيکى بنمړتى له کوملگای مېدنىدا وه سف کرد، چونکه نه بوونى خاوندار تى، شو ان له تيگه يشتنه ساخته و دسکرده کانى کوملگای مېدنى رزگار ده کات. شو ان بوونموره مادديه ناموکان ناپمرستن و لم رووه وه وشاريه کى مړوئى تموايان هميه. له روانگى هيگل موه هه ژاره کان نه ندامى کوملگای مېدنى نين، چونکه نه بوونى خاوندار تى له قازانجه کانى شو پانتاييه بېبېشان ده کات. به برواى مارکس، شو نيمتياز تکه و نه بوونى خاوندار تى بى مانايه يه که

نەدارەكان گەندەلێی ژبانی مەدەنیان نییه، ئێوە رەخنەیه سەبارەت بە كۆمەلگای مەدەنی بە ناماژە دەتێت كە هەژاری لە فۆرمێکی تایبەت لە كۆمەلگای مەدەنیدا پێك دێت.

بە برۆای هیگل، نەدارانی پەرۆزخراو لە كۆمەلگا، تەنیا تا ئێوە ناستە گرنگن بۆ كۆمەلگای مەدەنی، كە هەر شە لە سەقامگیریه كە دەكەن، بەلام بە برۆای ماركس پرسكە بریتیه لە هەبوونی نەزمیكی كۆمەلایەتی كە هەژارەكان لە ئەندامیاتی لادەدات. هیگل لە روانگە كۆمەلگای مەدەنییەو بەسی هەژارەكان دەكات، بەلام ماركس لە روانگە نەدارەكانەو رەخنە لە كۆمەلگای مەدەنی دەگرێت. بۆ ماركس ئێم راستیه كە هەبوونی نەداران، رێبەرە سێكی تایبەتی كۆمەلگای مەدەنییه، ئێوەش بۆخۆی رەخنەیه كە لەو كۆمەلگایە، رەخنەیه كە لە پێوانە گشتی و عەقلائی و مۆریه كانی (۱۱۱، ۲۵-۲۶).

ئێوە روانگەیهی كە ماركس دەبێتەرۆو، هەر لە بنەرەدا ئێوە شیوازانه دەگۆڕیت كە لە رینگایانەو دەكرێ رووداو و دیاردەكان، ئایدۆلۆژیا و بانگەشه كانی پێ هەلسەنگیندریت: لە روانگە ماركسەو ئێوە راستیه كە نەدارەكان ئەندامی كۆمەلگای مەدەنی نین بەو ماناییه كە لە ئەزمونی ئێوەی پێی دەتێن "ئەبوونی بەرژەوهندی نیمتیازە كۆمەلایەتیەكان" یان "دژە نیمتیازاتەكانی نیمتیازات"، بووراون. دژە نیمتیازاتەكانی نیمتیازات بەو چەشنە كە ماركس لە بابەتەكانی خزیدا وەسفی دەكات، تایبەتن بە دەرەخامە زیانبارەكانی بەرژەوهندیه تایبەتیەكان لە سەر تایبەتەندیە ئەخلاقیەكان و وشیارێ ئەخلاقی خەلك. بەواتایەكی دیکە بە برۆای ماركس، ئێوە تەنیا ئەندامانی كۆمەلگای مەدەنی كە ئەزمونی دژە نیمتیازاتی ئەندامیاتی لە ئەزمی كۆمەلایەتیدا دەستەبەر دەكەن كە لە ژێر دەسەلاتداریتی بەرژەوهندیه تایبەتیەكان دایە (هەمان سەرچاوه، ۳۱).

هێنانی نەدارەكان بۆ ناو گوتاری كۆمەلگای مەدەنی، كە هیگل بە شیویهكی هاوشتیه لە گەڵ لیبرالەكان لە چوارچێوەی چینه داراكاندا بەرتەسكی دەكاتەو، چەمكی دژایەتی هەڵدەگرێتیتەو. دژایەتی نێوخۆی كۆمەلگای مەدەنی لە دژایەتی نێوان چینهكانەو دەبێتە دژایەتی نێوان چینه دارا و نەدارەكان. ئێوە ناوەژووكردنهو مێژوویه، كاری ماركسە و خالێكی وەرچەرخانه لە مێژووی مشتومرەكان لەمەر كۆمەلگای مەدەنی.

بەلام ماركس لەم قوتاغەدا هەموو نەدارەكان تووشی حالەتێكی رۆمانتیک دەكات، چونكە پرسباری پێ دروست ناكێت. ئێوە بۆ چینیك بە پێی جیگاوشوتەكی، كە لە دەرەوێ

کۆمەلگای مەدەنییه، تایبەتەندییه کی تایبەتی تەرخان دەکات، نە پێیوايه که وشياری سیاسی ئەو چینه جینگای پرسیاره و نە پێشیوايه که لەوانەيه نەدارەکان لە بەهاکانی کۆمەلگای مەدەنییدا بەشدار بن، هەرچەندە لە بەرژەوهەندییه ماددییهکانی کۆمەلگاییه کی نەوتۆشدا بەشدار نەبن. لە راستیدا لە بەرهمەهەکانی پێشوی مارکسدا سەبارەت بە پرۆلیتاریا، هەر ئەو رۆمانتیزمە خۆی دەردەخات. ئەو لە پێشەکیی رەخنە لە فەلسەفەی مافی هێگڵدا گەڵالەیه کی گشتی خستەروو سەبارەت بەوهی پرۆلیتاریا چینیکی گشتیه. لە گەڕان بەشۆین بکەریکدا که بتوانیت شۆرش لە بارودۆخی سیاسی دواکەوتوی ئەلمانیدا بەرهەویت بەریت، هیچ کام لەو چینه کۆمەلایەتیانە کی هەن، پێیانوانیه که ئەلمانیا بۆ ئەو کاره گونجاوله. هیچ کام لەو چینهی که هەن، خاوهنی دوو چەندایەتی بنەرەتی پێیست بۆ راپەرینی سیاسی نین. ئەوان خاوهنی توانایی هەڵسەنگاندنی بارودۆخی راستەقینە شۆرش و بەکارهێنانی وێژدانیک پێیست بۆ چالاکي شۆرشگێڕانه نین. تەنیا چینیکی که نەو تایبەتەندیانە هەبێت، ئەو چینهیه که لە کۆمەلگای مەدەنی بێتە دەری:

چینیکی که کۆمەلگای مەدەنییدا که لە چەشنی کۆمەلگای مەدەنی نییه، ئەو چینهی که هەلۆهەشەوهی هەموو چینهکانه، پانتاییه کی کۆمەلگا که بەهۆی کۆیرەوهیری گشتی ئەو، تایبەتەندییه کی گشتی هەیه و داواي هیچ مافیکی تایبەتیش ناکات چونکه ئەک هەلەیه کی تایبەتی بەلکو هەلەیه کی بێ مەرجیشی دەرەق کراوه، پانتاییه کی ئەک رەواپوونی نەریتی بەلکو تەنیا رەواپوونی مۆیسی هەیه، ئەک بەشیۆیه کی بەرتهسک نەیاري ناکامەکانی سیستەمی سیاسی ئەلمانیا، بەلکو بەتەواوەتی نەیاري پێشەکییهکانیه تی، سەرەنجام نەو مەلەبەندە کی ناتوانیت خۆی رزگار بکات بێ ئەوهی لە هەموو مەلەبەندەکانی دیکە کی کۆمەلگا رزگاری بێت، و هەر بەم شیۆیه ئەوانیش رزگار بکات، بەکورتی چوارچێوهیه کی لە دەستچوونی کاملی مۆقايهتییه و تەنیا لە رینگای رزگاری تەواوی مۆقايهتییه وه دەتوانیت خۆی دەریاز بکات. ئەو هەلۆهەشەوهیه کی کۆمەلگا وه چینیکی تایبەتە بە پرۆلیتاریا (١١٦، ٣٣٧).

پرۆلیتاریا، ئەندامیکي "دیکه"ی کۆمەلگای مەدەنییه، بونیادی دنیای بورژوازی بۆیه دروست بووه که لە سەر شانی ئەم ئەو چینه بونیات نراوه و سەرەپای هەمووی ئەوانەش هەروا پێگەیه کی پەرەزکەوتوو لە ناوخۆی ئەو کۆمەلگایه داگیر دەکات. مارکس لەو قۆناغەدا سەرنجیکي ئەوتۆ ناداته رۆلی بکەری ئەو چینه، هەرچەندە کاری چینهکانی دیکە کی ئەلمانیا

تاوتوئ دىكات، تا رادەيەك وا دەنوتىت كە پرۆلىتارىا پىتوبىستى بە گەشەپىدانى بىكەرى خۇي نىيە، چۈنكى پىشووئ دەرپاز بوو، ھەر لەبەر ئەو رزگارى كۆمەلگاي مەدەنى لە لايەن ئەو چىنەو بە ماركس جىنگاي پرسىيار نىيە.

تەنيا دواتر، ئەو كاتەي كە ماركس بۆ پارىس دوورخايمەو و لەگەل بزووتنەوئ رىكخراوى چىنى كرىكار و حىزىە كۆمۇنىستەكان پەيوەندىي گرتوو، پرۆلىتارىا بە توخىكى چالاك دەزانىت كە تىگەيشتىكى زياترى لە مەر سىياسەت ھەيە. ئەو شىوازي نابورىي و سىياسى بوو كە بوو ھۇي ئەوئ ئەو لەو تىبگات كە چىنى كرىكار رۆلىكى ناوەندىتى بۆ پرۆسەي بەرھەمەتپان ھەيە. ھەلى پرۆسەي كەلەكەبوونى سەرمايە دەرەخىنىت، پەرەسەندن و گۆرانكارىي شۆرشگىرپانەي كۆمەلگاي بورژوا وەدى دىنىت و پرۆسەي بەرھەمەتپان پىشتى بە پائانكردى كار بەستوو. ماركس باسى ئەو دىكات كە كار سەرچاوەي ھەموو بەھاكانە، بەلام بە ھەر رادەيەك بەھايەكى زياتر بەرھەم دىت، كرىكار زياتر تووشى نەدارى دەپىت و بى بايەخ دەپىت و لە مەزۇقايەتى دادەشۆرىت. ھەر كارىكى بەرھەمەتپان دەسلەتلىكى زياتر بۆ سەرمايە دەخولقىنىت و چىنى كرىكارى كرىگرە بەرھەم دىنىتەو. بەشدارىي چىنى كرىكار لە پرۆسەي بەرھەمەتپاندا، بەشدارىكرەن لە سەر لەنوئ بەرھەمەتپانەوئ نەگەتى و بىدەرەتانى خودى ئەو. چىنى كرىكار دەبى لەو پرۆسەيە واتە لە پرۆسەي سەرلەنوئ بەرھەمەتپانەوئ خۇي رزگارى بىت، دەبى خۇي وەك چىنىك ھەلوەشىنىتەو.

كۆبوونەوئ چىنى كرىكار لە دامەزراو گەورەكاندا و كۆمەلەيەتى بوونەوئ پرۆسەي بەرھەمەتپان، ئەو كارە وەدى دىنىت. ئەو كارە دەرەتەي ئەو بە كرىكاران دەبەخىت كە بە تەواوئى سىستەمى بەرھەمەتپان ئىفلىج بىكەن. ئەو روانگە سىياسىيەشيان پىدەبەخىت كە بزانن بۆ ئەوئ چەوساندنەو ھەلوەشىتەو، خودى سىستەمەكە دەبى ھەلوەشىتەو. بەپىچەوانەي فۆرمەكانى پىشوى ماركس، ئەو چىنە لە دەرەوئ كۆمەلگاي مەدەنىدا دانەزراو. دەسلەتلى چىنى كرىكارى رىكخراو لە نىو كۆمەلگاي مەدەنىدا ئەو دەرەتەنە دەرەخىنىت كە ئەو چىنە دەتوانىت ھەم خۇي و ھەم پانتايى مەدەنىش دەرپاز بىكات. كۆمەلگاي مەدەنى گۆرەپانى سەرلەنوئ بەرھەمەتپانەوئ پەيوەندىيە زالەكانە، بەلام دەشتوانى شوپىنىك بىت كە چىنە بەشمەينەتەكان بىتوانن تىيدا بۆ رزگارىي كۆمەلەيەتى و نابورىي مەملانى بىكەن.

ماركس له خوښندنه وې خوږېدا بڼه ټاټوبي سياسي، له هيتاني نه داران و مافه كانيان بڼه ناو گوتاري كومه لگاي مه دهني، له ديتني نه داره كان وهك چينيكي بنه پرتي له كومه لگاي مه دهنيده به هوي نه وې گندهل نه بووه، له تيگه يشتنيكي رومانتيكه وه سهارهت به بكه رې نه داره كان، بهو ناكامه گه يشت كه نه تنيا ناكري چاوېوشي له چيني كريكار بكرت، به لكو ده بې دهر كه توانا كانيشي بكات بڼه كړده وې سياسي. تاك به مه به ستې نه وې پاليو راوي نه داميكي كومه لگاي رزگار يه خش بيت، ده بې خوي به كار وه خهريك بكات، چونكه له مه جالي به ره مه پنهان دايه كه ناكوكيه كانې كومه لگاي مه دهني له هه موو شويينيكي ديكه ناشكراترن. ده پنهين كه ماركس به چ شتو هيك له ديار كړدني پرسيه كه وه له كومه لگاي مه دهنيده، نهو پرسيه كه نه وې به رهو ره كړدنه وې ريگا چاره ي هگل رنوييني كړد، ده يويت پرسكه له ريگاي هه نهو بكه رانه وه چاره سر بكات كه هگل به پرسې ده زاني.

هگل پرسې كومه لگاي نوي هيتا بوه ناراه، ماركس ره هنده كانې نه وې پرسيه به چه شننيك وه رگرت، كه هگل هه رگيز نه يده تواني ويني بكات. ناوكي عه قلاني نه دنيشه ي هگلي، واته خود موختاري و خود پياردان، له قالي عيرفاني ده ولت دهر كيشرا و له چوار چيوه كومه لگاي مه دهنيده دوزرايه وه. واديار بوو كه ماركس بهو ناكامه بكات كه نه گهر به شي تايه تي جيهاني نوي، كومه لگاي مه دهنيه، كومه لگاي مه دهني ده بې ريگا چاره و بكه ره تايه تيه كانې خويشي بدوزيته وه. هه نهو كاته كه نه وانه به ده ولت بسپيرت، ميژوو ده گهر پته وه بڼه قوناغيك كه كومه لگا وهك شوييني قه ده غه كراوي ده ولت پينهاسه ده كرا. ماركس نهو توانايه به نيتمه ده به خشيت كه نه گهر كومه لگاي نوي هه نديك پيداويستي بڼه تاك دايين ده كات، به پرسيارتي چاره سرې نهو مه سه لانه ش بهو ده سپيرت. تاكي نوي ناتوانيته لهو به پرسيارتيانه پاشگهز بيته وه، چونكه نهو به ماناي ده ست كيشانه ويه له ده سكه وته كانې سه رده مي نوي.

شاره زاياني ټاټوبي سياسي كلاسيك، كومه لگاي مه دهنيان هيتا بووه ناو ره وتي سه ركه تيژي كومه لايه تي. هگل نه وې قبول كړد، به لام كومه لگاي مه دهني كړده بارمته ده ولته تي دلخوازي خوي. ماركس، له ناوه ژوو كړدنه وې ميژووي نهو پشه كيه دا، كومه لگاي مه دهني وهك شاتوي ميژوو زيندو كړدوه. به لام ماركس له سه نهو باوه رې بوو كه كومه لگاي مه دهني نه وېتوانيوه، به لينه كانې خوي، واته نه فراندني كه شيك كه تييدا تاك بتوانيته ده ستې به نازادي و خو پياردان رابگات، جيه جې بكات. ده بوايه له ريگاي

گۆرانکاری دیموکراتیی بنه پرتییه و ریک بحرایه و به سهرنجدان به خو خدهی نهم پانتاییه، نهو گۆرانکاریه ده بویه شۆرشگپانه بویه. تهنیا نهو کات تاک دهیتوانی له گهل کۆمهلگا و دولته یه کپارچه بیت. گۆرانکاری شۆرشگپانه ده بیته بنه مایه کی ریکخهرانه بۆ به مه دهنی کردنی کۆمهلگای مه دهنی.

گرامشی و کۆمهلگای مه دهنی:

هیگل فلهسهفه ی ماف له سالی ۱۸۲۱ و مارکسیش بیست سال دواتر ره خنه که ی بلار کرده و له سالی ۱۸۶۷، مارکس شاکاره که ی خۆی واته سه رمایه ی نووسیوو که به لووتکه ی کاره کانی دیته نه ژمار. که واته که متر له چل و شەش سال دوا ی نه وه ی هیگل چینی کرێکاری و هک هۆکاریکی کۆمه لایه تی وه لا نا، مارکس توانی وهک هۆکاریکی گشتی بیناسینیت که سیستمی زولم و زۆری بالادەست له ناو به ریت و کۆمه لگایه کی مرۆیی له جینگاه ی دابینیت. مارکس بۆیه توانی نهو کاره بکات چونکه قوناغیک له خه باتی چروپری چینی کرێکار له بریتانیا، فه رانس و ئەلمانیا تیپه ر ببوو. نهو خه باتانه هم ناکۆکیه کانی سیستمه که ی له قاودا و هم تواناکانی پرۆلیتاریایان بۆ ده سپیک گۆرانکاری ده رخت. به لام هه ر دوو فه یله سوفه که کم تا زۆر له قوناغیک میژوویدا، که قوناغی سه ره له دان و پته و بوونی سه رمایه داری بوو، ژیان و کاریان کرد.

له مه ودا ی نیتوان مارکس و گرامشی دا (۱۸۹۱-۱۹۳۷) قوناغیک دوور و درێژ و گرنگی میژوو ی به سه ردا هات، نه ویش نهک له بواری زه مه نیه وه به لکو نهو گۆرانکاریانه ی که له سیستمی سه رمایه داریدا هاته پتیه وه. سه رمایه داری چوو بووه ناو قوناغی پاواخوازانه و ئیمپریالیستیه وه. شیوازه کانی که له که کردن، ریکخهستی سه رمایه داری گۆری بوو، به چه شنی که نه تهنیا سیستمی به ره مه یێنان که وتبووه سه ر ره وتیک ریکپیک، به لکو ده کرا ژیا نی کرێکارانی هه تهر رکیفی خۆیه وه. مللانیکانی نیتوان ئیمپریالیسته کان و سه رمایه داره کان، ببوو هۆی سه ره له دانی یه که مین شه ری جیهانی و پیداچوونه وه به سیستمه کانی ده سه لات له نه وریدا. له یه کیتی سۆفیه تدا، شۆرش ۱۹۱۷ رژیته کی دروست کردبوو که چاوه پوان ده کرا تیۆر و کرده وه ی مارکسیستی پیکه وه گری بدات و وه دی بینیت. خدی مارکسیزم له نه تر ناسیۆنالی دووه مدا وهک شتیکی دوگمی لیته اتبوو و بۆ فۆرمیک میکانیکی و ناست نزم دابه زیوو.

لهو نيوهدا له ولاته كمى گرامشى واته له نيتاليا، سيبهرى فاشيزم كه له دوورهه بهرچاو ده كهوت، بزوتنه وهى چينى كړيكاړى له ناوبريوو و مهترسى نه وهى له سهر سوو كه سهرجهم ده كهوت و فؤرمه كانى خهباتى سياسى له ناو بهرته. ليكؤلينه وهى تيؤر نيتالى له ميؤووى نه ريت و كرده وهى ماركسيستيدا، ناكامى ههوله كانى نهو بوو بؤ دهر ككردنى رتپه وهى ميؤووى كؤمه لگاي خؤى. تيؤرى گرامشى تاييهت به زه مهن و پينگيه كمى دياريكراوه، به لام لهو ليكؤلينه وهشدا ديسانوه ههنديك نه نديشهى تيدياه كه به قولى كاريگه رى له سهر تيؤره كانى سهرچاوه گرتوو له زه مهن و شؤينه كانى ديكه دانا. نهو له قؤناغيكى ميؤووى زؤر تاييهتيدا شتى دهنووسى و باسى نه زموننه كانى شؤرشى روسيا و شكستى بزوتنه وهى چينى كړيكاړى ده كرده له نيتاليا. ههروهه له قؤناغيكى فيكريدا شتى دهنووسى كه سهرجهمى برپاره ماركسيستيه كانى نه تر ناسيؤنالى دووهم به هه له دهرچوويون. گيرانه وهى ماركسيستى كه باسى له گه شهى كؤمه لگايان به پتى گه شهى قه له مړه وهى نابوريان ده كرده، بايه خى خؤى له دهست دابوو و قهيرانه نابوريه كان قهيرانى سياسيان لى نه كه ونبوه وه. ماركيزم له چاوه روانى گيرانه وهيه كدا بوو كه بتوانى له دهستپور داني نايدؤلؤژيى به نه نقهست له بواره كانى كلتورى و نايدؤلؤژيك قسه بكات. ميؤوو، كؤمه لئاسى و سياسه تى نه ريتى سؤسياليسټ پؤزيتيقيست ده بووايه خويندنه وهى بؤ بكرايه ته وه، گرامشى نهو خويندنه وهيه به نه خچام گهياند.

گرامشى پرسيارى نه وهى له خؤى كرده بؤچى لهو ولاتانه دا شؤرش رووى نه دا كه پيشمه رجه كانى كلاسيكى سؤسياليزميان دابن كرده بوون و بؤچى له ههندي ولاتدا رووى دابوو كه چاوه روانى لينه ده كرا؟ له م پرؤسه ي پيداچوونه وهيه دا، چه مكه گرنه گه كانى كؤمه لگاي مه دهنى و سياسى، هيؤمؤنى و رؤلى رؤشنيراني به تيؤرى سياسى به خشى. ناكامه كه شى نه وهيه كه له تيؤرى سياسى گرامشى دا، پهره سهنديكى سى لايه نه بهرچاو ده كه ويټ: پهره سهنديكى تيؤرى ده ولته، كه بؤخؤى له پهره سهنديكى چه مكه كانى ده سه لات و بالا ده ستيه وه سهر هه لده دات، و پهره سهنديكى چه مكى شؤرش، نه وهى وهك ئالقه يه كمى ليك هه لپيكاړو له ته واوى نهو پيتاسانه دا بوونى ههيه، چه مكى كؤمه لگاي مه دهنيه. نهو سى پهره سهنديكى، له سهرنجى بالاى نهو بؤ رتگاچاره يه كمى شؤرش گيرانه وه دهست پيده كمن و بواره كه شيان ههر لهو دايه. نهو دهنوسيت: "كه م تينگه يشتن له ده ولته به ماناى كه مبونى وشيارى چينايه تيه".

دەولەت و كۆمەلگەي مەدەنى لە تيۇرى گرامشى ۱۸:

گرامشى لە پېرۇسەي وەلام بەو پېرسىيارە كە بۆجى شۆرشەكان لە ولاتانى پېشكەوتووى سەرمایەدارىدا روويان نەداو، تيۇرى ماركسىستى دەولەت پەرە پېئەدات. ليكەندەوئەي بەرچاوى ئەو ئەوئەيە كە بە بى تېگەشتە لە كۆمەلگەي مەدەنى ناتوانىن لە دەولەت تېگەين. ئەو دەلەت دەبى "دەولەت" نەك تەنیا بەواتاى دەزگای حكومت، بەلكو دەبى بە واتاى دەزگای "تايبەتتىي ھېژمۆنىيان كۆمەلگەي مەدەنى" ليك بەدینەو (۶۱)، (۲۶۱). ئەو لە كۆمەلگەي مەدەنىدايە كە دەولەت قبۇلكردنى رېئاز و بەرنامەكانى خۇى ھەست پېئەكات. ئەو بۆچوونە چەمكى ماركسىستى دەولەتى پەرە پېئەدات.

ئەو راستە كە تيۇرى ماركسىخوازەنە، خوئەدى دوالىزم و دژبەيەكى دەسەلاتى دەولەتى وەھا كېتكەدەوئەو كە بەھۆى خوئەدى زۆرەملى و ناچارىەوئەي، بەلام ھەرچۇنىك بېت ئەو ماركس بوو ئەو تيۇرىيەي ھېئايە ئاراو كە دەلەت ھزرى چىنى بالادەستى ھەر قۇناغىك، ھزرى زالى ئەو قۇناغەن. كەوابو دانپېدانان بە دەسەلاتى چىنە بالادەستەكان دەبېتەيەكەك لە بەشە پېكەپتەنەرەكانى وشيارىي كۆمەلەيەتى. ئەوئەي گرامشى بەرپەوئەي دەبات ئەوئەيە كە ئېمە لەو راستىيە ئاگادار بىكات كە لە كۆمەلگەي سەرمایەدارىدا، دەسەلات بە سەر تەوئەرى جۇراو جۇردا دابەش دەبېت و فۆرمى جۇراو جۇر بەخۇبەو دەگرېت. ئەو شوئېنى رازىبوون و ھەر لەم رووئەوئە پېگەي بالادەستىي چىنە دەسەلاتدارەكان ديارى دەكات.

ئەو جىاوازيەش كە ئەو لە نىوان كۆمەلگەي سىياسى و مەدەنىدا دايدەنەت، جىاوازيەكە لە نىوان ھەلۆبىست و فۆرمەكانى دەسەلات. كۆمەلگەي سىياسى چوارچىوئەيەكە كە تېئەد دەزگای زۆرەملىيە دەولەت چەقى بەستە — زىندانەكان، سىستەمى دادوئەرى، ھېزە چەكدارەكان و پۆلىس. كۆمەلگەي مەدەنى پانتايەكە كە دەولەت تېئەد كار دەكات بۆ ئەوئەي شىوازە ناديارەكان، ھەست پېئەكراو و بارىكەكانى دەسەلات لە رېگەي سىستەمەكانى بارھېئان، كلتور و ئايىن و دامەزراوكانى دىكەوئە داسەپېئەت. كۆمەلگەي سىياسى لە رېگەي ياساكانى سزادان و زىندانەكانى خۇبەوئە كۆمەلگەي رېكۇپېك دەكات، بەلام كۆمەلگەي مەدەنى لە رېگەي دامەزراوكانىيەوئە زەين و دەرورون رېك دەكات. گرنگەر ئەوئەيە كە ئەگەر ئەوانەي دووھەم ئامادە بەكار بن،

ئەوئى يەكەمىيان بېيجىگە لە كاتەكانى قەيراندا كە ھەرپەشە لە خودى سىستەمەكە دەكرىت، پىتويست نابىت.

ھەلبەتتە جىابوونەئەوئى دوو فۆرمى دەسلەت، جىايىيەكى شىوازاناسانەيە، دەولەت دەتوانى نایدۆلۇژيا بلاو بىكەتەو، و خويىندىنگەكانىش دەتوانن تەمى بىكەن. بەلام لە نيوان زۆرەملى و رازىبوونەكەدا، گرامشى ئەوئى دووھەمىيان لە پىشەو دەدەنىت. ئەو پانتايىيە كە نەركى تايىيەتى بەرھەمەتتەئەوئى سىستەمەكە لە ئەستۆيە. تىۋرى داشكىتەرانەي ماركىستى كە كەم تا زۆر دەولەتى وەك پىنكەتەيەكى زۆرەملى سەير كىردىبوو، چوہ قالىپكى نوپوہ بۆ ئەوئى نىشانى بدات بەكارھىتەننى راشكاوانەي زولم و زۆر رەنگە پىتويست نەبىت چونكە دەسلەت لە سەرتاسەرى كۆمەلگادا بەچەشنىك بلاوبۆتەو كە خەلك ھەر لە خۇيانەو پەيرەوئى لە بىرپارەكانى دەولەتى سەرمایەدارى دەكەن.

لەم بارەيەو قەسەوباس زۆرە سەبارەت بەوئى چەمكى كۆمەلگاي مەدەنى گرامشى دەبى لە كوى دابىرىت. نایا ھەر وەك لە وتە بەناوبانگەكەي گرامشىدایە كە دەكرى دوولايەنى سەرخان بە ھاوتاي كۆمەلگاي مەدەنى و سىاسى بزانن، وەك بەشىك لە سەرخان دىتە ئەژمار؟ يان ئەوئى ئەو ئاستىكى نوپى بە خوازەي بونىاتنەرانەي سەرخان و ژىرخان زىاد كىردوہ؟^۴ خالى گىرنگ ئەوئەيە كە كۆمەلگاي مەدەنى، كە لە ماركىسىزمى

۴ - گرامشى لائىكىم كۆمەلگاي مەدەنى بەدووشپوہ رافە كىرد. لە رافىيەكەمدا، كۆمەلگاي مەدەنى لە بواری شىكارىسەو لە ژىرخانى نابوورى كۆمەلگا جيا دەيتەو و بەرەو سەرخان دەچىت و بەشوتن ئەوہا بە سەرخانى مەدەنى و سەرخانى سىايدا دابىش دەيت. گرامشى كۆي ئەو رىكخاوانە بە كۆمەلگاي مەدەنى دەزانىت كە بەگشتى بە رىكخاوى تايىمى ھەژمار دەكرىن و كۆمەلگاي سىاىش بە دەولەت دەزانىت. كۆمەلگاي مەدەنى لە رىنگى دامىزاوكانى ژيانى رۆژانەو و كاروكىردوہ فەرھەنگەكانەو، ھىژمۆنى نابۆلۇژى بەرھەم دەيتەو. رازى بوون بە سەپاننى دەسلەت لە رىنگى دامىزاوكان و كىردارەكانى كۆمەلگاي مەدەنىو دەخولقىت. دەولەت لە رىنگى نامىزاو بەرھەمەتەكانى زولم و زۆرە دەسلەت زۆرەملى خۇي دادەسپىتىت. كەواتە كۆمەلگاي مەدەنى و كۆمەلگاي سىاسى يەكترى پتەو دەكەن و پىدەگىيەن. كۆمەلگاي مەدەنى ئەو بواریە كە رىكخاوە بەغاو تايىيەتەكانى وەك كەنىيە، يەكپىيە پىشەيەكان، و خوتىنگاكان تىندا كار دەكەن و كىشكى گىرنگىشە كە ھىژمۆنى چىنە بالادەستەكان دروست دەيت دىت و پتەو دەيت و دەولەتش لە رىنگى دامىزاو زۆرەملىكانى خۇي لە بارودوخە قەيراناوبەكانا خۇي تىۋەردەدات بۆ ئەوئى بالادەستى چىنە زالەكان ھەروا يىلتەو. بۆ يىرمەندىنى وەك بۆيۆ، داھىتەرى تىۋرى گرامشى لىوئەدایە كە كۆمەلگاي مەدەنى كە ماركس و ماركىستەكانى دواتر پىتانابوو سەر بە ژىرخانە و ھەر لەو رووشەو لەگەن ھىزە

راستېږودا له گڼل كړدووه نابووريه كانى په يوه نډيه كانى بهرهم هيتان و نالووتر ورك يه كشت له بهر چاو گيراوه، بهو ناسته گه شست كه نوښته كړى كومه لټك له په يوه نډيه كومه لايه تيبه كان بيت كه له نيتوان ده ولت و تاك دا له نارادايه. كومه لگاي مدهنى سرخانيه، چونكه سر به مه لېه نډه كانى كړدووه نايدولوزيك و سياسي، و ژيرخانيه چونكه تهوهرنكه كه تيبدا چينه بنه رتبه كانى كومه لگا، يانى سهرمايه داره كان و پروليتاريا، نه زمونږه كانى خويان لهو كړدوانه دا به يان ده كن.

بهواتايه كى ديكه، كومه لگاي مدهنى ورك كومه لټك كړدووه كومه لايه تى، پټكاته كان (ژيرخانى) بهرهم هيتانى سهرمايه دارى و سرخانه نايدولوزيه كان و ده ولت، ريك ده خات. به دوو شتو نهوان ريكده خات: كومه لگاي مدهنى چوارچتو به كه بؤ رازيكرن، به لام له هه مان كاتدا پانتايه كيشه كه تيبدا ده رفه تى حاشا كرن و نه هيتنى نهو رازيونه ش له نارادايه و ده توانى به فورمينكى نوښت ريكخراوټكى سياسى رازى بيت و ناگاداريسى لى بكهيت. دوايزمى توند له نيتوان ژيرخان و سرخاندا چاره سر ده بيت و نهو كومه لگاي مدهنى به كه روخه تى ريكخستنى نهو دوايزمه ده دات.

بهرهمه نډه مادديه كان ورك يه كان لى كړدبو، بهرهم سرخانى هملكشان و دواتر ش سرخانى به سر لايه نسياسى و مدهنىه كاندا دابشكرد. بويو باسى نهو ده كات كه گرامشى، سرخا خوازى پشيتى سرخان، واته نايدولوزيا بوو به سر نابوريا و دواتر باسى پشيتى كومه لگاي مدهنى كړد له چاو كومه لگاي سياسى (۱۶، ف۱).

گرامشى له همدنك شوښى ديكى بهرهمه كى خويدا، كومه لگاي مدهنى وركو يه كټك له توخه كانى كومه لگاي سياسى وصف ده كات: "توخه پټكته نډه كانى ده ولت له ماناي بهر فراوترى شندامه كانى نهو دا له لايه كمه ده ولت به ماناي تايميتى وشه و له لايه كى ديكه مدهنى به لام جياوازي نهو دوانه ميتودولوزيه، چونكه ده ولت و كومه لگاي مدهنى وركو بشه پټكته مېستراوه كانى كومه لگاي سياسى پټكته گري دراوڼ (۵۶، ل ۲۵۳). گرامشى دهنويت: ده ولت هم سياسي و هم مدهنى، بهواتايه كى ديكه، "هيژمونييه كى پشست نهو روره به زوره ملي" (۶۱، ل ۲۶۳). بهو واتايه كه نهو باسى ده ولت كى يه كپارچه ده كات. ده ولت له گڼل حكومت و كومه لگاي سياسى جياوازه. ده ولت و كومه لگاي مدهنى له رڼگاي نهو كاره تايميتانى كه ديكمن لټك جيا دهنموه. به لام ده كرى نهو كاره تايميتانه له يك چالاكيدا بگوښتندرين كه نهو ش دمه لته.

كۆمەلگای مەدەنى لەم روووە روخسەتى خۆپىكخستنى ئەو دوالىزمە دەدات چۈنكە بوارىكە تىيدا رەزامەندى لەسەر بەرنامەكانى دەولەتى سەرمایەدارى دەدرىت. بەلام تاك بەشىۋەى ناچالاک رەزايەت نادات، بەلكو لە خولقاندنى ئەو رەزايەتەدا رۆلى چالاكى ھەيە. شەرعىيەت شىتېكە زۆر زياتر لە قبولكردنى ناچالاکى دەسلەتتى دەولەت. شەرعىيەتى دەولەت و كردهوكانى ئەو لەو روووە خۆى دەنويىت كە وشيارى تاك بەشىۋەيك پەرورەدە كراوە كە لە رووبەرووبونەوہى راشكاوانە لەگەل دەولەت و دەزگاكاني پيشگيري دەكات. ئەگەر ئاوا بىت كەواتە شۆرش زۆر بە دژواری بەرپۆ دەچىت. لە سالى ۱۸۴۹ ھىترى دەيفيد تۆرۆ، فەيلەسوفى ئەمريكى لە ياخيپوونى مەدەنىدا نووسى: "ھەموو مرۆفەكان باوەريان بە مافى راپەرپىن ھەيە، ئەو مافەش رەتكردنەوہى وەفادارىيە بەرانبەر حكومت و بەرھەلستى كردنيەتى، لە كاتىكدا كە ملھورى يان كارابوونەكەى زۆر و لە تەحەمول دا نەيىت. بەلام دەكرى بگوترى كە ھەمووان دەلەين جارى وا نىيە". گرامشى لەگەل ئەو دەھاتەوہ كە كارى تايەبەتى دەولەتە ئالۆز و ئاروونەكان ئەوہە خەلكەكەى خۆيان بەو قەناعەت بگەيەنن كە ھەر چەندە ئەم ساتەوہختەى تىيدان ئەگەر زۆریش قەيراناوى بىت، بەلام كاتى دەست بردن بۆ راپەرپىن نىيە. دەكرى ئەو بەو راستىيە شۆفە بكەين كە كۆمەلگای مەدەنى بە دەزگای دەسلەتتى ئايدۆلۆژى و كلتورىي خۆى لە نىوان تاك و دەولەتدا راوہستاوہ.

بەم بىيە، ئەو توانى بەو ئاكامە بگات كە لە روسيادا دەكرا راپەرپىن سەر ھەلبدات، چۈنكە لە نىوان دەولەتتىكى قەيسەرى بەھىز و خەلكى روسيادا، كۆمەلگای مەدەنى نەبوو كە بتوانىت پشتىوانى دەولەت بىت. لە نەبوونى ئايدۆلۆژىيە بەھىزەكان يان پىتكەتەكانى رەوايى پىدان، كە بتوانن قەلغانىك بن لە نىوان دەولەت و خەلك دا، يان توانايەكى ئەخلاقى بە دەولەت بىەخشن، دەولەتى روسيا بە ئاشكرا زۆرۆيىزى دەكرد و سەر بە چىنىك بوو. دەولەتتىكى ئاروون نەبوو و ھەموو دەسلەتەكەى پاوان كردبوو،

۴۴ - گرامشى دەنوسىت: "لە روسيا، دەولەت ھەموو شىتېك بوو و كۆمەلگای مەدەنىش بەرايى و لەرزۆك بوو، لە خۆرئاوا پەيوەندىيەكى دروست لە نىوان دەولەت و كۆمەلگای مەدەنى لە ئارادا، بوو، و كاتىك كە دەولەت وەلەرزە كەوت، پىتكەتەى بىناوہرۆكى كۆمەلگای مەدەنى بەجارتىك ئاشكرا بوو" (۱۹۱، ۲۳۸).

ھەربىيە قۇناغى راپەرىن تۈنى دەسلەپكە بەدەستەۋە بىگىت. ^{۴۵} بە پىچەۋانەى ئەۋ لە
ئەۋروپا، كۆمەلگەى مەدەنى بە ھەموو شىۋازەكانى پىۋىست بۆ دەسلەت و كۆنترۆل،
قەلغانىكى بۆ دەۋلەت دابىن كىرد.

گرامشى شىۋازىكى بۆ دەر كىردن و پۆلىتېنەندى كىردى دەۋلەتەكان لە رىگەى
كۆمەلگەكانى مەدەنىي ئەۋانەۋە دابىن كىرد. بەپىۋاى گرامشى، سەر جەم دەۋلەتەكان
پىكھاتەكانى دەسلەتتىكى زۆرەملىن، بەلام ئەۋ دەۋلەتەكانى كە كۆمەلگەى مەدەنىيەن
نىيە، دەۋلەتەكانى رۈۋن.

تايپەقەندىي دەۋلەتە ئالتۇزە بورژۋاكان ئەۋەيە كە ئارۋونن، چۈنكە خاۋەنى كۆمەلگەى
مەدەنىيەن و كۆمەلگە مەدەنىيەكانىش ۋەك پالۋىنەى پىشكىرى كار دەكەن. لە خۇرئالۋا
پەيۋەندىيەكى تايپەتى لە نىۋان كۆمەلگەى مەدەنىيەن و دەۋلەت لە ئارادابوۋ و كاتىك كە
دەۋلەت لاۋاز دەۋو، پىكھاتەى تۈندۈتۈزى كۆمەلگەى مەدەنىيەن بەجارىك دەرەكەۋت،
دەۋلەت تەنبا سەنگەرىكى دەرەۋە بوۋ و لە پىشەۋەشى سىستەمىكى بەھىز راۋەستابوۋ"
(۶۱، ۲۳۸).

ئەۋ لىكەندەۋەيە بە دوۋ مانا ناۋەژۋو كىردەۋەيەكى مېژۋىيە بەپىۋە دەبەن. لە تىۋرى
لىپىۋالى ۋەك بەرھەمەكانى دۆ تۆكقىل، كۆمەلگەى مەدەنىيەن لە بەرامبەر دەسلەتتى
دانەبەزىۋى دەۋلەتدا پارىزگارى لە تاك دەكات. لىرەدايە كە تاك تەنانت لە دۆ
دەۋلەتتىش، ھەندىك ياسا پەيۋە دەكات. كۆمەلگەى مەدەنىيەن ۋەك پالۋىنەيەكى پارىزەرە
بۆ تاك. لە قۇرمۇلەندىي گرامشىدا، كۆمەلگەى مەدەنىيەن پاسەۋانى دەۋلەتە و لە
سىستەمى سەنگەرىيەندىي شەرەكانى ئەمىرۆ دەچىت. كۆمەلگەى مەدەنىيەن نەك قەلغانى
تاك، بەلكو قەلغانى دەۋلەتە. ۋەك قۇرمۇلەندى ماركس، نە دەۋلەت و نە كۆمەلگەى
مەدەنىيەن پارىزەرى تاك نىن. ھەر دوۋ پانتايپەكە دەبى گۇرانيان بەسەر دابىت.

۴۵ - جىي تانەۋەشەرە كە دارمانى دەۋلەتەكانى خۇرەلەتتى ئەۋروپا و بەكىتتى سۇقىت دەكرى بەشىۋەى
شىكارىي گرامشى باس بىگىت. ئەۋ دەۋلەتەنە بە قوتدانى كۆمەلگەى مەدەنىيەن، خۇيان لاۋاز كىرد و ھىچ
بەرگىيەكىان بۇخۇيان نەھىشەۋە. كەشەك بوۋنى نەبوۋ كە تىپدا بە شىۋازى جوان و رىكۋىنك، بىكرى
رەزايەتى پى دابىن بىكرى. ھەربىيە دەكرا ئەۋان بەشىۋازىك ناپوت بىكرىن كە دەۋلەتەكانى خاۋەن كۆمەلگەى
مەدەنىيەن ئەۋ مەترىيەن لە سەر نەبوۋ.

بەلەم گرامشى واتاي ماركسىيى كۆمەلگاي مەدەنىش پەرەپپىدەدات. نەرىتى راسترەوانەى ماركسىستىيى كۆمەلگاي مەدەنى لەگەل رىكخستىنى ماددى كۆمەلگا وەك يەك لە بەر چاۋ گرتبوو. گرامشى ئەوەى بە پىككەيتنەرى سىستەمى سەرمایەدارى دەزانى، بەلەم شىتكى زۆر زياتر لە چوارچىوەى ماددى. ئەو قەلەمپەوى رەفتارە نايدۆلۇزى و كلتورىيەكان بوو كە خزمەتى بە چەرتىبونەوۋى گوشارى چىنە بالادەستەكان و دەولەتى سەرمایەدارى دەکرد. گرامشى لە نىئودىركردنى ئەو مەلئەندەدا زياتر لە ھىگل نىزىكتە نەك لە ماركس. بە پرواى ماركس نابوورى دىيارىكەر بوو. بە پرواى گرامشى بنەماى نابوورى و بنەماى نايدۆلۇزىيەكە كە گرنكى ھەيە. بە پرواى گرامشىش ھەروەك ماركس، كۆمەلگاي مەدەنى شانۆى مېژوويە. ژيانى دەولەت "پروئەسى ھاوپەيۋەندىيى پىككەتان و نەمانى ھاوسەنگىيە نابەردەوامەكان" لە كۆمەلگاي مەدەنىدايە.

گرامشى بە پەرەپپىدانى واتاي ماركسىستىيى دەولەت، لە نىئوان دەولەت وەك رىكخراوى سىياسىيى كۆمەلگا، و دەولەت وەك حكومەت جىاوازى دادەنىت. بۆ ئەوۋى يەكەمىيان دەستەواۋەى دەولەتى يەكپارچە بەكار دەبات. ئەو دەولەتە فۆرمى سىياسىيى دىيارى كۆمەلگاي مەدەنىيە كە تەنبا لە شىكارى و لىككەدانەوايە كە دەكرى جىا بىكرىتەوۋە. لە تىنگەيشتىنى گرامشى دا، دەولەت بىرىتيە لە سەرجەمى ئەو چالاككىيانەى كە چىنى دەسلەلتدار لە رىگاي ئەوانەوۋە بالادەستىيى خۆى دەپارىزىت و ھەموو ئەو شىۋازانە دەگرىتەوۋە كە لە رىگاي ئەوانىشەوۋە دەتوانىت رەزامەندى ئەو كەسانە بەدەست بىنىت كە بە سەرياندا سەروەرى دەكات. بەو واتايە ھەموو ئەو چالاككىيانە دەگرىتەوۋە كە بەگشتى تىۋرى سىياسى ئەوان لە چوارچىوۋەى قەلەمپەوى تاييەتيدا دادەنىت. دەولەتى يەكپارچە لە رىگاي ئەو چالاككىيانەوۋە كە لە كۆمەلگاي مەدەنىدا بەرپۆە دەچن، خۆى لە رەفتارى ژيانى رۆژانەدا سەرلەنوۋى بەرھەم دىنىتەوۋە. بەمشىۋەيە وشىيارىيى تاك و كۆمەل پىك دىنىت. وشىيارىيەك كە مەبەستەكەى لە ئاكامدا ھەر سەرلەنوۋى بەرھەمەيتنەوۋەى دەسلەلتى خودى سىستەمى سەرمایەدارىيە.

گرامشى دابىنكردنى رەزايت لە رىگاي بەكارھىتانى ھىماكان و ئەفسانەكان، دامەزراوۋە و رەفتارەكانى وەك ھىژموۋونى شى دەكاتەوۋە. ھىژمۆنى لە روانگەى گرامشى دا كارىكى زۆر تاييەتى و بنەپەتى ھەيە. رىبەرايەتيەكى ئەخلاقى و فىكرى بۆ رەفتارە بەكۆمەل و پەرتەوازەكانى كۆمەلگاي مەدەنى دابىن دەكات. "لەو زۆربوۋنەى شورا

تایبیه‌تیه‌کاندا... یه‌کێک یان چه‌نددانه‌ی نه‌وان به‌شێوه‌ی رێژه‌یی یان ره‌ها زاله — ده‌زگای هیژمۆنی گروپێکی کۆمه‌لایه‌تی به‌ سه‌ر نه‌وانێردا (یان کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی) دروست ده‌کات: بنه‌مای ده‌وله‌ت به‌ مانای به‌رته‌سکی ده‌زگای زۆره‌ملی — حکومه‌تی (٦١، ٥٠-٢٦٤).

له‌ پانتایی به‌کۆمه‌ل و جێگای مملانیسی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیدا، هیژمۆنی وه‌ک بنه‌مایه‌کی رێکخراوه‌یی خۆی ده‌رده‌خات که رێکخه‌ر و دابینه‌ری یه‌کێتیه‌. هیژمۆنی وه‌ک رێبه‌رایه‌تیه‌کی نه‌خلاق و فیکری چینی بالاده‌ست، لایه‌نی نه‌خلاقیی ژیا‌نی سیاس‌ی دابین ده‌کات، چونکه بنه‌مای کۆمه‌لایه‌تی رازیبوون بۆ ده‌وله‌ت دابین ده‌کات. ده‌سه‌لاتی ده‌وله‌ت کۆکراوه‌ی شته‌ به‌رچاوه‌کان و یاسامه‌ندبووی ده‌سه‌لاته‌. به‌لام له‌وه‌ گرنه‌گه‌ر نه‌وه‌یه‌ که سه‌پاندنی نه‌وه‌ ده‌سه‌لاته‌، نه‌ ته‌نیا به‌شێوه‌ی زۆره‌ملی، به‌لکه‌ له‌ رێگای قبول‌کردنه‌وه‌ گه‌ره‌نتی ده‌کری‌ت. کۆمه‌لگا ده‌بی‌ ناماده‌گی نه‌وه‌ی هه‌ییت که ده‌سه‌لاتی چینه‌ بالاده‌سته‌کان قبول‌ بکات. کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی لایه‌نیکی نه‌خلاقیه‌ که تییدا روانگه‌ی نه‌خلاق و پێش‌بینی چینی بالاده‌ست، کۆمه‌لگایه‌کی چه‌ند پارچه‌ پێکه‌وه‌ گرێ ده‌دات و به‌ یه‌که‌وه‌ یان راده‌گری‌ت.

گروپێکی کۆمه‌لایه‌تی به‌ر له‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی حکومه‌تی به‌ده‌ست بێنیت، ده‌توانیت و له‌ راستیدا ده‌بی‌ "رێبه‌رایه‌تی"ی خۆی داسه‌پێنیت (نه‌وه‌ له‌ راستیدا یه‌کێک له‌ مه‌رجه‌ سه‌ره‌کییه‌کانی ده‌سته‌به‌رکردنی نه‌وه‌ ده‌سه‌لاته‌یه‌). له‌ ئاکامدا کاتی‌ک که ده‌سه‌لاته‌که‌ی به‌سه‌پێنیت، زāl ده‌ییت، به‌لام ته‌نانه‌ت کاتی‌ک که به‌ توندی ده‌ستی به‌ سه‌ر ده‌سه‌لاته‌که‌دا گرتوه‌، ده‌بی‌ هه‌روا رێبه‌رایه‌تیش بکات (هه‌مان سه‌رچاوه‌، ٦٣-٥٧).

له‌و شیکاریه‌ واتایه‌ی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیدا، کاریگه‌ریی هه‌یگل به‌ سه‌ر گرامشی به‌ ئاشکرا دیاره‌: کۆمه‌لێک له‌ ره‌فتاره‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان که ره‌نگدانه‌وه‌ی خو‌خه‌دی ئابوورین و له‌ رێگای نه‌وه‌وه‌ دابین ده‌بن، کۆمه‌لێک له‌ رێکخراوه‌کان که نه‌وه‌ ره‌فتارانه‌ رێک ده‌خه‌ن، و هه‌لوێستیک بۆ یه‌که‌نگی‌ربوونی نه‌وه‌ به‌رژه‌وه‌ندییه‌ تایبیه‌تیانه‌، که بنه‌مای نه‌خلاقیی ده‌وله‌ت دابین ده‌کات. به‌لام به‌ پێچه‌وانه‌ی هه‌یگل، به‌ بروای گرامشی نه‌وه‌ ده‌وله‌ت نییه‌ که له‌ کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیدا به‌رژه‌وه‌ندییه‌ تایبیه‌تیه‌کان رێکه‌ده‌خات، کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی ده‌بی‌ رینگا‌چاره‌کانی خۆی بدۆزێته‌وه‌. پێناسه‌که‌ی هه‌یگلییه‌ به‌لام رینگا‌چاره‌ی نه‌وه‌

ماركسييه. ئەو بىنەمايەى كە گۇرپانكارى لە كۆمەلگاي مەدەنىدا پىتك دىنىت، دەبى لە نىو ئەم چوارچىۋەيدا بدۆزىتەۋە.

دوۋەم ئەۋەى ھىۋمۆنى بۇ گرامشى پىرۆسەيە كە دەۋلەت بە ئاۋرپادەۋەى بەردەۋام بۇ روۋادەۋە كانى كۆمەلگاي مەدەنى، بەردەۋام لەو رىگايەۋە دىسانەۋە پىلانى زالبوۋنى خۇى، دادەسەپىنىت، ھاسەنگ و رىكوپىنىكىشى دەكات. دەۋلەت تا كاتىك كە دامەزراۋەيەك دەسەلاتەكەى لى ۋەردەگىتەۋە زىاتەر پەيۋەندىيەكى كۆمەلەيەيە. سەرچاۋەى نەگۇر و بەردەۋامى دەۋلەت، كۆمەلگاي مەدەنىيە. كەۋاتە ھىۋمۆنى شتىك نىيە كە بىرى جارىك بۇ ھەتھەتايە سەقامگىر بىرىت و دواتر دەستى لى بەردىت بۇ ئەۋەى داكۇكى لە خۇى بكات. دەبى بەردەۋام دارىۋىرەتەۋە و بەيان بىرىتەۋە. پىرۆسەيەكە كە دەۋلەت دەباتە نىۋ پەيۋەندىيەكى بەردەۋام لەگەل كۆمەلگا و ئەو توانايىيەى پىدەبەخشىت كە ھىزىكى بىنەرتى بەخۇى بىەخشىت.

گرامشى بەشىۋەيەكى كاريگەر گوتارى سىاسى لە خەرىكەۋون بە پىنكھاتە بەرىنەكانى دەسەلات دەرباز دەكات و سەرىغى بەرەۋە لاي شىۋازىك رادەكىنىت كە لە رىگاي ھىۋمۆنىيەۋە دەسەلات لەگەل ئەو، لە مەلئەندى مەدەنىدا تەشەنە دەستىنىت. بەم جۇرە، ماناي دەۋلەت دەتوانىت ھەروەك روۋبەرى بەرىنى پىنكھاتەكان باسى روۋبەرە ۋەردەكانى پىنكھاتەكانىش بكات. گرامشى دەيتۋانى باسى دەسەلاتى پىرۆسە ئابورۋەكانى كۆمەلگاي سەرمايەدارى بكات، بەلام ھەر بەۋ رادەيە دەيتۋانى ۋەك بابەتەك بۇ سەپاندنى ئەو دەسەلاتە ئامازە بە خىزان بكات. ھەر ئەۋەندە بەسە بىر لەۋە بىكەينەۋە كە بە چ شىۋەيەك چەمكى ياسادارىۋىر دەباتە ژىر پىرسىارەۋە؟ تەنەت بىدەسەلات تىرىن تاكىش دەتوانىت ياسادارىۋىر جىھانى تايىبەتى خۇى بىت، ھەروەك چۇن دايك و باوك لە ناو خىزاندا دەيكەن. دايك و باوك، بەتايىبەت باوكەكان، جىھانىنى خۇيان بەسەر مىدالەكاندا دادەسەپىنن و بەم جۇرە دەسەلاتى خۇيان دادەسەپىنن (۶۱، ل ۶۵-۲۶). كەۋاتە ئەۋە دەسەلاتە كە جىھانىنى تەۋاۋى نەۋەكان پىتك دىنىت. روۋن و ئاشكرايە كەسەك كە لە پىنكھاتەى دەسەلاتدا لەدايك بوۋە، لەۋاندا بارھىتۋاۋە، لەۋاندا كارى كۆمەلەيەتى دەكات، جىگاۋشۋىنى پىشەگەرىى ئەو لەۋاندايە، ئەۋانە لە ژيان و بوۋنى خۇيدا سەرلەنۋى بەرھەم دىنىتەۋە. ۋە ئەو ھەموو خۇخىدە گۈرپايەلەنەيە لە

دامه زراوه كاندا چيډه كات. نو تاكهي كه دواي سالانتيك په پړه وي كردن له پيښه كاته كاني ده سولات، به ناساني ده سولاتي ده ولت قبول ده كات.

هه روهك فوكو دواتر ناماژه ي پيكرده وه، هه موو هه لويستيتكي كاري كومه لايه تي، هه لويستيتكه بو په يوه ندييه كاني ده سولات. به لام گرامشي به پيڅه وانه ي فوكو نو پړوه وردانه به بونيانه ري پيښه كاته به رينه كاني ده سولات ده زانيت كه له ناستي ده ولت دا ياسامه ند ده كريت و ناخيزگه كيشان له پړوه كاني كومه لگاي سه رمايه داري دايه. سه رچاوه ي نو پړوه وردانه به پيڅه وانه ي نه وي دواتر فوكو باسي كرد، خواستي ده سولات نيه، به لكو لوزيكي سيستمه سه رمايه داريه پيښه كاته ركه يه تي. گرامشي ده لیت ده سولات زغيره ييه و راستايه كي هه يه و سه رچاوه و ناماغيكي هه يه. چه بيه سن له سه ر چونه تي بلايوونه وي ده ولت له كومه لگادا له تيوري گرامشي دا به راپورتيتك سه باره ت به چونه تي ري كخستني نو بو شكل پيدان به پيښه كاته كاني زالي ده سولات كامل ده بيت. نه گهر به و چه شنه ي كه فوكو ده لیت، ده سولات له په يوه ندييه كومه لايه تيه كاندا گشتگيره، به پرواي گرامشي زغيره ييشه. نو سه رنجي لاي چه بيه ستني په يوه ندييه كاني ده ولت به سه ر هه موو شونه كاندايه، به لام هر به و راده يه ش سه رنجي لاي ده رختني نه ويه كه بوچي وها په يوه ندييه كه له نارادان و له وهش گرنگر، نه وي به چ شيوه يه كه نه گهر ي تيكشكانيان هه يه.

راپه رين وهك دژه هيژموني:

كومه لگاي مه دني نه گهر هر له و ناسته دا بميتته وه، هيچ شيتك نيه بيتجگه له وه رگريكي پاسيقي نو هيزانه ي كه له ده ولت و چينه بالاده سته كانه وه سه رچاوه ي ده گرت. به لام له تيوري گرامشي دا، ره هه نديكي چالاك و بزيو به خو يه وه ده گريت، هه لويستيتكه كه تييدا چينه بنه رته يه كاني كومه لگا و هه روه ها گروهه كاني ديكه ش كه به رژه وه ندييه كاني خو يان ده خه نه روو، پيڅه چينا يه تيه يه كان ديار ي ده كهن. له كاتيكدا كه كومه لگاي مه دني هه لويستيتكه كه شه رعيه تي ده ولته تي تي دا باس ده كريت، بواري ره زامه نديشه. ريك لي ره دايه كه چينه ژيره سته كان ده توانن ملعلاني له گهل ده سولاتي ده ولت بكن.

به پروای گرامشی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی به پیتی پتویست شه‌پروازه، به‌لام شه مملانییه له‌وانه‌یه بهاس بکریت و هه‌ر به هه‌مان راده‌ش له‌وانه‌یه به شیوه‌یه‌کی نامه‌ه‌گه‌رانه بیتیته‌وه. هیژمۆنی چینه بالاده‌سته‌کان ده‌بی له‌ ریگای ده‌ستیوه‌ردانی وشیارانه‌ی سیاسی و له‌ ریگای چینه ناسه‌ره‌کیه‌که‌وه بگۆردریت. کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی به شیوازی گرامشی خاوه‌نی زاتیکی نه‌گۆر نییه، که‌شیکه که به کرده‌وی دانیشه‌تانه‌که‌ی پێناسه ده‌کریت. هیژمۆنی ده‌توانی دارایی چینه بالاده‌سته‌کان بیت، به‌لام به هه‌مان راده‌ش ده‌توانیت بکه‌ویتته به‌رده‌ستی چینه ژێرده‌سته‌کان. به‌لام هه‌ر چینی‌ک به‌ر له‌وی ده‌ست به‌ سه‌ر ده‌سه‌لاتی سیاسیدا بگریت، ده‌بی په‌یوه‌ندییه کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی بخته ژێر هیژمۆنی خۆیه‌وه. ته‌نیا له‌و کاته‌دا ده‌کریت بنه‌مای نه‌خلاق‌ی ده‌ولت سه‌قامگیر بیت.

به‌لام گرامشی هۆشدار ده‌دات که ته‌نیا به‌ده‌سته‌وه‌گرتنی ده‌سه‌لاتی ئابووری یان ده‌ولته‌تی به‌س نییه. پرۆسه‌یه‌کی دژه هیژمۆنی ده‌بی له‌ هه‌موو هه‌لوێسته کۆمه‌لایه‌تییه‌کاندا مملانی له‌گه‌ڵ خاله ناروونه‌کانی ده‌سه‌لات بکات. گرامشی به‌ پیچه‌وانه‌ی فۆکۆ جه‌خت له‌ سه‌ر شه‌وه ده‌کاته‌وه که نامانجی کۆتایی و گشتیی راپه‌ڕین ده‌بی گۆڕینی ده‌سه‌لاتی سیاسی و به‌ده‌سته‌وه‌گرتنی ده‌ولت بیت. شه‌وه‌ی تیوری هیژمۆنیی شه‌وه بیکات، شه‌وه‌یه که ره‌نگه‌ په‌ره به‌ داویننی خه‌باتی چینه‌یه‌تی بدات و ته‌واوی بکات. خه‌باتی چینه‌یه‌تی ته‌نیا له‌ سه‌ر به‌ده‌سته‌وه‌گرتنی ده‌سه‌لاتی ده‌ولته‌تی یان به‌ ده‌سته‌وه‌گرتنی هیژه به‌ره‌مه‌یه‌تیه‌ره‌کان نییه، به‌لکه له‌ سه‌ر لادانی نه‌یتیه‌کانی شه‌وه هزر و ئایدۆلۆژیایانه‌یه که تاك تا شه‌م سه‌رده‌مه له‌ ریگای شه‌وانه‌وه جیهانی خۆی ناسیوه. گرامشی پێیوايه که به‌ده‌سته‌وه‌گرتنی ده‌ولت یان ئابووری به‌س نییه، شه‌وانه ته‌نیا به‌شیوه‌یه‌کی ناراسته‌وخۆ په‌یوه‌ندیان به‌ چالاکیه‌کانی رۆژانه‌ی تاکه‌وه هه‌یه. رزگاری تاك پتویستی به‌وه‌یه که پرۆسه‌کانی ژیا‌نی رۆژانه که شه‌و بوونی خۆی له‌گه‌ڵ شه‌وان ریکده‌خات، له‌ شه‌فسانه‌کان به‌تال ببنه‌وه و گۆرانیان به‌سه‌ر دا‌بیت. ده‌ولته‌تی روسیا ته‌واوی ده‌سه‌لاته‌که‌ی له‌ لای خۆی که‌له‌که کردبوو، هه‌ربۆیه ساته‌وه‌ختی‌کی شو‌رشیگه‌ڕانه ده‌یتوانی شه‌وه ده‌سه‌لاته‌ بروختنیت و جیگا‌که‌ی بگریته‌وه. له‌ کۆمه‌لگای سه‌رمایه‌داریدا شو‌رشی سیاسی به‌ بی شو‌رشی کۆمه‌لایه‌تی وه‌دی نایه‌ت. له‌و شه‌ته‌دا که شه‌و پیتی ده‌لیت شه‌ری بزوتنه‌وه، گۆرانی‌کارییه به‌شینه‌یی و وردیله‌کان له‌ کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیدا پتویست.

خەبات لە دژی کۆمەڵگای مەدەنی و لە نێوخۆی کۆمەڵگای مەدەنی دایە. پێشیتى کۆمەڵگای مەدەنی لە تیۆری گرامشى دا، ناسەواری سیاسى و ستراتژیى گرنگى ھەبە. ھێژمۆنى ماوەیەکی زۆر بەشێک لە وشەکانى پەيوەندىیە نێونەتەویەکان بوو و بۆ ناماژەکردن بە دەسلەلتى ئەو دەولەتەکان بەکار دەبرا کە لە بواری فەنناسى، سەربازى و نابووورییەو لەچاو دەولەتەکانى دیکە لە سەرترن. ئەو دەستەواژەى لە لایەن پۆلخانوف لە چەمكى تایبەتیی رێبەری پرۆلیتاریا لە یەكیتی کرێکاران و وەرزیان لە دەیهى ۱۸۸۰دا بەکار برا. بە برۆای لینین، ھێژمۆنى رێگایەك بسو بۆ راپەراندنى ئەركەکان لە ژێر رێبەرایەتیی چینی کرێکاردا: "دەتوانین جەخت لە سەر ئەو بەکەینەو کە تیۆر لەمەر ھێژمۆنى و بەدیھاتنەکەى کە نیلیچ (لینین) بە ئەنجامى گەياند، رووداویکی میتافیزیکی گەورەش بوو" (۶۱، ۳۵۷). لە فۆرمۆلەندى گرامشى دا، لەو روووە کە ئەو لە ژێر کاریگەری لینین دا بوو، ھێژمۆنى رێگاچارەى و باسێ ئەو دەکات کە سەرچەم ھێزە پێشکەوتنخوازە کۆمەلایەتیەکان دەبێ لە دژی دەولەت و سیستەمى سەرمایەدارى یەك بگرن.

بەلام ھێژمۆنى زۆر لەو زیاترە، پەيوەندىیە کە رێبەرایەتیی چینی کرێکار لەو یەكیتیە چىنايەتیدەدا نیشان دەدات. پرۆلیتاریا تا ئەو ناستە دەتوانیت بێتە چىنێکی رێبەر و بالادەست کە بتوانی سیستەمێکی یەكیتیەکان بھۆلقتنیت کە ئەو نێزەى پى بدات زۆرینەى جەماوەر لە دژی سەرمایەدارى و دەولەتى بورژوازی ھەلخړیتیت. گرامشى لەو بارەىو یارمەتیەکی بەرچاوى بە تیۆرى مارکسیستى کردووە. نەتەنیا چینی کرێکار، بەلکو خەباتە چىنايەتى و جەماوەریەکانى کۆمەلگاش دەتوانن شۆرش بە سەرەجام بگەيەن. ئەو ھاوپەیمانە چىنايەتیانە دەبێ لە رێگای پرۆلیتاریاوە ھەماھەنگ بکړین، بەلام پرۆلیتاریا دەبێ بەراڤەى خۆیان دان بە گرنگى و مانای ئەو خەباتانەدا بنیت. شىوازەکانى دیکەى خەبات، لە شانۆى مارکسیستى خەباتە کۆمەلایەتیەکاندا دەرەکەون.

ھێژمۆنى پتۆیستییەکشە: ئەگەر چینی کرێکار دەبێ رێبەرایەتى یەكیتیەکی چىنايەتى بکات، کەواتە بارودۆخى رێبەریەکی ئەوتۆ، تێپەڕین لە بەرژووەندىیە نابوووریە پێشەییە بەرچاوتەنگیەکانى پرۆلیتاریا و پێگەياندنى روانگەىکى بەرفراوانترە. لەوێش گرنگتر ئەوێە کە چینی کرێکار بەو پرۆسەى خۆى لە ھەموو تێبىنێیە نابوووریە

بەرچاو تەنگەکانی خۆی دەر باز دەکات و دەگاتە شوو جیگایەکی کە لە گەڵ ئامانج و پێداویستییەکانی دیکە هێزە نەتەواییە خەڵکیەکان یەک بگرێت. چینی کرێکار تا ئێوە ناستە دەتوانێت چینیکی خاوەن هیژمۆنی بیت کە نوێنەری کۆمەڵێکی بەرفراوانی هێزە کۆمەڵایەتیەکان بیت. بۆ چینی کرێکار، چەمکی هیژمۆنی بەهائەکی فێرکاری هەیە. ئەو لەو تێدەگات کە تەنیا کاتیەک دەتوانێت سۆسیالیزم بونیات بنیشت کە زۆرینەی هەرەزۆری ئەو چینه کۆمەڵایەتیانە یارمەتی بدەن و پەڕەوی لێبکەن. کەواتە هیژمۆنی دەگەڕێتەوە سەر ئەو پڕۆسانە کە بەرژووەندی و روانگە کۆمەڵایەتیەکان، جا چ رێبەران و چ کەسانی پشتیوانیان، یەکپارچە و ناویشتە دەکەن، پەرەیان پێدەدەن و گۆڕانیان تێدا دروست دەکەن.

گرامشی بەم جۆرە باسی پێویستی ئەو چینه بە سەقامگیر کردنی رێبەریەکی نەخلاقى دەکات:

تینگە یشتنی هیگل تاییبەتە بە قۆناغێک کە تێیدا گەشە پەرەستینی بورژوازی هیچ سنووریکی نەبوو، بەچەشنێک کە دەکرا باسی نەخلاقى یان گشتییەتەکی بکریشت: هەموو مەرفەئەتی دەبیشتە بورژوا. بەلام لە راستیدا تەنیا گروپێکی کۆمەڵایەتی کە کۆتایی کاری دەوڵەت و کۆتایی خۆی دیاری دەکات ئەویش وەک ئامانجێک کە دەبێ دەستی پێی رابگات، دەتوانی دەوڵەتێکی نەخلاقى بخۆڵقێنێت، واتە دەوڵەتێک کە خوازیاری ئەوێە کۆتایی بە دابەشکردنە نێوخۆییەکانی ژێردەستەکان بێنێت (٦١، ٩٠-٢٥٨).

چینی کرێکار ئەگەر بە هیژمۆنی تەیار کرا، دەتوانی بەرەوپێش بچێت و لەنێو کۆمەڵگای سیاسیدا، کۆمەڵگایەکی مەدەنی ئالۆز و رێکخراو دروست بکات، کە تێیدا تاك بتوانی بە سەر خۆیدا زال بیت، بێ ئەوەی ئەو سەرورەریەکی خۆی لە گەڵ کۆمەڵگای سیاسی لە ناکۆکی دابێت — بەلکو بەردەوامبوونی ئەو و پێگەیانندی ئەندامەکانی ئەو بێت (هەمان سەرچاوە، ٢٦٨). کۆمەڵگای سیاسی کاتیەک نەخلاقى دەبیشت کە گۆرانیکاری کۆمەڵگای مەدەنی لەخۆنامۆبوو، لەناو بەریت، کاتیەک کە دەوڵەت ئەک لە دژایەتی لە گەڵ کۆمەڵگای مەدەنی بەلکو بۆ بەردەوامبوونی ئەو و پەرەسەندنی گشتیی ئەو لە ئارا دابێت.

شارەزايانی ئابووریى سیاسىی کلاسیک، ئەو چوارچێوهیەى کە پێشان دەگوت کۆمەڵگای مەدەنى، دیاریان کردبوو و بۆ جیاکردنەوه و خودموختاربوونی سوودیان لە دەولەت وەرگرتبوو. نەریتى (هیگلی — مارکسی — گرامشی)ی کۆمەڵگای مەدەنى برده ژێر پرسیارەوه و بونیادهکانی ئەو چوارچێوهیەى ئاشکرا کرد. هەم بۆ لیبرالەکان و هەم بۆ مارکسیستەکان، ئەوه کۆمەڵگای مەدەنییه کە لە پێشهوهیه. بەلام ئەو هاونا راستەییە هەر لێره دا کۆتایی پێدیت. سەرەرای ئەو جیاوازیانەش کە لە ئەندیشهی ئەو سێ بیرمەنده — هیگل، مارکس و گرامشی — دا هەیه، ئەوان رێبازنیکیان سەبارەت بە کۆمەڵگای مەدەنى هێنايه ئاراوه کە بەدیلى نەریتى لیبرالەکان بوو. ئەوان ئەو گوتەى لیبرالەکانیان قبول نەبوو کە دەلتیت: کۆمەڵگای مەدەنى پانتایی مافەکان، تاکگەرایى، خاوەندارىتى و بازارە و گوتیان ئەوانە لایەنە روکەشیەکانى ئەو چوارچێوهیەن. ئەگەر ژێرهوهی ئەم رووبەرە و دەرخەین، کۆمەڵگای مەدەنى وەك زاتى نامرۆیى نوێ خۆی دەردەخات. ئەگەر بیهویت لایەنى بەهێزى خۆی وەدى بێنیت و بانگەوازی میژووویى خۆی بە نەنجام بگەیهنیت، دەبێ رێکبخەیت و گۆرانکاری تێدا دروست بکەیت. هەركام لەو سێ بیرمەنده بۆ ئەم پرسە کە کێ دەبێ ئەو رێکخستنه بە نەنجام بگەیهنیت و بە چ شیوهیهك دەبێ نەنجام بدریت، رینگا چارهى تاییهتیی خۆیان هەیه. بەلام هەرسێکیان دەیانزانى ناکرێ کۆمەڵگای مەدەنى هەر یەو شیوهیهی کە هەیه لێى بگەرێن. کۆمەڵگای مەدەنى دەبوايه پەیرهوى کۆنترۆڵتیکی عەقلاڤى بووايه، ئاقارتیکی بۆ دیاری بکرايه و رێبهرییهکی شیاوی بۆ داين بکرايه، ئەوه میراتیکی تاییهتیی میژووویه کە ئیستا لە هەولدان بۆ پێناسەى سەرلهنوویی کۆمەڵگای مەدەنى، باسى دەکەین.

به‌شی پینجه‌م

کۆمەلگای مەدەنی لە روانگەیهکی دیکهوه:

دروستکردنی چوارچێوهی مەدەنی

تیۆری لیبرالی، پێیوایه که کۆمەلگای مەدەنی تایبەتە بە دەولەتە دیموکراتیەکان. هەبوونی کۆمەلگای مەدەنی، گەرەنتی دیموکراتی بزوونی دەولەتەکان دەکات، چونکه وەلامدەر بزوونی دەولەتەکان و بەرتهسکیی دەسەڵاتی ئەوانە لە زومرە بەهاکانی کۆمەلگای مەدەنیدا. کۆمەلگای مەدەنی کهشیکی پشت ئەستور بە رێساکان بەرهم دێنیت که سەرەخۆیه لە دەولەت، بەلام دەولەت پارێزەری ئەوه و کهسه خاوهن مافەکان لە هاورپێهتی ناشیخوازانە لەگەڵ ئەوانێتردا بەشوێن بەرژوهەندیە تایبەتیەکانی خۆیاندا دەگەڕێن. دەولەت وەك کۆمەلگای نالۆز لە دامەزراره و ناراستەکان ههژمار دەکریت که یهكەم کاری تایبەتیان پاراستنی نەزمی کۆمەلایەتی و ئازادیی ئەو بوارهیه. هەربۆیه، دەولەت لە دەستیوەردان لە ژيانى کاره بهرامبەرەکانی کۆمەلگای مەدەنی قەدەغەکراوه. کهواته تیۆری لیبرالی جهخت لەسەر پێوستیی خولقان و ئاگاداری کردن لە چوارچێوهیهکی کاره دوولایهنه کۆمەلایەتی دەکاتەوه که دەولەت دەستیان تێوه نەدات.

بەلام لیبرالەکان لە دۆزینەوهی سەرلهنوێ چۆنیەتی دروستبوون و شکلگرتنی خودی ئەو کهشه، بەو شێوازه جۆراوجۆرانەى که ناهێلێت تا کهکان دەستیان بە بەرژوهەندیەکانی کۆمەلگای مەدەنی رابگات، زۆر نابهەل بوون. ئەوه زیاتر لەو راستیهوه سەرچاوه دەگریت که گوتاری لیبرالیی کۆمەلگای مەدەنی بۆ خودی سەرچاوه کهیه، هەربۆیه هێمایهك لە بەشەپهتیهکانی کۆمەلگای مەدەنیمان پیشان نادات.

بۆ مارکسیستەکان، پێناسەى لیبرالەکان سەبارەت بە کۆمەلگای مەدەنی، وەك چوارچێوهیهکی یاسایی، رینگه به بالادەستیی چینی سەرمایەدار دەدات. کۆمەلگای مەدەنی لە روانگەى مارکسیستیهوه، گۆره پانی ململانێی خۆیستانه، چهوساندنەوه و نایه کسانیه چینهتیهکانه. لە ناکامدا تیۆری مارکسیستی کۆمەلگای مەدەنی وەك چوارچێوهی کپرن و فرۆشتن و سەرلهنوێ بەرهم هێنانەوهی هێزی کار ناو بردوه. لەو روانگەیهدا، دەولەت بە

پاراستنی درۆینهی مافی یه کسانى و نازادى، به کردهوه گهرهنتى تالان و برپۆ و نهگبهتیه نهخلاقیهکانى کۆمه‌لگای مه‌دهنى ده‌کات. نه‌ریتی مارکسیستی به چه‌به‌ستن له‌ سه‌ر پێگه‌یشتنى میژوویى نه‌و پانتاییه و له‌ سه‌ر به‌شه‌ینه‌تیه‌کان و په‌راویزخستنى کۆمه‌لگای مه‌دهنى، بۆچوونیک س‌ه‌باره‌ت به‌ زوڵم و زۆرى نه‌و بواره‌ دابین ده‌کات.

لیبراله‌کان له‌ سه‌ر زوڵم و زۆره‌کانى ده‌ولت جه‌خت ده‌که‌نه‌وه، به‌لام لێکۆلینه‌وه له‌ سه‌ر زوڵم و زۆریه‌کانى کۆمه‌لگای مه‌دهنى ناکه‌ن و چه‌به‌ستنى مارکسیسته‌کان له‌ سه‌ر زوڵم و زۆره‌کانى نه‌و چوارچێوه‌یه نه‌وانى به‌ره‌ولای له‌به‌رچاونه‌گرتنى هه‌رچه‌شه‌ شیکاریه‌که له‌ سه‌ر دامه‌زراوه و به‌هاکانى کۆمه‌لگای مه‌دهنى پال پێه‌ناوه. نه‌و به‌ چوارچێوه‌یه‌کى مانادارى مافه‌کان، گشتى، باس و گوته‌ییز، که به‌شێوه‌یه‌کى به‌هێز هه‌م ده‌توانی ده‌ولت کۆنترۆڵ بکات و هه‌م دیموکراسییه‌کى نێوخۆی لى بکه‌ویتسه‌وه، نازانه‌ن. لیبراله‌کان و مارکسیسته‌کان هه‌ردووکیان کۆکن له‌ سه‌ر نه‌وه‌ی کۆمه‌لگای مه‌دهنى له‌ پێشه‌وه‌یه. به‌لام س‌ه‌باره‌ت به‌ چۆنیه‌تى هه‌لسه‌نگاندنى نه‌و پانتاییه ناکۆکیه‌کى توندیان هه‌یه. هه‌ریزه‌ بۆچوونى نه‌خلاقی نه‌وان س‌ه‌باره‌ت به‌ کۆمه‌لگای مه‌دهنى هه‌ر له‌ ریشه‌وه‌ جیاوازه. چونکه هه‌یچکام له‌و دوو نه‌رته نایانه‌هویت ده‌رکى متعانه‌یه‌کى دیکه یان هه‌ستیاره‌کانى نه‌وى دیکه بکات، پێموايه چه‌مکى کۆمه‌لگای مه‌دهنى، زیانیکی زۆرى به‌رکه‌وتوه.

نیگه‌رانیه‌کانى سه‌رده‌مى ئێمه هانى نه‌و لێکدانه‌وه‌یه‌ی کۆمه‌لگای مه‌دهنى ده‌دات که هه‌زرى لیبرالى و مارکسیستی کۆمه‌لگای مه‌دهنى هاورپى یه‌کترى بکات. هه‌بوونى ده‌ولته‌تیکى ده‌سه‌لاتدار له‌ راستیه‌کانى سه‌رده‌مى ئێمه‌یه، نه‌و ده‌ولته‌تى که سه‌رجه‌م داھێنان و قسه‌ویاسه‌کانى خه‌لکى کپ کرده‌ — به‌واتایه‌کى دیکه ، نه‌و ده‌ولته‌تى که ده‌یه‌ویت به‌ سه‌ر کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیدا زال بێت، نه‌وه سه‌رجه‌مى ده‌ولته‌ته‌کان و له‌وانه ده‌ولته‌ته‌کانى دواى راپه‌رینیش ده‌گریته‌وه و نه‌و ده‌ولته‌تانه‌ی که ده‌یه‌انه‌هویت به‌ سه‌ر کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیدا سه‌روه‌رى بکه‌ن، ئیتر پێیستییان به‌ وه‌لامه‌ره‌وه‌بوون نییه، و ئیتر له‌ به‌رامبه‌ر خه‌لکدا به‌رپرسیار نین. پێیسته سه‌پاندنى ده‌سه‌لاتى ده‌ولت کۆنترۆڵ بکریته‌ و ده‌ولته‌ته‌کان وه‌لامه‌ره‌وه‌ بن. ته‌نیا له‌ ریگای ره‌واله دیموکراتیه‌کانى کۆمه‌لگایه‌کى مه‌ده‌نیه‌ی سه‌ربه‌خۆیه ده‌کری نه‌و وه‌ک به‌رپرس ب‌ینیتسه‌وه.

نه‌فزه‌لیه‌ت به‌خشین به‌ کۆمه‌لگای مه‌ده‌نى وه‌ک چوارچێوه‌یه‌ک که ده‌کری سیاسه‌ته دیموکراتیه‌کانى تیدا ب‌ینا بکریته‌، گه‌لێک پێیستیه‌ گشتیه‌ هه‌یه. بۆ نه‌ونه به‌ مانای

برواهيٽان بهو مافهيه كه دهولټ بهرپرس و وهلامدهرهوه بېټ و گهرهنتي نهوهش بكرېټ كه لېپرسينهوهي سياسي تمنيا له دامهزراوه و ريځخواوهكان و ياسا و ريساكاندا نهبيټ بهلگو بېټه بهشيك له پيځهاتهي كۆمهلگا. له راستيدا پروا به شتيكه كه هابرماس (٦٤) پټي دهليټ شايستهيي "گشتيي سياسي". نهوه به نوره خوي بؤ چهكي كۆمهلگاي مهدهني و بؤ پهيوهنديهكاني دهولټ و كۆمهلگا، سي پټويستي ههيه.

يه كه، چهكي چوارچيوي گشتيي كۆمهلگاي مهدهني پټويستي بهوه ههيه كه خهلك له دهوري خواسته هاويهشهكانيان كؤ بېنهوه. كاري گشتي تمنيا نهوه نيهه كه پهيوهندي به ههموو كۆمهلگاوه ههيه، پيځهاتهيهكي پټويسته كه نهو تاك و گروپانهي كه له گوتاري تايبهتيدا جتيان دهبيتهوه له گوتاريكي پشت نهستور به خواسته هاويهشهكان لهدهوري يه كټري كؤ دهكاتهوه. راگواست له تايهتیهوه بؤ گشتي له ريځگاي پيځهاتن و بلاو بوونهوهي بيروپاي گشتيهوه بهرپټوه دهچيت و بيروپاي گشتيش له ريځگاي باس و گوتويښي بهلگهمندهوه بار ديت. ههمووي نهوانه پټويستيان به كهشيكي تا رادهيهك سهرېهخؤ له دهست تيورهرداني دهولټ، باوه به مافهكاني بهشداراني نهو مهلبنده، و بسووني دامهزراوهكاني وهك چاپهمنهيه نازادهكان، يهكيتيهكان، شوراكاني نوټنهرابهتي و سهروهري ياسايي ههيه.^{٤٦}

٤٦ - له يه كه نېگادا وادياره كه گريك كلهون نم روانگهيه تميد ناكات: "كۆمهلگاي مهدهني و پانتايي گشتي دوو چهكي به تمواوي وهك يهك نين. له راستيدا گرېنگي پانتايي گشتي زياتر لهوه دايه كه له شروفي بنه ما كۆمهلايهتیهكاني ديموكراسي له پشت بهستني گشتي به خوځهوي كۆمهلگاي مهدهني نهولارهتريش بېروات و باسيك له ريځخواوي تايهتیی نيو كۆمهلگاي مهدهني بؤ بنه ما كۆمهلايهتي و كلتوريهكاني پيځهياندني گوتاري عهقلاني — رهخهني به مهبستي چارهسهرې مناقشه سياسيكان بېټته نارواه. كهوابوو نايي پهپرهوي له سهرحهشنې زوريه شيكارگرهكاني نم دوايانه بكهين كه سباردت بهم چهكه ههستهكانيان ههلهخواوه و پتيانويه "كۆمهلگاي مهدهني" و "پانتايي گشتي" كه تا زور هاوواتاي يه كټرين... نهوهي جتيگاي باسه پهيوهنديي نيوان سهرحهشنهكاني ريځخواوي كۆمهلايهتي و چهشيكي دياريكراو له گوتار و بهشداريي سياسي" (٢١، ل ٢٦٩). بهلام وادياره كه كلهون پيويوه ريځخواوه كۆمهلايهتیهكان ههر ههمان كۆمهلگاي مهدهني، و پيځهاتني گوتاريكي رهخهني — عهقلاني به مهلبندي گشتي دهزانيت. نهوه له كاتيك دايه كه من باسي نهوم كرده كه تمنيا ريځخهشنې نهو گوتارانويه كه كۆمهلگايهك دهكاته كۆمهلگايهكي مهدهني.

دووهمه، باش وایه نهم باسه، باسیکی گشتی بیت بهو مانایه کی هه مووان دهستیان پتی رابگات. هیچ کهس نابیی بههوی پلهوپایه که کی له چین یان دیکه کی پتکهاته کان پهراویژ بخریت، که ههلبهته نهو ههش پرسیه کی بنه پرتی دینیتته پتشموه که گوتاری گشتی به مانای له بهردهست دابونه که کی تا چ رادهیه که گشتیه و نهو پرسیه بهو راپرسی دهباته نیوخوی پتکهاته کانی کومه لگای مده نییه وه؟

سییم، له دهرهوی ریگا ریگه پتراهه کانی په یوه نندیه کان که دهولت دابینی کردوه، دهبی کهشینک له نارادایت که نهم باسه "نازاد" و گشتیه بتوانیت له نیوخوی نهودا به پرتوه بچیت. له راستیدا نهو کهشه دهبی له دهرهوی سنوره کانی هه موو ناوه نده سهلمیتراهه کانی وه که داهه زراوه نایینه کان بیت. که نهو ههش به شبهه حالی خوی بهره ورووی نهو پرسیاره مان ده کاتمه که: کومه لگای مدهنی تا چ رادهیه که سهره خو له دهولته؟

بهم چهشنه ههراکام له گرمانه کان پرسیاریک دهخولقینن و نهو گرمانه و پرسیارانه تهوه ری قسه و یاسی خوارهوی نیتنن سه بارهت به کومه لگای مدهنی.

تیوری سیاسی دیموکراتی بویه سهرهتی به کومه لگای مدهنی ده به خشتیت، که هه بوونی دیموکراسی سهره پای هه بوونی کومه لگای مدهنی به چهشینک که شیاری سرینه وه نییه، په یوه نندی ههیه. له راستیدا هه بوونی کومه لگایه کی مدهنی، نالۆز و چالاک پتشمهرجی بنه پرتی و حاشاهه لته گری دیموکراسیه. سهره پای هه موو نهوانهش، په یوه نندی نیتوان نهو دووانه له راده به دهر ناکۆک و نالۆزه. سهره لدانی کومه لگای مدهنی له روانگیه کی

تهنیا جهخت کردنمه له سهر ریخه خراوی کومه لایتهتی وه کو "بهشتیکی تاییهتی" کی کومه لگای مدهنی، لیکه له شهانندی کومه لگایه له کومه لگای مدهنی دا. بهلام له گهژ نهو قسه یه کی کلهنن ته بام که دواتر دهلیت: "چارچیه به کی گشتی نهوتو په یوه نندی به له باریونی ریخه خراوی کومه لگای مدهنی وه ههیه. هه بوونی کومه لگایه کی مدهنی، یان ته نانهت هه بوونی کومه لگایه کی مدهنی که کم تا زۆر سهره خو بیت له دهولت، بهس نییه. ناکری به سهر نه بومهن و په کیتیه کاندازا بدریت بهو هیوایه کومه لگای مدهنی دهوله مند دهیت و دیموکراسیمان له پیش دهیت" (هه مان سهرچاوه، ل ۲۷۶). منیش هه ریک له سهر نهو باوه رهم، کومه لگا دهبی ریخه خراویکی سیاسی هه بیت – تهنیا نهو کاتمه که ده توانیت بیتته پانتایی گشتی کومه لگای مدهنی. کومه لگای مدهنی بهو واتایه جیگایه که به سیاست که له دهرهوی سنوره کانی دهولت پتک دیت.

میژووویهوه، مژدهی سه ره هلدانی دیموکراسی بوو، به لام رهفتاره کانی کۆمه لگای مه ده نی دیموکراسی شی تووشی خه سار کردوه. له راستیدا نه وهی به چ شیویه که کۆمه لگای مه ده نی هه لسه نگینن و واتایه کی بۆ دانین، تا رادهیه کی زۆر په یوه ندیی به وه وه ههیه که دیموکراسی چۆن ده بینن و پیچه وانه که شی هه ر راسته.

به واتایه کی زۆر به رته سک ده کری دیموکراسی به و کۆنترۆل و چاودیری به زانین که خه لک به سه ر هه لباردنی نوینه ره سیاسییه کانی خۆیاندا ده یکه ن. نه و کۆنترۆل کردنه به پیتی پیویست قۆناغ به قۆناغه و له چوارچیهی نه و رووداوه دیاریکرا وانه دایه که به رچاوترینیان هه لباردنه. نه و روانگه یه سه به رته به دیموکراسی، که پیتی ده گوتری دیموکراسی سیاسی، ناماژه یه کی نه وتۆ به بارودۆخی کۆمه لایه تی ناکات که تاکه کانی تیدان. سه به رته به دیموکراسی کۆمه لایه تی یان نه بوونی نه و هیه هه لوتستیکی نییه، و که وایو نه و راستیه له پیش چا و ناگری ته که نه و تاکانه بارودۆختیکی یه کسانیان نییه، به پیتی نازادی و یه کساننی توانایی به شداری کردن له ژبانی سیاساندا نییه. نه وه ته نیا باسکردنیکی نو قسان و نا پوخته ی دیموکراسییه.

دیموکراسی له واتایه کی مه زخوازانه و روو له کۆمه ل، که من مانایه کی نه وتۆم بۆ له به ر چا و گرتوه، ده کری وه ک پرۆسه یه ک چاوی لیبری که تاکه کان له ریگه ی نه وه وه چاودیری بن به سه ر نه و بریارانه ی که بۆ کۆمه ل ده رده کرین. که وایو نه وان چاودیری نه و بارودۆخه ن که کاریگه ری به سه ر ژبانیه نه وه هه یه. نه و بریارانه له وانه یه له په یوه ندیه کانی خیزانی، بارودۆخی شۆینی کار، نه و بالاده ستیه ی که ریبه ری شایینی به سه ر په یوه وه کانی خۆیدا ده یسه پیینیت، پرسه کانی هاوسییه تی و ته نانه ت بریاره کان و ریباژه کانی ده ولته ت، دوور که ونه وه. نه و چه شنه ریزه ندیه یه دیموکراتیانه ی کۆمه لگا، پیشه کی و پیشمه رجیکن بۆ دیموکراسی سیاسی.

نه وه پیویستی به وه یه که خه لکی قبولی بکه ن که به رپرسیاریتی کۆتایی ریزه ندیه کۆمه لایه تییه کان له نه ستۆی نه وانه و له وه تیبه گه ن که ناگری نه و به رپرسیاریتییه به ده ولته ت بسپێردریته ت، جا ده ولته ت به هه ر راده یه کیش شه رعیه تی خۆی بنوینیت. نه وه ش به تۆره ی خۆی پیویستی به وه یه که چاودیری کردن به سه ر بریاره کاندایه نیا کاتی که وه دی ته که خه لکی نازاد بن له وه ی له قسه ویاس، گوتویژ و مشتومر سه به رته به رابورد و نیستا و داهاتووی کۆمه لگای مه ده نی خۆیان ده رگیر بن و ناماده ی نه وه بن که زۆر بویرانه پارێزگاری له و مافه

بکهن له بهرامبهر همموو بهرپوه بهرنيک و له سرووی هممووشيانهوه دهلته نهگمر مهترسیي نهوه ههبيت که نم چالاکیاننه سرکوت بکړين. به پتي گوتهی با یار "کومه لگای مهدهنی ته نیا تا کاتيک بوونی ههیه که خودوشیاری له مهر هه بوونی و بهرهورو بوونهوهی له گهل دهلته له نارادایه" (۸، ۱۱۷ل).

به لام کومه لگای مهدهنی وه که شتيک بو نهو گوتويژ و مشتمره شتيک نييه که بکړي جارنيک و بو هه تاهه تايه بونيات بریت. به واتايه کی دیکه هاوولاتيانی کومه لگای مهدهنی دهی له بهرامبهر ده ستریزیه کانی دهلته دا پاريزگاری له سنوره کانی خوین بکهن. به گویره ی وشه له بیر نه کراوه کانی دژ توکفیل "هیچ له مهری کی دیکه بو پیشگرتن له ملهپوری" بوونی نييه. به لام بهو مانايه شه که خه لک له بواری سیاسیه وه ده رگیر و چالاکن. ههروهک جان کاردن له سالی ۱۷۹۰ ناماژه ی پیکرد، "خوا به مهرجنيک نازادی به مرؤ به خشیوه که بو هه تاهه تايه پاريزگاری لی بکات". نهو چالاکیاننه وهک پیشمهرج، پیوستیان به هه بوونی که شتيکه که تیدا بکړي نهو قسه وباسانه له بارودوختی نازادا بکړين: نازادی راده برين، نازادی بلاوکردنه وه، نازادی بیروباوه، ده ستر اگه میشت به زانیاریه کان، گوتويژ و نازادی مشتمره له گهل نه رته سه لیتراوه کان. ده توانين نهو پانتایه گشتیه ی قسه وباس و گوتويژ و مشتمره، نیو بنین کومه لگای مهدهنی.

دووه مهین خال که ده مهوی باسی بکهن نه وهیه که توانای کومه لگای مهدهنی بو باشکه زکردنه وهی دهلته له سه پاندنی لیته اتویی ره های خوی، مهرجنيکی بنه رتیه بو دیوکراسی به لام بهس نييه. بایار وه بیرمان دینته وه که "مللانی له گهل پاواغوازی دهلته له مهر ده سلات له وانهیه له نیو خویدا پاواغوازیه کی نوی بهرهم بیتیت... پیشره ویی کومه لگای مهدهنی، که به پتي پیوست هه لگری نایدیالی دیوکراتی نييه، خوی له خویدا گهرنتی دیوکراتی بوونی سیسته میکی سیاسی ناکات" (۸، ۱۱۸ل). کومه لگای مهدهنی بو نه وهی دیوکراتی بیت، وهک پیشمهرجنيکی بنه رته ی پیوستی بهو راستیه که خه لک له قسه وباس، گوتويژ، و مشتمره له سر بنه مای نازادی و یه کساننی تیکه له چن. به واتايه کی دیکه، که شی گشتی که تیدا هه مووان نازاد بن له وهی به بارودوختی یه کسان و ریزنیکی بهرامبهر وه به شداری بکهن. هه بوونی کومه لگای مهدهنی وهک مه لبه نديک بو به شداری، بریاردان، گوتويژ، و مشتمره هیمای توانای تاکه کان نييه بو به شداری کردن له سرجه می نهو چالاکیاننه دا. کومه لگایه کی مهدهنی که به راستی دیوکراتی بیت، وهک

پيشمه رجتيك پټويستی بهوه ههيه كه سه رجهمی كهسه كانی نمو دهرفه تانه یان بۆ بره خستیت. زنجیره یه کی دوور و درټوی گرمانه كان لمو خالځوه سه رچاوه ده گرن كه باسی ده كهین.

نمو خالهی كه دهه موئی لیره دا باسی بكمم ښه وهیه كه هه رچه نده هه بوونی كۆمه لگای مه دهنی بۆ هه بوونی دیموكراسی شتیکی بنه رته ییه، هه بوونی كۆمه لگای مه دهنی هیچ نیشانه یه کی نمو رهفتارانه مان بۆ ده رناخت كه له وټدا دینه پيشه وه و به هیژ ده بن. كۆمه لگا مه ده نییه كان به هوئی رهفتاری كهسه كانیانه وه وه سف ده كرتین. نمو چه شنه رهفتارانه، بۆ ښه وهی دیموكراتی بن، ده بی سبه رته به بهرپرسیار تیه كانیان خودوشیار بن، وشیار یان له مهر په یوه نډیه كانیان له گه ل ده ولته هه بیته، و له هه مووی ښه وهش گرن گتر ده بی ناگیان له خویان بیته بۆ ښه وهی رهفتاره كانیان جیتی په سندی هه مووان بن بۆ ښه وهی به راستی بتوانن نوینه ر بن.

كه واته ده ولته دیموكراتیه كان پټويستیان به كۆمه لگا مه ده نییه دیموكراتیه كان هه یه و كۆمه لگای مه دهنی دیموكراتی كۆمه لگایه كه كه نه تنه یا له بهرامهر ده ولته دا ناگای له خۆیه تی به لكو ناگاداری سیستهمه نیو خۆیه كانی خۆیشی هه یه. به لآم ښه وه هه موو شته كه نییه، به لكو تنه یا ره هه نډیكی كۆمه لگای مه ده نییه. ښستا ښه گهر ښه وهش زیاد بكهین كه ده ولته كان نه تنه یا گوشاره كانی كۆمه لگای مه دهنی به شتیه یه کی پاسیف وه رنا گرن به لكو هم له بینا كرن و هم له لاواز كرنی نمو بواره دا چالاك بوون، وه ښه گهر نمو فیکره ش زیاد بكهین كه بنه مای دووه می كۆمه لگای مه دهنی له گه ل بنه مای په كم به رده وام له ناكوكی دایه، و نازادی و په كسانی به ته واوی له رهفتاره كانی كۆمه لگای مه دهنیدا جا له هر كوییه ك كه هه بوویته، دیار نه بوون، نمو كات ده زانین كه كۆمه لگای مه دهنی كه شتیکی له راده به رده ر لاواز، له رزوك و له هه مووان گرن گتر كه شتیكه كه به شتیه یه کی نایه كسان بونیات نراوه.

هه روه ها هه ست به وهش ده كهین كه په یوه نډی نیوان كۆمه لگای مه دهنی و دیموكراسی هم توانایی ده به خشیته و هم سه رچاوه ی ناكوكی شه. له لایه كه وه، گرمانه كان و دامه زراوه سه ره كیه كانی كۆمه لگای مه دهنی بۆ دیموكراسی حاشا هه ښه گرن. هه ولدان بۆ هه لوه شانډه وهی دیموكراسی هه میشه له گه ل هه ولدان بۆ هه لوه شانډه وهی نمو مه لبه نده هاوكات بووه. له لایه کی دیکه وه، رهفتاره كانی كۆمه لگای مه دهنی — نمو رهفتارانه ی كه به هیژتر له هه موو شوینیك له به ره هه مه كانی هیگل، ماركس و گرامشی دا ده ركه وتوون —

كۆسپى سەر رىنگاى پرۆسەكانى ديموكراسىن و كۆمەلگايەكى مەدەنىيى ئازاد ناتوانىت بىۋىنى
ھەيىت ئەگەر بىنەماكانى ئازادى لە كار و كردهۋە نىۋخۆيەكانىدا نەبن.

بەم جۆرە كۆمەلگاي مەدەنى ھەم كەشكى بۆ ديموكراسى دابىن كرده و ھەم ۋەك
مەرجىكىش كارى لە سەر كردهۋە. ئەو پەيۋەندىيە نەگوڭاۋەيە كە كۆمەلگاي مەدەنى و
ديموكراسى ۋەك يەك لىكردوۋە و لە ھەمانكاتدا پىشى بەۋەش گرتوۋە كە بۋارىك بىت بۆ
ديموكراسى. بۋوۋە كەشكى كە شىمانە رۋالەتەكانى ديموكراسى تىيدا بىنەپەتى كراۋنەتەۋە،
بەلام لە پىشتەۋەي ئەو دامەزراۋە و گرمانە رۋالەتيانەي ۋەك شورا كۆمەلەيەتيەكان، ئازادىي
رادەرىپىن، قەسەبىسى گىشتى — كەشكى دىتە ئاراۋە كە بەرتەسك و مەرجدارە و ئەۋىش بە
نۆرەي خۆي ديموكراسى بەرتەسك دەكاتەۋە.

ئەۋە بەم مانايە نىيە كە كۆمەلگاي مەدەنى شتىكى بىتجگە لە رەمىزىك بۆ زالىبون و
چەۋساندەۋە نىيە. تەنبا بەم مانايەيە كە دەبى بۆچۈنەكانى دۆ تۆكۋىل و ماركس،
ج.س.مىل و گرامشى لە گەلەيەكدا كە بە پىشتى كۆمەلگاي مەدەنى ۋەفادارە و لە
ھەمانكاتىدا لىي دەپرسىتەۋە لە پال يەكترى دابىننىن. مىراتى لىيرالى بە ھەر رادەيەكىش بە
شتىكى بورژۋايى دابىننىن، لە بۋارى ئەندىشەكان و دامەزراۋەكانەۋە كارىگەريەكى بۆماۋەيى
بەجىھىشتوۋە. ئەو ئەندىشە و دامەزراۋە سەبارەت بە شىۋازە دلخۋازەكانى رىكخستى
پەيۋەندىيەكانى دەۋلەت — كۆمەلگا و پەيۋەندىيەكانى نىۋخۆي كۆمەلگا، بۆ زۆرىي گەلەلە
گۆرەنكارىي پىكەيتنەرە كۆمەلەيەتيەكان، حاشاھەلنەگر بۋون. بەلام تىگەيشتى ديموكراتى لە
كۆمەلگاي مەدەنى دەبى نەشتەر لە ژىر ئەو گرمانە رۋالەتيانە رابىكات و سەرچاۋەكانى
بەرتەسك كردهۋەي ديموكراسى بدۆزىتەۋە و ھەستىارىي ديموكراتىي كۆمەلگاي مەدەنى دەبى
بەئاراستەي چالاك كردهۋەي ئەو دامەزراۋە و فىكرانەدا ھەنگاۋ ھەلېگرن.

لەم بەشەدا دوو لايەنى ئەو ئاۋىتەبۋونە نەگوڭاۋەي كە كۆمەلگاي مەدەنى پىك دىنىت،
تاۋتۋى دەكەين. بەۋە دەست پىدەكەم كە كۆمەلگاي مەدەنى توخىكە كە لە ژيانى
ديموكراتىدا ناكرى چارۋىشى لىبكرىت. دواتر لە درىۋەي باسەكەدا ئەۋە تاۋتۋى دەكەم كە
بۆچى نەيتۋانىۋە ۋەك مەلەندىكى گىشتى بە واتاى راستەقىنەي ديموكراتى كار بىكات. لە
بەشى دواتردا سىيەمىن لايەنى ئەو ئاۋىتەبۋونە نەگوڭاۋە تاۋتۋى دەكەين، يانى ئەو رەفتارە
كۆمەلەيەتيانەي كە لە كۆمەلگاي مەدەنىدا رەۋاجيان ھەيە و دەتۋانن يارىدەدەرى ۋەدىھاتنى
ھىزى ديموكراتىي ئەو چۋارچىۋەيە بن.

كۆمەلگای مەدەنى وەك كەشپىكى كىشى

(۱)

تىۋرە ھاۋچەرخەكان روويان لىمۇ لايەنمىيە كە كۆمەلگای مەدەنى وەك وتەزايەكى پاشماۋە سەير بىكات (بەشى ۱). لىمۇ لىككەندەنمەيدە، ھەممۇ ئىشەنچى كە سىر بە دەۋلەت نىيە (ۋاتە پاشماۋەكانى چەمكى دەۋلەت)، كۆمەلگای مەدەنىيە، كە خىزانەكان، تۋرە نايىنەكان، كۆرۈكۈمەلەكان، شوتەكانى كار و ئىچىمەنەكانى دىكە دەگىرتىمۇ كە دەكرى بە بىۋارى تايىيەتى ناويان بەرىن. لىمۇ قۇرمۇلبەندىدە، دەۋلەت بە پىتى ئىمۇ پىۋاغۋازىيە كە لە داسەپاندىنى زۆردارىدا ھەمىيەتى، پىتناسە دەكرىت، بەلام كۆمەلگای مەدەنى بە بى پىتناسە دەمىنىتتەمۇ، ۋاتە وەك چىشتى مىتورە و بىتچىگە لە دەۋلەت ھەممۇ شىتەك دەگىرتىمۇ. سىنورەكان و ناۋەرۋكى كۆمەلگای مەدەنى بە شارۋەھى دەمىنىتتەمۇ. بەلام گىرنگىر ئىمۇيە كە لىمۇ رىزىندىيەدا لەگەل كۆمەلگا وەك يەك ھەژمار دەكرىت. بە بىۋارى مىن ئىمۇ بى مىرۋەتتە دەرحەق بە ھەممۇ نىرىتى تىۋرى سىياسى كە بىز كۆمەلگای مەدەنى جىۋەھىر و رۋالەتتىكى تايىيەتى دانائە. كۆمەلگای مەدەنى نەمەنىيا وتەزايەكى پاشماۋە يان ھاۋۋاتاي كۆمەلگا نىيە، بەلكى دەكرى بەشىۋى خۋارەۋە لە كۆمەلگا جىا بىكرىتەمۇ.

دەكرى كۆمەلگای مەدەنى بە ۋاتاي سىرجەم رەفتارە كۆمەلەيتتەكان دابىرىت كە كۆمەلەيتكى دىارىكرۋا لە ساتمەۋەختىكى مىتۋويى دىارىكرۋا لە رىگاي ئىمۇيە خۇيان دەپاراست و سىرلەنۋى خۇيان بەرھەم دىنەيمۇ. ۋاتاي "لە ساتمەۋەختىكى دىارىكرۋا" بە ۋاتايەكى زۆر تايىيەتى دەكار دەكەم. رەفتارە كۆمەلەيتتەكان بە پىتى پىتۋىست ناسەقامگىر و لىرۋۆكن، چۈنكە لە سىر بىنەماي زالىۋن و ھىرۋەھە لە سىركار لابرەندەكان و پىراۋىز خىستەنەكانمۇ پىشت ئىستورن. لە ھىر ساتمەۋەختىكى دىارىكرۋا كۆمەلەيتكى دىارىكرۋا لە رەفتارە كۆمەلەيتتەكان لە پىمەندىيە لەگەل يەكتەدە بە سىر كۆمەلگادا زالىن و پىتناسە دەكەن. بەلام ھىرۋەك رەفتارە كۆمەلەيتتەكانى دىكە لىمۇ "كۆمەلە مىتۋويە" دەرھايشتارۋن، رەفتارە زالىەكان لە بىردەم كىشەمەكىش و مىلەلانىنى بىردەۋام دان. مىلەلانىكە لىۋانەمىيە لىمۇ رەفتارەنمۇ سىر ھەلېدات كە دىانەۋىت لە ناۋخۇي رەفتارە

زاله كاندا بگویندترین یان لموانمن که دهیانموت رهفتاره زالنه کان نه هیلن و کۆمه لئیکی میژوویی نووی سه قامگیر بکمن. حالته تی یه کمم بابسه تئیکی له گهر دابوونی هه لکموته کانه و نمووی دووهه میشیان ماددهیه که که راپهرینه کان لموهه سمر هه لده دن. به لام راپهرینه کان گروپئیکی نووی له که سانی هه لکموته و رهفتاره کۆمه لایه تییه کان زال ده کمن که نهوانیش به نۆره ی خۆیان ده کمنه بهر ململانیوه.

دهولت (هه ره وه که له بهشی دووهه مدا باس کرا) له ساتموه ختئیکی میژوویی دیاریکراودا به کاری ریکخواو کۆمه لئیکی میژوویی دیاریکراو سه قامگیر ده کات و لهم رینگیموه کۆمه لگا سه قامگیر ده کات. به لام لمو رووهه که نمو کۆمه له له کۆمه لگادا تووشی ململانی ده بیته، بنه مای کۆمه لایه تییه دهولت به پیتی پیوتست ناسه قامگیره — به گوته ی گرامشی، ژسانی دهولت "پروسمیه کی پیکموه گرتدراوه له پیکهتئان و له ناوچوونی هاوسه نگیه نابهردهوامه کان". نمو دهولته تانه ی که نه توانن وه لامی نمو هاوسه نگیه نابهردهوامانه بدهنموه، ده بنه دهولته تئیکی ناپه یوه نندیدار — هه ره ده لئیی دهولته تئیکی بی کۆمه لگان.

به لام بو نمو یه بتواننن ململانیکانی رووبه رووی نمو کۆمه له میژوویییه ی که بنه مای کۆمه لایه تییه دهولت پیک دینن، به وردی و به شیوه یه کی کاریگهر ده برین و بتوانن دهولت وه که وه لامده رهوه ی هیزه دیوکراتیه کۆمه لایه تییه کان بیلینهوه، که شیکی دیوکراتیمان پیوتسته، نهویش به پیتی پیوتست نمو که شهیه که هه م له جهخت کردنهوه کان و هه م له مشتومره کان له بهرامبه ر په یوه نندیه کۆمه لایه تییه کانی فۆرمۆله نندیه کی فهرزکراو و دهولت پیکهاتوه. نمو که شه ی که نمو جهخت کردنهوه و ناره زامه ندیانه به نیسه بت کۆمه لئیکی میژوویی بالاده ستموه تییدا به پرتوه ده چته، چوارچیه ی گشتی کۆمه لگا و بهواتایه کی دیکه کۆمه لگای مه ده نییه. به ناسانی ده توانن بلینن که کۆمه لگای مه ده نی پانتایه که که گروپه ریکخواه کان به پیتی چین و به شه کانی نمو — ره گه ز، جنس، قوم و ژینگه — له ململانی سیاسی و نایدۆلۆژیه کاندایه تی که هه لده چن. پانتایی سیاسه تئیکی ریکخواه، ریکخواو نه ته نیا به واتایه ی که نمو رهفتارانه له لایه ن دامه زراوه کانی وه که گروپه سیاسی و بزووتمهوه کۆمه لایه تییه کانهوه به پرتوه ده چن، به لکو بهو مانایه که بهرورای گشتی له مه ر پتیشهاته کانی پروسمیه که ره نگدانموه یان ده بیته.

رووداوینک کاتیک سیاسی و گشتگیر ده بیته که بیته تمهوه ی گوتاری گشتی سه بهاره ت به مو ی ده بی له نارا دایته. کهوابوو کاتیک که په یوه نندیه چینایه تییه کان، په یوه نندیه کانی دوو ره گه ز، رووداوه ره گه زی و نه تنیکیه کان، و نزیکایه تییه نایینه کان ده کمنه بهر لپهرسینهوه، ره خه یان

ليٽده گيريت و دهچنه ناوهرؤكى باسټكموه كه نيشانه كمى گشتى بون، گهياندى زانياريه كان و پټكهاتنى بىروباوهره، گشتگر دهن. ليٽدها تنيا پټوانه يانى رټوهى نمو كه ساندى كه دهچنه نټو باسه كموه، يان گشتاندى باسه كه له مودايه كى بمرندا له نارادا نيه، به لكو پرؤسه گه ليټك له نارادان كه خه لگ له ريگه نټوانموه دهيسه ليټنن كه بابه ته كه تاييه ته به هه موانه و ده بى بكمويته بهر قسمواسى راشكاوانه و گشتيموه.

پرؤسى بىر كردهم و دوان، پرؤسميه كه كه تاكه كان تييدا له هاوړټه تى له گمل يه كترى له مهر به هاكان و بىروباوهره كانيان ليټرسينموه ده كمن. پرؤسى به هيز كرده نټو به هايرانيه كه بايه خى دانپندانان هيه و نالوټري دووباره سهاره تى به هايرانى كه مەترسى مملانتيان له سهره. تيفكرين شيوازيكه كه كومه لگاكان بهر دهوام له ريگه نټوانموه پټكهاتى خزان نوى ده كه نموه و ديسانموه سهره لده ده نموه و پلانى نوى بوخزان ديارى ده كمن. ديموكراسى خوازيارى نټويه كه نمو كاره گشتى بىر ټيموه. له يه كه مين فورموله بندى نټمه دا، نمو پانتاييه كه گشتگر بونموى رووداوه كان تييدا بهر ټيموه دهچن، و هه لوتسته كان تييدا شكل ده گرن، پتمو دهن و خوټندنموى دووباره يان بو ده كريت، كومه لگاي مده نيه.

نيستا ده توانين باسى جياوازي نټوان كومه لگا و كومه لگاي مده نى بكمين. كومه لگا بريتيه له سرجه م نمو رهفاره كومه لايه تيانه — گشتى بن يان تاييه تى — كه درخه م هه بونى كومه ليكن. كومه لگاي مده نى پانتايى گشتى كومه لگايه. جيگاي نمو پرؤسانيه كه نزمونى تاك و كومه لگه كان، و دهرپرينى نمو نزمونانه له قسمواس و گوتويټدا، له دانپندانان و نارهمه نديه كاندا، نيويه بندى ده كريت. له بهرنامه م دووه م نټمه دا، كومه لگاي مده نى رويمه م نيويه بندى نټوان بواري تاييه تى و گشتى، يان به واتايه كى ديكه، بواري نټوان نزموننه تاكه كه سيه كان و دهرپرينى كومه لايه تيه.

به لى، نمو پرؤسانى كه رووداوتك دټنه بهر باس و ليټكوليټموه و له رهفاره كانى ده كوتنموه — كاتيك كه نمو رووداوه ده كمويته بهر تيوريه دټميه كه كانموه، كاتيك كه داواى نمو ده كريت كارى كى له باره وه بىر ټيم يان وازى لى بيټريټ — پرؤسه گه لى سياسين. ده كرى سياست وه كه رهفارتيك پټناسه بىر ټيم كه كارى نزمونى ده كاته كارى كى تيټور. كومه لگاي مده نى وه كه رويمه م نيويه بندى نټوان بواري تاييه تى و گشتى جيگاوشونى سياست باسكراوه.

كۆمەلگای مەدەنى ۋەك شۈبھىلىك گىشتى

(۲)

تايىمىتى ۋ گىشتى،

دەزانىن كە تايىمەندى كۆمەلگای مەدەنى ۋەك چوارچىۋىدەكى گىشتى كېشمى لەسەرە. لە تيۋرى سياسىدا بەردەوام كۆمەلگای مەدەنى ۋەك شۈبھىلىك ناوبراۋە كە تىيدا تاكەكان بەشۈيىن بەرژدەندىيە تايىمەتەكانى خۇيانەۋەن. لە ئاكامدا كۆمەلگای مەدەنى ۋەك بۋارىكى تايىمەتى ھەژمار كراۋە، بەپېچەۋانەى دەۋلەت كە لە زاتى خۇيدا بە شۈبھىلىك گىشتى دادەنرىت. بەلام لىبرالىزم، كە دۋانىتى بوۋنى بۋارى تايىمەتى ۋ گىشتى لەۋەۋە ھاتۋە، بە كەلەبەرىكى واتايى ديارى دەكرىت. لە ھەندىك لە رەنگدانەۋەكانىدا، دابەشكردى بۋارى تايىمەتى ۋ گىشتى لە كۆمەلگای مەدەنىدا بەرپۈتە دەچىت. ئەۋە خىزانە كە تايىمەتە ۋ ھەموو شتىكى دىكە ۋ لەۋانە كۆمەلگای مەدەنى، شتىكى گىشتىيە. خىزان بۆيە تايىمەتە كە دەستراگەيشتە بە شۈبھىلىك فېزىكى ۋ سۆزدارى خىزان سنوردارە ۋ زانىيارەكانىش سەبارەت بە پرسەكانى خىزان ھەر بە ھەمان رادە سنوردارن. بە پېچەۋانەى ئەۋە، كۆمەلگای مەدەنى كە كارى عاقلانەى بەرامبەرى تىدا دەكرى، بۆيە گىشتىيە چۈنكە بە پىتى بىنەما لە بەر دەستى ھەموۋان دايە، بۆ نمۇنە بە دۇۋارى دەكرى تاكەكان لە ئالۋىرى بازارىيان لە بەشدارى لە چارپىكەۋىتىكى گىشتىدا مەنە بكرىن، ۋ ھەموو كەس مافى نەۋەى ھەيە كە دەستى بەر زانىيارىانە رابگات كە بۆ ھەموۋان سەرنجراكىشن.

لە لىكدانەۋىيەكى دىكەى لىبرالىزمدا، كۆمەلگای مەدەنى قەلەمپەۋى بەشۈبھىلىك كەم ۋ تايىمەتە، ۋ ھەر بۆيەش ۋەك قەلەمپەۋى تايىمەتى ھەژمار دەكرىت. كىۋاتە ئەۋە دەۋلەتە كە گىشتىيە. ئەۋ لىكدانەۋە ھىگلىيە لە مەم تايىمەتى بوۋنى كۆمەلگای مەدەنى بە لىكدانەۋەكانى

دیکمونه کامل کړاوه. له تیوري لیرالیدا، کومه لگای مدهنی شونې تاکی خاوند مافه و له زومره شو مافانه، په کیکیان مافی تاییه تی بوونه واته مافی نموی کسی دیکه دهست له کاروباره کانت ودرنه دات. شو مافه تاییه تی به شیوه کی لوزیکی چالاکیی تاکه کان بؤ هاوریتیه تی له گمل یه کرتیر ده گرتیموه. له ناکامدا سنووری رولئی دهولت دیاری ده کرت، دهولت ناتوانیت دهست لمو کاروباره ودریدات مگمر لمو بواراندا که له پشدا دیاری کراون. لمو لیکدانمویه دا، نموه دهولته که گشتیه و کومه لگای مدهنی که خیزانش ده گرتیموه، تاییه تییه.

پیشه اته کان کاتیک نالوزتر دهن که وهیرمان بیتیموه شاره زیانی نابووری سیاسی کلاسیک لمو دلتیا بوون — وه نموه دلتیا ییه که که زوری لیراله کان تیتیدا به شداریوون — که به شونین پیگرتنی بهرژوهندییه تاییه تییه کانی تاک، ده کری دهستان به خیرتیکر هاوره ش/گشتیی کومه ل رابگات. که واته نه گمر کومه لگای مدهنی چوارچیتوه پیدایسته کان و بهرژوهندییه تاییه تییه کانه، چوارچیتوه کیسه که تیتیدا بهرژوهندی گشتی دهوانی وه دی بیت. له تیور لیراله کانی دواتر و له وانه دؤ توکفیل، کومه لگای مدهنی شونیکه که تاکه کان بؤ قسمه و یاس له مهر مه سایی سیاسی و کومه لایه تی تیتیدا کوده بنه وه شو تیرامانه دوو ناکامی هیه. په کیکیان نمویه که تاکی په راویزخوا به کومه لگا، گه لاله کانیسه وه په یوه ده بیت. دووهم نمویه که لهو شورایانه گوتاریکی گشتی لیده که ویتیموه که ململانی له گهل پاوانکردنی دهسلات له لاین دهولته وه دهکات. بزیه — لیره دایه که دوانتیه که ی برنامهی لیرالی دهرده که ویت — له کاتیکدا که دهولت هه میش بواریکی گشتیه و خیزان هه میشه تاییه تییه، پله و پایهی کومه لگای مدهنی به دیار و نه کراوی ماوه تموه. به پیی نموی له سر چ پرسیه که جهخت ده کرتیموه، کومه لگای مدهنی به شتیکی تاییه تی یان گشتی، و یان له وانه یه به هردو کیشیان له قه لیم بدریت.^{۴۷}

۴۷ - له راستیدا تهنانت کاتیک که شو مانایه بؤ دهرختنی قه لیمپروی بهرژوهندی و چالاکیه تاییه تییه کان به کارهاتوه، لایه نی گشتی کومه لگای مدهنی زهق ده کرتیموه. بؤ نمونه له لای لیراله کا، کومه لگای مدهنی قه لیمپروی تاکی خاوند مافه. له دوو بواریموه تاییه تییه: په کهم، پیگهی بهرژوهندی تاییه تییه کانی تاکه، و دووهم، مه بست نمویه که له رتگای پیش یینی کردنی دهستوروه تاییه تی بوون شو بواره له بهرامهر دهستیره دانه کانی دهولته دا پیاریریت. به لام له هه مانکندا گشتیه، چونکه لیره دایر که تاکه کان له نه غومنه کاند کؤ دهنموه بؤ نموی گوتاریکی سیاسی له مهر سروشی دهسلاتی دهولت پتا

به‌هۆی هیژشی به‌رده‌وام و به‌که‌م‌په‌نگ بوونه‌وی بیری دوانیتی یان دوو جه‌مسیری بوونی^{۴۸} کاروباری گشتی و تایبه‌تی، په‌لویه‌ی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی رووتر بووه‌ته‌وه. بۆ نمونه فیمینیسته‌کان باسی نه‌وه‌یان کردوه که دابه‌زینی خیزان بۆ ناستیکی تایبه‌تی، هه‌لاواردنی جنسی ناسیاسی کردۆته‌وه و ژنانی له‌ ده‌سه‌لات بیته‌ری کردوه. نهم لیكدانه‌وه فیمینیسته به‌باشی له‌به‌رچاو نه‌گرتنی سیسته‌می باوك مه‌زنانه‌ی کۆمه‌لگای له‌ تیۆر لیبرالیدا ده‌رخستوه. له‌ راستیدا، له‌ جیاوازیه‌کانی نێوان کاروباری گشتی و تایبه‌تی کۆلیه‌ته‌وه. له‌ تیۆری لیبرالیدا، خیزان بۆیه تایبه‌تیه‌ چونکه له‌ سه‌ر نه‌و باوه‌ره‌ن که له‌ بواری چۆنایه‌تیه‌وه پشت نه‌ستوو به‌ کۆمه‌لێك به‌های جیاوازی وه‌ك سۆزداری، نزیکایه‌تی و وه‌فاداری بۆ تێپامان و بیرکردنه‌وه‌یه، و نه‌وه جیاوازیه‌کی قوڵه له‌ گه‌ل بواری عه‌قلانی که پشتی به‌ به‌رژه‌وه‌ندیی تان و خۆیستانه‌ی گشتی به‌ستوه. لیبراله‌کان باسی نه‌وه ده‌که‌ن که خیزان وه‌ك جیهانی سۆز و هه‌سته‌کان ده‌بی هه‌ر به‌و هۆیه له‌ به‌رامبه‌ر هه‌رچه‌شنه ده‌ستیوه‌ردانیکی ده‌ره‌کی بپاریزێت و داکوکی لێ بکری‌ت. فیمینیسته‌کان بۆ ره‌خنه‌گرتن له‌وه هه‌لوێسته به‌لگه‌یه‌کی به‌هێزبان هه‌یه و نه‌ویش نه‌وه‌یه که نه‌وه هه‌ر هه‌مان پێکهێنانی خیزان

بیتن. به‌ بروای مارکس کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی له‌گه‌ل قه‌له‌مه‌روی په‌یوه‌ندیه نابوو‌ریه‌کان که سیسته‌می سه‌رمایه‌داری تایبه‌تی کردۆته‌وه، هه‌ر وه‌ك یه‌کن. به‌لام مشتومری سیاسی له‌مه‌ر خوخده‌ی نابوو‌ری و ده‌وله‌تی سه‌رمایه‌داری نه‌و قه‌له‌مه‌روه گشتی ده‌کاته‌وه، و به‌ ناسانی به‌ قه‌له‌مه‌روی خه‌باتی چینه‌یه‌تی ده‌زانیت. به‌ بروای گرامشی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی بواریکه که په‌یوه‌ندیه هیژمۆنیه‌کان له‌ مه‌له‌بندی دامه‌زراوه و ره‌فتاره تایبه‌تیه‌کانی وه‌ك خیزان، که‌نیه، دامه‌زراوه په‌روه‌رده‌یی و کولتوو‌ریه‌کاندا به‌ره‌م دین و ده‌پاریزێن. به‌لام نه‌و دامه‌زراوانه له‌و رووه‌وه ده‌بنه گشتی که بنه‌مایه‌ك بۆ ده‌رپرینی هیژمۆنی ده‌وله‌ت دا‌بین ده‌که‌ن. مانای هیژمۆنی گرامشی، بواری تایبه‌تی و گشتی ناوێته‌ی یه‌کتری ده‌کات، چونکه نه‌و پێکهاتانه‌ی که شو‌لی ده‌که‌ن به‌ سه‌ر هه‌موو لایه‌نه‌کانی ژياندا ژالن.

۴۸ - بۆ نمونه بۆیۆی باسی نه‌وه ده‌کات که تایبه‌تی و گشتی یه‌کیکه له‌ دوالیزمه گه‌وره‌کان له‌ بواری لیکۆلینه‌وه له‌ زانستی کۆمه‌لایه‌تی و میژوویی دا. له‌ درێژه‌دا ده‌لێت کاتێک نێمه له‌گه‌ل جیاوازیه‌ك به‌ره‌وو‌رو ده‌بینه‌وه که جیهان به‌ سه‌ر دوو بواری جیاوازا دابه‌ش ده‌کات، ده‌توانین باسی "دوالیزمی گه‌وره" بکه‌ین. نه‌وه‌یه‌که سه‌ر به‌ لایه‌کیانه ناتوانی سه‌ر به‌وه‌ی دیکه‌یان بێ، نه‌و بو‌رانه سه‌رجه‌م دیاره‌ده‌کان داده‌پۆشن، سنوره‌کانی یه‌کیکیان به‌وه‌ی دیکه کۆتایی پێدیت، و هه‌موو دابه‌شکردنه‌کانی دیکه له‌ چاو نهم دابه‌شکردنه شتیکی لاهه‌کین (۱۵، ۲-۱).

به‌شيوه‌ی کی تاييه‌تی و ههر هه‌مان خوږي‌کخستنی ژن له گه‌ل خي‌زانیه که گوږيايه‌لبوونی ژناني کردوه‌ته کارنکی ناسياسي. لي‌نگدانه‌وه‌ی فيمينيستي له سهر سئ لايه‌نی دواليزمی نيوان کاروباری گشتی و تاييه‌تی چه‌ق ده‌به‌ستيت که ده‌کری به‌گورتی به‌م شيوه‌ی وه‌سف بکريت.

یه‌که‌م، ئه‌وان باسی ئه‌وه ده‌که‌من که خي‌زان نه‌تەنيا له کۆمه‌لگا جیا نيه‌ی و به‌ کۆمه‌لێک به‌های جياواز دیاری ناکريت، به‌لکو جيهانيکی بچوکی کۆمه‌لگايه‌، جی‌گاوشونینیکه بۆ سهرله‌نوێ به‌ره‌مه‌هه‌تانه‌وه‌ی هێزی کار، داواکاری کالاکان و خزمه‌تگوزاريه‌کان دابين ده‌کات و به‌شيوه‌ی کی سيمبولیک به‌هاکانی کۆمه‌لگا به‌ره‌م دینیته‌وه و له‌ رن‌گای کۆمه‌لایه‌تی کردنه‌وه‌ی لاوان نه‌رته‌ کلتوريه‌کان ده‌گوازیته‌وه. خي‌زان ئه‌و جی‌گايه‌ نيه‌ی که له‌ سهر بنه‌های سۆزداری پمیره‌ندييه‌کانی بگوازیته‌وه، به‌لکو جی‌گاوشونینی لێ‌پرسینه‌وه‌ی خو‌به‌رسته‌یه‌کان، رن‌گاچاره‌کان و ئامرازه‌کان و جی‌گای ئالو‌و‌تری به‌گشتی چه‌وسنه‌رامی خزمه‌تگوزاريه‌کان، کار، نه‌ختینه‌ی و دامرکانده‌وه‌ی جنسییه‌، با له‌وه‌ش گه‌رین که جی‌گای مله‌لانی و توندوتی‌ریشه (٥، ل ٣٧). خي‌زان وه‌ک جيهانيکی بچوکی کۆمه‌لگا ره‌نگدانه‌وه‌ی پمیره‌ندييه‌ی ملکه‌چه‌یه‌کان و زاله‌کانی کۆمه‌لگايه‌ له‌ شيوه‌ی رن‌گای نایه‌کسانی نيوان دوو جنس دا. ئه‌وه‌ی ئه‌و به‌اره به‌ بواریکی تاييه‌تی دابنريت و بکه‌وتیه‌ ده‌ره‌وه‌ی قه‌له‌مه‌وه‌ی سه‌رغی کۆمه‌لایه‌تی یان ده‌ستپه‌ردانی گشتیه‌وه، به‌هێزکردنی ئه‌و زو‌لم و زو‌رانیه‌ که له‌و شونده‌دا به‌رپه‌ر ده‌چیت. به‌واتایه‌کی دیکه‌ ناسياسي کردنه‌وه‌ی مه‌ل‌به‌ندیکي ته‌واوه‌ که چونکه ئیستا زو‌لم و زو‌ر داسه‌پاوه‌ ده‌بی له‌ گه‌مارۆی وسته‌ هاو‌به‌شه‌کانی هه‌موو خه‌لکه‌که‌ داییت.

دووه‌هه‌م، فيمينيسته‌کان له‌ سهر ئه‌و به‌اره‌په‌ن که مافی تاييه‌تی بوون، ده‌سه‌لاتی سه‌ره‌رشتی نیرینه‌ی خي‌زان زیاده‌کات، چونکه له‌ بواری می‌ژوویه‌وه ئه‌وه‌ پیاو به‌وه‌ که خاوه‌نی مافی بواری گشتی به‌وه‌:

مافه‌کانی ئه‌م که‌سانه‌ بۆ پارێزراوبوون له‌ ده‌ستپه‌ردانی ده‌وله‌ت یان که‌نیه‌ یان په‌ی‌و‌ربوونی ده‌رو‌جیرانه‌کان، به‌ مانای ئه‌و مافه‌ش به‌و که ئه‌ندامانی دیکه‌ی به‌اره تاييه‌تیه‌که‌ی خویان که له‌ ژیر کۆنترۆلی ئه‌ودا بوون، ده‌ست له‌ کاروباره‌که‌ی وه‌رنه‌ده‌ن. ئه‌و ئه‌ندامانه‌ی که به‌هۆی ته‌مه‌ن، یان جنس، یان بارودۆخی خزمه‌تگوزاری، واپێده‌چوو که به‌ چه‌ق ده‌بی له‌ ژیر کۆنترۆلی ئه‌وان دابن و له‌ چوارچێوه‌ی چالاکییه‌ تاييه‌تیه‌کانی نه‌واندابن. (١٤٤، ل ٧٠).

سییم، تمنانت نهو کاتەش که ژنان به شیوه‌یه‌کی فەرمی مافی دەنگدانیان بە دەست هێناوه، نمونەکانی ناو خێزان، بێبەشیەکانی ژنانیان لە بواری گشتیدا بەهێز کردووە. پێناسەی ژنان لە گەڵ جیهانی هەستەکان و بێلێنەکراوەکانی خێزان و پێناسەی پیاوانیش لە گەڵ جیهانی عەقڵانی و بێلێنەکراوەی گشتی هەلسەنگێندراوە. لە ناکامدا ژن بە عەقڵ کورت، سۆزدار و هەلخێنەر دەزانن. تمنانت نەگەر نهو لە بواری گشتیشدا بەشدار بێت، دابونەریتە جنسیە زالەکان بەر بەو دەگرن که وهك بوونەوه‌ریکی عەقڵانی بەشدار بکات. که‌واته جیهانی خێزانی تایبەتی بەرەمەهیتراوی خودی ژنه، نهو راستییه‌ی که بۆ نهو ژنانە‌ی که توانیویانه بچنه نێو بواری گشتیه‌وه، رێنۆینی بەرچاوی هەبوو.

نه‌وش به نۆزه‌ی خۆی بۆ تیگە‌یشتنیکی دیموکراتی لە چوارچۆیه‌ی گشتی رێنۆینی گرنگی هەیه. بەشدار نەکردن یان بەشداریه‌کی بەرته‌سکی بەشیکی ته‌واوی خە‌لک له بواری گشتیدا، پێوستی به بەرته‌سك بوونە‌وه‌ی بواری گشتیه. دیموکراسی، یان مافه‌كان، یان دەسه‌لاتداربوون له بواری گشتیدا، نەگەر به‌شیکی ته‌واوی خە‌لک هەروا له بواری تایبەتیدا زوڵم و زۆریان لێبکێرت، قورسایه‌کی نه‌وتۆی نابێت. که‌وابوو بۆ فێمینیسته‌كان قە‌له‌مه‌وه‌ی گشتی و تایبەتی به‌وجۆره‌ی که به‌رنامه‌ی لیبرالی کلاسیك پێشنیاری کردو، جیا‌واز و یه‌كسان نین. گوێرایه‌لیی ژنان له جیهانی خێزانییدا له جیهانی گشتیشدا سه‌ره‌له‌نۆی به‌ره‌م دێته‌وه. نه‌و ژنه‌ی که له ژبانی تایبەتیدا گوێرایه‌لی پێکها‌ته با‌وک مەزە‌ه‌کانی دەسه‌لاته، به پێی لێکدان‌ه‌وه ناتوانیت وه‌ك ها‌وولا‌تیێك به مافی یه‌كسانه‌وه له بواری گشتی دیموکراتیدا به‌شداریه‌ی هەبێت. گوێرایه‌لیی نه‌و له نێو خێزاند‌ا رەنگدان‌ه‌وه‌ی ده‌بێت له بێبە‌شیی نه‌و له قە‌له‌مه‌وه‌ی گشتیدا یان له گوێرایه‌لبوونی له نێو نه‌و قە‌له‌مه‌وه‌دا.

هەر وه‌ك چۆن ژنیك له پرۆسه‌کانی بریار‌دانی نێو خێزان‌که‌یدا گوێی بۆ ناگیریت، جا چ نه‌و بریار‌انه تایبەت به بواری ماددی بن یان تایبەت به زالبون به سه‌ر جه‌سته‌ی خۆیدا بێت، ئا‌وهاش ناتوانیت به‌شیوه‌یه‌کی یه‌كسان، له گوتوێژی گشتیدا به‌شدار بکات. بنه‌مای جیایی به‌لام یه‌كسانی پێشێل کراوه، چونکه ناتوانی له‌وه تێبگات که نه‌و که‌سه‌ی که له بواری تایبەتیدا نه یه‌كسانه و نه خودم‌وختار، له بواری گشتیشدا ناتوانیت یه‌كسان یان خودم‌وختار بێت. پرسه‌یه‌کی جێگای با‌س سه‌باره‌ت به لیبرالیزم و نه‌و تیگە‌یشتنه‌ی که له سه‌ر بواری تایبەتی و گشتی به‌ده‌سته‌وه‌ی ده‌دات نه‌وه‌یه که نه‌زمی با‌وک مەزە‌نه‌ی کۆمه‌لگا و بێده‌سه‌لاتی ژنانیش که سه‌رچاوه‌که‌ی تێیدا‌یه، له پێش چا‌و ناگیریت. نه‌و پێکها‌ته‌یه له

کرده و ده دا خزمهت به به هیژکردنی په یوه نډی ده سلائی نیوان دوو جنس ده کات. پیاوان به سر همدووک بواره که دا زالن، و ژنانیش له همدووک بواره که دا ژیرده ستن. نه گهر ناوا بیت نهوکات نهوانه دوو قهله مړه وی جیاواز نین که همرکامیکیان لژیکي خوی هه بیت، به لکو به پی پی پیوست به کیکیان رهنگدانه و هی لژیکي نه وی تریانه. پیتمن دهنو سیت "لینکدانه و هی بنه پرتی فیتمینیسته کان نه و هی به تیوریه "جیا به لام یه کان"ه کان و تاکه رای و یه کسانیکه خوازی روالتی تیوری لیبرالی، راستیه کانی باوک مه زنانه ی پیکهاته یه کی کومه لایه تی پست نه ستور به نایه کانی و زالبوونی پیاوان به سر ژناندا، ده شاریته و ده (۱۴۷، ل ۲۸۳).

هر پرتی ره خه فیتمینیسته کان باسی نه و ده کهن که چاوخاندنیکي دوو باره به سر پیروی قهله مړه وی خیزان (تایه تی) دا پیوسته، چونکه سته می جنسی مافی یه کانی و دادپه روه ری پیشیل ده کات که له بنه ماکانی پیکه پته ری کومه لگایه کی نه مړی. دوو هم، نه گهر خیزان شوینی ململانی و توندوتییه، که و ابو ده بی بکه و تیه به سر سهرنج و ده ستیوه ردانی گشتیه و ده. ناتوانی له بهر نه و هی به تایه تیه و که و ابو ده بی حورمه تی بیاریزرت، له قهله مړه وی قسویاس و گوتویژی گشتی ده رهاویژرت.

تیوری مارکسیستی، له ره خه یه کی تمواو که ردا که له روانگه یه کی جیاواز و ده باسکراوه، دابه شکردنی نیوان بواری گشتی و تایه تی ره تده کاته و ده. جیاوازی و نه گونجانی نیوان روانگه ی لیبرالی و مارکسیستی له سر نه بوونی ریکه که وتنیکی بنه پرتیه له مړ په یوه نډی نیوان تاک و کومه لگا. روانگه ی لیبرالی له سر بنه مای جه مسهرینه نډی نیوان تاک و کومه لگادا، پیپویه که تاک کومه لیک مافی هیه که له بواری زه مه نیوه له پیشه و هی کومه لگا و ده و له ته و هی و که و ابو ده بی نه و مافی نه متنه یا له بهرام بهر ده سلائی ده و له ت به لکو ده بی له بهرام بهر ده سلائی زوړینه شدا بیاریزرت. مافی تایه تی بوون، پارزهریکه هم له بهرام بهر ده و له تدا و هم له بهرام بهر کومه لگادا. به لام مارکسیسته کان چه مکی نه بسترکتی مړوشی جیا له کومه لگا ره تده که نه و ده. له تیوری مارکسیستیدا تاک له لایمن کومه لگاوه شکل ده گرت و بایه خه بنه پرتیه کانی خوی له کومه لگاوه و ده گرت. مارکس باسی نه و ده کرد نه و تاکه ی که له دهره و هی کومه لگا بار بیت، به واتایه ک نابیته مړوشیک که شته کان لیک جیا بکاته و ده. که و ابو هیچ شتیکی تایه تی به مانای له پیشه و بوونی کومه لگا، یان له دهره و هی کومه لگا و هره و ها له دهره و هی بازنه ی سته می کومه لایه تی بوون، بوونی نییه.

تیۆری مارکسیستی رهه‌ندیکی زۆر تازه‌ی به چه‌مکی تاییه‌تی بونه‌وه زیاد کردوه. مارکسیسته‌کان باسی نه‌وه ده‌کهن که نه‌وه چه‌مکه ناکامی گه‌شی خاوه‌ندارتی بورژوازیه. مافی تاییه‌تی بوون — تووش نه‌بوون به ده‌ستی‌وردانی نه‌وانیتر — له بنه‌رتدا دیاریه‌که که به داراکان به‌خشاوه. لیبراله‌کان به روانینیکی گشتی بۆ ده‌ولت و روانینیکی تاییه‌تی بۆ کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی، سیاست له په‌یوه‌ندییه‌کانی ده‌سه‌لات له نابووری و کۆمه‌لگادا ده‌سپه‌نه‌وه. پرۆژیی بواری تاییه‌تی وه‌ک بواری مافه‌ نایه‌کسانه‌کانی خاوه‌ندارتی، په‌یوه‌ندییه‌کانی زالبوون و ململانی له نیتو نه‌وه چوارچیتیه‌دا سه‌ره‌له‌نوێ به‌ره‌م دینیتیه‌وه. به‌خشیی پله‌وپایه‌ی تاییه‌تی به کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی، به‌کرده‌وه دیاریه‌که که پیشکه‌شی چینه‌ بالاده‌سته‌کان ده‌کریت بۆ نه‌وه‌ی به‌شیه‌ی تاییه‌تی سه‌می خۆیان داسه‌پێن. له ناکامدا هیچ شتیکی تاییه‌تی، به‌و مانایه‌ که په‌یوه‌ندی به کۆمه‌لگاوه نه‌بی‌ت و له نیتو کۆمه‌لگاشدا کاریگه‌ری له سه‌ر که‌سانی دیکه‌ دانه‌نیت، بوونی نییه. نه‌گه‌ر هه‌موو جیگاوشوتنه‌کانی کاری به‌رامبه‌ری مرۆیی له‌وانه‌ خێزان له لایه‌ن سه‌مه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانه‌وه مه‌رجدار و دیاری کرابیت، که‌وابوو ده‌بی به‌شیه‌یه‌کی هه‌تاهه‌تایی لێپرسینه‌وه‌ی لێ بکریت. گرامشی نه‌وه ته‌وه‌ری به‌هێزتر له هه‌مووان باس کردوه و باسی نه‌وه‌ی کردوه، نه‌وه‌ی تاکه‌کان خۆیان له تاییه‌تی ترین چالاکییه‌کانیشدا ده‌بیننه‌وه، هه‌ر له رینگای نه‌وه‌ گه‌لاله‌ مه‌زغوازانیه‌ی ده‌ولته‌ی سه‌رمایه‌داریه‌وه شکل ده‌گریت.

به‌دوای خۆتی‌وردانی گرامشی و تیۆری فۆکۆ، پرۆژیی که‌شی تاییه‌تی — جا چ بگه‌ریتیه‌وه سه‌ر کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی یان بگه‌ریتیه‌وه سه‌ر جیهانی خێزانیی — و هاوکات له‌گه‌ڵ نه‌ویش جیاوازیی نیتوان کاروباری تاییه‌تی و گشتی، خۆندنه‌وه‌یه‌کی دووباره‌ی بۆ کرا. نه‌وه نه‌ندی‌شه‌یه که ده‌لیت تاییه‌تی بونه‌وه بریتییه له مافی نه‌وه دامه‌زراوه یان ره‌فتاره کۆمه‌لایه‌تییه له‌سه‌ر نه‌وه‌ی له به‌رامبه‌ر ده‌ستی‌وردانی ده‌ولت یان کۆمه‌لدا بیاریزریت، ره‌تکراوه‌ته‌وه. نه‌گه‌ر هه‌موو شوتنه‌کانی کاری به‌رامبه‌ری کۆمه‌لایه‌تی، خێزان، دامه‌زراوه‌ فی‌رکاریه‌کان، نابووری یان شورا سیاسیه‌کان، شوتنیکن بۆ ده‌سه‌لات و بالاده‌ستی، که‌وابوو نه‌وه شوتنه‌ پتوسته له رینگای نیتویه‌ندی به‌کۆمه‌ل و گوتاری گشتیه‌وه گۆرانکاریان به‌سه‌ر بی‌ت. به‌و مانایه‌ کاری که‌سیکی سیاسیه. نه‌وه به‌ واتای نه‌وه‌شه که ده‌بی به‌ دوانیتی تاییه‌تی — گشتی دا بجینه‌وه (نه‌ک نه‌وه‌ی ره‌تی بکه‌ینه‌وه) و وه‌ک پرۆسه‌گه‌لیک چاوی لێبکه‌مین نه‌ک وه‌ک ته‌زایه‌کی نه‌گۆر یان چه‌قبه‌ستوو.

ده كرى بوارى تاييه تى و گشتى نەك بە شىۋەى دوالىستى و دوو جەمسەرى، بەلكو وەك نەو خالە سەقامنە گرتوانە سەير بىكرىن كە لە درىژەى يەك رەوتدان. كۆمەلگەى مەدەنى وەك شوىنى نىۋەندىيەكان (هەروەك لە بەرنامەى دووھەمى ئىمە بۆ كۆمەلگەى مەدەنى بەرچاۋ دەكەوت) كەشك دەخولقنىت كە تىيدا جولەيەكى نەگۆر لە نىۋان بوارى تاييه تى و گشتىدا سەرھەلەدات. بىرى جولان سى پىۋىستىيە ھەيە: يەكەم نەوھى دەرەجەى تاييه تى بوون و گشتى بوون، رىژەيە. بۆ نمونە بەشدارى تاك لە ژيانى بەكۆمەلدا و لە چار جىھانى خىزانىي گشتىيە بەلام نەگەر لە گەل كۆمەلنىكى بەرىنتر ھەلسەنگىندىت، تاييه تىيە.

دووھەم، دەرەجەى تاييه تى بوون، واتە بوون لە دەرەوھى نىگەى گشتىيەو، بابەتى رىككەوتنىكى بەكۆمەلە. نەوھى نەمرۆكە وەك تەوھرىكى تاييه تى، يانى لە بوارى زانىارى و دەستراگەيشتن و پاوانكراۋىيەو، ھەژمار دەكرىت، لەوانەيە سەبەنىي بىتتە شتىكى گشتى ھەروەك چۆن ھىندىك لە پىشھاتەكانى وەك پەيۋەندىي نىۋان دوو جنس، پەيۋەندىيەكانى نىۋ خىزان، بارھىنانى مندال، فۆرمەكان و مەملەتى جنسىيەكان، لە قەسەوباسى گشتىدا جىيان دەكرىتەوھ.

سەيەم، قەسەوباس و گوتوىڭى گشتى، پىكھاتنى بىروباۋەر و ياسا، يارمەتى بە پىداچوونەوھى كاروبارى تاييه تى دەكات. كەوابو كۆمەلگەى مەدەنى وەك شوىنىكى گشتى لە نىۋان بوارى تاييه تى و گشتىدا نىۋەندى دەكات، بەو مانايە كە پىشھاتە تاييه تىەكان دەباتە نىۋ بوارى گشتىيەوھ.

كۆمەلگەى مەدەنى وەك شوىنىكى گشتى بە واتايەكى زۆر پىۋىست، لە بوارى فۆرم دانانەوھى گرنگى ھەيە. يەكەم نەوھى ھەمىرو ھاۋولائىيەك مافى بەشدارى لەو بىرپارانەيدا ھەيە كە چوارچىۋە و بوارى ژيانى خودى نەو دابىن دەكەن، بەلام نەگەر ھاۋولائىيان خۆيان لە چوارچىۋە تاييه تىەكاندا گەمارۆ بەن، يان بە پىچەوانەوھى بە بى تىفكرىن و بىركرەنەوھ پەيۋەندى لەدولەت بىكەن، نەو رەھەندە دىموكراسىيە بوونى نابىت. نابى نەوھەمان لە ياد بچىت كە كۆمەلگەى مەدەنى لە لايەكەوھ تەنىشتى بە تەنىشتى بوارى تاييه تىەوھىيە و لە لايەكى دىكەشەوھ بە دولەتەوھىيە. پاشەكشەى تاك بۆ شوىنى يەكەم، يان خۆبەدەستەودانى تاك لە بەرامبەر دولەتەدا، بە بى نىۋەندى سىياسىيە كۆمەلگەى مەدەنى زۆر بە زىيانى دىموكراسىيە. دىموكراسىيە بەشدارانە ناتوانىت بە بى ھەبوونى بوارى گشتى وەك ھۆكارىكى نىۋەندىي نىۋان تاك و دولەت بوونى ھەبىت.

دووهم نهوہی تایبہ تیبه و نهوہی گشتیبه دهبی به ریککهوتنه کۆمه لایه تیبه کان له کۆمه لگای مه ده نیدا سنووره کانیان دیاری بکړیت. نهوہ بهو مانایه نیبه که شتیک به ناوی شوینی تایبہ تی بوونی نیبه، به مانای پشتر استکردنهوہی نهوہیه که سهرده مانیک، بۆ پاریزراو بوونی ستهمی ژيانی رۆژانه له بهرام بهر لپرسینهوہی گشتیدا خزمه تی کردوه. تاک مافی تایبہ تی بوونی همیه به لآم نهوہ بهو مانایه نیبه که ده توانی تایبہ تی بوون ههروهک بیانویهک بۆ دوور بوون له قهله مرهوی سرنجی گشتی به کار بیت. که وابوو کۆمه لگای مه ده نی به شیوهی "شانۆیهک که دیالکتیکی نیتوان بواری تایبہ تی و بواری گشتی تییدا ریکده خړیت، سمر هه لده دات" (ژولین فروند، ۱۶۵، ل ۲۹۷).

کۆمەلگای مەدەنی وەك شوینیکی گشتی

(۳)

کۆمەلگای مەدەنی وەك شوینیکی گشتی بمواتایەکی دیکەش نیوژیوانیکەرە. وەك شوینی گوتاری گشتیی نێوان ییروپای گشتی و دەوڵەت نێوینەندی دەکات. لێرەو گوتاریکی گشتی لە سیاسەتی دانپێدانان و نەرەزامەندی سەرھەڵدەدات کە دەیموێ دەوڵەت وەك وەلامدەرەو و بەرپرس رابگرێت. بەرپرسیاربوونی دەوڵەت لە قونایەکی یەكەمدا پەیوەندی بە توانایی کۆمەلگای مەدەنی لە کۆنترۆڵکردنی دەوڵەت دایە. کۆمەلگای مەدەنی "پروژەییە کە کۆمەلگا لە رینگای ئەمەو دەیموێت کۆسپ بچاتە سەر رینگای گشتگیربوونەوێ دەوڵەت و لە بەرامبەر ئەودا کار بکات (۸)، ل(۱۱). هۆکاری ئەمەو دەوڵەتە پاوانخوازەکان هەڵدەدەن کە کۆمەلگای مەدەنی پشووێر بکەن هەر ئەمەوێ. ئەم دەوڵەتانە بە نابۆتکردنی ئەم بوارە کاریگەری سەرچەم ئەم شورا و تۆرانە لەناو دەبن کە باوەڕە تاکەکەسیەکان لە رینگای ئەوانەو بەیان دەکەن و لە دژی دەوڵەت رادەچن. کەوابوو هێشتەمەوێ دەوڵەت وەك وەلامدەرەو، بەرپرسیارنێیە کە، کە ئەنیا لە ئەستۆی دامەزرێوە روالەتیەکانی حکومەت لەوانە یاسای بنەرەتی و دامەزرێوە یاساییەکان نییە، بەلکو بەشینک لە پێکھاتە کۆمەلایەتیە و جەوھەری کۆمەلگای مەدەنی.

ئەو پێوستیی بەو نییە کە تاک هەموو کاتێک لە رینگای قسەوێاس و گوتوێنێ و چالاکییە سیاسییەکانەو، لەگەڵ دەوڵەت لە مەملەتی داییت. کۆمەلگای مەدەنی ئیزنی زۆر کار بە تاکەکان دەدات، و زۆری ئەم چالاکییانە زۆر بەکەمی راستەوخۆ سیاسین — بەم مانایە کە لە گەڵ دەسەلاتی دەوڵەت بەرھەوێ پێتەو. بەلام بمواتایەکی بەرینتر سیاسییە، چونکە وەك هەندیک لە پێشھاتەکان زیاتر زەق دەبنەو و دەبنە جینی قسەوێاس و گوتوێنێکی بەرێلاو و دەوڵەت دەکەوێتە ژێر گوشارەو. سیاسیی بوونی کۆمەلگای مەدەنی کێلی وەلامدەرەو بوونی دەوڵەتە. کەنتین سکیتر دەنوسیت "نێمە هیچ روانگیەکی راستمان لەمەر بەدەستەو گرتنی راستەوخۆی پروژە

سیاسیه‌کان له ده‌ولت نه‌تموه (NATION-STATE) یه‌کی گموره‌ی سهرده‌م به‌ده‌ستمه‌ه نییه. به‌لام... ژۆریه‌ی بواره‌کانی ژبانی گشتیه که کۆنترۆل‌کی راسته‌وخ‌یان به‌سهر کاروباری به‌رپه‌رته‌یه‌یدا نییه و به‌شداری گشتیه زیاتر له‌واندا ده‌توانیت یاری‌ده‌ده‌ری چاکسازی وه‌لام‌ده‌ره‌وه‌بوونی نوینه‌رانی نیته بیت، ته‌نانه‌ت نه‌گهر له رینگای ناچارکردنی شه‌وان به‌سهرنجی زیاتر به‌باوه‌ر و نامانجه کرده‌یه‌کانی ژۆریه‌ی هاوولا‌تیانیش بیت (۱۷۰، ۲۲۲).

کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی بواریکی ژۆر پیوستی ژبانی کۆمه‌لایه‌تی و سیاسیه چونکه بواریکی سیاسه‌تی رینگخراو و به‌یان کراو وه‌ک به‌شیک بنه‌رپه‌تی سیاسه‌تی دیموکراتی پیوسته. دووباره‌ناسینه‌وه‌ی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی وه‌ک شوونی سیاسه‌تی به‌یان کراو به‌مانای دووباره‌ناسینه‌وه‌ی شیاوبوونی سیاسیه نه‌وه. له راستیدا یه‌کسانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی له‌گه‌ل سیاسه‌ت، په‌ره به‌چه‌مکی سیاسه‌ت ده‌دات. خا‌زراو‌بوونی چالاکیی و به‌شداری سیاسیه له‌ده‌ره‌وه‌ی که‌نا‌له‌فرمیه‌که‌نه‌وه ده‌ولت به‌ره‌سمیه‌ت ده‌ناسیت. هه‌روه‌ها شیاوبوونی کۆمه‌ل‌کی سیاسیه به‌ره‌سمیه‌ت ده‌ناسیت که له‌و که‌شه‌سیاسانه‌دا پێک بیت که به‌واتای مافی به‌شداریکردن، گشتی بیت. هه‌روه‌ک چۆن جۆن دیوێ (۳۸) ده‌ریخسته‌وه، بواری گشتی وه‌ک که‌ره‌سته‌ی خا‌وی سیاسه‌ت به‌شیک بنه‌رپه‌تی ده‌ولته. بێرنارد کریک نه‌وه‌مان وه‌بیر دینیتمه‌وه که "تایبه‌تمه‌ندی تاقانه‌ی ژبانی سیاسیه به‌ته‌واوه‌تی له‌گشتی بوونه‌وه‌ی نه‌ودایه (۳۲، ۲۰). کریک تایبه‌تمه‌ندی گشتی چالاکیه‌کان به‌تایبه‌تمه‌ندی ناوه‌رۆکی کاری سیاسیه ده‌زانیت.

باوه‌رپه‌تان به‌شیاوبوونی بواری گشتی له‌باری سیاسیه‌وه، دیارده‌یه‌کی تاراده‌یه‌ک تازه‌یه که سهر به‌سهرده‌می نوێ سیاسیه. هه‌لبه‌ته‌گوتاری سیاسه‌تی نوێ، گۆرانکاریه‌کی سیاسیه گرنگی له‌په‌یه‌ندی نی‌وان تاکه‌کان، گروپه‌کان و ده‌ولت به‌شه‌نجام گه‌يانده. یه‌که‌م، له‌جیهانی ها‌رچه‌رخدا کاره‌کانی حکومه‌ت ژێرده‌سته‌ی کۆنترۆلی گشتیه له‌لایهن ده‌سه‌لاتمه‌وه‌یه. دووه‌م، کاری گشتی به‌پێچه‌وانه‌ی شی‌وازه‌کانی پێشووی حکومه‌ت که تێیدا سیاسه‌ت و بالاده‌ستی وه‌ک یه‌ک شت وێنا ده‌کرا، له‌ده‌ره‌وه‌ی سنووره‌کانی ده‌ولت سیاسیه ده‌ییتمه‌وه.

له‌بواری می‌ژوو‌یه‌وه... نیشانه‌ی سهرده‌می‌که له‌گۆرانی قو‌لی روا‌له‌تی ده‌ولت و گۆرانی په‌یه‌ندیه‌کان له‌نی‌وان ده‌سه‌لاتدار و ژێرده‌سته‌کان، سهرده‌می له‌دایک‌بوونی "جه‌ما‌وه‌ری سیاسیه" به‌واتای ها‌برم‌اسی، که تێیدا بواری گشتی له‌رینگای ده‌سته‌ی یاسادارپه‌رته‌وه کاریگه‌ریه‌کی بنه‌رپه‌تی له‌سهر حکومه‌ت داده‌نیته و شه‌و کاریگه‌ریه‌ش له‌م رو‌وه‌وه به‌ده‌ست دیت که کرده‌وه زاله‌گشتیه‌کان، به‌کرده‌وه گوترا‌یه‌لی به‌لێنی دیموکراتیه‌ی جه‌ما‌وه‌ر بووه (۱۵، ۱۸).

نمو گوتاره گشتیه له بواری گوتاری میژوویموه به خشینى دهسلات به تاکه که تا نمو کات له دهرهوی سیاست بوو. له دژی سمرجهم همولنهکانی دهسلاته سمرهپوکانه که دهیانموت دهسلات له چوارچیویهکی دیاریکراودا رابگرن. یورگن هابرماس، له یه کیلک له یه کهمین بهرهمهکانی خویدا که له سالی ۱۹۸۹د به زمانی نینگلیزی بلارو بووهو باسی نمو دهکات که چوارچیویه گشتی له بریتانیا و فرانسه به چ شیویهک له سدهکانی حهشده و ههژدهدا له دژی دهولته سمرهپوکان سمری ههلدا. نمو بواره گشتیه له کۆمهلتیکی بچوک بهلام سمروزمانداری بیروپای گشتی پیکهات که له سالونهکان و کافهکاندا سمری ههلدهدا، نمو شوینمی که تاکه تاییهتیهکان چاویان پیک دهکوت و سهارهت به پرسهکانی جینی پهسندی ههمووان قسومبایسان دهکرد. سمرههلدانی نمو بواره وه قهلهمپهویکی هوشیاری و قسومبایسی بهلگهمهند به پینگمیانندی بواریکی تهاوی فزومهکان و دامهزراوه کلتوری و نهدهیهکان، چاپهمنی و راگهیهنرهکان، دهرهفتی بۆ رهخسا. کۆمهلتیک بیروباوهری خولقاند که دهیتوانی رهخنه لهدهولته بگریت و بۆ نمو بهبانگهیشتی بکات که له بهرامبر هاوولاتیانی وشیاردا وهلامدهروه بیت. نمو کۆمهلتیکی بچوک بوو و بهگشتیش بیروباوهری بورژوازی بهسمریدا زالبوو، بهلام فیکری گوتاریکی گشتی هینایه ناراه و نمو فیکری بههرهتی کردوه. به واتایهکی دیکه چه مکی جهماوهری سیاسی هینایه ناراه. هابرماس نمو قبول دهکات که سمرهپای نمو راستیهی که نمو کهشه گشتیه بهشوین نمو له بهر هۆکاری جۆراوجۆر سنووردار کرایهوه، گۆزانیکی گزنگی له ژبانی سیاسیدا به سمرهفام گهیاوند. PUBLICUM بۆ ناستیکی گشتی و SUBJECTUM بۆ سوژهیهکی ناوهزمهندان ههشی کرد، وهگری ریساکان له سمرههپا بوو به دژایهتیی بهرپرانی دهسلاتدار" (۶۴، ل ۲۶).

کۆمهلتگای مهدهنی وه شانزهک که دیالکتیکی نیوان تایهتی و گشتی تییدا ریکدهخریت، و وهک شوینی بیناکردنی گوتاریکی گشتی، به دوو مانا شوینی نیویهندییه: شوینیکه که تییدا ریسته تاییهتیهکان دهبنه ویستی ههموو کۆمهلهکه یان لانیکهم زۆرینهیهکی بهرچاوی نهوان و شوینیکه که تییدا ههولدهدریت دهولته بکموته ژیر کاریگهری گوتاریکی سیاسی گشتیهوه. بهلام لیتهدا دهبی دوو مرج ییتینه ناراه:

یهکهم نمو پهیههندی نیوان دهولته و کۆمهلتگای مهدهنی به هیچ شیویهک پهیههندی دژایهتیهکی سهرپاست بهو مانایه نییه که بوونههریکی هاوچهشن له بهرامبر بوونههریکی هاوچهشنی دیکهدا بیت. ههروهک بایار وهیرمان دیتیموه "چه مکی کۆمهلتگای مهدهنی...

پهيوهنديه کی دوولایه نه (و نه تمنا جیگای مشتومړي) ئالوز، و بزیزه له نیوان دهولت و کومه لگا دا" (۸، ل ۱۱۷). لهو رووهو دوولایه نه په که سیاسه تی کومه لگای مه دهنی ته نیا شتی کی به کومل نیی، به لکو له نیوان شو رهفتارانه که دان به دهسه لاتی دهولت داده نین و ثوانه ش که مملانیسی له گه لدا ده کمن، جه مسره بندی بووه تموه. توانایی کومه لگای مه دهنی بو بهرورویوونهوه له گمل دهولت، په یوه نندی به هاوکی شمی دهسه لاتموه هیه له نیوان ثوانه ی که پشتیوانی له دهولت ده کمن و ثوانه ش که دژایم تی ده کمن.

دووه م شو ی کومه لگای مه دهنی وه شرتی کی گشتی، به شتیوه کی تایسه تی بوار، دامدزراوه، و لایه نه کانی پتداچوونهوه و هلوتیسه سیاسییه کان بو تیکه لهچوون له گمل یه کتری دابین ده کات. خوی به تمنایی پیکهاته کمیان دیاری ناکات یان هه ماهه نگی ریکخواه یی یان واتاییان بو دابین ناکات. ههروه پتشیوتر باس کرا، چه مکی کومه لگای مه دهنی خوی له خویدا خاوه نی هیچ فزیله تیکی سیاسی نیی. باسی بنکمی هک ده کات که سیاست ده توانی لهو تدا خوی ده رنخت، به ها کانی له چشنی نازادی و مافه کان دابین ده کات که سیاست ده توانی له دهوری شو ریکبخرنت، و دامدزراوه کانی وه نه نجومه نه کومه لایمتییه کان و دهستی نوتنمراهی تی بو داکوکی لهو مافانه دابین ده کات. به لام شو رهفتارانه ی که ده توانیت کومه لگای مه دهنی زال بکات، ده رناخت. له ناکامدا کومه لگای مه دهنی وه بنکمی هک له بهر هوکاری جوړاوجوړ له بهرامبر دست به سر د اگرتنی له لایمن چینه بالادسته کانهوه لاواز بووه.

سیاسه تی کومه لگای مه دهنی به پی پیویست ناگاداری بهرپر سیاریتیه کانی خوی نیی له بهرامبر دهولتدا. بو غوونه گرامشی باسی کومه لگا مه ده نیی به خسیره کانی ده کرد، شو کومه لگا مه ده نیانمی که بوونه ته به شی شونکوتووی بهرنامه کانی هیژمونی دهولت. نیشانه ی شو رهفتاره کانی دهولت و چینه بالاکانی ش نیی که کاریگریان به سر نه فراندن و پیکهیتسانی وها بواریکموه هیه. له بهشی دواتردا باسی شو رهفتارانه ده کمین.

کۆمەلگای مەدەنی وەك شوونیکى گشتى

(٤)

دەكرى كۆمەلگای مەدەنى لە مانایەكى دیکە و زۆر ھەستیاریدا بە شوونیکى نیتوبەند (وسیط) بزانریت، ئەو ھەر ئەو مانایەیه كە گرامشى جەختى لە سەر كردۆتەو. كۆمەلگای مەدەنى بواریكە كە تێیدا دەولەت بۆ پەرورەدە كردنى بیروپا و تینگەشتە گشتیەكان خۆى تێورەدەدات بۆ ئەو ھى بتوانیت تەبابى و رەزامەندى بۆ رێبازەكانى خۆى بھولقینیت. دەولەتى سەرمایەدارى ھىزمۆنى خۆى بە سەر كۆمەلگای مەدەنىدا زال دەكات و كۆمەلگا مەدەنیەكانیش ھەروەك دیتومانە، بوونە قەلغانىك بۆ دەولەت نەك بۆ تاكەكان. بەلام رینگاكانى دیکەش ھەن كە دەولەتە سەرمایەدارىەكان لە رینگای ئەوانەو دزە دەكەنە نێو كۆمەلگای مەدەنیەو، ئەو رینگایانە لەگەڵ پێكھێنانى خودى ئەو كەشە، بێبەشیەكان و خستەپەرەوێزى ئەوان، و پێكھێنانى شوناسى بەشداربوانەكەبەو سەروكارى ھەبە. وە ئەو رەھەندە ھەستیارە كە كۆمەلگای مەدەنى دەكاتە ناویتیەكى نەگونجاو كە ھەم پێشمەرچىكە بۆ دیموكراسى و ھەم كۆسپىكیشە بۆ گەلەلەى دیموكراتى.

كۆمەلگای مەدەنىمان وەك كەشێكى گشتى پێناسە كردو، بەلام كەشەكان لەو جێكى سپی نین، بەلكو بەشیوہیەكى میژوویى پێكھاتوون و بە شیوہیەكى كۆمەلایەتیش بەرھەم ھاتوون. بەم جۆرە گەمەكانى دەسلەت و خەباتەكانى پێشو لەواندا قەید كراو. كۆمەلگای مەدەنى وەك چوارچۆھى گشتى قەلەمەرەوى سیاسەتە، بەلام پڕۆسە میژوویەكانى وەھا مەلەبەندىكیش خۆیان سیاسین. باس كردنى ئەو چەشنە پێكھێنەرە، باسكردن لە پیلانەكان نییە، بەلكو دیاریكردنى چوارچۆھىەكى تەواوى پێگە و كۆمەلێكى ئالۆزى چالاکیەكانە كە لە زەمەنىكى دیاریكراودا مانایەكى تاییەتى بە باش لە قەلەم دەدات. دەرکەردنى ئەو رووداوانە پێویستى بە چوارچۆھىەكى شىكارى ھەبە، چوارچۆھىەك كە پەبوەستە بە گێرپەنەو ھى گەورەى گۆرانكارى پێكھاتەبى و كلتوریەكانى سەردەمى نۆى. ئەو گێرپەنەو ھى تاییەت بە بیرمەندىك یان تەنانت تاییەت بە نەرىتیکیش نییە، بەلكو دەكرى لە سەرچاوەى

جۆراوجۆره بىرھەم يېتەمە، لە ھىگىل، ماركس، ئىبىر، ھابرماس، كە روانگەي پىرپايەخىيان لەمەپ گۆپانكارىيە كىلتورىيەكان ھاورپى لەگەل گەلەلەي قۇناغى نوپى سەرمایەدارى بە نىمە بەخشیو. كەواتە دەكرى بە ھەلقولایى زۆرىەك لە نەرىت و سەرچاوەكان، كە ھەم لە چەقبەستەنەو سەروشى ۋەرگرتە و ھەم لە بەرنامە تىۆرەكانەو، دابىرىت. پىداچوونەوئى گۆپانكارىيە كىلتورى پىشت نەستور بە كۆمەلەك بەرەورويونەو و دزايەتى نىوان كۆمەلگەي سەرمایەدارى نوپى و كۆمەلگە پىش مۆدېرنەكانى پىش سەرمایەدارىن. ئەو دزايەتiane پشتيان بە غوونەكان بەستو، بەلام ھەروەك سەرچەم غوونەكان، يارمەتى نىمە دەدەن بۆ ئەوئى دەرك بە دىنامىزمى شىۆەيەكى تاييەتى كۆمەلگە بكەين.

دروستبوونى ئەو دزايەتية ئەو دەرفەتەمان بۆ دەپەخسەيتەت لەو تىبگەين كە كۆمەلگەي مەدەنى لە بنەرتدا دياردەيەكى نوپە. مەمدنى دەنوسیت "چەمكى كۆمەلگەي مەدەنى كە لە سالتامەكانى تىۆرى كۆمەلەيەتى خۆرناوایدا جىكەوتو و ەگ و رىشەي لە دوالىزمىك دايە كە ناوەندىكە بۆ كۆمەلناسى نوپى و ئەو دوالىزمەش لە نىوان كۆمەلە و كۆمەلگە دايە... لەكاتىكدا كە پەيوەندىيە كۆمەلەيەتيةكان سەروشتى و بەراين، پەيوەندىيە كۆمەلگەكان بە چەشنىكى مېژووبى دەناسرېنەو. بالەخانەي دواي جەنگ دروستكرای تىۆرى مۆدېرنىتە لە سەر ئەو جياوازیيە كۆمەلگە و كۆمەلە راوەستاو و لە دەورى دوالىزمى نەرىت و نوپوونەو بونيات نراو" (١٠٩، ٤٢٧). كۆمەلگەي مەدەنى ئاكامى كەلەبەرى نىوان كاروبارى ئابورى و كاروبارى سياسىيە، دابەشكردى نىوان كاروبارى تاييەتى و كاروبارى گشتى و ھەلكشانى دەولەتى نوپە ۋەك سىستەمىكى دەسەلاتى ناتاييەتى پىشت نەستور بە رىساكان.

لە ئاكامى ئەو گۆپانكارىيانەدا، كەشەك دەخولقەت كە تاك تىيدا دەتوانىت ئەو ئامانج و بەرژەوندىيانەي كە خۆي ديارى كرودون ھاورپى لەگەل ئەوانىتەر بەشورىتيان دا بگەرېت. ئەو گۆپانكارىيانە بنەمايەكى زۆر تازە بۆ ژيانى سياسى و كۆمەلەيەتى پىك دىتن. يەكەك لەو بنەمايانە كە بنەمايە بوونناسى لىبرالىزم پىك دىتەت، بنەمايە تاكى عەقلانى مەزغۇزە كە بەشويت دامركاندەوئى پىداويستەكانى خۆيەوئەتى. ئەو تاكەي كە لە كۆمەلگە تەقلىدىيەكاندا بە توندوتۆلى لەنپو پىكەتەكانى كۆمەلدا پىچراوەتەو و ژيانى رۆژانەشى يەخسىرى بەلتن و گوپرايەلەكانە، نىستا سەربەخۆيە و دەتوانىت دەست بۆ ھەموو ئەو كارانە بەرىت كە پىتوايە بە قازانجى تەواو دەبن.

نايدۆلۆژىيە تەكلىپى كە زانراوترىن دەرىپىنى خۇي لە تىۋىرى لىپرايىدا دۆزىۋەتسە و زىياتر لە ھەمووان ئەفەلىيەت بە دوو بايەخ دەبەخشىت. يەككىيان "دىيارىكرىنى خود" بۆ تاكە، ئىۋى دىكەشىيان نازادى ھەلپۇاردنە بۆ تاك.

نەگەر كۆمەلگا تەقلىدىيەكان كۆمەلگايان لە پىشەۋى تاك دادەنا، نايدۆلۆژىيە نوئى لە چەشنى لىپرايىزىم، تاك بە سەر كۆمەلگادا فەرز دەكەن و بە گۆرانيكى پىشەكەوتنەخوازەنەشى لە قەلەم دەدەن. پارىخ دەنوۋىت: "لە روانگە لىپرايىدا ھەرتاكنىك جىاۋازە لەگەل كەسانى دىكە و بە ناسانى دەتۋانى جىاۋازىيەكان قىۋل بىكات، شتى ۋەك خۇي لى بەرھەم نايەت و بوۋىنىكى جىاۋاز رىنۋىتى دەكات. تاكەكان، تاكىتى خۇيان بە پىنى جىابوۋنەۋەيان لە ئەۋانىتر پىناسە دەكەن و كاتىك كە سنورى تاكىتىيەكەيان كەمەنگ دەپىتەۋە يان "خود" لى نەۋان لەگەل خۇدى كەسانى دىكە پىنكەچىت، ھەست دەكەن لە بوۋارى بوۋنناسىيەۋە لە مەترىيدان" (۱۶۶، ۱۵۸).

تاكەرايى تايەتمەندىيەكى دەروونناسىيە كە جىھانى نوئى پەرۋەردەى كىردوۋە و بە بنەپەرتى كىردوۋە. تاكى نوئى مافىكى ھەيە، ھارۋىيەتى ئەۋ لەگەل ئەۋانىتر خۇۋىستانە و شىۋارى پەشىمان بوۋنەۋەيە و لە سەر بنەماي تەمەن و پلەۋپايە دىيارى ناكىرت. شوراۋازى لەم جىھانەدا لە سەر بنەماي گىرىيەست و نازادى ھەلپۇاردنە و لە سەر كۆمەلنىك ھۆكار سنوۋردارىشە. بەلئىنە كۆمەلەيەتتەيەكان لە لايمەن دەستەۋازە بىپاردەر و گۆرپايەلەكانەۋە پىك نايەن. لە فۆرمە كۆمەلەيەتتەيەكانى پىشۋودا، ژيانى كۆمەلەيەتى لە رىنگاي نايىن و رىپازە پىرۋزكراۋەكانى بەلئىندەن و لە رىنگاي دىيارىكرىنى سنوۋرەكانى نىۋان كەسانى نىۋخۇي و دەرەكەيەۋە، كۆمەلنىك بەلئىنى دادەسەپاند. بەلئىنەكان لە جىگاۋشۋىن، بەرھەم ھاتن، و جىگاۋشۋىنى تاك لە پلەبەندى كۆمەلەيەتتە سەرچاۋەيان دەگىرت. لە جىھانى ئەمىرۋدا، كاروبارى دۇنيا بە سەر كاروبارە پىرۋزكراۋەكاندا، بەلئىن بە سەر پلەۋپايە، و گىشتەكى بە سەر ھەندەكى دا زال بوۋە، و لە سەر مافەكانى تاك و پىشۋىتى تاك لە قەبال دەسەلات و بالادەستى نەخلاقى و مەعنەۋى كۆمەلدا جەخت دەكرىتەۋە.

بەللام لە سەردەمىكدا كە تازە خەرىك بوۋ پىشۋىتى تاك لە بوۋارى مەعنەۋىيەۋە بە گونجاۋ دادەنرا، ئەۋ شۋىتەى كە پىتى دەگوترا كۆمەلگا و بنەمايەكەشى لە سەر بەرنامەى بەكۆمەل بوۋ، ھەر لە ھالى پىكھاتن دابوۋ. ماركس لە گىرۋند رىسەدا دەنوۋىت "ئەۋ سەردەمەى كە ئەۋ روانگەيە بەرھەم دىتت، سەردەمەى تاكى گۆشەگىر، رىك قۇناغى پىگەيشتوتوتىن

په یوه نډیه کومه لایه تییه کانیسه. مروژ به مانای ده قاده قی وشه (ناژه لیکي سیاسی) به... ناژه لیک که ته نیا له نیوخوی کومه لگادا ده توانیت خوی تاقانه بکات" (۱۲۰، ل ۸۴). به لام له کاتیکدا که مارکس دهیتوانی پروای به کومه لخوازی تاک هه بیت، و پروا به وه بکات که تاک بایه خ و جیهانینیه کهی خوی له کومه لگاوه دهسته بهر ده کات، لیبراله کان له گهل پرسیه که بهر و پروو بوونه وه. شو تاکه نازاده خودموختاره که لیبراله کان ناوا سهره تی پیته به خشن و ریزی لیده گرن چوڼ هاتوته نیو کومه لگاوه؟ چوڼ بووته به شداریکی حازر و نامادهی بهرنامه کومه لایه تییه کان؟ دووه مین پرسیه که له گه لی بهر و پروو بوونه وه، نه وه بوو که تاک له سهر چ بنه مایه که له گهل نهوانیت کاري هاویه شی هیه.

هويز به ناماژه به گریه ست وه لامي شو پرسیاره شی دایه وه. له ریگای گریه ست وه یه که تاک به شتویه کی خواست ده چیتته نیو کومه لگاوه. سهره رای شو راستیه که هه موو تاکه کان جیاوازن پیکه وه، تاکخوازانی لیبرال نه و هیان قبول ده کرد که تاکه کان کومه لیک بهر ژوه نندی هاویه شیان هیه. له نیو نه وانه دا پاراستنی جه و هدر و حقیقه ت، خاوه ندریتی و نازادی له هه مووان زه قترن. هويز به هینانه نارای گریه ست، بنه مای سهره کی په یوه نډی کومه لایه تی بو کومه لگای نوی داین ده کرد. تاک له وه تیده گات که بو دهسته بهر کردنی شته کان که لیبره دا بواری نه منیه، ده بی شتی دیکه له ده ست بدات. بنه مای نالووتیری دوولایه نه کان و به قازانجی دوولایه ن، ده بیته هوی هه بوونی کاري هاویه شی نوی کومه لایه تی. هه ریو ه هويز له وه لامي پرسیار یه که صدا، وه لامي پرسیار ی دووه ه میشت ناماده ده کات.

به لام گریه ست شتوازیکی گونجاوه که چی به پی پی پیو ست نات ه و او ده بو ری کخستنی په یوه نډیه کومه لایه تییه کان. یه که م له بهر شو هويز به تاکیک که به پی پی بنه مای پرسنیه کانی گریه ست هاوړپه تی ده کات، بوونه وریکه که به شتویه کی مه ترسیدار خودموختاره. شو مافه شی هیه که له هاوړپه تی له گهل گه لاله کومه لایه تییه کان که له وانه یه نازادیه کهی بهر ته سک بکه نه وه، پاشگهز بیت ه وه، مافی نه وهی هیه له وه به لینه دلخوازان ی که به پی پی گریه ست سه پیندر اون، پاشه کشه بکات، و له وانیشت گرن گتر مافی نه وهی هیه که کاره کهی خوی وه کالایه ک نامو نه کات. شو بریارانه ته نیا و ته نیا تایه ست به نه ون. بو نه وهی کومه لگا پیک بیت و خوی بهر هم بیت ه وه، شو تاکه خودموختاره ده بی به کومه لیک به لاین و وه فاداری خوی پابه ند بکات و کومه لگا به مه به ستی پاراستنی هاوسه نگی له رزوک و ناسه قامگیری هیزه کومه لایه تییه پیکه نه ره کانی، پیویتی به شتیکی

زیاتر له کارۍ نامرازۍ هاوبه‌ش هه‌یه بۆ‌ئوه‌ی خۆی پیاړیزیت و خۆی به‌ره‌م بښتېته‌وه. هه‌روه‌ک هیگل زور به‌شاره‌زایی باسی کرد، کۆمه‌لگایه‌ک که به‌ واتا نامرازیه‌کانی په‌یوه‌ندیه کۆمه‌لایه‌تیه‌کان پشت‌ه‌ستور بیت، به‌ردوام مه‌ترسی لښکداېرانی له‌سره. هه‌لبه‌ته‌ ده‌ولته‌ی هۆزی، و به‌چه‌شنیکۍ جیاواز ده‌ولته‌ی هیگلۍ، ده‌توانی لانیکه‌می هه‌ماهه‌نگۍ بۆ کۆمه‌لگا دابین بکات، به‌لام‌ئوه‌ش ریگاچاره‌یه‌کی گونجاو نیی. ئه‌و نه‌فسانانه‌ی که‌ئو توانایه‌ به‌ کۆمه‌لگایه‌ک ده‌به‌خشن که‌بتوانی بښتېته‌وه و گه‌شه بکات ده‌بی هه‌ر له‌و کۆمه‌لگایه‌دا په‌یدا بښ و نه‌فسانه‌کان ده‌بی بښه هۆی‌ئوه‌ی شت‌وازه‌ نوټیه‌کانی په‌یوه‌ندیه‌ نوټیه کۆمه‌لایه‌تیه‌کان و له‌ راستیدا ته‌نیا ریگای گونجاوی ریڅخستنی کۆمه‌لگا، ده‌ر بکه‌ون.

رۆلنیکۍ دیکه‌ش هه‌یه که‌ئو نه‌فسانانه‌ ده‌بی بینوینن — تاکۍ نوی نازادتره‌ به‌لام نادیارتریشه، به‌ بی هیچ هه‌ستیکۍ سۆلیداریتی که‌ پښکاته‌ نه‌ریتیه‌کانی کۆمه‌ل دابین ده‌کن. له‌ کۆمه‌لگا نه‌ریتیه‌کان و ئه‌و کۆمه‌لگایانه‌ی که‌ که‌شیکۍ سنوورداریان هه‌یه، تاک پښاسنیکۍ هه‌یه، جا ئه‌و پښاسه‌ چ خیزانی بیت، چ به‌ پیتی هۆز یان کۆمه‌ل بیت.^{۴۹} ئه‌و پیداچوونه‌وه قبول ده‌کات، به‌لام له‌ کۆمه‌لگا نوټیه‌کاندا، تاک ئه‌و نایدولژویه کۆنانه‌ی که‌ پیتی ده‌لټن ئه‌و کټیه، یان چ چاوه‌روانییه‌کی لیده‌کریت، له‌ ده‌ست ده‌دات. تاکۍ نوی نه‌ناسراو و "بی‌روخسار"ه، ئه‌و تاییه‌تمه‌ندییه‌ی که‌ زیگموند فرۆید و جوړج زیمیل به‌ شت‌ویه‌کی وه‌ها ده‌له‌ه‌ژن جه‌ختیان له‌سه‌ر کرده‌وه. ده‌بی شت‌وازه‌کانی گونجاوی خودناسینه‌وه‌ی پی به‌خشریته‌وه، بۆ‌ئوه‌ی ئه‌و هه‌ستی به‌ستراوه‌یی و ویکچون له‌گه‌ل کۆمه‌لگایه‌کی به‌ریلاوتر له‌ خۆیدا بدوژیته‌وه.

پښکچون و ناسینه‌وه‌ی خود بۆ کارنیکۍ کۆمه‌لایه‌تیی دیکه‌ش پتویسته. تاکه‌کان له‌ دانوستانه کۆمه‌لایه‌تیه‌کانی خویاندا ده‌بی بتوانن که‌سیکۍ دیکه‌ش به‌ جیتی باوه‌ر و متحانه

۴۹ - مارکس له‌ گروندریسه‌دا ده‌نوټیت: "هه‌رچی قولتر بچینه‌وه نیو میژووی رابردووه‌وه، تاک و تاکۍ به‌ره‌مه‌نیریش، زیاتر به‌ستراوه و زیاتر سه‌ر به‌ کۆمه‌لنیکۍ گه‌وره‌تر خویان ده‌نوټن. به‌چه‌شنیکۍ ته‌واو سروشتی له‌ خیزان و له‌ بنه‌ماله‌ی په‌ره‌گرتووی ناو خیل، دواتر له‌ شت‌وازه‌ جوړاوچوره‌کانی کۆمه‌لگای هاوبه‌شی پښگرتووی نیو خپله‌کاندا ده‌بښدریت. تمنا له‌ سه‌ده‌ی هه‌ژده‌یم، له‌ "کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی"، شت‌وازه‌ جوړاوچوره‌کانی په‌یوه‌ندیه کۆمه‌لایه‌تیه‌کان له‌گه‌ل تاک، تمنا وه‌کو نامراز و هیچی دیکه‌ بډاښنکردنی مه‌به‌سته تاییه‌تیه‌کانی خۆی، وه‌کو پتویستییه‌کی ده‌ره‌کی، به‌ره‌ورو ده‌بنه‌وه" (۱۲۰، ۸۴).

بزائن، نه گينا ده بې به خاوه نې به ها هاويه شه کاني جيهان بينيه کي هاويه شيان بزائن. شتي کي زياتر له بنه ماي گريه ست پتويسته بو شه وي خه لکي بو سه رله نوې بهرهم هينانه وي کومه لگا له ده وري يه کتري کو بکاته وه.

به گشتي، گه لاله کومه لايه تيه نوټيه کان، چاوله ده ستی دامه زراوه کان و روټه نوټيه کان و نه فسانه نوټيه کانه. له هه مووان زياتر پتويستې به شوناسي کي نوټيه وه ک لايه نې ناسينه وي خوي. نهو دامه زراوه نوټيه نه ي که کومه لگاي نوې هيناويه تي، کومه لتي کي سياسي و نابوورين. شوناسي په يوه نديدار به وه وه که تاك لهو مهيدانانده دا به ده ستی دټيټ شوناسي هاوولاتي و شوناسي به کارهينه و نهو که شهش که نهو گوره پانانه و شوناسه کارليکانه روټي ميژووي خوياني تيدا ده گيټن، که شي کومه لگاي مه ده نيه.

كۆمەلگاي مەدەنىيەت شەكىللىنىشى

(۵)

گۇرۇپپىنىڭ سىياسىي

ئەمەلدارلار گۇرۇپپىسى كە جىيەننىڭ نۆۋەتتىكى بەرھەمىيەسى، دەۋلەت نەتىجىسى. ئەمەلدارلار شۇنداقلا تەبىئەتتىكى كە بۇ تاك بەرھەمىيەسى، شۇنداقلا ھەۋەلەتتىكى. تاك ۋەك ئەندامى كۆمەلگاي سىياسىي دەۋلەت خاۋەننى "سىما" يەك بەناۋىشنى ھەۋەلەتتىكى. ھەۋەلەتتىكى ئەمەلدارلار كە بە نىسبىي ئەندامى دەۋلەت نەتىجىسى، ئەمەلدارلار تەبىئەتتىكى بە تاك دەۋلەتتىكى، كە لە ژىيەن سىياسىي ۋە ژىيەن مەدەنىيەت، گەلەت كاروبار بەرپەۋە بەرپەۋە. تاك لە ھەۋەلەت دەۋلەت ۋە ھەۋەلەتتىكى. لە ھەۋەلەتتىكى ئەندامى كۆمەلگاي مەدەنىيەت ۋە ھەۋەلەت مەدەنىيەت دەۋلەتتىكى. بەم جۇرە، لەم مەدەنىيەت لە ھەۋەلەتتىكى ھەۋەلەتتىكى دەۋلەتتىكى.

ئەمەلدارلار لە لايەن دانىشتۇرۇش كۆمەلگاي مەدەنىيەت بە چەكلىنىش ھەۋەلەتتىكى دەۋلەتتىكى. كەۋەلەت، ئەمەلدارلار پەيۋەندىيەت نىۋان تاكەكان دابىن دەكەن، بىرۋەلەت خەۋەلەتتىكى دىن ۋە ھەل بۇ كارى ھەۋەلەتتىكى كۆمەلگاي مەدەنىيەتتىكى. تاك ۋەك ھەۋەلەت مەدەنىيەتتىكى كۆمەلگاي مەدەنىيەت، مەدەنىيەتتىكى، رەۋىتتىكى لە شەۋەلەتتىكى دىكە، ئەۋەلەت ۋە گەۋەلەت، دەۋەلەتتىكى ۋە ئاگاكارى ۋە سەۋەلەتتىكى ھەۋەلەتتىكى. لەۋەلەت گەۋەلەتتىكى مەدەنىيەتتىكى ھەۋەلەتتىكى كە خەۋەلەتتىكى قەۋەلەتتىكى سىياسىي بىكەت ۋە تەۋەلەت لە دەۋەلەتتىكى رەۋەلەتتىكى كە دەۋەلەتتىكى دىۋەلەتتىكى، رەۋەلەتتىكى بىكەت.

چۈنكى تاكەكان بە پەۋەلەتتىكى مەدەنىيەتتىكى رەۋەلەتتىكى، ئازادىيەتتىكى، ئازادىيەتتىكى ھەۋەلەتتىكى ۋە نەۋەلەتتىكى، ئازادىيەتتىكى شەكلى پەۋەلەتتىكى ۋە گەۋەلەتتىكى بىرۋەلەتتىكى، لە كۆمەلگاي مەدەنىيەتتىكى لە دەۋەلەتتىكى كۆمەلگاي مەدەنىيەتتىكى سەۋەلەتتىكى بە پەۋەلەتتىكى سىياسىي ۋە

کۆمەلایەتیەکان قسەوباس بکەن. ئەو کاتەیه کە کۆمەلگای مەدەنی دەیتە بواری دیموکراسی سیاسی و کۆمەڵێک دەخولقییتێت کە سەرقاتی کاری بەشدارانە و بێرێکردنەوێن. ئەو کۆمەلانە لە بواریکی مەدەنی یانی نادەولەتیدا نیشتهجێت. هەر ئەو راستیەشە کە مانای نوێی هاوولاتی لە مانای یۆنانیەکی جیا دەکاتەوێ.

چەمکی هاوولاتی لە جیهانی یۆنانیەو بە نێمە گەشتو، هاوولاتی لە جیهانی یۆنانیدا کەسێک بوو کە لە هەماهەنگی لەگەڵ کەسانی دیکەدا کاری دەکرد بۆ ئەوەی یاساکان بپارێزێت و گەرەنتی مانەوی سیستم (سویا) بکات. ئەو هاوکات بوو لەگەڵ سەرھەڵدانی چالاکیەکان کە پێی دەگوترا سیاسەت. بەلام چەمکی یۆنانی هاوولاتیوون چەمکیک بوو کە بێ ئەملاو ئەولا پەيوەندی بە ئەندێشەی "کۆمەلگای سیاسی"یەو هەبوو، ئەفزیەلیەتێک بوو کە بۆ کەسانیێک راگیرابوو کە هاوێتی حکومەت بوون، هەرێوێە هاوولاتی بەشدارێ تاروتێکردنی رەخنەگرانێ حکومەتی خۆی نەبوو.

لەگەڵ سەرھەڵدانی بواریکی کۆمەلایەتی کە تییدا رای گشتی لە سەر رێکوپێکردنی لەگەڵ دەسلەلاتی گشتی ململانێی هەبوو، ناوەرۆکی چوارچێوەی گشتیی نوێ (لە بەرامبەر کۆندا) لە کاروباری تایبەتی سیاسی ئەو هاوولاتیانە کە بەشیوەیەکی هاویش کاریان دەکرد... دەچیتە سەر نەرکە تایبەتیە مەدەنییەکانی کۆمەلگایە کە سەرقاتی قسەوباسی رەخنەگرانێ گشتییە... لە سەرچەشنی یۆنانی چوارچێوەی گشتیدا... رەفتاری هاوولاتی تەنیا لە ململانێی وەرزی لەگەڵ یەکتێدا توندوتیژانە بوو کە لاسایی کردنەوی شەر لە دژی دوژمنی دەرەکی بوو، نەک لە مشتومڕ لەگەڵ حکومەتەکی خۆیدا (٦٤، ٥٢ل).

چەمکی نوێی هاوولاتی، چەمکی بەشداریکارانێ رەخنەگرانە. هاوولاتی لەم رووەوە لە کاروباری دەولەتدا بەشداری هەیە کە مافی رەخنەگرتنی هەیە. ئەو چەمکە میراتی شۆرشی ١٧٨٩ی فەرەانسە. ئەوێ چینیکی بالادەستی کۆمەلایەتی دەسلەلاتی سیاسی بەدەستەوێت لە لایەن راپەرینەوێ خرایە پەرۆزەرە و یەکسانی، روکەشیانێ تا ئەو جیگایە کە یاسا لە گۆرێ دایە، کردوویە بە شتیکی بنەرەتی. بەواتایەکی دیکە دەسلەلاتی سیاسی دەبێ لە لایەن گروپێکی شارەزاو بەسپێت کە نینتەمای بۆ هیچ چینیکی تایبەتی نەبێت، بەلام کۆنترۆلی بەرێوەبەراییەتی ئەم دەسلەلاتە بە تاکەکانی کۆمەلگای مەدەنی بەخشا، واتە ئەو تاکانێ کە بە فەرمی بەشێک لە گروپی دەسلەلاتدار نین. ئەو کۆنترۆلە لە وشەکانی مافی مەدەنییدا باس کرا.

تیۆری لیبرالی خولقانی ئەو کۆمەڵە سیاسییە ئازاد و خودمۆختارە بەرز نرخاندووە، چونکە ئەو پانتاییە کە جاری بە مافی سیاسی تەیارکراوە، دەتوانێت دەوڵەت وەک بەرپرستار رابگرێت. بەلام دەبێ بە پارێز و نیگەرانیەو بەرەوپرۆی ئەو راستیە بینیوە. بە دلتیاییەو لە کۆمەڵگا دیموکراتە نوێیەکاندا تاك مافی رەخنە لە دەوڵەت و بە بەرپرست زانینی ئەوی هەیە، بە واتایەکی دیکە تاك کۆمەڵێک مافی لە بەرامبەر دەوڵەتدا هەیە. بەلام ئەو مافانە کە وا لە تاك دەکات روۆی لیکۆلەرتکی رەخنەگر لە مەر دەسەلاتی دەوڵەت بگیرێت، پەییەندی بە پەلەپایە هەوولاتیی ئەو هەیە. هەر وەک چۆن هەموو کۆمەڵێکی کۆچبەرانی سەلمێنەری ئەو هەیە، کەسانیکیش کە هەوولاتی نین، ئە لە دەوڵەت و ئە لە کۆمەڵگای مەدەنیشدا ئەو مافەیان نییە. هەر لە بەر ئەو هۆیە کە ئەو خەلکانە کە هەوولاتی نین یان دەوڵەتیان نییە، لە هەموو قەڵەمەرەوکاندا تووشی گەلیک زولم و زۆر بوونەو. ئەو ئەتەنیا سەبارەت بە جوله کەکانی ئەوروپا لە سەردەمی بەر لە شەری جیهانی دووهم، یان فەلسەستینەکانی ئیسرائیل، یان کۆچبەرانی "نایاسایی" بەنگلادشی لە هیندستان راستە، بەلکو پەنابەرانی سیاسی و پەنابەرانی بەگشتی، لە زۆری وڵاتەکانی جیهاندا و لەوانە ئەو وڵاتانە کە شانازی بە بۆجونی ئازادبەخشانە مەوۆی خۆیان دەکەن، لە خۆ دەگرێت.

تاکی کۆمەڵگای مەدەنی کە ئەگەر وا ئەبوا بە "نادیار" بوو، وەک پەیریەکی خاوەن ماف سەرەلەدەدات، بەلام ئەو مافە مەدەنیانە پەییەندی بە پەلەپایە هەوولاتیی ئەو هەیە. بە دلتیاییەو هەوولاتی کۆمەڵێک مافی هەیە، بەلام تا ئەو جیگایە کە دەوڵەت دێتە ئاراوە، کۆمەڵێک ئەرکیشی دەبێت. هەوولاتی وەفادارە بە دەوڵەت، کار بە یاساکانی دەکات، لەو چوارچێوەیدا کە دەوڵەت دیاری کردووە کار دەکات و ئەو سنوورە سیاسیانەش نەبەزنیێت کە دەوڵەت دایان. لە ئاکامدا ئەوی لە هەوولاتی چاوەروان ناکرێت ئەو هەیە کە سەرەپای هەبوونی دەوڵەت، یان لە گەل رەوایی بوونی ئەو مەملەتی بکات، یان خۆی سەرقالی ئەو چالاکیانە بکات کە مۆرکی رووخینەریان لێدەدرێت. بە دلتیاییەو ئەو روخەتی ئەوی نییە سنوورە سیاسییەکان تێپەڕینیێت. بە واتایەکی زۆر بنەرەتی ئەرکەکان بە سەر مافەکاندا زالن. بەلێنەکانی هەوولاتی ئەو کەشمان گەمارۆ داوە کە ئەو لە کۆمەڵگای مەدەنییدا داگیری کردووە و هەر وەها ئەو مافانەش کە ئەو لەویدا دەیانسەپینیێت. مافە مەدەنییەکان دەکرێ بەسەپنن، بەلام ئەتەنیا لە کاتییدا کە بنەماکانی کۆمەڵی سیاسی پێشیل ئەکەن.

له ناکامدا بواری گشتیی قسه‌ویاس و دژایه‌تی، مشتومر و ململانی، به ته‌واوه‌تی به‌و راده‌یه که له ره‌نگدانه‌وه‌کانی لیبرالیدا ده‌رده‌که‌ون، نازاد نییه. یه‌که‌م له به‌ر نه‌وه‌ی نه‌و شته‌ی له ململانی ه‌اویه‌شی سیاسیدا ریگه‌ی پیدراوه، تیگه‌یشتنیکی زۆر جیدین. تاک نازاده‌ خۆی له قسه‌ویاس و ته‌نانه‌ت ره‌خه‌ له ده‌وله‌تیش ه‌لقورتنی، به‌لام له نیو سنووری گوتاریکی سیاسی که له لایه‌ن ده‌وله‌ته‌وه پشتیوانی لیده‌کری و له چوارچێوه‌ی نه‌و سنوورانه‌دا که پله‌وپایه‌که‌ی وه‌ک هاوولاختییک نه‌و نيزنه‌ی پیده‌دات. سه‌رجه‌می یاسا‌کانی په‌یوه‌ندی‌دار به‌ دنده‌دان و نازاوه‌گیري، خیانته‌ و تاوانه‌ سیاسیه‌کان، نایاسایی بوونی گروهه‌ سیاسیه‌کان و کرده‌وه‌ی پیشگیرانه‌ی ده‌وله‌تی نوێ وه‌ک به‌شیک له جبه‌خانه‌کانی بۆ خسته‌نژیر رکیفی خۆی، شایه‌تی نه‌م کاره‌ن. ده‌سه‌لاتی یه‌کجاره‌کی ده‌وله‌ت له‌و سزایانه‌دایه که ده‌توانی دایه‌په‌نیت، و له زومره‌ی نه‌و سزایانه‌ یه‌کتیکیان بیه‌ش کردنی تاک له‌ صافی هاوولاختیه‌ که تا نه‌و جینگایه‌ی که ده‌ستی یاسا و کرده‌وه‌ دادوه‌ریه‌کان ده‌یگرته‌وه، به‌ ته‌واوه‌تی بی‌ پشت و په‌نايه‌. که‌وابو چوارچێوه‌ی کۆمه‌لای سیاسی له‌ ده‌ره‌وه‌ی ریگا دیاریکراوه‌کانی ده‌وله‌ت و له‌ لایه‌ن خودی ده‌وله‌ته‌وه‌ دیاری ده‌کرته‌.

دوه‌هه‌م، کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی له‌و روه‌وه‌ به‌رته‌سکه که ده‌بی بواریکی ناشتیخواز بیت. هاوڕێبوونی تاکه‌کان له‌ گه‌ل کۆمه‌له‌ به‌رینه‌ره‌کاندا پیوستی به‌ ره‌والی دیاریکراو و ریساکانی ه‌ه‌لسوکه‌وتیکی به‌رده‌وام و ناتوندوتیژ هه‌یه. بنه‌مای بونیات نه‌ری نه‌و بواری بنه‌مای چالاکیی ناشتیخوازانه‌یه. هیندیک چالاکی له‌وانه به‌کارهینانی توندوتیژی بۆ کۆتایی هینان به‌ کێشه‌کێشه‌کان، که له‌ شتوازه‌کانی پیشووتری کۆمه‌لگا ریگه‌پیدراون، بوونه‌ته‌ کارێکی نایاسایی. تا‌پۆکردن نایاسایه‌ و چه‌کیش قه‌ده‌غه‌یه. ته‌نیا چه‌کێک که تاک بۆی هه‌یه‌ بییته‌، لیكدانه‌وه‌ و به‌ قه‌ناعه‌ت گه‌یشتنی عه‌قلانیه‌. ئیستاکه‌ گرژی و نا‌کۆکیه‌کان له‌ ریگای کاره‌ باوه‌کانی دادوه‌ریه‌وه‌ چاره‌سه‌ر ده‌بن. نه‌و کاره‌ له‌ جیهانی پاش داگیرکاری له‌ هه‌مووشوینیک به‌رچاوتره‌، له‌و شوینه‌دا که سیاسه‌تی ناره‌زامه‌ندی که ده‌رخه‌ری خه‌باتی دژی داگیرکاری بوو، به‌گشتی له‌ ریگای به‌کارهینانی هه‌ر نه‌و بوارانیه‌ی که ده‌سه‌لاتی چه‌وسینه‌رانه‌ بۆ گوێراپه‌لکردنی جه‌ماوه‌ به‌کاری ده‌برد، جینگاه‌ی خۆی به‌ سیاسه‌تی سازان و ساتوسه‌ودا سپاردوه‌. نه‌وه‌ ناشکرا کراوه‌ که تیکه‌له‌چوونی بی‌ پیشگیری له‌ نیوان گروهه‌کاندا نه‌گه‌ری نه‌وه‌ی هه‌یه‌ په‌یوه‌ندیی ریکویتیکی چالاکیی نابووری و سیاسی بخته‌ مه‌ترسییه‌وه‌. له‌وانه‌یه‌ نه‌فسانه‌یترین دامه‌زراوه‌ی جیهانی نوێ یانی ده‌وله‌ت نه‌ته‌وه‌ بخته‌ مه‌ترسییه‌وه‌. خودی

كۆمەلگای مەدەنى دەبىي كەشپكى ئاشتىيانە بىي كە تىيدا تەنيا چەكى رىگەپىندراو بۆ تاكەكان، چەكى قسەوباس و گفتوگۆ، لىكدانەو و نارەزامەندىي ئاشتىيانە بىي.

نەو لەوانە يە رەنگدانەو يەكى ئاشتىخوازەنى كۆمەلگای نوئ بىي. مېژوونوسانى وەك ئىلياس (٤٤) بە ئىمەيان نىشان داوہ چۆن پىگەيشتنى كەشپكى مەدەنى ئاشتىخوازەنە پەيوەندىي بە ئاشتەوایی ژيان بەشپەو يەكى گشتى ھەيە. شىوازی ژيانى تايەبەتتى تاكەكان لە جىھانى نويدا رىكوپىتك بوو و پەيرەوى لە شىوازەكانى خۇپاراستن، رىساكانى ھەلسوكەوتى بە نەدەب و نەمروىي و گومانەكانى نەزاكەت دەكات. ھەلبەتە گوتارەكانى فۇكۆ نىشانى داوہ كە تاك بە چ شپەو يەك رىكوپىتك دەبىت و ئەشكەغە دەدرىت بۆ نەو يە بە چەمكە نەخلاقيەكانى ژيانى گشتى و تايەبەتتى وەفادار بىي. بە گویرەي دەربىرىي فاگنەر:

بۆ نەو يە بكرى قازاغەكانى بازار كۆ بكرىنەو، مروؤ دەبوایە فىرى رىكوپىتك كەردنى كارەكان بوایە. دەبوایە بۆ بەشداری لە برىارى بەكۆمەلدا رايەتزابايە. دەبوایە بۆ دەربازبوون لە داپرگەكان ھەلسوكەوتىكى مەعقولانەي ھەبوایە. يان بەشپەو يە دەربىرىي كۆمەلایەتتى (و بەگویرەي زانستى كۆمەلایەتتى) خەلك دەبوایە فىر نەو بىن كە وەك جەماوەرەيكى رىكراوى رىكوپىتك بەشپەو يەك ھەلسوكەوت بكنە كە شىواي پىش بىنى كەردن بىي بۆ نەو يە بەرژووەندىي بەرنامەپىزىي كۆمەلایەتتى كۆيكەنەو (١٨١، ل ٤٨٠).

بەلام ھەر بەو رادەيە لە چوارچىو يەكى وەك خىزان، لەو شپەندا كە دەكرى توندوتىزى لە ژىر عەباي تايەبەتتىبووندا ھەشار بەدرىت، يان لە كەلاو نەشپەنە ھەژارنەشپەنە كاندا كە توندوتىزى لەو ي شپەو يەك لە ژيانە، دەبىي توندوتىزى قەدەغە بىي. كۆمەلگای مەدەنى خۆي دەبىي بواری ئالووتىرە ئاشتىخوازەنەكان بىي.

نەو بۆ رەفتارە سياسىيەكانى كۆمەلگای مەدەنى رىئەتتىي قولى ھەيە. كۆمەلگای مەدەنى دەبىيە كەشپكى پوچەل، و نەو شىوازانەي سياسەت كە لە دەروەي سنوورن، يان نەوانەي تىكەلجىوونى نەو بوارە دەبەنە ژىر پرىسارەو، پوچەل دەكاتەو. ^٥ تاك يان نەو گروپەي

^٥. ھەرەك راجنى كوتارى، كە باسى پىگەي ھىندستان دەكات، دەلەيت: "پىكەتەيەكى كەم تا زۆر تراژىكە:

بە ھەر رادەيەك زياتر زۆلم و زۆر داسەپىترىت، مەودا و شوتنى بەرھەستى لە كۆمەلگای مەدەنى دۆرترە

كە نەو ھەش بە نۆردى خۆي نەو ھەستە پىكەتەيتى كە دەولەت كەوتەوتە بەر پەلامار و دەبىي پشپىوانى لى

بكرىت" (٩٠، ل ٢٠).

که دهست بۆ شتوازه "ناياسايى" يه كانى ناره زامه ندى ده بات، يان له سياسه تيكي "ناياسايى" دا چالاک ده بېته وه، بۆ کهش و همواى دهره وهى کۆمه لگاي مه دهنى راده گويزرېت — کهش و همواکانى دوور له ياسا و دهره وهى بواى چالاکيه کى پېشکه وتوانه. دهره ويشتنى توندوتيزى له بواى گشتيشدا پتويستى تاييه ت به خوى هيه. ده ولت دهست به سر توندوتيزيدا ده گرى و نه وه ده ولته که خاوه نى ريگه پېندراوى نامرازه کانى مله وړپى ده سه لاته. نه و نامرازانه ش سمرپاي هم موو درنده يى خويان له دژى که سانېک به کار ده برېن که به پتې رتساکانى بواى گشتى ناژين.^{۶۱} شتوازه کانى چاره سمرى کيشمه کيشه کان که ده ولت له فورمى دادوهره يه کى بې لايه نامه دا دابىنى ده کات نه و که شانې دهره وهى ياسا ناگريته وه. هه لسوکه وتى "نه مړې" پاداشت وهرده گريت و هه لسوکه وتى "به سمرچوو" ش ته مى ده کرى. نه وه ده کرى به و مانايش بيت که تاك نه گهر بيه مويت له کۆمه لگاي مه دهنيدا بېنېته وه، زور همل و دهره تى نه وهى نييه که چه مکى به ديلتک له سياسه ت يان شتوازه کانى به ديلى ريکخستنى کۆمه لگا بېنېته گوړى. ره فتاره سياسيه کان له لايه ن نه و شته باوانه وه سنووردار و بهرته سک ده کريته وه که ده ولت به باشيان ده زانېت. نه و فورمه باوانه ش هه نديک له ره فتاره سياسيه کان ده خه نه پراويزه وه.

بۆ جيهانى پاش داگيرکاري، بارودخه که له وهش ئالۆزتر و نه گوځاوتره. له و نابووريانه دا که به گشتى نابوورپى لادېن، کۆمه لگاي مه دهنى تاييه ت به به شه کانى شارى و چينه مامناوه نديه گه شه کردوه کانه. که سانى هه ژارنشىنى ئاوايه کان که له شويى نابوورپى ژيانيان نيسته جېن، نه مافىکيان هيه، نه له بواى سياسيه وه پيگه يشتون و نه له بواى سياسيه وه ناصاده ن. مه دهنى کاتيک که باسى قاره ي نه فريقا ده کات ده لېت که خه باته کانى

۶۱ - دستورى هندستان، گهره تى کۆمه لتيک ماف بۆ هاوولاخى هيندى ده کات. به لام ده ولت زور بېبه زه بيه نه هه رچه شته لادان له ره فتاره باوه رتيپندراوه کان سمرکوت ده کات. سمرکوتى خه باتى چه کدارانه ي تلنگانا، قه دهغه کردنى حيزى کۆمونيست له يه که مين روژه کانى سمره خوييدا، کردوهى درنده له دژى ناگزالېته کان، راگهياندى باري ناناى له سالى ۱۹۷۵، داگيرکردنى راسته قينى باکورى خوره لاتی ولات له ريگى سمره يزه وه، پيشنلکردنى نازاديه مه دهنيه کان له په غاب و که شير و نه و ياسا دژوارانه ي که له پهرله مانوه تېپرين، کۆمه لگايه کى مه دهنى پوچه لى خولقاندوه — کۆمه لگاي مه دهنى که ته نيا به پتې نهرېته ديارىکراوه کانى ده ولت ده توانېت کار بکات.

دژى داگیرکاری شو بزووتنه‌وانه بوون که نه‌ته‌نیا داگیرکراویان له دژى داگیرکمر هانده‌دا، به‌لکو جه‌ماوه‌رى وهرزیریشیان له دژى کۆمه‌لگا مه‌ده‌نییه‌کانى پشت نه‌ستور به "کۆچه‌رنشین" ه شاریه‌کان هه‌لده‌خړاند. "به‌لام په‌ره‌سەندنى جینگای سەرنجى کۆمه‌لگای مه‌ده‌نى هیشتا هەر له رى دابوو، و نه‌ویش پاش سهریه‌خۆیه‌که هات. نه‌گهر بزووتنه‌وه دژى داگیرکاریه‌کانى دواى شهر، که به زۆرى پینگەى گوندىيان هه‌بوو له‌گه‌ل بزووتنه‌وه "دیوکراسیخواز" ه‌کانى نه‌مپۆیى که به‌گشتى پینگەى شاریان هه‌یه، هه‌لسه‌نگینین، تینگه‌شیتنیکمان لهم په‌ره‌سەندنه سەرنجراکیشه ده‌بیت. چونکه له کاتیکدا که بزووتنه‌وه‌ى نه‌ته‌وه‌خوازى پیتشو به‌گشتى هیزى خۆى له پشتیوانیى ریک‌خراوى کۆرۆکۆمه‌له کشتوکالیه‌کان به‌ده‌ست دیتا، بزووتنه‌وه‌ى دیوکراسیخوازى نه‌مپۆیى به‌گشتى ریشه‌ى له کۆمه‌لگای مه‌ده‌نى دایه " (١٠٩، ل ٣-٤٢). مه‌ده‌نى به‌و ناکامه ده‌گات "پازنه‌ى ناشیلی بزووتنه‌وه پشت نه‌ستوره‌کان به کۆمه‌لگای مه‌ده‌نى له سهرده‌مى ئیমে‌دا نه‌بوونى بنکه‌یه‌کى ورزیری و هەر به‌و پیتشه‌ى به‌رنامه‌ى کارى لیرال و به‌رته‌سکى نه‌وانه " (هه‌مان سەرچاوه، ل ٤٧). شه‌ت (SHETH) که له سەر هیندستان ده‌نوسى، ده‌لیت:

له‌و رووه‌وه که به‌کاره‌یتانى "کۆمه‌لگای مه‌ده‌نى" به‌و سه‌پاندن و پاراستنى مافه‌کانى هاوولاتیانى سهریه‌خۆ که‌م تا زۆر تاییه‌ت به‌و توێژانه‌ى کۆمه‌لگایه که له بواری سیاسى و نابوو‌رییه‌وه ریک‌خراون، چه‌مکى لیرالئى و پابه‌ندى یاسایى مافه‌کانى مرۆڤ به‌و که‌سانه‌ى که له‌و مافانه‌ بیه‌رین و یان له ده‌ره‌وه‌ى به‌شه ریک‌خراوه‌کانى نه‌ون، قازانجیکى نه‌وتۆى نییه (١٦٩، ل ٣٤).

به‌داخه‌وه کۆمه‌لگای مه‌ده‌نى به‌و به‌شیکى به‌رىنى جه‌ماوه‌ر گۆره‌پانیکی سهروگوى برار و به‌رته‌سکه. نه‌و که‌سانه‌ى که ده‌ستیان به کۆمه‌لگای مه‌ده‌نى راناگات له ده‌سه‌لات بیه‌شن، ره‌فتاره‌کانى ده‌ولت خه‌لکى نی‌خۆى کۆمه‌لگای مه‌ده‌نى ده‌کاته هاوولاتى. نه‌وه یه‌که‌مین لایه‌نى نه‌و ئاویته‌بوونه نه‌گوجاوه‌یه که پیتی ده‌لێن کۆمه‌لگای مه‌ده‌نى. کۆمه‌لگای مه‌ده‌نى به‌ مه‌به‌ستى نه‌وه‌ى وه‌ک پانتایسه‌کى به‌رىنى قسه‌وباسى گشتى و ره‌خنه له ده‌ولت و ریبازه‌کانى نه‌وى لى بێت، ده‌بى نازاد بێت. به‌لام چوارچێوه‌ى ئالوویره‌کانى کۆمه‌لگای مه‌ده‌نى — نه‌و کۆمه‌لگا مه‌ده‌نییه‌ى که لیراله‌کانى پیتشو زۆر به‌ شه‌هقه‌وه باسى نازادیه‌کانیان ده‌کرد — له رینگەى خودى ده‌وله‌ته‌وه پیک دیت، و ده‌ولت هاوکات شوناسى دانیشته‌وه‌کانى دیارى ده‌کات. هه‌موو شوروشه‌وقى چالاکیى سیاسى که ده‌رخه‌رى

کۆمەلگایەکی مەدەنی چالاکە، لە چوارچێوەیە کدا رێگەپێندراوە کە دەوڵەت دیاری کردووە. ئەوە کۆمەلگای مەدەنی لە تیۆری لیبرالی دایە کە پێدەچێت دەوڵەت وەک وەلامەدرەووە رابگرێت و دەسەڵاتەکی سنووردار بکاتەو!

دەکرێ ڕەخنەییەکی دیکەش لە تێگەشتنی لیبرالەکان بگیرێت. لیبرالەکان باسی ئەوە دەکەن کە مافە سیاسییەکان بە هەر رادەیە کیش بەرتەسک کرابنەووە، لە روانگەی میژووپیەووە رێگاچارەن چونکە تاکەکانی کۆمەلگای مەدەنی وەک کەسانێکی یە کسان بار دێنێت. هەر وەک چۆن ت.ه. مارشال لە لێکدانەووەیەکی جێی ریزدا باسی ئەوەی کرد، هاوولاتی سیاسی "مەیلی بەرەو یە کسان" هەیە (١١٢). هاوولاتی لە روانگەی یاساوە یە کسانە، کەواتە بە دلتیاسیەووە دەتوانین بڵێن کە تاکەکانی لە کۆمەلگای مەدەنیدا یە کسانن. هەریۆیە مافینکی سیاسی یە کسانیش لە کۆمەلگای مەدەنیدا دێنێتە ئاراو.

بەلام رووداوەکە زۆر لەو نالۆزترە. لە نێوان یە کسان لە گۆرەپانی سیاسی و یە کسان لە گۆرەپانی مەدەنیدا، پەڕەندیەکی یە کسان لە ئارا دانێیە. لە راستیدا هاوکێشەییەکی لەم چەشنە هەر بوونی نییە، چونکە مافەکان و نازادیە مەدەنییەکان نێزی زۆر شت بە هاوولاتیان دەدەن — دۆزینەووی پێشە، بەشداری لە ژبانی فەرھەنگیی کۆمەلدا و لە هەمووی ئەوانەش سەرتر دەستەبەرکردن و پاراستن و سپاردنی خواوەنداریتی، هەرچەندە ئەو خواوەنداریتیە هێزی کاری خودی ئەویش بێت، و لەم خالەدا دەگەینە سەر دوورپانی، چونکە ئەم مافە هێزیکە لە رادەبەدەر و رەوایی بوونی شیوەی زوڵم و زۆریکی تایبەت بەخۆی بە چینیە خواوەندارەکان دەبەخشێت. ئەوەی کۆمەلگا نوێیەکان لێیان ستاندوونەتەووە، یانی دەسەڵاتی سیاسی و یاسایی، تا رادەیەکی زۆر قەرەبوو دەکرێتەووە، چونکە چینیە داراکان، دەسەڵاتیکی نابوویری مەترسیدار بەدەستەووە دەگرن.

دووهەمین ناتەبایی کۆمەلگای مەدەنی ئەوەیە کە لە گۆرەپانی سیاسیدا تاک یە کسانە بەلام لە گۆرەپانی مەدەنیدا تاک لە بنەرتدا نایە کسانە، چونکە لێرەدایە کە دەسەڵاتی تەواری چینیە داراکان بە پیتی یاسا رێگە پێندراوە. وود دەلێت: "کۆمەلگای مەدەنی هێژمونی بەسەر خەلک و ژبانی رۆژانەیان بە خواوەنداریتی تایبەتی و خواوەنەکانانی دەبەخشێت. ئەو دەسەڵاتە کە حسابی هیچ کەس ناداتەووە و زۆر لەوانە بە دەوڵەتییکی ملهوپری کۆنیش خۆزگەیی بۆ بخوایێت (١٨٨، ٧٣) وە دەسەڵاتیکە کە تا رادەیەکی زۆر یاسا لە ژێرەردەیی مافە مەدەنییەکاندا بە فەرمانی ناسیووە.

ئەو پىرسىيە كە قىبۇلگىردى نائەبائى مافە مەدەنىيەكان دەيھىتتە پىتشەو، ئەوئە كە ئەو مافە لە بىوئى مېئوويەو پەيوەندى بە داخوئى ئازادى لە لايەن چىنە داراكانەو ھەيە، و گوتارى روكەشىانە، مافەكان و ئازادىەكانى ئەو كەسانەى كە خاوەندارىتتىيان بەشىوئى دارايە مادىەكان ھەيە، لەو كەسانەى كە تەنبا خاوەنى كارەكەى خۇيانن، جيا ناكاتەو. سەرمایەدار "ئازادە" كە ھىزى كار بىكرىت و بەرھەمھىتەرىش ئازادە لەوئى ئەو ھىزە كارەى نامۆ بىكات. رىك ھەر لە بەر ئەو ھۆيەيە كە ماركسىستەكان ھەر لە كۆنەو كۆمەلگائى مەدەنىيان بە قەلەمپەيەك زانىو كە ھىزى كار تىيدا بەرھەم دىت، دەرۆشرىت و سەرلەنۆى بەرھەم دىتەو، بە واتايەكى دىكە چوارچىوئى نايەكسانى چىنایەتى و چەوسانەوئەيە.

ت.ھ. مارشال (۱۱۲) لە لىكەدانەوئەيەكى جىاواز بەلام پەيوەندىداردا ئەو تىزەى ھىناوئەتە ناراو كە لە پىگەيشتى بەرايى نابوورى بازاردا، بەخشىنى مافە مەدەنىيەكان بە تاكەكان، پىوئىستىيەكى كارى بوو. مافە مەدەنىيەكان پىشتىوانى پەيوەندىەكانى بازار، و لە راستىدا بۆ ھىشتەنەوئى ئەو شىو نايەكسانە، پىوئىست بوون. لەو رووئە پىشتىوانى كۆمەلەيەتىيە بەو بىانەوئە لە خەلگ زەوت دەكرا كە ھەر ھاوولائىيەك لە لايەن ياساوە پىشتىوانى لىدەكرى. بەلام مارشال لە سەر ئەو باوەرە بوو كە ھاوولائىيە سىياسى، چالاكىي سىياسىي خىراتر دەكاتەو، ھەرەك چۆن يەككىتە پىشەيەكان كارىگەرى مافە مەدەنىيەكان كەم دەكەنەو. بۆ ئوونە ياساى گرىتەستەكان بەھۆى مشتومرى بەكۆمەل، تا ئاستىكى بەرچاۋ دابەزى. بە برىۋاى مارشال مافە سىياسىيەكان "كۆمەلەك مەترسى بى ئەوپەرى بۆ رۇئىمى سەرمایەدارى" بەدواوئە، چونكە ئامرازگەلەك بە چىنى كرىكار دەبەخشى بۆ بەھىزگەردى پلەۋپايەى خۇيان لە شوىنى كارەكەيان. جگە لەوئەش چالاكىي سىياسى، وتەزايەكى تازەى مافەكانى تايبەت بە ھاوولائىيە لەچەشنى مافە كۆمەلەيەتىيەكان لىدەكەوئەوئە.

مافە كۆمەلەيەتىيەكان، كە ئاستىكى دىارىكرائو لە دەست پىراگەيشتە بە بەرژوئەندىە ماددىەكانى كۆمەلگا بە تاك دەبەخشن، لەوانە شوپشگىترانە نەبوون، بەلام بە ئاقارى رىبازە يەكسانىخوازەكاندا دەرۆن. ئەو بىرەندە ئەوئى قىوئە كە مافە كۆمەلەيەتىيەكان ناتوانن، يەكسانىي داھاتەكان وەدى بىنن، يان لۆژىكى نايەكسانىخوازى بازار كەم بىكەنەو، بەلام "دەولەمەند كەردى گشتى جەۋھەرى دىارىكرائو ژيانى پىشكەوتوو" يان لى دەكەوئەوئە. گومانى نايەكسانىي كۆمەلەيەتى دەگۆرن و دەبنە ھۆى چارەسەرى ناكۆكىي نىوان بىنەماكانى ھاوولائىيە و بىنەماكانى بازار، لەناوخۆى كۆمەلگائى سەرمایەدارىدا.

به دلتياييښه وه له وروڼه وه که نه نديشه کاني ناوټه بووني هاوولاتي، بنه پره تي بوونه ته وه، پهره سندن و پهره گرتني پيشکه وتنخوازان له داويسي دابه شکردني بهرڼه ونديه کاندا، څو ډيره خستوه. بارودڅي ژياني تويزه کړيکار به کان و دیکه ي گروپه پراويز خراوه کان به سياسي بوونه وه ي نهو چينانه چاره سره کراوه. يه که مين بهرڼه ونديي جيگای باسي پهره گرتني مافه سياسي کان له ناکامي خه باتي چيني کړيکار و تويزه کاني دیکه ي وه ک ژنان و که مينه نه ته وييه کانه. هر نهو دهسته واژه گشتيانه ي که نهو پتناسه تايبه ته له ريگای نه وانه وه به يان ده کړيت، وزه به خشه، چونکه نهو نيزنه به گروپه پراويز خراوه کان ده دات که يو گه شيت به بهرڼه ونديه کاني پله وپايه و سره تيه کاني هاوولاتي خه بات بکن. که واپو مافه کان ده بنه ته وريک که خه باتيان يو ده کړيت. وه چونکه بواي سياسي و ياسايي به پتي بنه ماکانيان يو هم مووان کراوه و هم مووان ده ستیان پيراده گن، پهره پيداني نهو بواره نهو نيزنه به پراويز خراوه کان ده دات که بچنه نيو نه م قه لمړه وانه وه و له ريگای مافه کومه لايه تيه کانه وه، توانا کاني کومه لگای مه دهن ي پهره پيښه دن.

به لي، مافه کومه لايه تيه کان وه و ته زايه کی به ستراره به پله وپايه ي هاوولاتي، پشتي بهو داواکاريه به ستوه که ديموکراسي سياسي پنگه شتو، پيوستي بهو پيشمه رجه يه که لانیکه می پتوهر به هر تاکيک به خشریت. توانايي هر کن وه نه نداميکی ته وای ده ولت په يوه نديي به بارودڅي کومه لگای مه دهن ييه وه هيه. به خشي ني نهو مافه کومه لايه تيه يانه به شيو به کی بنه پره تي له گه ل بنه مای مافه مه دهن ييه کان تیکه ل ده بيت.

يه که م، لوژيکی گريته ست ناوهر ووه ده بيتو، چونکه پيکه اته ي بازار گوپرايه لي بنه مای دادپه وروڼي کومه لايه تي کراوه. دووهم، داواکاري لانیکه می پتوهری ژيان بهو مانايه يه که ده ولت له پرؤسي دابه شکردنا و له ناکامدا له پرؤسي به ره مه تياندا، څو تي تيوهر دات يو نهو ي نهو کال کومه لايه تيه يانه ي که له دهره وې بنه مای بازاړي خسته پروي داواکاريه ون، دابین بکات. ده بي توړه نه منيه کان وه کال ناکالايه کان دابین بکات. مافه کومه لايه تيه کان داخوازي يه کجاره کی دابین کردني لانیکه می پتوهری ژيان و به م چه شنه هينانه خوارتي بنه مای کالايان له ريگای خولغاندن ي به شه ناکالايه کانه وه هيه.

به لام واپتده چيت شواتي بېر مه نداني وه مارشال که س باره ت به مافه کومه لايه تيه کان باسيان کردوون، له راده به دهر گه شينانه يه. کيشه و ناکوکی له نيوان

مافه مه‌ده‌نییه‌کان و مافه کۆمه‌لایه‌تییه‌کاندا دیسانه‌وه‌ش هه‌ر ده‌می‌تیته‌وه. یه‌کیکیان له‌ به‌ر نه‌و هۆیه‌ی که مافه مه‌ده‌نییه‌کان یارمه‌تییه‌کی پۆزه‌تیف به‌ ده‌سه‌لاتی چینه سه‌رمایه‌داره‌کان ده‌که‌ن، چونکه له‌ پانتایی به‌رهمه‌یتاندا کار ده‌که‌ن و به‌ خاوه‌نانی داراییه‌کان ئیزنی نه‌وه ده‌ده‌ن که سه‌روه‌ت و سامانی ماددی به‌ده‌ست بێنن و به‌کاری به‌رن و هیزی کار بچه‌وسیتنه‌وه. له‌ لایه‌کی دیکه‌وه مافه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان له‌ چوارچێوه‌ی دابه‌شکردندا کار ده‌که‌ن و لی‌ره‌دا تاك وه‌ک به‌کاربه‌ر ده‌ناسریتنه‌وه. هه‌ر بۆیه به‌هیچ شتیه‌یه‌ک ده‌سه‌لاتی‌کی پی‌ نابه‌خشن.

دوهه‌م نه‌وه‌ی چونکه سه‌رچه‌شی مافه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان، سه‌رچه‌شنی‌کی دابه‌شکارانه‌یه نه‌ک به‌رهمه‌ هینه‌رانه، نه‌و مافانه ناتوانن کاریگه‌ریان له‌ سه‌ر هه‌ل‌ئینجانی زێده‌بایی، یان له‌ سه‌ر جینگاوشوتنی بنده‌ستی کرێکاران هه‌بێت. ناتوانن په‌یوه‌ندییه‌کانی ده‌سه‌لاتی نی‌و به‌شی به‌رهمه‌یتان بگۆرن. له‌ نا‌کامدا ده‌کرێ نۆیه‌ندی نایه‌کسانیه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان بکری (و ریک بخرین) به‌لام نا‌کری هه‌ل‌وه‌شیتنه‌وه. پیکهاته چینه‌یه‌تییه‌کان وه‌ک خۆیان ده‌می‌تنه‌وه، به‌لام ره‌زامه‌ندی چینی کرێکار ده‌کردری — "لوید جرجیسم" تانه و ته‌شه‌ریک بوو که لێنن بۆ وه‌سفی نه‌م دیاردیه‌یه به‌کاری برد.

سیه‌م، مافه مه‌ده‌نییه‌کان، هه‌روه‌ک سی.ب. مه‌ک فرسۆن له‌ ۱۹۸۵ (۱۰۸) هۆشدارى دا، ده‌وله‌ت بۆ ده‌ستپه‌ردان هان ده‌ده‌ن، چونکه کۆمه‌لایه‌ت داخوازیان له‌ ده‌وله‌ت هه‌یه. له‌ کاتی‌که‌دا که مافه مه‌ده‌نییه‌کان بۆ نه‌وونه مافی خاوه‌نداریتی له‌ گوتاری لی‌رالی‌دا له‌ دژی ده‌وله‌تن یان لانیکه‌م ده‌وله‌ت سنووردار ده‌که‌نه‌وه، مافه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان به‌ شتوازی‌کی به‌هه‌رته‌ی ده‌سه‌لاته‌که ده‌به‌نه سه‌ری.

تی‌گه‌یشتنی‌کی تونده، له‌ کاتی‌که‌دا که مافه مه‌ده‌نییه‌کان ده‌توانن ده‌وله‌ت به‌رته‌سک بکه‌نه‌وه، مافه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان ده‌سه‌لاتی پێده‌به‌خشن بۆ نه‌وه‌ی ده‌ست له‌ هه‌موو به‌ره‌کانی ژیا‌نی تاك وه‌ربادات. مافه مه‌ده‌نییه‌کان هه‌ل بۆ سه‌رکو‌ت له‌ پانتایی مه‌ده‌نی‌دا ده‌ره‌خسێنن، مافه کۆمه‌لایه‌تییه‌کانیش سه‌رکو‌تی ده‌وله‌تی ده‌که‌نه راستیه‌کی ژیا‌ن. له‌ راستیدا تاك ناچاره له‌ نی‌وان "عه‌لمانیه‌ت"ی سه‌رکو‌تی تایبه‌تی چینی سه‌رمایه‌دار و "خا‌رویدی‌س"ی سه‌رکو‌تی گشتی ده‌وله‌تدا یه‌کیکیان هه‌لبه‌ژیریت. (له‌ نه‌فسانه‌کانی یۆناندا سه‌کۆلا گاشه‌به‌ردی‌کی مه‌ترسیداره له‌ لایه‌کی ته‌نگه‌ی سینا و خا‌رویدی‌س گیتا‌ویتی ترسناک له‌ لایه‌کی دیکه‌ی نه‌وه که مه‌به‌ست له‌ مه‌ترسیداری‌بوونی هه‌ردووک لایه‌که‌یه‌تی).

چاره‌م نه‌وی مافه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان به به‌خشینی ده‌سه‌لات به ده‌ولت، ده‌یکه‌نه کاراکته‌ری سه‌ره‌کیی سه‌رجه‌م لایه‌نه‌کانی ژیان، و تاک له به‌رام‌به‌ر ره‌فتاره‌کانی ده‌ولت و برپاره‌کانی نه‌ودا، که‌مبوونی بودجه‌ی نه‌و و کاردانه‌وی له به‌رام‌به‌ر نسکۆکاندا، تووشی خه‌ساره‌ت ده‌بی. دیسانه‌وه ده‌بی له نیوان خه‌سارناسی له به‌رام‌به‌ر چینی سه‌رمایه‌دار و خه‌سارناسی له به‌رام‌به‌ر ده‌ولته‌تی سه‌رمایه‌داری یه‌کیکیان هه‌لبژێردریت. هه‌ردووکیان ره‌نگده‌ره‌وی نایه‌کسانیی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نین.

که‌واته کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی وه‌ک قه‌له‌مه‌روی تاکی هه‌لگری مافه‌کان، کۆمه‌لنکی سیاسی پێده‌گه‌یه‌نیت که نازادی تووشبوون به قسه‌ویاس و گو‌تویژ له مه‌ر ریزه‌بندییه‌ نیوخۆیه‌کانی کۆمه‌لگا و له مه‌ر په‌یوه‌ندیی کۆمه‌لگا له‌گه‌ڵ ده‌ولته‌تی هه‌یه. به‌لام سنووره‌کانی نه‌و کۆمه‌له، و هه‌روه‌ها پێناسه‌کانی تاک وه‌ک هاوولا‌تی، له لایه‌ن ده‌ولته‌وه‌ دیاری ده‌کریت. بێجگه‌ له‌وه هه‌رچه‌نده مافه مه‌ده‌نییه‌کان، هه‌لی پێکهاتنی وه‌ها کۆمه‌لنک ده‌ره‌خسێنن، په‌راویزخه‌رن چونکه نه‌و مافانه‌ بوار بۆ سه‌رله‌نوێ به‌ره‌م هاتنه‌وه‌ی سیسته‌می نایه‌کسان ده‌خولقێنن. هه‌رئۆیه کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی ته‌نیا پانتاییه‌کی دروست کراو نییه، به‌لکو پانتاییه‌کیشه که تێیدا سیسته‌می نایه‌کسانی له رێگای یاسا و پێکهاته‌ی مافه‌کانه‌وه وه‌دی دیت و به‌ره‌م دیته‌وه. کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی به‌و واتا تاییه‌تیه ته‌نیا په‌راویزخه‌ر نییه، مادامیک که تیۆری ده‌ولته‌تته‌وه‌ری مافه‌کان هه‌روا زه‌ینی دانیش‌توانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نییان داگیر کردووه، سیسته‌می سه‌رکوتی نه‌و هه‌روا به‌ بی‌ لیپرسینه‌وه ده‌می‌نیته‌وه.

كۆمەلگای مەدەنى ۋەك شوئىنىكى گىشتى

(۶)

جوارچىۋەمكى بەرىنى ئابوورى:

كۆمەلگای مەدەنى بەواتايەكى دىكە ۋە دىارىكەر، دەكرى ۋەك بواريكى گىشتى بەرتەسك بىتتە ئەژمار. لەم ۋاتايەدا، ئەو پروسانى كە دەستراگەيشتى تاك بە گوتارى گىشتى ۋە بەشدارىي تىيدا بەرتەسك دەكەنەۋە، لە ناوخۇى خودى ئەو بارودۆخەدان. كۆمەلگای مەدەنى ستم لە دانىشتوانى خۇى دەكات ۋە دامەزراۋەى بازار كە بەگىشتى ۋەك لايەنى پىنكەتەيى كۆمەلگای مەدەنى ھەژمار دەكرىت ۋەك نامرازىك بۆ سەركوت ۋە كارى زۆرەملى كاردەكات.

دەبى دان بەۋە دابىرىت كە بازار خۇى لە خۇيدا نايەكسانى ناخولقنىت. ھۆكارەكانى نايەكسانى كۆمەلەيتى دەروەى كۆمەلگای مەدەنى، لە جوارچىۋەى بەرھەم ھىنان دان. بەلام ئەو نايەكسانى لە لايەن نايدۆلۆزىي بازارپەۋە بەكالايى دەكرىت ۋە دەيتتە ئەفسانە. لە راستىدا ئەو نايدۆلۆزىيە بۆ سەرلەنۆى بەرھەم ھىنانەۋەى نايەكسانى لايەنىكى بنەپەتتى ھەيە، ۋە كۆمەلگای مەدەنى ۋەك شوئى پروسە كۆمەلەيتىيە دىارىكەرەكان، بواريكى زۆر پىويست بۆ پروسەى بەرھەم ھىنان دابىن دەكات. تىگەيشتى لەم شىۋە دەپرېنە ۋاتايەى كۆمەلگای مەدەنى دەكرى بەمشىۋەيە باس بكرىت.

بەرھەمھىنان پىشتى بە خولقاندنى خىراى قازانچ بەستۋە ۋە ئەۋەش پەيوەندى بە ۋەگەرخىستى خىراى كالاکان، ۋە لەۋانە ھىزى كارەۋە ھەيە. تا ئەو جىگاي كە پەيوەندى بە سەرمايەدارەۋە ھەيە، ھەم پارە ۋە ھەم ئەۋ كاتەى كە بۆى تەرخان كراۋە لە پىناۋ گەيشتى بە كالاکاندا، ۋەك تىچوۋ ھەژمار دەكرىن. بەلام لە كاتىكدا كە كاتوساتى بەكارھاتوۋە لە پروسەى بەرھەمھىناندا دەكرى كورت بكرىتەۋە ۋە بە پىنى فەنناسى بخرىتە بەردەست ۋە شىۋازەكانى بەپىۋەبەرايەتى بەپەرى باشى خۇيان بگەن، ناكرى كاتى پىويست بۆ پروسەى ۋەگەرخىست

كورت بکرتتهوه. نهو کاته پهيوهندی به زور شتهوه ههيه — ژیرخانی بهردهست، سیستمهکانی گواستهوه و هه لگرتن، ریزه‌ندی دارایی، و له هه مووایش زیاتر له بهردهست دابوونی هیزی کاره. گرنگیه‌کی زور به‌په‌تی ههيه که سیستمی سه‌رمایه‌داری به ناسانی دهستی به هیزی کار رابگات چونکه کار به‌ها ده‌خولقی‌تیت.

به‌لام کار کالایه‌که که وهک هیچ کالایه‌کی دیکه ناچیت، کار ته‌نیا کالایه‌که که له پرۆسی به‌ره‌م هیتاندا به‌ره‌م نایهت، و نا‌کری کار لهو پرۆسی به‌ره‌م هیتاندها سه‌رله‌نوی به‌ره‌م بیتتهوه، سه‌رله‌نوی به‌ره‌م هیتانه‌وه‌ی کار ته‌نیا ده‌توانیت له چوارچیه‌ی تایبه‌تی به‌کاره‌یتاندا به‌رپوه بجیت. هه‌ربۆیه پرۆسه‌کانی به‌ره‌م هیتان و سه‌رله‌نوی به‌ره‌مه‌یتانه‌وه‌ی هیزی کار نه له پیتشدا فهرز کراون و نه خودبه‌رپوه‌به‌ریشن. نهو پرۆسانه له کۆنترۆلی سه‌رمایه‌داریدا نین. تاک ده‌بی بهو قه‌ناعه‌ته بگات که کاره‌که‌ی خۆی وهک کالایه‌که هه‌روهک مارکس ده‌لیت، له به‌رامبه‌ر "پین‌خۆریک" دا بفروشتیت. که‌وابوو کۆمه‌لگای سه‌رمایه‌داری پیتیستی به کۆمه‌لکی ته‌واو له شتوازه‌کانی به قه‌ناعه‌ت گه‌یاندنه بۆ نه‌وه‌ی تاک فروشتنی هیزی کاری خۆی به شتیکی سروشتی، حاشا هه‌لنه‌گر و ناچاری بزانیته. به واتایه‌کی دیکه ده‌بی وهک کاریکی هه‌لبژاردنی تایبه‌تی چاو لیبکات.^{۴۲} نهو دامه‌زراوه و نایدۆلۆژیای په‌یوه‌ندیدار به‌وه‌وه که نهو باوه‌رپوه‌ی پیده‌به‌خشن، دامه‌زراوه‌ی بازارپه. چونکه تاک لی‌ردها نهک وهک به‌ره‌مه‌هیتن، به‌لکو وهک به‌کاره‌یتن ده‌رده‌که‌ویت. جیهانی به‌ره‌م هیتان، چه‌وسانه‌وه و زولم و زۆره‌کانی پرۆسی به‌ره‌مه‌هیتان له ریگی نایدۆلۆژیای بازارپه‌وه تاریک و لیل ده‌بن.

نه‌وه‌ی جیگای سه‌رنجه نه‌وه‌یه که ته‌نانه‌ت نه‌وه‌ش ده‌رکه‌وتوه که دامه‌زراوه‌ی بازاری نازاد له کرده‌وه‌دا شتیکی ئالۆزه و نایدۆلۆژیای بازار هه‌روا به سه‌ر نه‌ندیشه‌کانیدا زاله. نهو نایدۆلۆژیایه به شتیه‌یه‌کی به‌رچاو تا راده‌یه‌ک له دامه‌زراوه ئابووریه‌کان جیا

۵۲ - مارکس له گروندریسه‌دا جیهانی ئالووی‌ره سه‌پیتراوه‌کان به سه‌ر په‌کسانی و نازادیدا و جیهانی به‌ره‌مه‌هیتانیش پینکه‌وه هه‌لده‌سنگی‌تیت که پرۆسی ته‌واو جیاوازیان لهو روه‌تدا هه‌یه و نهو په‌کسانی و نازادیه روکه‌شیه تیتیدا ده‌توتته‌وه — و پرۆسه‌یه‌کی دژ به ئالووی‌ریکی په‌کسان به‌رپوه ده‌جیت (۱۲۰، ۹۵ل).

بووه تەمە،^{۵۳} بە چەشتىك كە رەخنە گرتن لەو بازارە ئابوورىيەى كە ھەيە و بە شىۋەيەكى كردهكى كار دەكات، ھىز و دەسلەتتى ئىكەندەنەيەى لاواز نەكردووه.

دەسلەتتى ئىكەندەنەيەى پىشتى بىم راستىيە بىمستووه كە "بازارى ئازاد" باس لە نەگەرى وەدەياتنى ھەلپەردن دەكات، كۆمەلگا و رىزىمەندىيەكانى ھەروەك كۆمەلگەى فرۆشگەيى زەبەلاح دەردەخات كە بەكارھىن تىيدا — بە واتاى فرەدىك جىمىسۆن وەك "كەپارى لىھاتوو" — دەتوانى لە نىوان ئىم بىرھەمانەى كە بۆ فرۆش دادەنرەن، دەست بداتە ھەلپەردن. بازار بە ھىنانە ئاراي دوو خۆشباوەرى، تاك وەك بەكارھىن دەناسىنەت. سەرھتا ئىم خۆشباوەرىيە دابىن دەكات كە تاك دەستى بە ھەلپەردنە بىسئورەكان رادەگات. دووھەمىش ئىمەى تاك لە ھەلومەرجىكەدايە كە لە نىوان ئالترناتىفە جۆراوجۆرەكاندا دەست بداتە ھەلپەردن.

بەلام بازار نەتمەنيا بىوارى ئازادى و ھەلپەردن نىيە، بەلگە وەك دامەزراوەيەكى نەزم سەرھەلدەدات كە تىيدا پىتەستىي و مەيلى تاكەكان وەك ئامرازىك بۆ ئاچاركرەدى ئىمان بۆ چىوونە ناو كۆمەلگەى فرۆشگەيەمە شەكل دەگرتە. بازار ھاوتەى ئابوورىيە "سوياتان"ە، كە خووخەى مەزى لە ئاقارتەكى دىلخوازدا كۆنترۆل دەكات و ئازادى پىك دىنەت. بىوارىكە كە تىيدا كالاىەكى مادى بە سەر بىرھەمەنەرەكاندا زال دەيتە،^{۵۴} بىوارى بىت پەرەستى كالاىە. لىرەدايە كە ئىم پەيوەندىيە راستەقىنە ئالۆزەى كە بىرھەمەنەر لەگەل كەسانى دىكە ھەمەتى، دادەبەزىتە ئاستى ھىزە ئاتايەتەيەكانى بازارەمە. تاك، كە لە جىھانى كالاكاندا دەيتە، خۆى بە دانىشتووى جىھانى كەلپەلەكان دەيىنەت. ئىم ئاوتەمەبوونەى مەزۇفەكان لەگەل كەلپەلەكان، لايەنەكى بىنەرەتەى لە

۵۳ - بە بىرواى جىمىسۆن "بەداخەمە ئايدۆلۆژىي بازار رازىتەمەمە يان خەمەلنەر يان ئوانەنەمەى تەواوكر نىيە كە بىكرى لە كۆل پەرسى ئابوورى بىكرىتەمە و رەوانەى قەلەيەكى فەرھەنگى يان سەرھانى بىكرىت كە لىمەى كەسانى پىپۆر لە سەرى بىلۆن. بەلگە تارادەمەك بىرھەمەى خەمەلەيە، سىبەرى عەمىنى پىتەستىي ئىمە، دەمەى ھەردو رەھەندەكە كەم تا زۆر پىكەمە، لە وىكچوون و جىوازىەكانىيانا بەلەنرەتە. ئىمان... نىوھى خەمەلەيەمەن، واتە بە راستى خەمەلەيەمەن يان سەرىخە لە يەكترى نىن، بەلام بە تەواوئەش وەكو يەك نىن" (۷۹، ل ۹۵).

۵۴ - ماركس لىكەندەنەمەى خۆى لەمەم سەرمایەدارى بىم تىبىنەمە دەست پىكرد كە لە يەكەم نىگادا سىستەمى سەرمایەدارى ھەروەك كۆمەلگەى زەبەلاحى كالاكان و خاوەنەكانىيان خۆى دەردەخات. پەيوەندىيە نىوان كالاكان، پەيوەندىيەكانى نىوان خەلگەى لىل و تارىك دەكات، كالا بە سەر نەندىشە و ھەروەھا بەسەر ھەستەكانىشدا زال دەيتە.

بهره‌مه‌یتانی کالایه. لیره‌دا بهره‌مه‌کانی کار وەك شته دهره‌کیه‌کان، له دهره‌وه‌ی کۆنترۆلی نمو که‌سانه‌ی که ئه‌وانیان خولقاندوون، خۆ دهرده‌خهن. په‌یوه‌ندییه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان نه‌ك به‌ شیوه‌ی په‌یوه‌ندیی نیتوان مرۆقه‌کان، به‌لکو له نیتوان بهره‌مه‌کانی کاری ئه‌واندا خۆیان دهرده‌خهن. له‌بهر ئه‌وه له نیتوان راستی و دهرکه‌وتندا دوالیزمیک هاته‌وته ئاراهه، دووه‌مه‌یه‌که‌یان له نایدۆلۆژیا‌دا ده‌مه‌یت. هه‌ریۆیه‌ بازار ده‌بیته نایدۆلۆژیای دهرکه‌وته‌کان.

نایدۆلۆژیایه‌ی دهرکه‌وته‌کان پێویستی به‌ بزێویی تایبه‌ت به‌خۆی هه‌یه. قوڵترین قوڵایه‌یه‌کانی خودی مرۆقایه‌تی، سه‌رجه‌می هۆگریه‌کانی خاوه‌نداریتی و ده‌سته‌بهرکردن که ده‌بنه‌ هۆی ئه‌وه‌ی تاکی خودنامۆ هه‌ست بکات که به‌هۆی کپینه‌وه، خوخته‌ی مرۆقایه‌تی خۆی و ده‌ی هیناوه، له رێگای فرۆشیارانێ ئه‌وه نایدۆلۆژیایه‌ی بازاره‌وه، دهرده‌کێشهریت. بوا‌ری فۆرمه‌ ماددییه‌کان کۆمه‌لێك داواکاری به‌ سه‌ر تاکدا ده‌سه‌پێنیت، کۆمه‌لێك هۆگری تێدا پێك دێنیت و تاك تووشی هه‌ستی ناره‌زامه‌ندی و بێتوانایی تاکه‌که‌سی ده‌کات. تاك به‌ تیربوونی نیشتیایه‌ی خه‌یالی و هۆگریه‌ تونده‌کانی، هه‌ست ده‌کات دوورکه‌وته‌وه‌ی له‌و سته‌مه‌ کارێکی ئه‌سته‌مه‌. زالبوونی کالایه‌ به‌ سه‌ر سه‌رجه‌م چالاکییه‌کانیدا، سه‌ریه‌خۆیی تاك سنووردار ده‌کاته‌وه، ناچاری ده‌کات له‌و کۆیونه‌وه‌یه‌دا به‌شۆین ئه‌وه به‌خته‌وه‌ریی خۆشباوه‌رانه‌ی بگه‌ریت که له‌ که‌لوپه‌له‌ ماددییه‌کانه‌وه سه‌رچاوه‌ ده‌گرن. ئه‌مه زۆره‌ملی بوونی خشته‌ی ئه‌رکه‌کان، په‌یوه‌ندییه‌ نامرازیه‌کان و ده‌سته‌بهرکردن وەك گرنه‌گرێن لایه‌نی ژیا‌نی لێده‌که‌وتنه‌وه. پێناسه‌که‌ی وەك به‌کاره‌یین به‌ سه‌ر پێناسه‌ی بهره‌مه‌یه‌نه‌رانه‌ی ئه‌وه‌دا زال ده‌بیته.

هه‌بوونی پاره وەك نیتویه‌ندی گشتگیر نالۆویری بازار، ئالوویری نیتوان کالاکان زیاتر ئالۆز ده‌کات. دوا‌یین په‌یوه‌ندیی لێل و ته‌ماوی، پاره‌یه (به‌ر به‌ په‌یوه‌ندیی روونی نیتوان مرۆقه‌کان ده‌گریت. و.ف) له‌ گه‌ل زالبوونی پاره، به‌های سه‌رجه‌م کالاکان، هه‌م له‌ پێشدا و هه‌م دوا‌ی کاری ئالوویر، ده‌کرێ هه‌لسه‌نگیندریت. مارکس له‌ گه‌رۆند ریه‌دا نیشانی ده‌دات که پاره به‌ج شیوه‌یه‌ك که سه‌ره‌تا خۆی کالایه‌که، گرنگی ئالوویر و گرنگی ناساندنی هه‌یه، و دواتریش په‌یوه‌ندیی ده‌رخستنی به‌های هه‌یه، له‌وه‌ی ده‌ریده‌خات جیا ده‌بیته‌وه و وەك هیتما‌یه‌ك پله‌ویایه‌ی کۆمه‌لایه‌تی خودموختاری به‌ده‌ست دێنیت — ده‌رخه‌ری قبولکردنی کۆمه‌لایه‌تی، نوینه‌ری ده‌سه‌لاتی کۆمه‌لایه‌تی که ده‌کرێ له‌ گیرفانی خۆتا هه‌لبه‌گری و جینگای ئیره‌یی و چاوچنۆکیشه. چونکه ده‌کرێ به‌خاتری خۆی بته‌ویته،

ژیاننکی تایبەت بە خۆی دەدۆزیتەوه و بە وتەی مارکس دەبێتە "خوای بەغیرەتی ئیسرائیل".

پارە فۆرمیکی خەیاڵی کالایە، چونکە لەو پلەوپایەوه کە پێشوو تر پەڕیوەندیی ئالوویتر بوو، بۆ پلەوپایە دەسەلاتی کۆمەڵایەتی هەلکشێوه. هەر بۆیە سەرسۆرپەتەرترین شتە — "جیهانیکی سەراوینە". لەجیاتنی ئەوەی نوێنەری بەهاکان بێت، بەکردهوه جیهانی بەرھەمھێنان و ئاواتەکان، ئیش و ئازار و خۆزگی کەسانێک کە کارەکیان خولقیانەری بەرھەم بۆوه، لە ئێمە دەشارتەوه. بەکارھێنانی پارە هەموو چەشنە زۆلم و زۆریک دادەپۆشێت. مارکسیستی جوگرافی زان، دەیفید ھارۆی دەنوێت:

کاتێک کە یەک شت (پارە) لەگەڵ شتیکی دیکە (کالا) مامەڵە یی بکەین، بارودۆخی کارووبار، ھەستی تاموچێژ، توندوتیژی یان دڵساردبوونەوه کە لەودوی بەرھەمھێنانی کالاکانەویە و ھالەتە زەینیەکانی بەرھەمھێنەر، ھەموویان لە ئێمە شاراون. دەتوانین نانی بەیانی خۆمان بچۆین بۆ ئەوەی بێر لەو بەر ھەزاران کەسە بکەینەوه کە خەریکی بەرھەمھێنانی بوون. سەرھەم نیشانەکانی چەوسانەوه لە کالایەک داتاشارون (نانی رۆژانە جینگا پەنجە چەوسانەوهی پێو دیار نییە) (٦٦، ل ١٠١).

جیهانی چەوسانەوه نەماوه و خەلکی بەنێسبەت لەخۆنامۆبون، کەمترخەم دەکات. حسابکردنی پارە، جیهانی کۆمەڵایەتی ئەو کەسانە کە بۆ نانی رۆژانەمان پێویستیمان پێیانە، لە ئێمە شاردۆتەوه.

پارە سەرھەم پەڕیوەندیەکان و جیهانی ئالۆزی پەڕیوەندیە کۆمەڵایەتیەکان چارەسەر دەکات.^{٥٥} کۆمەڵنکی خەیاڵی دەخولقیێت کە تییدا هەموو بەهاکان رێژەیین، نوێنەری

٥٥ - مارکس لە گۆژندریەدا دەنوێت: "چونکە پارە یەکسانە بە توانایی کرپن، هەموو شتیکی دەبێ بکرێت، دەکرێ هەموو شتیکی بکرێت پارە. بەلام تەنیا لە رێگای نامۆکردنەوه، بە ستاندنی لە خاوەنەکی، دەکرێ بکرێت پارە. کەواتە مردەمالە ھەتاهەتایەکان و پەڕیوەندیە خاوەندارانەییە نەگۆڕەکانیان، لە رووبەرۆوبوونەوه لەگەڵ پارەدا لێک ھەلدەوێن. لەوێش زیاتر چونکە خودی پارە تەنیا لە ھێنان و بردندا بوونی ھەیە و لە جیاتنی شتە بەکارھێنەکان و ھتد ئالووی پێدەکرێت — ئەو بەھایانە کە ھەموویان لە ناکامدا تا ئاستی تاموچێژی تاکەکەسی دادەبەزن، وایپدەچێت کە هەموو شتیکی تا ئەو جینگایە کە تاک دەستی پێی رادەگات، پەڕیایەخ بێت (٣٩/١٢٠).

بەھای ھەموو شتەکان دەبێتە خەڵک و پەيوەندیە کۆمەلایەتیەکان. کالاً و گرنگترین کالاً واتە پارە بەم جۆرە پەيوەندیە تایبەتیە کۆمەلایەتیەکان بەفەرۆ دەدات و بە بارھێنانی پەيوەندیە عەینی و نامرازەکان، پەيوەندیە تایبەتیەکان ھەڵدەوێتێتەو. گێۆرگ زەمل کاریگەری پارە لە سەر پەيوەندیەکان، ئەنجومەنەکان و کار و کلتوری مەۆسی بەجوانی ھەڵسەنگاند. بە برۆای زەمل پارە بە پێچەوانەى فۆرمەکانى دیکەى سەرۆت و سامان، شتیکی بە پیت و فەرە و بوار بۆ ئەناسراو بوونی تاک خۆش دەکات. پارە تەنیا بە هیچ چۆنایەتیەکی نییە. سەپاندنی دەسەلات لە رینگای دوورەو خۆش دەکات و وادەکات کە چینی بالادەست ئەناسرێن. ئابووری پارە رازیسوون و سوکایەتی بۆ تاک پێک دێنێت و پەيوەندی نەبەرپرسانەى لێدەکەوتەو. زەمل بە دەنگدانەوى مارکس و شتوێ دەرپرێتیکی خەماوی لەمەر لەدەست چوونی لایەنى خودرابوو لە پەيوەندیە کۆمەلایەتیەکاندا و زۆربوونی پەيوەندیەکانى ئالوۆز قسە دەکات کە لەواندا شتە مادىەکان بە سەر ھەموو لایەنەکانى کۆمەلگادا زال دەبن (١٩٧٨).

زەمل خەمى لەدەست چوونی بکەرێکەى تەى کە چونکە درێژەى لۆژیکی ئالوۆزى کالایە، زەینی مەۆی ھەزار دەکات. پارە حسابیکی سارد و توندی بەھا مەۆیەکانە، توانای دەرپرێنى مانای تاکەکەسى یان تایبەتیەکانى نییە، چونکە بەواتایەکی وردتر خاوەنى توانای دەرپرێنى چەندایەتی بەھاکانە. بوونەوەرە مەۆیەکان و پەيوەندیەکانى ئەوان لێک ھەڵدەوێتێتەو، چونکە تاک لەواندا ھەتا ئاستی گشتى ھاوئاست دەچێت کە ھەر شتیکی شیاوی فرۆشتن، بەتایبەت خودی پارە تێیدا بەشارە.

کاتیەک کە پارە بوو بە تەنیا پەيوەندی نێوان مەۆفەکان و خودی کالاً توانی شوناسی خۆی لەدەست بدات، پەردەیک بە سەر زۆلمە کۆمەلایەتیەکاندا کێشراو. چونکە لۆژیکی بازار پەيوەندیە کۆمەلایەتیەکان رێکدەخات، حساب و کیتاب جێگەى پەيوەندی گەرمى نێوان تاکەکان دەگرێتەو، ئابووری پارە مەملانیسى خۆیستانە بار دێنێت و دۆستایەتى لەناو دەبات. زەمل ئەو لێکدانەو ھێگلیە لە مەر خولقاندنی جیھانى نوێ سەرلەنوێ دەخولقییتەو کە خۆیستی و چاوپنۆکی کە پەيوەندیە مەۆیەکان لاواز دەکات لە ھێماکانى ئەو و تاکەکان تێیدا وە "خۆیستیە ئابووریە حسابگەرە وشارەکان" لەگەڵ یەکتەى بەرەوورو دەبنەو. جیھانى نوێ کەسانى تەوقیت کراوى خولقاندوو. جیھانى مەملانیى بارھێناو و بە وتەى زەمل "کەسایەتیە بێ بنەماکان"ى دروست کردوون. جێگاوشوێنى چینیایەتى لەتاک

هه‌شار ده‌دریټ، سته‌مه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان په‌رده‌پۆش ده‌کرێن و په‌راویز خستنه‌کانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی تاریک و لیل ده‌بیټ.

ره‌فتاره‌کانی چینی بالاده‌ست به‌ وردی ناگاداری له‌و به‌هایانه‌ ده‌که‌من، چونکه‌ جیهانی پرۆیاگه‌نده و راگه‌یه‌نهره‌ جه‌ماوه‌ریه‌کان، به‌شێوه‌یه‌کی بنه‌ره‌تی به‌کاره‌یتنخوازی ده‌چێن. بازاڕ نیتر شوتیتیک بۆ سه‌رله‌نوێ به‌ره‌مه‌یتانه‌وه‌ی هێزی کار یان مه‌یدانی ئالوویتر نییه، نوانده‌وه‌ی شێوه‌کارانه‌ی جیهانی ئه‌و ویستانه‌یه‌ که به‌ چه‌شنیکی ده‌سکرد خولقی‌ندراون و ئه‌و شێوازانیه‌ ژیانه‌ که تێیدا تاك به‌ هۆی فرمانی ده‌روونناسی خاوه‌نی ئه‌و هێما به‌خته‌وه‌رانه‌یه‌ و به‌ زۆری ده‌چێته‌ نیو سیسته‌مه‌که‌وه. بازاڕ هه‌روه‌ک بواریک له‌ به‌کاره‌یتان خۆی ده‌رده‌خات که پێداویسته‌یه‌کان و داخوازیه‌ تایبه‌تییه‌کان تێیدا هه‌م ده‌خولقی‌ندری‌ن و هه‌م دا‌بین ده‌کرێن، و کار هه‌روه‌ک پتو‌یستیه‌که‌ بۆ دا‌بینکردنی ئه‌و پێداویسته‌یه‌ ده‌رده‌که‌وێت. زیاده‌کردنی ئه‌و پێداویسته‌یه‌ که فیکری به‌کاره‌یتن خوازی ده‌خولقی‌ن، خه‌لگی ره‌وانه‌ی بازاڕ ده‌کات.

فرۆشتنی زۆرمه‌لی ئه‌و فیکره‌ یارمه‌تی قبولکردن و له‌ راستیدا ته‌نانه‌ت یارمه‌تی به‌ بێده‌ره‌تانی بازاڕیش ده‌کات. جیمسون ده‌نووسێت "تاموچیژه‌کانی به‌کاره‌یتان، شتیکی زۆر زیاتر له‌ پێشهاته‌ خه‌یالیه‌ نایه‌لۆژیکه‌کان ین که بۆ به‌کاره‌یتنه‌ نایه‌لۆژییه‌کان دا‌بین کراون که ئه‌وانه‌یان بۆ تیۆری بازاڕ کریون که خۆیان به‌شکن لێ" (٧٩، ل ١٠٤). نایه‌لۆژیای بازاڕ وه‌ک نایه‌لۆژیای به‌کاره‌یتن خوازی، سه‌رله‌نوێ زالبوونی سه‌رمایه‌ به‌ره‌م ده‌نیته‌وه، و به‌م جۆره‌ بازاڕ نه‌ته‌نیا وه‌ک دیمه‌تیک بۆ سه‌رله‌نوێ به‌ره‌مه‌یتانه‌وه‌ی کاری کرێگرته‌، به‌لکو خزمه‌تی سه‌ر له‌نوێ به‌ره‌م هێنانه‌وه‌ی نایه‌لۆژیای سه‌رمایه‌داریش ده‌کات، چونکه‌ ئه‌و کرپاره‌ شاره‌زایانه‌ له‌ بواره‌کانی سیاسی، فعه‌ه‌نگی، پێشه‌گه‌ری و کۆمه‌لایه‌تیدا، مافی ئازادی خۆیان بۆ دیاریکردنی هێماکانی دامه‌رکانده‌وه‌ی تایبه‌تی خۆیان داده‌سه‌پێن. کۆت و به‌ند و زنجیره‌ تایبه‌تییه‌کانی خۆشیان هه‌لده‌به‌ژێرن.

له‌ ئاکامدا بازاڕ، راستیه‌کانی نایه‌کسانیی کۆمه‌لایه‌تی ده‌کاته‌ شتیکی عه‌قلانی و ریگه‌پێدراو. له‌وانه‌یه‌ نه‌بیته‌ هۆی نایه‌کسانیی کۆمه‌لایه‌تی، به‌لام به‌ کۆمه‌لێک له‌و ئه‌فسانه‌ و نه‌ندیشه‌یه‌ی که تاك وه‌ک به‌شداری ئازاد و دیاریکه‌ری بازاڕ ده‌ناسێن، سه‌رله‌نوێ به‌ره‌می ده‌نیته‌وه. تاکه‌کان که به‌ شێوه‌ی نه‌ندامانی چینه‌کان ده‌چنه‌ نیو کۆمه‌لگای مه‌ده‌نییه‌وه، له‌ ریگای ئه‌و ئه‌فسانه‌وه‌ زۆر بێبه‌زه‌یانه‌ رێک ده‌خه‌ری‌ن. بازاڕ وه‌ک لایه‌نی پێکهاته‌یه‌ی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی به‌هاکان و چالاکیه‌کان ده‌کاته‌ شوێنه‌که‌وتووی لۆژیکی بێبه‌زه‌یانه‌ی خۆی. به‌واتایه‌کی دیکه‌ مله‌وپی بنه‌مای پێکه‌ینه‌ری زالی ئه‌وه.

بازارپیش زۆره ملیتخوازه چونکه گوتاری بازار گهړانهوه بۆ خوده و ناماژهیهك بهو بارودۆخه ناكات كه تاكهكان تیتیدا کاری هاویهشیان همیه، هیچ ناماژهیهك بهو کالایانه ناکات كه له بازاردا دهخرتیه روو، و هیچ روونکردنهوهیهك نادات سهبارته بهوهیهكه خاوهنی کالاکه، به چ شتویهیهك نهو کالایه دهسته بهر کردووه. به واتایهکی دیکه هیچ ناماژهیهك بهوه ناکات كه نایا تاك دهستی به پینداویستی پیتیست بۆ چوونه ناو کۆمهلگای مهدهنی رادهگات یان نا؟ نایدۆلۆژیای بازار له ناکامدا پاساوی دوورخستنهوه له کۆمهلگای مهدهنی دهکات.

نهگه دامهزراوهی بازار وهک لایهنی پیکهاتهیی توندوتیژبخوازه، کهواته چوونه ناو نهو بواره سنوورداره. ناکامهکهی نهوهیه که گوتاری گشتی له کۆمهلگای مهدهنی نه دهتوانی گشتی بیت و نه دیموکراتی. نهو تاکهی که له قهلهمهروهی کۆمهلایهتی و نابووریدا نایهکسانه ناتوانیت له قهلهمهروهی سیاسیدا یهکسان بیت. ههلهسهنگاندنی بازارپی شتوازه جۆراوجۆرهکانی خاوهندارتی، زنجیره پلهویایهیهکی له کهسایهتیه خاوهن بهها نایهکسانهکان لی دهکهوتیهوه که سهرهپای قبولکردنی روکهشیانهی مافه یهکسانهکان و یهکسانی تاكهکان، به روونی توانایی جیاوازیان بۆ وهدهباتنی خۆیان همیه.

مهههست نهوه بووه که کۆمهلگای مهدهنی وهک بواری گشتی و یاسایی، شوتینکی کراوه و بهربلاو بیت، بهلام نهو کهشه خۆی له ریگای نهو پرۆسانهوه سنووردار دهکریت که هم دهولت و هم کۆمهلگای مهدهنی دایاندههپینن. کۆمهلگای مهدهنی لهوانیه هۆکاری نایهکسانی یان ستهم نهبیت، بهلام نهفسانهکان بهرهم دینیت و بالادهستی چینایهتی و بالادهستی دهولت بهرهم دینیهوه، و دهولت و کۆمهلگای مهدهنی پیکهوه ریشوتنهکانی بهرهمهتانی نهو کۆمهلگایه تهئید دهکن.

قهلهمهروهی گشتی کۆمهلگای مهدهنی تا چ رادهیهك گشتیه؟

نهو بهلگانهی که تا ئیره باس کران، بهکورتی دووپات دهکهینهوه — کۆمهلگای مهدهنی شوتینکی گشتیه که تیتیدا تاكهکان به مهههستی جۆراوجۆر هم له پیناو بهرژهوهندی خۆیاندا و هم بۆ سهرلهنووی بهرهمهتانهوهی نهو شتهی که پیتی دهگوتری کۆمهلگا، کۆ دهبنهوه. نهوه شوتینکی گشتیه چونکه به شتویهیهکی گشتی له بهر دهستی ههموان دایه، و به پیتی بنهها ههموان وهک کهسی خاوهن ماف، نیزنی چوونه ناو نهو بوارهیان همیه. سهرههلدانی میژوویی نهو چوارچیهیه پیشکهوتنخوازانهیه و تهناوته رزگاریده ریشه چونکه تاك له زنجیره پلهویایه

ریشه‌داره کۆمه‌لایه‌تییه‌کان رزگار ده‌کات و نیزنی کاری به‌رامبه‌ری پێده‌دات له‌و شوتنه‌دا که پیتشووتر لێک جیابوون. دانیشتوانی نمو شوتنه له رێگای نمو په‌یوه‌ندییه کۆمه‌لایه‌تیانه‌وه که له شوناسی نوی و دامه‌زراوه‌ی نوی سه‌ریان وه‌ده‌رناوه، پێکه‌وه گری دراونه‌تموه.

نمو شوناسه سه‌ره‌نجراکتشن، چونکه مافه‌کانیشیان له‌گه‌ڵدان. کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی له‌ بواری سیاسیه‌وه وه‌ک شونیتکی گشتی خۆی ده‌رده‌خات که گوتاریکی سیاسی له‌ نێوان نمو خه‌لکانه‌دا دینته‌ ناراه که له‌ بارودۆخیک نازادا نا‌لوگۆری بیروپا ده‌کهن. نمو راستیه‌ به‌ دیموکراسی شتیکی چاره‌نوس سازه چونکه لی‌ره‌دا دانپێدانانه‌کان و ناره‌زامه‌ندییه‌کان له‌ مه‌ر خوخده‌ی ده‌سه‌لات، رێکخراوی دلخوازی کۆمه‌لگان و په‌یوه‌ندی نمو له‌ گه‌ڵ ده‌ولت به‌ریوه ده‌چن. به‌لام که‌شه گشتیه‌کانی دیموکراتی نه‌ته‌نیا پێستی‌ان به‌ گشتیه‌ت و باسی نازاد و کراوه‌ هیه، به‌لکو به‌ پتی به‌نه‌ما ده‌بی هه‌مووان ده‌ستی‌ان پتی رابگات به‌ نمو هه‌ر چه‌م نوینه‌رایه‌تییه‌کان بتوانن قسه‌ بکه‌ن و قسه‌کانیشیان بیستریت. به‌لام هه‌روه‌ک دیتومه‌نه‌ هه‌ندیک له‌ ده‌نگه‌کان نایسترن، به‌ر به‌ هاتنی هه‌ندیک له‌ ده‌نگه‌کان ده‌گریت، و هه‌ندیکیشیان رێکوپێک ده‌کرتن چونکه چاره‌ڕه‌شه‌کان و چه‌وساندنه‌وه‌کان هه‌م‌دیس‌ان به‌ره‌م دیننه‌وه.

باسه‌که به‌و چه‌شنه‌ی که کله‌ۆن گه‌ڵه‌ی ده‌کات ته‌نیا پرسی ده‌ست‌راگه‌یشتن به‌ گوتاره. "نمو ده‌ست‌راگه‌یشتنه‌ ناوا به‌ ناسانی بریتی نییه له‌ ویستی گوت‌راگرتن به‌ قسه‌ی که‌سانی دیکه، به‌لکو برتییه له‌ پرسه‌کانی وه‌ک دابه‌شکردنی هه‌موو جزه‌کانی فێرکارییه‌که که‌ توانای خستنه‌په‌روی به‌لگه‌ی "باش" به‌ قسه‌که‌ران ده‌دات. جیاوازه‌وه‌ش پرسی گرنگیه‌ی به‌لێنی نایدۆلۆژی خستنه‌ په‌راویزی جیاوازی پێکه‌... له‌ په‌کسانیه‌خوازی لێکدانه‌وه‌ی فیکری دابه‌ (١٢١، ل ٢٧٤). له‌ بارودۆخیکدا که‌تاک له‌ بواری کۆمه‌لایه‌تییه‌وه نایه‌کسان و له‌ بواری فره‌هه‌نگیه‌وه خراوه‌ته‌ په‌راویزه‌وه، له‌ بواری نایدۆلۆژییه‌وه په‌راویزخراوه و له‌ بواری سیاسیه‌وه بیه‌شه، وه‌ها که‌شیک ناتوانی گشتی بیت.

بواری گشتی وه‌ک که‌شیک س‌ن‌و‌ر‌د‌ار سه‌ره‌له‌ده‌دات. به‌لام پ‌ر‌ۆ‌سه په‌راویزخراوه‌کان ته‌نیا له‌ ده‌ره‌وه‌ی نمو قه‌له‌مه‌په‌وه‌ نین، به‌لکو خ‌و‌دی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی له‌ رێگای چالاکییه نه‌فسانه‌یه‌کان و هێژمۆنی گوتاری به‌ خستنه‌ په‌راویزی شت‌وا‌زه دیاریکراوه‌کانی سیاسه‌ت کار ده‌کات. سنووره‌کانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی خاوه‌نی پێکهاته و توانای خستنه‌ په‌راویزیان هیه و له‌ نێوخۆی نمو چوارچێوه‌یه‌دا کۆمه‌لێک رێگاچاره به‌ زالبون به‌هه‌رتی کراونه‌تموه. ناکری کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی به‌و شێوه‌ی که له‌ قسه‌ویه‌کاندا ده‌بیسترت، به‌ شێوه‌ی به‌هه‌رتی بوونه‌وه‌ی

ئەندىشەكان و ئەركەكان لىيان تىبگەين و بيانناسىپنن كە خزمەت بە بەرتەسك كىردنەوئەي دەسلەلاتى دەولەت دەكەن و بەلگىنى رزگارئون لە ھەر چەشنە ستمەك بە تاك دەدەن. كۆمەلگای مەدەنى لە لایەنە پىتەستىيەكانەو پوچەلكرەوئەي و بە شىوازى جۆراوجۆر تاكەكان لە نىوخۆيدا گۆشەگىر دەكات و رىكۆپىتكان دەكات. فۆرمەكانى ستم لەوانەيە زۆر رىكۆپىت و ھەست پىتەكراو بن، بەلام سەرەراى ھەموو ئەوانە شتىكى راستەقىنەن.

بەلام دەست بەسەرداگرتنى مېژووئەي ئەو كەشە لە رىگای رەفتارە زالەكانەو رەتتاكاتەوئەي. ھۆكارەكەشى ئەوئەيە كە بوونى كۆمەلگای مەدەنى، كۆمەلەك پىداوئەستى بۆ دەست بەسەرداگرتنى سەرلەنوئەي لە لایەن بزووتنەو جەماوەرەكانەو، دەخاتە روو. كۆمەلگای مەدەنى بۆ توئۆ جەماوەرەكان ھەلى وا دەرەخسىتەت كە سەر لەنوئەي بتوانن دەست بە سەر ئەو كەشەدا بگرنەو، سىاسەتى چىنە بالاكان شكل پىتەدەن و نىوئەندى بگەن. لەو رووئەو ھەسا دەرەفەتەك دەرەخسىتەت كە بەھاكانى كۆمەلگای مەدەنى ھىزى ھەلخپنەريان بۆ دىموكراتى بوونى كۆمەلگا داين كەردووە و دەتوانن داينى بگەن. چونكە رىك ئەو بەھاينانە كە بوونەتە گۆرەپانى مەملەتەي ئەو گروئەي كە خوازىارى دەستراگەيشتەت بە كەشى دەرسپنى بوونى دىموكراتى خزانەن. شەت (SHETH) دەنوئەت: "كەردەوئەكانى ئەم دوايانە لە مافى مرۆفدا، بە گروئە جۆراوجۆرەكان، كار و خەبات، شىوئە رىكخست و بەدەسلەت گەيشتنى خپلەكان، داليتەكان، ھەژارە گۆندەشەنەكان و ژنيان بەدەستەو گرتووە. ھىوا ئەوئەيە كە ئەوان لە رىگای ئەو رىكخراوانەو، پىداوئەستىيەكانى خزانەن باس بگەن و ويستەكانيان بەرەويئەش بەرن ئەويش نەك وەك پەيرەويكى پاسيف بەلكو وەك ئەو ھاوولائەيانەي كە پشتيان بەخزانەن بەستووە بۆ ئەوئەي مافى رەواي خزانەن بۆ مانەو و ئاسودەي بەپىتن" (١٦٩، ل ٣١). ھەرچىيەك يەت سەرچەم كۆمەلگا مەدەنىيەكان نەك لە رىگای دەولەت يان چىنە بالاكانەو، بەلكو لە رىگای خەباتە كۆمەلەيەتيەكانەو كە لە كۆمەلگای مەدەنىيەو سەريان ھەلداو و لە بنەما و بەھاكانى راگەيەندراوى كۆمەلگای مەدەنى ئىلھاميان وەرگرتووە، پەرى سەندووە.

كەوابو ئەو بوارە تواناي بۆ تىكەلچوون لە گۆرەپانى سىاسيدا دەخاتەروو، ھەرئۆيە ھەرچەشنە پشت بەستىك بە كۆمەلگای مەدەنى، بانگەشت كەردنە بۆ گزرى سىاسى، بە واتايەكى دىكە بانگەشتىكە بۆ دەستبەسەرداگرتنى كەشى سىاسى و كۆنترۆلى بەرنامە سىاسىيەكان. ئىستادەي باسى ئەو خەباتە و ئىمكاناتە بۆ سنوورەكميان بگەين بۆ گۆرانی چوارچوئەي گشتى.

بهشی شه‌شهم

كۆمەلگاي مەدەنى، كۆپرە پانى مشتومر:

له بەشى پىشوو تەركىز له سەر پوچەلبوونەوێ هێزى رزگاریدەرى كۆمەلگاي مەدەنى و دەست بەسەرداگرتنى له لایەن چینه بالادەستەكان و دەولەتەوێ كرايەو، هەر بۆیە هێزى ئەو بۆ ئەركە و ەك شۆینىك كە تێیدا گوتارىكى گشتى سیاسى رزگاریدەر و گشتگیر دەتوانى سەر ھەلبەدات و خۆى پشەو بکات، تووشى خەسارەتێكى زۆر بوو. بەلام دەست بە سەرداگرتنى ئەو كەشە له رینگای چینه بالاکانەو، له بایەخى ئەو كەم ناکاتەو. چونكە گوتارى كۆمەلگاي مەدەنى فۆرم و ئەندیشەى جۆراوجۆرى له مەر شۆواژەكانى دلخواری رێكخستنى پەيوەندىيەكانى دەولەت و كۆمەلگا بناغەپێژى و بنەرەتییى كردۆتەو. سەقامگیربوونی شۆینىك بۆ سیاسەتى دیموكراتى له دەرەوێ سنوورە فەرمیەكانى دەولەت و بنەرەتییى بوونەوێ ئەم بایەخانە له بواری میژوووییەو، پێشكەوتنخووانە بوو. واتاداربوونی ئەو بواری، گوتارىكى پێكەپناوێ كە ئەوێندە خۆى گونجانوێ كە گشتانێكەى شۆرشیگێرانیەت. ھەرۆك چۆن ھابرماس باس لەوێ دەكات كە پێكەپناى گوتارىكى گشتى، پشت بەستە بە فۆرمە گشتییەكان، تاقانەكان، بابەتى و لەبەرئەكراوێكان ھان دەدات، كە تێیاندا "عەقلىك زالە كە ئەوێ راستە لەگەڵ ئەوێ بەرحەقە، لێك دێنەو، سەپاندنى دەسەلات تەنیا بە بەرپۆبەریكى ئەو فۆرمانە دەسپێردرێت" (٦٤، ٥٣ل). له راستیدا بە بى ھەبوونی بواریك كە تێیدا گوتارىك كە له مەر دەولەت — كۆمەلگا و پەيوەندىيەكانى نێوخۆى كۆمەلگا بتوانى له نازادىيەكى رێژەى له دەولەت بەرپۆبەریكەت، ناكړى بێر له دیموكراسى بكرێتەو. ئەگەر پتووستییى ئەو بواری قبۆل و گەرەنتى نەكړیت و داكوكى لى نەكړیت پێشھاتى بەرینترى بەشدارى له پڕۆسەى بریارداندا لەكران نەھاتووێ. ھەربۆیە ھەبوونی كۆمەلگاي مەدەنى لەگەڵ دیموكراسى سیاسى، ئەگەر كۆمەلایەتیش نەبێت، پەيوەندىيەكى لێك دانەبراوى ھەبێ. ھەرۆك دیتوشانە ھەولدان بۆ نابوتكردنى دیموكراسى ھەمیشە ھاوكات بوو لە گەڵ ھەولدان بۆ خەسارەت لێدانى كەشى كۆمەلگاي مەدەنى.

بەلام ئەگەر ئەو بواری گشتییە ھەمووان نەگرتەو، بێركردنەو له دیموكراسیش لەكران نەھاتووێ. سنووردانان بۆ بەشدارىكردن دەبێتە ھۆى ئیفلج بوونی دیموكراسى. كەوابوو

دیموکراسی په یوه نښه کې دوولایه نه دی له گڼل چوارچیتوهی گشتی هڅه. دیموکراسی به بڼې پانتایی گشتی ناتوانی له نارا دایت، به لڼم نه گهر شو پانتاییه کراوه و درخوری هم مووانیش نه بیت، دیموکراسی بوونی نابیت. به دلنیا یوه خهبات بڼ له خوگرتن و درخستی شو بواره له لایه ن گروهه پراوړیز که وتوه کانی کومه لگا و ژور جارانش له دره وهی سنوره کانی کومه لگای مدهنی، به پړوه چوه، به لڼم شو خهباتانهش سریان هه لڼه ده دا، مه گهر که شیتک بوو بیت که له وانداناواته کانی نم گروپانه نه گهری دره پړپړیان هه بیت.

به لڼم هه بوونی کومه لگای مدهنی بهس نیسه، ده بڼې به هاکان و فورمه دیموکراتی هکان بچه سپینیت، و چونکه کوتاری فرمی کومه لگای مدهنی کوتاریکی گشتی و هه مه لایه نه یه، کومه لیک به ها ده خولقینیت که خهبات بڼ چونه ناو شو بواره ده توانی له دره وهی نه وان ریکبخریت. هه بوونی که له بهری نتوان شو فورمانه و دامه زراوه کانی کومه لگای مدهنی بانگه نشتیکه بڼ تیکه له چوون له گڼل نم دامه زراو و رفتارانه. نم تیکه له چوونانه به تاییه تی شتوازی بانگهواز بڼ قبول کردن و گونجاندنی نندامانی پراوړیز خراوی شو چوارچیتوهی هڅه، پهره پیدان به بنه ما به شدار بخوازانه کانی نم قهله مره وه و په یوه نښی شو له گڼل ده ولت، نه گهر له پیناو ژیروژوور کردن بنه ما کانی نم دامه زراوه یه دا نه بن، به مه بهستی چاکسازین. میژووی خهباته کومه لایه تییه کان له سر شو به هایانه ی که چه مکی کومه لگای مدهنی ه هاوړپیان، و به تاییه یاسا، شایه تی نه وه یه.^{۶۹}

ناوړوکی سره کیی کومه لگای مدهنی، خوړاگری سرریزی له رنگای مافه کان و ریزه نده که یان له نه زمیک یاسایی و دامه زراوه یی دایه. مافه کان له و رووه له ژیان یاسیدا گرنګن، که ناگایان له و چوارچیتوه بنه پرتیه هڅه که له گڼل مرؤفه کان به چ شتوه یه ک

۶۹ - کوتاری و ستی به مچشه بڼوچوونی خوړان دره دپړن: مافی مرؤف نیتاش هم لیکدانه وه که سهاره ت به راسته کان و هم کومه لیک پهرستین له ناسانجه کانی خوازیاری ده دیهاتن، و ده دیهاتن شو ان ته نیا له رنگای پړوسه کی خهباتی هه میسه یوه دپته ناروه. که واپو له کاتیکدا که پشت به ستن به یاسا یان به ده ولت بڼ سپاندنی یاسا و ره کردنه وه یاسا نوتیه کان هروا رنگاچاره کی گرینگ و تمنانت رهنګه سره کیش له گۆرانکاریه کانی بارودوخی مرؤیدا ده میتیه وه، هینانه نارا و پهره دان به کارنکی کومه لایه تی، که رګ و ریشی له پیوستی ژور لیکراوترین کومه له کاند هڅه، و ده یوه ی نورمی هاربهش بڼ بوونیکي نه مرؤیی بخولقینیت، هر به راده یه گرینگ ده بیت. (۹۱، ۹۲).

دهبى ههلسوكهوت بکهن. نهوان سهبارهت بهوهيکه مرۆشهکان چ مافیکيان ههيه، پريارى کوتايى دهدهن. نهو تيبينيه، سهرحهم تيبينيهکانى دیکهى بهرژهوهنديى و قازانچ دهخاته پيراويزهوه. به واتايهکى دیکه، مافه بيتاوانه بنهريهتیهکانى تاکهکان شرۆشه دهکهن. وه نهگهر نهو گوتهيه که دهبى لهگهڵ ههر تاکيک به ريز و حورمهتهوه ههلسوكهوت بکريت، بيتته بنهماي نهخلاقی و مهدهنييهتى سياسى، مافهکان دهبنه چهکيک به دهستى تاکهکانهوه که دهکرى له دژى دهولهتهکان و کۆمهلگاکان بهکار بهرين. به گوتهى بهکسى (BAXI) "قهکردن سهبارهت به مافهکانى مرۆڤ، پيرى نافهرمانى بههيز بۆ باشتروونى چارهريهشى بيهشان و زولم ليکراوان و هتد ديننه ناراه. له سهردهميکى ميژوویدا، مافه مرۆسيهکان نهو مرۆدهيه دهدهن که مافهکانى سهرحهم مرۆشهکان، مرۆفایهتى دهبن (٩، ل١٥٨).

مافهکان لهو رووهوه بۆ چالاکانى سياسى سهريخراکيشن که نهگهر ويستهکانى نهوان وهک ماف قبول بکرين، نهوان دهتوانن به قورم و دامهزراوه قبولکراوهکان له ريگای مملانيهوه لهگهڵ بهها نهخلاقيهکانى نهوان مملاني بکهن. نهوان دهتوانن له سهر نهوه پيداگرى بکهن که ريزهبنديه دامهزراوهيهکان، ريزهبنديى کوتايى نين، کۆمهليک بنهماي نهخلاقی گشتى ههين که له ريگای نهوانهوه دهکرى نهو بنهمايانه ههلسهنگيندرين. داواکاريهکانى بهريز نرخاندنى مافهکان دهتوانن، کاربگهريهکى رزگاربخوازانى ههيب، چونکه خوازيارى مافهکان دهتوانن به پشت بهست به بههاکانى خودى نهو نهزميه سهقامگيره لهگهڵ رهفتارهکانى کۆمهلگای مهدهنى خهبات بکهن. مافهکان بهو روپۆشه دهتوانن کاربگهريهکى رزگاريدهرانهيان ههبيت. يوپندرا بهکسى دهنووسيت "ميژوو نهوى نيشان داوه که بۆ نهوانهش که ژيتر چهپۆکهن، نهگهرى گهيشتن به مافهکان وهک نامرازتيک له خهبات بۆ چاکازى له نارا دايه. دهولهت که خۆى وهک تهنيا دامهزراوهيهک بۆ وهديهاتنى بهرژهوهنديى گشتى کۆمهلگا دهناسينيت، ناتوانن بهر به کهلک وهگرتنى بهرامبهه لهم نهنديشهيهى مافهکان بگريتن. و چونکه ناتوانن دهبى ههر ههمان مافى نازاديش به زۆرليکراوان بدات (ههمان سهرحاوه، ل١٦١).

ههلبهته نهوه راستيهى کى ميژووويه که مافهکان هيچکات نهوهندهى که شيوايانه شولييان نهبووه. حکومهتهکان و کۆمهلگا مهدهنييهکان زۆريهى کاتهکان سيستهميکى سهروگوئى براوى مافهکانيان راگرتوه که زياتر له سهر بنهماي دوورخستهوهيه نهک راکيشان. نهگهر مافهکان ههر بهو چهشنهى که له سهروهه باسکرا، بوونه بنهماي رزگارديهخش، نهگهر چهکيک بوون بۆ پههسهندنى مافى دهنگدان، بههۆى خهباتى کۆمهلايهتیهوهيه، خهباتى چينهکانى

ژیردهسته، به شیوه‌ی کی به‌چاو به ته‌واوتی مه‌ل‌بندی مافه‌کانی داگرتووه. هر تیوریکي گه‌شه‌ستین س‌ب‌ارته به کومه‌ل‌گای م‌ده‌نی ده‌بی نه‌وه له‌ب‌ر چاو ب‌گ‌ریت. بۆ وینه ه‌ب‌رم‌اس نه‌وی قبول نییه که چوارچیوهی گشتی بورژوازی نه‌وه له لای‌ن نه‌وه گروپه کومه‌ل‌ایه‌تیانه‌وه که س‌ره‌تا له ده‌ره‌وی گوتاری کومه‌ل‌گای بورژوازی بوون، ب‌رده‌وام ل‌پ‌پ‌چینه‌وهی له‌گه‌ل ک‌راوه و تا راده‌یه‌کی زوریش نیویه‌ندیان کردووه. وه نه‌گ‌ر چوارچیوهی گشتی بورژوا له م‌ل‌مل‌ان‌یک‌ردن له‌گه‌ل ده‌ولته‌ی س‌ره‌ره‌و‌دا س‌ره‌ک‌وت‌وو بووه، به‌ش‌به‌حالی خ‌ویشی له ب‌رده‌م م‌ل‌مل‌انی گروپه ژیرده‌سته‌کاندا بووه. ک‌ه‌وابوو چوارچیوهی گشتی بورژوازی ه‌ب‌رم‌اس له گ‌ز‌ه‌پ‌انی په‌یوه‌ندییه‌کی کومه‌ل‌ایه‌تی پ‌ر‌ک‌یشه‌دا بووه. وه چونکه گوتاره‌کی نه‌وه به زمانیکی گشتی باس ک‌رابوو، ده‌ب‌وایه وه‌لامی خ‌و‌ی ب‌دایه‌ته‌وه و خ‌و‌ی ب‌ینابایه خ‌واره‌وه.

یه‌که‌مین گشتان‌دنی نه‌وه چوارچیویه کاتیک ده‌ستی پ‌یک‌رد که م‌افی ده‌نگ‌دان له ناکامی خ‌ه‌باتی چینی ک‌ر‌یک‌اردا پ‌ه‌ری س‌ه‌ند. ه‌له‌به‌ته س‌ره‌ک‌وته‌کانی چینی ک‌ر‌یک‌ار و گروپه‌کانی پشت نه‌ستور به جنسیه‌ت، ره‌گ‌ه‌ز، نه‌تنیک و ن‌ای‌ن، له ق‌ه‌له‌م‌ره‌وی م‌افه م‌ده‌نی و سیاسییه‌کاندا، چ‌ونه‌تی پ‌یک‌ه‌اته‌ی ب‌ه‌رایی م‌افه‌کانیان له ر‌نگ‌ای ده‌ولته‌وه له‌گه‌ل م‌ل‌مل‌انی ب‌ه‌ره‌ووو کرد‌و‌ته‌وه. س‌ره‌ک‌وته‌کانی نه‌وه خ‌ه‌باتانه بۆ کومه‌ل‌گای م‌ده‌نی و گوتاری م‌افه‌کانی نه‌وه چوار پ‌ن‌شه‌اتی ه‌ب‌وو:

یه‌که‌م، ره‌وایی بوونی ده‌ولته‌تان به پ‌ینی نه‌وه م‌افانه‌ی که به خ‌ه‌ل‌گی ده‌دات، ه‌له‌سه‌نگ‌ین‌درا. نه‌وه کاره به‌شیوه‌ی کی به‌چاو گه‌ل‌اله‌ی ده‌ولته‌تی نیویه‌ندی و ه‌یناوه‌ته خ‌واری، چونکه نه‌وی ناچار کردووه وه‌لامی داواکاری گروپه ر‌یک‌خ‌راوه سیاسییه‌کان بۆ به‌خ‌شین و به‌کرده‌وه ده‌ره‌ینانی م‌افه‌کان ب‌داته‌وه.

دووه‌م، چه‌م‌کی م‌افه‌کان ب‌رده‌وام ب‌ه‌رین‌تر بووه‌ته‌وه و نه‌وه م‌افانه‌ش ده‌گریت‌ه‌وه که پ‌یش‌و‌تر به‌ش‌یک له گه‌ل‌اله‌ی ج‌یی پ‌شتیوانی ده‌ولته‌ت نه‌بوون. بۆ نم‌ونه له گوتاری نیستای م‌افه‌کاندا، م‌افه‌کانی مرو‌ؤ لهو ج‌ی‌گ‌ایه‌دا که پ‌یش‌ینه‌ی سیاسی مرو‌قه‌کان له نارادایه، ب‌ایه‌خ‌یکی گ‌م‌وره‌یان به ده‌ست ه‌یناوه.

سی‌یم، جه‌وه‌ری م‌افه‌کان به‌ه‌و‌ی خ‌ه‌باته جه‌ماوه‌ریه‌کانه‌وه پ‌ه‌ری س‌ه‌ندووه. بۆ نم‌ونه له ج‌یهانی پ‌اش داگیرکاریدا م‌افی ده‌س‌تر‌اگ‌یشه‌ت به نام‌رازه‌کانی ژیان و ک‌ون‌ترۆلی پ‌یداویستی و س‌ه‌ر‌چاوه‌کان بۆ وه‌رزیره‌کان، یان م‌افی که‌مین‌ه‌کان له‌مه‌ر ک‌لتور و زمانی خ‌ویان، بووه‌ته توخ‌ن‌یکی ناوه‌ندی خ‌ه‌باته سیاسییه‌کان.

چوارهم، گشتی بوونهوه و سیاسیی بوونهوهی رووداوه‌کانی وهك په‌یوه‌ندییه چینایه‌تیه‌کان و په‌یوه‌ندیی نیوان دوو جنس، جنسیت و په‌روهرده‌کردنی منډال، ریزه‌ندیه‌کانی خودی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیشیان له‌گه‌ل کیشه‌ به‌ره‌وپوو کردوونه‌ته‌وه. به‌گشتی ده‌ولت و کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی هه‌ردووکیان به‌ناچار هه‌ندیک له‌و چه‌مکانه‌ی مافه‌کان که گروپه‌ په‌راویزخراوه‌کان خوازیاری بوون، دانیان پیداناون و قبولیان کردون. نه‌و مافانه‌ نه‌ته‌نیا له‌ نیوان هاوولاتیانی ده‌ولته‌دا، به‌لکو له‌ کۆر و کۆمه‌له‌ نیونه‌ته‌وه‌یه‌کانیشدا بوونه‌ته‌ دادوه‌ری ره‌فتاره‌کانی ده‌ولت و بوونه‌ته‌ پێوانه‌ و نمونه‌. ناره‌زامه‌ندییه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان له‌ کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیدا، سه‌رئجی خۆیان له‌ سه‌ر مه‌سایلیک له‌و مه‌لبه‌نده‌ داچه‌قاندوه‌ و خوازیاری ریزه‌ندیی نوێن.^{۵۷}

هه‌لبه‌ته‌ کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی له‌ زۆر رینگاه‌ تۆله‌ی له‌ ده‌ولت کردۆته‌وه‌ چونکه‌ بزوتنه‌وه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ جۆراوجۆره‌کان له‌ گوتاری مافه‌کان له‌ دژی خودی ده‌ولت که‌لکیان وه‌رگرتوه‌. بۆ نمونه‌ نه‌و بزافانه‌ بۆ مافه‌کانی خه‌لک، تا نه‌و جینگایه‌ی که‌ ناشکرا بووه‌، یارمه‌تیان به‌ پێناسه‌کردنه‌وه‌ی سه‌رله‌نوێ حکومه‌ت کردوه‌ به‌ شیوه‌یه‌ک که‌ تا نه‌مپۆ ده‌رککراوه‌. داخوازی نه‌و مافانه‌ رێک له‌و بوارانه‌یه‌ که‌ به‌ به‌شداریی مافه‌کان دیاری ناکرێن، له‌ که‌سانی هه‌ژاری گوندنشین، خێله‌کان، پرۆلیتاریای شاری، و نه‌و کۆمه‌لانه‌ی که‌ چالاکییه‌کانی ده‌ولت په‌راویزی خستوون و نه‌وانی له‌ ده‌ره‌وه‌ی "گه‌روکرده‌وه‌ی" نه‌مپۆیی جێ کردوونه‌ته‌وه‌. نه‌وانه‌ نه‌و کۆروکۆمه‌لانه‌ن که‌ مافی نه‌وان بۆ ژيانیککی جێی شانازی، نو‌قسان و خه‌وشدار کراوه‌ چونکه‌ له‌

۵۷ - مافه‌کانی سه‌رچاوه‌گرتو له‌ کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی، هه‌ر هه‌مان هه‌بوونی ده‌ولت و توانایی و ده‌سه‌لاتی نه‌و بۆ سه‌پاندنی تۆمه‌کان به‌سه‌ر ده‌ولته‌دا برده‌ته‌ ژێر په‌رسپاره‌وه‌. نه‌گه‌ر سه‌رجه‌می ئایدۆلۆژیای نه‌ته‌وه‌خوازی به‌ وشه‌کانی مافه‌کانی خه‌لک بۆ دیاریکردنی خود به‌یان بکرێن، له‌نیو خۆی ده‌ولته‌ی میلی‌ دا، نه‌و گروپانه‌ی که‌ به‌ پێی سه‌ره‌زی خۆیان پێناسه‌ ده‌کرێن، هه‌ر به‌و وشانه‌ خوازیاری هه‌مان نه‌و مافانه‌ بۆ خۆیان ده‌بن. هه‌بوونی ده‌ولت میلیت وه‌کو وتهمزایه‌کی گشتگیر، به‌ توانایی ده‌ولت میلیت بۆ قسه‌کردن له‌ لایه‌ن خه‌لکه‌وه‌ که‌وتوه‌ته‌ ژێر په‌رسپاره‌وه‌، له‌ زۆریه‌ی بواره‌کاندا بووه‌ته‌ هۆی هه‌له‌واندنه‌وه‌ی خودی ده‌ولت. نه‌گه‌ر یاسا رینگایه‌کی کلاسیک بووه‌ که‌ ده‌ولت له‌ رینگای نه‌وه‌وه‌ تاکی شکل پێداوه‌ و یارمه‌تی به‌ پێکهاتنی شوناسی نه‌و کردوه‌، ده‌ربڕینی هه‌بوونی گروپه‌ په‌راویزخراوه‌کانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی، هه‌ر به‌هه‌مان نه‌و وشانه‌ باسکراوه‌.

چوارچیتوی گشتیی قسهوباسهکاندا جینگایهکیان نه دۆزیوه تەوه، ئەو داخوازیانە ی مافەکان، بەهێنانە نارای گوتاری تایبەت بەخۆیان بۆ ناو ئەو گوتارانە ی که ئەو چوارچیتویە پێکدێنن، پانتایی مەدەنیان پەرە پێداوه، و بە باسکردنی مێژوو، نەشیاویوونی ئەو چوارچیتو مەدەنییان نیشان داوه.

مافەکانی خەلک وەک کاردانەوهیەک لە بەرامبەر ستمە نابووری و کۆمەڵایەتییهکانی دەولەتی هیند، ئەو ستمەمانە ی که لە ژێر ناوی گەشە و پەرەسەندندا بەرپۆه دەچن، لە سێ وتەزادا جینگەیان دەبیتهوه: یەکم، داواکاریهکانی دەولەت بۆ وهفاداریوون بەو بەلێنانە ی که بە خەلکی دراوون سەبارەت بە کەسانی کۆمەڵایەتی و نابووری و بەشداریی سیاسی، لەو بوارەدا گروپەکانی نازادی مەدەنی، رۆلێکی بەرچاویان هەبووه. ئەو گروپانە ی که دەولەت لە رینگای یاسادانی سەرکوتەگرانەوه ئەوانی بۆ پەرەوێزی کۆمەڵگای مەدەنی پال پێوه نابوو، رۆژ بە رۆژ زیاتر خوازیاری زیندووکردنەوهی مافە مەدەنی و سیاسییەکان.^{۵۸} سیاسەتی نەرەزامەندی توانیویەتی لە رەفتارە قبوڵکراو و رینگە پێداواوەکانی کۆمەڵگای مەدەنییدا کەشێک بۆ خۆی بکاتەوه.

دووهم، ئەو خەباتانە بە زیادکردنی وتەزاکانی نوێی مافەکان، لەوانە مافی کەلک وەرگرتن لە چوارچیتویەکی مەروۆی و مافی خەلکی خۆجێیی بۆ زاکردنی شتێه ی ژیانی تایبەت بەخۆیان، بە شتێه یەکی بەرچاو یارمەتییان بە دەستەواژە ی مافەکان داوه. ناکرێ ئەو داخوازیانە لە گەڵ ئەم گەڵانە ی مافانە که هەیه رێکبخرێت. زۆریه ی ئەو داواکاریانە پێروستیان بە بوژاندنەوهی مافە نەریتهکانی کۆمەڵ لە سەر بەرژەوهندییه هاوبەشەکانه.^{۵۹}

۵۸ - بەرهەڵستی لە بەرامبەر ستمی دەولەت و چەپوونەوهی ئەو توندوتیژیە ی که لە لایەن دەولەتەوه پشتیوانی لێهەرا، لە بزوتنەوهیەکی بەریندا بۆ نازادیه مەدەنیەکان پێکھات.

۵۹ - خەباتی خەلکی کارناکاتا لەدژی کۆمپانیای هەویری چتو نمونەیهکی باشی لەم چەشنەیه. گوندنشینانی شەش ناوچە که لە ناوچەیهکی باراناویدا دەژیا و زەوی و زاریان لە "گات" ی خۆرناوادا هەبوو، لە سالی ۱۹۸۶ خەباتێکی درێژماوهیان بۆ بوژاندنەوهی مافی خاوەنداریتی هاوێش وەرپێخت، تەنیا مەبەستی کۆمپانیاکە ئەوهبوو که لە ۷۵۰۰۰ جریب لە دارستانەکاندا، نوکالپتوس بچێت. زەویە هاوێشەکان سەرچاوه ی گۆرگیا، کود، سوتەمەنی و خۆراکی خەلکی خۆجێین. لە گەڵای هەندیک لە دارەکان بۆ دروستکردنی دەوری و سینی کەلک وەرەدەگیریت و پێشەوهه بەجوکهکان لە گۆرگیاکان بۆ دروستکردنی سەوتە

زۆرىمى ئەوان لە سەر كۆنترۆلى داھاتە خۇجىيىيەكان لەلايەن كۆرۈكۆمەلە خۇجىيىيەكانەوہ جەخت دەكەنمەوہ.^{۶۰} زۆرىمى ئەوان خوازىارى بەدىلىك بۆ گەشەسەندىن و لەوانە دەكرى نامازە بە بەنداوہ بچوكەكان بكرىت.^{۶۱} زۆرىمى ئەو خەباتانە توانايى دەولەتى ھىند بۆ دوور كوردنەوہى

و بەرە كەلك وەرەدەگرن، دارستانەكە داروپەردو بۆ دوستكردنى خانوہكان، مەودايەك بۆ كەرەستەكانى كشتوكالى، گەلەي سەوز بۆ كود، گىاي دەرمانى، گەلە و دار بۆ سوتەمەنى، ميوە بۆ ترشيات و ميوە بۆ نزيكەي ۵۰ ھەزار گوندنشىن دابىن دەكات. دەولەت بە بەخشىنى ئەو زەويانە بە كۆمپانىياكان، گوندنشىنەكانى لە كەرەستەكانى ژيان بىيەرى كرد. چەندىن گروپى چالاك لە سالى ۱۹۸۶ بزووتنەوہ بە كيان بۆ وەرگرتنەوہى زەويە ھاويەشەكان وەرپىخت. مەسلەكە نەوہ بوو كە ناياحكومەت دەتوانىت بە مەبەستى گەشەي ئابورى، مافە نەرىتەكانى خەلك لەبەر چاۋ نەگرت؟ ئەو سكالايەي كە بە ديوانى بالا درا، نامازەي بە پىشلىكردنى مادەي ۲۱ كرددوہ كە مافى ژيان بە قەرمى دەناسىنىت و خودى ديوان گەلەي كرددوہ. بەر لەوہيكە ديوانى بالا بتوانىت پىيارىك بەدات، حكومەت لە بەرامبەر بزووتنەوہكەدا تەسلىم بوو و كۆمپانىياكەي ھەلۋەشاندەوہ.

۶۰- بۆ نمونە رىكخاۋرىك لە ھۆزەكان و گوندنشىنانى چىنەكانى خواروہى ناوچەي چاتىسگرەي ھىنستان لە سالى ۱۹۷۹ داۋاي خودموختارى ناوچەي كرد و درىژى بەخبات لەدژى چەمىنەرانى كانەكانى ناوچەكەدا و ئەو ھەولانە چاكسازى پەيوەندىي نىۋان كۆرۈكۆمەلەكانىشى دەگرتەوہ. لە سالى ۱۹۸۹ قەسەياس سەبارەت بە پىنوستىي دارىشتى رىنگەچارەي بەدىل لەمەر زەوي، دارستان، پىشماسازى، بەنداوہ بچوكەكان، نۆزىكردنەوہى گۇماوہ بچوكەكان، راگرتى مەكىنمى بوونى كانەكانى بەردى ئاسن، چەمىنەرىي نرخی كىلگەي بىرىچ، بەكارھىنانى زمانى خۇجىيى و كوردنەوہ نەخۇشخانە و دامەزراوہ فېركارىيە فەننىيەكان دەستى پىتكرد. پىنوستىي شىۋازەكانى نوپى ھاۋاكارى و يارىدەدەرى و شىۋازەكانى نوپى كۆنترۆلى دېموكراتىكى باسكرد. گرىنگىرەي داخۋازى ئەو كۆنترۆلى سەرچاۋەي كانەكانى خۇجىيە كە تا نىستا لەبەردەستى دەولەت و سەرمايەي تايىمى دابوون. مافى كەلك وەرگرتن لە سەرچاۋە خۇجىيەكان، خالى دەسپىكى خەباتە بووہ.

۶۱ - بۆ نمونە يەككە لە ناوچەكانى ماھاراشترا كە زۆرتىن بەنداوہكان لەوین و بەھۆي چاندنى قامىشى شەكر بووہتە ناوچەيكەي دەولەمەند، بەلام ھەندىك لە ناوچەكان بە ھەژارى و نەدارى ماۋنەتەوہ. كاتىك كە دەولەت دەستى بە دەرھىنانى لم لە روويارى يىرالا كرد، دانىشتوانى گوندەكە خەباتىكى خۇپاگرانەيان وەرپىخت. لە بەرامبەر ئەو دۆخەدا، كۆمپانىياكە پلانى دوستكردنى بەنداۋىكى بچوكى دەست پىتكرد كە ۹۰۰ جىرىپ زەوي ئاودىرى دەكرد و بە پارەي بەرھەمھاتوۋى لەكە دروست دەكرا. بەنداوہكە لە سالى ۱۹۹۰ دروستكرا و پىشنىارى دوستكردنى بەنداۋىكى دىكەش ھاتە ئاراوہ. ئەو بزووتنەوہ بە كارىگەرىي مەسالىي گرىنگىي پىنە ديار بوو — خۇپاگرى لە بەرامبەر سىياسەتى بىيەشكردن لە ناو، كۆنترۆلى سەرچاۋەكانى ناو و

خەلگە لە ژيان و مائە نەرىتيەكانى خۆيان تووشى مەملەتتى دەكەن كە غەوونەكەشى بەندارى نارمادايە. خۆراگرىيە لە بەرامبەر دروستكردنى بەندارى ناماردا بەراستى جى سەرنج بوو و كۆمەلنىك پەرسى سەبارەت بە مافى خەلگە لە بەرامبەر مافى دەولەتدا بۆ دەستبەسەرداگرتنى سەرچاوەكان بەناوى گەشەسەندەنە، دىتايە ناراو. ^{٦٢} بەرپەرسى تۆيۆهەكانى خواوە (كاست) و خەلگە ناسراوەكان ب.د. شارما لە راپۆرتى سالى ٨-١٩٨٧ بۆخۆي تەركىزى لە سەر پەرسەكانى مافى مەروۇ لەمەر دەرگاوانى گەلەلەي نارمادا كرد و بەشپۆهەكى هاندەرەنە رايگەياندا:

هەتا ئىستابزووتنەو جەماوەرىيەكان لە دژى جىگۆركى، پەرتەواز و كەم تا زۆر گۆشەنشەين بوون. بىنجەگە لەو، حاشا هەلەگەرىيە خۆدى ئىمۆ جىگۆركەشەش قەبۇل كرابوو و ئەو خەلگەكانەى كە لە ژىر كارىگەرى ئىمۆدا بوون، تەنبا دەبۆيە داواى كەمكردنەو بەشەينەتەكانيان بكردايە. لە خەباتى نارمادادا سەرچەم بەشەكانى وڵات لە بەرامبەر بەرەمە نىگەتەقەكانى گەشەسەندەنە هەستان و لەوانەى بۆ يەكەمەين جار بوو كە پەرسى مافەكانى ياساى بەرەتەيان هەتايە ناراو. ئەو پەشەتەتە تەنبا لە ناستىكى واتايى و بە مەبەستى بەلگەمەندكردن و قەسەياس گەلەلە نەكرا، بەلكو دەرەك و بىيارى خەلگە پەشتىوانى ئەو بوو.

مافەكانى خەلگە بەردەوام واتاي تازە و زىاترى بەو مانايە بەخشىو كە لە وشەى "مەروۇ" يەو دىن. لە خەبات لە دژى نەهەشتەنى دارستان بۆ دروستكردنى بەندا، لە سەر ئەو جەخت كرايەو كە خەلگە مافى پەنج ئىف (F5) يەنە هەيە: FODDRE (گۆرۇ گيا)، FULE (سوتەمەنى)، FERTILIZER (كود)، FOOD (خۆراك)، FIBRE (نەلياف "ريشال"). كەسانى دەستكورتى شارەكان داواى مافى سەرىنەيان كردوو، خەلكى خۆجىيش

گرىنگەر لە هەمان، مافى كەلگە وەرگرتنى هەمان لە ناو كە — بزووتنەو بەكى نۆيخاوانە بوو چونكە دەستپەرگەيشەق بە ناوى لە خاوەندارىتى بە سەر زەويدا جيا دەكرەو و دەيكردە كارىكى خۆيستانە.

٦٢ - دروستكردنى بەندا گەورەترين و بەهادرترين پەروەيە لە هيندستان كە ٣٠ بەندا لەخۆي دەگرەت و لە سەر ژيانى زۆريەى خەلگە و ژمارەيكى زۆر لە گۆندەكانى كارىگەرى دەيت. مەمەلى كۆنترۆلى سەرچاوەكان لە خەبات لە دژى نابوتكردنى ژىنگە لايەنى ناوەندى هەيە و ئەو سەياسەتى دەولەت نەقى دەكاتەو كە بە پەشتەلكردنى مافى نەرىتى بەمەلپۆنە كەس، خەلكى هۆزەكان و وەرەزىيانى بچوك و پەراوێزكەوتوو بۆ كەلگە وەرگرتن لە سەرچاوە سروشتەكان و بە بىيانووى خەسارەتى زۆر لە خەلگە دەستى پەكردوو.

داواى مافى ژيانىكى جياواز و تاييەت بەخويان و مافى (تۆۋچاندىن) ھاتوۋەتە پىشەۋە.^{۶۳} و دانىشتوانى ناۋچە بى پىت و بەرەكان داواى مافى خۆراكيان كىردوۋە.^{۶۴} ئەوانە ئەو چەمكەنى مافەكانن كە پىۋىستىيان بە پەرەسەندىن و سەرلەنۇي بونياتنانەۋەي شىۋازەكانى نەرىيتىي ئەندىشە لە بارەي مافەكانمەۋە ھەيە.

سىيەم، ئەو داوايانە مەلەنئىيەكى جياواز لە بەرامبەر ھەۋلەكانى دەۋلەتدا بۆ كۆنترۆل كىردن و گۆرپايەل كىردنى كۆمەلگە پىك دىيىن. گروپە پەراۋىز خراۋەكان بۆ دادخوۋازى لە بەرامبەر دەۋلەت و كۆمەلگەي مەدەنىيدا، پىشتيان بە زمانى مافەكان بەستوۋە، ئەوان دەيانەۋى بەھاتنى ژمارەيەكى زۆر لەو گروپانەي كە تا ئىستادەستيان بەسەردا گىرابوۋ، گۆرپەپانى كۆمەلگەي مەدەنى بەرىنتر بىكەن و لە زمانى مافەكان كەلگ ۋەردەگىرن. ئەو كارەش تىگەيشتىن ۋەدەستەيتان و تازە ۋەدەست ھىنانە لە مافەكان كە لە ياساۋە سەرچاۋە دەگىرن و بە فەرمى ناسىنى دەۋلەتەۋە بەستراۋنەتەۋە، توۋشى مەلەنئى دەكات. ھەريۆيە مافەكان لە سنوۋرەكانى ياسا و دەۋلەت دەرياز دەكات و پىشت ئەستور بە كۆمەلگەي مەدەنى دەكات.

ھەر لە بەر ئەو داۋاكارىي مافەكان ۋەك لىيىچىنەۋەيەك لە دەۋلەتى ھىندىستان و ئەو پاۋاغۋازىيە لىھاتوۋە كە بە سەر ژيانى خەل كىدا دەسەپىتت، ئەو خەباتانە دەسەلاتى دەۋلەت بۆ دەستىۋەردان لە ژيانى نەرىتى خەل كىدا توۋشى لىيىرسىنەۋە دەكەن، مەلەنئى لە گەل پلانى مۆدىرنىيىتى دەۋلەت دەكەن، سەپاندىنى شىۋازى ژيان و كىلتورى يىگانە رەتدەكەنەۋە، و خاۋەندارىيىتى و كۆنترۆلى تاكەكەسى سەرچاۋەكان رەتدەكەنەۋە. بەم جۆرە لە گەل دەسەلاتى دەۋلەت بۆ بىر ياردان لە سەر ئەۋەي چ كەسەك خاۋەنى ماف دەپىت، تىك ھەلدەچىن. ئەو ھەلە بەريلاۋانەي كە بۆ گەرەنتى مافە ياساىيەكان و ياساى بىنەپەتتى لەۋانە پاشگەز كىردنەۋەي ياساكانى ھەلاۋاردن، مافى زانىارى و بەشدارىي، مافى بەرپۆەبردنى خود و خاۋەندارىيىتى، مافە بىنەپەتەكانى ۋەك خانوۋىەرە، رايىنان و تەندروسىتى و ژىنگەي ئەمەن بەرپۆە چوۋە، لە

۶۳ - لە سالى ۱۹۹۳ يەمەدان ھەزار ۋەرزىر لە سەرتاسەرى ھىندىستانمە دژايەتى خويان لە گەل رىككەوتىنامەي پىتاسە كىردن و بازىرگەنى دەرىپى و دژايەتىي ئەۋان لەو روۋە بوو كە بەم جۆرە چەقاندنى تۆۋەكان و روۋەكى ھىندى لە دەرەۋە بە ياساى دەكرىت.

۶۴ - گادگىل و گوھا (۵۳) كىشەمە كىشى نىۋان دەۋلەت و خەلگ ۋەكو كىشەمە كىشى نىۋان نابورىي سىياسى قازانچ و نابورىي ئەخلاق پىش بىنى و ۋەسەف دەكات.

پروژه‌کافی ریبازی ده‌ولته‌دا نیتوبه‌ندیان کردووه. به‌لام به‌گه‌پاندنه‌وه‌ی برپاره‌ زاله‌کافی
کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی، گۆره‌پانی نه‌وشیان په‌ره‌ پیتدا.

پیتگه‌یاندنی چه‌مکی مافه‌کافی خه‌لک هه‌ولتکی هه‌ستیاره‌ بۆ ده‌ربازکردنی فیکراریه‌
یاساییه‌کان له‌ هاورپیتته‌ی له‌ گه‌ل ده‌ولته‌ و نۆتته‌ری به‌دسته‌وه‌گرتنی جله‌وی کۆمه‌لگایه‌ له‌
لایه‌ن نه‌و گروپانه‌وه‌ که‌ پیتداویستی و داواکاریه‌کانیان له‌ ریزه‌بندیه‌ مه‌رجداره‌کان، پیتشینی
یاسادانه‌رانه‌، و به‌لیننامه‌ نۆتته‌مه‌وه‌یه‌کان به‌ دروستی نۆتته‌رایه‌تی نه‌کراوه.^{۶۵} نه‌و ده‌ربیرینی
مافانه‌ له‌ زۆریه‌ی بواره‌کانه‌وه‌ له‌ فۆرمی کلاسیکی مافه‌کان نه‌ولاوله‌تر ده‌چن و ده‌که‌ونه‌
ململانی له‌گه‌لی. له‌ هیندستانیش هه‌روه‌ک زۆریه‌ی شویتنه‌کافی تری جیهان، مافه‌کان بوونه‌ته‌
جینگای مشتومری نایدۆلۆژی و سیاسی. نه‌وان بوونه‌ته‌ ئامرازێک بۆ نازادیی خه‌لک له‌ چنگی
ده‌ولته‌ و به‌شه‌ زاله‌کافی کۆمه‌لگه‌.

له‌ بارودۆخی نایه‌کسان و نااساییدا، زمانی مافه‌کان داواکاریه‌کی جینگای پاساوه‌ بۆ
ده‌ربیرین و بنه‌ره‌تی کردنه‌وه‌ی داواکاریه‌کان. له‌ هه‌ردووک گۆره‌پانی نیتۆخۆیی و نیتونه‌مه‌وه‌ییدا،
مافه‌کان بوونه‌ته‌ لایه‌نی له‌ پیتشتری لیکدانه‌وه‌کان له‌مه‌ر داخوازیه‌کافی خۆیان له‌ پانتایی
ته‌واوی پیتشه‌اته‌ سیاسییه‌کاندا. که‌وا‌بو ده‌ربیرینی مافه‌کان له‌ رینگای بزووتنه‌وه‌
کۆمه‌لایه‌تییه‌کانه‌وه‌ رۆلێکی گه‌رنگ ده‌بینیت له‌ پیتاسه‌کردنه‌وه‌ی سه‌ر له‌نۆی سنووره‌کافی
کاروباری سیاسی و سه‌ر له‌ نۆی دارشته‌مه‌وه‌ی گوتاری سیاسی و ده‌ست به‌سه‌رداگرتنی گوتاری
کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی.

۶۵ - بۆ نمونه‌ ریکخراوتکی پیتکه‌اتوو له‌ هۆزه‌کان، وه‌رزێران، نۆتته‌رانی کرێکاران کۆمه‌لێک بریارنامه‌ی
له‌مه‌ر نه‌هیتشتی دارستانه‌کان، قات و قری، و به‌پۆیه‌به‌رایه‌تی سه‌رچاره‌ ئاوییه‌کان ده‌رکرد که‌ ده‌یگوت
پاوانکردنی دارستان ده‌بێ هه‌لوه‌شیتته‌وه‌ و له‌ نیتوان گونده‌کافی نیتو دارستانه‌کاندا دابه‌ش بکریته‌ و
به‌رپرسیاریتی پاراستن و په‌ره‌پێدانی دارستانه‌کانیش ده‌بێ به‌و گونده‌نه‌ بسپێردریته‌. به‌ره‌مه‌پێدانی میوه‌کان،
سه‌وزیه‌کان، و رووه‌که‌ ده‌رمانیه‌کان ده‌بێ خاوه‌نداریتی به‌کۆمه‌لی نه‌و گونده‌نه‌ به‌سه‌ریدا زāl بیت. برینی
داره‌کان له‌ ته‌مه‌نێکی گونجاودا ده‌بێ نیتونی پیتداریته‌ به‌لام داره‌کافی دیکه‌ ده‌بێ بپاریزیت. ده‌بێ یارمه‌تی
پیتوستی حکومه‌ت بکریته‌ به‌مه‌به‌ستی چاندنی دارودره‌خت. حکومه‌ت ته‌نیا ده‌بێ چاودیریی نه‌وه‌ بکات که
پاراستن و په‌ره‌مێندنی دارستانه‌کان درێژه‌ی هه‌بیت.

دهست به سرداگرتنی کۆمه‌لگای مه‌دهنی له رینگای ئه‌و خه‌باته کۆمه‌لایه‌تیانه‌وه به هه‌یج شیه‌یه‌یه‌ک کاملاً نییه، و ناشیته تا ئه‌وه‌ی کۆمه‌لگای مه‌دهنی تا راده‌یه‌ک گوتاره‌که‌ی خۆی سه‌ربه‌خۆ له ده‌ولت گه‌لله‌ بکات و له‌وه‌ش گرنگتر ئه‌وه‌یه که بتوانیته خۆی ئه‌و مه‌له‌بنده تووشی ئالوگۆز بکات. به‌لام هه‌ر له ئێ‌و ئه‌و گه‌لله‌یه‌ی که له لایه‌ن ده‌ولته‌وه پشستیوانی لنده‌کریت، ده‌کرێ ده‌سپێکی چوارچۆیه‌یه‌کی گشتی ره‌سه‌ن و گوتارێکی گشتی هه‌مه‌لایه‌نه دیاری بکریت. که‌وابوو ئاماده‌بوون و ره‌فتاره‌کانی کۆمه‌لگای مه‌دهنی له رینگای بزوتنه‌وه جه‌ما‌وه‌ریه‌کانه‌وه پێویستی‌هه‌کانی ده‌سته‌سه‌ر داگرته‌وه‌یه‌کی سه‌ر له‌ئێ‌و دیننه‌ گۆڕی، چونکه ئه‌وانه نوێنه‌ری توانایی به‌وه‌ی تیکه‌ه‌لچوون له گۆره‌پانی نافه‌رمی سیاساندا هه‌یه. به‌لام لێره‌دا ده‌بێ مه‌رجێک دیاری بکه‌ین، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه که سیاسه‌تیکی دیموکراتی، که ده‌یه‌موێ نه‌ته‌نیا له‌گه‌ڵ ده‌ولت، به‌لکو له‌ گه‌ڵ چینه زاله‌کانی ئێ‌و‌خۆی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیش ململانی بکات، بتوانیته ده‌ست به‌سه‌ر ئه‌و چوارچۆیه‌یه‌دا بگریت، په‌یه‌ه‌ندی به‌ ژۆر شته‌وه هه‌یه. (بۆ ئه‌وه‌وه خۆخه‌ی ده‌ولته‌که‌ن، یان ناسینی پێویستی هاته‌نه‌ نارای دیموکراسیی به‌شدارانه له رینگا ده‌ولته‌که‌ن و کۆمه‌لگا‌کانه‌وه)، به‌لام به‌ گشتی په‌یه‌ه‌ندی هه‌یه به‌ بارودۆخی تیکه‌ه‌لچوونی سیاسی که ئه‌و بزوتنه‌وانه بۆ خۆیان گه‌لله‌ی ده‌که‌ن. ده‌ولته‌که‌ن و چینه بالا‌کان به‌شیه‌یه‌یه‌کی خۆیسته‌نه‌ نازادی یان داهه‌نانه‌ی سیاسی به‌ چوارچۆیه‌ی گشتی ناسپێرن، دانیه‌شتوانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی ده‌بێ له رینگای تیکه‌ه‌لچوونی سیاسیه‌وه دا‌وای ئه‌و نازادییه‌ بکه‌ن و گه‌ره‌نتیه‌شی بکه‌ن. ئیسته‌ ده‌بێ با‌سی خۆخه‌ و بارودۆخی ئه‌و تیکه‌ه‌لچوونه بکه‌ین.

ده‌سته‌سه‌رداگرتنی سه‌رله‌ئێ‌و کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی و پێویستی به‌مه‌ی رینگه‌ستن:

کاتی‌ک که ئاماره به‌ ده‌سته‌سه‌رداگرتنی گوتاری گشتی ده‌که‌ین ده‌چینه ناو کۆمه‌لێک پرس که هه‌م پراکتیکی و هه‌م تیۆزین. یه‌کی‌کیان ئه‌وه‌ی شتی‌ک به‌نا‌وی گوتاری گشتی هه‌ماهه‌نگ، ریکه‌رێک یان تاقانه‌ بوونی نییه. ئه‌وه‌ی وه‌ک گوتاری گشتی ئاماره‌ی پێده‌کرێ بریتییه له کۆمه‌لێک گوتار که هه‌رکامیان ته‌وه‌ر، سه‌روه‌ری، چه‌مه‌که‌کانی ده‌سه‌لات و به‌ره‌ه‌ستی، چه‌مه‌که‌کانی به‌ریه‌به‌رایه‌تی و سپاردنی ده‌سه‌لات، ململانی و ره‌هه‌نده تایبه‌تیه‌کانی خۆیان هه‌یه. چونکه هه‌ر گوتاری‌ک ریتم و ره‌وتی گۆڕانیی تایبه‌ت به‌خۆی هه‌یه.

به تهواوهتی نه گهري نهوه هميه که لهو کۆمهله گوتارانهدا که کۆمهلگایان پي پیناسه ده کریت نه گهر يه کتيکیان له پيشهوهی نهو گوتارهوه بیت که له نارادایه، نهوی دیکه به نيسبت نهوهوه گهړانهوه بهرهو دواوهيه. کهوابوو دهستبهسهرداگرتنی سهرلهنوئی کۆمهلگای مهدهنی له لایهن ديموکراسيهوه، بهشپوهيهکی نارپک دابهش ده کریت. بۆ نمونه له کۆمهلگاکانی نه م سهردهمهدها نه گهر خهباتی جنسی لهو بهارهوه که تايبهته به نازادی ژنانهوه پيشکهوتنيکیان هه بهوه، ههر له هه مانکاتدا رهوالی بونیاتخوازی نایینی و ره گه زه رستی کۆمهلک مه سالیان بۆ نازادی و خودموختاری تاک هیناوهته پيشهوه. کۆی وشه رزگار به خشه کان و کۆی وشه کانی سهرکوت له يهک ناستدا و ده کری بگوتريت که له يهک سهردهمی میژوویدا سهریان هه لداوه. نیتستا نه گهر ژنان له گوتاری گشتی کۆمهلگای مهدهنیدا مه جالی قسه کردنیان به دهست هینا بیت، به لām که مایه تیه نایینی و نه تنیکيه کان په راویز خرابن، کهوابوو کۆمهلگای مهدهنی ههر به هه مان رادهی پيشوو وهک پانتایی گشتی په راویز خهر و سنووردار ماوه تهوه، و دهستبهسهرداگرتنی سهرلهنوئی کۆمهلگای مهدهنی به نوقسانی ده مینیتتهوه.

به پيی لۆژیک، گوتاری گشتی ديموکراتی ده بی توانایی نهوهی هه بیت که داخوازی به ديموکراتيه جۆراوجۆره کان ده برپیت، و له چه مکی ده برپینیش وهها ده رده که ویت که نهو داخوازیانه ده بی له دارشتنی هۆکاره ديموکراتيه هاويه شه کانداهوارپي بن و ناوخته يه کتری بن. به واتایه کی دیکه، پيشه کی رهها بۆ داينکردنی هه ماههنگی ناوه رۆکی سیاسه ته جۆراوجۆره کانی جیگهی مشتومر، هه بوونی بنه مایه کی ریکخسته. دروستکردنی نهو جۆره هه ماههنگيه واتایانه پیوستی به شاره زایی، ده ستیوه ردان، گومان، وشياریی سیاسی، نه راده و له هه مووان سهرتر پیکه وهه لکردن و خۆرپیکخسته، و به گشتی هه لگری نهو بهاوه ر پیکردنه يه که نه گهر بزووتنهوه ديموکراتيه کانی کۆمهلگای مهدهنی بیان نهو ویت پانتاییه کی گشتی داگیر بکه ن، هه بوونی وهها بنه مایه کی ریکخستن مهرجیکی ره هابه.

فیکری بنه مای ریکخستن له لایهن باياره وه هاتوه ته گۆرپ. بايار زۆر به هه ستیاریه وه نهوه وه بیر دینیتتهوه که "له قوناغی يه که مدا باسکردن له کۆمهلگای مهدهنی له جیگایه کدا که وهها بنه مایه کی ریکخستن بوونی نییه، وه دی نایهت" (٨، ١١٧). ناوبراو نهو بنه مای ریکخسته له خودوشیاری کۆمهلگای مهدهنیدا، به هه بوونی خۆی و رووسه پروو بوونه وهی له گه ل ده ولته ده زانیت. به لām لیته دا پرسیه که هيه و نهویش نهوه يه که کۆمهلگای مهدهنی

وتهزايه کی ليکچوو نيهه که بتوانيت له بهرامبهر دهوله تدا راوه ستيت. نو نه تهنيا هه لگري رتبهه کی زوري گوتاره کانه، به لکو ههروه ها له دوری نو سياسته تهنی که رتبهه کانی دهوله ت و دهسه لاتی چينه بالا کان ته نيد ده کن و نو سياسته تهنی که له گه ل نه وان له مللانی دان، بونه ته جه مسهریک و حاله تیکی پله به ندي به خويه وه گرتووه. پله به ندي زياتر له فره بی ده رخمری ره فتاره کانی کومه لگای مه ده نيهه.

له ناکامدا بنه ماي ریکخست که بايار باسی ده کرد، تهنيا کاتيک مانای ده بيت که بيه ويت سياسته دهوکراتيه کان له کومه لگای مه ده نيدا له دزی نه وانیه که بانگه شه کاری دهسه لاتی چينه بالا دهسته کانه، ریکبخات. به واتايه کی دیکه نه تهنيا بۆ دانانی کومه لگای مه ده نی له هه لوتيتیکی بهرامبهری دهوله تدا، به لکو بۆ دانانی گروه دهوکراتيه کان له دزی دهوله ت و ههروه ها له دزی نو چينه نه که به سهر کومه لگای مه ده نيدا زالن، بنه ماي ریکخست پتويسته.

جه مکی بنه ماي ریکخست هه لگري نو فیکره به که بزوتنه وه جزواو جزوره کانی کومه لایه تی له کومه لگای مه ده نيدا ده بی له گه لاله به کی هاويه شدا له گه ل هؤگريه دهوکراتيه کان پتکوه هاوړی بن. نو بنه مايه پتويستی گه لاله به کی به کومه لی هاويه ش که بتوانيت شمولى بزوتنه وه کومه لایه تيه جزواو جزوره کان بکات و له سهر ره ههنده جزواو جزوره کانی نه زمونی مروی جه خت بکاته وه، و بتوانيت له هه مانکاتدا گوړه پانی هاويه شی هؤگري و کرده وه کان بخولقيتيت، له خویدا جه قبه ستو ده کات. بۆ پتويستی وه ها بنه مايه لانیکه ده کری دوو هؤکار باس بکه ين.

یه که م، نو پتويستيه کاتيک ده بيت پتويستيه کی ره ها که وه بيرمان بيتوه سهره رای فره بی ره فتاره کومه لایه تيه زاله کان، بنه مايه کی ریکخستنی به هیز گه لاله ی نه وان بۆ چه پاندن و پاراستنی دهسه لاتی یه کانگير ده کات. ههروه گرامشی و پولانزاس جه ختيان کردو ته وه، هیزمونی چينه سهرمايه داره کان له لایه ن به رتبه به ریکوه شکل ده گريت که ریک له دهره وی خودی چينه کانه. به بروای پولانزاس دهوله ت هه مان نو ره فتارانه به رتبه ده بات که روشنيرانی نؤرگانیک له تيوری گرامشی دا به رتبه ده بن و نهویش پتکهي تانی یه کيتی له نيو چينه بالا کاندایه. نه گينا ههروه ک چۆن پولانزاس وه بيرمان ديتيه ته وه، چينه سهرمايه داره کان له شه رتکی پر له کوشت و کوشتاردا یه کتریان لاواز ده کرد و خودی سيسته مه که بیان تووشی نابوتی ده کرد. نه گهر وه ها بنه مايه ک ناوهرؤکی سهره کی هیزمونی

چینه سەرمایەدارەکانە، شعوری ئاسایی سیاسی دەلالت کە بۆ پێکھێنانی یەکییتی نێوان گروپە
بەندەستەکان کە لە هەولێ مەملەتێ لە گەڵ پێکھاتە رێکخراو و چەسپاوەکانی کۆمەڵگای
مەدەنی و دەولەتیش، وەها بەنەمایەك پێویستە.

دووھەم، ئاراستەی بزووئەنەوێکان بەرەولای تەوەرە سەرەخۆکان، چەند کەرتەبوونی
بەرنامەی سیاسی لێ کەوتووئەتەو. بۆ نمونە لە هیندستان:

بزووئەنەوێ دژی کاست و بزووئەنەوێ ژنان ناگیان لە تەوەرەکانی جینگای باسی یەکتەری
نەبوو، و هیچ کامیان تا ئێستا بە شێوەیەکی بەکۆمەڵ لە شیکاری پرسەکانی وەرزیڕان و
سروشندا زۆر بەرەوپێش نەچوون. لە بزووئەنەوێ وەرزیڕاندا، تەوەرەکانی چەوسانەوێ ژنان لەم
دواییاندا گەڵاڵە کراو، بەلام پرسی کاستەکان بە لەبەرکراوی ماوەتەو (مەگەر لە چەمکی
"مارکسیستی نەریتی" دا شەرکردن لە گەڵ ئەو وەك فۆرمیک لە "دابەشکردنی وەرزیڕان")
ئەو لە کاتێکدا یە کە بەگشتی لە شێوازەکانی زالبوون بە سەر نایە کسانێ نێوخۆی
ناواییەکاندا خاڵێ بوو. بزووئەنەوێ ژینگە پارێزیش هەر لە سەر تەوەرێک ماوەتەو، کاری بە
سەر پرسی چەوسانەوێ جەماوەری کاستەکانەو نەیی (کە رەنگدانەوێ کۆمەڵێک گومان لە
پەیوەندیەکانی ئەو لە گەڵ هیندوخوازیە) و بە پێشھاتە نابوویریەکان کە وەرزیڕان یان چینی
کرێکار نازار دەدات، بەرامبەرکێ ناکات. وە سەرەپای رەوتێکی نوێی فیمینیزمی نابوویری،
ئەو بزووئەنەوێ بەدەگمەن بە شێوەی کردەنی یان تیۆر لە گەڵ سەمی سەر ژنان بەرامبەرکێی
کردوو (١٤٥، ٣١٦).

ئەگەر هەر کام لە گوتارەکان شونێ خۆی داگیر بکات و خەباتەکی خۆی بە شێوەیەکی
سەرەخۆ لە گوتارەکانی دیکە خۆپاگری بەرەوپێش ببات، گۆرەپانی کەرتەبووی بەرەمی ئەو
رەفتارە هەندەکیخوازانەییە بە تاییەتی ئەو مەترسییە لە سەرە کە لە لایەن دەولەت و چینه
بالادەستەکانەو داگیر بکری. چەند کەرتەبوونی سیاسەتی خۆپاگری، کۆمەڵێک دەرفەت بۆ
دەولەتی رێکخراو داوین دەکات کە بتوانێ بارودۆخی زāl بە سەر کۆمەڵگای مەدەنی پیاوێزێت و
پشتیوانیی لێ بکات. سیاسەتی دیوکرانی دەبێ لە گەڵ ئەو راستییە بەرەوپووی بێتەو کە دەولەت
بە توندی بە سەر پێکھاتە و کاری کۆمەڵگای مەدەنییدا چاودێری دەکات. سیاسەتی کووت کووت و
دابەشبوو هەلی ئەو بۆ دەولەتی رێکخراو دەرخسێت کە چاودێری خۆی بە سەر سیاسەت و
کۆمەڵگای مەدەنییدا زیاتر بکات. کەوابوو مەملەتێ لە گەڵ رەوالە زālەکان پێویستی بە
سیاسەتێکە کە لە هێرکردنە سەر ئەو کارانەدا هەم رێکوپێک بێت و هەم راشکاوانەش بێت.

سییم، خەباتە دابەشکراو و خۆجیتی بووەکان ناتوانن کردەوی گۆرانکاری پیکهتەنەری تایبەت بەخۆیان هەبێت. سیاسەتی ئەوان بە پیتی پتویست دابەشکراو، بەرگریکارانە، و کاردانەوهییه و لە کۆتایەکاندا هەندیک گورزی زۆر ساکار لە دەولەت دەهەشیینت. ئەو سیاسەتانە ناتوانن گەڵاڵەیکەسی سیاسی لە گۆرانی نابووری، پەيوەندی یان حکومەتی بێننە پێشەوه، تەنیا لە بەر ئەو هۆشەش کە توانایی ئەو کارەیان نییه. سەرەرای ئەوەش نە بێنن و نە توانایی ئەوەیان هەیه کە تەنەت بیر لە مەملەتی لە گەڵ نابووری رێکخراو، دەولەت، بۆرۆکراسیەکان، یان سیستەمی زانیاریەکان بکەنەوه. بە پیتی لۆژیک کۆمەڵە خۆجیتیەکان ناتوانن پەيوەندیەکانی نێوان بەرهەمهێنان، بەکارهێنان، و وەگەڕێستنی (پارە و کالاً) سەر لەنوێ رێکبەخەنەوه، ئەو کارە لە نابووریە کدا کە لە بواری فەننیهەوه ئالۆز بوو و جیهانیی بوو، تەوه، لە توانای جەماوەری خۆجیتیدا نییه. لە بەرامبەر سنوورەکانی راگەیهنەرەکانی بەرهەمهێنەری وێنەکان، لە بەرامبەر دەولەتی زۆر رێکخراو و نابووری بەهێز، کۆمەڵە خۆجیتیەکان بە ناشکرا بێ دەسلەڵان. هەر ئەو تێبینیانە پتویستی بە بنەمای رێکخستن دەکەنە کارێکی رەهای پتویست.

چوارەم، پرسی بزوتنەوه کۆمەڵایەتییه نوێەکان، لایەنی پیکهتەیی هەیه. ئەو بزوتنەوانە کە جاری بە بەشداری بەکۆمەڵی کەسانی خۆجیتی، دیاریکردنی ئاراستە لە دەوری تەوهە سەرەخۆکان، و بەشداری چەند چینی ک دیاری دەکەن، ئەو توانایە لە رادەبەدەرەیان نییه کە بەشە بەرینهکانی کۆمەڵگاش هەر بە هەمان شێوە رێکبەخەن کە شتوازه پێشەوهکانی خەباتی چینیایەتی دەیانکرد، گوها لە گوتیویژێیدا سەبارەت بە هیندستان دەلێت:

بە بەراورد بە خەباتانەیی کە پشتیان بە کۆمەڵگا قایە — لەوانە بزوتنەوهی یەکتییه کریکارییهکان، بزوتنەوه جوتیارییهکانی لە چەشنی شارادجوشی/ماهندرا تیکیت، و بزوتنەوهکانی کریکاران و هۆزە بێ زەوی و زارەکان بە رێبەری ناگزالیتهکان — ئەو پشتیوانیه جەماوەرییهی کە بزوتنەوه تازە کۆمەڵایەتییهکان هەیانە، شیاوی چاپووشی لێکردنە... بە سەرغەدان بە پێگە کۆمەڵایەتی بەرتەسکی ئەوان، رەنگە رۆژێکی شیاوتر بۆ ئەوان ئەو رۆڵە بێت کە تەواوکەری بزوتنەوه بەهێزترەکانی پشت ئەستور بە چینهکان بێت. روانگی ئەخلاقى بزوتنەوه نوێەکان لەوانەیه کاریگەری زۆری هەبێت، بەو حالەشەوه ئەوان بە هیچ شتوێهە جێگرتیک نین بۆ ئەو رێکخراوانە کە هەن، یان بۆ وەرزیان و کریکاران.

چونکه له هيندستان خهبات له كۆمپانيادا و خهبات له سر زهوى و زار و بهرهمه كى نه مړوش هر به قهدهر رابردو بابه خيان هميه (٦٢، ل ١٥).

گوها له سر نهو راستييه جهخت ده كاته وه كه نهو بزووتنه وه كۆمه لايه تيانه ناتوان گورانكارى پيك هيندر بن، مه گهر نهو هى له گهل ديكه كى گروهه كان يه كبرن كه خوازيارى نوژنكردنه وه يه كى بنه رپه تين. گاييل نؤمقيدت له بهرهمه ميكي گرنگدا سه بارهت به بزووتنه وه كۆمه لايه تيبه نؤيه كانى هيندستان نهو قبول ده كات كه له كاتيكد كاه:

هيژموني نايدؤلؤژيكي حيزي كؤنگره هاوري له گهل پيگه سياسييه كى له ناوه ند تيك شكيندراره، و زه قبولي ماركسيزمى نهرتي له نيو نه ياره كانيدا له لايه نهو دروشم و تيزرانه وه كه چالاكانى بزووتنه وه نؤيه كان هيناوياننه ناراه، سست و لاواز كردوه، سهره پاي نه وه ش هيچ به ديلىك، هيچ ليكدانه وه يه كى جياواز له سؤسياليزم هيشتا وه ك هيزيكي سياسى سمرى هه لته داوه. بهم جؤره بزووتنه وه كۆمه لايه تيبه نؤيه كان گه يشتوونه ته سهرويه ندى سهرچه شنيكي به دليل له سياسهت و گه شه سندن، به لام هيشتا تواناي تپه رين له ويان نه بووه، له كاتيكد كه سهرزهوى نه خشه بهر دارى نه كراوى نه وديوى نهو هيشتا به دروستى نه ناسراوه (١٤٥، ١٢-١٣).

پشتيوانانى بزووتنه وه كۆمه لايه تيبه كان نهو قبول ده كهن كه نه گهر نهو بزووتنه وانه پردى په يوه ندى نيوانيان دروست نه كهن و بهرنامه يه كى گوراني روون و ناشكرا دانه ريشن، بهرنامه كهيان به نوقساني ده مي نيته وه، و داهاتويان ناديار ده بيت. كه وابو پتيويان به وه هميه كه له ژير نالايه كى واتادار بنه مايه كى ري كخستنى گورانكاريه نابوريه كان له دورى يه كترى كؤ ببنه وه. تنيا نهو كاته يه كه شانه ي دژى ده وله تى نهو بزووتنه وانه بي متمانه ييان به سياسهتي حيزي ده توانيت سهرله نوي كاري سياسى پتناسه بكا ته وه و كاري سياسى سهرله نوي پيك بي نيته وه. تنيا نهو كاته يه كه نهو بزووتنه وانه ده توان به پتي دربرپنى هه لخرپنه رانه ي نؤمقيت، "ده توان سهرله نوي كؤرو كۆمه لته كان وينا بكهن، خويندنه وه ي دووباره بؤ ميژوو بكهن، و ديسانوه راپه رين داهي تنه وه" (١٤٥).

به لام نيته هروا ده بي باوه ر به وه بكه ين كه هر چه مكيت له بنه ماي ري كخستن له لايه ن مشتموري نيوان روانگه ي سياسى يه كگرتوبه خش و شوات و شاره زوه روو كه شى و تاييه تيه كانه وه ديارى ده كريت. كۆمه لگا كان ليكچوو نين و كۆمه ليك لهو ره قتاره كۆمه لايه تيانه ي كه كۆمه لگا پيك ديتن، خاوه نى روانگه ي تايهت به خويان و قاعيدى

کرده و ده دا خزمهت به به هیژکردنی په یوه نډی دهسه لاتی نټوان دوو جنس دهکات. پیاوان به سر همدووک بواره که دا زالن، و ژنانیش له همدووک بواره که دا ژیردهستن. نه گهر ناوا بیت نهوکات نهوانه دوو قهله مړه وی جیاواز نین که همرکامیتکیان لژیکي خوی هه بیت، به لکو به پټی پټویست په کټکیان رهنگدانه وهی لژیکي نهوی تریانه. پټیمن دهنووسیت "لټکدانه وهی بنه پټی فټمینیس ته کان نهوه یه که تیوریه "جیا به لام یه کسان" هکان و تاکه رایی و یه کسانیه خوازی روالمه تی تیوری لیبرالی، راستیه کانی باوک مه زنانه ی پټکه اته یه کی کومه لایه تی پشت نهستور به نایه کسان و زالبوونی پیاوان به سر ژناندا، دهشارپته وه (۱۴۷، ۲۸۳).

هریویه ره خنه فټمینیس ته کان باسی نهوه دهکمن که چاوخشان دټیکي دووباره بهر سر پیروزی قهله مړه وی خیزان (تایبه تی) دا پټویسته، چونکه سته می جنسی مافی یه کسان و دادپه روهی پټشیل دهکات که له بنه ماکانی پټکه پټنهری کومه لگایه کی نه مړوین. دووهم، نه گهر خیزان شوینی ململانی و توندوتیویه، که وایو ده بی بکه وټته بهر سر رنج و دهستپوهردانی گشتیه وه. ناتوانی له بهر نهو هویه که تایبه تییه و که وایو ده بی حورمه تی بیاریزریت، له قهله مړه وی قسویاس و گوتویژی گشتی ده رهاویژریت.

تیوری مارکسیستی، له ره خنه یه کی تمواو که ردا که له روانگه یه کی جیاوازه وه باسکراوه، دابه شکردنی نټوان بواری گشتی و تایبه تی ره ته دکاته وه. جیاوازی و نه گونجانی نټوان روانگه ی لیبرالی و مارکسیستی له سر نه بوونی رټکه کوهوتنیکي بنه پټیه له مهر په یوه نډی نټوان تاک و کومه لگا. روانگه ی لیبرالی له سر بنه مای جه مسهره نډی نټوان تاک و کومه لگادا، پټیویه که تاک کومه لټک مافی هیه که له بواری زه مه نیه وه له پټشه وهی کومه لگا و دهوله ته ویه و که وایو ده بی نهو مافی نه ته نیا له بهرامبر دهسه لاتی دهوله ت به لکو ده بی له بهرامبر دهسه لاتی زورینه شدا بیاریزریت. مافی تایبه تی بوون، پارزهریکه هم له بهرامبر دهوله تدا و هم له بهرامبر کومه لگادا. به لام مارکسیسته کان چه مکی نه بستراکتی مړوشی جیا له کومه لگا ره ته که نه وه. له تیوری مارکسیستیدا تاک له لایه ن کومه لگاوه شکل ده گرت و بایه خه بنه پټیه کانی خوی له کومه لگاوه و ده گرت. مارکس باسی نهوه ده کرد نهو تاکه ی که له دهره وهی کومه لگا بار بیت، به واتایه ک نابیته مړوټیک که شته کان لټک جیا بکاته وه. که وایو هیچ شتیکی تایبه تی به مانای له پټشه ووه بوونی کومه لگا، یان له دهره وهی کومه لگا و همره ها له دهره وهی بازنه ی سته می کومه لایه تی بوون، بوونی نییه.

په لاما بردنه سمر تیوره گموره کان، یان نهوه لیوتار ناوی سمر وو گپړانه وهی له سمر داناوه، که ده توان کاره کان رینوتی بکمن، هاوتیری بوه له گم هیرش کردنه سمر نه چه شنه کارانه. مودیرنیتی، وه بکره می قوناغی روشنگیری، بهو متمانیه دیاری ده کریت که سمره پای بشیوی و دلنیا نه بونی رواله تیی تاییه قمنندی جیهان، جیهانی کومه لایه تی لهو رووه شیاوی ناسینه که له ژیر دسه لاتدریتی بنه ماقوله کان، یاساکان و سرچه شنه کانه. مهیلی بناغه دانه ری زوری گه لاله نوتیه کان نهو باوه ریه که به پیتی بنه ما ده کری به شتیوه کی فیکری دزه بکریته ناو قولای راستیه کانه وه. نهو باوه ریه کاریگریه کی راسته وخوی له سمر ره قناره سیاسیه کان هیه چونکه نه گمر شیکاری رابردو و نیستا له بواری یاساکان و راستا کانه نیمکانی هبیت، پیش بینی داهاتوو، کونترول و گزانی نهو به ناقاری دلخوازا له ریگای ره قناره گونجاوه کانه وه دهی و دی بیت. ره قناره سیاسیه کان له دلنیا یی نهو گه لاله نوتیه ما به شدار بوون که دوزینه وهی نهی و دوزینه وهی یاساکانی زال به سمر میژوی مرقایه تی و گزانی نهوان له راستای دلخوازا شیاوی بوونه.

پاش مودیرنیتی له ریگای ته کنیکی گومان، شکاندنی بونیا ده کان و لیپیچینه وه، ململانی له گم خودی نهو داواکاریه نوتخوازانیه کردوه.^{۶۷} نهو تهو ره رهنګدانه وهی که ش و هوای گشتی دلدار بوونه وه و بی هیوایی له توانا کانی زانستی کومه لایه تی و فله سه فیه بوز دوزینه وهی وه لاسی سه قامگیر بوز مه سایل و مه ته له کانی بارود وخی مریی.^{۶۸} پاش

۶۷ - پاش مودیرنیتی خاوهی داواکاریه کی میژوییه له واتایه کی تاییه تیدا. رایده گه یه نیت که قوناغی نوی کوتایی پی هاتوه یان لانیکم توشی گزانی بنه رتی له ژیا نی نابوری و کومه لایه تی و سیاسیدا بووه. که واپو بیرمه ندانی نهو ری بازه باسی نهو ده کهن که بیردزی کومه لایه تی و شیوازه کانی ناسینی نوی که له قوناغی نوتدا پیکهاتن، کوتاییان پیتها توه. همروه ها باسی نهو ده کهن که بیردزی نوی نه ته نیا هیچ په یوه ندیه کی به ده رککردنی پرسه کانی قوناغی پاش مودیرنیتی وه نییه، به لکو توانای ده رککردنی خودی مودیرنیتی نییه.

۶۸ - اګس هیلر له قسویاس سه بارت به بارود وخی زانستی کومه لایه تی نهو وه یو دینیتیه وه که: له زانستی کومه لایه تیدا به لینی دلنیا یی و خودوشیاری که وه کو ناکامی دوزینه وهی نوی و تاکخوازانه مانای به خشیوه، نهو به لینه جیه جی نه کراوه. لهو شوتنه کی دلنیا یی هیه نه مانا هیه نه خودوشیاری، لهو شوتنه ش که مانا و خودوشیاری هیه، دلنیا یی له گزیتدا نییه (۷۱، ۴۰ ل).

مۆدیریتی به تەریز کردن له سەر ئەر گومان و وههانهی که له جیهانی کۆمه‌لایه‌تیدا زالبوه، ئه‌وهی ده‌یزاین و چۆنیه‌تی زانینه‌که‌ی ئێمه، و هه‌روه‌ها ئه‌و شیوازانیه‌ی که له به‌ره‌مه‌پێنانی سەرله‌نوی به‌ره‌مه‌پێنانه‌وه‌ی زانستدا ده‌ستیشان ده‌کری، وه‌ک گرفتی‌ک گه‌ل‌له ده‌کات. له راستیدا له خۆی ده‌پرسی‌ت نایا زانستی "راسته‌قینه" هه‌ر ب‌وونی هه‌یه؟ له ناکامدا به‌هاکان و ریزه‌بنده‌ی ناوه‌ڕۆکی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی و سه‌رجه‌م نه‌ریتی رۆشن‌گه‌ری ده‌باته ژێر په‌رساوه‌وه.

پۆست مۆدیرنیسته‌کان به‌ ئاوێدانه‌وه له نیچه ئه‌وه به‌لگه‌مه‌ند ده‌که‌ن که جیهانی‌تیک که خه‌ریکی به‌ره‌م هاتنه ناتوانی به‌ پێی سیسته‌مه‌کانی زانست و وته‌زاکانی وردی شیکاری، به‌ نه‌گۆڕ دابندریت. باسی ئه‌وه ده‌کری‌ت که هه‌موو هه‌ولتیک بۆ شیکاری می‌ژوو به‌ پێی جه‌وه‌هر و حه‌قیقه‌ت، ناکۆکیه‌کانی ناوه‌نده‌کان، یاساکان و سه‌رچه‌شنه گه‌شتیه‌کان، داسه‌پاندنه. گومانی زه‌ینی له پێشدا دا‌پێژاو به‌ سەر جیهانی‌تیکدا که ئالۆز، نادیار، و نه‌ناسراوه، داده‌سه‌پینیت. پاش نوێخوازان باسی ئه‌وه ده‌که‌ن که دۆزینه‌وه‌ی وه‌لامی کۆتایی بۆ جیهانی‌تیک که حاڵه‌تی کاتیی درێژماوه و پێوانه‌نه‌کراوی دیاره‌کان دیاریکه‌ریه‌تی، بێ که‌لکه. له راستیدا نه‌گه‌ر شتی‌ک پاش نوێخوازان یه‌کانگیر بکات، گوماخو‌ازی به‌ نیسه‌ت چه‌مکی "هۆ سازکردن" و له ناکامدا، به‌لێن به‌ لیکنه‌چوون، چه‌ند که‌رتبوون و جیاوازیه.

پۆست مۆدیرنیسته‌کان، به‌ ته‌یاربوون به‌و به‌لێنه له‌مه‌ر لیکنه‌چوون، له جینگه‌ی میتاناره‌تیف (حیکایه‌ته مه‌زنه‌کان) تیکه‌ل‌او‌تیک له‌ گیرانه‌وه رووکه‌شییه‌کان داده‌نێن. له جیاتی یاسا می‌ژووویه‌کان که نه‌زموونی مرۆیی ریکده‌خه‌ن، له سەر نه‌گه‌ری وه‌دیهاتن، دیاری نه‌کردن و مه‌رجداربوونه‌که‌ی جه‌خت ده‌که‌نه‌وه و له جیاتی گوتاری دا‌پۆشینی یه‌کتری له سەر پیکه‌وه هه‌لنه‌سه‌نگاندنی گوتاره‌کان جه‌خت ده‌که‌نه‌وه. پاش مۆدیرنیته‌ی به‌ ده‌سته‌واژه‌کانی وه‌ک چه‌ندکه‌رتبوون، "جیاوازی"، و پیکهاته و په‌لاماره کلتوریه‌کان ده‌نگی ده‌دايه‌وه. و پاش نوێخوازان به‌ به‌ ته‌یاربوون به‌ نالیکچوون و چه‌ند که‌رتبوون، سه‌رجه‌می ئه‌و ره‌فتارانه‌ی که داواکاری ناسینی جیهان و گۆڕینی ئه‌ون تووشی مەملانی ده‌که‌ن. ئه‌و ره‌فتارانه پشتیان به‌و تیۆریه‌ گه‌ورانه به‌ستوه که به‌شیوه‌ی ده‌رخستنی به‌ریلاوی می‌ژووی مرۆیی کار ده‌که‌ن، هه‌ولده‌ده‌ن ریکه‌ چاره‌ی بۆ به‌دۆزنه‌وه و هه‌ولده‌ده‌ن بی‌گۆڕن و هه‌ر له به‌ر ئه‌و هۆیه وه‌ک هه‌ولنه گه‌شتگیره‌کان چاو لیده‌کری‌ن. ئه‌وانه ته‌نیا بانگه‌شه‌ی زانستی ره‌هان، به‌لکو لیکدانه‌وه‌ی تابه‌تی خۆشیان له تیکه‌یشتن به‌ سەر گوتاره‌کانی دیکه‌دا داده‌سه‌پینن، ئه‌و گوتارانه‌ی که

لهو ره و ته دا حاله ټيكي په راوړيزيان به ځويانه وه گرتوه. كه واپو نو ره رفتارانه نه تنيا گشتي به لكو گشتيخوازيشن.

به پيچموانه ي نو، بېر مه نداني پاش موديرنيتي باس له فريسي دهركه كان و رفتارانه كان دهكهن، و باسي نو دهكهن كه سرجه مي لايه نه كاني ناسين له جتي ځوياندا جتي بابه خن. لهو رووه وه وها گرنگيه كيان هميه كه هيچ ليكدانه و هيه كي راستيه كي رها بووني نيه كه بتوانيت و ه پيوانه يه ك كار بكات. پاش نو ځوازان به لگه ي نه وه دښمنه وه كه پيكهاته ي تيوريه گوره كان و رهفاري هر بهو چه شنه گوره ش كه به شيوه ي ريتونيكيه ري سياست كار دهكهن و پشتيان به پله بندي، پيشتي به خشينه كان و په راوړيز خستنه كان به ستوه گيړانه وه و درخستنه كاني ديكه له ځوياندا نوم دهكهن.

قميرانه كه له گوتاره ناكاديه كان نه ولاوهر ده چي و سرجه م دامه زراوه كومه لايه مي و سياسي و رفتارانه نو اندنمه كان ده گرتنمه. كه واپو نو تموره بؤ رفتارانه سياسييه كان پيويستي جينگاي سرغي هميه. يه كي كه له كاريگمره راستمو ځواني قميرانه كه، ره كړنموي هممو نو رفتارانه يه كه پستي به تيگميشتيكي ناكخوازانه ي ميژو به ستيت، و ره كړنموي هممو نو بيروچونانه ي كه باس لهو دهكهن ده كړي له ريگاي ده ستيرداني و شيارانه ي مزيه وه له ميژو تيگمن و بيگړن. شرفي ماده خوازانه ي ميژو، و نو چه مكه كه فلانه ناكوكي له شيوه ي بهرهم هينان، بؤ بارود ځي مزيي شتيكي ناو ندي، وه نو فيكره كه كارگيړنكي پلعيه كي و هك پروليتاريا هميه كه ده تواني هست به بزوي ميژو بكات و بيگړيت، يه كه مين و بهرچاوترين قورياني نو نمنديشه پاش موديرنيتيه بووه. له ناكامدا، نو نمنديشه، فيكري همبوني بنه مايه كي ري كخمر كه بؤ گردانه موي ريگاچاره جزا و جزه كاني خوراگري له گوتارنكي به كانگيردا پويست ييت، ره تده كاتمه. ليكدانه موي كاني پمونه ديدار به فريسي شيوازه كاني تيگميشتن، راستمو ځو بهرولا ي داخوازي فريي له سياسته دا ريتوني كراون.

سياسه تي پاش موديرنيتي له بواي رفتارانه سياسييه كانه وه له جياتي چه مكي خه باتي چينايه تي و چه مكي شورش، چه مكي بزوتنه وه فره چه شنه كومه لايه تييه كاني چه به ستو له سر پيشهاته تايه تيه كان داناوه. پاش نو ځوازان لهو كار هدا كاريگريه كي زوريان له بزوتنه وه كومه لايه تييه نو تيه كان و ده گرتوه كه لانيكه له كوتايي ده يي ١٩٦٠ له ولاتاني سرتاسري جيهاندا بهرچاو كه وتوون. له راستيدا ده كړي بانگه شمي نو ده بكري كه سرجه مي نه ده بياتي پمونه ديدار به بزوتنه وه كومه لايه تييه نو تيه كانه وه بنه ماي واتايي هلو تيه ستو پاش

نوځوازه کانيان شکل پيداوه، و چه مکه کاني پاش مؤديريتې، سياستې شو بزوتنه وه کومه لايه تيبه نويانه ي که له که کردوه.

به له بهر چاو گرتنې شو مه سله لانه، ناشکرايه که هر بنه مايه کي ريکخستن ده بې به نيمه بت شو هوگري و سر نجه جياوازانې که بزوتنه وه کومه لايه تيبه کان دهري ده برن، زور هستيار بېت. به لام شوکات پرسيه کي دیکه دېته پيشه وه، و شوېش شوېه که نابا سرووگوتاري به کيتي به خش ده تواني دهنه کاني دیکه درېخت، يان ته نانت نهواني دیکه هر وېناش بکات؟ له قسمو ياسه کاني پاش مؤديريتېدا هر شو پرسيه به ناچار به راستاي بنه د تيرکړنه وه فيکري جياوازا چوه. باسي نه وه ده کن که ناکري به هيچ فرمانگوزارنکي دیکه زه نيبه تيه کان ديسانوه پيشان بدرېنه وه چونکه له وانه به له نيوان گوتاري نواندنه وه و گوتاري نه وانه ي که پيشان ده درېنه وه ليکدا برانتي کي بهر چاو له ناراداييت.^{۶۹} له راستيدا به کيک له ره وته کاني پاش مؤديريتې هر حاشا له نه گهري نواندنه وه ده کات.

چاره هري سياسي قه يراني نواندنه وه که سياستې پاش مؤديريتې ده بخته روو، نه وه بووه که جياوازي گرنگتر له به کبون و ويکچووني داشکېتنه ر، و فره يي ميژوويي گرنگتر له تاقانه خوازي سياسي و فره يي نواندنه وه کان گرنگتر له گه لاله به کومه له کان دېته نه ژمار. به گشتي، گه لاله به کومه له کاني پشت نه ستور به نه ولويه ته کان ره تکرارونه ته وه و نه و تيگه يشتنه که خه باته فره يي کومه لايه تيبه کاني ده رخهري پيشه اته تايه تيه کان، روکه شيه کان، و شه خسيه کان ده بې بکه مونه پيشه وه، زال بووه. بيرمه نداني بزوتنه وه کومه لايه تيبه نوځه کان نه وه قبول ده کن که نه م بزوتنه وانه ده توان به مبه ستي ريگاچاره، به کيتي به کي ناپته و پيکه وه پيک بېن به لام هر چه شنه بيده نكي به له بهرام بهر گه لاله يه کي گه وري کومه لايه تيدا، تايه ته ندني نه وان ده سريته وه و نه وان له تواني ده برېني نه زمونږه کاني خويان وه ره فتار

۶۹ - بيرمه نداني پاش مؤديريتې به قه يرانه ده لېن قه يراني نواندنه وه (۷۸ و ۷۹). روي بوين و عملې رتاني پتي ده لېن زخيره يه ک قه يراني نواندنه وه که "تييدا شېوازه کاني کوني پېناسه کردن، دست به سر داگرتن و پيکه يتاني سر له نوې، ته وده کاني زماني هونري فله سفي، نه ده بې، کومه لايه تي و زانتي نيتر بايه خيکيان نيه و تييدا لايه نيکي هاريه ش هله و شانده نوې هه موو سنوره کاني نيوان زمان و ته وري نه وه (۶۱، ۱۲۷).

په تی ده کات. ره تکر دنه وی بنه مای ریکخستن که بتوانیت شو خه باته جوړا جوړانه له خه باتیکې سیاسي ریکویتک و کاریگر دا لیک گرتداته وه، روون و ناشکرایه.

بیرمه ندانی بزووتنه وه کومه لایه تیبه نویه کان له ژیرکاریگری نه زمونه کانی خویندا و پیگه یشتیان له پاش مؤدیرنیتدا، له سر فرچه شنی و شیوی هلنه سینگاندنی بنه ما کومه لایه تیبه کان، نامانجه کان و نایدولوژیه کانی هم بزووتنه وانه جهخت ده که نه وه. نه وان بهو ناکامه ده گهن که ناکری شو نامانچ و نایدولوژیه فرچه شنانه له نیو یه ک گوتاردا کورت بکرینه وه. گوتی به دیلی نه وان نه وه یه که چونکه کومه لگا له په یوه نډیسه کومه لایه تیبه فرچه شننه کان پیکهاتوه، ناکری شو په یوه نډیانه تا ناستی یه ک ناکوکی ناوه نډیتی بیته خواره وه. شو په یوه نډیسه فرچه شننه کومه لایه تیانه ی ده سلات پتوستان به تیکه له چوون له سرجه م ناسته کاندایه. له ناکامدا، روانگی پاش مؤدیرنیتی سیاست له سر شو باوهره یه که به له بهرچاوگرتنی شو راستییه که توانایی هم مو گوتاریک بؤ نواندنه وی ده نگه کانی دیکه جیگی گومانه، سرجه م گروه کان یان پیناسه کومه لایه تیبه کان ده بی بتوان پرس و گله یه کانی خوینان به شیویه کی سر به خو له هرچه شننه پر گوتاریک ده ربړن.

ده بی نه وه قبول بکریت که بیرمه ندانی بزووتنه وه کومه لایه تیبه نویه کان که له نیوخوی شو رایه له واتاییدا کار ده که ن که سیاستی پاش مؤدیرنیتی دابینی کردوه، هم له زانستی کومه لایه تییدا و هم له بهرنامه سیاسیه کاند ده ستیوه راندیکي گرنگیان هه بووه. نه وان سرغیان به ژبانی کومه لایه تی، به "بهرنامه نه پینه کان"، پیکهاته تیوره کان، و په راویزخستن چالاکیه سیاسیه کان داوه. هر بویه، سرجه م شو که سانه ی که له گمل پرسه کانی گورانکاری کومه لایه تی له په یوه نډی دان، ناچار به تاوتوئکردنی سر له نویی گرمانه واتاییه کان و شیوازه کانی گریبه ستی رهفتاره سیاسیه کانی خوینان کردوون. له راستیدا بانگه شوی سیاسته کانی پاش مؤدیرنیتی، که به زمانیکي دریژداری و باس و گفتوگو درده برین، وه که رخنه ی شو هلویتسانی که له نارادان و له بواړی هه ستیارکردنه وی نیمه بهو پیشهاتانه ی که که متر له بهرچاو گیران یان پشیل کراون، مانای زیاتر به خویناوه ده گرن.

به لام واگنر نه وه وه بیر دینیتنه وه که "لهو خاله دا زوریه ی بیرمه ندانی پاش مؤدیرنیتی پاشگه ز دهنه وه. له روانگی خودی نه وانه وه، شیکاریه کانیان، نه وان بهر وه و لامیتکی نیگه تیث بؤ هرچه شننه گهرانیک به دواړی روونکردنه وه، مانا، و کارگیتی رینویتی ده کات" (۱۸۱، ۴۷۸). رهنگه به ناسانی بکری له وه تیبگه ی که بچی وه لامه کانی پاش مؤدیرنیتی

بۆ سەرقالیھەکانی دۆخی مۆیسی پۆزەتیف؟ گوتاری پاش مۆدیریتی چونکە سەرئەحمەد کۆمەڵەئەلەکی زۆر لە خۆراگرییە باسکراوەکانی مێژوو دەدات، خواوەنی دەنگدانەوێ پێویستیەکانی بونیاتخۆزە. بەلام لە پرسەکانی رینگاچارەیی سیاسیدا بێدەنگ و وەک دیاریکردنی دیاردە کۆمەڵایەتیەکان ناتەواوە.

ناتەواوە لە بەر ئەوەی پۆست مۆدیرنیستەکان بە مەبەستی دەربازبوون لە داوی واتایی ھەرچشنە پێویستیەکاندا، بەرەولای کاریکی نادیار، بێ شۆفە، و خۆدزینەو دەچن. لە جیاتی دابینکردنی تیۆریک بۆ دیاریکردنی ھەریەک بەلام یەکتراپۆشی کۆمەڵایەتی، لە سەر ئەگەری وەدیھاتن جەخت دەکەنەو. لە جیاتی توێژینەو لە ناکۆکیی نێوان پێکھاتەکانی گشتی و کامڵبوونی خۆیان، لە سەر چەند کەرتبوونەکان جەخت دەکەنەو، و لە جیاتی تاوتوێکردنی پەڕیوەندی ئالۆزی نێوان پێکھاتە عەینی و خواوەنکارە بکەرەکان، لە سەر لایەنی بکەری تەریکیز دەکەن، و لەو کارەشدا ھەتا ناستی کەشەکانی سەرۆو ناوەرۆکی کلاسیکی تیۆری سیاسی پاشەکشە دەکەن. پاش مۆدیریتی زۆریی گریانەکانی تیۆری کلاسیکی سیاسی بە دەردەسەرساز دەزانیت، بەلام لە پڕۆسەی بردنە ژێرپرسیاری ئەو گریانانەو، ھەندێک لە ناوەرۆکە بنەرەتیەکانی خودی تیۆری سیاسی دەردەھاوێژیت.

بە پەرەوێزخستنی زۆریی ئەو تیۆرانە وەک خەیاڵی لەکار کەوتوو و نامومکین، ئەو مەسەلەنە کە ئەو تیۆرانە گەڵەلەیان کردن و ھەولیاندا وەلامێکی بۆ بدۆزنەو، لە بەرچاو نەگیراون. وە پەرەوێزخستنی ئەو مەسەلەنە بریتیە لەوەی نینگەریانەکانی تیۆری کلاسیک لە کاتیئێکدا وەلانراون کە پرسەکانی دۆخی مۆیسی توندتر بوونەتەو. ھێژمۆنی سەرمايەداری، باوک مەزنی، ھەلاواردنی رەگەزی، و بونیاتگەری دینی ھێشتا وەک ئایدۆلۆژیایەکی گشتگیر کار دەکات کە پێویستی بە دژایەتی و تیۆری رەخنەگرانە ھەیە. ئەگەر پاش مۆدیریتی لە پێکھاتە نینگەتیەکانی خۆیدا چەندکەرتبوون و نالیکچەونەکانمان دەدات، لە وێناکردنی داھینەرانی خۆیدا ناویتیەیک لە گێرانەو روکەشیەکانی خۆراگری باس دەکات، بەلام چونکە ھیچ ریتویتیەیک لەو بوارەدا باس ناکات کە بە چ شتوێک دەکرێ ئەو گێرانەوانە لەپاڵ یەکتەری دابندرتن، سیاسەت بە چەند کەرتبوون و بەتاق کەوتنەو تاوانبار دەکات. حاشا کردن لەو ناکامە دژوارە، حاشا کردن لە رینگەچارە گشتگیرەکان، حاشا کردن لە کار و بەرنامە سیاسییەکانە، چونکە بەدیھە زانستیەکان لە پێش چاو ناگریت.

بەلەم سەرجه كانى ئىتمە سەبارەت بە پاش مۆدېرنىيەت وەك رەفتارى سىياسى ھەرىجىيەك بىت، دەبى ئەو پىرسىيارانى كە ئەو روانگىيە ھىتئايەتتە ناراو بە ھەند وەرىگىرىن، چونكە پاش مۆدېرنىيەت لا كاريگەرەكەى خۆى وەك رەخنە بەدەست دىئىتتەو. كەوابوو ئىتر ناكرى بىر لە بنەمايەكى رىكخەرانە بىكرىتەو كە خەباتە جۇراوجۇرەكان بەشىئەيەكى سەرپاست و بى كىشە خولقېن، يەك بختەو. دەبى بە پىنى پىئويست نىگەرانى پىرۆسەكانى پەراوئىزخست و زالبوون بىن كە لەوانەيە لە ناخى ئەو بنەمايە دابىت. پىرىكە كە دىتە گۆرى ئەوئەيە: يەكەمىن بنەماى گوتارى كە بتوانىت خەباتى چەند كەرتبوو، تاكى و روكەشيانە لە گوتارىكى ھاويەشى ھۆگىرىيە ھاويەشەكاندا لە پال يەكترى دانىت، دەبى چى بىت؟

بە بىرواى مەن واپىدەچىت كە يەكەمىن بنەما ئەوئەيە كە بەھاكانى دىموكراتىيى نازادى و يەكسانى وەك بىرواى سەرەكىي ئەو گوتارە دەست نىشان بىكەين.

بەھاكانى نازادى و يەكسانى سەرەتتەيەكى دوولايەنەيان ھەيە. يەكەم لەبەر ئەوئەي بە سەر قىبولكردى گوتارەكان لە بىرواىكى ھاويەشدا زالت، ناكرى ھىچكامىيان لە سەر ئەوئە پەراوئىز بىرئىن كە ئەو رووداوانەى دەيھىتتە پىشەو، بايەختىكىان بۆ رەفتارى سىياسى نىيە. بەلەم دووھەم و گرنگتر ئەوئەيە كە كۆمەلگەى مەدەنى دىموكراتى توانايى ئەوئەي نىيە كە بە ھەر گوتارىك و بە سەرجهم گوتارەكان — گوتارى زالبوونى چىنايەتى، بونىاتگەرى دىنى، باوك مەزنى و رەگەزپەرىستى — ئىزنى ئەوئە بىدات بىچنە ناو بىوارەكەى ئەوئەو. سەرجهم گوتارەكانى كۆمەلگەى مەدەنى دىموكراتى نىن، و سەرجهم گوتارەكان لەگەل بنەما پەراوئىزخەرەكانى كۆمەلگەى مەدەنى لە مەملەتتە نىن. ئەو گوتارەش كە بە دواى قىبولكردى لە كۆمەلگەى مەدەنىدا دەگەرىن، و ئەو گوتارەش كە بە شۆرىن لىچواندى ئەوئەو، لەوانەيە شىئازەكانى دىكەى زالبوون بە سەر گوتارەكانى دىكە و بە سەر ئەندامانى خۆشياندا لەگەل خۆيان بىئىن. دەبى بۆ قىبول بىوون لەگوتارى دىموكراتى كۆمەلگەى مەدەنىدا پىئوانەيەك لە نارادابىت. ئەگەر پىئوانەى نازادى و يەكسانى بە سەر گوتارە تاكەكاندا بىسەپىئىن، بنەمايەكى سەرەكى بۆ قىبولبوون لە كەشى دىموكراتىدا پتەو دەبىت. ئەو گوتارەش كە ئەو پىئوانەيە دابىن ناكەن دەبى بە پىنى لۆژىك جىگايەكىان لە گوتارى دىموكراتىيى كۆمەلگەى مەدەنىدا نەبىت.

بەلەم ئەوئە بىو مانايەشە كە گوتارە دىموكراتىيەكانى كۆمەلگەى مەدەنى دەبى، لە گەل ئەو رەفتارەش كە بەر بە وەدىھاتنى نارمانى دىموكراتى دەگرن، مەملەتتە بىكەن. كەوابوو نازادى و

يەكسانى تەنيا و تەنيا بەھان، پىئودانگىشن. ھەريۆيە بە ھەر دووک بوارەكەدا، ھۆگريەكى گشتى و بنەمايەكى گشتى بۆ ريزبەندى دىلخوازەنى ھەر كۆمەلگايەكن.

ليزەدا گشتەكى بە ماناي سېنەوھى كاروبارى ھەندەكى نييە، چونكە ھەلگري بەشېكە لە ناو خۇيدا. بۆ دەرکەردنى ئەو خالە دەبى بگەرتىنەو ھەر بىر مەندانى گەورەى فەلسەفەى سياسى — ھيگل، دۆ تۆكفيل، ج.س.میل، و مارکس. گوايا بەو چەشنە نييە كە تەركيز كەردن لە ھەر كاروبارى ھەندەكى و لە ھەر جياوازيەكان شتېكى نويىت، تيۆرى سياسى ھەميشە بە نىسبەت فيكرى جياوازو ھەستيار بوو — سەرجمەى ئەدەبىياتى پەيوەندىدار بە فرەخوazy سياسى شاھىتەى ئەو، و ماركسىزم لە ھەر ئەو شيكارىە تەركيزى كەردە كە بۆچى جياوازيەكان بە شتەوى ميژووى باس نەكران بەلكو لە رەوتى تەوھرى زالبون و ملەكچ بوندا پىكھاتون. كەوابو تيۆرى ماركسىستى بەو ناكامە گەيشتەو كە ئەو جياوازيانە كە رەگ و ريشەيان داکوتاو ناكري لە چوارچىوھى نىستاي كۆمەلگا و دەولەتدا پىكەو ناست بگرتەو.

بەلام تيۆرى كلاسيكى سياسى لە بەرامبەر ئەو فيكرەشدا ھەستيار بوو كە سەرەراى جياوازيەكان، مەيدانىكى ھۆگريەكانە كە بۆ بارودۆخى مەزبەى ھاوبەش و گشتىيە. لە لىراليزمدا، ئەو ھاوبەشى و گشتىيە لە زمانى مافەكان و نازادىەكانەو دەرەپرەت. سەرجمە تاكەكان پىوستيان بە مافەكان و نازادىە ديارىكرەوكان ھەيە وەك پىشمەرجى ھەبوونىكى مەزبەى، و ئەوھى كە خەلگى لە كەشە تاييەتە ھەندەكەكانەو بەرەو گوتارى ھۆگريە ھاوبەشەكان و خىرخوازى ھەمەلایەنە دىنيت. بنەماى رىكخەرى سياسەتى لىرال بە پىتى نەريت گوتارى مافەكان بوو. ماركسىستەكان ھەنگاوتەك بەرەوپىشتەر دەچن، بۆ ئەوھى بوونەوھەر مەزبەىكان بتوانن ھەبوونى چەشنەتى خويان وەدى بىنن پىوستە كە لە پىكھاتەكانى مەملەتتى دامەزرەو كۆمەلایەتى و سياسىيەكان رەگارىان بىت. لە تيۆرى ماركسىستىدا رەفتارە جۆراو جۆرەكانى خۆپاگري لە لایەن گوتارە رەگارىەخەشەكانەو يەكانگير دەكرن.

بەم جۆرە ھەككەتى گوتار و رەفتارى سياسى بەھايەك، بۆتە رىكخەچارە و بووئە پىئور. لە نەرىتى ھيگل — ماركسيدا، گشتىتى بەھايە. بە پىرواى ھيگل، ھەمەككەت نامراتەك بوو كە ھەندەكى لە رىگاي ئەوھە بەكەردەو دەرەھات و پىكەو دەلكا، بە پىرواى ماركس ھەمەككەت پىكەيەك بوو كە ناكۆكيە فۆرمۆلەندىە كۆمەلایەتییەكان تىيدا كۆ دەبوونەو

و هەریۆیە ناشتموایی دەهاته گۆژی. ئەم دووانە پێکەوه نەدەگونجان، چوون بەرەولای گشتیتی، لایەنی هەندەکی نەدەسپەرە، و هەندەکی لە رینگای گشتیتیهوه وەدی دەهات.

هەمەکییەت، وەک فۆرم پێوانەیکە دابین دەکات کە نێزێن بە هەلسەنگاندنی رەفتارە تایبەتەکان دەدات. بە پێی ئەو لۆژیکە رەفتارە هەندەکییەکان لەوانەیە رەفتارەکانی چەقبەستوو بە سەر خۆیاندا بن. لە لایەکی دیکەوه، ئەو رەفتارانەی کە لەگەڵ فیکری گشتیتی یەک دەگرنەوه، بۆیە گونجاون کە پەڕێوەندییان بە بەرژێوەندییەکی هاوبەشەوه هەیە.

هەمەکییەت وەک رینگاچارەیکە سیاسی، پشتی بەو لێکدانەوهیە بەستوو کە تا کاتیێک کارە سیاسییەکان لە گوتاری ھۆگرییە هاوبەشەکاندا لە دەوری یەک کۆ نەبنەوه، چەند کەمەرت دەبن و لە تێکھەڵچوونیکی پێ کوش و کوشتاردا، وردە وردە خۆیان لەناو دەبن.

بەلام تێۆری سەردەم لە ئەفزەلیەت بەخشین بە لایەنی هەندەکی کەلک وەردەگرت و لەو بانگەشەیی خۆیدا کە ھەر بەشێک دەبێ لە لایەن خۆیەوه قسە بکات، لایەنی گشتی و لایەنی هەندەکی وەک دوو جەمسەری دژبەیکە چاوە لێدەکات کە ناكرێ ھەماھەنگ بکری. وەھا باس دەکری کە لایەنی گشتی ھەمیشە تێگەشتنیکی هەندەکی (ئەوروپا تەوەر) سەبارەت بە جیھان لە ژێر پەردە گشتیتیدا ھەشار دەدات. لە ناکامدا دەبێتە گوتاریکی گشتگیر کە ھەموو چەشنە ستمەکان دادەپۆشیت. لاکلانو دەلێت:

ئەو گوتەیی یەكسانە لەگەڵ گوتنی ئەوێ گشتیتی شتێکی زیاتر لە هەندەکی نییە کە زالبوو — و رینگایەك نییە بۆ گەشتن بە کۆمەلگایەکی ناشتبۆو، و لە راستییەکی کردەیدا، دیمەنی خەباتە کۆمەلایەتی و سیاسییەکانی دەیهی ١٩٩٠ی ئێمە لەگەڵ چوونەسەری هەندەکی خوازیەکان بەرەوپەروو دەکات، ئەو لە کاتیێکدا بە روانگە گشتیتی ھەموو کات و ساتێک زیاتر وەک خەیاڵێک کە باوی نەماوە دەخەیتە پەراویزەوه. بەلام من دەمەوی ئەو بەسەلمێم کە پشت بەستن بە هەندەکیخوازی بێگەرد، رینگەچارەیکە نییە بۆ ئەو مەسەلانەی کە لە کۆمەلگاکانی سەردەمدا لەگەڵیان بەرەوپەرووین. بانگەشەیی هەندەکیخوازی ناتێکەلاو و بێگەرد، سەربەخۆ لە ھەر ناوەرۆک و ھەرچەشنە پشت بەستنی بە گشتیتی، ھەوێنیکە کە تووشی شکست دەبێت. چونکە ئەگەر ئەو تەنیا بنەما نۆرماتیقە قبوڵ بکری، ئێمە لەگەڵ پارادۆکسیکی لە چارەنەھاتوو بەرەوپەروو دەکات. من دەتوانم بەناوی هەندەکیخوازییەوه لە مافی کەمێنە جێنێەکان، رەگەزەکان و نەتەواییەکان داكوکی بکەم،

بەلەم ئەگەر ھەندەك خىخوۋى تەنبا بىنەماى جىيى بايەخ بىت، دەبى مافەكانى ھەموو جۆرە گروپە دواكەوتوۋەكانى سەرقال بە رەفتارە دژى كۆمەلەيەتتەكانەۋە قىول بىكەين (۸۷، ۹۹).

لاكلانۇ بەداخوۋەيە بۇ لە دەست چوۋنى پىئوانەيەكى بەھادار كە بتوانىت يارمەتى ئىمە بدات بۇ دادوۋەرى كردن لە مەر يزوۋتنەۋە و خەباتەكان لە سەر بىنەماى بەھا گىشتىيەكان. بەلام لەۋەش گىرگىر ئەۋەيە كە لە سەر بىنەستەكانى ۋەھا ھەلۋىستىك جەخت دەكاتەۋە، چۈنكە رىژەيىخوۋى ناسىنى مەعرفە ۋە ھەروەھا سىاسى لىدەكەۋىتەۋە. رىژەيىخوۋى لە بوۋارى ناسىنى مەعرفەۋە جىگەى نىگەرانييە چۈنكە بەبى ھىچ دىلئەكردنەۋەيەك ئەۋە بە ئىمە دەلىت كە ھەندىك لە راڧەكان لەۋانى دىكە باشتىر چۈنكە بىنەمايەكى ئەخلاقىان ھەيە. بە چەشنىكى دىكە ئىمە لە گەل ئەۋ ھەستە بەرەۋروو دەكات كە سەرجم راڧەكان دىلخوۋانەن. ۋە ئەگەر فلائە خوتىندەۋەى دىارىكرائو شتىك بە زىانى خوتىندەۋەكانى دىكە پىشكەش بىكات كە ئەۋانىش ھەر بەۋ رادەيە جىگەى بايەخ، يان ئەگەر ھەر نواندەۋەيەك، نواندەۋەيەكى ھەلە بىت، ئەۋكات ئىمە لە رەۋتىكى بىكۆتابى لە گومان ۋە ھەسودىخوۋازىدا گىرۋە دەبىن كە بانگەشەى گومانائىۋونى زانست دەكات. ئەگەر ھەر خوتىندەۋەيەك ھەر بەۋ رادەيە باش بىت كە خوتىندەۋەيەكى دىكە باشە، ئەۋكات ئىتەر شىۋازىكمان بۇ دادوۋەرى نىۋان راڧەكان نىيە. ۋە ئەگەر ھەموو راڧەيەكىش جىيى بايەخ بىت، ئەۋكات ھەروەك چۇن ھىللىر (HELLER) ۋە فىتەر (FEHER) باسى دەكەن، دەكرى پاش مۆدىرنىتى بە دۆخىك پىئاسە بىكرىت كە تىپىدا ھەموو شتىك رىگەپىدراۋە (۷۲، ۱۳۹).

لە بوۋارى سىاسىيەۋە، ھەر كارىكى نواندەۋە ھەر بەۋ رادەيە رىگەپىدراۋە كە ئەۋى دىكە شەرىعيەتى ھەيە، ۋە ئەۋەش تا رادەيەك لە بەر ئەۋ ھۆيەيە كە پاش مۆدىرنىتى لە سەر ئەۋە پىداگرى دەكات كە ھەركام لەۋان دەبى بە پىيى خۇى ۋە نەك بە پىيى پىۋانە دەرەككەيەكان ھەلسەنگىندىرت. ئەۋ كارە بە شىۋەى ھەستىار كارىگەرى لە سەر رەفتارى سىاسى دانائەۋە: ھەمەككەيەت ۋەك رىگاچارە ۋەك فۆرمىكى پىۋانەيى بۇ دادوۋەرى ۋە ھەلسەنگاندن دابىن دەكات. پىۋانەيەك دابىن دەكات كە بە پىيى ئەۋ بتوانىت ھەندىك لە كارەكان بۇ دۆخى مەۋىي بەگۇنچاۋتر بزانرىن. سىاسەتى پاش مۆدىرنىتى، بە رەتكردنەۋەى ھەمەككەيەت ۋەك بەھايەك لە ناۋ خۇيدا ۋە يان ۋەك پىۋانەيەك، دەۋردانى خۇى بە سەر ھۆگرى ۋە كىرەۋە نەرتىيەكان لە دەست دەدات. چالاكى سىاسى ۋە بىرمەندى سىاسى لە بى باۋەرى ۋە گوماندا بە جى دىلتىت. ھانتەر (HUNTER) ئەۋەمان ۋەبىر دىنىتەۋە "زۆرىيە چالاكان پىۋانەى دىارىكردنى ئەۋەيان

له دهست داوه كه ئايا فلاڼه كارى تاييه تى به قازانجى تاك يان گروهه كى نمون يان نا، و له رفتارگره راي و ريژه ييخوازيه كى نه گونجاو كه وتوون" (٧٧، ل ٨٨٦).

ريژه ييخوازي له سياسته تا ده توانيت بۆ سياسته تى رزگار يى و ديموكراتى بون لاواز كهر بيت. هه نديك له به هيز ترين و به ريلوترين بزوتنه وه كۆمه لايه تيه كان كه له كۆمه لگاي مه ده نى سهرده مدا پيڤكه اتوون — بۆ نمونه سهره لډانى بونياخوازي دينى كه نه دنامانى خۆى ترساندوه، سهره لډانى فاشيست نه تيه كان له ئه لمانيا، شه پۆلى هيند و توا له هيندستان — دواكه وتووانه و سهركوته گهرن. له نه بوونى ههرچه شنه پتوانه يه كى پشت نه ستور به به هاكانى گشتى نازادى و يه كسانى، بۆ چاوديرى سياسى هيچ هه ليك بۆ تاوانبار كردن و ره خنه ناميتيه وه.

نه گهر تيوژى سياسى نه توانيت له خۆى دوور بكه و تيه وه، و به ده برينيكى خوازه يى له پله وپايه ي تاكه كه سى و روكه شيانه ي خه بات سهروتر بروت، نه گهر تيوژى سياسى نه توانيت نامانجى هه نديك له خه باته كان له بهر نه وه هويه ي كه له روانگه ي نه خلاقى و سياسى داكوڤى له خويان ده كهن، به ره وه پيشه وه به ريت، نه وكات لۆژيكى سهرجه م خه باته كان به چه شنيك كه له روانگه ي خويانه وه باس ده كريت، وه ك شتيكى جينگاي په سند خۆى ده نو تيت. ^{٧٠} وه نه وه

٧٠ - بلدان فيلنز نمونه يه كى سهرنجراكتيش له وه لانه باس ده كات كه وه ها هه لوتستيك پنى ده گات. فۆكۆ له گه ل گروپيك له چالاكانى مائونست له په يره ندى دابوو. چه پى پرؤلي تاريابى به لگه كانى فۆكۆ په سند كرد له مەر نه وه يكه سهرجه م ده سه لاته كان به قازانجى ده ولت كار ده كهن و كه واپوو ده بى پشتيوانى هه موو خه باته كانى دژى ده ولته تى بكن. بهر لۆژيكه وه نموان مافى خويان بوو كه له گه ل نه وه دوكاندارانه ي كه له دژى مالياته كان ناره زايه تيان ده رده برى، بچه به ريه كه وه! به لام له لايهن سارتمه وه به توندى ره خه يان لينگرا له بهر نه وه يكه بۆچى خو خده ي مشتومر رافه ناكهن و نازانن كه نه وه خه باته ي كه وه رى كه وتوه به هيچ شپوه يه ك پيشكه وتنخوازانه نيه. له هيندستانى نمونه يه كى هاوشپوه مان بوو. له سالى ١٩٩٠ حكومه ت فيركارى و پتش بينه كى پيشه يى بۆ نه وه چينه ژيرده ستانه راگه ياند كه به شپوه يه كى ميژويى ههر بينه ش بوون. خيرا و به په له چينه كانى ديكه و به تايه ت خويتندكارانيش دهنگى ناره زايه تيان بهرز بووه وه كه هه ستيان به قوربانى بوونى خويان ده كرد. پشتيوانى جه ماوه رى له بزوتنه وه كه، به شتيكى پيشكه وتنخوازانه وينا كرا، به بى له بهر چاوگرتنى نه وه راستيه كه بزوتنه وه كه له لايهن توژه كانى خواروه پشتيوانى لينده كرا كه

دیسانہوہ ئیمہ دہباتموہ جینگایہک کہ لاکلائو باسی کردووہ و تییدا هیچ بەلگہ و یان پاساوێک بۆ تاوانبارکردنی هیچ بزووتنہوہیہک بوونی نییہ.

لہ دەستچوونی ھەمەکیەت وەک پێوانەییەک، پرسیەکی دیکی لێدەکویتەوہ. لەبەرئەوہی ھەر گوتاریک لہ دژی ئەوێتر ھەلۆتست وەردەگرت، بۆ نەزمی ئەو جۆرە کێشمەکێشانە بنەمایەکی گشتی بەدەر لہ گوتاری تایبەتی پێویستییە. ئەو بنەمایە بە پێی پێویست دەبێ پشت ئەستور بە تێگەیشتنێک لہ بەرژووەندی گشتی بن کہ لہ گوتاری تایبەتی ئەو لایەتر بچیت. ئەگەر وەھا مانایەک لەمەر بەرژووەندی گشتی لہ ئارادا نەبێت، پێکھاتەییەکی دادوەرانە بوونی نییہ. کەوابوو چەمکەکانی ئازادی و یەکسانی وەک بنەمای گشتی پێویست بۆ ئەوہی لہ نیوان تەوەرە جۆراوجۆرەکاندا دادوہری بکەن. نەبوونی ھەمەکیەت وەک بنەمای گشتیی رێکخەر یان تووشی بشتوی دەبێت کہ تییدا ھەر بەشتیک بە شتوہیەکی بیکۆتایی لہ دژی ئەوێتر بوونی خۆی دەرەپرێت — ئەو دۆخەیی کہ ھیگژ لینی دەرترسا — یان سەرکەوتنی یەکیکی لێدەکویتەوہ کہ بە سەر زۆریەیی پێداویستیە ئەخلاقی و ھەروەھا ماددیەکانیشدا زالە — ئەو دۆخەیی کہ مارکس لینی دەرترسا.

بێجگە لەوہش، لەدەست چوونی ھەمەکیەت وەک رێگاچارەییەکی سیاسی بەو مانایە کہ رەفتارەکان پێویستیەکیان بەوہ نییہ کہ لەگەڵ یەکتری بکەون، و رەفتاری سیاسی پارچە پارچە کۆمەلگای مەدەنی پارچە پارچەشی لێدەکویتەوہ. کۆمەلگا مەدەنییەکان ھەروا گرێدراو بە بەزەیی رەفتارەکانی چینی بالادەستەکانوہ دەمێنەوہ. گەشت بەو ئاکامە دژوار نییہ کہ گوتاری ھەندەکی بە دنیایەوہ دەچیتە جوارچێوہی فرەبخوازی لیبرالییەوہ، بەلام بە بێ ھۆگرییە بەرینترەکان کہ ئەو گەلەلەییە لەوانەوہ سەرچاوەی گرت، دەکری ھەموو شتیک لہ نیو ئەو جوارچێوہیدا بگوجێندنرێت و ھیچکامێکیشی سەرەتییەکی نییہ. ئەوہ ھەلۆتستیکە کہ سەرەپای بانگەشەیی رەچەلەکخوازی، لہ زۆر رێگاوە تووشی مەیلی پاراستنی ئەو دۆخە دەبێت کہ لہ ئارادایە.

بەلام واتاکانی ئازادی و یەکسانی، تەنیا بەھا، پێوانە و فۆرم نین. ئاوات و ئارەزووشن، چونکہ دەبێ لہ رێگای خەباتموہ وەدی بێن. ئەوہ بەو مانایە کہ بزووتنەوہ کۆمەلایەتیەکان

بەشتوی میژوویی خاوەنی دەلاتی کۆمەلایەتی، ئابووری، و سیاسی بوون، و لہ دژی پێشنیازێک بوو کہ دەکری بە پیشکەوتنخوازانە لہ قەلەم بدرێت، بەو واتایە کہ ویستی چاککردنی ھەلەکانی رابردووی ھەبوو.

دهبى تىكەلچوونى سياسيان ھەيىت. واتە دەبى لە دژى خودى پىكھاتەكانى دەسلەت و گرنگر لە ھەمووان لە دژى دەولەت، كە دەبنە كۆسپى سەر رىگای گەيشت بەو ئامانج و مەبەستانە، خەبات بکەن. لێرەدا لە گەڵ پەرسىيەكى دىكە بەرھەور و دەبينەو.

بیرمەندانى بزوتنەو کۆمەلایەتیيە نوێەکان کە سەرئىچى قول بە زمان، وشەکان و ھەرمەنەبەرى گوتارە سياسیيە نەريتيەکان نیشان دەدەن، ئیتر نەك باسى مەملەتیيى سياسى بەلگەو باسى مەملەتیيى کلتورى دەکەن. بزوتنەو کۆمەلایەتیيە نوێەکان بە نەقەست و راشکاوانە لە شێوازەكانى کۆنى مینەقى سياسى جیا دەبنەو. باوەرەكە وایە كە شێوازە کۆنەکان تا ئێوە جیگایەكى كە نەركەكەیان پەرەپێدانى گوتارى ھاوولاتیيى بوو و کاتىك كە سنوورەكانى گوتارى دیموکراتى لە رىگای خەباتى جەماوەرییەو دەکرانەو، گونجاو و رزگاریدەر بوون. دەگوتریت قۆناغى وروژتەر كە نوێنەرى ئاوەژوو بوونەوى رێزمانى مافەکان و ھاوولاتیيى، یەكسانى و نازادى و پەرەسەندنى ئێوە بوو، ئیستا ئیتر تەواو بوو. زۆریەى بارودۆخەكانى گوتار کۆن و دوویات بوونەو و لە بەرامبەر ھەبوونی رووداوە نوێەکاندا قایم و پتەو بوون. سەرەرای ئێوەش بە پێى بەلگەى بیرمەندانى بزوتنەو کۆمەلایەتیيە نوێەکان، ئێوە ھەرمەنەبەریانەى كە جارچى گۆرانی کۆمەلایەتى بوون، لەوانە پارتەکان، بزوتنەوێ كرىكاری، یەكیتیەکان، بۆرژوكرات و بێرتەسك بوونەتەو، لە بنەما کۆمەلایەتیيە بەرایەكانى خۆیان دوور كەوتوونەتەو و ئیتر شتىك نین بێجگە لە بەشداریانى گەمەى دابەشکردنى دەسلەت.

لە لایەكى دىكەو، بزوتنەو کۆمەلایەتیيەکان، بە پێچەوانەى ئێوە بزوتنەوانەى كە لەدەورى ئاوەرۆكە سياسیيەكان پىكھاتوون، بە داھێنەرەنە و نوێخواز دەزانرێن. كاستلز دەلێت "سیستەمى سياسى فۆرمىك لە زالبوونى کۆمەلایەتى سیمبولىك دەكات و رىساكانى ئالوویز لە ھەندى فۆرمى ئەوتۆ دا پەسند دەكات، بەلام لە لایەكى دىكەو، ھەندى بزوتنەو کۆمەلایەتى ھەن كە کۆمەلگای مەدەنى پێدەگەینن و پەيوەندیان پێیەو ھەبە، و بە پێى پێویست لە چوارچێوەى رىساكانى ئێم گەمەبە و بنەرتەى بوونی بەھاكان و فۆرمە زالەكاندا بەرتەسك نەكرانەتەو" (٢٥، ٢٩٤).

بناغەى ئێوە ھەلۆیستە جیگۆرکیتیەكى مانادار لە شێوازی واتا دانانى کۆمەلگایە، و ئێوە جیگۆرکیتیە لە سەرنجدان بە تىكەلچوونى سياسیيەو بەرھە تىكەلچوونى کلتورەكان چووە. لە سەر رۆلى کلتور لە پىكھیتان و سەرلەنۆى بەرھەمەینانەوى کۆمەلگا جەختى زۆرتر

کراوه تەوه، و کلتوری چوارچێوهی دەرککردنی تاکەکان و گروپەکان بە هی خۆیان دەزانریت و بە جیهانبینیەکی پێکھێنەری رەفتارەکان دەزانریت. ئەو چەمکەش کە کلتور ھۆکاری پێکھێنەری شوناس و بەرھەم ھێنانی مانایە، خودی کلتورە کە کردووە ناوەندیەک. قسەوباسە رەخنەییەکانی ئەو بە بوارێک دەزانن کە سیستەمە واتایەکانی پێکھێنەری تاک تێیدا بەر دەوام سەرلەنۆی فۆرمۆلبەندی دەکێتەو. بۆ نمونە تۆرن (١٧٩) خەباتەکانی بواری کلتور وەک خەبات لەسەر میژوو خوازی دەردەبێت یانی ئەوەی بە چی شتووەک کۆمەلگا لە بەرھەم ھێنانی مانادا ژێرووور دەبێت، دیسانەو ئالوویری لە سەر دەکێت و دیسانەو پێناسە دەکێتەو.

باسی ئەوە دەکێت کە ئەو ململانێیانە لە بەرامبەر کلتوردا، لە دەروەهی لایەنی نەریتیسی سیاست دان و ھەر لە بەر ئەو پێویستیان بە زمانە نوێیەکان، رەوالتی نوێی دەرککردن، فەرمانبەری نوێ و رەفتاری نوێی مشتومڕ ھەیە. ملوکی، وەک نوێنەری ئەو رەوتە ھزریە، بەلگەی ئەوە دینێتەو کە "رەھەندە کۆمەلایەتی و سیاسییەکانی تیکھەلچوونە بەکۆمەلەکان لێک دوور کەوتوونەتەو. تیکھەلچوونە کۆمەلایەتیەکان — بە واتایەکی وردتر تیکھەلچوونی تاییبەت بە پەيوەندی کۆمەلایەتی پێکھێنەری سیستەمیکی فەرزکراو، خەبات بۆ پەرەپێدانی ھاوولاتی: یانی بۆ گونجاندنی گروپە پەراوێزخراوەکان یان بەشەبەندەکان لە بواری مافەکان و رێساکانی گەمەیی سیاسیدا — لێک جیاوونەتەو و رەفتارخاوازان و فۆرمەکانی نەرنکی تەواو جیاوازیان بەخۆیانەو گرتووە" (١٢٦، ٢٤٦). ھەر بۆیە بەو ناکامە دەگات کە بزووتنەوکانی بواری کۆمەلگای مەدەنی لەگەڵ بزووتنەو کۆنترە کۆمەلایەتیەکان جیاوازن. لە راستیدا ئەو لە دژی ھەر شروەفەیک کە بزووتنەو کۆمەلایەتیەکان لە چوارچێوێکی سیاسیدا دابنیت، یان ئەوان بە گروپەکانی گوشار، پارته سیاسییەکان یان ھەر لایەنیکی دیکەی سیاسەتی سەقامگرتوو گری بەداتەو، بەلگە دینێتەو. تۆرن (١٧٩) لە چەشنێکی لێکچوو لە نیوان کاری بەکۆمەل و رێدۆزینەوێکی نامرازی کە ئامانجە کە دەوتە، جیاوازی دادەنیت. کستلزیس دەلێت "بزووتنەو کۆمەلایەتیەکان سەرچاوەی داھینسانی کۆمەلایەتین، ئەو لە کاتی کدایە کە حیزبەکان یان یەکیتییە سیاسییەکان نامرازی ئالوویری کۆمەلایەتین" (٢٩٤، ٢٥).

گرنگیدان بە رەفتارێکی پانتاییە سیاسییەکان نیستایە جیگەیی خۆی داو بە گرنگیدان بەو رەفتارانە کە باس لە رووخان و ناوێوکردنەو و شروەفی سەرلەنۆی ئەو نەیینی و ھیما

کلتوریانه ده کات که کۆمه‌لگای له رینگای شهوه خۆی ریکده خات و ژيانی رۆژانه‌ی خۆی سهرله‌نوێ به‌ره‌م دیتیتوه. شهو جینگۆرکییه له گوتاری سیاسی و به‌رپوه‌به‌رانی له رینگای نامرازی نوێ و داهینه‌رانه‌ی بردنه‌سهرتی ناستی وشیاره‌وه به‌رپوه چوه. شهوه‌ی شهو بزووتنه‌وه کۆمه‌لایه‌تییه نوێانه له بزووتنه‌وه کۆنه‌کان جیا ده‌کاته‌وه، ته‌نیا ته‌رکیزی شهوان له سهر شهو پیتشهاته نوێانه‌ی که باس کراون و شتوازی خه‌باتی شهوان نییه، به‌لکو ناچاره‌ی شهوان به‌شداره‌ی له خه‌باتدا له سهر ده‌سه‌لآته. "بزووتنه‌وه کۆمه‌لایه‌تییه نوێه‌کان له پله‌ی یه‌که‌مدا تایبه‌مه‌ندییه‌کی کۆمه‌لایه‌تیان هه‌یه نه‌ک تایبه‌مه‌ندییه‌کی راسته‌وخۆی سیاسی. نامانجی شهوان هاندانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نییه، نه‌ک ده‌ست به‌سهرداگرته‌ی ده‌سه‌لآت" (٤٧، ٣٧).

له‌و روانگه‌یه‌دا لانیکه‌م ده‌کرێ دوو پرسه‌ی سهره‌کی لێک جیا بکه‌ینه‌وه. یه‌که‌م شهوه‌ی جیاوازی نیوان بزووتنه‌وه کۆمه‌لایه‌تی و سیاسیه‌کان که بزووتنه‌وه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان له چوارچۆیه‌ی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نییدا و شهوانی دیکه‌ش له کۆمه‌لگای سیاسیدا به‌رته‌سک ده‌کاته‌وه، دله‌خاوانه‌یه. له‌و روه‌وه دله‌خاوانه‌یه چونکه به‌و خه‌باتی نه‌رتی پله‌ی یه‌که‌م بزووتنه‌وه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان له‌به‌رچاوا ناگرته‌، دله‌خاوانه‌یه چونکه جیاوازی نیوان لایه‌نه‌کانی بزووتنه‌وه‌یه‌ک ده‌کاته جیاوازی نیوان خودی بزووتنه‌وه‌کان، و دله‌خاوانه‌یه له به‌ر شهوه‌ی گۆره‌پانی خه‌بات چه‌ندپارچه و دابه‌ش ده‌کات. له هه‌مووان زیاتر، دله‌خاوانه‌یه چونکه جیاوازییه‌ک له نیوان کاروباری سیاسی و کاروباری کۆمه‌لایه‌تیدا داده‌سه‌پیتته‌. وه شهوان به‌و بوونه‌وه‌یه لێکداپراوانه ده‌زانن که هه‌رکامیان بزۆی و شتوه‌کاری تایبه‌ت به‌خۆیان هه‌یه. ئایا ده‌کرێ جیهانی سیاسی و جیهانی مه‌ده‌نی/کۆمه‌لایه‌تی به سهر بونیاده جیاواز و سهریه‌خۆکاندا دابه‌ش بکریته؟ ئایا خه‌باته کۆمه‌لایه‌تییه‌کان که به‌گشتی له هه‌ردوک جیهانه‌که‌دا پێگه‌ی خۆیان هه‌یه، ده‌کرێ به‌وجه‌شه دابه‌ش بکریته؟

به‌و نمونه بزووتنه‌وه‌ی ژنان وه‌ک مملانییه‌ک له به‌رامبه‌ر نه‌تییه‌ی کلتوریه‌کاندا راسته‌بوه که ژنایان له خۆیان و له جینگاکانی دیکه‌دا ژێرده‌سته و گۆترایه‌ل ده‌کردن، هه‌روه‌ها خه‌باتیکه‌شه به‌و به‌خشینی پێگه‌یه‌کی به‌رحق له قه‌له‌مه‌روی سیاسی و گشتیدا به‌ ژنان. خه‌باتی یه‌که‌م هه‌لگری به‌خشینی قالدیکی نوێ به‌و نه‌تیانه‌یه که بونیاته‌ری جینگاوشوتنی ژن له تێو خۆزانان، و خه‌باتی دووه‌م هه‌لگری به‌خشینی شتوازیکی نوێ به‌و نه‌تیانه‌یه که حاشا له ده‌ستراگه‌یشتنی ژنان به‌ که‌شی گشتی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی ده‌کهن. هه‌ردوکی شهو نه‌تیانه شوناسیێک به‌ پێی جنسیه‌ت

پيښکښتن و خېلمه کانيش له هملو ټيکندي همدو کياندان. چوڼ ده کړي بزوتنه وه که تمنيا به بزوتنه وه که سياسي يان تمنيا به بزوتنه وه که کومه لايه تي بزاني؟

به چه شنيکي هاو شيو هې نه وه، بزوتنه وه ټينگه پارټيزي، په يوه ندي به هه ماهه ننگي و په يوه ندي تان له گڼل سروشته وه هه به، به لام هه روه ها ره خنیه کی به هيزي سر چه شنيکي گه شه پيدانه که ده ولت دايسه پاندوه. تايان نيمه بزوتنه وه ټينگه پارټيزي به ره نگدانه وه په يوه ندي خه لک له گڼل سروشت ده زانين يان ره خنیه که لهو سياسي تانه کی که له سر نهو چه مکه جهخت ده که نه وه که گه شه سندن بریتیه له کونړ ټولي مرؤ به سر سروشتا و به سر نهو سر چاوه و پيداويستيانه کی که ده بخاته روو؟ به دلتياسيه وه همدو کيان، چونکه تیده کوشيت هم گرمانه کاني شعوري ناسايي سه بارهت به په يوه ندي مرؤ و سروشت و هم شيوازي نامرازي هه لسو که وتي سر چه شنه کاني گه شه کردن له ريگای سروشته وه، ليپيچينه وه يان له گڼلدا بکات.

روکاری چه ستهو له سر کلتور به واتايه کی دیکه ش دلخوازانه به. له سر لايه نيکي بزوتنه وه کومه لايه تي ترمکيز ده کات و دواتر هه ولده دات بزوتنه وه که هه به هه مان لايه ني تايه تيه وه بناسيتيت. جياوازي نيوان بزوتنه وه نهریتی و نوييه کان نه ويه که ده گوتريت نه وانه دواي له گڼل شکلداني شوناس، وه جوړول خست، ناساندن، پرؤسه کاني وه ديهاتني که سايه تي تان و کومل سرورکاريان هه به. بزوتنه وه سياسييه کان به ده رواردداني نهو پيشهاتانه به سيسته می سياسي و له گڼل به شداربون له ده سلاتدا سرورکاريان هه به.

نيستا ده توانين بهو ټاکامه بگهين که به پيچه وانه کی نهو ليک جياکردنه ويه، هه موو بزوتنه وه يه که ره هندی جوړاو جوړي هه به به لام به پتي پتيوست جياوازيش نييه، نه وانه ده توانين پيکه وه کار بکن، و له وانه يه يه کيک له وان له ساته وه ختيکي دياریکراوي زه هه نيیدا زال بييت. زالوني يه کيک له وان له ساته وه ختيکي دياریکراودا بهو مانايه نييه که ره هنده کاني دیکه ناماده نين. نه وه به واتاي نهریتی پتيان ده گوتري بزوتنه وه سياسي، خه بات له سر شوناس، و ده سته بهرکردني شوناس، سوليدارتي و وه ديهاتني تاکن. هه بهو چه شنه، بزوتنه وه کومه لايه تيه کان هه نديک داواکاريان له ده ولت و نهو پيداويستيانه هه به که ده توانين بيخه نه روو، به شوين مافه کان و ده ستر اگه يشتيان بهو به ره وه ندياننه که له بهر ده ستي نه وانيتردان و به پتي نه وانيش ده کړي په راويزخستني گروه تايه تيه کان

هه‌لسه‌نگیندریت. نه‌وان له ده‌وری داخوازیه‌کانی نه‌و گروپانه‌وه ریک‌خراون که له سه‌ره‌تییه‌کانی نه‌ندامبوون له کۆمه‌له به‌رینه‌ره سیاسیه‌کاندا بیه‌شن.

بۆ نمونه نه‌و خه‌باته‌ی که له سه‌ر جیاوازیی کلتوره‌کانی که‌مایه‌تی ته‌رکیز ده‌کاته‌وه، به پیتی پی‌ویست خوازیاری نه‌ویه که وه‌ک هه‌لگری مافه‌کان له به‌واری سیاسیدا به‌فه‌رمی بناسریت. پیتاسه‌کردنی بزووته‌وه‌کان به‌ناوی نه‌وه‌ی ئایا کلتورین یان کۆمه‌لایه‌تی، شتوازیکی داشکانه که به‌بێ هیچ سه‌رنجیک به‌لای لایه‌نه جیاوازه‌کانی خودی خه‌باته‌که‌دا تیده‌په‌ریت.

به‌لام ته‌نیا نه‌وه نییه، نه‌و جیاوازییه بزووته‌وه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان ناسیاسی ده‌کات. کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی ده‌بی و شیار بیت که خه‌باته‌کان له سه‌ر زۆر شتن. به‌لام له‌هه‌مووان گرنگتر، نه‌وه ده‌وله‌ته که ده‌بی له کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیدا رووی خه‌باته کۆمه‌لایه‌تییه‌کان له‌و بیت. کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی شوینی کۆمه‌لێک چالاکییه — قسه‌وباس و گوتویژ و به‌رامبه‌رکی، ده‌برینی بیروباوه‌ڕ و وه‌گه‌رخستنی نه‌و بیروباوه‌ڕانه، به‌لام هه‌مووی نه‌و گه‌ل‌لانه به تیکه‌ه‌لچوونی سیاسیه‌وه به‌ستراونه‌ته‌وه. به‌چه‌شنیک که والتسر هۆشدار ده‌دات:

ده‌مه‌وی سه‌باره‌ت به‌ مه‌یله ناسیاسیه‌کان که به‌شیوه‌یه‌کی هاوبه‌ش له‌گه‌ڵ ستایشی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نین، هۆشدار بده‌م... هه‌لبه‌ته نه‌وه راسته که بزووته‌وه کۆمه‌لایه‌تییه نویه‌کان... په‌یوه‌ندیدار به‌ ژینگه، مافه‌کانی ژنان، مافه‌کانی کۆچبه‌ران و که‌مایه‌تییه نه‌ته‌ویه‌یه‌کان، پاراستنی شوینی کار و به‌ره‌م هێنان، و هتد — ئاماغیان به‌ده‌سته‌وه گرتنی ده‌سه‌لات نییه... به‌لام هیچ سه‌رکه‌وتنیک ناتوانی له ئارا دا‌بی که هه‌لگری کۆنترۆلی ده‌زگای ده‌وله‌تی، یان که‌لک وه‌رگرتن له‌و نه‌بیت (١٨٤، ١٠٣ل).

سپینه‌وه‌ی سیاسه‌ت له بزووته‌وه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان پی‌ویستی به‌وه‌یه که بکری ده‌ست به‌سه‌رداگرینی گوتاری له پشت سه‌ری ده‌وله‌ته‌وه ریک‌بخریت. به‌واتایه‌کی دیکه کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی ده‌بی پشت له ده‌وله‌ت بکات، نه‌م هه‌ل‌ویسته بۆ ده‌وله‌تیکی پاسیف فه‌رزرکراوه که خۆی به‌ نه‌رکه‌کانی به‌ته‌واوته‌ی سیاسی حکومه‌ته‌وه به‌رتسه‌ک ده‌کاته‌وه و نایه‌ه‌ویت که ده‌ست له سیاسه‌تی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی وه‌ربدات. هه‌ر بۆیه نه‌و راستیه له به‌ر چاو ناگریت که ده‌وله‌ت له به‌واری می‌ژووویه‌وه به‌ ریک‌وپیک کردنی خودی که‌شی مه‌ده‌نی و به‌ پیکه‌ینانی شوناسی دانیشتوانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی سه‌روکاری هه‌بووه. نه‌گه‌ر به‌م جو‌ژه بیت، که‌واته کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی به‌ر له‌وه‌ی به‌جیته سه‌ر نه‌رکه‌کانی دیکه، ده‌بی له‌گه‌ڵ ده‌وله‌ت تیکه‌ه‌لچیت. کۆمه‌لگایه‌کی مه‌ده‌نی دیموکراتی کاتیک وه‌دی دیت و به‌رده‌وام ده‌بیت که

دەولەت دیموکراتی بێت، یانی کاتێک کە گوێ لە دەنگی کۆمەلگای مەدەنی بگریت و
 وەلامەدرەوێش بێت. والتەر هۆشدار دەدات "تەنیا دەولەتێکی دیموکراتی دەتوانێت
 کۆمەلگایەکی مەدەنی دیموکراتی بھولقێت، تەنیا کۆمەلگایەکی مەدەنی دیموکراتی
 دەتوانێت ناگاداری دەولەتێکی دیموکراتی بێت".

ئەو مەدەنییەتە یەکەمە کە سیاسەتی دیموکراتی وەدی دینێت دەکری لە تۆرەکانی شوراییدا
 بدۆزێتەوە، ئەو توانایە کە تا زۆر یەكسان و زۆر پەرتەوازەنی کە ناگاداری لەو رایە
 دەکات، دەبێ لە لایەن دەولەتێکی دیموکراتیەوە بار بێت... بەلام دەولەت ھەرگیز ناتوانێت بەو
 جۆرە بێت کە لە تیۆر لاییدا وێنا دەکری، یانی تەنیا و تەنیا چوارچێوەیەک بێت بۆ
 کۆمەلگای مەدەنی. نامرازیکێشە بۆ خەبات، کە بۆ شێکل پێدانی ژبانی ھاوێش بەکار دێت.
 کەوابوو ھاوولایێکی — لە نیوان سەرچەم ئەندامی تێبە شاراوو و کردەنێکانیدا — لە بواری
 کردەنێشە بە شێوەیەکی تاییبەتی دیار و بەرچاوە، ئەو بەو مانایە نییە کە ئێمە دەبێ
 ھەمیشە روگەش بین و بەو چەشنە یەکەم رۆسۆ قەوینتی دەکرد زۆرترین بەختەوێری خۆمان لە
 سیاسەتدا بدۆزینەوە. زۆرە یەکێک بەختەوێرتر دەبین ئەگەر لە جینگای دیکە بین و تەنیا
 جاروبارە بەکاروباری دەولەتێوە خەریک بین. بەلام دەبێ دەولەتێکمان ھەبێت کە لە بەرامبەر
 تێکەڵچوونی جارجارە ئێمەدا کراوەبێت (ھەمان سەرچاوە، ٥٧-١٠٤).

والتەر باسی ئەو دەکات کە پێشینی بەخشین بە شوناسی سیاسی، گرنگییەکی بنەرەتی
 ھەیە، چونکە دەبێ دۆخێک بھولقێت کە تێیدا دەولەت تێکەڵچوونی جارجارە ئێمە قبوڵ
 بکات. بەلام ئەگەر کۆمەلگای مەدەنی پشت لە دەولەت بکات، کراوەی دەولەت بۆ ئەو
 جۆرە تێکەڵچوونانە روو نادات. ئەگەر بریار وابێ کە کۆمەلگای مەدەنی دیسانەو دەستی
 بە سەردا بگریتەوە، خەبات بۆ دەسلەلاتی دەولەتی دەبێ تەوێری تێکەڵچوون و
 دەستیوێردانی ھەمیشەیی و بێ پسانەوێ سیاسی بێت. خەباتەکانی کۆمەلگای مەدەنی
 دەبێ بە پیتی پێویست سیاسی بن چونکە بۆ گەشت بە ئازادی و یەكسانی دەبێ خۆیان بە
 پێکھاتە یاسامەندەکانی دەسلەلاتەو خەریک بکەن.

بەلام تەنانەت دوا ئەو دەولەت ئەوەندە گۆرا کە دەنگی جەماوەر بپێستێت، ئەو بەو
 مانایە نییە کە ئێتر ئەرکی کۆمەلگای مەدەنی تەواو بوو. تەنانەت ئەگەر دەولەت
 گۆرانکاری تێدا پێکھاتبێ، تەنانەت ئەگەر دەستی بە "بێستی" دەنگی کۆمەلگای مەدەنی
 کردبێت، دیسانەو کۆمەلگای مەدەنی دەبێ ھەمیشە وشیار و چاودێر بێت، دەبێ بە

بەردەوامى و سەرلەنۆي خۆي بەرتەوه. دەستپەرەدانى سىياسى دواي پىنگەيانىدىنى
پرۆسەكانى پەرەسەندىنى مەلبەندى دەولەت لە پرسى مافەكان و ھاوولايىيدا كۆتايى پى
نايەت. پرۆسەيەكى بەردەوام و نەمرە.

دەستپەرەدانى سىياسى، پىتەستىيەكى ھەيە، و ئەويش دەستپەرەدان لە دەسلەتتى ئابوورى دايە. چونكە
كاتىك كە پىر لە نازادى دەكرتەوه، پىر لە نازادى زالبون بە سەر كاري خود، نازادى زالبون بە سەر
جەستى خود، و نازادى زالبون بە سەر ئايى خۆتا دەكرتەوه. پىر لە كۆتايى بەكالايى بوون و چەوسانەوه،
و سەرھەللانى كۆمەلەيىكى خولقيتەر دەكرتەوه كە خۆيان بتوانن خۆيان رىكبەخەن. ئەوه بەرنامەيەكە كە
پىشمەرجى رەھاي كۆمەلگايەكى ديموكراتى لە سەر بىنەماي يەكسانى و رىزگرتنى سەرچەم ئەندامەكانىيەتى،
ئەو بەرنامەيى كە بە ناوى گۆزاني كۆمەلەيەتتە سەرھەيتىش دەروات. بىواتايەكى دىكە نازادى لە
خولقاندنى بارودۆخى كۆمەلەيەتى ئابوورى، بەشدارى كارىگەرى مەدەنى سىياسىيە.

تا رادەيەك جىنگاي داخە كە تىورى سىياسى لە خۆ دەريازکردن لە مسۆگەرخوازى
ئابوورى گەيشتەتە ئەو شۆنەي كە چاوپۆشى لە ھەمووى ئەو پىنگەتەنەي دەسلەت دەكات
كە دەبنە كۆسپى سەر رىنگاي سەرچەم رەفتارەكانى دىكە. بەلام بۆ شروڤەکردنى دەسلەتتى
سامدار و خوخدەي بەردەوامى ھەندىك لە دامەزراوەكان و پىنگەتەكان ھىچ پىتەستىيەك بە
قبولکردنى مسۆگەرخوازى ئابوورى نىيە. لەو روووە كە دياردە كۆمەلەيەتتەكان بەردەوام لە
نۆ ئەو چوارچىوانەدا كە پىنگەتە ئابوورىيەكانى كۆمەلگا دروستيان كەردوون، پىكدىن و
سەرلەنۆي خۆيان شەكل دەدەنەوه، ناتوانن ئەو لەبەرچاوە گرىن كە ئەو پىنگەتەنە بە چ
رادەيەك لە شەكل پىدانى سەرچەم پەيوەندىيە كۆمەلەيەتتەكانى دىكەدا كارىگەرن. ناتوانن
چاوپۆشى لەو بەكەين كە بە چ شۆيەيەك بىزويى ئابوورى بۆ زۆرىيە رەفتارە كۆمەلەيەتى و
سىياسىيەكان چارەنوس سازە، و ناتوانن سەرنج بە پانتايى كارىگەرىيەكانى ئەو پەيوەندىيە
نەدەين. پەيوەندىيە ئابورىيەكان لە بەرتەسك كەردنەوى رىتمى گۆزاند كارىگەرىيەكى لەرادە
بەدەريان ھەيە. ھەريۆيە، لە مشتومرە سىياسىيەكاندا دەبى بۆ ھۆكارە ئابورىيەكان سەنگىيىكى
تەواو دابەرىت، بە بى ئەوى پىتمانايىت كە چارەنوس سازى ھەموو شوناسەكان.

بەلام ئەگەر خەباتە ئابورىيەكان لە سەر سىياسەتى دەسلەتن، سىياسەت ئاگاي لە زالبون بە
سەر بەرژەوندىيەكان و پىداويستىيەكانى بەردەستى گروپە كۆمەلەيەتتە جۆراوجۆرەكانى
كۆمەلگا و چۆنەتى بەكارھىتان و تەيارکردنى ئەو بەرژەوندىيە و پىداويستىيە ھەيە.
سىياسەت ئاگاي لە دەستراگەيشتن بەو سەرچاوە و پىداويستىيە و شىوازى بەكارھىنانيان

ههيه. له هه مووانيش گرن گتر نهويه كه سياستى ديموكراتى پشتى بهو دهركردنه بهستوه كه كۆنترۆلى پيداويستيه نابوريه كان بۆ كۆنترۆلى لايه نه بنه رتهيه كانى ريكوپيك كهرى دهرفته كانى ژيانى خه لك گرنگيه كى هستيارى ههيه. له ناكامدا كردهوه كان ده بى ناگايان له دابه زينى نهو پيكتهاتانه بيت. به واتايه كى ديكه سياستى ديموكراتى ناتوانى ته نيا بوارى سياسى داگير بكات، ده بى بواره نابوريه كمش داگير بكات. وه ههر ريك له بهر نهوه كه پيكتهاتنه كان و دامه زراوه نابوريه كان نهونده كاريگهرن، ده بى وهك ناوه رۆكى چهقبهستوى مافى نازادى و يه كسانى له بهرچاو بگيرين.

به گشتى بزووتنهوه كۆمه لايه تيهيه كان ده توانن ناوه ندى پيكتهاتى جۆراوجۆر بن و سهره تى به شوناسى جۆراوجۆر به خشن. به لām نهو بزووتنهوانه ده بى له بيريان بيت كه سهركهوتنه كان له قه له مېهوى سياسى و نابوريدا پيتمه رجى ره هاى سهرجم سهركهوتنه كانى ديكهن. نهوش پتويستى به وهيه كه بزووتنهوه كۆمه لايه تيهيه كان له قوناغيكتدا ده بى له گه ل بواره جۆراوجۆره كان تيكه له چن و نهوش به نۆره ي خۆى پتويستى به وهيه كه له ناكامدا بتوانى بزووتنهوه كۆمه لايه تى به پتوى كاريگه ريه كه له سهر نهو پيكتهاتانه ده بيت، هه لسه نكي ندرت.

به لām ليته دا بيرمه ندانى بزووتنهوه كۆمه لايه تيهيه نوته كان به تهواوه تى نه يارى نه وهن. نهوان نهوه به لگه مه ند ده كهن كه تهر كيز كردن له سهر بواره جۆراوجۆره كان پتويستى به وهيه كه بزووتنهوه كۆمه لايه تى به پتوى نهو كاريگه ريه كى كه له سهر نهو پيكتهاتانه دايد نه يت، هه لسه نكي ندرت. يانى پتوانه يه كه بۆ خودى بزووتنهوه كه شتيكى دهره كى بيت، سهرنجيك به به خته وه ريه بزووتنهوه كه له هاندانى تاكه كان و نهو نامرازانه كى كه بۆ بردنه سهرى و شيارى به كارى دى نن، نادات. له جياتى نهوه نهو پرسىاره دى نيته ئاراهه كه بزووتنهوه يه كى كۆمه لايه تى چۆن پيك ديت؟ نهو رهفتاره به لگه يانه كى كه تاكه كان به وانوه له گه ل رووداو و پرۆسه كانى هيمايى هاندان، هاوړى دهن، كامانه ن؟ خه يال و وشيارى تاكه كان به كته نامرازه هاوتاسازى ده كريت؟ (۱۴۳و۱۲۶). به لām ليته دا ده بى هه لسته يه كه به مين، چونكه ههر به وچه شه ي كه گرامشى باسى ده كات:

نه گهر... ده ولت كۆى گشتى نهو چالاكويه زانستى و تيؤرانه بيت كه چينى ده سه لاتدار له ريگاي نهوه وه نه ته نيا زالبوونى خۆى پاساو ده كات و ده يار نيوت، به لكو ده توانى ره زامه ندى نهو كه سانهش به ده ست بيتت كه سهروه ريان به سه ردا ده كات، كه وابوو ناشكرايه

که هه موو پرسه بنه پرتیه کانی کۆمه لئاسی شتیکی به دهر له پرسه کانی زانستی سیاسی نین. نه گهر شتیک بمینیتوه، ته نیا ده توانی له پرسه درۆینه کان، واته پرسه فریوکارانه کان، پیکهاتبیت (٦١، ل ٢٤٤).

له م باسه ده توانین نهوه هه لێنجین که نه گهر پرسى ناوه ندی کۆمه لئاسی نهوه بیت که به چ شیوه یه ک بزووتنه وهی کۆمه لایه تی پێک دیت، نهو پرسه ناوه ندیه سیاسیه ش ههر بهو راده یه گرنگی هه یه که پیکهاته کانی نهو ده سه لاتیه که بهر به بزووتنه وهیه کی کۆمه لایه تی ده گرن یان وه دی دینن، کامانه؟ ده ولت و کۆمه لگای مه ده نی به چ شیوه یه که نهو بزووتنه وانه قبول ده که ن؟ و ناکامی کاریگهریه کانی نهو بزووتنه وانه له سهر ده ورو بهر چیه؟

به دلتیا یه وه سه ره له دانی بزووتنه وهیه کی کۆمه لایه تی خوێ له خویدا رووداو یکی وروژینه ر پرورداده و به لایه نی زۆره وه شانه کی سیاسیه. به لām به ته نیا ته رکیز کردن له سهر نهو لایه نه، ههر بهو چه شنیه که بیر مه ندانی بزووتنه وه کۆمه لایه تییه نوێه کان مه یلیان به ره وه نهو لایه هیه، کاریکی نه گوخواوه، چونکه داخوازی کاریگری و ده سه بهر کردنی ده ولت به بی گه رانه وه بۆ بهاره کان بانگه وازی که که له بۆشایه کی میژوویدا به رپوه ده چیت. نه ده بیات سه بهاره ت بهو بزووتنه وه نوێه به چه شنیک که موزلیس به گشتی سه بهاره ت به پاش مۆدیرنیته ده لیت "له بۆشایه کی دامه زراوه یی" دا تیسۆر داده ریتیت. نهوه له پیش چاو ناگری که به چ شیوه یه که هه ندیک له ره فته ره کان له رێگای کاره یاسامه نده کانه وه، ههر له پیشدا بهاره کانیان داخستوون. له ناکامدا ناتوانی له وه تیبگات که به چ شیوه یه که هه لومه رجیک ده ولت، ده سه لاتیه که به شیوازیکی دیاریکراو له سیاسه ت ده به خشینت و به چ شیوه یه که له ساته وه ختیکی میژوو یی تایبه تدا شرو فیه کی تایبه تی به هیز ده کات.

نه گهر بهاره کان نه بن کلێلێکمان نییه، ناتوانین ده نگه کانی ناره زامه ندی له پیکهاته ی کۆمه لایه تی، یان جیگا وشوینی نهوان دوا ی بیستنیان بناسین. نهو روانگه یه نه وه ش دیاری ناکات که بۆچی شیوازی که له ده نگه کان له رابردودا سه رکوت کراون یان له نیستا و داها توودا چ پێگه یه کی ده بیته؟ پرۆسه ی گوێگرتن له وهی ده بیستیت، له چۆنیه تی بیستنی نهو، یان له وهی نایا دۆخیک خو لقاوه که نهو ده نگانه له ده ره برینه کانی سیاسی کۆمه لگادا جیگایه کی هه بیت یان نا، به گرنگتر داده نریت. بێگومان بیستنی نهو ده نگانه وه که سه ره له نوێ به ره هم هیتانه وه ی په راوێزه کان گرنگی خو ی هیه، به لām دیسانیش نهوه

ده رناخت كه بۆچى شو دهنگانه له رابردوودا كپ كراون، يان له داهاتوودا چ كاريگهريه كيان دهبيت.

ناكامى نارازيكر شهويه كه سهرخدان به بوارهكان له كاتيكد ك پهراويزخراوهكان دهنگيكيان بهرز كردۆتهوه، دلخۆشكر نيه، فيمنيستهكان بهحق له مهر سياسي پاش مۆديرنيتي ههلويسيكي دووانيكيان ههيه، نهگهر له سهر شو باوهره بن كه گيترانهوي زالي نيرينه ئير هيج سهرهتبهكي نيه، ناتوان له گهل روانگيهك هاودلي بكن كه سهرنجيكي تايهتي به گيترانهوي نهوان نادات. به دلتيايهوه شو روانگيه هيج گهرهتبهك نادات سهارهت بهوهيكه له داهاتوودا كاريك بۆ چارههري ستمى جنسى بكرت.

چهقبهستنى پاواخوازان له سهر پرسه كۆمهلتاسيهكان دوو پتويستي سياسي به دواوهيه. يهكهم، چهقبهست له سهر كارگيترى، لهبهرچاو نهگرتنى پتيكهاتهكان، و جهخت كردنهوه له سهر پرۆسهكاني پتيكهتاني ههلويسيكي بكهراوه، به زياني شو تيۆرهيه كه پتيكهاتهكان بهچ شيۆهيك ناسانكاري بۆ رهفتاره تايهتبهكان دهكن و يان پتيكيان پيدهگرن. ههروهك موزليس له خويندنهوهيكدا بۆ بهرههميكي سهرهتايي لاكلانو و موفه (١٠٠) باسى دهكات، تهركيزي شو نووسهراوهي سهرهوه له سهر پيشاندان شهويه كه بهچ شيۆهيك:

رهفتاري بيرمهندهكان بهردهوام شوناسي خويان، ههلويسيكي بكهراوه، خاله بهكۆمهلهكان، كهشه كۆمهلايهتي و سياسيكان و هتد دروست دهكن و خراپى دهكهنهوه. بهلام دۆخي بووني شو رهفتاران، چۆنيهتي مانهويان و بهرتسك بوونهوي رهفتارهكانيش له لايبن بونياده دامهزراوه بهردهوامهكاني سهرمايهداريهوه هيج كات به دروستى باس نهكراون (١٣٢، ل٢٨).

بيرمهنداني بزوتنشهوه كۆمهلايهتبه نوپيهكان، كه له ههستياريهكاني پاش مۆديرنيتيهوه كاريگهريان وهگرتهوه، بهلگهي شهوه ديتنهوه كه پتيكهاتهكان نهگۆر نين بهلكو له پرۆسيهكي نهگۆر له فۆرمۆلبهندي و فۆرمۆلبهندي نويدان. بهلام پتيكهاتهوي واش ههيه كه ميژويهكي دوور و دريژيان ههيه — بۆ نمونه دامهزراوهي خاوهنداريتي تايهتي، و دامهزراوهي بازار. وه شو پتيكهاتانهش مهيليكي سامناك و تارادهيك شاياني باسيان بۆ پيشگرتن له رهفتاره رزگارخوازانكان دهبرپوه. موزليس دهتت "بۆ

جهخت كړدنه وه له سهر نهو راستيه بهرچاوه له روانگه ي بكه راني تاييه تي كه له سهرده ميكي ميژوويي و كه شي كومه لايه تيدا جينگايان خوش كړدوه هميشه ريزبه نديي دامه زراوه يي له نارادايه كه به ناساني له رهفتاره كاني نهوان كاريگهري وه رده گرن و نهو ريزبه ستانه ي ديكهش كه كاريگهري وه رناگرن، بيگومان نابي هلويسيكي دهر وون خوازت هه بي" (همان سهرچاوه، ۲۷). هه ريك نهو ريزبه نديي دامه زراوه ييانه شه كه نه گهر بزووتنه و ه يكي كومه لايه تي بيه و يتي به ناكامه كاني خوي بگات، ده بي نالوويريان له باره وه بكر يتي.

دووه هم، نه ده بياتي په يوه نديدار به بزووتنه وه كومه لايه تييه كانه وه به ته واهه تي بي لايه نبي خوي نيشان ده دات له مهر كاريگهري نهو خباتانه له سهر دهر ووبهر. چون ده بي له گهل نهو خباتانه بهر وروو بيه نه وه؟ نهوان به چ شيويه كه په يوه ندييه كاني ده سلات كه م ده كنه وه و دا يانده بزيتن؟ به چ شيويه كه زغيره يه كه له رووداوه كان ده ست پيده كنه كه ده سكه و ته كاني نهو خباتانه پوچهل ده كنه وه يان بهر وپيشيان ده بن؟ نه وانه نهو پرسيارانه كه نهو بيرمه ندانه هه ر باسي ناكهن. هه روه كه جيسوپ ده ليت، بزچوونه كاني پاش مژديرنيتي سياست (له مهر تيژر لاكلانو و موفه، ۱۰۰)، دخي بهر وروو بوونه وه له گهل گوتار له بهرام بهر پيكهاته ي به لگه مهندي بهر ه مهاتني نه ودا له بهر چاو ناگرن...". كه و ابو به كرده وه، راکيشي كه لاله يه كي هيژموني خوازانه بو به هاي نهو بو دهر ووني تاكه كه سي (توانا كه ي بو سه قامگير كړدني په يوه نديي نيوان لوژيكي كومه لايه تي و لوژيكي شاره وه و نه ناسراو — د نيتته خواره وه... چونكه ته نيا ناماره به دهر ووني تاكه كه سي ده كات و هيچ بانگه شه يه كي بو هانداني به كومه لايه نيه (۸۰، ۲۹۸).

نه گهر ته ركيز كړدن له سهر بارود و خيك كه بزووتنه و ه يه كي كومه لايه تي ناسان ده كاته وه يان بهري پيده گر يتي، له نارا دانه يتي، نامراز يكيان نابيت بو شه وي بتوانين واتايان ليك دهينه وه يان هه لياسه نكي نين. شه وي له هه لسه نگاندي نهو بزووتنه وه كومه لايه تييه دا ته و هري سهره كييه، نامانجه كاني نهو ريگايانه ي كه بو گه يشت به و ان ده يريتي، راده ي وه ديهاتني نهو نامانجه يه. نهو به لگه يه كه سه باره ت به تواناكان و نهو پتويستيانه ي كه هه موو خباتيك له بهر ده ستى دايه. وه ها به لگه يه كه سه باره ت به پيكهاته كان و بوار يكه كه ناسانكاري بو خودي بزووتنه و ه ي كومه لايه تي ده كهن يان پيشي پيده گرن. بزووتنه وه كومه لايه تييه كان ريزبه ندييه سياسييه كاني كومه لگا تووشى مملاني

دەكەن، لە سنوورەى ئەو گوتارە جۆراوجۆرانە دەپەرئەو كە كۆمەلگا دروست دەكەن و لە رەفتارە سەقامگیرەكان و شوناسە قبولكراوەكان دادەبەڕێن. سەرچاوەى بزووتنەو كۆمەلایەتیەكان، فۆرمۆلبەندیەكانى لۆژىكى دەسلەتە چونكە لێپێچینەو لەگەڵ ئەو رێسا و رەفتارانە دەكەن.

نابى تەنیا لێپێچینەو لەگەڵ دەوروبەردا بكریت، بەلكو دەبى گۆرانكارىشى تێدا پێك بێت، چونكە دەبێتە كۆسپى سەر رینگای نامانجەكانى ئازادى و یەكسانى كە بزووتنەو كۆمەلایەتى لە خۆیدا كۆ دەكاتەو. كەوابوو سەرکەوتن یان شكستى بزووتنەو یەك كۆمەلایەتى پەيوەندى بەو كاریگەرییەو هەیه كە لە سەر دەوروبەرى دادەنێت. هەر هەلسەنگاندنێك كە ئەو رەهەندە لەبەر بكات، هەلەیه، چونكە لە پاساوى مەبەستە بنەرەتیەكانى بزووتنەو كەدا یانى توخى نەرەزامەندى كەم كاری كردووە. بزووتنەو كە سەبارەت بە چى نەرەزامەندى دەردەبەرن؟ ئەو گوتارانەى كە هەن بە چ شێوەیهك دژكردووە نیشان دەدەن و لەگەڵ ئەو بەرژەوەندیە باسكراوانە رێكدهكەون یان لەو كارەدا دەمێننەو.

ئێمە ناتوانین لەو تێگەیین كە ئەو بزووتنەوانە بەچ شێوەیهك بەرنامە سیاسیهكان سەرلەنوێ رێكدهخەنەو، بەرنامە نوێیهكان بەچ شێوەیهك دەخولقێن، رێكخستن یان بەخشینی قالىكێكى نوێ بە بەرنامەكان تا چەندە بە دەست خۆمانە، چونكە دەوڵەت لە نێوان بزووتنەو كە و لە نێوان مەیلەكانى نێوخۆى بزووتنەو كە بۆ خۆى هەلدهبژێرێت. بە پێچەوانە، تێگەیشتنێك لەو كوتارەكان بەچ شێوەیهك داواكاریهكانى ئەوان رێكدهخەن و دەبنە هۆى شكست یان سەرکەوتنى ئەوان، لە ئارادا نییه. ئەگەر دیسانەو باسى گرامشى بكەین، بزووتنەو كۆمەلایەتیەكان لە كۆتاییدا شتێك نین جگە لە بزووتنەو سیاسیهكان.

تا ئێرە ئەو بەلگەمەند كردووە كە بۆ جووتكردنى بزووتنەو جۆراوجۆرە كۆمەلایەتیەكان بنەمایەكی رێكخەرانه پێویستە بۆ ئەو ئەو بزووتنەوانە لە ئاستێكدا بن كە نەتەنیا لەگەڵ بونیادهكانى دەسلەت مەملەتێك بکەن، بەلكو ئەوان بگۆرن. ئەگەر پێشاهاتەكە ئاوەژوو بكەمەو، چى روودەدات؟ واتە ئەگەر حاشا لە پێویستى وەها بنەمایەك بكەین.

یەكەم، خەلك لە كەشە تایبەتیهكاندا و بە گوتەى س.پ. موهانتى، "كەشە توانا خولقیتەكان" گەمارۆ دەدرێن و جینگاوشوینی خەلك لە كەشە تایبەتیهكاندا لەوانەیه پتووستیی بە دوور مانەوه بێت لە حەزە بەرینه كۆمەلایەتییهكان. دووهم بە چ شتوێهەك نەگەرى ئالوویەر لە نێوان میژووی من و میژووی ئێوەدا دەكرێ هەبێت؟ چۆن بۆ ئێمە دەكرێ كە خەڵاتی بەكۆمەڵی ونبووی خۆمان... توێژاڵەكانی رابردوو و جۆراوجۆرهكانی ئێستا، پەيوەندییه نەسراوەی ماناكان، بەهاكان و پێداویستیه ماددییه هاوبەشهكان و پەيوەندیدار بە خۆمانەوه، دەستەبەر بکەینەوه؟ پتووستە تایبەتمەندییهكانی خۆمان، جیاوازییهكانی ژيان و خەيالی خۆمان، دەرپرین، بەلام نایا دەمانتوانی ئەو پرسە بە بێ تیزەر هەروا بەجێ بێلێن كە جیاوازیهكاغان چۆن ناوێتەى یهكتری دەبن و لە راستیدا بەشتوێهەكى پەلەبەندى رێكدهخهێن؟ بەواتایهكى دیکه نایا دەمانتوانی میژووی تەواو لێك جیاوازمان هەبێت، پێمانوابێت بە تەواویی لە كەشەكانی نەگۆنجاو و لێكدابراودا دەرێن — و ژیاوین؟ (١٣، ١٣٠).

بە واتایهكى دیکه ئەو بنەما رێكخهراڤیه دەبێ میژووی هاوبەشى سەتم و زالبوون كە بە سەر میژووی مۆییدا بالادەست بوون، بگرتەوه و ویستی خۆی بۆ بەرپێوهبردنی كاریك سەبارەت بەو نیشان بەدات. دەبێ خواستە دیموكراتیهكان لە خۆیدا كۆ بكاتەوه كە بە دلناییهوه بێ ئەوهی میژووی كورتى تاكهكەسى لەگەڵ گەلانی ئازادی و یەكسانی رێكبخهێن، وەدی نایەن.

هەلبەتە ئەو بنەما رێكخهراڤیه دەبێ لە بەرامبەر پێشھاتە جۆراوجۆرهكاندا كە بەشێك لە گشتیتى پێكھاتەى ئەو، هەستیار بێت. راشكاوانە هەر لە پێشدا ئەوە قبول كراوه كە وەها گوتاریك دەبێ سەرغی فرەیی و جۆراوجۆری بەدات. ا.م. ۆد ئەوه وەبەر دینیتەوه "هیچ سۆسیالیستێك ناتوانیت لە گرنگی فرەچەشنی، یان فرەیی ئەو سەمانەى كە دەبێ لەناو بچن، گومانى هەبێت" (١٨٨، ٧٥٤). هیچ گروپێكى قەومى، دینی یان جنسى ناكړی و نابێ بەو هۆیهوه سزا بدریت كە لەگەڵ بەهاكانى كۆمەڵ نایەتەوه كە بە پێى زۆرینهبوون دیاری دەكریت. هەموو گروپێك شیاوی هەبوونی تایبەتمەندى، بەهاكان و شتوازه كلتوریه تایبەتیهكانى خۆیتە.

هەر بۆیه پێشنياری ئەوه كراوه كە بنەمای دوالیزمى ئازادی و یەكسانی دەبێ لۆژیکى واتادارى ئەو بنەمایە بن. ئەو بنەمایە بەهاكان، پێوانەكان، فۆرم و نامانجەكانى

گه لاله يه كي سياسي تاقانه و ههروه ها به هاكان، پتوانه كان و فۆرمه كانى ههركام له گوتاره كانى نه ندامى نهو دابىن ده كهن. بزووتنه وه كۆمه لايه تيبه كان به ئيلهام وه رگرتن و ناگادارىي لهو به هاينه، ده توانن گوتاريكي سياسي به راستى ديموكراتى له كۆمه لگايه كي مه ده نى به رين و سه رله نوؤ له دايك بووه وه بخولقيتن.

له هه مووى نه وانesh نه وه لاوه تر ده بى نه وه دووباره بناسرپته وه كه پتويست به هه نديك ياساى هاويه شى پشت نه ستور به چه مكه كانى به رژه وه ندى هاويه شه كه بتوانن كلتوره كانى كۆمه لگا پتكمه گرى بده نه وه. جهخت كردنه وه له سه ر جيايى و فره چه شنى خۆى له خۆيدا، به بى قسه وباسيك سه بارهت به وه يكه چۆن ده كرى نه وانه ريك بخرين، يان به چ شيويهك ده كرى رابردو و ئيستاي مانا هاويه شه كان ده سته به ر بگريته وه، ده توانى سياسته تيك بيت كه له هۆگرييه نۆرماتيڤ و نه خلاقياتى خۆيان به هۆكاره كانى خواره وه دوور بووه ته وه.

يه كه م، نه گه ر نهو به لگه هيتانه وه يه كه هه ر بنه مايه كي ريكخه رانه كه بتوانيت نهو هۆگرييه تايبه تiane له هۆگرييه كي هاويه شدا كۆيكاته وه له روانگه ي تيگه يشتنى پاش مۆديرنيتى سياسته وه، گشتيخوازه، كه واته ليگه ران له گوتاريش هه ر به و راده يه ده توانيت گشتى خواز بيت. سته مى سه ر ژنان له بونياخوازى دينيدا شايه تى گونجاوه بۆ نهو. به بى پيش بينى نه وه ي به هاكانى نازادى و يه كسانى كه به سه ر ديارى كردنى جىگاوشوينى گوتاره تاكه كه سيه كانى نيتوخۆى گوتاره هاويه شه كاندا زالن، ده بى له سه ر ههركام له گوتاره كان كاريگه ريان هه بيت، ناكري سته مه كانى كۆمه لگاي مه ده نى چاره سه ر بگرين. هه ر گوتاريك ده بى به پتت پتوانه كان و به هاكانى نازادى و ديموكراسى هه لسه نگيئندريت.

دوو هه م، ريزگرتن له فره چه شنى كلتوره كان به ماناي ناماده نه بوونى كۆمه لتيكى به رينتر نيه. بنه ماي ريكخه رانه ي نازادى و يه كسانى ده توانيت ببپته ئامرازيك بۆ نزيك كردنه وه ي گروه كانى كۆمه لگاي مه ده نى و وه ك پتوانه يهك بۆ هه لسه نگاندى ره قتاره تايبه تيه كان به كار بيت. لهو رووه وه ده توانيت بهو مه به سته به كار بيت كه بنه ماي ريكخه رانه بريارى نه وه ده دات كه بنه ماكانى نازادى و يه كسانى ده بى ناواخنى ريكخه رانه ي سه رجه مى گوتاره كان بيت. هيج كۆمه لگايه كي مه ده نى ناتوانيت وهك بواريك خزمهت به ديموكراسى بكات، مه گه ر مه يله بالا ده سته كان له هه موو گوتاره كان و

له نيو گوتاره كاندا كۆنترۆل بىكرىن. بىنەماي ديموكراتىيىش پىئوانەيەكە كە دەكرى به پىنى
ئەو رىنگەي سىياسەت بۆ ناوخۆي كۆمەلگاي مەدەنى بىكرىتەو.

كەوابو پەراويزخستنى كۆمەلگاي مەدەنى بە پىنى پىئويست پەيوەست نىيە بە
بىتوانايى تاك لە بەشدارىي لە بىوارى گشتى بەهۆي پىنگە كۆمەلەيەتتەيەكەي و
پەراويزخستەكانى بازار، بە پىنى پىئويست پشت ئەستور نىيە بەو پىئوانانە كە دەولەت
دىارى كىردوون. بىنەما ھاويەشەكانى نىئوان ھىزە ديموكراتىيەكان دەبى لە رىنگاي قسەوباس
و گوتوبىئۆ لەمەپ خودى كۆمەلگاي مەدەنىيەو بەس بىكرىن، بەلام دەبى پشت ئەستور
بىت بە باوەركردن بە بەھاي گەلەلەي ئەو گوتارە سىياسىيە كە بەشدارىيخوازنە و گشتگىرە
و لە قبولكردنى كۆنترۆلى بىپيارەكاندا رىك بىكەون. ئەگەر بىپيارىيەت كۆمەلگاي مەدەنى
دەستى بە سەردا بىگىرەت، بىنەمايەكى رىكخەرى پشت ئەستور بە مەيلە ديموكراتىيەكان بۆ
رىكخستنى ئەو خەباتە جۆراوجۆر و جىاوازنە، دەبى ھەماھەنگى واتايى ئەو چوارچىوہە
دىارى بىكات.

سەرچاوه كان

1. Alavi, H. (1972). 'The State in Post-colonial Societies: Pakistan and Bangladesh.' New Left-Review, no. 74: 59-82. Also in K. Gough and H. Sharma ed., (1973), Imperialism and Revolution in South Asia(New York: Monthly Review Press).
2. Almond, G. (1988). 'The Return to the State.' American Political Science Review 82,.no. 3, September: 853-74.
3. Arato, A. (1981). 'Civil Society vs. the State.' Telos; no. 47: 23-47.
4. Arato, A. and Cohen, J. (1984). 'Social Movements, Civil Society and the Problem of Sovereignty.' Praxis International, vol. 4, 3: 266-83.
5. Avineri, S. (1972). The Social and Political Thought of Karl Marx (Cambridge: Cambridge University Press).
6. Barkan, J.D. McNulty, M.L., and Ayeni M.A.O. (1991). "'Homestead' Voluntary Associations, Local Development, and the Emergence of Civil Society in Western Nigeria.' Journal of Modern African Studies, no. 29: 457-80.
7. Barry, N.P. (1981). An Introduction to Modern Political Theory (London: Mac- millan).
8. Bayart, J.F. (1986). 'Civil Society in Africa'. In Chabal, P., ed.,

- Political Domination in Africa: Reflections on the Limits of Power, (Cambridge: Cambridge University Press): 109-25.
9. Baxi, U. (1991). 'From Human Rights to the Right to be Human.' In S. Kothari and H. Sethi, *Rethinking Human Rights* (New York: New Horizons Press): 151-66.
 10. Belde...Fields, A. (1988). 'In Defense of Political Economy and Systemic Analysis: A Critique of Prevailing Theoretical Approaches to the New Social Movements.' In C. Nelson and L. Grossberg, ed., *Marxism and the Interpretation of Culture* (London: Macmillan): 141-56.
 11. Benbabib, S. and Cornell, ed. (1987). *Feminism as Critique* (Cambridge: Polity).
 12. Benn, S.I. and Gaus, G.F., ed. (1983). *Public and Private in Social Life* (London: Croom Helm).
 13. Block, F. (1980). 'Beyond Relative Autonomy.' In *The Socialist Register* (London: Merlin): 227-42.
 14. Bluntschli, J.K. (1895). *The Theory of the State* (Oxford: Oxford University Press).
 15. Bobbio, N. (1989). *Democracy and Dictatorship the Nature and Limits of State Power*, translated by P. Kennedy (Cambridge: Polity).
 16. Boyne, R. and Rattansi, A. (1990). 'The Theory and Politics of Postmodernism: By Way of an Introduction'. in R. Boyne and A. Rattansi, eds., *Postmodernism and Society* (New York: St. Martins Press): 1-45.
 17. Bratton, M. (1989). 'Beyond the State: Civil Society and Associational Life in Africa.' *World Politics*. no. XLI: 407-30.

18. Buci-Glucksmann, C. (1980). *Gramsci and the State*, translated by Fembach (London: Lawrence and Wishart).
19. Burns, J.P. (1989). 'China's Governance: Political Reform in a Turbulent Environment.' *The China Quarterly*, no. 119: 481-518.
20. Bryant, C.G.A. (1993). 'Social Self-organization, Civility and Sociology: A Comment on Kumar's "Civil Society".' *British Journal of Sociology*, vol. 44, 3: 397-401.
21. Calhoun, C. (1993). 'Civil Society and the Public Sphere.' *Public Culture*, no. 5: 267-80.
22. Cammack, P. (1989). 'Bringing the State Back In.' Review article: *British Journal of Political Science*, vol. 19, 2, April: 261-90.
23. ---. (1990). 'Statism, New Institutionalism and Marxism.' *The Socialist Register* (London: Merlin): 147-84.
24. Caporaso, J. and Levine, D. (1992). *Theories of Political Economy*, (Cambridge: Cambridge University Press).
25. Castels, M. (1983). *The City and the Grassroots* (London: Edward Arnold).
26. Chabal, P. (1986). 'Introduction. Thinking about Politics in Africa.' In Chabal, ed., *Political Domination in Africa. Reflections on the Limits of Power*. (Cambridge: Cambridge University Press): 1-16.
27. Chandhoke, N. (1994). 'Marxian Political Economy as Method: How Political is Political Economy.' In *Special Review of Political Economy*, *Economic and Political Weekly*, vol. 29, 5,

- 29 January 1994.: PE2-PEI4.
28. Clarke, S. (1991, 2nd edn.). *Marx, Marginalism and Modern Sociology* (Houndsmill: Macmillan).
 29. Cohen, J. (1982). *Class and Civil Society. The Limits of MarxUln Critical Theory* (Amhers : University of Massachussets Press).
 30. ---. (1988). 'Discourse Ethics and Civil Society'. *Philosophy and SocUll Criticism*, no. 14: 315-37.
 31. Cohen, J. and Arato, A. (1992). *Civil Society and Political Theory* (Cambridge: Institute of Technology Press).
 32. Crick, B. (1962, revised ed. 1964). *In Defence of Politics* (London: Weidenfeld and Nicolson. Middlesex: Penguin).
 33. Dear, M. (1986). 'Postmodernism and Planning.' *Society and Space*, no. 4: 367-84.
 34. Desai, A.R. (1986). *Violations of Democratic Rights in India* (Bombay: Popular Prakasan).
 35. -. (1990). *Repression and Resistance in India* (Bombay: Popular Prakasan).
 36. --- (1991). *Expanding Government Lawlessness and Organized Struggles in India* (Bombay: Popular Prakasan).
 37. De Tocqueville, A. (1900). *Democracy in America*. 2 vols., translated by Keene, H. (New York: The Colonial Press).
 38. Dewey, J. (1927). *The Public and its Problems* (London: George Allen and Unwin).
 39. Dhanagre, D.N. (1988). 'Action Groups and Social Transformation in India.' *Lokayan Bulletin*, 6, 5.
 40. Dunn, J. (1969). *The Political Thought of John Locke*

- (Cambridge: Cambridge University Press).
41. Eagleton, T. (1985). 'Capitalism, Modernism and Postmodernism.' *New Left Review*, no. 152: 60-73, July-August.
 42. Easton, D. (1985). 'Political Science in the United States. Past and Present.' *International Political Science Review*, vol. 6, 1: 133-52
 43. --. (1981). 'The Political System Beseiged by the State.' *Political Theory*, no. 3: 303-25.
 44. Elias, N. (1988). 'Violence and Conflict.' In J. Keane ed., *Civil Society and the State* (London: Verso): 177-88.
 45. Evans, P., Rucsdtemcyer, D. and Skocpol T., (1985) ed. *Bringing the State Back In* (Cambridge: Cambridge University Press).
 46. Fergusen, A. (1767, 1966). *An Essay on the History of Civil Society*, edited by D. Forbes (Edinburgh: U.P. Edinburgh).
 47. Feher, F. and Heller, A. (1983). 'From Red to Green.' *Telos*, no. 59: 35-44.
 48. Fine, B. (1984). *Democracy and the Rule of Law* (London: Pluto).
 49. Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge* (Brighton: Harvester Press).
 50. --. (1987). 'Truth and Power.' In P. Rabinow, ed., *The Foucault Reader* (Harmondsworth: Penguin).
 51. Fraser, N. (1987). 'What's Critical about Critical Theory? The Case of Habermas and Gender.' In S. Benhabib and Cornell, ed., *Feminism as Critique* (Cambridge: Polity): 31-55.
 52. Freeden, M. (1991). *Rights* (Milton Keynes: Open University

- Press).
53. Gadgil, M. and Guba, R. (1992). *This Fissured Land; An Ecological History of India* (New Delhi: Oxford University Press).
 54. Gaus, G.F. (1983). 'Public and Private Interests in Liberal Political Economy. Old and New.' In S.I. Benn and G.F. Gaus, ed., *Public and Private in Social Life* (London: Croom Helm): 183-222.
 55. Gellner, E. (1991). 'Civil Society in Historical Context.' *International Social Science Journal*, no. 129: 495-510.
 56. Giner, S. (1985). 'The Withering Away of Civil Society?' *Praxis International*, vol. 5, 3, October: 247-67.
 57. Ghosh, A. (1989). 'Civil Liberties and the Uncivil State.' In *Seminar*, Special issue on 'New Social Movements', no. 355: 34-37.
 58. Gold, T.B. (1990). 'The Resurgence of Civil Society in China.' *Journal of Democracy*, no. 1: 1S-31.
 59. Gouldner, A. (1980). 'Civil Society in Capitalism and Socialism.' In A. Gouldner, *The Two !t!arxisms: Contradictions and Anomalies in the Development of Theory* (London: Macmillan): 355-73.
 60. Gray, J. (1986). *Liberalism* (Milton Keynes: Open University Press).
 61. Gramsci, A. (1971). *Selections from Prison Notebooks of A. Gramsci*, edited by Q. Hoare and G.N. Smith (New York: International Publishers).
 62. Guha, R. (1989). 'The Problem.' In *Seminar*, special issue on 'New Social Movements', no. 355: 12-15.
 63. Gupta, A. (1989). 'The Political Economy of Post-independence India.'

The Journal of South Asian Studies, no. 48: 787-97.

64. **Habermas, J. (1989). The Structural Transformation of the Public Sphere, translated by L. Burger, assisted by F. Lawrence (Cambridge: Polity).**
65. **Harrington, M. (1992). 'What Exactly is Wrong with the Liberal State as an Agent of Change?' In Petersons, ed., Gendered States Feminist (Re)Visions of International Relations Theory (Boulder: London Lynne Rienner Publishers).**
66. **Harvey, D. (1989). The Condition of Postmodernity (Oxford: Basil Blackwell).**
67. **Hegel, G.W.F. (1942). Philosophy of Right, translated by T.M. Knox (Oxford: Oxford University Press).**
68. **Held, D. (1989, 1990). Political Theory and the Modern State, (Cambridge: Polity, in association with Basil Blackwell).**
69. **Held, D. ed. (1991). Political Theory Today (Cambridge: Polity).**
70. **--. ed. (1993). Prospects for Democracy (Cambridge: Polity).**
71. **Heller, A. (1990). Can Modernity Survive? (Cambridge: Polity).**
72. **Heller, A. and Feher, F. (1988). The Postmodern Political Condition (Cambridge: Polity).**
73. **Hobbes, T. (1967). Leviathan, edited and with an introduction by J. Plamenatz (Collins Fontana Library, printed by Cox and Wyman in London, Reading and Fakenham).**
74. **Hoffman, J. (1988). State, Power and Democracy (Sussex: Wheatsheaf).**
75. **Hunt, R.N. (1974). The Political Ideas of Marx and Engels.**

- Vol. 1: Marxism and Totalitarian Democracy, 1818-1850.
(Pittsburg: University of Pittsburg Press).
76. ---. (1984). The Political Ideas of Marx and Engles. vol. 2:
Classical Marxism, 1850-1895 (Pittsburg: University of
Pittsburg Press).
 77. Hunter, A. (1988). 'Post-Marxism and the New Social
Movements'. *Theory and Society*, no. 17: 885-900.
 78. Jameson, F. (1984). 'Foreword' to J.F. Lyotard *The Postmodern
Condition: A Report on Knowledge* (Minneapolis: University of
Minneapolis Press): VII-XXI.
 79. ---. 'Postmodernism and the Market.' *The Socialist Register*
(London: Merlin): 95-110.
 80. Jessop, B. (1990). *State Theory: Putting Capitalist States in
Their Place* (Cambridge: Polity).
 81. Jordan, Z. (1967). *The Evolution of Dialectical Materialism*
(London: Macmillan).
 82. Keane, J. (1988a). 'Introduction.' In Keane, ed., *Civil Society
and the State* (London: Verso): 1-32.
 83. ---. (1988b). *Democracy and Civil Society* (London: Verso).
 84. Kesselman, M. (1983). 'From State Theory to Class Struggle
and Compromise: Contemporary Marxist Political Studies'.
Social Science Quarterly, vol. 64, 4, December: 826-45.
 85. Kohli, A., ed., (1988). *India's Democracy: An Analysis of
Changing State-society Relations* (Princeton: Princeton
University Press).
 86. ---. (1990). *Democracy and Discontent: India's Growing Crisis of
Governability* (Cambridge: Cambridge University Press).

87. Kothari, R. (1970). *Politics in India* (New Delhi: Orient Longman and Little Brown).
88. ---. (1988). *State Against Democracy* (New Delhi: Ajanta).
89. ---. (1989). *Politics and the People* (New Delhi: Ajanta).
90. ---. (1991). 'Human Rights: A Moment in Search of a Theory.'
In S. Kothari and H. Sethi ed., *Human Rights: Challenges for Theory and Action* (New York: New Horizons Press): 19-30.
91. Kothari, S. and Sethi, H. (1991). 'On Categories and Interventions.' In Kothari and Sethi, ed., *Rethinking Human Rights: Challenges for Theory and Action* (New York: New Horizons Press): 1-18.
92. Kothari, S. (1990). 'The Human Rights Movement in India.' *Social Action*, 40,1, January-March: 1-15.
93. Kowlakowski, L. (1978). *Main Currents of Marxism. Vol. 1: The Founders* (New York: Oxford University Press).
94. ---. (1978). *Main Currents of Marxism. Vol. 2: The Golden Age* (New York: Oxford University Press).
95. Kowlakowsld, L. (1978). *Main Currents of Marxism. Vol. 3: The Breakdown* (New York: Oxford University Press).
96. Krasner, S.D. (1984). 'Approaches to the State: Alternative Conceptions and Historical Dynamics.' *Comparative Politics*, January: 223-46.
97. Kumar, R. (1983, 1986). *Essays in the Social History of Modern India* (Calcutta: Oxford University Press).
98. Laclau, E. (1990). *New Reflections on the Revolution of Our Times* (London: Verso).
99. ___. (1992). 'Universalism, Particularism, and the Question of

- Identity.' In October, no. 61: 81-90.
100. Laclau, E. and Mode, C. (1985). *Hegemony and Socialist Strategy* (London: Verso).
 101. Landes, J.B. (1988). *Women and the Public Sphere in the Age of the French Revolution* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press).
 102. --. (1992). 'Jurgen Habermas, the Structural Transformation of the Public Sphere: A Feminist Inquiry.' *Praxis International*, vol. 12, 1, April: 106-27.
 103. Lash, S. and Urry, J. (1987). *The End of Organized Capitalism* (Cambridge: Polity).
 104. Levin, D.M. (1989). 'The Body Politic: The Embodiment of Praxis in Foucault and Habermas.' *Praxis International*, vol. 9, 1-2, April-July: 112-32.
 105. Locke, J. (1970). 'Political or Civil Society.' In *Two Treatises on Civil Government*, introduction by W.S. Carpenter, book3 (London: Dent).
 106. Macintyre, A. (1981). *After Virtue: A Study in Moral Theory* (London: Duckworth and Co.)
 107. Macpherson, C.B. (1962). *The Political Theory of Possessive Individualism* (Oxford: Clarendon).
 108. _____. (1985). 'Problems of Human Rights in the Late Twentieth Century.' In *The Rise and Fall of Economic Justice and Other Essays* (Oxford: Oxford University Press): 21-34.
 109. Mamdani, M. (1993). 'The Sun is not Always Dead at Midnight.' *Monthly Review*, July-August: 27-48.
 110. Manor, J. (1989). 'India: State and Society Diverge.' *Current*

- History, no. 88: 429-32.
111. Marcuse, E.S. (1986). *Emancipation and Consciousness* (Oxford: Basil Blackwell).
 112. Marshall, T.R. (1973). *Class Citizenship and Social Development* (Westport Connecticut: Greenwood Press).
 113. Marx, K. and Engels, F. (1845-46). 'The German Ideology.' In A.W. Wood, ed. (1988) *Marx Selections* (London: Macmillan): 85-109.
 114. --. (1848). 'Manifesto of the Communist Party.' In A.W. Wood, ed. (1988) *Marx Selections* (London: Macmillan): 141-68.
 115. --. (1973). *Selected Works in One Volume* (London: Lawrence and Wishart).
 116. Marx, K. (1843). 'Towards a Critique of Hegel's Philosophy of Right Introduction.' In A.W. Wood, ed. (1988) *Marx Selections* (London: Macmillan): 21-35.
 117. --. (1844). 'Excerpt Notebooks.' In A.W. Wood, ed. (1988) *Marx Selections* (London: Macmillan): 36-39.
 118. _____. (1852). 'The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte.' In A.W. Wood, ed. (1988) *Marx Selections* (London: Macmillan): 122-33.
 119. _____. (1859). 'Towards a Critique of Political Economy. Preface' In A.W. Wood, ed. (1988) *Marx Selections* (London: Macmillan): 134-38.
 120. Marx, K. (1973). *Grundrisse* translated by M. Nicolaus (Hannondsworth: Penguin).
 121. ---. (1977). 'On the Jewish Question.' In Karl Marx. *Selected Writings*, edited by D. McLellan (Oxford: Oxford University

Press).

122. ---. (1977). *Capital*, vol. 1 (Moscow: Progress Publishers).
123. --. (1977). *Capital*, vol. 3 (Moscow: Progress).
124. --. (1975). *Marx. Early Writings*. Introduction by L. Colletti (Hannondsworth: Penguin).
125. Meek, R.L. (1977). *Smith, Marx and After. Ten Essays in the Development of Economic Thought* (London: Chapman and Hall).
126. Melucci, A. (1988). 'Social Movements and the Democratization of Everyday Life.' In Keane, ed., *Civil Society and the State* (London: Verso): 245-60.
127. Miliband, R. (1986). 'The State -in Capitalist Societies (London: Weidenfeld and Nicolson).
128. Mill, J.S. (1910). 'Considerations on Representative Government.' In *Utilitarianism, Liberty and Representative Government*, vol. 2 (London: J.M. Dent).
129. Mitchell, T. (1991). 'The Limits of the State Beyond Statist Approaches and Their Critics.' *American Political Science Review*, vol. 85, 1: 77-96.
130. Mohanty, S.P (1989). 'Us and Them: On the Philosophical Bases of Political Criticism.' *Yale Journal of Criticism*, Spring: 1-31.
131. Mouffe, C. (1992). 'Preface, Democratic Politics today.' In Mouffe, ed., *Dimensions of Radical Democracy Pluralism, Citizenship Community* (London: Verso): 1-14.
132. Mouzelis, N. (1990). *Postmarxist Alternatives: The Construction of Social Orders* (Houndsmill: Macmillan).

133. Nandy, A. (1989). 'The Political Culture of the Indian State.' *Daedalus*, no. 118: 1-26.
134. Nathan, A.J. (1989). 'Chinese Democracy in 1989: Continuity and Change.' *Problems of Communism*, no. XXXVIII: 16-28.
135. Nordlinger, E. (1981) .. On the Autonomy of the Democratic State (Massachusetts: Harvard University Press.
136. ---. (1988). 'The Return to the State. Critique.' *American Political Science Review*, vol. 82,3, September: 875-78.
137. Offe, C. (1974). 'Structural Problems of the Capitalist State.' In K. von Beyme, ed., *German Political Studies* (London: Russel Sage): 31-57.
138. ---. (1975a). 'Introduction' to part 3. In L. Lindberg, R. Alford, C. Crouch, and C. Offe, ed., *Stress and Contradiction in Modern Capitalism* (Lexington: D.H. Heath): 245-59.
139. -. (1976). 'Crisis of Crisis Management: Elements of a Political Crisis Theory.' *International Journal of Politics*, 6, 3: 29-67.
140. ---. (1984). *Contradictions of the Welfare State* (London: Hutchinson).
141. ---. (1985). *Disorganized Capitalism* (Cambridge: Polity).
142. Offe, C. and Volker, R. (1975). 'Theses on the Theory of the State.' *New German Critique* no. 6 (Fall): 137-47.
143. Offe, C. and Wiesenthal, H. (1985). 'Two Logics of Collective Action.' In *Disorganized Capitalism* (Cambridge: Polity): 170-220.
144. Okin, S.M. (1991). 'Gender, the Public and the Private.' In D.

- Held, ed., *Political Theory Today* (Cambridge: Polity): 67-90.
145. Omvedt, G. (1993). *Reinventing Revolution* (New York: M.E. Sharpe).
 146. Parckh, B. (1993). 'The Cultural Particularity of Liberal Democracy.' In D. Held, ed., *Political Theory Today* (Cambridge: Polity): 156-76.
 147. Patema, C. (1983). 'Feminist Critiques of the Public/Private Dichotomy.' In S.I. Benn and G.I. Gaus, ed., *Public and Private in Social Life* (London: Croom Helm): 281-306.
 148. Pelczynski, Z.A. (1984). 'Introduction: The Significance of Hegel's Separation of State and Civil Society.' In Pelczynski, ed., *The State and Civil Society* (Cambridge: Cambridge University Press): 1-13.
 149. --. (1988). 'Solidarity and "the Rebirth of Civil Society" in Poland, 1976-81.' In J. Keane, ed., *Civil Society and the State* (London: Verso): 361-80.
 150. Pierson, C. (1986). *Marxist Theory and Democratic Politics* (Berkeley, Los Angeles: University of California Press).
 151. Plant, R. (1980). 'Economic and Social Integration in Hegel's Political Philosophy.' In D.P. Verene, ed., *Hegel's Social and Political Thought: The Philosophy of Objective Spirit* (New Jersey: Humanities Press): 59-90.
 152. Polanyi, K. (1957). 'Aristotle Discovers the Economy.' In Polanyi et al., *Trade and Markets in Early Empires* (Chicago: Gateways 'edn.).
 153. Poulantzas, N. (1972). 'The Problem of the Capitalist State.' In R. Blackburn, ed., *Ideology in Social Science* (London: Fontana):

- 230-53.
154. ---. (1973a). 'On Social Classes.' *New Left Review*, no. 78, March-April: 27-54.
 155. ---. (1973b). *Political Power and Social Classes* (London: New Left Books).
 156. ---. (1975). *Classes in Contemporary Capitalism* (London: New Left Books).
 157. ---. (1976). 'The Capitalist State: A Reply to Miliband and Laclau.' *New Left Review*, no. 95, January-February: 63-83.
 158. (1978). *State, Power Socialism* (London: New Left Books).
 159. Ray, A.K. (1986). 'Civil Rights Movement and Social Struggle in India.' *Economic and Political Weekly*, vol. 21, no. 28, 12 July: 1202-1205.
 160. Riedel, M. (1984). *Between Tradition and Revolution. the Hegelian Transformation of Political Philosophy*, translated by W. Wright (Cambridge: Cambridge University Press).
 161. Reidy, D.A. (1992). 'Eastern Europe, Civil Society and the Real Revolution.' *Praxis International*, vol. 12, 2, July: 168-80.
 162. Rubin, B. (1987). 'Civil Liberties Movement in India; New Approaches to the State.' *Asian Survey*, vol. 27: 371-92.
 163. Rudolph, L. and Rudolph, S. (1987). *In Pursuit of Lakshmi: The Political Economy of the Indian State* (Chicago: University of Chicago Press).
 164. Rupnik, J. (1988). 'Totalitarianism Revisited.' In J. Keane, ed., *Civil Society and the State* (London: Verso): 263-90.

165. Sales, A. (1991). 'The Private, the Public and Civil Society: Social Realms and Power Structures.' *International Political Science Review*, vol. 12,4: 295-312.
166. Sardar Sarovar, The Report of the Independent Review. (1992). Chairman B. Morse. Deputy Chairman T.R. Berger (Ottawa: Resources Future International).
167. Sen. A. (1982). *The State, Industrialization and Class Formation in India* (London: Routledge and Kegan Paul).
168. Shah. G. (1988). 'Grass Roots Mobilization in Indian Politics'. In A. Kohli, ed., *India's Democracy* (Princeton: Princeton University Press). 262-304.
169. Sheth, D.L. (1991). 'An Emerging Perspective on Human Rights in India: In S. Kothari and H. Sethi., *Rethinking Human Rights* (New York: New Horizons Press): 31-36.
170. Skinner, Q. (1992). 'On Justice, the Common Good and the Priority of Liberty.' In C. Mouffe, ed., *Dimensions of Radical Democracy Pluralism, Citizenship Community*, (London: Verso): 211-24.
171. Skocpol, T. (1979). *States and Social Revolution: A Comparative Analysis of France, Russia and China* (Cambridge: Cambridge University Press).
172. ---. 'Bringing the State Back In: Strategies of Analysis in Current Research.' In P. Evans et al., ed., *Bringing the State Back In* (Cambridge: Cambridge University Press): 3-37.
173. Smith, A. (1976, 1976a). *The Wealth of Nations*, edited by R.H. Campbell, and A.S. Skinner, vol. 2 (Oxford: Oxford University Press).

174. ---. (1976b). *Theory of Moral Sentiments* (Oxford: Clarendon).
175. Staniland, M. (1985). *What is Political Economy?* (New Haven: Yale University Press).
176. Stepan, A. (1985). 'State Power and the Strength of Civil Society in the Southern Cone of Latin America.' In Evans et al. ed, *Bringing the State Back In* (Cambridge: Cambridge University Press): 317-43.
177. Strauss, L. (1953). *Natural Rights and History* (Chicago: University of Chicago Press).
178. Therborn, G. (1976). 'What does the Ruling Class do when It Rules? Some Reflections on Different Approaches to the Study/of Power in Society.' *Insurgent Socialist*, 6, 3: 3-16.
179. Touraine, A. (1981). *The Voice and the Eye: An Analysis-of Social Movements* (Cambridge: Cambridge University Press).
180. Urry, J. (1981). *The Anatomy of Capitalist Societies the Economy, Civil Society and the State* (London: Macmillan).
181. Wagner, P. (1992). 'Liberty and Discipline: Making Sense of Postmodernity or, Once Again, Towards a Sound Historical Understanding of Modernity .' *Theory and Society*, vol. 21, 4: 467-92.
182. Walton, A.S. (1983). 'Public and Private Interests. Hegel on Civil Society and the State'. In S.I. Benn and G.F. Gaus, ed., *Public and Private in Social Life* (London: Croom Helm). 249—66.
183. Walzer, M. (1984). 'Liberalism and the Art of Separation'

- .. Political Theory, no. 12: 315-30.
184. ---. (1992). 'The Civil Society Argument.' In C. Mouffe, ed.,
Dimensions of Radical Democracy Pluralism, Citizenship
Community (London: Verso): 89-109.
185. Whyte M.K. (1992). 'Urban China: Civil Society in the
Making?' In A.L. Rosenbaum. ed., state and Society in China: The
Consequences of Reform (Boulder: Westview): 77-101.
186. Wood, D. (1992). 'Civil Society in Europe and Africa:
Limiting State Power through a Public Sphere.' African
Studies Review, no. 35: 77-100.
187. Wood, E.M. (1986). Retreat from Class (London: Verso).
188. ---. (1990). 'The Uses and Abuses of Civil Society.' The
Socialist Register: 60-84.
189. Wright, Mills C. (1956). The Power Elite (New York:
Oxford University Press).

فەرھەنگۈك

گفتمان: گوتار	استيلا: ھەژموني
متمركز: چەقبەستوو	اسطورە شناسى: ميسۇلۇژى
محافظة كار: كونسيرفاتيزم-	الگو: سەرچەشن
پاريزكار	امتيان: سەرەتى-ئىمتيان
مشروعت: رەوايى	اولويت: ئەولەوييەت
مطلق: رەھا	بعد: رەھەند
معادله: ھاوكتيشه	تحليل: رافه
مفهوم: چەمك	جزئى: ھەندەكى
مفهومی: واتايى	خاستگاه: ئاخيزگە-چاوگ
مقوله: وتەزا	دستوركار: ريكار
منطق: لۇژىك	دولت محور: دەولەتتەوەر
نظريه پرداز: تيۇريسيه	ديگران: ئەوانيتىر
نظم: ريكى - نەزم	سازوکار: ئالييهت، ميكانيزم
نقطه نظر: روانگە	عنصر: توخم
	فراگفتمان: ميتاگوتار
	کلى: ھەمەكى
	کليت: ھەمەكيتەت